

ДЕРЖАВНА СЛУЖБА СТАТИСТИКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ СТАТИСТИКИ, ОБЛІКУ ТА АУДИТУ

МАТЕРІАЛИ VII МІЖНАРОДНОЇ
НАУКОВО-ПРАКТИЧНОЇ КОНФЕРЕНЦІЇ

СТРАТЕГІЯ РОЗВИТКУ УКРАЇНИ: ФІНАНСОВО-ЕКОНОМІЧНИЙ ТА ГУМАНІТАРНИЙ АСПЕКТИ

*присвяченої пам'яті першого ректора
Національної академії статистики, обліку та аудиту,
доктора економічних наук, професора,
заслуженого економіста України*

***Івана Ісаковича
Пилипенка***

КИЇВ 2020

ДЕРЖАВНА СЛУЖБА СТАТИСТИКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ СТАТИСТИКИ, ОБЛІКУ ТА АУДИТУ

**СТРАТЕГІЯ РОЗВИТКУ УКРАЇНИ:
ФІНАНСОВО-ЕКОНОМІЧНИЙ ТА ГУМАНІТАРНИЙ
АСПЕКТИ**

МАТЕРІАЛИ VII МІЖНАРОДНОЇ НАУКОВО-ПРАКТИЧНОЇ КОНФЕРЕНЦІЇ

**присвяченої пам'яті першого ректора
Національної академії статистики, обліку та аудиту,
доктора економічних наук, професора, заслуженого економіста України**

**Івана Ісаковича
Пилипенка**

Київ, 16 жовтня 2020 р.

STATE STATISTICS SERVICE OF UKRAINE
NATIONAL ACADEMY OF STATISTICS, ACCOUNTING AND AUDIT

**THE DEVELOPMENT STRATEGY FOR UKRAINE:
FINANCIAL, ECONOMIC AND HUMANITARIAN ASPECTS**

**PROCEEDINGS
OF VII INTERNATIONAL SCIENTIFIC AND PRACTICAL CONFERENCE**

**dedicated to the memory of the First Rector
of the National Academy of Statistics and Audit,
Doctor in Economics, Honored Economist of Ukraine**

**Ivan Isakovich
Pylypenko**

Kyiv, October 16, 2020

Рекомендовано до друку Вченою радою Національної академії статистики, обліку та аудиту (протокол № 2 від 30 вересня 2020 р.).

**УДК 330.3+316.4](477)(082)
С 83**

Стратегія розвитку України: фінансово-економічний та гуманітарний аспекти: матеріали VII Міжнародної науково-практичної конференції. Київ: «Інформаційно-аналітичне агентство», 2020. 419 С.

ISBN 978-617-571-182-8

Матеріали VII Міжнародної науково-практичної конференції містять тези доповідей, повідомлень та виступів її учасників, у яких викладено наукові результати аналітичного осмислення сутності сучасних проблем модернізації соціально-економічного, гуманітарного, освітнього, наукового простору та перспектив розвитку України.

Для наукових, науково-педагогічних працівників, докторантів, аспірантів та студентів економічних та соціально-гуманітарних спеціальностей.

Адреса оргкомітету конференції:
Україна, 04107, м. Київ, вул. Підгірна, 1;
тел.: (044)486-15-12; (044)486-13-10
e-mail: finconference2019@ukr.net

Відповідальність за зміст представлених матеріалів несуть автори.

УДК 330.3+316.4](477)(082)

ISBN 978-617-571-182-8

Редакційна колегія

Голова колегії:

Момотюк Л. Є. – д. е. н., професор, перший проректор з науково-педагогічної роботи Національної академії статистики, обліку та аудиту.

Заступник голови:

Бондарук Т. Г. – д. е. н., професор, заслужений економіст України, завідувач кафедри фінансів, банківської справи та страхування Національної академії статистики, обліку та аудиту.

Члени редакційної колегії:

Пархоменко В. В. – к. е. н., доцент, декан фінансово-економічного факультету Національної академії статистики, обліку та аудиту.

Гаврилюк Т. В. – д. філос. н., доцент, завідувач кафедри філософії та соціально-гуманітарних дисциплін Національної академії статистики, обліку та аудиту.

Мотузка О. М. – к. е. н., доцент кафедри економіки та менеджменту зовнішньоекономічної діяльності, завідувач редакційно-видавничого відділу Національної академії статистики, обліку та аудиту.

Горбець О. О. – директор бібліотеки, заступник завідувача редакційно-видавничого відділу Національної академії статистики, обліку та аудиту.

Чебанова В. Г. – літературний редактор редакційно-видавничого відділу Національної академії статистики, обліку та аудиту.

Відповідальний секретар редакційної колегії:

Мельничук І. О. – старший викладач кафедри фінансів, банківської справи та страхування Національної академії статистики, обліку та аудиту.

ЗМІСТ

СЕКЦІЯ 1.

ФІНАНСОВІ ІНСТРУМЕНТИ

СТРАТЕГІЧНОГО РОЗВИТКУ ЕКОНОМІКИ

Абдирахманов Б.

Роль фінансової стратегії підприємства в забезпеченні його фінансової стійкості13

Артем'єва І. О.

Фінансова діяльність західних корпорацій в умовах глобалізації..... 15

Барвінок А. С.

Показник інклюзивного розвитку країни та його роль19

Беглов О. В.

Інвестиційна привабливість підприємств в умовах економічної нестабільності21

Бондарук Т. Г., Бондарук І. С.

Соціальна відповідальність бізнесу: пріоритети розвитку в Україні23

Вельмирадov А.

Специфіка та складові кібер-страхування27

Вербицька А. І.

Особливості податкового регулювання контрольованих операцій при трансфертному ціноутворенні30

Галяра С. В.

Актуальні орієнтири змін у застосуванні податкової соціальної пільги34

Гашевський Є. В.

Основні засади стратегічного використання фінансових інструментів37

Гопкало В. Ю.

Фінансові інвестиції як одна із складових стратегії розвитку економіки України41

Гоч Р. А.

Управління фіскальною стійкістю в Україні44

Джумаєв І.

Брендинг фінансових послуг та фінансових установ46

Дзюбенко А. А.

Формування та зміцнення дохідної бази державного бюджету 48

Заїчко І. В.

Пріоритетні завдання бюджетної політики в системі забезпечення фінансової безпеки держави51

Знаменський В. І.

Дефіцит державного бюджету та його вплив на соціально-економічний розвиток держави 54

Ілліков Д.

Сутність та види краудфінансування 56

Какаєв Ш.	
Ключові аспекти фінансового забезпечення венчурних підприємств	58
Кочик С. О.	
Корпоративні фінанси в системі управління підприємством	60
Кульпінський С. В.	
Фактори підвищення процентних доходів банків в умовах неконтрольованої інфляції	62
Лозова Т. І.	
Земельні ділянки – важливий актив підприємства	65
Лукашук М. В.	
Основні тенденції та перспективи банківського кредитування малого бізнесу на сучасному етапі розвитку економіки України	70
Луніна І. О.	
Фінансові інструменти децентралізованого управління для стратегічного розвитку економіки	75
Лях І. І.	
Питання венчурного фінансування національної інноваційної екосистеми ...	78
Мамметдурдієв М.	
Концепція інтелектуального капіталу в сучасній практиці підприємницької діяльності	82
Микосянчик М. В.	
Ринок цінних паперів та портфельні ризики банку	84
Момотюк Л. Є.	
Макроекономічні конструкти структуралізму як інструменти ідентифікації причин фінансової нестабільності	88
Мотовиловець О. С.	
Банківські послуги та фінансові аспекти стратегічного розвитку України	91
Мохаммад Р. Р.	
Фінансова гнучкість на підприємствах	93
Олійник Г. Ю.	
Економіка та управління бізнес-процесами у цифровому світі	95
Пастернак Є. Є.	
Додаткові блага як об'єкт оподаткування у сучасних умовах	98
Петрусенко Д. М.	
Формування корпоративної культури в системі стратегічного управління підприємством	101
Приймак О. О.	
Вплив коронавірусної хвороби на економіку України	103
Рєпіна С. О., Тростянська К. М.	
Використання фінансових інструментів стратегічного розвитку економіки під час пандемії коронавірусу	106
Рудик К. С.	
Особливості грошово-кредитної політики України в сучасних умовах	111

Рухало С. Є.	
Фінансове регулювання трансфертного ціноутворення в Україні	114
Сувханов М.	
Світовий досвід та ключові помилки при впровадженні блокчейн-проектів в страхових компаніях	117
Ткаченко Д. В.	
Забезпечення фінансового потенціалу підприємств за умов кризи	119
Удовенко О. Б.	
Сутність та напрямки міжнародного бізнес-консалтингу	121
Чернуха Л. Ю.	
Стан та перспективи розвитку споживчого кредитування в Україні	123
Штогрін К. В.	
Вплив від'ємних облікових ставок на діяльність комерційних банків	126

СЕКЦІЯ 2.

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ОБЛІКУ ТА АУДИТУ В УКРАЇНІ

Grinenko J.	
Characteristics of The Operating Conditions of Transfer pricing in The Market	129
Korinko M.	
Audit Quality: Terms, Objects, Evaluation	134
Афанас'єва І. І.	
Екологічний аудит як інструмент еколого-економічної політики сталого розвитку	138
Баширова Г.	
Законодавчі зміни у податкових різницях з податку на прибуток	141
Безверхий К. В.	
Формування концепції архітекτονіки фінансової звітності	144
Бондарь О. С., Кубік В. Д.	
Визначення та обґрунтування заходів щодо удосконалення обліку та контролю виробничих запасів	148
Гнилицька Л. В.	
Клієнтоорієнтовані підходи до обліку витрат: сутність та перспективи впровадження в Україні	153
Гойло Н. В.	
Організація та регламентація роботи підрозділу внутрішнього аудиту	156
Кінзерська Н. В.	
Обліково-аналітичне забезпечення управління ризиками зовнішньоекономічної діяльності	158
Колісник Т. В.	
Організація обліку доходів діяльності підприємства	161
Кубік В. Д.	
Питання оцінки поточних зобов'язань в сучасних умовах господарювання ..	164

Куцик П. О.	
Вплив міграційного капіталу на функціонування національної економіки ..	168
Лубенченко О. Е., Андрійчук А. Л.	
Міжнародний стандарт фінансової звітності 9 «Фінансові інструменти»	171
Мазур М. С.	
Підходи до класифікації витрат операційної діяльності	173
Малишкін О. І., Яромліцька О. В.	
Напрямки розвитку звітності в умовах автоматизації і діджиталізації	176
Малюга Н. М., Суліменко Л. А.	
Моделювання при формуванні облікової політики підприємства	181
Новіченко Л. С.	
Аудит операцій із пов'язаними сторонами	184
Овсюк Н. В.	
Проблеми облікового забезпечення інноваційної діяльності	186
Пилипенко О. І.	
Захист бухгалтерської інформації в умовах електронного документообороту	190
Побережний О. В.	
Принципи оподаткування: аналіз дієвості в сучасних умовах	193
Редько О. Ю.	
Замкнуте коло науки про аудит	196
Рижов В. В.	
Податкова політика та фіскальна політика: етимологія понять	199
Слободяник Ю. Б.	
Перспективи запровадження державного аудиту місцевого самоврядування в Україні	202
Шибецький В. М.	
Контроль операцій з грошовими коштами в системі управління підприємством	206
Шкуліпа Л. В.	
Проблеми публікацій тем з бухгалтерського обліку у високорангових журналах	207
Шульга С. В.	
Напрями удосконалення внутрішнього контролю якості виконаного завдання з аудиту фінансової звітності	209
Щирська О. В., Іскра С. В.	
Аутсорсинг функції внутрішнього аудиту в державному секторі як новий метод оптимізації системи управління	212
Юдін А. І.	
Класифікація фінансових активів за міжнародними стандартами фінансової звітності	215

Юрченко О. А., Петраковська О. В.

Замінники податку на додану вартість: вимога часу217

СЕКЦІЯ 3.

СУЧАСНИЙ МЕНЕДЖМЕНТ:

ТЕНДЕНЦІЇ, ПРОБЛЕМИ ТА СТРАТЕГІЧНІ ПРІОРИТЕТИ

Potapova M.

Staff Turnover At The Enterprise: Causes And Effects 220

Асланова Е. І.

Інклюзивне управління як інструмент політики сталого розвитку 221

Білокур Ю. М.

Переваги впровадження блокчейн-технологій в розвиток
транспортної логістики225

Булах Т. М.

Методи тайм-менеджменту для ефективної реалізації
планів та організації діяльності227

Дзензерський М. В.

Корпоративний венчурний фонд як фактор розвитку потенціалу компанії...230

Дишлевий Р. В.

Інструменти макропруденційної політики233

Іващенко О. А.

Політекономія сталого розвитку: інституційні важелі
забезпечення трансформаційного управління 235

Коваль С. П.

Державна підтримка підприємництва в період карантину.....238

Колісніченко В. А.

Дослідження процесу цифровізації світової економіки
в рамках проєкту Going Digital243

Костюченко В. В.

Сучасна концепція інноваційної логістики246

Краєвський М. А.

Визначення тенденцій розвитку біоенергетики в Україні та світі248

Курбала Н. В.

Нормативна конкуренція в умовах лібералізації міжнародних
економічних відносин: виклики глобальному регулюванню250

Левицька І. В.

Проблеми управління дефіцитом бюджету в умовах фінансової
нестабільності та боргової залежності254

Мальцева А. Ю.

Маркетингові інструменти управління брендом257

Новак О. Є.

Стан та тренди вуглецевого ціноутворення у світі260

Панченко В. Г.	
Ефекти від запровадження нових інструментів рефінансування боргу як прояв боргового неопротекціонізму.....	263
Плахотнікова Л. О.	
Кадровий менеджмент в умовах розвитку цифрових технологій	265
Резнікова Н. В.	
Економічний націоналізм як інструмент політики «Ери популізму»	267
Рубцова М. Ю.	
Політика регуляторної конкуренції КНР як прояв інвестиційного прагматизму.....	271

СЕКЦІЯ 4

ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ВИКОРИСТАННЯ ІНФОРМАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ В ЕКОНОМІЦІ ТА СТАТИСТИЦІ

Osaulenko O., Kobylenska T.	
Statistics of Climate Change: The National Assessment and the European Practices	274
Samoylenko O.	
The Types of Interactive Computer Tests in The Conditions of The Informational and Educational Environment	279
Siddiqui A.	
Using Information Technology in Economics and Statistics – Problems and Perspective	280
Горобець О. О.	
Система статистичних показників книговидавничої галузі: проблеми та перспективи удосконалення	283
Гринчак Н. А.	
Сегментація ринку логістичних послуг.....	288
Євстрат'єв С. В.	
Цифрові компетенції – вимога при підготовці фахівців аграрного профілю....	291
Єршова О. Л., Томашевська Т. В.	
Інтернет речей як основа смарт технологій: світові досягнення та реалії в Україні	298
Єсіна В. О., Рудаченко О. О.	
Управління територіальним розвитком: інформаційне забезпечення	304
Гусєва Н. Ю.	
Статистика лісового сектору: особливості обліку в Україні	306
Козлов В. В., Томашевська Т. В., Кузнєцов М. І.	
Цифрова економіка: передумови та перспективи	310
Матвійченко О. С.	
Значення туманних обчислень в реалізації концепції Індустрія 4.0.....	314

Мотузка О. М.	
Статистична оцінка обліку використання водних ресурсів в Україні	318
Сіницький М. Є.	
«Цифрова економіка»: що стоїть за цим поняттям?.....	321
Чугаєвська С. В., Герасимчук К. В.	
Побудова регресійних моделей в економіці та статистиці	324

СЕКЦІЯ 5.

СОЦІОГУМАНІТАРНІ АСПЕКТИ РОЗВИТКУ ДЕРЖАВИ

Бараник З. П., Гопкало Б. С.	
Завдання статистики щодо інформаційного забезпечення управління сфери соціального захисту населення	329
Барвінок Н. В.	
Вплив соціогуманітарної сфери на демографічну ситуацію в Україні	331
Бевз Т. А.	
Регіональна політична еліта як чинник державотворення	335
Варавкіна З. Д.	
Культура мови – невід’ємна складова загальної культури особистості	340
Гаврилюк Т. В.	
Релігійний фактор в національній безпеці України	344
Гаврисевич А. С., Савенко Т. Д.	
Врахування психологічних і лінгвістичних труднощів засвоєння економічних знань інофонами у міжпредметній координації в умовах підготовчого факультету	347
Герасименко С. С.	
Економічна освіта та статистична грамотність суспільства	349
Горбатюк М. В.	
Вплив «номенклатури» на формування регіональної політичної еліти (на прикладі Вінницької області)	351
Горюнова М. М., Стогній І. В.	
Організація занять з іноземної мови у закладах вищої освіти в умовах дистанційного навчання	356
Дорошенко К. А., Чередник С. О.	
Роман-антиутопія XXI століття	359
Загородня О. Ф., Волох С. В.	
Особливості викладання англійської мови в умовах дистанційного навчання	362
Залюбовська С. С.	
Соціальний захист населення: сутність та складові	364
Корнієнко П. С.	
Окремі суб’єкти конституційної правозахисної діяльності в утвердженні прав і свобод людини	366

Луньова Т. С. Забезпечення зайнятості жінок в контексті формування середнього класу в Україні	369
Мельникова М. В. Про співробітництво влади та бізнесу у вирішенні завдань соціогуманітарного та екологічно безпечного розвитку міста	373
Мельниченко О. А., Косилова О. Ю., Кравченко Ж. Д., Макарова В. І. Проблеми розвитку вітчизняної сфери охорони здоров'я як фактор погіршення якості життя населення України: публічно-управлінський вимір	376
Мельничук І. О. Особисте страхування як ключовий аспект сучасного суспільства	379
Надольний І. Ф. Реалізація світоглядної культури: сутність, виклики, тенденції	381
Пантелєєв В. П., Сакада Т. Д., Свирида О. А. Сучасні освітні технології в підготовці економістів	382
Погорєлова Т. Ф. Принципи педагогічної взаємодії суб'єктів навчального процесу закладів вищої освіти	387
Савенко Т. Д., Горюнова М. М. Проблема аналізу діалогу у навчальному процесі	388
Тарасевич О. В., Градобоева Є. С. Про формування екологічної свідомості як складової соціогуманітарного розвитку міста	390
Тарасенко А. Г. Елементи феодалних відносин в соціально-економічній системі України ...	394
Теловата М. Т. Фактори впливу на професійний успіх майбутніх фахівців на ринку праці ..	397
Червона С. П. Covid-19 та його вплив на рівень життя населення України	400
Черушева Г. Б., Пархоменко В. В. Психологічні та етичні засади управлінського менеджменту.....	403
Шавлак М. А. Ефективність використання сільськогосподарських земельних ресурсів України	405
Шевчук В. О. Життєдайне дерево економічного знання: ідентифікація та утвердження значущості	410
Яремчук В. Д. Регіональна політична еліта в соціогуманітарному просторі України (на прикладі Івано-Франківської області).....	415

СЕКЦІЯ 1. ФІНАНСОВІ ІНСТРУМЕНТИ СТРАТЕГІЧНОГО РОЗВИТКУ ЕКОНОМІКИ

*Абдирахманов Беглі,
аспірант,
Національна академія статистики, обліку та аудиту*

РОЛЬ ФІНАНСОВОЇ СТРАТЕГІЇ ПІДПРИЄМСТВА В ЗАБЕЗПЕЧЕННІ ЙОГО ФІНАНСОВОЇ СТІЙКОСТІ

Фінансова стратегія стала необхідним атрибутом в забезпеченні ефективного розвитку підприємств всіх видів економічної діяльності. Розробка фінансової стратегії дозволяє на довгострокову перспективу забезпечити фінансову стійкість організацій, а процес формування фінансових ресурсів зробити більш раціональним, оскільки від наявності фінансових ресурсів в необхідних обсягах і ефективного їх використання залежить фінансова стійкість підприємства [1].

Фінансова стратегія підприємства, при правильній розробці, дозволяє:

- визначити і доцільно використовувати фінансові ресурси підприємства і здійснювати управління ними;
- встановлювати напрямок роботи і правильно запускати процес, запланований фінансовою стратегією, оптимально витрачаючи ресурси підприємства;
- аналізувати економічне середовище і поточний фінансовий стан підприємства на ринку, на конкретному етапі здійснення фінансової стратегії;
- встановлювати необхідні резерви підприємства;
- визначати фінансові можливості підприємства, його майбутніх партнерів, а також конкурентів;
- планувати дієві способи боротьби з головними конкурентами [2].

Управління фінансовими ресурсами здійснюється саме в процесі реалізації фінансової стратегії, яке включає в себе всі особливості економічного виду діяльності підприємства, а саме: структура ресурсів, якими підприємство володіє на даний момент часу, можливі канали реалізації ресурсів з метою отримання максимального прибутку, аналіз ефективності використання ресурсів, збір результатів і коригування виконуваного плану.

Визначення напрямів і обсягів витрачання ресурсів дозволяє підприємству визначитися з ключовим видом своєї економічної діяльності та можливими шляхами розвитку або зміни напрямку своєї діяльності. Розвиток напрямку діяльності передбачає як розширення видів пропонованих товарів, робіт, послуг, так і запуск виробництва несхожих з уже виробленими товарами, роботами і послугами.

Постійний аналіз поточної фінансової ситуації необхідний для кожного підприємства. Аналіз повинен охоплювати як внутрішні, так і зовнішні зміни в

своєму сегменті. Важливими є новачії в технологічній сфері виробництва товарів, які виробляються і реалізуються даним підприємством, робіт або послуг тому вдосконалення має на увазі скорочення витрат виробництва при застосуванні новачій або посилення конкуренції в чинній сфері, при використанні нововведень. А іноді і комплексне їх застосування одночасно [3].

Таким чином, важливим є можливість встановлювати, які саме ресурси і резерви необхідні підприємству для ефективної реалізації своєї фінансової стратегії. Вивільнені ресурси необхідно перенаправляти в ті сфери, які на даний момент потребують додаткових джерел.

Визначення фінансового стану підприємств партнерів або ж майбутніх партнерів на стадії встановлення нових відносин допоможе надалі уникнути несення втрат. Баланс підприємства є відкритою інформацією. На основі бухгалтерської звітності підприємства можливий розрахунок його фінансового стану. Отримані дані можуть виступити вирішальним фактором в укладанні нових контрактів. Це стосується і оцінки самого підприємства з боку партнерів і банків – позичальників. Їх рішення про взаємодію з конкретними підприємствами залежить від фінансового стану останніх. Тому будь-якій юридичній особі необхідно утримувати хорошу позицію щодо своєї життєздатності.

Особливу увагу в плануванні фінансової стратегії займає боротьба з конкуренцією. Саме вона багато в чому визначає, як буде розвиватися фінансова стратегія в майбутньому і які коригування необхідно здійснити вже сьогодні, не чекаючи кінця звітного періоду. Підприємства-конкуренти точно так само намагаються вижити в поточній ситуації на ринку. Будь-які зміни на мікро- і макрорівнях ведуть за собою ланцюг подій, з якими простіше боротися великим підприємствам, але при цьому і результат для них більш відчутний. Необхідно розуміти, що маленьке підприємство не зрівняється з міжнародним підприємством, але не варто спускати їх з рахунків. Спрогнозувавши можливий розвиток подій щодо конкурентів необхідно змінювати і фінансову стратегію.

Варто відзначити, що ефективною фінансовою стратегією можна назвати тільки таку стратегію, яка повноцінно відображає всю необхідну інформацію, несе реальну цінність в управлінні і призводить до очікуваного результату. Така стратегія вважається правильно побудованою, в ній враховані всі необхідні для конкретного підприємства аспекти. Таким чином, головна перевага підприємства, яке спирається на власну сформовану фінансову стратегію, це цілеспрямований план, який підвищить рівень конкурентоспроможності чинного суб'єкта, дозволить максимізувати прибуток, отримати впевнену платформу для розвитку, не допустить великих помилок у використанні ресурсів. Фінансова стратегія дає можливість діяти на основі ретельно досліджених і фактично прорахованих наслідків кожного свого кроку, що дозволить керівникам підприємств стабільно їх розвивати, і як результат впевнено зарекомендувати себе як надійного постачальника і партнера.

Список використаних джерел

1. Кумпилов Н. Т., Назаретян К. А., Герасименко О. А. Укрепление финансовой устойчивости сельскохозяйственных организаций как элемент формирования финансовой стратегии. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/ukreplenie-finansovoy-ustoychivosti-selskohozyaystvennyh-organizatsiy-kak-element-formirovaniya-finansovoy-strategii>
2. Авдокушин Е. Ф. Международные финансовые отношения (основы финансомики). Москва: Дашков и К, 2017. 132 с.
3. Прибытков Е. В. Финансовая стратегия, преимущества наличия эффективной финансовой стратегии в деятельности предприятия. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/finansovaya-strategiya-preimuschestva-nalichiya-effektivnoy-finansovoy-strategii-v-deyatelnosti-predpriyatiya>

*Артем'єва Інга Олександрівна,
кандидат економічних наук,
доцент кафедри фінансів, банківської справи та страхування,
Національна академія статистики, обліку та аудиту*

ФІНАНСОВА ДІЯЛЬНІСТЬ ЗАХІДНИХ КОРПОРАЦІЙ В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ

В умовах розвитку глобалізації, яка складається із сукупності трансформацій, що розгортаються у світовій економіці з наростаючою швидкістю та перетворюють її на систему із самовідтворюваною невизначеністю, становлення глобального ринкового господарства спирається не тільки на процеси організації, але також на процеси самоорганізації, що виводять світову економіку та її підсистеми на нову впорядкованість і мають силу та непереборність природних процесів [1].

За таких умов існування та успішний розвиток підприємства залежать від здатності оперативно та точно реагувати на зміни в складному та динамічному глобальному зовнішньому середовищі, тому забезпечення адекватної реакції системи на зовнішні запити в умовах глобалізації зростає та стає найважливішим завданням організації діяльності підприємства. Розв'язання цього завдання передбачає уміння підтримувати й направляти процес самоорганізації завдяки створенню налагодженої системи зворотних зв'язків, ефективному управлінню ризиками й кризами та заходам із підвищення рівня диверсифікації та універсалізації процесів економічної діяльності підприємств [1, 2].

Корпорації, маючи великі резерви ефективності та здатність трансформуватися відповідно до вимог глобального ринкового середовища, є найбільш стійкими й водночас адаптивними структурами в системі інститутів сучасної світової економіки. Фінансова діяльність корпорацій у порівнянні з іншими формами організації підприємства відрізняється складністю, великими

обсягами та більшим якісним різноманіттям методів та технологій. Під впливом глобалізації корпорації стають все більше інтегрованими у світовий ринковий простір, необхідність зміцнення їхніх позицій на національному та світовому ринках обумовлює інтенсифікацію розроблення й упровадження принципово нових прийомів управління, методів і технологій фінансової діяльності, що мають повною мірою враховувати специфіку нового конкурентного середовища, яке є глобальним, нестійким і постійно знаходиться в перехідних процесах [2, 3].

У сучасних умовах фінансова діяльність корпорації являє собою інтегральний системний процес перерозподілу корпоративних фінансових ресурсів, спрямований на забезпечення економічно раціональної реакції корпорації на запити глобального зовнішнього середовища. При цьому вплив глобалізації на фінансову діяльність корпорацій має внутрішньо суперечливий подвійний характер, що вимагає для забезпечення стійкого розвитку корпорації в умовах динамічних і важкопрогнозованих змін кон'юнктури світового ринку оптимального поєднання, з одного боку, ефективної диверсифікації методів і технологій стратегічного фінансового управління, а з іншого – універсалізації процесів і процедур поточної фінансової діяльності.

У корпораціях розвинутих країн під впливом загострення глобальної конкуренції фінансова стратегія стає основною підсистемою корпоративної конкурентної стратегії. В умовах глобалізації відбувається перетворення мети конкурентної стратегії на багатомірний цільовий вектор, що обумовлює формування декількох окремих систем зростання вартості корпорації. Ефективний розвиток усіх цих систем і відповідних їм напрямів корпоративної фінансової діяльності визначає дієвість фінансової стратегії та конкурентні позиції компанії у глобальному ринковому просторі. Найважливішими системами приросту вартості для корпорацій розвинутих країн є: 1) система формування "індивідуальності" на основі довгострокових конкурентних переваг, що вимагає здійснення інвестицій в інновації, в реорганізацію, у формування й захист циклів зростання, зокрема у створення та підтримку брендів; 2) система забезпечення гнучкості, що охоплює фінансування просування корпорації на нові ринки, інвестування в гнучке виробництво, аутсорсінг, формування гнучкої структури капіталу, використання відкритої моделі стратегічного фінансового планування; 3) система безпеки, складовими якої є інвестиції в розвиток ризик-менеджменту з урахуванням складних взаємозв'язків між різними видами ризику, а також у розповсюдження його принципів і методів на всі сфери діяльності та рівні управління корпорацією [4].

Уніфікація фінансового обліку та звітності корпорацій розвинутих країн є суттєвим наслідком глобалізації й одночасно – важливою складовою її подальшого розвитку. Поширення міжнародних стандартів, що дозволяють ефективно уніфікувати різні національні моделі фінансового обліку та звітності, пов'язане з інтернаціоналізацією діяльності корпорацій та урізноманітненням складу користувачів корпоративної фінансової інформації. Уніфікація фінансового обліку та звітності західних корпорацій відбувається

шляхом використання одного з двох найпоширеніших у сучасній світовій економіці стандартів – IFRS або GAAP США. Для корпорації, що інтегруються в глобальний економічний простір, застосування цих загальноприйнятих стандартів звітності є ефективним інструментарієм для виходу на міжнародні ринки капіталу та новим комплексним підходом до формування фінансової інформації, який дозволяє вивільнити системні ресурси для вирішення більш складних стратегічних завдань [5].

Через історично сформовані особливості американських та європейських корпорацій результати впливу глобалізації на фінансову поведінку корпорацій Західної Європи у порівнянні з корпораціями Північної Америки виявилися неоднаковими, і сьогодні організація фінансової діяльності у цих регіонах помітно відрізняється. Найважливіші регіональні відмінності полягають у тому, що фінансова діяльність американських компаній характеризується вищим рівнем схильності до ризику, більшою динамічністю та інноваційністю порівняно із сучасними європейськими корпораціями, в той час як діяльності останніх властивий вищий рівень інтеграції у світовий економічний простір. Незважаючи на те, що на сучасному етапі розвитку світової економіки американська модель фінансової діяльності демонструє більшу ефективність, ніж європейська, жодна з моделей не набула абсолютних переваг і з розвитком глобалізації обидві піддаватимуться подальшій трансформації, зокрема завдяки зростанню взаємного впливу та взаємних запозичень.

Неоднозначність сучасних тенденцій глобалізації, що збільшують як можливості зростання, так і ризики економічної діяльності, обумовлює нерівномірність та суперечливість трансформацій у сфері фінансової діяльності корпорацій розвинутих країн Заходу. Найбільш важливими перспективними напрямками розвитку фінансової діяльності цих корпорацій є: а) зміщення акцентів від пріоритетного фінансування поточних (базових) завдань до першочергового фінансування довгострокових стратегічних цілей, що виявляється у використанні більш мобільних та адаптивних процедур стратегічного фінансового планування, зростанні інвестицій у розвиток інноваційного потенціалу, збільшенні кількості та якісного складу підрозділів, які переносяться в країни, що розвиваються, а також у впровадженні нових методів нейтралізації ризиків; б) підвищення прозорості фінансової діяльності, необхідне для покращення іміджу й інвестиційної привабливості корпорацій в умовах високого ризику; в) подальша уніфікація фінансового обліку та звітності в напрямку створення та запровадження глобальних стандартів; г) загострення протиборства між американською та європейською моделями фінансової діяльності.

Знаходячись на початковому етапі формування цивілізованої системи корпоративних фінансів, українські акціонерні компанії значно поступаються корпораціям розвинутих країн, зокрема країн Західної Європи та Північної Америки, за всіма напрямками фінансової діяльності, що заважає успішній інтеграції вітчизняних корпорацій у глобальний ринковий простір. Обсяги фінансування розвитку акціонерних компаній України є вкрай обмеженими і можуть бути достатніми для розв'язання тільки тактичних завдань, що вимагає

формування додаткових джерел фінансових ресурсів завдяки: зниженню витрат та підвищенню рентабельності виробництва, збільшенню обсягів реінвестування прибутку, підвищенню в Україні рівня законодавчого захисту власності, забезпеченню прозорості бізнесу, розвитку вітчизняного ринку капіталу.

Для успішної інтеграції у глобальний ринковий простір українським корпораціям потрібно, наслідуючи приклад корпорацій розвинутих країн, реалізовувати не дискретні заходи, а інтегральні програми з удосконалення фінансової діяльності, спрямовані на забезпечення інноваційності, гнучкості та безпеки, за наступними напрямками: створення систем стратегічного планування та оперативного бюджетування з виділенням джерел отримання й напрямів вкладення капіталів; запровадження у фінансово-господарську діяльність систем ризик-менеджменту; розвиток систем фінансового моніторингу показників діяльності корпорацій; розвиток інформаційної інфраструктури підприємств; поширення практики щодо підвищення кваліфікації персоналу. При цьому першочергові заходи полягають у перебудові організаційної структури корпоративних фінансів та впорядкуванні поточних операцій у фінансовій системі корпорації. У більш віддаленій перспективі необхідно здійснити засновані на передовому західному досвіді заходи з: реформування системи стратегічного фінансового планування, спрямування його на ефективну адаптацію або цілеспрямоване перетворення зовнішнього середовища; розробки реальної інноваційно-орієнтованої інвестиційної стратегії, що забезпечувала б створення та удосконалення динамічних конкурентних переваг; трансформації системи формування фінансових ресурсів; розвитку корпоративного ризик-менеджменту.

Список використаних джерел

1. В. С. Синергетика и системный анализ. *Синергетическая парадигма. Когнитивно-коммуникативные стратегии современного научного познания.* Москва: Прогресс-Традиция, 2004. С. 58–77.
2. Богатирьов І. І. Фінансова стратегія корпорації: форма та зміст. *Формування ринкових відносин в Україні.* 2014. №3. С. 99–102.
3. Базилінська, О. Я. Фінансовий аналіз: теорія та практика. Київ: Центр учбової літератури, 2011. 328с.
4. Dessyllas P., Hughes A. (June, 2005). The Revealed Preferences of High Technology Acquirers: an Analysis of the Characteristics of Their Targets. – ESRC Centre for Business Research, University of Cambridge. *Working Paper No. 306.* 33 p.
5. Analysing the use of IFRS Standards. Retrieved from: <https://www.ifrs.org/use-around-the-world/use-of-ifrs-standards-by-jurisdiction/#a>.

*Барвінок Аліна Станіславівна,
аспірантка кафедри економіко-математичного моделювання,
ННІ «Інститут інформаційних технологій в економіці»
ДВНЗ «Київський національний економічний
університет ім. В. Гетьмана»*

ПОКАЗНИК ІНКЛЮЗИВНОГО РОЗВИТКУ КРАЇНИ ТА ЙОГО РОЛЬ

Інклюзивний розвиток – економічне, екологічне та соціальне зростання, що створює можливості для всіх верств населення і розподіляє дивіденди збільшення процвітання, як у грошовому, так і в негрошовому відношенні. Інклюзивне зростання виходить за рамки одновимірного зростання ВВП. Важливі також робочі місця, навички, освіта, охорона здоров'я, навколишнє середовище та активна участь у економіці та суспільстві [1].

Інклюзивне зростання є людиноцентричною парадигмою розвитку країни, та, як результат головною метою є працевлаштування всіх верств населення, яке можна досягти за рахунок зростання зайнятості (нові робочі місця, заробітна плата та самозайнятість) та зростання продуктивності. Ця концепція має зосереджуватися на соціальному житті бідних, на їх працевлаштуванні, а також на продуктивності та результативності їх діяльності.

Вчені (Базилевич В. Д., Базилевич К. С. Поручник А. М. Бочан І. О., Михасюк І. Р.) пропонують використовувати широкомасштабні показники, включаючи доходи та багатство, стан здоров'я, баланс між роботою та життям, якість навколишнього середовища, умови житла та особисту безпеку для визначення рівня інклюзивного розвитку [2, 3, 4].

Для розуміння точного темпу та напряму розвитку інклюзивної моделі розвитку країни необхідно проводити аналіз нерівності результатів економічної, соціальної та політичної діяльності суспільства з врахуванням його можливостей.

Інклюзивне зростання означає як темпи, так і розподіл економічного зростання. Для того, щоб зростання було стійким і ефективним у зменшенні бідності, воно має бути інклюзивним.

Інклюзивність – концепція, яка охоплює справедливість, рівність можливостей, захист у ринкових та зайнятих переходах і є важливим компонентом будь-якої успішної стратегії зростання. Однак спроби вимірювання інклюзивного зростання залишаються обмеженими. Традиційно, аналіз бідності (або нерівності) та економічного зростання проводився окремо. Останні роботи свідчать про те, що, можливо, не існує компромісу між рівноправністю та ефективністю [5, 6].

Єдиний показник інклюзивного зростання дозволяє дослідникам та політикам визначити детермінанти зростання та визначити національні обмеження, спрямовані на розвиток інклюзивного зростання.

Щоб розробити життєздатні стратегічні рамки інклюзивного зростання, необхідно визначити характер зростання, який вважається життєво важливим, і диференціювати ці аспекти від тих, які раніше були зосереджені на бідності

(незалежно від того, чи визначаються вони за ознаками доходу або без доходу) [7].

Дивлячись уперед, існує ряд невирішених питань і напрямків для майбутніх досліджень. Багато країн відреагували на глобальну фінансову кризу завдяки великим фіскальним стимулам та фінансовим погашенням банків, які вилучаються або стикаються з аскетичністю. Взаємозв'язок між фіскальною консолідацією та інклюзивним зростанням – це область, яка гідна вивчення. Наявність більш деталізованих даних буде важливим для аналізу еволюції інклюзивного зростання на національному та субнаціональному рівнях шляхом надання місцевої лінзи для перегляду інклюзивного зростання [8].

Щодо створення робочих місць важливо зрозуміти зв'язок між безробіттям та інститутами ринку праці, які сприяють інклюзивному зростанню; наприклад, розробка програм колективних переговорів і прав працівників може відігравати вирішальну роль у досягненні цілей інклюзивного зростання як на просунутих, так і на ринках, що розвиваються.

Нарешті, швидкість технологічного прогресу, його охоплення та доступу, а також канали, за допомогою яких вона може сприяти або перешкоджати інклюзивному зростанню, є додатковими напрямками для майбутніх досліджень. Останні зміни в технології, відкриті дані та відкриті ініціативи уряду можуть забезпечити більшу прозорість уряду, економічні можливості та громадянську участь [9].

Список використаних джерел

1. Інклюзивний розвиток економіки в умовах глобальних викликів сьогодення: матеріали міжнар. наук.-практ. інтернет-конф. Харків, 1–28 лютого 2020 р. / Харків. нац. ун-т міськ. госп-ва ім. О. М. Бекетова. Харків : ХНУМГ ім. О. М. Бекетова, 2020. URL:

<https://science.kname.edu.ua/images/dok/konferentsii/2020konf/1-28.pdf>.

2. Базилевич В. Д., Базилевич К. С. Ринкова економіка: основні поняття і категорії: навч. посіб. 2-ге вид., стер. Київ : Знання, 2008. 263 с.

3. Поручник А. М. Формирование экономического механизма интеграции Украины в систему мирового хозяйства. Київ : Знання, 1994. 36 с.

4. Бочан І. О., Михасюк І. Р. Глобальна економіка. Київ : Знання, 2007. 403 с.

5. Антикризисна стратегія розвитку України: соціально-економічні, фінансові та глобальні виклики: монографія / Під заг. ред. А. В. Сидорової. Вінниця: ДонНУ, 2016. Електронний ресурс. URL:

<http://jmonographs.donnu.edu.ua/article/view/3846/3879>.

6. Elena Ianchovichina and Susanna Lundstrom, "What is Inclusive Growth?", The World Bank, February 10, 2009.

7. Борисов Є. М., Барвінок А. С. Поняття та сутність інклюзивного розвитку країни. URL: https://kneu.edu.ua/userfiles/zb_mise/98/4.pdf.

8. Ranieri, Rafael; Ramos, Raquel Almeida (March 2013). Inclusive Growth: Building up a Concept. *Working Paper. 104. Brazil: International Policy Centre for Inclusive Growth.*

9. Стратегія розвитку Європи до 2020 року. URL: http://aei.pitt.edu/42633/1/com2010_2020en01_straetry.pdf.

*Беглов Олександр Вікторович,
аспірант,
Національна академія статистики, обліку та аудиту*

ІНВЕСТИЦІЙНА ПРИВАБЛИВІСТЬ ПІДПРИЄМСТВ В УМОВАХ ЕКОНОМІЧНОЇ НЕСТАБІЛЬНОСТІ

Процеси інтеграції та глобалізації, які спостерігаються в нинішніх умовах економічної нестабільності, визначають основоположне значення інвестицій для створення та розвитку підприємств в Україні. Здійснення ефективної інвестиційної діяльності на сучасному етапі є невід'ємною основою для розвитку економіки України, забезпечення можливості її інтеграції в європейський соціально-економічний простір, що в майбутньому буде сприяти зростанню конкурентоспроможності підприємств.

Інвестиції відіграють ключову позицію в сприянні успішного економічного розвитку не тільки підприємства, а й загалом цілої економіки країни, оскільки саме інвестиції просувають розвиток підприємницької діяльності та входження до нових галузей бізнесу та технологій. Інвестиції активно використовуються для фінансування поточного рахунку платіжного балансу, який характеризує процеси, характерні для перехідної економіки. Також, варто відзначити, що міжнародні інвестиції є найголовнішим елементом в процесі інтеграції економік в міжнародних економічних відносинах [1, с. 38-39].

Для інвесторів, які планують здійснити інвестиції у певне підприємство, доцільно проаналізувати стан виду діяльності, в якому воно працює, а також оцінити вплив ризику політичної й економічної нестабільності в регіоні та країні, де воно розташоване, на роботу підприємства.

На ефективне функціонування підприємств в Україні без належного інвестування досить важко розраховувати. Відповідно до Закону України "Про інвестиційну діяльність" інвестиції – це всі види майнових та інтелектуальних цінностей, що вкладаються в об'єкти підприємницької та інших видів діяльності, в результаті якої створюється прибуток (дохід) або досягається соціальний та екологічний ефект [2].

Інвестиційна привабливість підприємства характеризується сукупністю умов економічних і соціальних його діяльності, що сприяють залученню коштів від українських та зарубіжних інвесторів. Інвестиційну привабливість підприємства варто розглядати як набір властивостей його фінансово-господарської та управлінської діяльності, подальших перспектив процвітання та можливостей залучення інвестицій [3]. Інвестиційна привабливість

підприємства реалізується й у інвестиційній, звичайній, фінансовій, соціальній, природоохоронній та інших видах діяльності підприємства.

Зазначаємо, що підвищення інвестиційної привабливості підприємства можна досягти шляхом прямого покращення показників, наприклад, пришвидшення обігу оборотних засобів шляхом скорочення заборгованості, а також непрямого, наприклад, підвищення загальної мотивованості робочого персоналу, що загалом в кінці призведе до покращення фінансових показників. Але між цими факторами та фінансовими коефіцієнтами зв'язок простежити важко.

Наголошуємо, доцільне інвестування в підприємство супроводжується систематичним оздоровленням та розширенням виробничого капіталу, покращенням технічних особливостей обладнання, підвищенням якості виробленої продукції та її конкурентоспроможності на міжнародних ринках, впровадженням сучасних технологій в процес виробництва. Для держави це, в першу чергу, перебудова суспільного виробництва, розвиток науково-технічного прогресу, підвищення об'єму експорту, сталий розвиток усіх сфер господарської діяльності.

Інвестиційна привабливість підприємства в сучасних економічних умовах вагомо залежить від розробки чіткої стратегії, яка супроводжується реалізацією інвестиційного потенціалу в майбутній перспективі, а також забезпеченням виконання загальної стратегії фінансово-економічного розвитку та першочергових завдань функціонування підприємства. Формування інвестиційної стратегії повинно орієнтуватись на наявні та потенційні фінансові, кадрові, організаційні, енергетичні, технологічні, сировинні та інші ресурси, які є в наявності у підприємства і які залучаються на вигідних для нього умовах.

Варто додати, що для подальшого покращення інвестиційного клімату України на сьогодні актуальним є питання покращення правової та організаційної бази для вдосконалення дієздатності механізмів забезпечення сприятливого інвестиційного клімату й формування основи збереження та підвищення конкурентоспроможності підприємств України в умовах економічної нестабільності.

Беручи до уваги потенційно сильні та слабкі сторони підприємств України із залученням інвестиційних ресурсів стверджуємо, що на рівні держави і надалі необхідно проводити комплекс заходів щодо стимулювання інвестиційних процесів в економіку України, а відтак це буде сприяти для залучення та раціонального використання інвестицій підприємствами України в умовах економічної нестабільності.

Для забезпечення сприятливого клімату інвестиційної привабливості підприємств в Україні в нестабільних економічних умовах потрібно виконати ряд інноваційних заходів, які всебічно матимуть вплив на інвестиційний клімат діяльності підприємства: удосконалення інвестиційної інфраструктури; покращення демографічних показників; пильний контроль за ризиками (політичних, фінансових, економічних, криміногенних, інфляційних та інших); удосконалення нормативної бази України відповідно до стандартів ЄС, спрямованої на ефективне та стабільне функціонування економіки; підвищення

рівня ВВП України; врегулювання проблеми державного боргу; скорочення масштабу корупції в органах самоврядування; забезпечення розвитку фінансового сектору.

Україна поки що залишається не досить інвестиційно привабливою, однак вона не залишається осторонь світових тенденцій, є достатньо інтегрованою у світову економіку, порушення макростабільності на зовнішніх ринках має свій слід на економіку України.

Наголошуємо, що іноземні інвестиції є одним з визначальних факторів, що впливають на економічний розвиток підприємств та країни загалом, адже вони виступають передумовою розширення міжнародної співпраці та зростання доходів.

Список використаних джерел

1. Владимірова К. Л., Верхогляд І. М. Інвестиційне забезпечення інноваційного розвитку економіки України. *Міжнародна економіка: інтеграція науки та практики: зб. наук. пр. 2012. №2. С. 37-43.*

2. Про інвестиційну діяльність: Закон України (станом на 6 листопада 2014 р.). Верховна Рада України. Київ: Парламентське видавництво, 2014.

3. Василиця О. Б. Іноземне інвестування: загрози економічній безпеці України. *Економіко-правовий часопис. 2016. Вип. 1. С. 12-22.*

Бондарук Таїсія Григорівна,
доктор економічних наук, професор,
заслужений економіст України,
завідувач кафедри фінансів, банківської
справи і страхування,

Національна академія статистики, обліку та аудиту;

Бондарук Ігор Сергійович,
кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри маркетингу та управління бізнесом,
Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини

СОЦІАЛЬНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ БІЗНЕСУ: ПРІОРИТЕТИ РОЗВИТКУ В УКРАЇНІ

Одним із ефективних інструментів забезпечення сталого розвитку суспільства є реалізація концепції соціальної відповідальності бізнесу, яка передбачає не тільки розробку відповідної соціальної стратегії, але і сприяє соціально-політичній стабілізації в суспільстві. Розвиток бізнесу, інтеграція вітчизняної економіки до світової економічної системи ставить перед бізнесом нові завдання, які пов'язані з активізацією процесів у сфері соціальної відповідальності в Україні. У сучасному суспільстві вирішення завдань

управління розвитком соціальної відповідальності бізнесу набуває першочергового значення.

Проблеми розвитку та функціонування соціальної відповідальності бізнесу досліджували М. Фрідмен [1], Ф. Хайек [2] та ін. Проте стан теоретичних розробок учених у галузі створення умов для розвитку бізнесу не дозволяє сьогодні державним органам управління ефективно впливати на процеси становлення і розвитку соціальної відповідальності. Представлені наукові результати потребують узагальнення, врахування нових фактів стосовно розвитку соціальної відповідальності бізнесу в Україні, враховуючи тенденції розбудови державності й соціально-економічної системи країни.

В сучасних умовах розвитку суспільства висувуються нові вимоги до формування соціальної відповідальності бізнесу. Першочерговою є важливість тристоронньої взаємодії держави, бізнесу і суспільства, що обумовлює необхідність уточнення існуючих пріоритетів, удосконалення методів та інструментів досягнення стратегічних цілей.

Формування ідей соціальної відповідальності бізнесу виникло у 1970-ті у США та Великій Британії [3, с. 27] внаслідок посилення уваги громадськості, споживачів до загального іміджу компанії, зокрема: вибору добropорядних та відповідальних бізнес-партнерів; забезпечення соціального захисту та недискримінації найманих працівників; гарантування якості продукції; ставлення фірми до екології та до суспільства; дотримання прозорості та відкритості, соціальної відповідальності у прийнятті стратегічних бізнес-рішень.

Існуючі моделі соціальної відповідальності бізнесу мають багаторівневу структуру. Дослідники з питань соціальної відповідальності бізнесу виділяють три рівні для визначення соціальної відповідальності [3, с. 27]. Перший (базовий) рівень – бізнес платить податки у повному обсязі і легально, а кошти, які надходять до бюджету, розподіляються на ті ж самі соціальні програми. Другий (корпоративний) рівень – соціально відповідальний бізнес повинен платити економічно обґрунтовану зарплату. Третій (вищий) рівень – соціально відповідальний бізнес на добровільній основі має займатися благодійністю.

На міжнародному рівні прийнято документи, в яких обґрунтовано філософію соціальної відповідальності бізнесу: Угода про соціальну політику Європейського Союзу (Agreement on Social Policy, Access to European Union Law, 1991); Декларація Ріо-де-Жанейро з навколишнього середовища та розвитку (Rio Declaration on Environment and Development, United Nations, 1992); Глобальний договір ООН (UN Global Compact, Нью-Йорк, 2000); Цілі розвитку тисячоліття (Millenium Development Goals, United Nations Millenium Declaration, 2000); Міжнародний стандарт «Керівництво із соціальної відповідальності» (ISO 26000 Guidance on social responsibility, the International Organization for Standardization, 2010); Цілі сталого розвитку (The Sustainable Development Goals, United Nations, 2015) та ін.

В Україні формування ідей соціальної відповідальності бізнесу було започатковано у 1996 р. Українською асоціацією якості та Українською спілкою промисловців та підприємців одночасно з упровадженням концепцій

TQM (Total Quality Management) і моделі EFQM (European Foundation for Quality Management).

Відповідно до Стратегії сприяння розвитку соціальної відповідальності бізнесу в Україні, соціальна відповідальність бізнесу полягає у «свідомому ставленні суб'єктів господарської діяльності до вимог соціальної необхідності, соціальних завдань, морально-етичних норм та цінностей, розуміння наслідків своєї діяльності для суспільства, держави, споживачів, ділових партнерів та своїх працівників» [4].

Розглядаючи процеси розвитку соціальної відповідальності бізнесу, відзначимо особливе місце держави у ході цього розвитку. Організаційно-економічна основа механізму розвитку соціальної відповідальності бізнесу, ґрунтується на: державному регулюванні, спільному регулюванні та саморегулюванні соціальної відповідальності бізнесу [5]. При державному регулюванні держава здійснює прямий регуляторний вплив на бізнес для формування його соціальної відповідальності, залучення бізнесу до соціальної відповідальності здійснюється шляхом регуляторної політики держави. Основними завданнями регуляторної політики соціальної відповідальності бізнесу є: забезпечення активної участі суб'єктів підприємництва у розв'язанні соціально-економічних проблем, запровадженні інноваційної моделі розвитку соціальної відповідальності; створення нових робочих місць та зниження рівня безробіття. При спільному регулюванні соціальної відповідальності бізнесу, держава ініціює розвиток цієї відповідальності, а також регуляторну політику в цій сфері, яка узгоджується з бізнесовими структурами, при цьому соціальна відповідальність бізнесу здійснюється на основі регуляторних актів держави та з ініціативи бізнесових структур. При саморегулюванні держава не має впливу на процес розвитку соціальної відповідальності бізнесу і розробка заходів щодо напрямів соціальної відповідальності бізнесу бізнесовими структурами приймаються самостійно [5].

Сучасні тенденції встановлення взаємовідносин держави та суб'єктів бізнесу щодо управління соціальною відповідальністю тяжіють до переходу від прямого регуляторного впливу держави на бізнес для формування його соціальної відповідальності до розвитку партнерських відносин на основі зацікавленості як держави так і бізнесу в такій взаємодії. Держава поступово буде відходити від ролі основного ініціатора підвищення соціальної відповідальності бізнесу і практики прямого регулювання такої відповідальності, а бізнесові структури свідомо займуть активну позицію щодо розширення соціальної відповідальності підприємницької діяльності.

В результаті аналізу різних типів взаємовідносин держави та бізнесу у процесі розвитку його соціальної відповідальності, встановлено, що в сучасних умовах переважають партнерські відносини держави та бізнесу (спільне регулювання), а також спостерігається активізація розвитку саморегулювання, що у сукупності здатні забезпечити свою результативність у сучасних умовах.

Вважаємо, що на сьогодні в Україні ще не сформувалася власна модель соціальної відповідальності бізнесу. Так, результатами опитування підприємств щодо необхідності впровадження соціальної відповідальності було виявлено,

що лише половина опитаних (53,3%) підтримують ідею запровадження політики соціальної відповідальності, 41,1% – не вважають це за потрібне, а 5,6% компаній зазначили, що не бачать ніякого сенсу в запровадженні такої практики. Лише 29,6% підприємств мають власну стратегію соціальної відповідальності [6].

За результатами дослідження соціальної відповідальності, яке було спрямоване на виявлення основних тенденцій, бар'єрів і перспектив розвитку корпоративної соціальної відповідальності в Україні – соціальна відповідальність бізнесу все ще не стала частиною організаційного управління в компаніях [7]. Тільки в половині компаній, з числа тих, які реалізують політику соціальної відповідальності бізнесу, є стратегія соціальної відповідальності, четверта частина компаній має бюджет на виконання програм із соціальної відповідальності, а в більшості компаній пошуком ідей для програм із соціальної відповідальності бізнесу та розробкою планів їх реалізації займається керівництво.

Найбільш поширеними практиками впровадження соціальної відповідальності бізнесу в Україні є такі: трудові практики, антикорупційні практики, екологічна відповідальність, чесні бізнес-практики, співпраця з місцевими громадами.

Із перелічених практик впровадження соціальної відповідальності бізнесу основними напрямками її реалізації в Україні є: політика розвитку і поліпшення умов персоналу – 76%, благодійна допомога – 51%, допомога воїнам АТО й мешканцям зони АТО – 30% [8].

Спостерігається також збільшення у порівнянні з 2010 роком частки компаній, які надають допомогу місцевим громадам і здійснюють соціальні інвестиції. Майже 60% опитаних компаній допомагають розвитку місцевим громадам. Проте, кожна п'ята компанія в Україні не допомагає розвитку місцевим громадам [8]. Найпоширенішими напрямками допомоги громаді є виділення коштів на благодійність та допомога у благоустрою території. У минулі роки благоустрій території теж був найпоширенішим напрямом допомоги громаді. Найчастіше не допомагають регіону присутності компанії Півночі [8]. Переважно надають різноманітну допомогу місцевим громадам Сходу країни, передусім місцевій владі в реалізації різноманітних соціальних програм, займаються благоустроєм території, надають робочі місця переселенцям, допомагають у здійсненні екологічних проектів.

В результаті аналізу різних типів взаємовідносин держави та бізнесу у процесі розвитку його соціальної відповідальності, встановлено, що в сучасних умовах переважають партнерські відносини держави та бізнесу (спільне регулювання), а також спостерігається активізація розвитку саморегулювання, що у сукупності здатні забезпечити свою результативність у сучасних умовах.

Список використаних джерел

1. Friedman M. (1970). The Social Responsibility of Business is to Increase its Profits. *The New York Times Magazine*. September 13. P. 32-33, 122-126.
2. Hayek F. A. (1967). What's social? What does it mean? In F. A. Hayek (Ed.), *Studies in philosophy, politics and economics* (pp. 237-247). New York: Simon & Schuster.
3. Комарова К. В., Ковальчук Н. В. Соціальна відповідальність як складова стратегії розвитку бізнесу на підприємствах України. *Інноваційна економіка*. 5-6. 2016. С. 25-30.
4. Стратегія сприяння розвитку соціальної відповідальності бізнесу в Україні на період до 2020 року. URL: http://www.svb.org.ua/sites/default/files/201309_strategiya_spriyannya_rozvitku_svb_v_ukrayini.pdf.
5. Бондарук Т. Г., Бондарук І. С. Економічна природа організаційно-економічного механізму соціальної відповідальності бізнесу. *Науковий вісник Національної академії статистики, обліку та аудиту: зб. наук. пр.* 2020. № 1. С. 111-119.
6. Коваленко Є. В. Оцінювання стану управління корпоративною соціальною відповідальністю. *Вісник СумДУ. Серія «Економіка»*. 2016. №3. С. 27-39
7. Bondaruk T. H., Bondaruk I. S. Conceptual foundations of the development of business social responsibility in Ukraine. *Економічні горизонти*. 2020. № 1(12). С. 26–32.
8. Розвиток КСВ в Україні: 2010-2018. Укладачі: Зінченко А., Саприкіна М. К.: Видавництво «Юстон», 2018. 52 с.

Вельмирадів Атамірат,
аспірант,

Національна академія статистики, обліку та аудиту

СПЕЦИФІКА ТА СКЛАДОВІ КІБЕР-СТРАХУВАННЯ

Багато сучасних компанії використовують у своїй діяльності сучасні технології, і як результат можуть піддатися кібератаці з боку зловмисників або недобросовісних конкурентів. Втрата або витік персональних даних, збій або зупинка працездатності сервера і багато інших проблем приносять компаніям багатомільйонні фінансові втрати.

За останні роки від хакерських атак постраждали сотні компаній, тому розвиток кібер-страхування – це перспектива недалекого майбутнього.

Збій у виробництві і кібератаки займають перші рядки в списку десяти найголовніших загроз, які бачить для себе бізнес. Далі йдуть стихійні лиха, зміна ринкової ситуації, поправки в законодавчих та нормативних актах і так далі.

Кібератаки стають все більш витонченими, проте, незважаючи на інформацію про зростаючу кількість загроз і кібер-ризиків, в переважній більшості бізнес поки неохоче передає свої ризики страховикам, посилаючись на власну «надійну систему IT-безпеки».

Сьогодні ринок пропонує великий вибір страхових покриттів для різних ризиків. Сам зміст корпоративних програм страхування від кібер-атак у більшості страховиків ідентичний. Об'єкт страхування – майнові інтереси клієнта. Вони можуть бути пов'язані з ризиками [1]:

- настання відповідальності за заподіяння шкоди майну громадян та інших юридичних осіб;

- настання непередбачених витрат;

- тримання збитків від перерв у виробництві.

Деякі страховики пропонують розширити класичний поліс майнового страхування або страхування від збоїв у виробництві. У нього включають ризик кібер-атаки. Також можна придбати страховку від кібер-загроз окремо.

Договір можна укладається як на всі, так і на окремі кібер-ризиків. Є стандартні пакети та індивідуальні. Другі ще називають конструкторами, коли клієнт вибирає послуги під особливості бізнесу.

Що стосується базової програми, в неї входять ризики втрати і спотворення даних, програмного забезпечення, розголошення персональних даних, розслідування та діагностика кібер-атак. В поліс-конструктор можна включити ризик розкрадання інтелектуальної власності, вимагання, шкоди діловій репутації тощо. Ціна програми страхування залежить від кількості і набору ризиків, покриття і франшизи, а також роду діяльності страхувальника та результатів оцінки ризико-захищеності.

Найпоширенішими елементами кібер-страховок є [2]:

- ризики витоку корпоративних і особистих даних. Не завжди шахраїв цікавлять гроші. Іноді мета атаки – розкрадання інформації про співробітників компанії, продукції і т.д.

- перерва у виробництві. Атака на мережеві ресурси і сервери може вивести з ладу цілі підрозділи. В результаті перерви в робочому процесі компанія втрачає прибуток. Ці втрати компенсують за страховим полісом.

- компрометація конфіденційності інформації, яка передається. В збитки входять не тільки безпосередні втрати, а й витрати на захист своїх прав, в тому числі юридичну.

- ризик втрати діловій репутації. Страхова компанія покриває збитки і витрати, пов'язані з публічним розкриттям викраденої конфіденційної інформації, помилковими або аманливими заявами (наприклад, в ЗМІ).

- віртуальне вимагання. Якщо кібер-злочинці вимагають гроші за припинення загрози безпеки, клієнт за згодою страхової компанії виплачує їх, після чого страхова компанія повертає йому всю суму.

- антикризовий PR. Якщо вкрадені дані розмістили в публічному доступі, спотворили, використовували проти компанії-страхувальника, страхова компанія оплачує послуги з відновлення репутації.

Поліс включає також покриття [1]:

- витрат, пов'язаних з відновленням, повторних збором або відтворенням інформації після витоку або несанкціонованого використання даних;
- ризиків «технічних збоїв» і «умисних дій співробітників»;
- послуг юристів, які проводять інструктаж щодо запобігання витоку персональних даних і дій, якщо такий витік все ж сталася;
- збитків, пов'язаних з розкраданням грошей з рахунків, корпоративних карток компанії.

Крім того, за полісом можна відшкодувати збитки, пов'язані з проведенням розслідувань регулюючими органами. До речі, деякі страхові компанії компенсують витрати на внутрішні розслідування всередині компанії-страхувальника. Наприклад, витрати на експертів в сфері інформаційних технологій.

Страховик також відшкодує витрати клієнта за вимогами третіх осіб (наприклад, клієнтів, які здійснюють покупки на сайті компанії) через витік даних або порушення конфіденційності. В поліс може входити і захист у зв'язку з вимогою регулюючих органів.

Також в договорах страхування можна зустріти цікаве винятком, що стосується того, що страхувальник може втратити виплати через нечесність. Під цим розуміють неналежне або неповне зазначення вартості товару на сайті, достовірності товару, а також невідповідність товарів, продуктів або послуг заявленій якості та принцип роботи даного. Також в числі виключень помилки в оприлюднених фінансових даних компанії.

Зауважимо, що небагато страхових компаній готові сьогодні запропонувати якісний, системний продукт, спрямований на захист клієнтів від кіберзлочинності.

Інструментарій ще не відпрацьований, а майже повна відсутність практики виплат не дає можливості перевірити всі страхові випадки і види покриттів на системні помилки. На сьогоднішній день для широкого впровадження цього виду страхування відсутня і законодавча база, і судова практика.

Аналітики компанії GlobalData відзначають, що ринок кіберстрахування більшості країн знаходиться в стані зародження в порівнянні з більш усталеними ринками комерційного страхування, однак темпи зростання значні. Так, обсяг глобального ринку кіберстрахування до 2020 року може зрости до 9 млрд дол. Попит на відповідний страховий захист і послуги з профілактики кібер-ризиків зростає експоненціально, але не у всіх країнах.

Результати опитування по страхуванню малих і середніх підприємств, проведеного у Великобританії в 2018 році, показали, що 27,2% підприємств повинен мати поліс страхування від кібер-ризиків, що на 14% більше в порівнянні з 2017 роком. Значне зростання в сфері кіберстрахування зумовлений низкою факторів, серед яких підвищення обізнаності фірм про їх схильності до кіберризиків, що грає ключову роль [3].

Список використаних джерел

1. Михайлов А.В. Страхование кибер-рисков. *Научно-практический электронный журнал Аллея Науки*. 2018. №5 (21). URL.: https://www.aUey-science.ru/domains_data/files/14125648MAY182/STRAHOVANIE%20KIBERRISKOV.pdf.
2. Цена информационной безопасности и страховая защита от кибер-рисков. URL: <https://strahovkunado.ru/insur/strakhovanie-kiber-riskov.html>.
3. В слабом развитии киберстрахования виноваты сами страховщики и перестраховщики. URL: <https://forinsurer.com/news/19/10/28/37324>.

*Вербицька Аліна Ігорівна,
магістрантка, спеціальність
«Фінанси, банківська справа та страхування»;
науковий керівник:
Теслюк Наталія Петрівна,
кандидат економічних наук, доцент кафедри;
Національний транспортний університет*

ОСОБЛИВОСТІ ПОДАТКОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ КОНТРОЛЬОВАНИХ ОПЕРАЦІЙ ПРИ ТРАНСФЕРТНОМУ ЦІНОУТВОРЕННІ

Податки здавна вважаються кращим способом фінансового забезпечення держави та є найбільш ефективним засобом наповнення бюджету. Проте країни та їх податкові системи виникали неодноразово та розвивались по-різному. А отже, у кожній окремо взятої країні сформована власна аутентична податкова система, що побудована індивідуально. При цьому податкові ставки в окремих державах є дуже низькими або взагалі близькі до нуля. Цим і користуються великі транснаціональні корпорації, що переміщують кошти за допомогою контрольованих операцій до країн з нижчим рівнем оподаткування. Таким чином кошти, що мали надійти до місцевих та державного бюджетів, виводяться за кордон, завдаючи надзвичайно великих збитків для держави.

За цих умов особливої актуальності набуває податкове регулювання контрольованих операцій при трансфертному ціноутворенні, адже повнота надходжень до бюджетів усіх рівнів є запорукою успішного функціонування держави.

Проблема податкового контролю за трансфертним ціноутворенням знайшла своє відображення в наукових працях таких вітчизняних вчених: М. О. Бондаренко [2], О. Л. Зирянова [3], К. С. Малинка [4], С. В. Поліщук [4], А. О. Мельник [5], Ю. О. Мельник [6], О. В. Немировська [7].

Проте залишилися недостатньо дослідженими особливості державного податкового регулювання контрольованих операцій при трансфертному ціноутворенні у вітчизняному законодавстві та на практиці. При дослідженні

також застосовано праці іноземних вчених основними з яких є: Eduardo Baistrocchi [8], Alex Cobham [9], Rebecca Dottey [9], Jonalta Galuszka [10], David McNair [9], Ronald Wu [11].

У світовій практиці термін «трансфертне ціноутворення» розглядається як процес формування ціни в операціях між афілійованими компаніями з метою мінімізації своїх податкових зобов'язань за допомогою використання свого міжнародного розташування та різниці між рівнем оподаткування в різних країнах. На практиці це мало вигляд переміщення оподатковуваного валового прибутку до іншої пов'язаної компанії, яка розташовувалась в державі з таким податковим режимом, який дозволяв зменшити витрати за рахунок меншої податкової ставки [1].

Для виявлення контрольованих операцій в угодах вітчизняних підприємств застосовують критерії відбору та умови визнання господарських операцій контрольованими. Процес перевірки операцій на відповідність включає в себе три етапи (рис. 1) та має наступний вигляд:

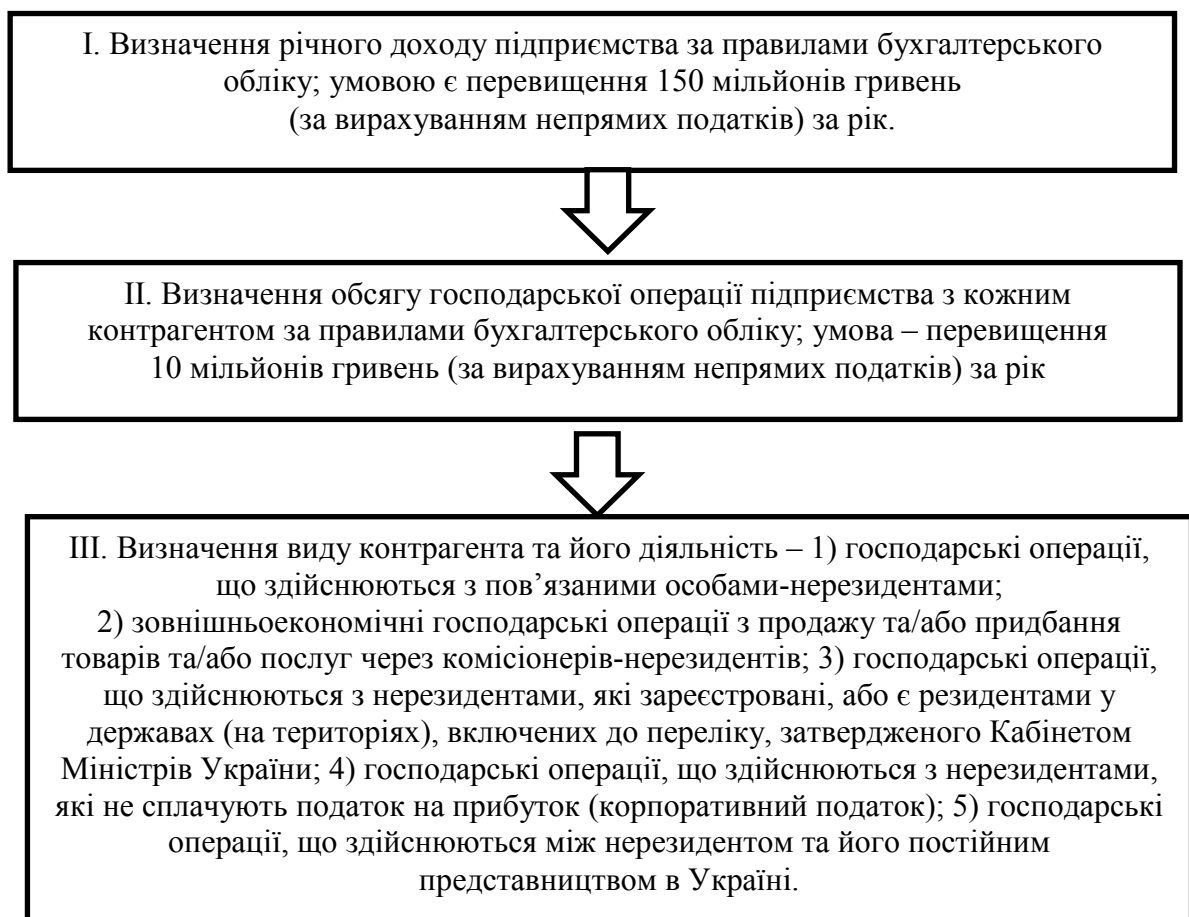

Рис. 1. Етапи відбору та умови визнання операцій контрольованими

* Джерело: розроблено автором на основі [1].

Представлений алгоритм виявлення контрольованих операцій підходить для будь-яких суб'єктів господарювання та може змінюватись відповідно до законодавства. Але слід зазначити, що при розгляді причин виникнення трансфертного ціноутворення доцільно враховувати економічні інтереси всіх

суб'єктів цього процесу. Оскільки всі учасники мають на меті задоволення власного економічного інтересу, то виникає ситуація, коли кожен з них готовий іти на конфлікт заради досягнення своїх економічних інтересів. Саме тому слід узагальнити увесь доступний міжнародний досвід застосування трансфертного ціноутворення та більш детально вивчити типові проблеми, що виникають при впровадженні регулювання контрольованих операцій. При цьому виникає ціла низка проблем зі сторони компаній (рис. 2):

Рис. 2. Пірамідальна схема проблем компаній при впровадженні регулювання за трансфертним ціноутворенням *

* Джерело: запропоновано автором.

Однак проблеми компаній в порівнянні з вигодами від потенційного впровадження системи регулювання трансфертних операцій є незначними та невимагають особливої уваги. При цьому з державної сторони відомі такі проблеми [2]:

- слабкий рівень організації та контролю за формуванням трансфертних цін;
- часті зміни законодавства щодо в сфері трансфертного ціноутворення;
- відсутність механізму поступового впровадження заходів з регулювання трансфертного ціноутворення;
- обмежений доступ до інформації про афілійовані компанії відкриті закордоном;
- корупція в органах державного управління;
- складність контролю за ціноутворенням в сфері послуг та переміщенням інтелектуальних цінностей.

Таким чином, з огляду на практику використання технік прихованого виведення капіталу з України з використанням трансфертного ціноутворення шляхами протидії прихованому відпливу капіталів з України мають стати [5]:

- формування нормативно-правової бази й запровадження правил оподаткування для афілійованих компаній. Мається на увазі визнання контрольованими афілійованими компаніями тих компаній-нерезидентів України, які належать фізичним або юридичним особам-резидентам України. Отримані доходи мають відноситись до доходів їхніх власників-резидентів України та відповідно залучатися до оподаткування. За таких умов виведення прибутків з України у країни з нижчими податковими ставками втрачатиме економічний сенс;

- формування дієвої системи регулювання трансфертного ціноутворення;

- удосконалення процедур оподаткування транзакцій, які здійснюються з «податковими гаванями». Норми регулювання та оподаткування транзакцій, які фактично використовуються суб'єктами господарювання для формування каналів прихованого виведення капіталів з України, мають поширюватися на обґрунтовано визначене коло країн, податкові й регуляторні режими в яких сприяють такій діяльності. Тому в податковому законодавстві України необхідно встановити критерії, на основі яких формується перелік «податкових гаваней», та обмеження, які чинним законодавством застосовуються до нерезидентів, які мають офшорний статус, а також мають поширюватися на нерезидентів, які розташовані та територіях «податкових гаваней»;

- удосконалення законодавства у сфері протидії легалізації коштів, отриманих злочинним способом. Відповідно до нових рекомендацій FATF система запобігання та протидії легалізації коштів, отриманих злочинним способом в Україні має удосконалюватися в таких напрямках [11]:

- установа більш жорстких вимог до інформації, яка має супроводжувати електронні перекази грошових коштів;

- посилення вимог щодо моніторингу транзакцій, учасниками або вигодоодержувачами яких є публічні діячі або пов'язані з ними особи;

- посилення вимог щодо уповноважених органів у сфері боротьби з відмиванням «брудних» коштів тощо.

Ці заходи допоможуть обмежити зловживання при тлумаченні деяких статей податкового законодавства вітчизняними підприємствами та збільшити податкові надходження до бюджету. Тобто вдосконаливши законодавство нашої країни компанії не зможуть здійснювати цінові маніпуляції за допомогою трансфертного ціноутворення та зменшувати базу оподаткування. Таким чином є необхідним державне регулювання за контрольованими операціями, яке обмежить свободу пов'язаних сторін щодо самостійного встановлення цін і відповідно дасть можливість правильно обчислювати податки без врахування спотворень в результаті використання трансфертного ціноутворення.

Список використаних джерел

1. Податковий кодекс України. Закон № 275-VI від 02.12.2010 «Голос України» зі змінами і доповненнями. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17>.
2. Бондаренко М. О. Трансфертне ціноутворення з огляду на податкове планування. *Проблеми законності*. 2018. Вип. 143. 160-172 с. URL: <http://oaji.net/articles/2019/3229-1561366730.pdf>.
3. Зирянова О. Л. Податкове регулювання трансфертного ціноутворення транснаціональних компаній. *Наукові праці НДФІ*. 2007. Вип. 3. С. 96-103. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Npndfi_2007_3_13.
4. Малинка К. С., Поліщук С. В. Проблеми функціонування трансфертного ціноутворення в Україні та напрямки його удосконалення в умовах невизначеності економіки. *Економіка та управління національним господарством*. 2019. Вип. 27. С. 53-59.
5. Мельник А. О. Проблемні аспекти запровадження податкового регулювання трансфертного ціноутворення в Україні. URL: <http://ir.kneu.edu.ua/bitstream/2010/6998/1/Melnyk.pdf>
6. Мельник Ю. О. Проблеми та перспективи формування системи правового регулювання податкового планування міжнародних корпорацій в Україні. *Серія ПРАВО*. 2018. Вип. 48. С. 171-174.
7. Немировська О. В. Транснаціональні компанії та регулювання трансфертного ціноутворення в Україні. *Інноваційна економіка*. 2014. № 4. С. 265-272. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/inek_2014_4_45.
8. Baistrocchi E. (2006). The Transfer Pricing Problem: A Proposal for Simplification. *pp. 1-38*.
9. McNair D., Dottey R. and Cobham A. (2010). Transfer pricing, and the taxing rights of developing countries. *pp.1-16*.
10. Galuszka J. (2004). Transfer pricing as a problem of multinational corporation. *University of Economics in Katowice*. *pp. 181-200*.
11. Ronald Wu. (2010). Transfer Pricing: Current Problems and Solutions *Claremont McKenna College*. *pp. 1-39*.

Галяра Сергій Вікторович,
аспірант,

Національна академія статистики, обліку та аудиту

АКТУАЛЬНІ ОРІЄНТИРИ ЗМІН У ЗАСТОСУВАННІ ПОДАТКОВОЇ СОЦІАЛЬНОЇ ПІЛЬГИ

Податок на доходи фізичних осіб є одним з основних джерел надходжень до бюджету. За даними Звіту про виконання Державного бюджету України за січень-серпень 2020 р. [1] обсяги надходжень до даного бюджету у вигляді податку та збору на доходи фізичних осіб склали 14,37% від усіх податкових

надходжень, що на 0,2% більше від надходжень у вигляді податку на прибуток або на 0,14% менше обсягів надходжень у вигляді ПДВ. Таким чином, податок, який справляється в основному із заробітної плати (майже 80% від усього податку на доходи фізичних осіб, що надійшов до бюджету за даними вищезазначеного Звіту) має значний вплив на дохідну частину бюджету і безпосередньо доходи громадян, оскільки разом із військовим збором займає майже п'яту їх частину. Його розмір дозволяє суттєво коригувати зазначені доходи, а тому вимагає особливо ретельного підходу до встановлення, справляння, регулювання даного податку.

Зважаючи на те, що при справлянні податку на доходи фізичних осіб діє ряд преференцій, важливо дослідити окремі з них. Мова передусім йде про податкову соціальну пільгу, у застосуванні якої завжди виникає багато питань через ряд законодавчо встановлених обмежень, а сам її розмір диференціюється за рядом характеристик особи – одержувача пільги та щорічно змінюється у зв'язку зі змінами соціальних гарантій.

Податкова соціальна пільга неодноразово виступала об'єктом досліджень вітчизняних науковців. Окремі з них [2-6] у своїх роботах підтверджували, що податкова соціальна пільга є неідеальним інструментом, оскільки не виконує встановлену для неї роль та не забезпечує можливості отримувати доходи, які відповідають встановленим мінімальним розмірам в країні. Крім того, прив'язка вимог у застосуванні окремих податків і зборів до різних мінімальних стандартів створює плутанину та не дозволяє повноцінно реалізувати принцип соціальної справедливості у податковому законодавстві.

Так, відповідно до діючого Податкового кодексу України [7], зокрема, п.169.4.1., податкова соціальна пільга застосовується до доходу нарахованого на користь платника податку протягом звітного податкового місяця як заробітна плата (інші прирівняні до неї відповідно до законодавства виплати, компенсації та винагороди), якщо його розмір не перевищує суми, що дорівнює розміру місячного прожиткового мінімуму, діючого для працездатної особи на 1 січня звітного податкового року, помноженого на 1,4 та округленого до найближчих 10 гривень. Вважаємо, що таке обмеження у застосуванні податкової соціальної пільги доречно змінити, забравши поправочний коефіцієнт та встановивши обмеження на рівні мінімальної заробітної плати. Серед основних аргументів такої тези варто зазначити:

1) відповідно до діючого законодавства у сфері трудових відносин, працівникам за виконану місячну норму праці не може бути нарахований дохід, менший за розмір мінімальної заробітної плати. Якщо працівник працює на умовах неповного робочого часу, йому нараховується дохід пропорційно до відпрацьованого часу і він буде менший мінімально встановленого рівня, що дасть підстави для застосування податкової соціальної пільги;

2) згідно Закону України «Про збір та облік єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування» [8], при встановленні обмежень для застосування єдиного соціального внеску за основу обрано мінімальну заробітну плату. Також, мінімальний розмір єдиного внеску, що

сплачується фізичними особами-підприємцями розраховується, виходячи з мінімальної заробітної плати;

3) розмір встановленого прожиткового мінімуму не відповідає реальному його рівню, що нівелює його значення як показника, що обирається за основу при розрахунку різних соціальних пільг та програм.

Розмір самої податкової соціальної пільги також доречно встановити у відповідному еквіваленті до мінімальної заробітної плати, наприклад – 50%, 75%, 100% тощо для різних категорій осіб, що мають право на отримання пільги. Зазначені пропозиції дозволять зменшити протиріччя у встановленні податків і зборів, які стосуються оподаткування доходів громадян та зменшити кількість помилок, які виникають у зв'язку зі щорічної зміною показників, що забезпечують соціальні гарантії населенню.

Крім того, ставки податку на доходи фізичних осіб з початку дії Податкового Кодексу уже неодноразово змінювалися, проте, перелік платників податку, що мають право на податкову соціальну пільгу кожного разу залишався практично без змін. Тому, на сьогодні доречно, в першу чергу, відкоригувати перелік осіб, яким відповідно до п. 169.1.4. Податкового кодексу України встановлено пільгу у розмірі, що дорівнює 200% суми мінімальної пільги. Актуальність такого коригування зумовлена тим, що особи, перераховані у зазначеному підпункті кодексу уже втратили статус застрахованих осіб через свій поважний вік. Натомість, доречно до переліку осіб, що мають право на таку пільгу, внести учасників АТО чи ООС.

Таким чином, податкова соціальна пільга, при достатньо виваженому та обґрунтованому підході з урахуванням реального економічного стану в країні може стати дієвим інструментом підтримки соціально незахищених працівників, що дозволить їм на законних підставах збільшити розмір отримуваного чистого доходу у вигляді заробітної плати.

Список використаних джерел

1. Місячний звіт про виконання Державного бюджету України за січень-серпень 2020 року: Державна казначейська служба України. URL: <https://www.treasury.gov.ua/ua/file-storage/misyachnij-zvit-pro-vikonannya-derzhavnogo-byudzhetu-ukrayini-za-sichen-serpen-2020-roku> (дата звернення 01.10.2020).

2. Федосова В. Е. Податкова соціальна пільга в системі податкових преференцій під час оподаткування доходів фізичних осіб. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Економіка і менеджмент.* 2017. Вип. 23(2). С. 81-84.

3. Березовська С. В. Податок на доходи фізичних осіб із заробітної плати в Україні: сутність, недоліки та шляхи їх усунення. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції.* 2018. № 5. С 50-54.

4. Штефан Л. Б., Ткач Д. О. Регулююча роль податкових пільг при оподаткуванні доходів фізичних осіб. *Економіка та суспільство*. 2016. № 2. С. 638-641.

5. Романовська Ю. А., Хомчук А. І. Регулююча роль податкових пільг в системі оподаткування доходів фізичних осіб. *Приазовський економічний вісник*. 2019. № 3(14). С. 83-88.

6. Іванюк В. Податкові преференції при оподаткуванні доходів фізичних осіб: орієнтири удосконалення. *Вісник АПСВТ*. 2018. № 4. С. 52-66.

7. Податковий кодекс України від 02.12.2010 № 2755-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17> (дата звернення 01.10.2020).

8. Закон України «Про збір та облік єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування» від 08.07.2010 № 2464-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2464-17#Text> (дата звернення 01.10.2020).

*Гашевський Євгеній Вадимович,
магістрант,*

Національна академія статистики, обліку та аудиту

ОСНОВНІ ЗАСАДИ СТРАТЕГІЧНОГО ВИКОРИСТАННЯ ФІНАНСОВИХ ІСТРУМЕНТІВ

Передумовами міркувань щодо фінансових інструментів як фактору впливу стратегічного розвитку економіки є твердження щодо того, що таке економіка та економічні науки. Досліджуючи це питання, насамперед, доцільно звернутися до найпопулярніших та відкритих джерел.

Так, вільна енциклопедія – Вікіпедія трактує поняття «економічні науки» як комплекс суспільних наукових дисциплін про господарство, а саме: вироб-ництво, розподіл і споживання товарів та послуг» [1]. Виходячи з розуміння економіки як науки, об'єктом дослідження якої є насамперед суспільні інтереси, що виражаються як зацікавленість кожної окремої людини, а в перспективі і певних груп та верств населення, в необхідності отримання так званих цінностей (товарів та послуг), первинним для оцінки фінансових інструментів є саме необхідність в споживанні і вже тільки потім, як похідні, варто розглядати виробництво і розподіл. Інакше кажучи – без необхідності в споживанні, виробництво та розподіл не мали б посилянь до існування взагалі.

У Вікіпедії фінансові інструменти трактуються як засоби, що застосовуються для виконання завдань, передбачених фінансовою політикою» [2]. Це досить теоретичні визначення, тому необхідно звернути увагу й на інші джерела (табл.).

Трактування терміну «Фінансовий інструмент»

Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 13"Фінансові інструменти"	Міжнародний стандарт бухгалтерського обліку 32 «Фінансові інструменти: подання»	IAS 32 Financial Instruments: Presentation
Фінансовий інструмент – контракт, який одночасно приводить до виникнення (збільшення) фінансового активу в одного підприємства і фінансового зобов'язання або інструмента власного капіталу в іншого.	Фінансовий інструмент – це будь-який контракт, який приводить до виникнення фінансового активу у одного суб'єкта господарювання та фінансового зобов'язання або інструмента капіталу у іншого суб'єкта господарювання.	A financial instrument is any contract that gives rise to a financial asset of one entity and a financial liability or equity instrument of another entity.

Джерело: сформовано автором за [3; 4; 5].

Отримавши визначення, що не співставляються дослівно, але є майже ідентичними за смисловим навантаженням, доцільно диверсифікувати сутність фінансового інструменту за властивостями та видами, а саме:

1. Властивості фінансових інструментів:
 - a. Термін обігу – період часу від укладання фінансового активу, до погашення заборгованості по ньому;
 - b. Ліквідність – можливість та швидкість конвертувати цей актив в інший вид активу (товар, гроші та ін.);
 - c. Дохідність – відсоток або частка отриманого блага на правах володіння активом;
 - d. Номінальна ставка – задекларована базова сума, виражена у відсотках, що говорить про отримання доходу;
 - e. Ризиковість – рівень вірогідності як неотримання доходу від права володіння активом, так і перспектива отримання зобов'язань від володіння активом;
 - f. Подільність – можливість диверсифікувати актив на більш дрібні підактиви;
 - g. Конвертованість – можливість обміну фінансового активу на інші фінансові активи;
 - h. Оподаткування – принципи стягнення податку як за використання активу, так і за його дохідність;
 - i. Валюта – тип грошової одиниці що буде використовуватись в операціях пов'язаних с виплатою дивідендів по активу.
2. Види фінансових інструментів:
 - a. Податки та збори;
 - b. Види цін;
 - c. Грошовий капітал;
 - d. Фінансові ресурси;

- e. Стимули;
- f. Санкції;
- g. Цінні папери;
- h. Валюта;
- i. Грошові зобов'язання;
- j. Страхові поліси;
- k. Кредитні договори;
- l. Похідні фінансові інструменти.

Таким чином, вважаємо за доцільне співставити фінансові інструменти з історією розвитку людства та політикою, як нероздільні та взаємопов'язані компоненти.

Для прикладу візьмемо уявну країну А, у цьому випадку недоцільно використовувати класифікацію ООН у поділі на розвинені, нерозвинені та країни що розвиваються. Задля ретроспективного аналізу та проведення подібного експерименту акцентуємо увагу на етапах розвитку та позначимо їх цифрами від 1 до 4.

Етап 1. На першому етапі розвитку маємо сільськогосподарську країну з феодальним устроєм, де державу очолює (в цьому випадку можна розглядати навіть як велике підприємство) головний феодал якому підпорядковуються феодалы-землевласники, які в свою чергу мають рабів або кріпосних (у нашому випадку важливий саме рівень впливу останніх на економіку). У відсотковому співвідношенні маємо наступне 5% головний феодал та його наближенні, 20% феодалы-землевласники, 75% – кріпосні. Історично в такому суспільстві головний феодал має необмежену владу, феодалы-землевласники на місцях мають майже необмежену владу в усьому, що не стосується поділу земель, останні ж прав та влади не мають та виступають так званим «людським капіталом» у відношеннях між феодалами. В цьому випадку з точки зору економіки основним заняттям є землеробство, яке становить 80% суспільної зайнятості та працює винятково на забезпечення свого існування для останніх та накопиченню певного капіталу у вигляді відсотків від урожаю для феодалів-землевласників, які в свою чергу забезпечують головного феодала. Останні 20% умовно можуть бути поділені між мілким виробництвом інструментарію, мілкого добування рудних металів та задоволенням феодалів у вигляді благ, на кшталт творів мистецтва.

В такій ситуації перелік теоретично можливих фінансових інструментів в сучасному розумінні доволі обмежений та знаходиться у руках тільки влади, адже кріпосні не мають своєї власності, з чого зрозуміло, що в економічному житті вони приймають участь тільки опосередковано, виступаючи як виробник та споживач без «права голосу», хоча і є основним джерелом існування такої економіки.

Реальний перелік таких фінансових інструментів провладної гілки це – короткострокові кредити, податки та збори, фінансові санкції, зобов'язання. До того ж всі інструменти використовуються на даному етапі розвитку країни А в натуральному еквіваленті.

Етап 2. Історичні посилення за час свого існування в країні А почали підштовхувати феодалів до того, що використання натуральних вимірників таких як зерно – доволі незручний спосіб обміну, саме через це й почалися міркування щодо більш зручних способів обміну товаром, а саме – еквівалент товару. Звичайно, що на цей момент часу мови про гроші ще нема, але блискучі метали як золото здалися цікавим. Основним питанням стало співвідношення – скільки золота потрібно віддати за кілограм зерна, чи можливо потім обміняти цей же кілограм на ще більше золота. Почала зароджуватися торгівля в її сучасному розумінні. Вже сама присутність еквіваленту, що майже не має обмежень в часі свого використання, як наприклад, зерно, своєю сутністю ввело доволі стійке поняття капіталу. Тобто можливість продати надлишки виробленої продукції зараз та не конвертувати її в іншу. Пізніше було дозволено накопичувати певні резерви золота, щоб потім обміняти його на те ж зерно в рік неврожаю. Так, у цей період з'являються поняття капіталу, цін, стимулів фінансових ресурсів.

Етап 3. Періодично по всій країні А проходять повстання, кріпосні вимагають більше прав та свобод. З плином часу та з огляду на такі обставини, частина кріпосних різними шляхами отримує часткову незалежність від дрібних феодалів, хтось тікає в раніше неосвоєні землі, хтось домовляється про отримання земель в користування на певних умовах. На цьому етапі 75% кріпосних стають умовно вільними, «умовно» через те, що всі інструменти праці, освоєні землі та ін. залишилися у власності феодала, у якого вони були кріпосними і хоча тепер вони ніби-то вільні, більшість не має розуміння що з цим робити, тому близько 70% повертаються до феодала, беручи в нього землю в оренду і тільки 5% тих, хто втік – повністю незалежні. 70% які мають землі в оренді розділимо ще на 60 та 10 відсотків, 60 % не пощастило і вони можуть працювати обробляючи ці землі за умови що 40% всього вирощеного вони повинні віддавати феодалу як плату за землю на постійній основі (первинний вид оренди,, тобто певний вид фінансового інструменту). 10% – щасливчики, вони змогли домовитись орендувати землю на умовах її викупу через періоди у 20, 30 та 40 років (приклад сучасної іпотеки). В ситуації, коли більшість населення отримало чималий відсоток «незалежності» один від одного, їх зацікавленість в отриманні благ зросла. Ті частки, що не йшли на оплату оренди земель, податків та іншого, вони використовували в торгівлі між собою, але в силу того, що подібного досвіду вони не мали – перелік можливих у використанні фінансових інструментів все ще був дуже обмежений.

Етап 4. З'явилося розуміння поняття «власність» та власні кошти. У країні А настав період процвітання торгівлі та виробництва. Нові напрямки людської діяльності призвели до виникнення нових видів фінансових та ділових відносин між людьми, нових податків, податкових ставок, власних капіталів. Вільні люди почали об'єднувати свої капітали задля створення великих господарств, конкурувати між собою, інвестувати накопичений капітал у розвиток різних галузей виробництва, освіти, отримувати позики. Тобто це той самий етап на якому фінансові інструменти не тільки стали можливими, але необхідні через масовість, постійної торгівлі, обміну та конвертацій.

З огляду на все вище описане, можна стверджувати, що фінансові інструменти, як явище, варто розглядати як те, що стимулює економічний розвиток на певному етапі його існування. Тобто кожен інструмент має як базовий і простий спосіб застосування (наприклад, іпотечні кредити), так і можливість еволюціонувати з розвитком масштабу економіки в факторинг, що є більш складним проявом кредитування. Тому в залежності від стратегічних цілей, наявних ресурсів для тактичного планування економіки слід доволі обережно та обгрунтовано використовувати фінансові інструменти для досягнення конкретних цілей.

Список використаних джерел

1. Вікіпедія. Економіка. URL: <https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%95%D0%BA%D0%BE%D0%BD%D0%BE%D0%BC%D1%96%D0%BA%D0%B0>;
2. Вікіпедія. Фінансовий інструмент. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%A4%D1%96%D0%BD%D0%B0%D0%BD%D1%81%D0%BE%D0%B2%D0%B8%D0%B9_%D1%96%D0%BD%D1%81%D1%82%D1%80%D1%83%D0%BC%D0%B5%D0%BD%D1%82.
3. Про затвердження Положення (стандарту) бухгалтерського обліку 13 "Фінансові інструменти": Наказ Міністерства фінансів України N 559 від 30.11.2001 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1050-01#Text>.
4. Міжнародний стандарт бухгалтерського обліку 32 "Фінансові інструменти: подання". URL: <https://ips.ligazakon.net/document/MU17047>.
5. IAS 32 – Financial Instruments: Presentation. Retrieved from: <https://www.iasplus.com/en/standards/ias/ias32>.

*Гонкало Віталій Юрійович,
аспірант,
Національна академія статистики, обліку та аудиту*

ФІНАНСОВІ ІНВЕСТИЦІЇ ЯК ОДНА ЗІ СКЛАДОВИХ СТРАТЕГІЇ РОЗВИТКУ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ

Одним з вагомих чинників, що впливає на розвиток фінансового сектору будь-якої країни в сучасних умовах є боротьба країн за інвестиційні ресурси. Більшість країн у всьому світі, як промислово розвинутих так і країн, що розвиваються відчувають нестачу таких ресурсів, тому має місце жорстка конкуренція за доступ до цих коштів. Як правила перемога дістається в такому випадку тій країні, яка може запропонувати вигідні умови залучення інвестиційних ресурсів: передбачуване законодавство, технологічно оснащений фінансовий ринок із привабливим і широким асортиментом фінансових послуг та інструментів.

Забезпечення сприятливих умов для інвестицій в Україну є однією з найважливіших умов залучення інвестицій. Ефективна інвестиційна політика має вплив на рівень технічного оснащення підприємств, вирішення соціальних та економічних проблем, а також стан виробництва.

Забезпечення сприятливого інвестиційного клімату в Україні залишається питанням стратегічної важливості, від реалізації якого залежать соціально-економічна динаміка, ефективність залучення у світовий поділ праці, можливості модернізації на цій основі національної економіки [4].

Як зарубіжні так і вітчизняні науковці зробили вагомий внесок у дослідження проблеми інвестиційного забезпечення економіки, серед яких: У. Шарп, Дж. В. Бейлі, А. Непран, Ю. Коваленко, Д. Тюпа, Ю. Швець та інші.

Метою дослідження є аналіз інвестиційного клімату та інвестиційної привабливості та визначення основних проблем щодо залучення інвестицій в державу.

На даний момент стан міжнародного ринку інвестицій характеризується високим ступенем концентрації як між інвесторами так і країнами які охоче приймають інвестиції. Інвестор обирає території для інвестування керуючись рівнем інвестиційного потенціалу та наявністю інвестиційного ризику.

Українське економічне середовище одночасно і приваблює і відштовхує інвесторів. Хоча Україна й займає стратегічне географічне положення, має багаті природні ресурси та робочу силу з високим рівнем освіти, що робить її привабливим інвестиційним середовищем, вона ще не досягла свого очікуваного потенціалу через те, що не змогла звести до мінімуму втручання держави у дію ринків, усунути адміністративні перепони, що заважають веденню бізнесу, виконати намічені показники приватизації та стати привабливою для іноземних та внутрішніх інвесторів.

В сучасних умовах господарювання спостерігається активний розвиток інвестиційного середовища в Україні та удосконалення законодавчої бази в сфері регулювання інвестиційної діяльності.

Так, Законом України “Про режим іноземного інвестування” для іноземного інвестора в Україні встановлено національний режим інвестиційної та іншої господарської діяльності, тобто рівні умови діяльності з вітчизняним інвестором. Вказаним Законом іноземним інвесторам даються державні гарантії захисту їх капіталовкладень. Іноземні інвестиції в Україні не підлягають націоналізації, а їх реквізиція може бути здійснена лише у випадках стихійного лиха. [1]

Враховуючи вищезазначене, ключовим кроком на шляху удосконалення та просування інвестиційного середовища в країні є реформування податкової системи.

Так, перші кроки було розпочато у 2007 році шляхом затвердження Концепції реформування податкової системи (розпорядження Кабінету Міністрів України від 19.02.2007 № 56).

За даними Держстату надходження прямих інвестицій (акціонерного капіталу) в Україну в січні-червні 2019 року склали 1259,5 млн дол.США.

Обсяг залучених з початку інвестування прямих іноземних інвестицій (акціонерного капіталу) в економіку України на 01.07.2019 року становив 33724,4 млн дол. США.

У I півріччі 2019 року приріст іноземних інвестицій в економіку України склав 839,6 млн.дол. США прямих інвестицій (акціонерного капіталу). Інвестиції спрямовуються у вже розвинені сфери економічної діяльності. Станом на 01.07.2019 найвагоміші обсяги надходжень прямих інвестицій були спрямовані до підприємств промисловості – 33,3 % та установ та організацій, що здійснюють оптову та роздрібну торгівлю; ремонт автотранспортних засобів і мотоциклів -16,6% .

До основних країн-інвесторів належать Кіпр – 29,4%, Нідерланди – 22,0%, Велика Британія – 6,1%, Німеччина – 5,2%, Швейцарія – 4,9%, Австрія – 3,4% і Віргінські Острови (Брит.) – 3,1%.

Обсяги освоєння капітальних інвестицій підприємств України у I півріччі 2019 року складають 233,9 млрд грн, що на 12,3 % більше від обсягу капітальних інвестицій за відповідний період 2018 року. [2]

Проведене нами дослідження свідчить про те, що більша частина залучених в економіку України інвестицій – це інвестиції з офшорних зон, що є показником того, що більша частина залучених коштів – це гроші українських інвесторів, які прагнуть оптимізувати втрати від оподаткування.

До основних проблем, які гальмують розвиток інвестицій в Україні, можна віднести:

- високий рівень корупції;
- недосконалість відповідної законодавчої бази;
- недостатнє державне фінансування вітчизняних наукових закладів;
- відсутність власної системи оцінювання інвестиційного клімату країни та її окремих регіонів;
- митні бар'єри. [3]

Можна зазначити, що при дослідженні основних недоліків щодо залучення інвестицій до країни можна виділити недосконалість законодавчої бази, а також є фактори, які негативно впливають на інвестиційний клімат країни. Іноземні інвестиції є однією з перспективних форм капіталовкладень для України. Провівши аналіз обсягів прямих іноземних інвестицій за останні роки можна зазначити, що інвестування зростало порівняно з 2018 роком, після чого відбувся підйом їхніх обсягів, що відобразилось на добробуті населення та економічній ситуації загалом.

Список використаних джерел

1. Міністерство юстиції (Заступник директора департаменту фінансового законодавства). URL: https://minjust.gov.ua/m/str_14102
2. Юридична газета online “Потепління інвестиційного клімату в Україні”. URL: <https://yur-gazeta.com/>.
3. Юридична газета online “Законодавчі новини, що покращують та погіршують інвестиційний клімат в Україні” URL: <https://yur-gazeta.com/>

publications/practice/inshe/zakonodavchi-novinki-shcho-pokrashchuyut-ta-pogirshuyut-investiciyniy-klimat-v-ukrayini-.html.

4. Сайт Державної служби статистики. URL: www.ukrstat.gov.ua.

5. Концепція розвитку державно-приватного партнерства в Україні на 2013-2018 роки. URL: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/739-2013-%D1%80>.

6. Непран А. Формування та використання фінансового потенціалу інвестиційної діяльності в Україні. *Фінанси України*. 2016. № 9. С. 111–128.

7. Бирка М. Розвиток системи залучення прямих іноземних інвестицій на підприємства. Львів, 2016. 231 с.

8. Дудчик О. Стан, проблеми та перспективи сприятливого інвестиційного клімату України. Київ, 2019. 254 с.

*Гоч Роман Андрійович,
аспірант,*

Національна академія статистики, обліку і аудиту

УПРАВЛІННЯ ФІСКАЛЬНОЮ СТІЙКІСТЮ В УКРАЇНІ

Показники розвитку економіки України у 2020 році характеризуються їх погіршенням через низку чинників, й зокрема, через карантинні заходи, спричинені пандемією, яка посилила проблеми, накопичувані багато років, тому актуалізована необхідність у вивченні фінансової стійкості. За таких умов Р.В. Цицик пропонує поглиблювати підхід до фінансової стійкості насамперед не як категорії фінансової науки, а як практичної середньо- і довгострокової цілі фінансової політики [3, с. 89], оскільки ця категорія привертає увагу як практиків так і науковців.

Еволюція поглядів багатьох вчених на сутнісний зміст поняття фінансова стійкість не дозволяє отримати чіткості у його визначенні чи методиці вимірювання. Система вважатиметься стійкою, якщо у разі збурення незначно відхиляється від стану рівноваги, а всі наступні рухи залишаються на відносно малій відстані від рівноваги. Але поширене виникнення багатократної рівноваги в економіці змусило вчених ввести поняття стійкості в процеси адаптації (глобально стійкий, якщо для будь-якого початкового стану є точка рівноваги, до якої система прямує (ця точка не повинна бути тією самою для всіх початкових умов) та квазістійкості (характеризується побудовою послідовності точок (від будь-якої початкової точки), що передає послідовність часу, яка прямує до нескінченності, та всі ці точки є точками рівноваги [4, с. 461]. Групою вітчизняних вчених зазначається, що фінансова стійкість сприймається нині як безперервний процес, спрямований на тривалу та довгострокову перспективу, що підтримується засобами державного регулювання, і як система, котра зберігає свою фінансову цілісність [2, с. 17].

Міністерством фінансів України наголошувалось, що на надійність бюджетної політики негативно впливає відсутність комплексної системи управління фінансовими ризиками, що має негативні наслідки для стійкості

державного боргу та ефективного розподілу державних ресурсів відповідно до пріоритетів державної політики. Оскільки державні фінанси в Україні є чутливими до кількох значних фіскальних ризиків, до яких належать ризики, пов'язані із державними підприємствами і управлінням державним майном; державним боргом та державними гарантіями; фінансовим сектором; зміною макроекономічної ситуації. До прикладу, у 2017 році Міністерством фінансів вперше була підготовлена та включена до складу документації бюджету 2018 року Інформація про фіскальні ризики та їх потенційний вплив на державний бюджет у 2018 році. У 2019 році Кабінетом міністрів України було затверджено Методику оцінювання фіскальних ризиків (Постанова № 351). Затверджена методика встановлює механізм визначення можливого вартісного впливу фіскальних ризиків на показники державного бюджету та визначає види фіскальних ризиків, які підлягають оцінці, органи, відповідальні за проведення такої оцінки, та порядок її проведення, заходи з мінімізації фіскальних ризиків.

Зважаючи на наявну у 2020 році кризу в Україні, постає потреба у консолідації фіскальної ситуації, щоб забезпечити стійкість державного боргу. Зростання бюджетних дефіцитів під час криз створює тиск до зростання державного боргу, що спричинило боргові кризи в окремих країнах світу. Так, до прикладу, у 2008-2009 рр. брак фіскальної стійкості для Угорщини спричинив потребу у зверненні до МВФ по допомогу [1, с. 59]. Зараз в Україні бюджетний дефіцит є вже суттєвим майже 300 млрд грн (не менше 7,5% ВВП) і на 2021 рік прогнозується не менше 270,4 млрд грн (близько 6% ВВП).

Досягнення фіскальної консолідації задля забезпечення фіскальної стійкості пропонуємо реалізовувати за такими розрізами:

- поступове забезпечення позитивного балансу бюджету. Є думка, що поліпшення сальдо бюджету дозволяє оперативно знизити реальну процентну ставку, як одного із важливих механізмів підвищення фіскальної стійкості [1, с. 59];
- перегляд податкового навантаження та податкових пільг, зокрема через удосконалення податкового адміністрування;
- упровадження політик зниження боргових ризиків. Оскільки в Україні є значна частка валютних боргів та складана ситуація зі зміною валютних курсів і стрімким скороченням міжнародних резервів, значної уваги потребує першочергово цей сегмент;
 - оптимізація видатків державного бюджету;
 - денітізація економіки шляхом сприяння її розвитку за окремими галузями, сегментами, залученням інвестицій, покращення податкового клімату (обмежений ріст ставок та/чи об'єктів оподаткування) тощо;
 - встановлення чітких критеріїв за такими поняттями як: стабільний стан, бюджетне обмеження, визначення індикаторів фіскальної стійкості та ін.;
 - посилення бюджетної політики, ефективного управління доходами й видатками бюджету, вартістю і часткою державного боргу тощо;
 - постійний моніторинг фіскальної стійкості;
 - здійснення ефективного середньострокового бюджетного прогнозування і макропоказників.

Список використаних джерел

1. Копич Р. І. Практичні підходи до визначення фіскальної стійкості країн Центральної та Східної Європи. *Економіка і прогнозування*. 2011. № 3. С. 42–60.
2. Науково-методичні засади статистичного аналізу стійкості державних фінансів / С. С. Гасанов, М. В. Пугачова, Л. О. Ященко та ін. Київ : ДННУ «Акад. фін. управління», 2013. 524 с.
3. Цицик Р. В. Напрями підвищення фіскальної стійкості в Україні. *Наукові праці НДФІ*. 2014. Вип. 3. С. 89-103.
4. The New Palgrave: A Dictionary of Economics. (1987). Ed. by J. Eatwell, M. Milgate, P. Newman. L. : Macmillan, Vol. 4. P. 461.

*Джумаєв Ільхам,
аспірант,*

Національна академія статистики, обліку та аудиту

БРЕНДИНГ ФІНАНСОВИХ ПОСЛУГ ТА ФІНАНСОВИХ УСТАНОВ

Поняття брендингу багатогранне, воно доповнюється ще й мистецтвом створення рівня довіри цільових споживачів, набору очікувань користувача, що мають економічну цінність для компанії.

Однією з ключових сучасних тенденцій формування брендингу на ринку фінансових послуг є скорочення кількості банків і страхових організацій.

Просуваючи банківський продукт як основу бренду, менеджмент організації використовує мистецтво брендингу не тільки для ідентифікації банківського продукту в очах споживача, але додатково формує матеріальні та нематеріальні категорії іміджу банку, такі як:

- гарантія якості продукту або послуги;
- емоційні психологічні асоціації клієнта;
- дизайн (символіка, шрифт і фірмовий стиль в цілому);
- корпоративні цінності (культура психологічної взаємодії персоналу банку з клієнтами і соціальна відповідальність кожного виконавця банку).

Тенденції до скорочення кількості організацій на фінансовому ринку та висока конкуренція ставлять перед компаніями завдання розробки інструментів сильного бренду або проведення якісного ребрендингу [1].

Аналітичним агентством Navas Worldwide сформовано сукупність оціночних критеріїв для аналізу успішності стратегії брендингу фінансової установи на світовій арені, серед них:

- соціальна орієнтованість,
- залученість фінансової компанії в розвиток науково-технічного прогресу,
- цілеспрямованість бренду,

- якість бренду (відношення до клієнтів і пропоновані послуги),
- самобутність бренду (певні особливості, властиві тільки йому),
- комунікабельність (можливість використання цифрових платформ),
- корисність (для суспільства в цілому).

Перераховані критерії формують вартість бренду.

Згідно зі звітом аналітичного агентства Navas Worldwide, до найуспішніших фінансових брендів світу 2019 р слід віднести чотири платіжні системи – MasterCard, Visa, American Express, PayPal.

Вартість MasterCard – 91 млрд дол. (Займає 12-е місце в рейтингу найуспішніших брендів 2019 р.); вартість Visa – 177 млрд дол. (4-е місце в рейтингу); вартість Pay Pal – 44 млрд дол. (26-е місце в рейтингу); вартість American Express – 35 млрд дол. (займає 33-е місце в рейтингу найуспішніших брендів 2019 р.) [3].

Серед банків лідирує американський банк HSCB вартістю 23 млрд дол., займаючи 56-е місце в рейтингу найуспішніших брендів світу 2019 р. Далі відповідно йдуть канадський банк RBC вартістю 22 млрд дол. (57-е місце); JP Morgan – 19 млрд дол. (73-е місце); Agricultural Bank of China – 18 млрд дол. (82-е місце); Bank of America – 17 млрд дол. (83-е місце) [2].

Варто відзначити, що для підвищення ринкової вартості бренду фінансової організації на практиці використовується модель брендингу, яка характеризується динамічною взаємопов'язаною системою сукупних елементів комплексного багатофакторного аналізу ринкової участі з виділенням стратегії і тактики просування фінансового продукту, обґрунтуванням комплексу маркетингових комунікацій з метою формування лояльності і створення популярного бренду.

Модель брендингу фінансової установи, можна описати шляхом послідовної реалізації наступних етапів [3]:

1. Визначення цілей брендингу: формування лояльності у постійних клієнтів і залучення нових споживачів.
2. Аналіз ринкового середовища.
3. Карта позиціонування (конкуренти).
4. Правильне сегментування.
5. Розробка стратегії брендингу (брендбук)
6. Стратегії просування (pull і push)
7. Обґрунтування набору інтегрованих маркетингових комунікацій.
8. Розробка тактики.
9. Реалізація стратегії брендингу (позиціонування)
10. Оцінка результатів
11. Аналіз ефективності стратегії брендингу
12. Контроль та оцінка бренду (ринкова вартість)

Реалізація такої моделі брендингу для будь-якого учасника фінансового ринку дозволить не тільки ретельно виконати комплексну оцінку факторів ринкового середовища, здійснити правильне сегментування і реалізувати стратегію брендингу в результаті гнучкого використання інтегрованих

маркетингових комунікацій, що сприятиме зростанню лояльності клієнтів і популярності бренду.

Список використаних джерел

1. Harrison T. Estelami H. (2014). The Routledge Companion to Financial Services Marketing. London: Routledge, 234 p.
2. Brand Finance Banking 500. 2020. Retrieved from: https://brandfinance.com/images/upload/brand_finance_banking_500_2020_preview_1.pdf.
3. Farquhar J. D., Robson J. Branding in financial services. Retrieved from: <https://core.ac.uk/download/pdf/42142283.pdf>.

*Дзюбенко Анжела Андріївна,
магістрантка,
спеціальність «Фінанси, банківська справа та страхування»;
науковий керівник:
Бондарук Таїсія Григорівна
доктор економічних наук, професор,
заслужений економіст України,
завідувач кафедри фінансів, банківської справи та страхування;
Національна академія статистики, обліку та аудиту*

ФОРМУВАННЯ ТА ЗМІЦНЕННЯ ДОХІДНОЇ БАЗИ ДЕРЖАВНОГО БЮДЖЕТУ

Державний бюджет є одною із головних ланок фінансової системи. Державний бюджет впливає на всі процеси, які відбуваються у соціальній та економічній сферах суспільства. Він забезпечує розвиток економіки і культури в країні, соціальний захист населення. Через бюджет держава акумулює кошти для фінансування пріоритетних напрямів виробництва, соціального розвитку, активізує заходи щодо збільшення надходжень до бюджетів усіх рівнів, а також цільового і економічного витрачання державних коштів.

Для виконання своїх функцій держава повинна мати достатню фінансову базу. У свою чергу, надходження до бюджету держави безпосередню залежать від стану виробництва в країні [1, с. 24]. Доходи Державного бюджету України є джерелом фінансування видатків держави на економічне та соціальне спрямування, тому дослідження питань формування доходів бюджету держави та їх оптимізація є актуальними для кожної країни.

Державний бюджет – це невід’ємний атрибут кожної країни та важливий інструмент реалізації економічної та соціальної політики держави [2, с. 554].

Сьогодні існує багато наукових підходів щодо трактування економічного поняття «державний бюджет» (табл.).

**Наукові підходи щодо трактування економічного поняття
«державний бюджет»***

ПБ	Твердження
Слободянюк Н.О., Шикор К.І. [2, с. 554].	невід’ємний атрибут кожної країни та важливий інструмент реалізації економічної та соціальної політики держави.
Даньків В.Й., Галас М.І. [3, с. 1]	основний метод державного фінансового регулювання. Він передбачає забезпечення поділу й перерозподілу ВВП між регіонами держави, галузями економіки, виходячи зі стратегії її економічного розвитку, фінансової політики та потреб ринкового механізму, зважаючи на те, що в кризових умовах ринковий механізм менш ефективний, тому державі необхідно розширювати втручання в процес перерозподілу фінансів.
Токарева К.О. [4, с. 1038]	сукупність економічних відносин, щодо формування, розподілу і використання фондів грошових коштів для фінансування завдань, які покладені на органи державної влади і органи місцевого самоврядування.
Воронова Л.К. [5, с. 9, 10]	надає органам влади, які його затверджують, можливість вищого постійного керівництва в галузі фінансової діяльності, контролю діяльності виконавчо-розпорядчих органів, які складають і виконують бюджет.

*Джерело сформовано автором

Розподіл доходів у економіці, яка «базується на ринкових механізмах, залежить від пропозиції факторів виробництва і відповідних цін. Забезпечення соціально прийняттого розподілу доходів потребує участі держави, яка за допомогою трансфертів і податкової політики може вирівнювати (у визначених межах) первинний розподіл доходів та забезпечувати певний рівень соціальних гарантій» [6, с. 53].

Аналіз формування дохідної частини державного бюджету України потрібен для оцінки основних джерел надходження та динаміки їх змін. В подальшому здійснюється обґрунтування сучасного стану макроекономічних показників розвитку економіки України, що пов’язане з дохідною частиною бюджету. Одним із головних джерел формування дохідної частини державного бюджету є податкові надходження. Податкові надходження є важливою умовою розподілу та перерозподілу ВВП. Вони забезпечують основну частку доходів державного бюджету України. Крім цього в структурі доходів бюджету, податки є основним джерелом фінансування освіти, охорони здоров’я, соціального захисту і соціального забезпечення, економічної діяльності.

Система формування доходів місцевих бюджетів – це «сукупність грошово-економічних відносин суспільства, що забезпечують формування, розподіл і використання фінансових ресурсів на регіональному рівні та оптимальний, ефективний розвиток регіонів за результатами діяльності місцевих органів влади за умов децентралізованого управління» [7, с. 47]

Місцеві бюджети та їх доходи є фінансовою основою місцевого самоврядування. У місцевих бюджетах України зосереджена значна частина бюджетних ресурсів. Про роль держави в регулюванні соціально-економічних процесів свідчить частка доходів місцевих бюджетів у зведеному бюджеті України [8, с. 171].

Отже бюджет є складним та багатогранним явищем. Найчастіше його розглядають як економічну і правову категорію. Кожен бюджет має свої джерела доходів. Головними джерелами формування дохідної частини державного бюджету є податкові і неподаткові надходження. Податкові надходження – це обов'язкові платежі, які надходять до бюджету внаслідок виконання платниками податкового законодавства. Неподаткові надходження – це доходи, що держава одержує від власності, фінансових санкцій та інших доходів, що не відносяться до обов'язкових податків, зборів та платежів.

Список використаних джерел

1. Бондарук Т. Г. Місцеве самоврядування та його фінансове забезпечення в Україні: монографія; НАН України; Ін-т екон. та прогнозів. Київ: Експрес, 2009. 608 с.

2. Слободянюк Н. О., Шикор К. І. Проблемні питання формування дохідної частини бюджету: сучасні реалії. *Глобальні та національні проблеми економіки. Випуск 15. 2017, с. 554.* URL: <http://global-national.in.ua/archive/15-2017/110.pdf>.

3. Даньків В. Й., Галас М. І., Роль бюджету у соціально-економічному розвитку держави. *Фінанси та банківська справа. 2013.* URL: <https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/bitstream/lib/2082/1/РОЛЬ%20БЮДЖЕТУ%20У%20СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОМУ%20РОЗВИТКУ%20ДЕРЖАВИ.pdf>.

4. Токарева К. О. Бюджет і бюджетна система як вихідні як вихідні поняття бюджетного права. 2013.

5. Воронова Л. К. Бюджетно-правове регулювання в СРСР, 1975. 183 с.

6. Луніна І. О., Бондарук Т. Г. Публічні фінанси та міжбюджетні відносини: навч. посіб. Київ: ДП «Інформ.-аналіт. агентство», 2019. 304 с.

7. Бондарук Т. Г. Мельничук І. О. Роль міжбюджетних трансфертів у формуванні доходів місцевих бюджетів України. *Статистика України. 2015. № 4. С. 46–53.*

8. Бондарук Т. Г. Концептуальні засади реформування місцевих бюджетів України. *Світ фінансів. 2011. № 2. С. 168–177.*

*Заїчко Ірина Володимирівна,
доцент кафедри фінансів,
банківської справи та страхування,
Національна академія статистики, обліку та аудиту*

ПРІОРИТЕТНІ ЗАВДАННЯ БЮДЖЕТНОЇ ПОЛІТИКИ В СИСТЕМІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ФІНАНСОВОЇ БЕЗПЕКИ ДЕРЖАВИ

Бюджетна політика в системі забезпечення фінансової безпеки повинна бути спрямована на мінімізацію ризиків у бюджетній сфері, визначення форм взаємовпливів її компонентів, проведення економічних перетворень щодо підвищення рівня фінансової безпеки. Саме тому особливої уваги потребує пошук нових методів, форм та засобів реалізації бюджетної політики в контексті забезпечення фінансової безпеки держави. Сучасні дослідження свідчать, що впродовж останніх років бюджетна політика в Україні формувалася під впливом зовнішніх та внутрішніх чинників, що позначилося на характері її змін. Особливе значення фінансів в розвитку держави, її стабільності і безпеці, обумовлює відповідне місце фінансової безпеки як ключової ланки системи економічної безпеки країни, яка в свою чергу, на макрорівні виступає підґрунтям національної безпеки держави. Саме у сфері фінансів при реалізації бюджетної політики – національні інтереси полягають в забезпеченні достатності бюджетних ресурсів для повноцінного виконання державою своїх функцій, нарощування бюджетного потенціалу в умовах його збалансованості і нормалізації фінансових ресурсів.

Стосовно завдань бюджетної політики, то в них, фінансова безпека має реалізовуватися як здатність бюджетної системи і її об'єктів протистояти внутрішнім і зовнішнім чинникам, що намагаються вивести систему їх збалансування. Фінансова безпека в цьому аспекті є інтегруючим поняттям, що ґрунтується на здатності зберігати функціонування нормальних фінансових стосунків і протистояти виникаючим загрозам в бюджетній системі. Саме бюджетна система в умовах фінансової глобалізації відіграє провідну роль в створенні фінансових умов для забезпечення в цілому національної безпеки країни. Безумовно, на кожному етапі історичного розвитку пріоритети фінансової безпеки об'єктивно змінюються, і тому найважливішим завданням бюджетної політики в даній галузі є визначення джерел потенційних загроз в бюджетній системі. «Забезпечення бюджетної безпеки значним чином залежить від викликів, зумовлених зовнішніми та внутрішніми загрозами у розвитку бюджетної системи, які характеризуються насамперед тим, що зберігається високий рівень перерозподілу ВВП через бюджетну систему» [1, с. 137].

Найважливішим елементом бюджетної політики країни в сучасних умовах має бути фінансова безпека, оскільки дія світових фінансових систем на окремо взятую державу переходить на якісно новий рівень. На стан фінансової безпеки держави в цілому неабияке значення має рівень забезпечення платоспроможності держави та ефективність використання бюджетних коштів. Елементами прояву бюджетної політики в цій сфері є:

- система форм і методів мобілізації фінансових ресурсів та їх розподіл між окремими регіонами і галузями економіки;
- склад та структура доходів і видатків держави та адміністративно-територіальних одиниць;
- інструменти і важелі впливу на механізм збалансування бюджетів усіх рівнів (бюджетному регулюванні);
- встановлення оптимального рівня централізації бюджетних коштів;
- забезпечення допустимого рівня дефіциту бюджету та оптимізації методів і джерел його покриття .

Основна мета бюджетної політики держави полягає у найповнішій мобілізації фінансових ресурсів та оптимальному їх розподілі між галузями економіки, територіями та верствами населення для задоволення потреб розвитку суспільства та стійкого розвитку усіх його регіонів. Відповідно до представлених показників результативності бюджетної політики на рівні державного бюджету (табл.) можна стверджувати про збільшення доходів державного бюджету у 3,4 рази у 2018 році, порівняно з 2009 роком. Видатки державного бюджету збільшилися у 4 рази, у 2018 році, порівняно з 2009 роком. Загальне зростання дефіциту державного бюджету України у 2009-2018 рр. склало 167%, а середньорічний приріст +2,2%.

Таблиця

**Динаміка доходів та видатків Державного бюджету України
у 2009-2018 рр.**

Рік	Доходи		Видатки		Дефіцит (-) / профіцит (+)	
	млн грн	% ВВП	млн грн	% ВВП	млн грн	% ВВП
2009	209700,3	22,14	245217,5	25,89	-35517,2	-3,75
2010	240615,2	21,47	304880,7	27,21	-64265,5	-5,73
2011	314616,9	23,32	338174,5	25,07	-23557,6	-1,75
2012	346054,0	23,72	399499,2	27,38	-53445,2	-3,66
2013	339226,9	22,28	403933,6	26,53	-64706,7	-4,25
2014	357084,2	22,50	435137,1	27,42	-78052,9	-4,92
2015	534694,8	26,89	579862,3	29,16	-45167,5	-2,27
2016	616283,2	25,84	686545,3	28,78	-70262,1	-2,95
2017	793441,9	26,59	841323,9	28,19	-47882,0	-1,60
2018	928114,9	26,07	987366,1	27,73	-59251,2	-1,66
Зміни (+/-) за 2009– 2018 рр.	+718414,6	+3,92	+742148,6	+1,84	-23734,0	+2,09

Джерело: узагальнено та проведено розрахунки авторкою на основі [2; 3].

Варто відзначити, що динаміка проаналізованих показників мала безпосередній вплив на негативну тенденцію до зростання обсягу дефіциту місцевих бюджетів. Так, дефіцит місцевих бюджетів України у 2009-2018 роках збільшився у 4,9 рази, проте, упродовж 2011-2017 років місцеві бюджети були

профіцитними [4, с. 107]. Важливими напрямками бюджетної політики протягом 2009-2018 років в Україні стало підвищення автономії місцевих бюджетів. Оскільки, «система бюджетної безпеки передбачає формування механізму її забезпечення в часовому й організаційному просторі в їх єдності, підпорядкованості та взаємозв'язку [5, с. 84], зауважимо на необхідності підвищення здатності територіальних громад забезпечувати задоволення потреб і добробут населення як одного із показників ефективності бюджетної політики і засобу бюджетної децентралізації.

Отже, забезпечення ефективного використання інструментів бюджетної політики з метою мобілізації фінансових ресурсів та оптимальному їх розподілі між галузями економіки має сприяти здатності забезпечувати захист національних фінансових інтересів. Вибір джерел формування бюджетних ресурсів, а також мінімізація вартості їхнього залучення в значній мірі визначають рівень фінансової незалежності держави й ефективності її діяльності. Тому, визначення пріоритетних завдань бюджетної політики в системі забезпеченні фінансової безпеки є невід'ємною складовою частиною загальної стратегії економічного розвитку держави.

Список використаних джерел

1. Бондарук Т. Г., Бондарук О. С. Статистична оцінка бюджетної безпеки в умовах цифрової економіки. *Нові джерела та методи поширення даних у статистиці: матеріали XVII Міжнародної науково-практичної конференції з нагоди Дня працівників статистики. Київ: «Інформаційно-аналітичне агентство», 2019. С.134-138.*
2. Бюджет України 2018: статистичний збірник. Київ: Міністерство фінансів України, 2019. С. 11–12.
3. Ціна держави. Офіційний сайт Центру соціальних досліджень «CASE Україна». URL: <http://cost.ua>.
4. Заїчко І. В. Бюджетна політика в системі забезпечення фінансової безпеки : дис. ...канд. екон. наук : 08.00.08. Чернігів, 2020. 265 с.
5. Бондарук Т. Г. Теоретичні аспекти організаційно-економічного механізму забезпечення бюджетної безпеки. *Стратегія розвитку України: фінансово-економічний та гуманітарний аспекти: матеріали V Міжнародної науково-практичної конференції. Київ, «Інформаційно-аналітичне агентство», 2018. С. 82-85.*

ДЕФІЦИТ ДЕРЖАВНОГО БЮДЖЕТУ ТА ЙОГО ВПЛИВ НА СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНИЙ РОЗВИТОК ДЕРЖАВИ

Фінансування бюджетного дефіциту завжди перебуває пильним наглядом держави оскільки незбалансованість та недосконалість бюджету негативно впливає на соціально-економічний розвиток суспільства та в майбутньому може призвести до глибокої фінансово-економічної кризи.

Протягом останніх років можна спостерігати негативну тенденцію зі збільшенням бюджетного дефіциту, а саме зростанням бюджетних видатків порівняно зі зростанням доходів бюджету, які негативно впливають на економічну стабільність в країні.

Бюджетний дефіцит як економічна категорія має конкретний інтервал дії, що визначається, з одного боку, законами зростання вартості, з іншого – законами інфляції. Коли бюджетний дефіцит тяжіє до законів зростання вартості, він об'єктивно набирає активної економічної форми, якщо до законів інфляції – пасивної. Регулювання бюджетного дефіциту полягає в тому, щоб з урахуванням грошового потенціалу за допомогою маневрування фінансовими ресурсами активною і пасивною формами бюджетного дефіциту адаптуватися до росту граничних суспільних витрат виробництва. Оволодіння такою політикою дає змогу залежно від рівня економічного розвитку і потенціалу грошової системи знаходити оптимальний розмір дефіциту [2, с. 56]. Дефіцит бюджету є одним з макроекономічних показників, що характеризують стійкість економічної системи. Ефективна економічна система дозволяє регулювати співвідношення доходів і видатків таким чином, що сальдо бюджету є позитивним або має незначний дефіцит [2, с. 57].

Основними причинами виникнення дефіциту бюджету є:

- загальна економічна нестабільність;
- невваженість та нестабільність податкової системи;
- інфляційні процеси;
- спад виробництва;
- відсутність інвестиційної привабливості;
- приховування прибутку від оподаткування;
- збільшення видаткової частини бюджету;
- неприйняття заходів щодо зменшення видатків бюджету пропорційно зменшенню надходжень доходів бюджету [1, с. 218].

Незбалансованість бюджету може носити як довгостроковий, так і короткостроковий характер. Якщо перевищення видатків над доходами обмежується рамками одного фінансового року, то мова йде про короткострокову незбалансованість бюджету. Це відбувається, головним чином, через відсутність необхідного досвіду макроекономічного прогнозування та ігнорування при цьому факторів, які спричиняють зміни в економіці держави,

одночасно впливаючи на бюджетні показники. Наприклад, скорочення обсягів надходжень у бюджет може статися в результаті: падіння експортних цін, скорочення обсягів виробництва, зниження конкуренто-спроможності, споживчого попиту тощо. Довгострокова незбалансованість бюджету пов'язана із збільшенням розриву між державними видатками і доходами протягом ряду років, а причини, що викликали дефіцит бюджету носять стійкий характер, зокрема, кризові явища, спад виробництва, невиправдано значні видатки на фінансування соціальних програм, збільшення видатків у наслідок воєнних дій тощо [1, с. 220].

Для вирішення проблеми дефіцитності бюджету доцільно:

- поліпшити управління державним майном, що приведе до зменшення кількості дотаційних підприємств державної форми власності;
- здійснювати ефективну податкову політику, яка базується на принципах стабільності, прозорості та чіткості, а також поєднанні фіскальної і стимулюючої функцій податків;
- підвищити роль перспективного бюджетного планування;
- змінити ситуацію, за якої найбільш прибутковим є вкладення капіталу в торгово-посередницьку і фінансово-кредитну сфери;
- інвестувати бюджетні кошти у галузі народного господарства;
- зменшити витрати виробництва через використання нових технологій;
- заборонити НБУ надавати кредити урядовим структурам без належного оформлення заборгованості державними цінними паперами.

Стан бюджетної системи виступає важливим критерієм економічної ситуації в країні. Однією з головних функцій бюджету є регулювання економіки, оскільки закладені в ньому параметри визначають наявність інвестиційних стимулів і потенціал вкладень, рівень соціального захисту населення, ступінь державної незалежності та обороноздатності, місце і роль країни в міжнародних економічних відносинах. [2, с. 65].

Відповідно до вищенаведеного, можна сказати, що бюджетний дефіцит є вагомим інструментом грошової-кредитної політики, який відображає соціально-економічний розвиток держави, а також спонукає до пошуку дієвих управлінських рішень, які б впливали на ефективне використання бюджетних коштів та збільшення дохідної бази державного бюджету.

Список використаних джерел

1. Баранова В. Г., Дубовик О. Ю., Хомутенко В. П. Бюджетна система: Навчальний посібник / за заг. ред. В.П. Хомутенко. Одеса: Видавництво Бартенєва, 2014. 392 с.
2. Феценко Л. В., Проноза П. В., Кузьминчук Н. В. Бюджетна система України: навч. посіб. Київ: Кондор, 2008. 440 с.

СУТНІСТЬ ТА ВИДИ КРАУДФІНАНСУВАННЯ

Краудфінансуванням, або краудфандингом вважається залучення коштів від декількох інвесторів через спеціальні платформи. І позичальниками, і інвесторами можуть виступати як фізичні, так і юридичні особи. Залучені кошти можуть оформлятися у вигляді позик і часток в статутному капіталі або передбачати нефінансові винагороди за вкладення (подарунки, запрошення на відкриття ресторану, вечеря зі знаменитістю і т. п.).

Інвестиції в краудфандинг дають більш високий дохід у порівнянні з традиційними фінансовими інструментами, такими як вклади в банках чи облігації великих компаній. Проте вони і більш ризиковані: хоча краудфандингові платформи намагаються надавати інформацію про позичальників, ніяких гарантій стосовно перспектив інвестування немає, оскільки компанії можуть збанкрутувати [1].

В практиці виділяють чотири сегменти краудфінансування:

P2P-кредитування: інвестор і позичальник – фізичні особи;

P2B-кредитування: інвестор – фізична особа, позичальник – юридична особа;

B2B-кредитування: інвестор і позичальник – юридичні особи;

Rewards-краудфандинг: кошти залучаються на цілі або проекти за нефінансові винагороди.

Краудфінансування – одна з найбільш ефективних сучасних можливостей залучити сторонні кошти для фінансового забезпечення проектів різного спрямування і масштабу. З розвитком технологій і віртуальних інструментів зв'язку та впливу такі операції проводяться набагато швидше, ніж традиційним способом залучення фінансування від інвесторів, готових взяти участь в реалізації нових проектів.

При цьому не існує обмежень стосовно сум або кількості інвесторів, аспектів діяльності заявника або інших суворих норм – спробувати реалізувати процедуру може практично будь-який бажаючий, який зможе правильно уявити для детального аналізу власний проект. Для цього необхідно досконально знати особливості продукту, запланованого до виробництва, і можливості його практичного використання в подальшому. Компактно і наочно представити ці дані потенційним інвесторам – значить майже напевно реалізувати успішне краудфінансування.

Краудфінансування на сьогоднішній день об'єднує 3 напрямки діяльності, яким притаманні принципові відмінності [2]:

Краудфандинг, який не передбачає обов'язкової фінансової вигоди для інвестора, не має обмежень за масштабами або напрямками. Це один із способів колективного фінансування, основою якого є добровільна участь сторін. В

даному випадку збір коштів здійснюється через спеціальні платформи. При цьому спонсори не взаємодіють з одержувачами коштів.

Краудлендинг. В даному випадку група інвесторів видає позику компанії. При такому фінансуванні інвестору гарантований певний відсоток, взаємодія здійснюється через віртуальний майданчик-посередника. Такий варіант підходить для фінансування стабільних і прибуткових проектів. Тобто, краудлендинг - кредитування фізособами інших фізосіб (P2P-кредитування) або компаній (P2B-кредитування) через спеціальні інтернет-майданчики.

Краудінвестинг (він же акціонерний краудфандинг) має на увазі досить великі масштаби вкладень і відповідну грошову вигоду для залучених інвесторів. В даному процесі, як правило, бере участь велика кількість інвесторів – невеликих вкладників. Їх вигодою є подальше отримання свого відсотку прибутку з успішного бізнес-проекту.

Краудінвестинг або акціонерний краудфандинг – це альтернативний фінансовий інструмент для залучення капіталу в стартапи і підприємства малого бізнесу від широкого кола мікроінвесторів.

Зауважимо, що новий спосіб залучення капіталу стартапами на основі блокчейну, такими як ICO (Initial Coin Offering), має схожість з краудфінансуванням, здійснюючи продаж випускаючих токенів пулу інвесторів. За допомогою цього джерела стартапи в 2018 р зібрали 22 млрд дол. США, проте в 2019 році ринок почав падати, тому багато дослідників відзначили небезпеку роздутого мішура ICO. Низька виживаність ICO-проектів призвела до розвитку ринку STO (security token offering), що гарантує забезпечення права інвесторів.

Розглядаючи ICO, як сучасний інструмент краудфінансування варто відзначити, що в 2018 р. і на початку 2019 року цей механізм дещо втратив свою популярність через загальне зниження динаміки розвитку блокчейну і падіння його ринкової вартості, а за ним і інших криптовалют в 2018 р. Також ненадійність більшості ICO і послідує за цим провали, знижують інтерес потенційних інвесторів до участі в подібних проектах. При цьому, розвиток STO як інструмент, який дозволяє забезпечити безпеку коштів інвесторів останнім часом почало широко розповсюджуватися.

Однак необхідно відзначити, що на середину 2019 р. знову відзначається значне зростання ринкової ціни біткоїну, що відповідно веде за собою і зростання інших криптовалют. Волатильність біткоїну миттєво проектується на ринок ICO і часто впливає на рівень фінансування подібних проектів. Тому говорити про повний крах ринку ICO безумовно не доводиться, що також підтверджується активним розвитком законодавчої бази в ряді провідних світових економік [3].

Список використаних джерел

1. Краудінвестинг. Акціонерний краудфандинг. Краудлендинг. URL: <https://www.tadviser.ru/index.php>
2. Замула Е. Краудфінансування в теперішній час. URL: <https://vc.ru/finance/114919-kraudfinansirovanie-v-nastoyashchee-vremya>

3. Кожанова А. В. ICO и STO как современные инструменты краудфинансирования стартапов. *Вестник университета. 2020. №2.*

*Какаєв Шохрат,
аспірант,*

Національна академія статистики, обліку та аудиту

КЛЮЧОВІ АСПЕКТИ ФІНАНСОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ВЕНЧУРНИХ ПІДПРИЄМСТВ

Венчурне фінансування розглядається в якості акціонерного капіталу, який надається професійними фірмами, тобто інвестується з одночасним регулюванням в приватні компанії, які демонструють великий потенціал зростання на етапі їх первісного розвитку та трансформації.

У венчурному бізнесі компанії класифікують наступним чином:

– Seed – визначається, як бізнес-ідея або проект, який потребує фінансування для проведення додаткових досліджень або перед випуском на ринок пілотних моделей продукції.

– Start up – це компанія, яка утворилася недавно і не має тривалої ринкової історії. Необхідністю фінансування таких компаній є проведення науково-дослідних розробок і початок їх реалізації.

– Early stage – компанії, в яких є готовий продукт, що знаходиться на самій базисній стадії її комерційної реалізації.

– Expansion – це компанії, які вимагають додаткових внесків для фінансування своєї роботи. Інвестиції можуть знадобитися для збільшення обсягів виробництва, збуту, реалізації додаткових маркетингових досліджень, підвищення оборотних коштів або статутного капіталу.

Венчурне фінансування є сучасним різновидом засновництва, в якому створюються і розвиваються перспективні фірми, компанії з метою швидкого примноження початкового капіталу (засновницького внеску в статутний капітал) і подальшого його продажу за ринковою ціною [1].

Інвестиції ризикового капіталу пов'язані з довгими термінами, участю в управлінні організації, елементами ризику і з прибутками в більшій мірі у вигляді приросту капіталу, ніж в формі дивідендів.

Головними характеристиками венчурного капіталу вважаються наступні:

– довгостроковість – від 3 до 7 років;

– здатність швидко збільшити власну ринкову вартість завдяки розробкам і впровадженням нововведень або перепроєктування бізнес-процесів;

– надання консультацій та підтримки, спираючись на контакти і досвід венчурних капіталістів, експертизу, управляючі здійснюють контроль над інвестиціями за допомогою співпраці з командою керівників компанії в яку інвестують, що підвищує цінність інвестицій;

– виручки від вкладень капіталу в значній мірі мають вигляд приросту цінності капіталу в кінцевому періоді інвестицій.

Венчурне фінансування не розглядається без принципу «схваленого ризику» (тобто інвестори заздалегідь погоджуються з ймовірністю втрати коштів при провалі фінансованого підприємства в заміні на високу норму прибутку при її успіху).

При венчурному фінансуванні передбачається довгострокове інвестування капіталу, де вкладникові доводиться чекати приблизно 3–5 років, для того щоб бути переконаним в перспективності проекту, а від 5 до 10 років, для того щоб отримати дохід на вкладений капітал.

Венчурне фінансування згадується в статутному капіталі, в формі пайового внеску, а не як кредит. На відміну від стратегічного партнера, венчурний підприємець, не ставить за мету мати контрольний пакет акцій компанії. Як правило, цей пакет акцій складає порядку 25-40 %. Вища ступінь особистої зацікавленості вкладників в успішному просуванні молодого підприємства є ще однією важливою рисою венчурного фінансування. Висока ризикованість проекту породжує те, що венчурні інвестори в більшості випадків не обмежуються тільки наданням коштів, а також надають різні управлінські, консультаційні та інші види послуг.

Джерелами венчурного фінансування вважаються:

- капітал засновників інноваційної компанії і його ділових компаньйонів;
- ресурси сторонніх спеціалізованих (венчурних) кредиторів і інвесторів.

Головними учасниками у формуванні ризикових фондів на міжнародних ринках, вважаються: банки, державні структури, некомерційні фонди, пенсійні фонди, приватні особи, страхові компанії, промислові корпорації.

Система фінансування інвестицій у венчурний бізнес за минулі роки істотно змінилась. Багато інноваційних підприємств зберігають статус урядових лише тому, що в особі їх засновників виступають урядові підприємства. Постійно скорочується державне фінансування цих підприємств. Відповідно, зростає значимість інших джерел забезпечення інвестицій. Головним джерелом фінансових ресурсів є кошти від продажу готового продукту, виготовленого спеціально на замовлення інших організацій і підприємств. У підтримці венчурних бізнесів найважливішу роль відіграють кошти фінансових і комерційних структур [2].

Збільшується підтримка венчурного бізнесу завдяки грантам і коштам зарубіжних і місцевих благодійних фондів. Якщо інноваційні підприємства самі по собі можуть удосконалитися в тій чи іншій формі за рахунок особистих коштів і за допомогою приватного сектору, то формування інфраструктурних установ підтримки венчурного бізнесу вимагає державного інвестування. Зацікавленість приватних компаній в технічному розвитку здійснює на інфраструктуру підтримки венчурного бізнесу лише непрямий вплив, який може проявлятися в відчутній мірі тільки після утворення такої інфраструктури.

Список використаних джерел

1. Thokozani P. M. The study of venture capital finance and investment behaviour in small and medium-sized enterprises. *South African Journal of Economic and Management Sciences*. URL:

https://www.researchgate.net/publication/262749902_The_study_of_venture_capital_finance_and_investment_behaviour_in_small_and_medium-sized_enterprises

2. Ergashev I., Yuldashev S., Alibekova S., Nasimov D. (2020). Venture capital financing as the source of investment-innovative activities in the field of services. *Journal of Critical Reviews*. №7. pp.43-46.

*Кочик Сергій Олександрович,
здобувач,*

Національна академія статистики, обліку і аудиту

КОРПОРАТИВНІ ФІНАНСИ В СИСТЕМІ УПРАВЛІННЯ ПІДПРИЄМСТВОМ

Корпоративний сектор економіки будь-якої держави є рушійною силою та генератором фінансових ресурсів у різних секторах фінансів (публічних, приватних, домогосподарств). Тим самим, корпоративні фінанси уособлюють у собі заощадження, інвестиції, прибутки, боргові зобов'язання економічних систем і є предметом наукових досліджень багатьох учених.

Провідні українські вчені зазначають, що корпоративні фінанси належать до економічних (фінансових) категорій, виражають певні грошові відносини та мають об'єктивний характер, а специфічне суспільне призначення корпоративних фінансів полягає в тому, що в процесі фінансових відносин створюються умови для руху капіталу й тим самим уможлиблюється зростання вартості активів корпорації [1, с. 13]. Входячи до складу економічного базису, корпоративні фінанси є економічним поняттям, що відображає закономірності розвитку економіки та конкретного корпоративного підприємства [2, с. 74]. Поділяємо думку О.В. Чумак, яка зазначила, що як економічна категорія, корпоративні фінанси уособлюють сукупність операцій, які забезпечують рух фінансових ресурсів в системі економіко-правових відносин, спрямований на формування і використання капіталу для отримання економічного ефекту від здійснення всіх видів діяльності підприємств з корпоративними правами держави (частка, повністю) [5].

Різноманітні наукові дослідження у сфері фінансів сутність корпоративних фінансів розкривають через такі категорії як: фінансові ресурси, капітал, корпорації, фінанси підприємств, доходи, ризики. Маємо думку, що доволі слушним є також узагальнення теоретичного підґрунтя корпоративних фінансів здійснене В.В. Руденко [2, с. 74] за такими основними концепціями:

- базові концепції фінансового менеджменту;
- моделі оцінки фінансових інструментів;

- концепція вартісного управління (VBM) та її різновиди;
- теорії «поведінкових фінансів» і «емпіричних ефектів».

У свою чергу О.О. Терещенко розглядає такі теорії, на яких ґрунтуються корпоративні фінанси:

Класичний, дескриптивний (описовий) підхід, проектне фінансування, фінансове планування;

Неокласичній, побудована на гіпотезі досконалого ринку, досліджуються переважно фінансові інтереси та мотивації інвесторів та кредиторів;

біхевіористичній, досліджує вплив інформації на поведінку учасників ринку капіталів за різних рамокних умов з метою прогнозування та управління поведінкою учасників фінансових відносин [3].

В. В. Зимовець маючи ґрунтовні дослідження щодо корпоративних фінансів вивчав також основи методології досліджень у корпоративних фінансах: з позиції теорії структури капіталу [4, с.17], підхід, який включає обчислення показників фінансового стану нефінансових корпорацій за даними фінансових звітів підприємств задля ідентифікації стилізованих фактів та ознак вірогідного нарощування ризиків [4, с. 21] та підхід, у якому розглянуто стратегії зовнішнього фінансування та структуру боргу підприємств у взаємозв'язку із фінансовими ризиками, які генеруються валютною структурою боргу [4, с. 21].

Отже, методологічні підходи, які досліджували провідні вітчизняні науковці враховують синергію таких складових як фінансові ресурси, борги, структура капіталу, фінансовий стан, поведінкову теорію, фінансове планування, поведінку ринків, інвестиції тощо. Тому, управління корпоративними фінансами має багаторівневий характер та потребує функціональної моделі корпоративного управління через взаємодію таких ключових складових фінансової системи підприємства:

- управління вартістю капіталу;
- управління доходами, витратами, фінансовими результатами;
- управління дебіторською та кредиторською заборгованістю;
- управління оборотними коштами;
- управління інвестиційними потоками;
- управління фінансовими ризиками.

Таким чином можна стверджувати про багатогранність корпоративних фінансів, як джерела фінансових ресурсів для забезпечення багатьох економічних процесів в рамках національної економіки держави.

Список використаних джерел

1. Крисоватий А. І., Федосов В. М., Рязанова Н. С. Корпоративні фінанси в контексті викликів сучасної інноваційної економіки. *Фінанси України*. 2013. № 9. С. 7-27.

2. Руденко В. В. Корпоративні фінанси: сутність і особливості розвитку в сучасних умовах. *Економіка і організація управління*. ДНУ. № 2 (22). 2016, С. 247-258.

3. Терещенко О. О. Корпоративні фінанси: проблеми та перспективи інноваційного розвитку. *Зб. матеріалів I Всеукр. Наук.-практ. конференції*. КНЕУ, 2016. 367 с.

4. Фінанси підприємств корпоративного сектора економіки України : колективна монографія. / Зимовець В.В., Даниленко А.І., Терещенко О.О. та ін. НАН України, ДУ «Інститут економіки та прогнозування НАН України». Київ. 2019. 306 с.

5. Чумак О. В. Концепт корпоративних фінансів державного сектору. *Світові тенденції та перспективи розвитку фінансової системи України: зб. матер. наук.-практ. конференції, Київський національний університет імені Тараса Шевченка*. Київ, 2016. С. 226-228.

*Кульпінський Сергій Віталійович,
доктор економічних наук, професор,
кафедра фінансів,*

Чернігівський національний технологічний університет

ФАКТОРИ ПІДВИЩЕННЯ ПРОЦЕНТНИХ ДОХОДІВ БАНКІВ В УМОВАХ НЕКОНТРОЛЬОВАНОЇ ІНФЛЯЦІЇ

Діяльність банків є особливо вразливою до збурень таких показників як відсоткові ставки та обмінний курс, до інфляційних тенденцій, монетарної політики та її наслідків. Їх процентні доходи є циклічними по відношенню до кредитів, а чиста процентна маржа часто зростає під час експансії. Їх невідсоткові доходи, які включають комісію за такі послуги як купівля або продаж інструментів з фіксованою дохідністю, іноземну валюту, штрафи та багато інших чи навряд синхронізуються з діловою діяльністю. Баланс між обома типами доходів зазвичай зміщується на користь процентних доходів у періоди високого кредитного попиту і як правило демонструє домінування непроцентних доходів в банківських системах, що мають або більш низьку процентну маржу, або в країнах із зростаючими кредитними ризиками. У кризовий період після 2008 року деякі країни, що розвиваються, демонстрували високі процентні доходи, які супроводжувалось зростанням кредитів у портфелях банків або неконтрольованими інфляційними стрибками. У цей же період з'явилися нові фактори: масштабні випуски державних облігацій, які потрапили до портфелів банків; репланування заборгованості за позиками та збільшення доходів від штрафів, накладених на боржників. У деяких випадках тенденція до зростання попиту на безпечні активи з боку банків відповідає положенням Базеля III, спрямованому на збалансування ризиків з капіталом. Тим не менше, збільшення державного дефіциту зазвичай супроводжується

зростанням інфляції, що, у свою чергу, штовхає процентні ставки до зростання, стимулюючи більш високу дохідність державних облігацій, поки банкам не стає більш доцільним відмовлятися від своєї позикової та інвестиційної діяльності на користь безпечних документів з фіксованим доходом. Реальні процентні ставки, як правило, є більш волатильними в такі періоди, а премія за ризик при кредитуванні корпоративних клієнтів може зменшитися внаслідок збільшення державних запозичень.

На основі попередніх досліджень та аналізу вибраних банківських систем у країнах з економікою, що розвивається, увагу було зосереджено на дослідженні детермінант, що спричиняють зміну між процентними та непроцентними доходами банків. Дослідження охоплює польську банківську систему (низьке інфляційне середовище) та українську (високе інфляційне середовище). Польська грошово-кредитна політика успішно реалізувала таргетування інфляції, запроваджене в 1998 році, тоді як українська банківська система після величезного стрибка банківських активів до ВВП до 95% у 2008 році продемонструвала своє поступове зниження до 30% у 2018 році, що супроводжувалося скороченням вдвічі кількості існуючих банків, високою інфляцією, девальвацією та різким стрибком обсягів державних запозичень.

Використано дані центральних банків вищезазначених країн та державних статистичних агентств. База даних охоплює щоквартальні дані за період з 2009 по 2018 рік (для Польщі) та до 2019 року (для України). Для відповідних країн були оцінено наступні змінні: Ендогенна змінна (*Cost_ratio*) визначається як співвідношення банківських процентних доходів відносно непроцентних доходів (включаючи торгові збори, доходи від торгівлі, операційний дохід та інші доходи, не пов'язані з позиками чи облігаціями). Також оцінено низку екзогенних змінних для виявлення значимості банківських преференцій щодо відсоткової чи непроцентної діяльності: *Risk_premium* визначається як серед між 12-місячними середніми ставками позики та 12-місячними доходами державних облігацій на первинному ринку. Оскільки останні наявні щомісяця, середнє значення за 3 місяці розраховувалось для кожного кварталу. *Real_rates* визначається як середня 12-місячна ставка за депозитами фізичних осіб за мінусом річного ІСЦ за квартал до кварталу. *Tbills_assets* визначається як відсоток від загальної кількості державних облігацій, що утримуються в портфелі банку, в загальних активах банківської системи.

Чинники впливу на балансування між процентним та непроцентним доходом, що підлягають оцінці, були визначені в наступній моделі:

$$C_{it} = \alpha_i + \beta_1 Risk_premium_{it} + \beta_2 Real_rates_{it} + \beta_3 Tbills_assets_{it} + Dummy_str + \mu_{it}$$

Модель була проаналізована за допомогою методу найменших квадратів з урахуванням лагового впливу та проведених тестів причинності, які підтвердили гіпотезу про відсутність впливу *cost_ratio* на фактори, що спричиняють зміни в екзогенних детермінантах.

Результати аналізу

	Залежні змінні	
	C1	C2
Премія за ризик	-0.501*** (-4,344)	-0.032* (-1,10)
Реальні відсоткові ставки	-0.069 (-1,839)	0.0425** (5,22)
Державні цінні папери у портфелі банків	0.7732** (3,22)	-1.109*** (-9,448)
Структурна фіктивна змінна	yes	yes
R-квадрат	0,508	0,756
F-статистика	8,78	16,27

Примітка: C1 змінна для Польщі, C2 змінна для України. t-статистика в дужках. * вказує на статистичну значимість на 10% рівні, ** вказує на статистичну значимість на 5%, *** вказує на статистичну значимість на 1%. Фіктивна змінна для C1 на період 2Кв2012. Фіктивна змінна для C2 на період 1кв2016

Оцінка впливу різних факторів на перехід від процентної діяльності до непроцентної діяльності банківських секторів обох країн показала неоднозначні результати залежно від режиму монетарної політики, рівня боргового навантаження та відповідних доходів державних облігацій і масштабів інфляційних шоків. У доповнення до попередніх досліджень факторів, що сприяють зміщенню балансу між доходами, які базуються на торгівлі, та доходами, які базуються на процентних операціях, виявлено негативний вплив спреду або премії за ризик на схильність банків заробляти невідсоткові доходи. Однак цей вплив є більш вираженим для економіки з режимом таргетування інфляції та нижчим державним боргом у відсотках до ВВП, ніж для економіки з неявним таргетуванням валютного курсу, що супроводжується валютними інтервенціями, вищим державним боргом та слабшим інфляційним контролем. Це можна пояснити зниженням обсягу банківського кредитування, оскільки кредитні ставки мають тенденцію бути більш високими та подальшим переходом до менш ризикованих операцій з державними облігаціями та іншими доходами. Реальні депозитні ставки, як фактор заощаджень, показали незначний вплив на процентні ставки банків в обох випадках, що можна пояснити банкоцентричними моделями фінансового посередництва в цих країнах та недостатніми альтернативами для заощаджень.

Вплив частки державних облігацій на банківські портфелі виявився більш значимим та позитивним в країні з вищим та швидко зростаючим державним боргом порівняно з тим, що має помірний борг, в результаті інвестиційного витіснення.

Список використаних джерел

1. Brei, M., Gambacorta, L., & Borio, C. E. (2019). Bank intermediation activity in a low interest rate environment. *BIS Working Papers*, 807, 1-31.
2. Borio, C., Gambacorta, L., & Hofmann, B. (2017). The influence of monetary policy on bank profitability. *International Finance*, 20(1), 48-63.
3. Кульпінський С. В. Спред кривої дохідності за ОВДП як предиктор інвестиційної активності вітчизняних банків. *Чернігівський науковий часопис. Серія 1 : Економіка і управління*. 2016. Вип. 1. С. 67-72.

Лозова Тетяна Іларіонівна,
доктор економічних наук, доцент,
професор кафедри менеджменту та маркетингу,
Одеська національна академія зв'язку імені О.С. Попова

ЗЕМЕЛЬНІ ДІЛЯНКИ – ВАЖЛИВИЙ АКТИВ ПІДПРИЄМСТВА

У статті надається перевірений інструмент, який розроблений та пройшов апробацію на підприємствах «Укртелекома» та «Укрзалізниця», і його доцільно використати у процесі передпродажної підготовки землі, земельної ділянки, майнового комплексу об'єктів нерухомого майна (далі ОНМ), як основного активу, вартість якого залежить не тільки від вартості ґаземлі, а також від того як оформлені на ці об'єкти права власності (право-нематеріального актива), які в балансі враховуються як нематеріальні активи (далі НА), а саме на чітке формування НА у складі статутного капіталу підприємства, як важливої складової його розвитку [1, с.125].

Придбання або отримання НА відображається в балансі, якщо існує ймовірність одержання майбутніх економічних вигод, пов'язаних з його використанням, та його вартість може бути достовірно визначена [2].

Основою для встановлення ознак, які властиві НА та постановки на облік, є їх інвентаризація, яка і дотепер залишається малодослідженою процедурою бо, нормативно, не була забезпечена нормативно-правовими актами. В основному інвентаризаційному документі – Інструкції №69 (далі Інструкція) нематеріальні активи згадуються лише у назві та три рази за текстом. Зокрема, підпункт «а» п.7 Інструкції поширює вимоги про «виявлення фактичної наявності в натурі» і на нематеріальні активи. Проте як переконалися в їх існуванні - Інструкція не містить. Немає жодного слова про НА і в п.11 цієї Інструкції, яка встановлює особливості інвентаризації різних видів цінностей. Лише у 2004 р. наказом Мінфіну від 22.11.2004 р. №732 було затверджено «Порядок бухгалтерського обліку нематеріальних активів в Україні підприємствами» в якому, поміж інших затверджених форм є типова форма № НА-4 «Інвентаризаційний опис об'єктів права інтелектуальної власності у складі нематеріальних активів», яка супроводжується поясненнями щодо її складання [3]. Ці пояснення певною мірою роз'яснили порядок інвентаризації

НА. Проте вони містять неузгодженість, яка властива Порядку №732, загалом, а не лише формі № НА-4. Так, в Порядку об'єктами бухгалтерського обліку називаються «об'єкти права» інтелектуальної власності (наприклад, комп'ютерні програми)[3], тоді як у п.5 П(с)БО 8 «Нематеріальні активи» є «права на об'єкти» НА [2]. Постає питання: що є об'єктом бухгалтерського обліку – самі права інтелектуальної власності чи права на такі об'єкти? Питання зовсім не теоретичне, а таке, що має при інвентаризації практичне значення, тому що, це актив який впливає на розмір статутного капіталу. Тут виникає правове питання – «Що має перевірити інвентаризаційна комісія?» – наявність комп'ютерних програм чи наявність прав на них? Відповідь: Інвентаризаційна комісія повинна перевіряти наявність програм та прав на них [5,с.67].

Якщо звернутися до міжнародного аналога П(с)БО 8-МСБО№38 [4], то в ньому нематеріальними активами називають «об'єкти права» інтелектуальної власності. Проте це не означає, що МСБО №38 допускає визнання НА без прав на них. У вступі до МСБО №38 зазначено, що «актив відповідає критерію ідентифікації нематеріального активу, якщо про це свідчать контрактні документи, які підтверджують право на нематеріальний актив. Проаналізована вище вказівка Порядку №732 про інвентаризацію об'єктів права інтелектуальної власності знайшла відображення у п.6 листа МФУ від 12.08.2005 р. №31-04200-10-5/17045 (далі-лист МФУ) у якому вказано «з метою ідентифікації об'єктів права інтелектуальної власності Інвентаризаційна комісія пересвідчується у наявності та чинності документів, що засвідчують правомірність набуття прав власності, прав використання об'єктів інтелектуальної власності-патентів, свідоцтва, договорів тощо». Практично указані документи були підставою для визначення НА і відображалися у формах, передбачених Порядком №732.

При інвентаризації слід зважати на вимоги бухгалтерських нормативів. А вони, зокрема п.4.5 Порядку №732, зобов'язують комісію при виявленні об'єктів права інтелектуальної власності включати їх до інвентаризаційного опису. Проте така вимога закінчується словами «із зазначенням необхідних даних», до яких належать насамперед документи, які підтверджують права на НА.

При інвентаризації НА слід розуміти, що НА можуть враховуватись не лише на рахунку 12, але й на субрахунку 154, якщо вони не введені у господарський оборот. При цьому ступінь завершеності може бути виконана на 100 відсотків.

На завершення стислого огляду порядку інвентаризації НА зазначимо, що згідно з П(с)БО 8 до числа НА входять не лише об'єкти права інтелектуальної власності, тоді як Порядок №732 обмежує сферу своєї дії лише ними. Формально для інвентаризації інших НА, які не є правами інтелектуальної власності, наприклад права користування природними ресурсами і майном, форма № НА-4 не призначена. Отже, вона може бути складена у довільній формі. Проте такі підприємства як ПАТ «Укртелеком», ПАТ «Укрпошта» практично їх не інвентаризували, а ПАТ «Укрзалізниця» побудували відповідну форму за аналогією з існуючою формою № НА-4.

Важливою складовою даного комплексу робіт, які проводять інвентаризаційні комісії є: звірка даних інвентаризації із даними технічних паспортів, виданих Бюро технічної інвентаризації (далі - БТІ).

Для формування Переліку об'єктів нерухомого майна (далі ОНМ) та прав на них, і недопущення помилок, спеціалісти, спільно з комісією по інвентаризації, проводять комплекс робіт наведений в табл.

Таблиця

**Перелік робіт щодо звірки результатів інвентаризації
з даними технічних паспортів, виданих БТІ**

п/п	Назва робіт
1	Перевірка: правильності відображення в бухгалтерському обліку ОНМ з матеріалами інвентаризації; з технічними паспортами та правовстановлюючими документами
2	Виділення на окремий облік об'єктів, які обліковувались за одним інвентарним номером та загальною вартістю
3	Обстеження цих об'єктів:
	Проведення експертної оцінки об'єктів, виявлених у процесі інвентаризації із залученням фахівців, які мають на це ліцензію
	Постановка на облік із присвоєнням окремих інвентарних номерів
	Виявлення об'єктів, які не були взяті на облік
	Обстеження цих об'єктів
	Проведення експертної оцінки (при необхідності) із залученням фахівців, які мають на це ліцензію
4	Визначення способу постановки на облік із присвоєнням інвентарних номерів
5	Ідентифікація даних, внесених у АС «Юридичні особи», з даними, внесеними в АС «Технічна інвентаризація»
6	Виділення із загального складу ОНМ у окремий перелік об'єктів, які не забезпечують виконання технологічного процесу:
	об'єктів житлово-комунального господарства та інших господарств
	об'єктів оздоровчо-спортивного призначення, соціально-культурного та соціально - побутового призначення
	об'єктів цивільної оборони (комплекс робіт виконується відповідно до діючого законодавства)
7	Уточнення та звірка переліку ОНМ підприємств з даними БТІ з визначенням даних про наявність чи відсутність їхньої реєстрації в БТІ
8	Складання переліку ОНМ та прав на них
9	Визначення стану оформлення технічних паспортів і правовстановлюючих документів на об'єкти, виявлені в процесі інвентаризації, як об'єкти, на які не оформлені права

На основі проведеної технічної інвентаризації і виявлених розбіжностей з даними БТІ, щодо об'єктів нерухомого майна та прав на них, формуються уточнені Переліки земельних ділянок, Переліки ОНМ та Переліки ОНМ на які оформлені і на які не оформлені права. На основі цих Переліків проводиться комплекс робіт з оформлення на них прав. Повний комплекс робіт щодо технології оформлення прав власності на ОНМ і прав на них, у тому числі прав власності (чи постійного користування, чи оренди) земельними ділянками

наведено на рис.. Основна інформація для формування цього переліку береться із вхідної інформації «Інвентаризаційний опис прав користування майном у складі нематеріальних активів (НА-4)» [5, с.68].

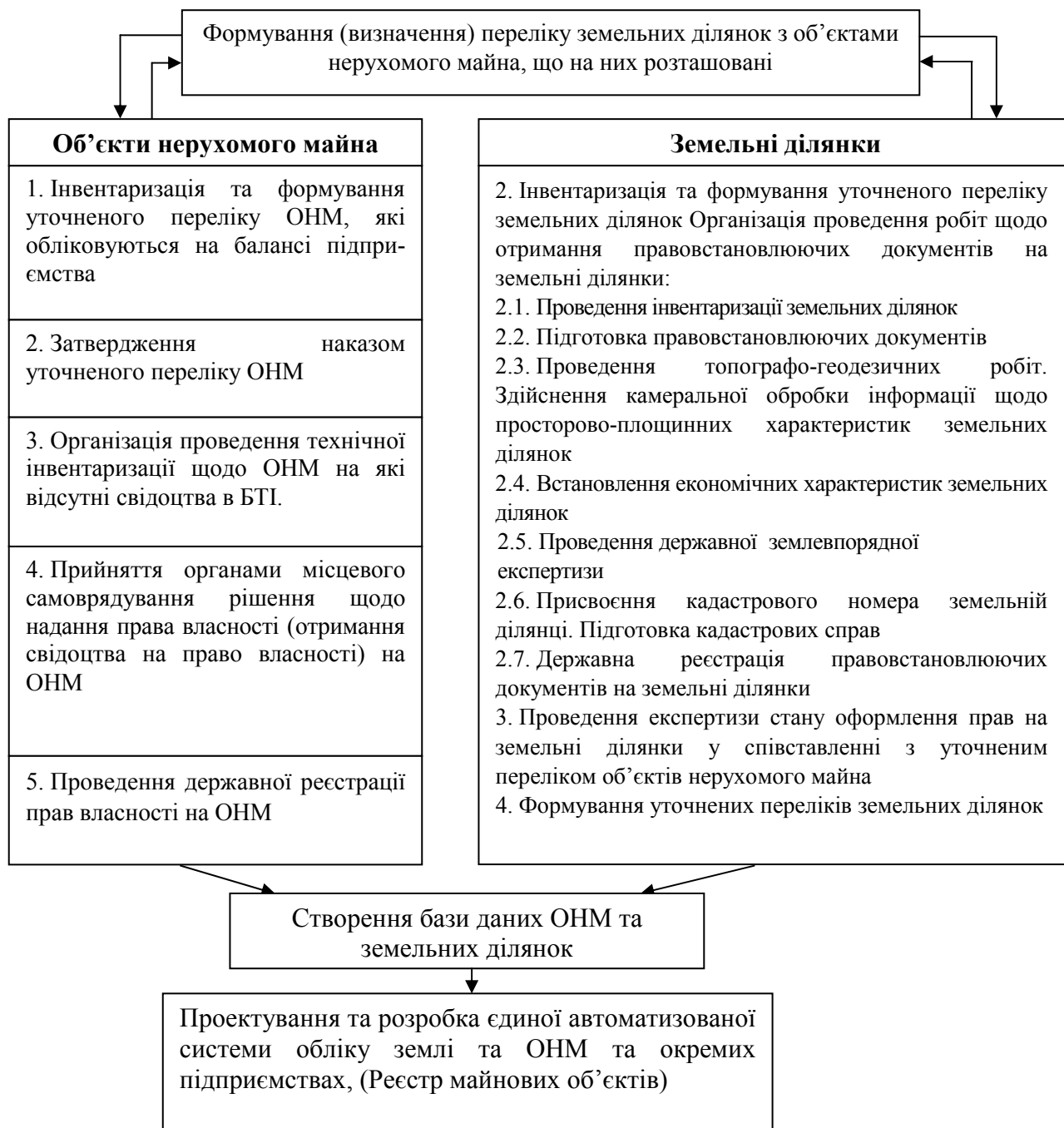

Рис. Технологія перевірки оформлення прав власності на ОНМ і прав на земельні ділянки

Саме ці інвентаризаційні дані на ОНМ та права на них (нематеріальний актив) відображаються в бухгалтерському обліку та балансі і використовуються при формуванні статутного капіталу підприємства. Вважаємо доцільним рекомендувати цю методологію підприємствам різних форм власності при

оформлені прав власності на земельну ділянку та формуванні статутного капіталу та активів .

Особливість підприємства, як системи, полягає в тому, що підприємство це відкрита система, яка може існувати лише за умови активної взаємодії з навколишнім середовищем. Воно вибирає з проміжного та загального зовнішнього середовища основні фактори виробництва і, перетворюючи їх на продукцію (товари, роботи, послуги, інформацію) та відходи, передає знов у зовнішнє середовище. Умовою життєздатності системи є корисний (вигідний) обмін між «входом» і «виходом». Система управління об'єктом, підприємством є сутність трьох підсистем: власне система управління, системи, що управляється, та інформаційної системи.

Інформаційна система управління включає всі види обліку, що створюють масив управлінської інформації, який характеризує стан системи, що управляється, та виконання управлінських рішень. Уся управлінська інформація по об'єкту аналізується, і відповідно до результатів аналізу готуються проекти управлінських рішень, які передаються в систему управління. Аналіз господарської діяльності по оформленню прав власності на об'єкт, займає важливе місце в інформаційній підсистемі управління, дозволяє економічно обґрунтувати управлінські рішення і здійснювати їх моніторинг. У системі, що управляє, проекти управлінських рішень разом з іншою інформацією використовуються відповідно до загальних функцій управління для формування управлінських рішень, передаються на об'єкт управління (систему, що управляється). В об'єкті управління управлінських рішень передаються у відповідні підрозділи та забезпечується контроль за їх виконанням. Щодо всіх операцій, які здійснюються в підрозділах ,формується відповідна первинна інформація, яка в порядку зворотного зв'язку направляється в інформаційну систему управління.

Список використаних джерел

1. Лозова Т. І., Олійник Г. Ю., Белова А. І. Особливості формування статутного капіталу підприємства. *Економіка та держава*. 2019. №4. С.18-24.
2. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку №8 «Нематеріальні активи»
3. Порядок бухгалтерського обліку нематеріальних активів в Україні підприємствами № 732 (Редакція станом на 26.05.2019).
4. МСБО-38: «Нематеріальні активи». URL: // vobi.ua/item/tsbo-38.
5. Порядок проведення технічної інвентаризації об'єктів нерухомого майна та земельних ділянок залізничного транспорту. Київ: ДЕТУТ, 2010. 194 с.

*Лукашук Максим Валерійович,
аспірант,
Університет банківської справи*

ОСНОВНІ ТЕНДЕНЦІЇ ТА ПЕРСПЕКТИВИ БАНКІВСЬКОГО КРЕДИТУВАННЯ МАЛОГО БІЗНЕСУ НА СУЧАСНОМУ ЕТАПІ РОЗВИТКУ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ

Сучасний етап розвитку економіки України характеризується трансформацією внаслідок складної економічної ситуації, пов'язаної як з зовнішніми, так і внутрішніми чинниками. В таких умовах розвиток малого бізнесу, поряд із середнім та великим бізнесом, є надзвичайно важливим, оскільки він стане ефективним засобом пом'якшення соціальної напруги, позитивно впливатиме на зростання ВВП та покращення макроекономічної стабільності у посткризові часи.

Для суб'єктів господарювання часто необхідні значні інвестиційні вкладення в основні фонди як на стартовому етапі ведення бізнесу, так і в період розвитку. Часто суб'єкти підприємництва, особливо представники малого бізнесу, не мають достатньо власних ресурсів для ведення ефективної господарської діяльності, а державна підтримка їх є дуже обмеженою. Тому основним джерелом розвитку малого підприємництва в Україні має бути банківське кредитування.

Сьогодні банківське кредитування є найважливішим способом довгострокового фінансування економіки різних країн та підґрунтям їх виходу із кризи. Але банківська система України перебуває зараз в посткризовому стані, який характеризується обережною політикою кредитування, не дивлячись на те, що кредити надані в реальний сектор економіки можуть стати найсуттєвішим шляхом подальшого розвитку банківництва в Україні.

Метою дослідження є дослідження проблем розвитку малого бізнесу в Україні, аналіз стану та особливостей банківського кредитування малого бізнесу, визначення його основних проблем та перспектив розвитку.

Світова практика підтверджує той факт, що становлення ринкових відносин неможливе без участі малого бізнесу, який відіграє значну роль у забезпеченні сталого розвитку економіки. Малий бізнес є потужним чинником науково-технічного прогресу, основною середнього класу та формування конкурентного середовища в різних галузях, забезпечуючи при цьому зайнятість населення та податкові надходження до бюджету.

Розвиток економіки будь-якої країни передбачає оптимальне співвідношення малих, середніх і великих підприємств. На відміну від великого бізнесу, малий не потребує таких великих стартових вкладень, але забезпечує швидкий оборот ресурсів і високу динаміку зростання.

За даними Державної служби статистики України станом на 01.01.2020 в Україні було зареєстровано 362,3 тис. суб'єктів малого бізнесу, що складає близько 95% від всіх діючих підприємств (рис.1). Протягом 2017-2019 років кількість малих підприємств збільшилась на 39 тис.од.

Обсяг реалізації товарів та послуг суб'єктами малого підприємництва за 2020 рік склав 1 776,5 млрд.грн., що на 731,5 млрд.грн. (69,9%) більше ніж в 2019 році та складає 19,5% від загального обсягу реалізації продукції країни. При цьому у розвинених країнах, наприклад у США, Німеччині та Японії приблизно 40% ВВП припадає на малий бізнес [1].

Таким чином в даний момент в Україні спостерігається позитивна динаміка розвитку малого підприємництва, але вона все одно не дотягує до показників розвинених країн. Серед основних причин стримування розвитку малих підприємств є недостатнє фінансування. Серед джерел фінансування розвитку малого бізнесу в Україні частка банківських кредитів не є основною.

Сучасне банківське кредитування в Україні перебуває під впливом процесів фінансової глобалізації, відбувається в умовах посткризового стану банківського сектору та супроводжується високими ризиками й асиметрією інформації, яка характеризується відсутністю повноти і достовірності необхідної для оцінки кредитоспроможності позичальників інформації про чинники, що впливають на діяльність підприємств різних секторів економіки, недосконалістю фінансово-кредитних інструментів.

Наслідком банківської кризи 2014-2018 рр. в Україні стала «обережна кредитна поведінка» банків – вони неохоче кредитували корпоративних клієнтів через їхню незадовільну платіжну дисципліну та загальний несприятливий для кредитування стан економіки та віддавали перевагу вкладенню грошей в менш ліквідні активи – цінні папери [3, С. 47].

У 2018 році банківська система почала демонструвати поступовий вихід із кризового стану та відновлення кредитування. Обсяг активів комерційних банків за останні 2 роки зріс на 159 467 млн грн. (12,0%), а протягом 2019 року – на 132 534 млн грн. (9,7%) (табл.).

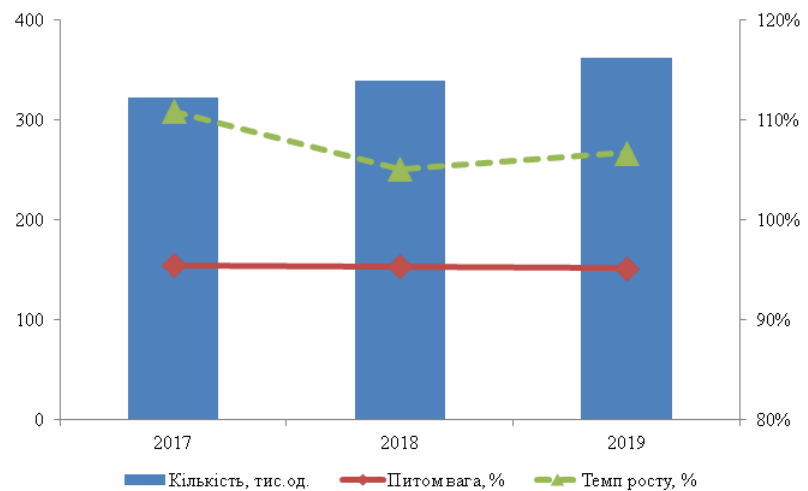

Рис. 1. Динаміка кількості малих СГД в Україні протягом 2017-2020рр.*

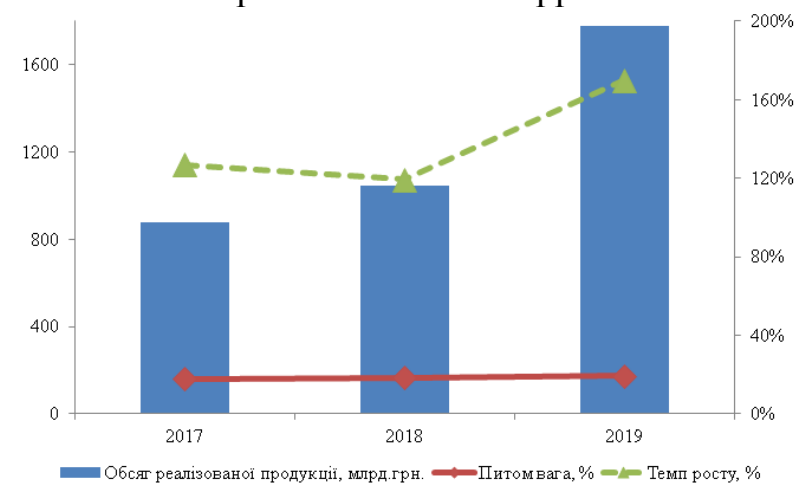

Рис. 2. Обсяг реалізації продукції малим бізнесом в Україні в 2017-2019рр.*

*Джерело: складено і розраховано автором за даними Державної служби статистики [2].

Таблиця

**Динаміка та структура кредитних портфелів комерційних банків України
у 2017-2019 рр.**

млн грн

Показники	Абсолютні значення			Відхилення 2019/2018	
	31.12.2017	31.12.2018	31.12.2019	Абсолютні	Відносні, %
Активи	1 333 831	1 360 764	1 493 298	132 534	9,7
Кредити	1 036 745	1 118 618	1 033 430	-85 188	-7,6
Частка кредитів у активах, %	77,7	82,2	69,2%	-13,0	–
Непрацюючі кредити	594 999	630 767	530 780	-99 987	-15,9
Частка непрацюючих кредитів, %	57,4	56,4	51,4	-5,0	–
Кредити, надані малому бізнесу	232 052	229 804	245 494	15 690	6,8
Частка кредитів, наданих малому бізнесу, %	22,4	20,5	23,8	3,3	–

Джерело: складено і розраховано автором за даними НБУ [4].

Дані НБУ свідчать про те, що загалом обсяг наданих кредитів протягом 2019 року в Україні зменшився на 85 188 млн грн. та склав 1 033 430 млн грн, в структурі активів частка кредитів зменшилась на 13,0%. Обсяг непрацюючих кредитів при цьому в звітному році зменшився на 99 987 млн грн (15,9%), та у структурі кредитних портфелів склав 51,4%. Такі зміни пояснюються «оздоровленням» кредитних портфелів банків (списання знецінених кредитів, збільшення якісних кредитів) та недостатніми темпами надання нових кредитів.

Відповідно до табл. 1 кредити надані малому бізнесу в структурі загального кредитного портфелю складають 23,8%, яка протягом 2019 року збільшилась на 3,3%. При цьому в натуральному вираженні обсяг наданих кредитів станом на 31.12.2019 склав 245 494 млн грн, збільшившись протягом 2019 року на 15 690 тис. грн, або на 6,8%. При цьому слід зазначити, що в економічно розвинених країнах мінімальна частка кредитів малому бізнесу в структурі кредитного портфелю складає 30% [5].

Банки пояснюють свою обережність в кредитуванні малого бізнесу різними ризиками, серед яких:

- зниження економічного зростання внаслідок кризового стану країни, пов'язаного як з проблемами світової кризи попередніх років, так і з поточною ситуацією;
- незадовільний фінансовий стан малого підприємництва;
- коротка, або взагалі відсутня кредитна історія потенційних позичальників;
- недостатній досвід ведення бізнесу, недостатню економічну та юридичну грамотність малих підприємств;
- відсутність ефективних правових механізмів, що гарантують реалізацію майнових інтересів учасників кредитних операцій;

- непрозорість та перебування у тіні значної частки малого бізнесу;
- неможливість надання ліквідного забезпечення в заставу банку.

Факторами, через які підприємства не бажають користуватись банківськими кредитами є:

- висока вартість кредитів;
- жорсткі умови отримання кредитів;
- значні строки розгляду заявок;
- короткі строки кредитування;
- складність документального оформлення угоди.

Незважаючи на всі перераховані вище проблеми, банківське кредитування малого бізнесу займає свою стабільну частку в кредитній діяльності майже всіх українських банків. Жорстка конкуренція за великих позичальників все частіше змушує українські банки повертатися обличчям до малого бізнесу. З точки зору рівня маржі сегмент залишається досить привабливим для банків, тому за великих, стабільних представників малого підприємництва також точиться конкуренція між банками.

Якщо раніше програми банківського кредитування малого бізнесу були досить стандартні і відрізнялися лише параметрах кредитування (сума, термін, ставки), то зараз банки все частіше пропонують нестандартні та індивідуальні продукти. Тобто продукти орієнтовані не тільки на суму кредиту, а виходять з його цілей, потреб позичальників, вимог ринку і іншого.

Сьогодні в Україні працюють програми кредитування малого бізнесу за рахунок коштів міжнародних фінансових організацій, зокрема таких як МБРР, ЄБРР, ЄІБ. Головною метою цих програм є стимулювання створення нових виробництв, придбання і модернізація основних засобів, розвиток науково-технічної та інноваційної діяльності, а також впровадження нових технологій, розвиток експортних операцій та імпортозаміщення. Кредитування за такими програмами здійснюється через українських банків-партнерів.

Перспективним напрямком в реалізації програм кредитування за рахунок коштів МФО є вдосконалення інформаційного і методологічного супроводу діяльності банків-партнерів в фінансуванні малого бізнесу. Ця діяльність повинна охоплювати і підвищення якості кредитних продуктів, орієнтованих насамперед на підтримку створення та початку функціонування суб'єктів малого бізнесу, а також підготовку рекомендацій з питань технологій кредитування, які дозволяли б знижувати витрати по фінансуванню суб'єктів малого бізнесу [5].

Крім того в 2020 році в Україні було запроваджено державну програму підтримки кредитування малого бізнесу «Доступні кредити 5-7-9%», яка має стати основною рушійною силою в розвитку малого підприємництва в Україні. Метою програми є спрощення доступу суб'єктів малого підприємництва, зокрема і новостворених, до банківського кредитування з метою реалізації інвестиційних проектів для збільшення обсягів виробництва, експорту, імпортозаміщення, високотехнологічного виробництва, енергоефективності, впровадження інновацій, а також сприяння створенню нових робочих місць та поверненню трудових мігрантів в Україну.

Програма передбачає короткострокове та середньострокове кредитування поточної та інвестиційної діяльності суб'єктів малого бізнесу, за умови створення ними нових робочих місць, під доступні відсоткові ставки (3-9% річних). Крім того, можливе кредитування під заставу гарантій Фонду розвитку підприємництва для новостворених підприємств, або СГД які не мають власного ліквідного майна. Кредити надаються уповноваженими банками під ринкові відсоткові ставки з подальшою компенсацією з Державного бюджету України частини плати за кредит.

За даними Міністерства фінансів України станом на 1 жовтня за даною програмою банками було видано 3805 позик на загальну суму в 9 062 млн грн: з них 7 168 млн грн були видані на рефінансування попередньо отриманих позик, 1 487 млн грн підприємці отримали на фінансування інвестиційних цілей та 406,5 млн грн – на поповнення оборотних коштів [6].

Отже, розвиток економіки України та прискорення її виходу із пострайзового стану вимагає повноцінного забезпечення необхідним фінансуванням підприємств усіх розмірів, зокрема і сегменту малого бізнесу. Станом на сьогодні малі підприємства лишаються недофінансованими, а банківські кредити не забезпечують повною мірою їх потреби через низку причин. При цьому банківське кредитування малого бізнесу вигідне не тільки самим підприємцям, але і самим банкам та країні. З метою підтримки розвитку сегменту малого бізнесу та запровадження у виробництвах енергоефективних заходів в Україні діють програми кредитування за рахунок коштів міжнародних фінансових організацій. В 2020 році Урядом було запроваджено державну програму «Доступні кредити 5-7-9%», яка станом на сьогодні нарощує свої оберти, сприяє збільшенню темпів банківського кредитування малого бізнесу та має стати рушійною силою розвитку малого бізнесу в Україні.

Список використаних джерел

1. Руда О. Л., Турчик М. М. Організація банківського кредитування малого та середнього бізнесу в Україні. *Ефективна економіка*. 2018. № 10. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=6610>.
2. Статистична інформація Державної служби статистики України URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/>.
3. Власюк О. С. Банківська криза в Україні: втрати, помилки та пріоритети посткризового відновлення. *Стратегічні пріоритети*. 2017. № 2 (43). С. 45–61.
4. Грошово-кредитна статистика Національного Банку України. URL: <https://bank.gov.ua/statistic/sector-financial/data-sector-financial#1ms>.
5. Кооперативна модель банківського бізнесу в Європі – досвід для України. Вісник Львівської комерційної академії. Серія економічна. 2013. – Вип. 40. – С. 90-97. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vlca_ekon_2013_40_12.
6. Офіційний веб-сайт Міністерства фінансів України. URL: <https://www.mof.gov.ua/uk>.

*Луніна Інна Олександрівна,
доктор економічних наук, професор,
завідувачка відділу державних фінансів
Державна установа "Інститут економіки
та прогнозування НАН України"*

ФІНАНСОВІ ІНСТРУМЕНТИ ДЕЦЕНТРАЛІЗОВАНОГО УПРАВЛІННЯ ДЛЯ СТРАТЕГІЧНОГО РОЗВИТКУ ЕКОНОМІКИ

Важливим фактором стратегічного розвитку національних економік є забезпечення ефективного функціонування публічного сектора на основі розвитку сучасних інститутів децентралізованого управління. Децентралізація влади, створення фінансових і організаційних умов для ефективного місцевого самоврядування належать до пріоритетних завдань уряду України [1].

Узагальнення міжнародного досвіду функціонування багаторівневих бюджетних систем свідчить про те, що відмінності у моделях таких систем визначаються, перш за все, розподілом функцій між органами влади різних рівнів та відповідальності за надання бюджетних послуг, а тому значно відрізняються за доходами та видатками місцевих бюджетів. Так, частка місцевих бюджетів у доходах сектору загальнодержавного управління унітарних країн ОЕСР у 2018 р. становила від 3,2% у Литві та 6% у Люксембурзі до 27,4% у Данії та 32,5% у Швеції. При цьому частка місцевих бюджетів у видатках коливалась від 11,1% у Люксембурзі, 13,2% у Португалії та Угорщині до 50,4% у Швеції та 63,6% у Данії.

Процеси удосконалення інститутів децентралізованого управління, зокрема, шляхом розширення повноважень органів місцевого самоврядування та інструментів їх виконання на основі незалежних рішень [2, с.9], спостерігалися у останні десятиріччя у багатьох країнах світу під впливом конкуренції у різних сферах державного управління, зміни економічних умов, демографічної структури населення тощо.

У багатьох країнах Південної та Східної Європи органи місцевого самоврядування відповідають за надання лише основних послуг і, відповідно, мають у своєму розпорядженні менші податкові доходи (Литва, Словачія – 0,6% ВВП, Греція – менше 1% ВВП). Бюджетні системи скандинавських країн відображають особливості держави загального добробуту, у рамках якої забезпечується фінансування освіти, охорони здоров'я, соціальних послуг за однаковими для всієї країни стандартами.

У крупних територіальних громадах, які мають високий податковий потенціал та резерви зменшення питомих видатків завдяки ефекту масштабу, виконання органами місцевого самоврядування широкого переліку соціальних функцій може відбуватися без значних трансфертів з центрального бюджету. У невеликих громадах це потребує використання інструментів вирівнювання доходів місцевих бюджетів за допомогою трансфертів, контролю з боку центральних органів влади за наданням відповідних послуг та призводить до зменшення автономії місцевих органів. У випадках зосередження місцевих

органів влади на суто місцевих благах та послугах немає потреби у великих муніципалітетах, але центральні органи влади мають взяти на себе на відповідальність за соціальні послуги. Щоправда, досвід норвезької реформи системи охорони здоров'я є прикладом невдалої централізації [3, с.6, 27-30].

Важливим потенційним критерієм визначення адміністративних меж та розміру територіальних громад у сучасних умовах є формування «функціональних зон», у рамках яких спостерігається інтенсивна взаємодія суб'єктів господарювання, установ та населення у процесах реалізації економічних або соціальних цілей (зайнятості, споживання, отримання доходу, охорони здоров'я, освіти тощо) [4].

Розвиток інститутів та інструментів децентралізованого управління для підвищення ефективності їх функціонування базується на перерозподілі повноважень між центральними та місцевими органами влади з метою створення умов для відповідального виконання функцій публічної влади, надання населенню якісних і доступних суспільних благ та послуг. До важливих результатів процесів децентралізації у багатьох країнах належить зростання ролі податків у фінансуванні видатків органів місцевого самоврядування. Якщо у 2005-2009 рр. у середньому по унітарних країнах ОЕСР податкові доходи покривали 33% видатків місцевих бюджетів, то у 2015-2017 рр. – 37%. В Угорщині цей показник зріс із 20,5 до 34,0%, у Португалії – із 31,5 до 43,1%, у Латвії – із 46,6 до 60,7%.

Поряд з цим, роль податкових доходів у фінансуванні видатків місцевих бюджетів не може слугувати коректною оцінкою фінансової самостійності місцевих органів влади. Для оцінки їх впливу на формування місцевих бюджетів експертами ОЕСР було запропоновано враховувати права місцевих органів влади щодо визначення бази і ставок стягнення податків, встановлення податкових пільг, а також впливу на розподіл загальнодержавних податків між центральним та місцевими бюджетами [5].

В середньому по унітарних країнах ОЕСР надходження податків, по яких органи місцевого самоврядування мають право визначати ставки та/або пільги (повне або обмежене податковим законодавством), зросли у 2014 р. (актуальна наявна інформація) до 74,6% податкових доходів місцевих бюджетів порівняно із 68,5% у 2002 р. На загальнодержавні податки, що розподіляються між центральним та місцевими бюджетами за рішеннями центральних органів влади (на річній або багаторічній основі), припадало близько 16% податкових доходів місцевих бюджетів (у 2002 р. – 17,5%).

До позитивних тенденцій процесів децентралізації в Україні слід віднести формування об'єднаних територіальних громад, збільшення власних доходів (із 6,7% ВВП у 2013 р. до 7,6% у 2019 р.) та податкових надходжень до місцевих бюджетів (із 5,8 до 6,8% ВВП). Збільшилася також частка місцевих бюджетів у доходах сектору загальнодержавного управління – із 16,5 % у 2013 р. до 19,1% у 2019 р., та у видатках – із 31,2 до 33,7% відповідно.

Однак, в Україні основна частина податкових доходів місцевих бюджетів (70%) у 2019 р формувалася за нашими оцінками за рахунок загальнодержавних податків, міжбюджетний розподіл яких визначається рішеннями центральних

органів влади, ще 7% припадало на податки, по яких ставки та пільги встановлює центральна влада. Лише близько 23% забезпечували податки, по яких місцеві органи влади мають обмежене право встановлювати податкові пільги та ставки у визначених законодавством межах. Отже, в Україні – незважаючи на порівняно високий рівень податкових доходів місцевих бюджетів – податкова самостійність органів місцевого самоврядування є значно меншою, ніж в унітарних країнах ОЕСР. Вони практично не мають у своєму розпорядженні інструментів, які б дозволяли їм приводити доходи місцевих бюджетів у відповідність із потребами населення у місцевих суспільних благах та послугах. Розширення податкових повноважень місцевих органів влади України доцільно здійснювати шляхом надання їм додаткових прав щодо запровадження податку на нерухомість, що сплачуватиме бізнес (сьогодні його участь у формуванні доходів місцевих бюджетів є досить обмеженою), визначення його ставок та податкових пільг [6, с.118]. Забезпечення достатньої фінансової самостійності місцевих бюджетів є передумовою підвищення ефективності і продуктивності публічного сектора, а отже – збільшення інвестицій у формування людського капіталу, розвиток економіки територіальних громад, регіонів та національної економіки у цілому.

Список використаних джерел

1. Про Концепцію реформування місцевого самоврядування та територіальної організації влади в Україні: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 1 квітня 2014 р. № 333-р. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/333-2014-%D1%80>.
2. Dheret C., Martinovici A. Zuleeg F. (2012). Division of Powers between the European Union, the Member States and Local and Regional Authorities – Additional Fiscal. *Budgetary Elements. The report by the European Policy Centre. European Union.*
3. Moisio A. (ed.). (2012). Rethinking local government: Essays on municipal reform. *Government Institute for Economic Research. Helsinki.*
4. Administrative and Territorial Reform. (April, 2014). *Technical Criteria for the new Administrative and Territorial Division.*
5. Blöchliger H. (2006). Fiscal autonomy of sub-central governments. *OECD, working paper, 30 p.*
6. Економічні свободи для зміцнення соціально-економічного розвитку України в умовах глобальних трансформацій. / Наук. ред. В. Юрчишин. Київ: Заповіт, 2020.

*Лях Ірина Іванівна,
головний економіст,
Інститут економіки промисловості НАН України*

ПИТАННЯ ВЕНЧУРНОГО ФІНАНСУВАННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ ІННОВАЦІЙНОЇ ЕКОСИСТЕМИ

В сучасних умовах глобальної конкуренції та транснаціоналізації факторів економічного зростання розвиток національної інноваційної екосистеми залежить від здатності освоювати нові ринки, передові технології, синтезувати нові знання і впроваджувати їх в практику. Особлива роль в мобілізації інноваційних факторів зростання належить венчурному (ризиковому) бізнесу, який відрізняється від інших форм реалізації інновацій за методами мобілізації капіталу, структури джерел і умов залучення інвестицій та запровадження нових фінансових інструментів. У розвинених країнах світу цей ризик значною мірою компенсує держава, підтримуючи створення венчурних фондів, які стають однією із вигідних сфер вкладення капіталу. Але в Україні не існує сучасних механізмів залучення і використання венчурних інвестицій, не визначено реальну потребу підприємств у фінансуванні створення інноваційних продуктів, тобто не здійснюється оцінка здатності економіки до сприймання венчурних інвестицій.

Для розвитку ринку венчурного капіталу та залучення інвестицій в країну важливим кроком стало прийняття у 2020 р. Закону України "Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо спрощення залучення інвестицій та запровадження нових фінансових інструментів» [1]. Законом комплексно регулюються вирішальні питання функціонування ринків деривативних (опціонів, ф'ючерсних контрактів) фінансових інструментів, ринків капіталу та організованих товарних ринків, а також розбудови їх інфраструктури. Законодавчі та нормативно-правові акти Національної комісії з цінних паперів та фондового ринку, зазначені в цьому Законі, спрямовані на імплементацію актів законодавства Європейського Союзу та запровадження на ринках капіталу України передової міжнародної практики. Зауважимо, що повноцінне функціонування та подальший розвиток ринків капіталу сприятиме збільшенню інвестицій в економіку України, зокрема через підвищення довіри внутрішніх та іноземних інвесторів в результаті введення цивілізованих і уніфікованих правил на організованому ринку, що є вкрай важливим для зростання української економіки.

Ресурсне забезпечення інноваційного розвитку в Україні за рахунок використання індустрії венчурного капіталу значно поступається провідним країнам світу, у яких рейтинги протягом останніх трьох років є найвищими, тобто є країнами-лідерами - це США, Франція, Канада, Ізраїль. Зазначимо, що нестабільність венчурного інвестування має негативні наслідки навіть в розвинених країнах таких як Швеція та Фінляндія, які не змогли утримати позицію лідерства у 2014-2016 рр.

За показником «угоди з венчурним капіталом» у щорічному міжнародному рейтингу «Глобальний інноваційний індекс 2020» Україна піднялася на 2 позиції, і зайняла 45-е місце. У глобальному рейтингу поруч з Україною такі країни: В'єтнам, Греція, Таїланд, Румунія, Російська Федерація та Індія. Очолила рейтинг Швейцарія, за нею йдуть Швеція, США, Сполучене Королівство і Нідерланди [2]. Зауважимо, що у 2018 р. вона займала 79 місце і експерти ГП-2016, 2017, 2018 оцінювали, що Україна, яка тільки в останні роки почала стрімко розвивати ринок венчурних інвестицій, мала несприятливу тенденцію розвитку венчурного бізнесу [3].

Світові реалії венчурного інвестування свідчать, що багато найбільш інноваційних молодих компаній залежать від постійного припливу грошей венчурного капіталу (ВК). Раптовий прихід пандемії COVID-19 різко позначився на багатьох аспектах світової економіки. Національним бюро економічних досліджень (м. Кембридж, Великобританія) було проведено дослідження впливу COVID-19 на промисловість венчурних підприємств, появи величезної кількості нової форми невизначеності в економіку і, потенційно, в інвестиції у венчурний капітал. Природа цієї невизначеності, ймовірно, суттєво відрізняється від типу невизначеності, яку історично оцінювали ВК.

Провідними вченими Національного бюро було проведено опитування більше 1000 інституціональних та корпоративних венчурних капіталів у більш ніж 900 різних фірмах, щоб дізнатися, як пандемія COVID-19 пов'язувала їх рішення та інвестиції. Дослідження підтвердило, що венчурні капіталісти уповільнили темпи інвестування (71% від норми) і розраховують інвестувати 81% від своєї звичайної інтенсивності в майбутній рік. Є незвичним, що вони приділили більше часу керівництву портфельними компаніями в умовах пандемії. Венчурні капіталісти повідомляють: 52% їх портфельних компаній відчували позитивний вплив пандемії або незачеплені пандемією; 38% постраждали; і 10% серйозно постраждали [4]. В цілому вони очікують, що пандемія матиме невеликий негативний вплив на IRR (показник внутрішньої норми прибутковості) їх фондів (-1,6%) і MOIC (показник темпу приросту власного капіталу) (-0,07). Було виявлено незначні зміни в розподілі їх часу на підтримку портфельних інвестицій в порівнянні з пошуком нових інвестицій.

Останні декілька років стали поворотними як для української економіки в цілому, так для її інноваційної екосистеми. Проведене дослідження на основі збору та аналізу інформації щодо стану секторів приватного та венчурного капіталу показало, що протягом останніх років спостерігається стабільне збільшення українського ринку інвестицій. Незважаючи на те, що у 2019 році пройшли вибори, триває війна, а також в умовах запроваджених урядом карантинних обмежень для боротьби з пандемією COVID-19 в Україні, що разом з іншими факторами спричинили значний економічний спад у 2-му кварталі 2020р., українська галузь управління активами продовжувала зростати екстенсивно – переважно за рахунок активності нових фондів.

Українська галузь управління активами, зокрема, інститутів спільного інвестування (ICI), у 2019 році продовжувала здебільше зростати кількісно і

вартісно, попри незначне скорочення чисельності компаній з управління активами наприкінці року [5]. У цей час, всупереч стрімкому зростанню та притоку капіталу на міжнародних ринках, українські інвестиційні фонди перебували у пошуку доходності, а інвестори загалом усе більше перемикали свою увагу на ІСІ з приватним розміщенням, що інвестують в активи поза фондовим ринком. Основними активними вкладниками ІСІ були індивідуальні інвестори, а також місцеві корпоративні учасники, що продовжували нарощувати свої кошти у фондах – переважно венчурних.

Аналіз даних свідчить, що зі збільшенням ваги регіонів за станом на 2019 р. за кількістю КУА (майже 71,3%), ІСІ (73,4%), венчурних фондів (72,2%), а також активів в управлінні (80,8%) найбільшою є частка міста Києва та його регіону, а частка решти інших регіонів - дуже мізерна [5]. Кількісний вплив фінансових активів, обіг яких здійснюється у кожному регіоні на ринку цінних паперів на суспільне виробництво, визначається обсягом фінансових ресурсів, що мобілізуються та розподіляються за допомогою інститутів спільно інвестування. Проте важливим є не сам обсяг наданих фінансових послуг у процесі торгівлі фінансовими активами, а процес їх формування, форми та умови використання.

Тенденції розвитку регіональних венчурних фондів в Україні спрямовані тільки на певні суб'єкти країни, які є лідерами з пріоритетних напрямів економіки, де і розвивається венчурний бізнес: Київський, Харківський, Дніпропетровський і деякі інші регіони. Тому існує висока ступінь диференціації суб'єктів України за рівнем інвестиційної привабливості, яка пов'язана з безліччю факторів: ресурсно-сировинних, кадрових, виробничих та фінансових, а також рівнем інвестиційних ризиків, пов'язаних з економічними і політичними змінами умов ведення господарчої діяльності. Зауважимо, що сформувалася ситуація, при якій необхідно проводити активну політику по створенню венчурних фондів не тільки в регіонах-лідерах з пріоритетних напрямів економіки, а й в регіонах з великим потенціалом, наприклад, на Полтавщині, Одещині.

В умовах сьогодення розвиток венчурного фінансування інноваційної сфери в Україні неможливий без державної підтримки, оскільки попри значне зростання кількості венчурних фондів обсяг коштів, що йде на фінансування інноваційної діяльності, залишається дуже малим. Одним із важливих чинників, який зможе суттєво збільшити залучення венчурного капіталу в інноваційні підприємства, створить додаткові гарантії для інвесторів, має стати така форма взаємодії держави та ринку як механізм державно-приватного партнерства у спосіб створення сучасного інвестиційного фонду.

На сьогоднішній день Українською асоціацією венчурного і приватного капіталу (UVCA) спільно з Міністерством цифрової трансформації України розпочато процес реалізації ініціативи створення Фонду Фондів, обговоривши з керівниками венчурних фондів та фондів прямих інвестицій важливості створення фонду в країні як інноваційної інституції для держави [6].

Втручання держави у функціонування такого Фонду може підштовхнути венчурну і стартапну індустрію до розвитку. Прикладів успіху багато, серед

значних виділимо Великобританію, Ізраїль, Фінляндію та ЄС в цілому. Кожна країна розробляє свої механізми роботи Фонду Фондів. Цікавим для нас є британський досвід, коли для залучення інвестиції в розвиток високотехнологічного бізнесу у 2005 році країна запустила програму Enterprise Capital Funds, при тому що на ринку засобів було недостатньо. Результатом стало те, що за 11 років ці компанії залучили понад мільярд євро інвестицій [7].

Створивши свій Фонд Фондів, українська держава повинна вкладати в венчурні фонди те ж кошти, а решту – венчурний фонд повинен буде залучити від приватних інвесторів. Зараз через високі ризики для інвесторів у венчурних фондів є складнощі із залученням грошей, але для початку необхідно забезпечити початковий капітал фонду. На даному етапі окремої статті фінансування для такого проекту в державному бюджеті немає.

В сучасних складних умовах функціонування українського інвестиційного ринку необхідно прийняти новий закон про інститути спільного інвестування, в якому врегулювати: питання створення Фонду Фондів як інвестиційного фонду, який буде використовувати інвестиційну стратегію, засновану на зборі, категоризації та аналізі портфеля інших інвестиційних фондів, на відміну від прямого інвестування в акції, облігації та інші цінні папери; визначення правового статусу фонду, порядку провадження діяльності корпоративного фонду та його компетенції; поняття венчурних інвестицій та їх використання, тощо.

Список використаних джерел

1. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо спрощення залучення інвестицій та запровадження нових фінансових інструментів: Закон України від 19.06.2020. № 738-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/738-20#Text>.

2. Україна піднялася в рейтингу інноваційних країн світу. URL: <http://irtafax.com.ua/news/2020/09/2020-09-03-15.html>.

3. Global Innovation Index. 2018. URL: https://www.wipo.int/-edocs/pubdocs/en/wipo_pub_gii_2018.pdf.

4. Gompers P., Gornall W., Kaplan S. N., and Strebulaev I. A. (September, 2020). Venture Capitalists and COVID-19. *NBER Working Paper*. 27824. URL: <http://www.nber.org/papers/w27824>.

5. Аналітичний огляд діяльності індустрії управління активами в Україні. Інститути спільного інвестування 4-й квартал 2019 року та 2019 рік. Українська асоціація інвестиційного бізнесу. URL: <https://www.uaib.com.ua>.

6. Крок на шляху до створення Фонду Фондів в Україні. URL: <http://uvca.eu/ua/news/another-step-taken-to-create-fund-of-funds-in-ukraine>.

7. Десятки країн по всьому світу доводять, що держава може успішно співпрацювати з венчурними фондами і запустити приплив інвестицій вже за пару років. Чи можливо це в разі України? URL: <https://nv.ua/opinion/venchurnye-fondy-v-ukraine-kak-privlech-investicii-novosti-ukrainy-50058476.html>.

*Мамметдурдиев Мухаммет,
аспірант,
Національна академія статистики, обліку та аудиту*

КОНЦЕПЦІЯ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОГО КАПІТАЛУ В СУЧАСНІЙ ПРАКТИЦІ ПІДПРИЄМНИЦЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Концепція інтелектуального капіталу досить поверхнево вивчена як в теорії, так і в практиці, окрім того, саме поняття інтелектуальний капітал досить абстрактне через невідчутність його компонентів. В науці немає загальноприйнятого підходу для однозначного визначення концепції інтелектуального капіталу. В основному, інтелектуальний капітал визначається як набір певних інтелектуальних ресурсів, в основі яких лежать компетенції співробітників. Він акумулює невлімові активи компанії, які засновані на знаннях та асоціюються з операційною і, отже, з ринковою результативністю.

Дослідники та практикуючі менеджери в цілому погоджуються з тим, що знання є вирішальним фактором для підвищення продуктивності і створення цінності. Саме тому інтелектуальний капітал стає все більш важливим об'єктом вивчення, і навіть має розроблену дослідниками модель, на якій найчастіше базується його аналіз.

Більшість дослідників у своїх роботах спираються на трикомпонентній моделі інтелектуального капіталу. Вона включає в себе людський та структурний капітал, а також капітал взаємовідносин. Головна характеристика даної моделі інтелектуального капіталу полягає у вивченні взаємозв'язку його складових і їх ролі в досягненні стратегії компанії [1].

Перший компонент – це людський капітал. Його розглядають, як сукупність цінностей, компетенцій і відносин співробітників, які націлені на підтримку положення компанії на ринку. Компетенції співробітників акумулюють знання персоналу, які здатні вивести компанію на якісно новий рівень розвитку, а значить і підняти рівень національної економіки. Варто відзначити, що багато дослідників вказують на те, що саме низький рівень людського капіталу створює бар'єри в розвитку цілих економічних регіонів. Це відбувається через те, що відсутність кваліфікованих кадрів, недостатній розвиток інноваційних процесів і проблеми освіти обмежують розвиток компаній і досягнення ними можливої результативності [1]. В даному випадку акцент здійснюється на тому, що в першу чергу, не розуміння структури бізнес-процесів може зіграти ключову роль для досягнення компаніями конкурентоспроможності, а саме усвідомлення ролі людини в цій компанії.

Поведінка співробітників, їх взаємодія з покупцями, здатність швидко реагувати на споживчу поведінку і бути адаптивними до постійно мінливі кон'юнктурі ринку можуть дозволити організаціям не тільки залучати своїх потенційних клієнтів, а й утримати їх при якісному задоволенні потреб.

З огляду на те, що особливо в малому та середньому бізнесі, ресурси компаній дуже обмежені, вміння розвивати бізнес через грамотну взаємодію співробітників насамперед з покупцями, формування певної психології свого

бізнесу, може дозволити компаніям виходити на якісно новий рівень у своєму розвитку. Якщо менеджери організацій розумітимуть роль людини в своїй компанії і зможуть донести це до персоналу, то відповідальність організації за свій бізнес буде зростати, люди будуть більшою мірою замислюватися про те, як кожен з них може посприяти тому, щоб клієнт повернувся знову. Персонал отримує можливість усвідомити свою особисту цінність для організації, а значить не покладатиметься лише на формальні явища в перебігу бізнес-процесів, а буде приймати особисту відповідальність і сприяти більшій адаптивності компанії до ринку, а значить зумовлювати її розвиток.

Другим компонентом системи інтелектуального капіталу є структурний капітал. Його відносять до внутрішнього капіталу компанії, який характеризує формалізовані результати інтелектуальної діяльності працівників компанії, тобто інтелектуальну власність, бази знань, характеристику бізнес-процесів [2]. Його розглядають також і як інфраструктуру для підтримки рівня людського капіталу, так як він містить в собі елементи, які сприятимуть розвитку людського потенціалу.

Третім компонентом концепції прийнято вважати капітал взаємовідносин (соціальний капітал). Це зовнішній капітал, оскільки він включає в себе відносини зі стейкхолдерами компанії, які можуть бути інтерпретовані в цінність. Через даний капітал відбувається взаємодія компаній з постачальниками, покупцями, державою, конкурентами, тобто тими особами, які визначають статус компанії на ринку, її рівень конкурентоспроможності і здатність задовольняти потреби своїх клієнтів. При цьому дослідники відзначають, що капітал взаємовідносин не приносить організації будь-яких знань, а визначає ступінь і якість взаємодії організації з третіми сторонами для підвищення своєї результативності [3].

Однак саме при взаємодії всі три компоненти концепції інтелектуального капіталу здатні впливати на діяльність компаній, на реалізацію їх операційних завдань і стратегії, на досягнення конкурентоспроможності та результативності компаній на ринку. Унікальність конкурентних переваг сучасних підприємств визначається саме використанням інтелектуальних ресурсів в їх взаємодії. Саме так вони здатні доповнювати один одного і в сукупності посилювати віддачу кожної складової.

В зв'язку з тим, концепція інтелектуального капіталу до цього часу вивчена недостатньо. З'явилося безліч підходів до управління інтелектуальним капіталом, а відсутність стандартизації в цій галузі, в тому числі в сфері нефінансової звітності, зробило її найбільш сприятливою для створення нових інструментів менеджменту. Тим часом, відсутність єдиного розуміння і чітких підстав для планування стратегії управління інтелектуальним капіталом призводить до того, що неможливо однозначно сказати, які компанії активно управляють інтелектуальним капіталом, а які ні, на відміну, наприклад від соціальної відповідальності.

Список використаних джерел

1. Chen J., Wang Y. (2015). A new measurement of intellectual capital and its impact on innovation performance in an open innovation paradigm. *International Journal of Technology Management*. № 67. С. 25-34.
2. Cohen S., Naoum V.- C., Vlismas O. (2014). Intellectual capital, strategy and financial crisis from a SMEs perspective. *Journal of Intellectual Capital*. № 15. С. 294–315.
3. Быкова А. А., Морковина А. А. Отношенческий капитал как фактор повышения стоимости компании. *Корпоративные финансы*. 2013. № 4 (28). С. 19–36.

Микосянчик Марія Володимирівна,
магістрантка,
спеціальність «Фінанси, банківська справа та страхування»;
науковий керівник:
Бондарук Таїсія Григорівна,
доктор економічних наук, професор,
заслужений економіст України,
завідувач кафедри фінансів, банківської справи та страхування;
Національна академія статистики, обліку та аудиту

РИНОК ЦІННИХ ПАПЕРІВ ТА ПОРТФЕЛЬНІ РИЗИКИ БАНКУ

На початку свого розвитку фондовий ринок України нагадував фондові ринки розвинених країн минулих десятиліть, де панували шахрайство і маніпулювання ринком.

В розвинених країнах ринок цінних паперів є механізмом фінансування економіки. Ринок цінних паперів забезпечує максимально швидко мобілізацію фінансових ресурсів, їх розподіл і перерозподіл, а також ефективно використання. Саме завдяки цьому ринок цінних паперів займає одне із провідних місць у фінансовій системі країни.

На даний час в Україні формуються основи нової економічної політики. Найголовнішим напрямком якої є залучення інвестиційних ресурсів і надійний захист його учасників.

Відповідно до ст. 2 Закону України «Про цінні папери та фондовий ринок», фондовий ринок (ринок цінних паперів) – «сукупність учасників фондового ринку та правовідносин між ними щодо розміщення, обігу та обліку цінних паперів і похідних (деривативів)» [1].

Своє становлення ринок цінних паперів в Україні розпочав у 1991 р. з прийняттям Закону України «Про цінні папери і фондову біржу» (поновлено Законом України «Про цінні папери та фондовий ринок») [2].

Ринок цінних паперів України є «важливою складовою української економіки та показником розвитку не тільки ринку капіталу, а й всієї

фінансової системи країни. Сучасний стан фондового ринку та його структура сформувались внаслідок трансформації економічної системи, яка відбулася в Україні під впливом внутрішніх факторів її розвитку, а також зовнішніх, тобто криз на світових фінансових ринках упродовж останніх років» [3].

Розвиток будь-якої системи або категорії має свої особливості, фондовий ринок не є винятком, тому він має певні проблеми і недоліки. На сьогоднішній день на вітчизняному ринку цінних паперів накопичились проблеми, які потребують негайного розв'язання:

- низька ліквідність цінних паперів, тобто повільна трансформація цінних паперів в готівкові кошти в разі потреби в коштах,
- низький рівень капіталізації фондового ринку.

На нашу думку, у першу чергу необхідно підвищити рівень капіталізації та ліквідності організованого ринку цінних паперів шляхом використання фондових бірж. Це можна зробити у процесі приватизації через первинне публічне розміщення акцій. Ринок цінних паперів забезпечує значний приток грошових ресурсів у бюджет держави. Випускаючи цінні папери держава та ін. органи поповнюють дохід бюджетів. Тобто через ринок цінних паперів відбувається фінансування бюджетів різних рівнів.

Основними напрямками розвитку фондового ринку в найближчій перспективі є:

- розроблення ефективної системи державного регулювання ринків капіталу з метою контролю за дотриманням вимог законодавства, запобігання шахрайству [4];
- формування середовища інформаційної відкритості та прозорості ринку цінних паперів, удосконалення системи розкриття інформації про діяльність корпоративних підприємств;
- здійснення випуску та обігу державних цінних паперів [5], а також вирішення на державному рівні комплексу питань щодо вільного обігу в Україні цінних паперів іноземних компаній і цінних паперів резидентів за її межами;
- забезпечення захисту прав споживачів фінансових послуг, використовуючи розкриття інформації учасниками фінансового ринку на основі загальноприйнятих принципів, міжнародних стандартів бухгалтерського обліку і аудиту, недопущення зловживань з боку фінансових посередників та професійних учасників ринку;
- стимулювання розвитку інвестиційних фондів та недержавних пенсійних фондів (НПФ) шляхом: перегляду чинного законодавства, що регулює діяльність зазначених суб'єктів, здійснення реформ, необхідних для удосконалення інфраструктури ринку, розробки регуляторної бази для здійснення нагляду за корпоративним управлінням в ІСІ та НПФ [6].

Ризик є складовою банківської діяльності, оскільки для неї, як і для будь-якої фінансово-економічної діяльності, характерним є високий рівень залежності прийняття управлінських рішень від впливу значної кількості факторів та дій контрагентів, котрі важко передбачити з необхідною точністю.

Саме з невизначеністю, або з імовірнісними процесами, зумовленими важкістю точного передбачення перебігу подій у майбутньому, як правило, пов'язується виникнення ризику.

Існує два основних напрямки трактування категорії «ризик»:

- результативний – при визначенні ризику увага акцентується, в першу чергу, на результаті події (успіху або невдачі), при цьому ризик, як правило, розуміється як можливість настання якоїсь несприятливої події;
- процесний – визначення ризику узагальнює проходження цілісного процесу від дії факторів формування ризикової ситуації до отримання результату внаслідок її існування [7].

Таблиця

Наукові підходи щодо трактування категорії «ризик»*

Автор, джерело	Визначення
<i>Результативний напрям</i>	
Р. Клейнер [8]	Ризик – це небезпека здійснення непередбачуваних і небажаних для суб'єкта наслідків його діяльності
С. Філін [9]	Ризик – це ймовірність (загроза) втрати частини своїх ресурсів, недоотримання доходів або появи додаткових витрат і (або) зворотне – можливість отримання значної вигоди (доходу) в результаті здійснення підприємницької діяльності в умовах невизначеності
А. Стрельцов, О. Цамуталі [10]	Ризик – це можливість (ймовірність), по-перше, втрати підприємством частини своїх існуючих ресурсів, по-друге, втрати ресурсів, що привертаються, для реалізації певної мети і, по-третє, недоотримання доходів або поява додаткових витрат в результаті здійснення господарської діяльності
В. Жованіков [11]	Ризик – це ймовірність того, що події, які очікувалися або непередбачені, можуть вплинути на здатність господарюючого суб'єкта продовжувати достатньо прибутковий бізнес
<i>Процесний напрям</i>	
І. Балабанов [12]	Ризик – це подія, яка може відбутися, а може і не відбутися. У разі настання такої події можливі три економічні результати: негативний (програш, збиток), нульовий і позитивний (виграш, вигода, прибуток)
Ю. Масленченков, Ю. Тронін [13]	Ризик – дія, направлена на привабливу мету, досягнення якої пов'язане з елементом небезпеки, загрозою втрати або неуспіху
Є. Серьогін [14]	Ризик – це діяльність суб'єктів господарського життя, пов'язана з подоланням невизначеності в ситуації неминучого вибору, в процесі якої є можливість оцінити ймовірність досягнення бажаного результату, невдачі, відхилення від мети, що містяться у вибраних альтернативах
В. Вітлінський [15]	Ризик – це економічна категорія, яка відображає характерні особливості сприйняття зацікавленими суб'єктами економічних відносин об'єктивно існуючої невизначеності і конфліктності, властивих процесам встановлення цілей, управління, ухвалення рішень, оцінювання, які ускладнені можливими погрозами і невикористаними можливостями

*Джерело сформовано автором

Національний банк України в Методичних вказівках з інспектування банків «Система оцінки ризиків» з метою здійснення банківського нагляду виділив дев'ять категорій ризику, а саме: кредитний, ліквідності, зміни відсоткової ставки, ринковий, валютний, операційно-технологічний, репутації, юридичний та стратегічний. Ці категорії не розглядаються регулятором як взаємовиключні: Національний банк визнає, що «будь-який продукт або послуга може наражати банк на декілька ризиків», проте для зручності аналізу їх рекомендується виявляти та оцінювати окремо [16].

Кредитний ризик є дуже складним в плані оцінки, оскільки він залежить від суб'єкта носія цього ризику. Виходячи з цього можна сказати, що для оцінки кожного окремого ризику необхідна для нього методика, яка б враховувала всі особливості як самого ризику, так і позичальника. Також особливість ризиків полягає в тому, що вони є невід'ємною частиною активних операцій банку.

Список використаних джерел

1. Про цінні папери та фондовий ринок: Закон України від 23 лютого 2006 р. № 3480-IV. URL: http://base.spinform.ru/show_doc.fwx?rgn=11328.
2. Про цінні папери та фондову біржу: Закон України від 18 червня 1991 р. (зі змінами та доповненнями). *Відомості Верховної Ради України*. 1991. № 38.
3. Вівчар О. Й. Сучасні тенденції розвитку ринку цінних паперів в Україні. *Науковий вісник НЛТУ України*. 2011. № 219. С. 178–182.
4. Бондарук Т. Г. Зовнішній державний борг України та механізм його обслуговування. *Фінанси України*. 1999. №5. С. 94-102.
5. Фрунза С. А. Проблеми та тенденції розвитку фондового ринку України. URL: <http://www.pu.if.ua/depart/Finances/resource/file/Збірник/2012-1/14.pdf>.
6. Богатов А. О. Місце фондового ринку в структурній перебудові економіки. *Збірник наукових праць Національного університету державної податкової служби України*. 2009. № 1. С. 44–51.
7. Риск-менеджмент инноваций: монограф. / Т. А. Васильева, О. Н. Диденко, А. А. Епифанов [и др.]. Сумы : Деловые перспективы, 2005. 260 с.
8. Клейнер Г. Риски промышленных предприятий (как их уменьшить и компенсировать). *Российский экономический журнал*. 1994. № 5–6. С. 85–92.
9. Филин С. Неопределенность и риск. Место инновационного риска в классификации рисков. *Управление риском*. 2000. № 4. С. 25–30.
10. Стрельцов А. Цамутали О. Оценка риска при обновлении производственного аппарата. *Управление риском*. 2000. № 2. С. 12–14.
11. Жоваников В. Н. Риск-менеджмент в коммерческом банке в условиях переходной экономики. *Деньги и кредит*. 2002. № 5. С. 60–65.
12. Балабанов И. Т. Риск-менеджмент Москва : Финансы и статистика, 1996. 192 с.
13. Масленченков Ю. С., Тронин Ю. Н. Системное и ситуационное управление банковской деятельностью. *Бизнес и банки*. 1998. № 3. С. 2–5.

14. Серегин Е. В. Предпринимательские риски. Москва : Финансовая академия, 1994. 364 с.

15. Вітлінський В. В., Великоіваненко Г. І. Ризикологія в економіці та підприємстві : монографія. Київ : КНЕУ, 2004. 480 с.

16. Методичні вказівки Національного банку України з інспектування банків “Система оцінки ризиків”: постанова Правління Національного банку України від 15.03.2004 № 104 / Національний банк України. URL: <http://www.nau.kiev.ua/nau10/ukr/doc.php?code=v0104500-04>. – 16.04.2011.

*Момотюк Людмила Євгенівна,
доктор економічних наук, професор,
перший проректор з науково-педагогічної роботи,
Національна академія статистики, обліку та аудиту*

МАКРОЕКОНОМІЧНІ КОНСТРУКТИ СТРУКТУРАЛІЗМУ ЯК ІНСТРУМЕНТ ІДЕНТИФІКАЦІЇ ПРИЧИН ФІНАНСОВОЇ НЕСТАБІЛЬНОСТІ

Нещодавня міжнародна фінансова криза [1; 2; 3] поставила під питання макроекономічний аналіз. Як і в умовах Великої депресії 1930-х рр., ортодоксальні економічні ідеї про саморегулюючі ринки, що переважали в роки, що передували кризі, були серйозно поставлені під сумнів. Як наслідок, кейнсіанська думка, яка зародилася в 1930-х роках, зазнала відродження, навіть якщо на практиці політики не завжди її дотримувалися. Зокрема, акцентування Дж. Кейнса на властивій нестабільності фінансових систем та роль, яку відіграє сукупний попит у визначенні рівнів економічної активності та зайнятості, повернулися з новою силою.

Для країн, що розвиваються, зокрема для Латинської Америки, кризи також стимулювали розвиток нових економічних ідей та політики. Велика депресія 1930-х років дала науковий поштовх школі економічної думки, яка пізніше була розроблена в Економічній комісії Організації Об'єднаних Націй для Латинської Америки та Карибського басейну (ЕКЛАК) під керівництвом Р. Пребіша, і це зрештою стане відомо як латиноамериканський структуралізм.

Макроекономічний аналіз виник з необхідності розуміти короткострокову макроекономічну динаміку, але згодом охопив аналіз економічного зростання. Основні ідеї в цьому відношенні виникли в 1940-х і 1950-х роках і були розроблені в наступні десятиліття. Ідея, яка зайняла центральне місце, відносилася до ролі технологічних змін, хоча і з важливістю формування фізичного і людського капіталу. Для країн, що розвиваються, цей аналіз був змішаний з економікою трансформації, починаючи з трьох інших концепцій: 1) ролі надлишкової робочої сили та дуалізму на ринках праці, які вона породжує; 2) обмеження платіжного балансу як в короткостроковій, так і в довгостроковій макроекономічній динаміці; і 3) вирішальну роль індустріалізації як механізму передачі технологічного прогресу. Цей останній механізм діє, частково, за

рахунок інвестицій у машини та обладнання, а також через виробничі зв'язки та динамічну економію від масштабу, сформовану процесами навчання, пов'язаними з індустріалізацією. ЕКЛАК та структуралістське економічне мислення були в минулому і залишаються сьогодні в центрі цієї дискусії.

З огляду на ризик надмірного спрощення, основний внесок ЕКЛАК в макроекономічну думку обертається навколо двох концепцій. Перша пов'язана з вирішальною роллю платіжного балансу у формуванні бізнес-циклу в країнах, що розвиваються, і, отже, з політикою, яка впливає на платіжний баланс в управлінні бізнес-циклом. Друга – зв'язок між довгостроковим ростом та трансформацією виробничих структур, причому індустріалізація є найвидатнішою особливістю таких перетворень. Обидві ідеї мають наслідки для втручання держави. Вони також пов'язані з концептуалізацією міжнародного економічного порядку як системи, що складається з центру та периферії, де бізнес-цикли та технічний прогрес створюються у центрі і потім поширюються на периферію. Можна додати ще дві ідеї: необхідність розробки належних механізмів фінансування для полегшення структурних перетворень і те, що називається структуралістською теорією інфляції.

Традиційний макроекономічний аналіз розробив поняття «фіскальне домінування» для позначення ситуацій, коли грошово-кредитна політика та макроекономічна динаміка визначаються державними фінансами. Поняття, розроблене ЕКЛАК, за аналогією можна назвати «домінуванням платіжного балансу» в короткостроковій макроекономічній динаміці. З цього випливає, що основне завдання макроекономічної політики у країнах, що розвиваються, полягає в розробці способів пом'якшення зовнішніх шоків постачань, спричинених через платіжний баланс, а не управління сукупним попитом. Перше визначається в основному експортними надходженнями, пропозицією, вартістю зовнішніх фінансів та їх впливом на внутрішні процентні ставки, а також наслідками експорту та зовнішнього фінансування за обмінним курсом.

Не дивно, що управління шоками в платіжному балансі стало основною макроекономічною політикою в Латинській Америці. Типи заходів, які використовувались для цієї мети в минулому, включали в себе, з деякими відмінностями між країнами: управління іноземною валютою та управління капіталом; імпортні мита та кількісні обмеження імпорту; податки на традиційний експорт разом із стимулами для нетрадиційного; кілька валютних курсів; і, починаючи з середини 1960-х років, поступові девальвації [4; 5; 6]. Починаючи з 1970-х років, більшість цих політик було скасовано під час процесу лібералізації, залишаючи єдиний інструмент для управління платіжним балансом – обмінний курс. У кількох випадках цей політичний інструмент був спрямований на підтримку антиінфляційних програм, що призвело до ситуацій, коли жоден політичний інструмент не був фактично призначений для управління зовнішніми шоками.

Як видно із типів застосованих заходів, вони були тісно пов'язані з другим компонентом макроекономічної політики, для якої основною увагою було довгострокове зростання: стратегія індустріалізації. Основна ідея, що лежить в основі цієї політики, полягає в тому, що зростання є процесом

структурних змін, в якому первинні сектори поступаються сучасним галузям та послугам, а промислова діяльність є основним каналом передачі технічного прогресу від центру до периферії – процесу, який П. Пребіш характеризував як «повільний і нерегулярний».

Складнощі, пов'язані з цим процесом, були пов'язані з управлінням економікою, чий статичні порівняльні переваги лежать у виробництві основних товарів. У класичному підході ЕКЛАК до цієї теми стратегії індустріалізації також були прив'язані до припущення, що існує тенденція до зниження цін на сировину [7; 8; 9]. Проте цей постулат не підтверджувався фактами. Дійсно, емпіричні докази показують, що, хоча реальні ціни на сировинні товари впали у 20 столітті (але не в 19 столітті), це не було стійкою тенденцією, а скоріше результатом двох різких скорочень на початку 20-х та 80-х років ХХ століття. Набагато ґрунтовніші міркування базуються на тому, що різні сектори економіки мають різні можливості для передачі технічного прогресу та для отримання нових знань.

Список використаних джерел

1. Відякіна М. М., Резнікова Н. В. Світова фінансова криза як фактор економічного розвитку. *Бюлетень Міжнародного Нобелівського економічного форуму*. 2010. № 1 (3). С. 271–279.

2. Резнікова Н. В. Теоретико-методологічні підходи до визначення природи економічних дисбалансів в контексті кризових потрясінь. *Вісник Донецького національного університету*. 2012. №1. С. 153-157.

3. Відякіна М. М., Резнікова Н. В. Детермінанти кризових потрясінь: макроекономічні виміри. *Збірник наукових праць Черкаського державного технологічного університету. Серія: Економічні науки: у 3-х частинах*. 2013. Вип. 33 Ч. II. С. 96-101.

4. Іващенко О. А., Резнікова Н. В. Роль монетарної політики в досягненні економічної стабільності: асиметрії трансмісійного механізму. *Економіка та держава*. 2016. № 3. С. 7-12.

5. Луцишин З. О., Резнікова Н. В. Конкурентні девальвації у валютних війнах: фінансові протекції неопротекціонізму. *Міжнародна економічна політика*. 2013. №2 (19). С. 48-65.

6. Рубцова М. Ю., Резнікова Н. В. Міжнародна макроекономіка: теорія і практика. Київ: Аграр Медіа Груп, 2019. 364 с.

7. Greenwood R., Landier A., Thesmar D. Vulnerable Banks. Retrieved from: http://www.scor.com/images/stories/pdf/library/chairscor/chairtse_vulnerablebanks.pdf.

8. Van Wincoop E. International Financial Contagion Through Leveraged Financial Institutions. Retrieved from: <http://www.nber.org/papers/w17686.pdf>.

9. Shin H.S. Global Banking Glut and Loan Risk Premium. Retrieved from: <https://www.imf.org/external/np/res/seminars/2011/arc/pdf/hss.pdf>.

*Мотовиловець Олександр Сергійович,
аспірант,
Національна академія статистики, обліку та аудиту*

БАНКІВСЬКІ ПОСЛУГИ ТА ФІНАНСОВІ АСПЕКТИ СТРАТЕГІЧНОГО РОЗВИТКУ УКРАЇНИ

Прогрес невпинно рухається вперед, технології розвиваються і щодня стають все більш доступними кожному з нас. Розвиток ІТ технологій не обійшов і банківський сектор, сьогодні вже нікого не здивуєш фінансовими операціями за допомогою комп'ютера, або ж мобільного телефону та планшета. Ми можемо керувати власними фінансами, перераховувати кошти на інший рахунок, сплачувати за різноманітні послуги, тощо за допомогою мобільного телефону і мобільного додатку в декілька кліків. Можна зробити висновок, що невдовзі банки будуть зовсім не такими, якими вони є сьогодні. Цілком можливо, що згодом ми не побачимо звичних нам відділень з касами та спеціалістами.

Відповідно до Закону України «Про банки і банківську діяльність» банк – це юридична особа, яка на підставі банківської ліцензії має виключне право надавати банківські послуги та відомості про яку внесені до Державного реєстру банків [1]. Тобто дається визначення банку з юридичного погляду, тоді як відповідно до економічного підходу банк треба розглядати як інститут, що здійснює регулювання грошового (платіжного) обороту в готівковій та безготівковій формі, діяльність якого пов'язана з його комерційними інтересами та інтересами суспільства.

Банківські операції слід розглядати лише як технологічний процес, спрямований на використання відповідної діяльності відповідних підрозділів банків фронт- і бек-офісів задля реалізації відповідного банківського продукту. Інакше кажучи, банківські операції утворюють впорядковану сукупність дій працівників банківських установ щодо практичної реалізації потреб клієнтів у відповідних послугах.

Комерційні банки надають клієнтам різноманітні послуги – депозитні, кредитні, розрахункові, касові, валютні, консультаційні та інші послуги.

Активну роль відіграє реалізація банками різного роду карткових проектів, спроможних забезпечувати надійне збереження коштів, водночас надаючи клієнтам ширші можливості здійснювати платежі та отримувати позички в рамках відкритих кредитних ліній. Це надало можливість без відділення банків користуватися різними послугами навіть у вихідні дні, також для цього було впроваджено інтернет банкінг щоб уникнути великих черг у відділеннях та спрямувати комфортний спосіб користуватися банком за допомогою сучасних технологій. Послуги на прикладі цифр: це кредитування, де ставка відсоткова річна середня по всій країні 33% потім відсоток який банк пропонує своїм інвесторам в районі 10-16% річних у гривні та 1-6% у валюті річних, також фонд гарантування вкладів може встановити максимум 200 тис. грн на одну людину. Ці дані були взяті на відкритих джерелах, банки які

оприлюднюють нову інформацію з акціями та новими пропозиціями кожен місяць [2].

Основне завдання функціонування ринку банківських послуг – підвищення доходів банків і поліпшення задоволення потреб клієнтів, розширення їхніх купівельних можливостей, що, у свою чергу, сприяє розвитку національної економіки. Поки населення та зарубіжні інвестори не будуть зацікавлені у дивідендів які майже в декілька разів вищі в Європі то населення буде нести великі збитки на кредитах які не може закрити. Банки на даний час не стабільні та не має довіри у населення щоб зробити певні депозитні операції, оскільки перш за все діяльність банків залежить в першу чергу від кредитів та депозитів потім вже наступні це валютні операції, сейфові скриньки, операційно-касове обслуговування та інші операції в банках.

Водночас потрібно звернути увагу, що і на корпоративному ринку банки змушені розробляти гнучку стратегію розвитку, спроможну забезпечити їх виживання в умовах загострення конкурентної боротьби за клієнта. З огляду на потреби, що визначаються структурними зрушеннями в економіці країни, спрямованими на побудову якісно нового типу господарської діяльності, що вимагає докорінного технічного оновлення виробничої бази підприємств, очевидно зростатиме попит на ті послуги банківських установ, які пов'язані з масштабним фінансуванням інноваційної діяльності та довгостроковими вкладеннями в основні фонди підприємств значних обсягів коштів. А це, у свою чергу, вимагатиме від банків готовності надавати відповідні кредитні послуги, сприяючи модернізації реального сектору економіки [3].

Відтак сьогодні можна констатувати одночасне зростання обох сегментів роздрібного банківського ринку – як депозитного, так і кредитного. При цьому важливо відзначити істотне зростання за останні декілька років не лише депозитів до потреби, а й строкових вкладів, а також зростання довгострокових кредитів на рівні з короткостроковими, але суми вкладів зменшилися із за недовіри до банків. Передусім треба зазначити, те що кількість банків була зменшена з 2010 р. (майже за 10 років кількість банків зменшилась у 3 рази) [2]. Більшість банків, а саме комерційних банків, було закрито через те, що капітал банку не був спроможний проводити свою діяльність, банки володіли малим асортиментом послуг, який в більшості випадків стосувався тільки малого та середнього бізнесу.

Список використаних джерел

1. Про банки і банківську діяльність: Закон України. URL: https://bank.gov.ua/control/uk/publish/category?cat_id=190854.
2. Міністерство фінансів України. URL: <https://minfin.com.ua/ua/deposits/>.
3. Вовчак О. Д. Інвестування: навч. посіб. Львів : Новий світ-2000, 2008. 544 С. 4.

ФІНАНСОВА ГНУЧКІСТЬ НА ПІДПРИЄМСТВАХ

Під час економічної нестабільності зумовленої кризами, приймати управлінські рішення щодо формування структури капіталу підприємства необхідно досить виважено в умовах недостатньої чи ненадійної інформації або її асиметрії. У зв'язку із цим, актуалізовано дослідження питань, пов'язаних із фінансовою гнучкістю, як ключовим важелем у цьому аспекті.

Гнучкість сьогодні вважають одним із засобів контролю невизначеності середовища через застосування і координацію гнучких ресурсів, яка передбачає розроблення підприємством арсеналу можливостей і вибору серед них найвідповіднішої до ситуації без надмірних витрат, втрат часу і продуктивності [3, с. 187]. О. А. Лактіонова досліджувала структурну гнучкість, яка на етапі трансформації відбиває здатність фінансової системи реалізовувати безліч варіантів стійких зав'язків, побудови, складу, а також співвідношення між окремими елементами системи з метою надбання системою стійкого стану в трансформаційному періоді її розвитку [5, с. 134]. Тобто під фінансовою можна розуміти гнучкість, яка забезпечує в умовах невизначеності або ймовірних загроз використовувати передбачений заздалегідь ресурс в допустимих значеннях для подолання кризових явищ з мінімальними втратами. Критеріями фінансової гнучкості зокрема, визначено такі: маневреність, оперативність, економічність, альтернативність, компенсаторність [5, с. 301], або такі: складність, структурність, динамічність, адаптивність, пропорційність, реалістичність [7]. Маємо думку, що доцільним за сучасних умов є додати такі критерії як передбачуваність та інформаційна симетричність.

Фінансову гнучкість узагальнено з аналітичної точки зору представляють такими підвидами: 1) гнучкість генерування грошових потоків, здатність підприємства до відновлення джерел грошових коштів в умовах невизначеності функціонування; 2) гнучкість залучення додаткового капіталу, здатність підприємства до реалізації альтернативних джерел фінансування та залучення додаткового капіталу; 3) гнучкість структури активів, здатність підприємства збільшувати мобільність активів, що дозволить залучати фінансові ресурси в разі недостатньої ліквідності [2, с. 75]. Звідси виходить, що важливим є вибір й ідентифікація індикаторів, які характеризують фінансову гнучкість підприємства через структуру капіталу. Аналіз досліджень у цій царині дозволив визначити, наприклад, такі показники:

– чистої балансової ліквідності, який обчислюється як відношення грошових коштів і їх еквівалентів у національній та іноземній валютах до сукупних активів та коефіцієнт RISK, що дорівнює відношенню накопиченого прибутку до накопичених інвестицій [6, с. 75];

– ефект фінансового левериджу, оптимізація структури капіталу за критерієм мінімальної його вартості [4, с. 75];

– коефіцієнт маневреності власного капіталу, який розраховується за такими методами: коефіцієнт маневреності власних оборотних коштів та коефіцієнт маневреності власного капіталу [8, с. 230].

Дані пропозиції науковців не є вичерпними, залежно від низки чинників, показники фінансової гнучкості можуть бути розширеними, залежно від умов та використовуваних методів аналізу. І. О. Демків було проаналізовано методичні підходи до оцінювання гнучкості підприємств, на основі чого сформовано п'ять основних груп, окреслених за певними ознаками: перша група об'єднує технології оцінювання гнучкості підприємства на основі інтегрального показника, який акумулює вплив часткових або узагальнених індикаторів за різноманітними критеріями; друга група охоплює методичні підходи, які об'єднуються баченням гнучкості підприємств з позицій оцінювання їх фінансової гнучкості як пріоритетної у загальній системі видів гнучкості; третя група акцентує увагу на побудові мультиплікативних моделей інтегрального показника гнучкості підприємств з обов'язковим виокремленням блоку фінансового забезпечення їх гнучкості; четверта група орієнтує на розгляд цієї проблеми з позицій бізнес-процесу як єдиного цілого, що забезпечує комплексний аналіз усіх його складових і реалізує новітні управлінські технології, орієнтовані на оптимізацію бізнес-процесів; п'ята група охоплює блок питань, пов'язаних з багатофакторним оцінюванням гнучкості на основі кореляційно-регресійного аналізу [1, с. 56].

Як видно, до кожного пропонованого аналітичного блоку належить метод, який дозволяє здійснити вимірюване структурування фінансової гнучкості залежно від цільового запиту. Тому завдання полягає, перше за все, в тому, щоб структурувати та обрати формат тих методів, за допомогою яких можливо надавати якісну характеристику фінансовому потенціалу при інформаційних асиметричних процесах у передкризових чи кризових станах. Отже, показники рекомендовано розробляти на основі стратегічних пріоритетів, зважаючи на зовнішні і внутрішні умови та можливості. Надалі вбачаємо за доцільне проектувати процеси формування аналітичної інформації та побудови алгоритму аналізу фінансової гнучкості.

Список використаних джерел

1. Демків І. О. Методичні підходи до оцінювання гнучкості підприємства в умовах нестабільного ринкового середовища. Тернопіль. *Економічна думка*, 2015. Том 21. № 2. С. 55-62.

2. Ключко Т. А, Кутах К. М. Забезпечення фінансової гнучкості сільсько-господарських підприємств. *Економічний Вісник Запорізької державної аграрної академії. Запоріжжя : Державна аграрна академія*, 2019. №2 (20). С.152-159.

3. Комаринець С. О. Фінансова гнучкість підприємства в умовах невизначеності середовища. *Вісник НУ «Львівська політехніка». Серія: Менеджмент і підприємництво в Україні: етапи становлення і проблеми розвитку*. 2007. № 606. С. 186-191.

4. Комаринець С. О. Фінансово-економічне оцінювання організаційної гнучкості підприємства. *Інвестиції: практика та досвід*, 2012. № 5. С. 74-77.

5. Лактіонова О. А. Гнучкість фінансової системи: методологія, оцінка та вектори забезпечення: монограф. Вінниця, 2016. 400 с.

6. Лактіонова А. А. Финансовая гибкость как феномен проявления гибкости финансовой системы на микроуровне. *Бізнес Інформ*. 2014. №3. С. 301-311.

7. Ситницький М. В. Управління стратегічною гнучкістю підприємств машинобудівної галузі України: Дис. канд. екон. наук: 08.00.04. К., 2008. 218 с.

8. Феофанова І. В., Феофанов Л. К. Фінансова гнучкість як фактор фінансової безпеки, 2017. С. 228-232.

*Олійник Георгій Юрійович,
доктор економічних наук,
Відкритий міжнародний університет
розвитку людини «Україна»*

ЕКОНОМІКА ТА УПРАВЛІННЯ БІЗНЕС-ПРОЦЕСАМИ У ЦИФРОВОМУ СВІТІ

Економіка та управління бізнес – процесами у цифровому світі, в умовах побудови інформаційного суспільства, це повне переосмислення традиційних підходів до роботи з клієнтами, створення унікального досвіду нового погляду на партнерство і конкуренцію, і, безумовно, формує нові моделі і підходи до того, як сучасні бізнес-стратегії знайдуть своє втілення в щоденній діяльності сучасних великих і малих підприємств і компаній (далі – компанії) – в їх операційній моделі. На даному етапі всі компанії, під впливом нових цифрових технологій стоять на порозі масштабних перетворень тому що зараз відбуваються багатомірні зміни як на глобальному рівні, так і на рівні країн, індустрій, компаній, корпорацій і самих людей. Організації змінюються як зовні, так і внутрішньо. На це необхідно звернути особливу увагу тому що, саме зовнішня трансформація має на увазі нову концепцію по роботі з клієнтами, партнерами і контрагентами і зміну в компанії системи планування, обліку, менеджменту та маркетингу [1,с.45]. Уже зараз недостатньо відповідати очікуванням клієнта. Очікування клієнта потрібно вміти передбачати, а їх вимоги з кожним днем ростуть. Численні опитування топ-менеджерів підприємств по всьому світу показують, що термін виведення продукту або послуги на ринок (time-to-market) – дні, а не місяці або роки, як раніше, – став однією з найважливіших задач [2]. Концепція для роботи в цифровому світі не запрацює на існуючих управлінських і операційних моделях. Для цього організації повинні перебудувати себе зсередини і це чітко визначено як у Законі України «Про бухгалтерський облік» так і у «Національному Положенні (стандарті) бухгалтерського обліку №1». Традиційна модель побудови бізнесу – система управління і операційна модель підприємств – в основному статична, орієнтована на повільний поступовий розвиток. Реагування на зміни в ній

стримується численними бар'єрами, закладеними в саму природу такої моделі: традиційна вертикальна культура ведення бізнесу і система прийняття рішень; складність і неповороткість традиційних автоматизованих корпоративних систем; традиційна модель впровадження нововведень і управління змінами, яка в основному спирається на традиційні проектні методології.

Цифрові технології приносить нові можливості і інструменти, які допомагають подолати побудовані людиною штучні бар'єри традиційних моделей ведення бізнесу і дозволять вивести його на новий рівень [3].

Проривні технології відкривають компаніям нові можливості у складі :

Роботизованих автоматизаційних процесів – RPA (Robotic Processes Automation);

Інтелектуальної автоматизації, застосування штучного інтелекту (AI, Artificial Intelligence);

Поглибленої аналітики і сформованих даних на визначену дату (Deep Learning and Big data);

нових сучасних засобів бізнес-моделювання – імітаційного моделювання (Simulation Modelling).

Спеціалісти вважають що нові технології можуть змінити традиційні операційні моделі компаній шляхом впровадження роботизованих автоматизованих процесів (RPA) – комп'ютерних програм-роботів, які виконують певні дії працівника в різних програмах так, як їх виконувала б людина [4,5]. За прогнозом спеціалістів 80% рутинних операцій будуть виконуватись програмними роботами без участі людини. Програмних роботів можна досить швидко підключати до певних ділянок роботи і повністю замінювати ними людину, що виконує операції в декількох традиційних системах. Програмні роботи спілкуються з традиційними системами через інтерфейси, для їх підключення в продуктивну операційну середу компанії не потрібна прив'язка до системи управління релізами [3].

Вже зараз в Україні технологія RPA застосовується на підприємствах ПАТ «Укртелеком», ПАТ «Укрзалізниця». Менеджмент цих підприємств пройшов навчання і втілює нові технології в дію.

У США і Європі, де RPA впроваджують протягом декількох років, компанії досягли вражаючих результатів. Наприклад, телекомунікаційні компанії США, які почали переклад своїх рутинних операцій на програмних роботів від американського розробника RPA-платформ Automation Anywhere, в кілька разів скоротила число співробітників операційного бек-офісу. Компанія більше не орендує величезні офісні приміщення в центрі міста, її співробітники працюють віддалено і замість рутинних одноманітних операцій зосереджені на роботі з клієнтами.

Наданому етапі Українські компанії широко застосовують системи бухгалтерського обліку, управління персоналом, які досліджували такі вітчизняні та зарубіжні науковці як А. Кібанов, І. Герчікова, А. Карпов, Г. Куліков, М. Винокуров, Р. Гутгарц, А. Пархомов, І. Слюсаренко, Л. Лозовський та ін. За даних умов в економіці України актуальним залишається дослідження у напрямку підвищення ефективності управління фінансовими та

трудовами ресурсами за допомогою сучасних HR (Human Resources) систем, якими є комплекс технологій, що автоматизують і полегшують роботу з персоналом на всіх рівнях, від оперативного (повсякденний облік даних) до стратегічного (прийняття рішень з розвитку компанії). Якщо на підприємстві ефективно вибудована система управління персоналом, то вона є результативною та може взаємодіяти з фінансовими, виробничими системами, що використовують в своїх процесах дані персоналу [4, с.217], але це потребує додаткових досліджень та доведення до системи роботизації.

Звертаючи свій погляд у майбутнє, компанії ОTR (Організаційно-технологічні рішення) і Automation Anywhere приступили до реалізації спільної стратегії по створенню центру компетенцій з технологій роботизованої автоматизації процесів і штучного інтелекту RPA / AI Center of Excellence для України. У найближчому майбутньому компанії планують спільно побудувати сучасну екосистему, яка об'єднає замовників, партнерів та експертів, відкриє всім учасникам можливості реалізації своїх амбітних планів, проривних концепцій і бізнес-моделей. За роботизацією рутинних операцій прийде інтелектуальна автоматизація.

Вже зараз подібні технології мають успішний досвід впровадження. Наприклад, програмних роботів Automation Anywhere (Enterprise RPA разом з Ю Вот) використовували для перевірки позичальників комерційних банків на різних етапах, як при первинному зверненні, так і на наступних етапах обслуговування. Ще один приклад: робот постійно відстежує кредитні заявки в автоматизованій системі банку і на певній стадії обробки заявки самостійно виконує запити і первинний аналіз інформації про позичальника - збирає дані і перевіряє його кредитну історію: штрафи, податки, судові справи, соціальні мережі та ін. Робот аналізує близько 30 зовнішніх джерел даних і обробляє заявки за певним варіативним алгоритмом, включаючи обробку складних винятків, самостійно готує проект рішення і направляє його клієнту та менеджеру[5].

Значний досвід є у накопичуванні, структуруванні та аналізі даних (до 90% даних зібрано у системі Укртелекому за останні два роки, у системі Укрзалізниці – 70). Це те, що зараз називають великими даними або Big Data. З численних датчиків IoT (Internet of Things, Інтернет речей), встановлених на різних пристроях, наприклад, таких, як мобільні телефони, збирається найрізноманітніша статистика. Для її аналізу застосовують технології і підходи поглибленої аналітики. Подібним шляхом отримується інформація про стан пробок на дорогах.

Збір статистики про стан внутрішніх бізнес-процесів компанії або банку необхідний для впровадження інтелектуальної автоматизації. Подібна статистика буде збиратися за допомогою мобільних датчиків і акумулюватися в корпоративному сховище даних. Зібрана статистика далі буде структуруватися і аналізуватися системами Business Intelligence (BI) і використовуватися програмними роботами для виконання все більш складних операцій.

Для стратегічного бізнес-планування та аналізу різних концепцій вже застосовують технології імітаційного моделювання (Simulation Modelling) - це

комп'ютерна програма, що дозволяє дуже швидко і точно побудувати модель будь-якого складного об'єкта в реальному середовищі. Наприклад, при моделюванні мережі операційних кас і банкоматів банку імітаційна модель вирішує комплексне завдання: визначення графіка і достатнього обсягу поповнення терміналів, а також оптимізацію шляху проходження інкасаторів, які поповнюють термінали. На вході моделі задається карта терміналів, далі для кожного терміналу задається поточний залишок і інтенсивність використання. На виході – формується черговість і графік поповнення терміналів і суми.

У світі розроблено безліч програм для комп'ютерного моделювання. Подібні технології вже активно застосовуються в США, Європі, Китаї, Японії. В Україні імітаційне моделювання поки що не отримало широкого застосування, однак, намічається перелом і цієї тенденції. З моєї точки зору в учбовому процесі ці питання необхідно вивчати.

Список використаної літератури

1. Воробієнко П. П., Лозова Т. І., Олійник Г. Ю. Перехідна економіка: теорія та практика. Одеса, ОНАЗ ім. О. С. Попова, 2018. 272 с.
2. Лозова Т. І., Олійник Г. Ю., Белова А. І. Особливості формування статутного капіталу підприємства. *Економіка та Держава. 2019. №4. С.18-24.*
3. Лозова Т. І., Олійник Г. Ю., Белова А. І., Організаційно-економічний механізм управління корпоративними змінами по критерію стійкості. *Економіка та Держава. 2019. № 3. С.4-9.*
4. Титенко Л. В. Управлінські інформаційні системи в обліку та оподаткуванні: дистанційний навчальний курс. *Портал дистанційної освіти УДФСУ Moodle.* URL: <http://moodle.nusta.edu.ua/course/view.php?id=131>.
5. Романова Ю. Д. Інформаційні технології в менеджменті та управлінні: навч. пр. Світ. 2017. 385с.

Пастернак Євгеній Євгенійович,

аспірант,

Національна академія статистики, обліку та аудиту

ДОДАТКОВІ БЛАГА ЯК ОБ'ЄКТ ОПОДАТКУВАННЯ У СУЧАСНИХ УМОВАХ

В сучасних умовах розвитку суспільства, зростання соціальної відповідальності бізнесу, зацікавленості працівників, особливо висококваліфікованих, до певного роду робіт вимагає від роботодавців перегляду умов, за якими будуть формуватися трудові відносини. Стандартний набір умов для забезпечення трудової діяльності, який передбачає повний «соціальний пакет», «бонуси», премії за підсумками року, власне робоче місце з відповідною оргтехнікою тощо уже не дивує сучасних пошукачів роботи. На сьогоднішній

день останні у пріоритет ставлять компанії, що розвивають соціальну складову своєї діяльності, а тому, звертають увагу на можливість отримання від роботодавця достатнього медичного забезпечення, компенсацію витрат на житло, мобільний зв'язок, транспортних витрат, допомоги по догляду за дітьми, безкоштовне навчання та інше. Таким чином, виникає актуальне питання в оподаткуванні таких видів забезпечення, оскільки й до сьогодні не спостерігається єдності думок серед науковців, практиків та навіть податківців щодо включення таких виплат до певного виду доходів фізичних осіб.

Згідно чинного законодавства у сфері оподаткування доходів фізичних осіб базою для оподаткування податком на доходи таких осіб є загальний оподатковуваний дохід, який має таку структуру:

- доходи, які остаточно оподатковуються під час їх нарахування (виплати, надання);
- доходи, які оподатковуються у складі загального річного оподаткованого доходу;
- доходи, які оподатковуються за іншими правилами, визначеними Податковим кодексом України [1].

Перелік усіх зазначених доходів визначений п. 164.2 Податкового кодексу і, на перший погляд, він є досить вичерпним. Проте, на практиці виникає багато питань стосовно правильності оподаткування доходів, які отримані платником податку, зокрема, у вигляді додаткового блага.

Проблеми оподаткування доходів, отриманих платником податку як додаткове благо, окреслені у статтях наукового [2-3] і практичного характеру [4]. У Податковому кодексі України під додатковими благами розуміються кошти, матеріальні чи нематеріальні цінності, послуги, інші види доходу, що виплачуються (надаються) платнику податку податковим агентом, якщо такі доходи не є заробітною платою та не пов'язані з виконанням обов'язків згідно із трудовим та цивільно-правовим договором [1]. Складовими таких благ є доходи, що перелічені у підпункті 164.2.17, проте, і до таких доходів діють певні обмеження, які однозначно трактувати як на користь платника податку, так і контролюючого органу не можна. Тому, для податкових агентів, які виплачують своїм працівникам вищезгадані доходи та надають певні «привілеї» у вигляді сертифікатів до професійних свят, абонементів на басейн, спортзал тощо, оплачують харчування, колективні поїздки, корпоративи, тестування працівників на коронавірус та інше необхідно:

- чітко прописати у внутрішніх документах роботодавця (колективному договорі, різного роду положеннях) перелік доходів, які можуть виплачуватися працівникам за різних обставин;
- розробити шкалу розмірів нарахованих доходів у розрізі їх можливих видів;
- по доходах, які не містять однозначного трактування щодо їх оподаткування – отримати індивідуальну податкову консультацію за місцем реєстрації податкового агента;
- провести класифікацію усіх доходів на користь працівників за їх видами, формами виплат, специфікою діяльності суб'єкта господарювання та

особливостями виконання трудових функцій окремими категоріями працівників, можливістю персоніфікації витрат за кожним видом наданих працівникам додаткових послуг тощо;

– розробити номенклатуру документів, які будуть слугувати підтвердженням понесених витрат податковим агентом за кожним видом таких доходів.

Від виду доходів, що нараховані платнику податку, буде залежати не лише порядок їх оподаткування, а й ознака, за якою такі доходи будуть відображені у Податковому розрахунку сум доходу, нарахованого (сплаченого) на користь фізичних осіб, і сум утриманого з них податку. Таким чином, при неправильному віднесенні тих чи інших доходів до складу доходів, що підлягають оподаткуванню податком на доходи фізичних осіб, до податкового агента можуть бути застосовані різні види фінансових санкцій:

1) штраф за порушення правил нарахування, утримання та сплати податків (25% або 50% суми податку, що підлягає нарахуванню та/або сплаті до бюджету);

2) штраф за порушення платником податків порядку подання інформації про фізичних осіб-платників податків (1020,00 грн. або 2040,00 грн. залежно від черговості такого порушення у звітному році);

3) пеня за несвоєчасну сплату податку.

Таким чином, податкові агенти при нарахуванні платникам податку інших доходів, ніж заробітна плата та прирівняні до неї виплати повинні чітко окреслити для себе «безпечну зону», що дозволить убезпечити себе від позапланових податкових перевірок та штрафних санкцій за порушення у сфері справляння податку на доходи фізичних осіб. Доходи у вигляді додаткового блага, що нараховані на користь платників податку, не є забороненими законом, проте вимагають ретельності у нарахуванні й оподаткуванні.

Список використаних джерел

1. Податковий Кодекс України від 02.12.2010 р. № 2755-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17#Text> (дата звернення: 03.10.2020).

2. Ковач С. І. Доходи фізичних осіб у вигляді додаткового блага: оподаткування, облік і звітність. *Науковий вісник Національної академії статистики, обліку та аудиту*. 2016. № 4. С. 24-33.

3. Ковач С. Податок на доходи фізичних осіб з доходів у вигляді додаткового блага: оподаткування, облік і звітність. *Бухгалтерський облік і аудит*. 2015. № 10. С. 14-23.

4. Додаткове благо: проблеми класифікації. *Заробітна плата*. 2018. № 3, березень. С. 63-71. URL: <https://yefimov.com.ua/?p=3496> (дата звернення: 03.10.2020).

*Петрусенко Діна Миколаївна,
магістрантка,
Міжрегіональна академія управління персоналом*

ФОРМУВАННЯ КОРПОРАТИВНОЇ КУЛЬТУРИ В СИСТЕМІ СТРАТЕГІЧНОГО УПРАВЛІННЯ ПІДПРИЄМСТВОМ

Масова приватизація в Україні перетворила тисячі великих і середніх підприємств в акціонерні товариства, дала можливість мільйонам громадян стати власниками акцій. Створення акціонерних товариств обумовило появу принципово нового в українській теорії та практиці поняття – корпоративна культура та корпоративне управління. Це поклало початок виникненню в нашій державі корпоративної форми бізнесу, та, створенню нової системи управління, з якою вітчизняні управлінські кадри ще не були знайомі [1, с.24-30].

Ефективність корпоративної культури, як складової корпоративного управління стає вирішальним фактором успішної роботи компаній в системі стратегічного управління підприємства при формуванні ринкових відносин. Для багатьох компаній, фінансових інститутів, бірж і урядів різних країн, в тому числі і для України, ця вимога ринку є, на даному етапі, однією з головних.

Формування ефективної корпоративної культури, як елемента корпоративної системи стратегічного управління підприємства, визначає взаємодію ради директорів, виконавчого органу та акціонерів, впливає на його економіку в цілому та постійно стимулює розвиток і впровадження інноваційних методів управління та зростання капіталу. Вважається, що корпоративна культура це дух компанії, набір її цінностей. Формування корпоративної культури є важливим фактором в розвитку будь-якої компанії.

Корпоративна культура у практиці бізнесу це визначені цінності та норми, які розділяються усіма співробітниками компанії. Ці цінності знаходять своє втілення у символах, легендах, девізах та церемоніях. Задачею менеджменту, зацікавленому у прогресивному розвитку та процвітанні компанії, є формування усіх складових корпоративної культури [2, с.56].

Одним із найважливіших чинників ефективного розвитку корпоративних відносин є відносини всередині підприємства, або корпоративна культура. На жаль, сьогодні ці відносини ще далекі від належного рівня через постійні конфлікти між менеджментом підприємства та його акціонерами, між стратегічним інвестором та іншими акціонерами. Доки ці відносини не вийдуть на цивілізований рівень, важко говорити про розвиток корпоративної культури та її вплив на стратегію управління підприємством [3, с. 234].

Дослідження в сфері корпоративного управління вітчизняними науковцями почали здійснюватися нещодавно. Науковці у своїх роботах значну увагу приділяють питанням специфіки реформування державних підприємств, формуванню елементів корпоративного управління, а, питанням формування корпоративної культури на підприємствах країни практично не досліджувались. Тому, не зважаючи на теоретичні доробки вчених, на даний час, існує

необхідність дослідження питань, формування корпоративної культури в системі стратегічного управління підприємства.

Як свідчить практика ПАТ «Укрпошти», керівники просто перенесли старі прийоми та методи управління державним підприємствам на акціонерне товариство, що вплинуло на негативну його діяльність. Це призводить до того що підприємство не має змоги залучати значні фінансові ресурси із внутрішнього ринку, не має можливості одержати інвестиції із зовнішніх ринків, що, в остаточному підсумку, погіршує економічну ситуацію не тільки на підприємстві, а в цілому в країні.

Корпоративна культура управління виділилась на певному історичному етапі соціально-економічного розвитку, коли відбулося відокремлення функцій управління від власності і почали виникати організаційні форми господарювання, що отримали назву акціонерних товариств або корпорацій.

Предметом вивчення корпоративної культури, як складової корпоративного управління є безпосередньо виробництво, його бренд, фінанси, ринки, та кадрова політика. З погляду стратегії, корпоративна культура системи корпоративного управління націлена на формування якісного бренду компанії, забезпечення її сталого розвитку стратегії через формування найбільш ефективної організаційної культури стратегічного управління підприємством.

Корпоративна культура управління розглядає бренд компанії, сприяє представленню його на ринку як необхідну умову розвитку загальної, для всіх працівників, корпоративної культури компанії. Корпоративна культура компанії, відокремлена від бренду і вимог ринку, чинить не просто негативний вплив на бізнес-процеси в середині компанії, а формує негативний імідж її та її продукту в суспільстві. Саме тому корпоративна культура впливає на здійснення господарських операцій працівниками та менеджерами, виходячи з найбільшої ефективності її діяльності не тільки з погляду менеджменту організацій, а і її власників. Проте не завжди інтереси власників та корпорації збігаються. Тому корпоративна культура спрямована на досягнення оптимального узгодження інтересів суб'єктів корпоративних відносин – власників, менеджерів, працівників. Ці інтереси, як правило, різні, їх узгодження здійснюється через реалізацію повноважень і відповідальності.

Виходячи з цього, в нашому дослідженні корпоративна культура розглядається як елемент стратегічного управління підприємства зв'язку.

В процесі дослідження запропоновані:

* Задачі для менеджера по формуванню та впровадженню корпоративної культури»: виявлені основні цінності компанії «які є на даний час» та визначені основні цінності компанії у майбутньому «які треба»;

* «Критерії оцінки корпоративної культури»: система прийняття рішень; за що штрафують (наказують) та за що заохочують в компанії; традиції компанії та як вони виникли; яка поведінка людей в компанії вважається нормативною; рівень ділової етики; яким чином елементи корпоративної культури впливають на бізнес;

* Інструменти зміни корпоративної культури»: система мотивації; навчання; використання неформальної структури та вплив на неї; зміна

традицій; хаотичні та структуровані втручання; питання пов'язані з лідерством, у тому числі з неформальним лідерством; кадрові зміни.

Практичне значення даного дослідження полягає у:

* аналізі корпоративної культури підприємства, як системи корпоративного управління підприємства;

* розробці практичних пропозицій щодо удосконалення напрямів корпоративної культури управління підприємства в системі стратегічного управління та визначені соціально-економічної ефективності запропонованих рекомендацій.

Список використаних джерел

1. Друкер П. Задачи менеджмента в XXI веке: учеб. пособ. Пер.с англ.- Москва: Издательский дом «Вильямс», 2000.-272 с.
2. Воробієнко П. П., Лозова Т. І., Олійник Г. Ю. Перехідна економіка: теорія та практика: монограф. Одеса: ОНАЗ ім. О.С.Попова, 2018.-272 с.
3. Олійник Г. Ю. Організаційно-економічний механізм корпоративного управління підприємствами транспорту та зв'язку: монограф. Київ: Логос, 2012. 423 с.

*Приймак Олександр Олександрович,
аспірант,*

Національна академія статистики, обліку та аудиту

ВПЛИВ КОРОНАВІРУСНОЇ ХВОРОБИ НА ЕКОНОМІКУ УКРАЇНИ

Пандемія коронавірусної хвороби 2019-2020 – поточна пандемія коронавірусної хвороби 2019 (COVID-19), спричинена SARS-CoV-2. Спалах захворювання розпочався у грудні 2019 у м. Ухань, Хубей, КНР, та визнаний ВООЗ пандемією 11 березня 2020 р. Станом на 15 вересня 2020 р.: понад 29 мільйонів випадків, у майже всіх країнах та територіях. Унаслідок захворювання понад 900 тис. осіб померли. Близько 19,8 млн людей одужало. [1]

Жодна країна не була готова до епідемії та пандемії. Це стосується як економіки розвинутих країн, так і економіки країн, що розвиваються. Згідно зі світовим рейтингом охорони праці Global Health Security, Україна посідає 94 місце зі 195 країн світу [2]. Пандемія коронавірусної хвороби COVID-19 спричинила економічну кризу у світовій економіці. За даними Міжнародного валютного фонду, це може бути найбільшою кризою з часів Великої депресії 1929-1930 років.

Найбільш уразливими в цій ситуації є країни, що розвиваються, у тому числі й Україна. Починаючи з 2014 року в Україні склалася сукупність фундаментальних факторів, систематичний вплив яких призвів до того, що країна, як і багато інших країн світу, виявилася абсолютно не готова протидіяти викликам, пов'язаним з поширенням пандемії коронавірусної хвороби. В даний

час Україна перебуває на піку розвитку пандемії коронавірусної хвороби, тому економіка лише почала зазнавати втрат. Більшість малих та середніх підприємств припинили свою діяльність у період ізоляції. Очікується, що кількість безробітних зросте, а будь-який бізнес буде обмежений. Найбільше від пандемії постраждають сфери туризму, авіаперевезень, індивідуальних послуг, бізнес готельно-ресторанної сфери, кіно та окремі освітні організації. У зоні ризику від нинішньої ситуації опинилися близько 18 тисяч юридичних осіб і 353 тисячі фізичних осіб-підприємців, що разом відповідають за 2,5% українського ВВП (за статистикою 2018 року) [3]. Це пов'язано з великою кількістю звільнень працівників, які можуть бути спричинені припиненням діяльності суб'єкта господарювання під час карантину. Станом на квітень 2020 року кількість офіційно зареєстрованих в Україні безробітних становила 364 тис. осіб, з яких 48 тис. осіб – це ті люди, які звернулись до центрів зайнятості із заявою щодо внесення до державного реєстру безробітних [4]. Тимчасове призупинення діяльності суб'єктів господарювання протягом карантинного періоду може призвести до втрати споживачів та постачальників, що призведе до зменшення прибутку та неможливості виплати заробітної плати. Зрештою, питання постачання товарів пов'язані з порушеннями планів розподілу товару та логістики між країнами, що може зменшити асортимент товарів широкого вжитку на полицях магазинів. Тільки Київ, за підрахунками КМДА, станом на березень 2020 року втратив 1,5 млрд грн. Українська залізниця приносила до 15 млрд грн збитків на рік, проте зараз, коли перевезення є скасованим, а заробітні плати машиністам, провідникам та іншому персоналу виплачувати потрібно, то витрати бюджету тільки зростуть. Крім того, через обмежений пасажиропотік в Україні транспортна галузь зазнала значних втрат. Подібним чином, через поточне призупинення торгівлі з іншими країнами, це обмеження торкнеться усіх експортних галузей (без винятків). Крім того, туристична галузь та громадське харчування понесуть великі втрати.

Експерти прогнозують, що український ВВП впаде сильніше, ніж світовий – на 4,2% [5]. Згідно із консенсус-прогнозом, складеним Міністерством розвитку економіки, споживання впаде на 3%, імпорт – на 12,2%, експорт – на 7,9%, промислове виробництво – на 6,1%, сільськогосподарське – на 1,1%. Інфляцію на 2020 р. експерти прогнозують на рівні 7%, на 2021 р. – 5,9% [6]. Світовий банк прогнозує падіння ВВП України на 3,5%. Його аналітики вважають, що пандемія коронавірусної хвороби призведе до раптового уповільнення економічної активності України на основі прогнозованого спаду епідемії у другій половині 2020 року. Однак експерти Світового банку заявили, що прогноз вкрай невизначений [7]. Згідно з прогнозом МВФ, який представлений у Світовому економічному звіті, у 2020 р. очікується спад ВВП України на 7,7% за підсумками поточного року. При цьому вже у 2021 р. МВФ прогнозує відновлення української економіки на 3,6%. У фонді прогнозують зростання споживчих цін на 4,5% у 2020 р. і на 7,2% у 2021 р. [7].

Державний бюджет також постраждає, в першу чергу від нестачі надходжень через податки, адже діяльність бізнесів значно зменшилась. На даний момент не виконується план: за митними платежами при плані – 30,2

млрд грн, станом на 19 березня фактичні надходження – 16,2 млрд грн або 54%; податкові надходження – план на березень – 54,5 млрд грн., станом на 19 березня фактичні надходження – 26,5 млрд грн або 49% від плану. Крім того, вплив коронавірусної хвороби відчула валютна система України. Курс долара зріс майже до 30 грн, що є дуже несприятливим для української економіки. Проблеми в економіці вже відчуває і населення. Ціни на продовольчі товари вже зросли в середньому на 10-15%.

І в цей скрутний час дуже важливу роль повинна відіграти зважена, продумана державна соціальна та економічна політика. За допомогою різних монетарних та фіскальних інструментів повинна забезпечуватися стабільність національної валюти. Заходи, які почав застосовувати уряд для протидії поширенню хвороби, передбачали введення суворого карантину, що суттєво позначилося на функціонуванні різних соціальних інститутів, зокрема, й економіки. Значні обмеження, що були введені у сфері пересування громадян (як у середині країни, так і на міжнародному рівні), проведенні масових заходів, міжнародного транспортного сполучення тощо, спричинили яскраві негативні, депресивні наслідки як для національних економік (особливо країн другого та третього світу), так і для світової економіки в цілому.

Список використаних джерел

1. Wikipedia URL: uk.wikipedia.org/wiki/Пандемія_коронавірусної_хвороби_2019 – Назва з екрана.
2. Global-Health-Security-Index-2020 URL: <https://www.ghsindex.org/wp-content/uploads/2020/04/2019-Global-Health-Security-Index.pdf>. – Назва з екрана.
3. Як коронавірус вплине на економіку? Основні тези експертів Центру економічної стратегії. *Хмарочос*. URL: <https://hmarochos.kiev.ua/2020/03/22/yak-koronavirusvplyne-na-ekonomiku-osnovni-tezy-ekspertiv-tsentru-ekonomichnoyistrategiyi/> – Назва з екрана.
4. Кількість офіційно зареєстрованих безробітних зросла на 13 % – Мінекономіки. *Економічна правда*. URL: <https://www.epravda.com.ua/news/2020/04/8/659124/> – Назва з екрана
5. Кулицький С. Проблеми розвитку економіки України, обумовлені пандемією коронавірусу COVID-19 у світі, та пошук шляхів їх розв'язання. *Україна: події, факти, коментарі*. 2020. № 9. С. 47-53.
6. Консенсус-прогноз «Україна у 2020-2021 роках: наслідки пандемії». URL: <https://bit.ly/2RMntq7>. (дата звернення: 28.04.2020).
7. Нечипоренко М. ВВП України під ударом епідемії: чому настільки різняться прогнози. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-economy/3007281-vvr-ukraini-pid-udarem-epidemii-comu-nastilki-riznatsa-prognozi.html> (дата звернення: 02.05.2020).

*Рєпіна Світлана Олегівна,
студентка факультету економіки;
Тростянська Карина Миколаївна,
кандидат економічних наук,
доцент кафедри статистики,
обліку та економічної інформатики;
Дніпровський національний університет імені Олеся Гончара*

ВИКОРИСТАННЯ ФІНАНСОВИХ ІНСТРУМЕНТІВ СТРАТЕГІЧНОГО РОЗВИТКУ ЕКОНОМІКИ ПІД ЧАС ПАНДЕМІЇ КОРОНАВІРУСУ

Економічне середовище в сучасному світі дуже швидко змінюється і поява нових, непередбачуваних ризиків, таких як введення широкомасштабних карантинних обмежень у зв'язку з появою вірусу COVID-19 змушує переглядати основні принципи функціонування звичних нам систем. Розвиток економіки країни – це складний багатоплановий процес, що включає, в першу чергу, розвиток суспільних відносин, тож вплив внутрішніх та зовнішніх факторів тут проявляється найбільш помітно.

План стратегічного розвитку економіки держави зазвичай складається на тривалий період часу, наприклад, наприкінці 2019 році був розроблений проект, який визначав основні напрями діяльності Міністерства розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України, а відповідно і пріоритети та напрями розвитку економіки країни в цілому протягом 2020 – 2024 років [7]. А уряди високорозвинених країн, таких як Франція, Німеччина та Великобританія, оновлюють плани стратегічного розвитку економіки майже кожного року згідно з вимогами зовнішнього економічного середовища відповідно коректуючи шляхи та інструменти досягнення зазначених цілей [1].

Не дивлячись на те, що теоретично, стратегії економічного розвитку будь-якої країни повинні враховувати можливість адаптації під значні зміни внутрішніх та зовнішніх умов, ситуація кінця 2019 – початку 2020 року, коли через введення карантинних обмежень більшість підприємств виявилися нездатними не лише виконати заплановані державою плани, але і підтримати свою фінансову стабільність, показала необхідність модернізації основних принципів стратегічного планування. Згідно даних міжнародного інформаційного агентства «Reuters» у першому кварталі 2020 економіка практично кожної країни світу зазнала значного скорочення, наприклад економіка Німеччини скоротилася на 10,1%, Франції – на 9,7%, Великобританії – на 20,4%, а економіка США скоротилася аж на 37%. Країни з перехідним типом економіки перенесли вплив зовнішніх факторів більш спокійно, зміни не перевищувала 10%, наприклад, в Україні зменшення склало – 7,7%, що пояснюється меншою залежністю від зовнішнього ринку ніж у вище зазначених країнах [3]. У зв'язку з цим, за відносно короткий проміжок часу, розроблені раніше стратегії економічного розвитку втратили свою актуальність, якщо раніше основним завданням даного плану було досягнення неперервного економічного зростання, то зараз – уникнення

подальшого падіння в короткостроковій перспективі та поступове повернення до фінансового стану початку 2019 року – в довгостроковій.

Стратегічний розвиток економіки країни базується на злагодженій роботі бюджетно-податкової, грошово-кредитної, промислової та політики міжнародної торгівлі, відповідних важелів та інструментів державного регулювання, серед яких, в свою чергу, особливе значення відіграють фінансові інструменти, до яких відносяться: податки та збори, цінні папери, грошові зобов'язання, санкції, страхові поліси, кредитні договори та інші види ринкового фінансового продукту [1]. На сьогоднішній день одним з найбільш важливих фінансових інструментів є кредитний договір, як на внутрішньодержавному так і на міжнародному рівні, саме цей інструмент дає можливість урядам держав та окремим підприємцям частково стабілізувати свій фінансовий стан у короткі терміни.

Згідно даних інформаційного агентства «Bloomberg» на боротьбу з наслідками пандемії у світі вже виділено 12,3 трлн. дол., більшість з яких представлені у вигляді державних кредитів. Також, країни G-20 до кінця 2020 року планують вкласти сумарно 5 трлн. доларів у світову економіку (на даний момент фактично виділено 4.5 трлн. від запланованої суми) в рамках цілеспрямованої податково-бюджетної політики, економічних заходів та гарантійних схем для боротьби з соціальними, економічними фінансовими наслідками пандемії. А лідери ЄС вже готують пакет заходів стимулювання економіки, що включає в себе і надання кредитів для країн, які його потребують [5]. Крім того, в більшості країн світу відбувся перерозподіл фінансових коштів на вирішення першочергових завдань: зменшення поширюваності вірусу, розробка вакцини, модернізація медичної сфери тощо, що сприяло зменшенню фінансування інших напрямів діяльності. У зв'язку із стрімким зростанням кількості заяв щодо отримання державної підтримки уряди держав вимушені впроваджувати відповідні обмеження: за рахунок зміни нормативів відбору лише незначна частка підприємців отримують фінансову допомогу (половина або повна сума надається на умовах повернення та оформлюються як кредитні договори), а інші вимушені брати комерційні кредити за менш вигідними умовами. Проте, все ж таки є певні відмінності між сферами розподілу державної фінансової допомоги у різних країнах. Наприклад, сенат США на початку 2020 року затвердив пакет допомоги на суму 2 трлн. доларів США. Майже всі кошти були направлені на соціальну підтримку населення: кожен американець отримав 1200 доларів з додатковими виплатами в розмірі 500 доларів на дитину. Безробітним додатково виплачується 2400 доларів в місяць. На медичну та наукову сферу, уряд США додатково виділив 127 млрд. доларів. Проте, державна допомога власникам компаній та фірм майже не змінилася порівняно з попереднім роком і була недостатньою. Розвиваючи міжнародне співробітництво, уряд США і Федеральний банк готові виділити приблизно 3,5 трлн. доларів для надання підтримки іншим державам у боротьбі з пандемією.

На відміну від США, для стратегічного розвитку економіки країни урядом Канади в цьому році було виділено 52 млрд. дол. у вигляді прямої підтримки для приватних осіб і компаній і 55 млрд. у тимчасових відстрочках їх поточних виплат. Канада – одна із небагатьох країн, у якій було надано право

підприємцям не сплачувати податки та збори на час карантинних обмежень. Крім того, щоб підтримати працівників і допомогти підприємствам зберегти своїх співробітників, уряд прийняв закон про введення додаткової допомоги з надзвичайних ситуацій (CERB). Ця оподатковувана пільга вже зараз приносить 2000 доларів США за місяць працівникам, які втрачають свої доходи в результаті пандемії COVID-19. Не дивлячись на значні втрати з часткової відміни податків та зборів, в довгостроковій перспективі урядом передбачена стабілізація державної економіки [2].

Уряд Німеччини виділив понад 750 млрд євро на подолання негативного впливу на економіку від пандемії, з них 550 млрд надали Державному банку Німеччини на видачу кредиту підприємствам для підтримання їх фінансового стану. Схожим чином діяв уряд Великобританії, який також оголосив про надання позики підприємствам, яким загрожує банкрутство та про надання тримісячної відпустки за іпотечними платежами для позичальників, постраждалих від COVID-19. Крім того, уряд відмовився від податку на нерухомість за кордоном на цей фінансовий рік. Одночасно Банк Англії заявив, що створить нову кредитну лінію для постраждалих підприємств [4].

Ситуація в Італії значно відрізняється від наведених вище, бо після введення карантинних обмежень було оформлено 40000 штрафів за порушення порядку, і ці кошти надійшли в державний бюджет, у той час як уряди інших країн, навпаки, мінімізували доходи від штрафів. Всього на боротьбу з наслідками епідемії було виділено 25 млрд євро, з них 10 мільярдів на підтримку зайнятості, 3,5 млрд – на зміцнення системи охорони здоров'я, а інші – як гарантії за кредитами малому і середньому бізнесу, постраждалому від кризи. На даний час італійці можуть призупинити виплати за іпотечними кредитами, якщо криза позначилася на їхньому бізнесі [8].

Влада Франції призупинила виплату ренти і оплату комунальних послуг для деяких компаній та певний час виплачувала фінансову допомогу працівникам, які втратили роботу. Крім того, з бюджету було виділено 300 млрд. євро для надання кредитів підприємствам.

В Іспанії на боротьбу з наслідками карантинних обмежень було сумарно виділено 200 млрд євро. З них 117 млрд євро надійшло від держави, а решта – від приватних компаній. При цьому, більша частка цієї суми пішла на кредитування підприємців, а ось на соціальну підтримку коштів було не достатньо [8].

Уряд Китаю ще з самого початку пандемії швидко адаптував фінансову систему під тогочасні умови. Спочатку виділили 15,93 млрд доларів США на підтримку населення та бізнесу, а через декілька днів Центральний банк Китаю вжив стимулюючих заходів у розмірі 79 млрд доларів, щоб допомогти економіці країни та скоротив резервні вимоги для банків, для кредитування підприємств, що втратили фінансову стабільність [2].

Державна підтримка Австралії вводилася декількома етапами, перший з яких вводився для огороження економіки від впливу спалаху коронавірусу в розмірі 11,4 млрд дол. США, частина з яких пішла на модернізацію сфери охорони здоров'я та контроль зовнішніх кордонів. На другому етапі

фінансування в розмірі 83,3 млрд доларів було витрачено на соціальну допомогу та відстрочення виплат за кредитами на шість місяців.

Схожим чином зробив уряд Індонезії, який на першому етапі виділив 727 млн доларів США для підтримки споживчих витрат і туризму в країні, а потім другим етапом виділив ще 8,1 млрд доларів США для подальшої підтримки економіки в період спалаху COVID-19. Переважна частина коштів другого етапу використовувалася для кредитування підприємств та для надання 30% знижки на корпоративний податок протягом наступних шести місяців [2].

Для зменшення негативного впливу на економіку в Тайланді було виділено 20,6 млрд дол. США, частина з яких пішла на соціальну допомогу а частина – для видачі пільгових кредитів під 2% річних підприємцям. Проте, порівняно з іншими країнами, дані кредитні умови є не вигідними та можуть в майбутньому призвести до нездатності суб'єктів розрахуватися за боргами.

У Малайзії, економіка якої майже повністю залежить від туристичної сфери, державна фінансова допомога склала 4,8 млрд дол. США. Майже усі ці кошти були витрачені на підтримку бізнесу та соціальну сферу. Усі туристичні агентства, готелі, авіакомпанії та торгові центри отримали 15% знижки на щомісячні рахунки за електроенергію протягом півроку. Більшість компаній, що надали відповідну заявку, були звільнені від податків до серпня, а працівники, що втратили роботу або були безпосередньо задіяні в боротьбі із пандемією отримали додаткові кошти.

Урядом Білорусі було розроблено план дій щодо мінімізації негативного впливу на економіку, що включав відстрочення виплат за податковими та кредитними зобов'язаннями [8].

Уряд України за перші 9 місяців 2020 року на боротьбу з наслідками пандемії виділив з державного бюджету 11,6 млрд грн (408,4 млн дол. США) та ще 2,87 млрд грн (97,8 млн дол.) було виділено місцевими органами влади та іншими економічними суб'єктами [6]. Здебільшого, кошти були направлені на підтримку медичної сфери: придбання необхідного обладнання, медикаментів, часткову модернізацію лікарень, забезпечення умов для проведення ізоляції хворих людей тощо. Частина коштів була направлена на підтримку населення, частка з виділеної суми була розподілена між пенсіонерами, чії доходи менше 177 доларів та багатодітним сім'ям. Крім того, було введена відстрочка сплати боргів та відсотків за ними для позичальників, чий фінансовий стан значно погіршився. Державна фінансова допомога підприємцям залишилася майже така ж сама, як і до пандемії, лише трохи збільшилася грошова сума, передбачена для державного кредитування підприємств, проте вимоги державних служб щодо можливих позичальників зросли. Це можна пояснити дефіцитом бюджету, адже ще до введення повномасштабного карантину уряд країни надав заяву на отримання фінансової допомоги у МВФ. Але не дивлячись на це, за розробленою програмою по частковому безробіттю, робітникам надається тимчасова грошова допомога.

Проаналізувавши підходи до стабілізації економіки країн світу за допомогою фінансових інструментів, можна зробити висновок, що кожен з них має як недоліки так і переваги. В даній ситуації, основною метою для влади

кожної з держав було мінімізувати можливі фінансові втрати, що в цілому, на даний момент, вдалося досягти кожній з них, проте, в перспективі, країни, що підтримують державний бюджет за рахунок зменшення видатків на підтримку бізнесу, можуть опинитися у стані кризи, і навпаки, уряди що приділяють значну увагу підтримці підприємств – в майбутньому зможуть повністю стабілізувати свій фінансовий стан.

Список використаних джерел

1. Communication from the commission. Europe – 2020. A strategy for smart, sustainable and inclusive growth. Retrieved from: <https://ec.europa.eu/eu2020/pdf/COMPLET%20EN%20BARROSO%20%20%20007%20-%20Europe%202020%20-%20EN%20version.pdf>.
2. Coronavirus bailouts: Which country has the most generous deal. Retrieved from: <https://www.bbc.com/news/business-52450958>.
3. Coronavirus impact on financial markets and economies. Retrieved from: <https://www.reuters.com/article/us-china-health-global-markets-graphic-idUSKBN20028H>.
4. Coronavirus: How much will it cost the UK. Retrieved from: <https://www.bbc.com/news/business-52663523>.
5. Here's How Much Money Countries Have Pledged for Virus Relief. Retrieved from: <https://www.bloomberg.com/news/articles/2020-03-05/here-s-all-the-cash-asian-nations-have-pledged-for-virus-relief>.
6. Оперативна інформація про видатки на боротьбу з COVID-19. URL: https://public.tableau.com/profile/ua.gov.covid19#!/vizhome/COVID-19UKRAINE/COVID_19
7. Стратегічний план діяльності Міністерства розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України на 2020-2024 роки. URL: <https://www.me.gov.ua/Documents/Detail?lang=uk-UA&id=8994a235-a0f3-4b25-a42c-45bc7ac034dd&title=StrategichniiPlanDiialnostiMinisterstvaRozvitkuEkonomiki-TorgivliTaSil'skogoGospodarstvaUkrainiNa2020-2024-Roki-aktualizovanii->
8. Які заходи для підтримки економіки вводили в різних країнах у зв'язку з коронавірусом? URL: <https://tass.ru/info/8088363>.

*Рудик Каріна Сергіївна,
магістрантка,
спеціальність «Фінанси, банківська справа та страхування»;
науковий керівник:
Бондарук Таїсія Григорівна
доктор економічних наук, професор,
заслужений економіст України,
завідувач кафедри фінансів, банківської справи та страхування;
Національна академія статистики, обліку та аудиту*

ОСОБЛИВОСТІ ГРОШОВО-КРЕДИТНОЇ ПОЛІТИКИ УКРАЇНИ В СУЧАСНИХ УМОВАХ

Однією з найважливіших регулюючих функцій, яка властива всім без винятку центральним банкам, є розробка і проведення високоефективної грошово-кредитної політики – це один з елементів економічної політики держави, який представляє сукупність заходів, спрямованих на зміну грошової маси в обігу, обсягів кредитів, рівня процентних ставок та інших показників грошового обігу та ринку позичкових капіталів. В Україні головним суб'єктом грошово-кредитної політики є Національний банк.

Необхідною умовою побудови в Україні ефективно діючого механізму організації ринкових відносин є високий рівень розвитку грошово-кредитної системи країни, що забезпечує вихідні засади функціонування усього процесу розширеного відтворення в економіці. Між тим, як підкреслюють експерти Світового банку, використання традиційних бюджетних показників для вимірювання потенційних фіскальних ризиків та оцінки майбутнього стану фіскальної системи, має такі принципові недоліки [1, с. 103]. Справжньою перевіркою фіскальних ризиків є періоди, коли виникає загроза економічному майбутньому країни. Міжнародний досвід дає багато прикладів того, що відсутність системного погляду на бюджетні ризики має важкі наслідки для публічних фінансів у періоди економічної або фінансової нестабільності [2, с. 28].

Адже, наскільки успішно функціонує національна грошово-кредитна система, наскільки ефективно організований в країні грошовий обіг, наскільки дієво впроваджуються заходи монетарного регулювання з боку центрального банку і врешті наскільки банківська система країни здатна задовольняти потреби клієнтів у різноманітних фінансових послугах, значною мірою залежать як результати діяльності окремих господарюючих суб'єктів, так і становлення повноцінних ринкових відносин як основи взаємодії між усіма учасниками процесу відтворення.

Грошово-кредитна політика впливає на стан грошового ринку і на економіку шляхом застосування відповідних інструментів [3]. До останніх відносяться адміністративні та економічні, правові та інформаційні важелі, які застосовує Національний банк України із метою підтримки рівноваги на грошово-кредитному ринку та забезпечення економічного зростання. На практиці грошово-кредитну політику прийнято виділяти її основні режими, які

забезпечують дієвість самої політики, а сутність кожного базується на виборі обраного Національним банком України номінального показника [4].

Особливості реалізації грошово-кредитної політики НБУ наведені на рис..

Грошово-кредитна політика НБУ	
Об'єкти регулювання	<ul style="list-style-type: none"> • Грошові агрегати • Валютний курс • Рівень інфляції • Відсоткова ставка
Інструменти	<ul style="list-style-type: none"> • Операції на валютному ринку • Рефінансування банків • Встановлення норми обов'язкового резервування
Методи	<ul style="list-style-type: none"> • Регулювання валютного курсу • Облікова ставка та грошової бази

Рис. Особливості грошово-кредитної політики НБУ

З метою реалізації грошово-кредитної політики НБУ здійснює контроль за грошовою масою [5], встановлює рівень купівельної спроможності національної грошової одиниці і зовнішньої платоспроможності держави також підтримує та регулює ліквідність банків для своєчасного виконання ними всіх зобов'язань перед вкладниками та кредиторами. Забезпечення стабільності банківського сектору та створення ефективної фінансової системи є важливим для одержання довіри серед громадян і суб'єктів господарювання [6, с. 428].

На основі пропозицій з урахуванням Стратегії монетарної політики Національного банку, що забезпечує послідовність політики регулятора впроваджено Основні засади грошово-кредитної політики на 2021 рік і середньострокову перспективу (далі – Основні засади).

Відповідно до Основних засад 2021 року Національний банк: продовжуватиме політику таргетування інфляції для забезпечення цінової й фінансової стабільності, а також сприяння стійким темпам приросту ВВП; підтримуватиме темпи зростання цін у середньостроковій перспективі на рівні 5% із допустимим діапазоном відхилень 1 в.п.; дотримуватиметься й надалі режиму плаваючого курсоутворення і не протидіятиме фундаментальним тенденціям обмінного курсу [7].

Монетарна політика базуватиметься на принципах інституційної, фінансової та операційної незалежності Національного банку. Відповідно головними критеріями її успішності залишатиметься заякореність інфляційних очікувань на рівні цільового показника та відповідність фактичної інфляції її цільовим значенням у середньостроковій перспективі. Рішення з монетарної політики залишатимуться передбачувальними, послідовними та спрямовуватимуться на приведення інфляції до цілі 5% на горизонті 9–18 місяці [8].

Для сприяння економічному зростанню Національний банк використовуватиме гнучкість режиму інфляційного таргетування, зокрема, допускаючи тимчасове відхилення інфляції від цілі, якщо це не перешкоджатиме її поверненню до цільових значень на прийнятному часовому горизонті.

Однак, особлива увага приділятиметься розвитку кредитування. Прогнозованість інфляції та зрозумілі для економічних агентів рішення з монетарної політики залишаються фундаментальною передумовою для поглиблення фінансової системи, формування в економіці достатнього обсягу довгострокових фінансових ресурсів [9]. Заходи з підтримки кредитування включатимуть також активну взаємодію з урядом у частині зниження кредитних ризиків банківської системи та структурної перебудови економіки [10].

Таким чином, можна констатувати, що грошово-кредитна політика України є надзвичайно важливим інструментом регулювання соціально-економічного розвитку економіки. І підвищення її дієвості, ефективності дозволить стабілізувати ситуацію в грошово-кредитній сфері, а також забезпечить позитивний вплив на виконання основних завдань розвитку країни в цілому. Враховуючи важливість підвищення ефективності основних інструментів монетарної політики держави в Україні, необхідно, перш за все, забезпечити узгодженість монетарної та бюджетно-фіскальної політики.

Список використаних джерел

1. Луніна І. О., Бондарук Т. Г. Публічні фінанси та міжбюджетні відносини: навч. посіб. Київ: ДП «Інформ.-аналіт. агентство», 2019. 304 с.
2. Луніна І. О., Бондарук Т. Г. Еволюція теорії та наукова концепція публічних фінансів. *Фінанси України*. 2019. № 8. С. 26–44.
3. Bondaruk T. H., Bondaruk I. S., Dubyna M. V. (2019). Conceptual approaches to the financial stability of local budgets management. *Економічні горизонти*. № 2(9).
4. Богдан Т. П. Глобальні умови та внутрішні ризики функціонування валютно-фінансової сфери. *Фінанси України*. 2017. № 1. С. 52-74.
5. Bondaruk T. G., Bondaruk O. S., Bondaruk I. S. (2017). Conceptual basis of mechanism of ensuring budget security. *Науковий вісник Полісся*. № 3 (11). Ч. 1. С. 21–28.
6. Калетнік Г. М., Мазур А. Г., Кубай О. Г. Державне регулювання економіки : навч. посіб. Київ : «Хай-Тек Пресс», 2015. 428 с.
7. Особливості реалізації грошово-кредитної політики НБУ/ URL: <https://news.dtki.ua/finance/bank-system/64836>.
8. Монетарний режим та цілі грошово-кредитної політи НБУ. URL: https://bank.gov.ua/admin_uploads/article/MPG_2021-mt.pdf?v=4.
9. Bondaruk T. G., Bondaruk I. S. (2017). State regulation of financial support of municipal authority under decentralisation conditions. *Науковий вісник Полісся*. № 4 (13). Ч. 1.
10. Bondaruk T., Melnychuk N., Bondaruk I. (2018). Instability and its government regulation. *Baltic Journal of Economic Studies, Volume 4 Number 2. Riga: Publishing House "Baltija Publishing", 316 pages. pp. 32-40.*

*Рухало Сергій Євгенійович,
аспірант,
Національна академія статистики, обліку та аудиту*

ФІНАНСОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ТРАНСФЕРТНОГО ЦІНОУТВОРЕННЯ В УКРАЇНІ

Розвиток міжнародного співробітництва та розширення торгівельних відносин зумовили швидкий розвиток транснаціональних корпорацій (далі – ТНК), які одночасно працюють в різних країнах по всьому світу. Паралельна робота окремих афілійованих підрозділів однієї ТНК в різних за будовою регіональних економічних системах відкриває широкі можливості для зменшення витрат пов'язаних з оподаткуванням прибутку та капіталу. В той же час українські компанії, формуючи свою структуру, спираються на діючу в нашій державі податкову систему та планують свою діяльність виходячи лише з вітчизняної економічної моделі ведення бізнесу. Таким чином, використовуючи механізми трансфертного ціноутворення, ТНК створюють неконкурентні переваги, витісняючи українські підприємства з національного та глобального ринків. А отже, особливої актуальності набуває питання фінансового регулювання трансфертного ціноутворення в Україні для захисту вітчизняних виробників від недобросовісної конкуренції та недопущення витоку капіталу.

Проблема трансфертного ціноутворення знайшла своє відображення в наукових працях таких вітчизняних вчених та фахівців: О.І. Андрусь [2], Вербицька А.І. [3], А.В. Гречко [4], О.О. Дмитрик [5], Мельник М.І. [6], Олійник Н. [7], Т.Г. Савченко [8]. Проте залишаються недостатньо дослідженими питання фінансового регулювання трансфертного ціноутворення та механізми захисту національних інтересів від впливу ТНК у вітчизняному законодавстві.

Великі міжнародні компанії займають провідні позиції на ринку України та прямо впливають на економіку нашої держави, створюючи робочі місця та приносячи значні податкові надходження від своєї діяльності. Проте слід зауважити, що все частіше ТНК зловживають недосконалістю українського податкового законодавства та використовують контрольовані операції з трансфертного ціноутворення з метою зменшення податкового навантаження [2]. Таким чином, держава втрачає великі суми коштів, а вітчизняні підприємства стикаються з недобросовісною конкуренцією та втрачають інвестиційну привабливість.

Дослідивши напрацювання вітчизняних вчених, схожу проблематику можна відшукати у науковій праці Вербицької А.І. яка зазначає, що у світовій практиці «трансфертне ціноутворення» являє собою процес формування ціни в операціях між афілійованими компаніями з метою мінімізації своїх податкових зобов'язань за допомогою використання свого міжнародного розташування та різниці між рівнем оподаткування в різних країнах [3].

Погоджуючись з пропозиціями фахівця, яка запропонувала ряд змін до податкового законодавства в частині розробки стандартизованої методології обчислення ціни в контрольованих операціях, варто зауважити, що за основу методології необхідно взяти принципи фінансового регулювання закладені у звіті ОЕСР «Трансферне ціноутворення та багатонаціональні підприємства», а також розроблений у 2013 році звіт «Про розмиття (ерозію) податкової бази та виведення прибутків з-під оподаткування» (далі – План BEPS). Відповідно до цих звітів передбачено стандартизацію форм податкової звітності, введення меж щодо використання податкових преференцій та посилення контролю за регулюванням трансфертного ціноутворення [3].

Натомість неефективним рішенням може стати запропонована розробка єдиного реєстру звичайних цін для всіх груп товарів, яка має визначати коридор цінних пропозицій для нестандартного, інноваційного або унікального товару. На даний момент існуючі комп'ютерні системи не готові враховувати сотні факторів ціноутворення. Така можливість з'явиться тільки після завершення розробки самодостатньої системи програмного машинного навчання (штучного інтелекту) провідними інститутами світу. Також управління таким реєстром створює певні корупційні ризики, які можливо зменшити лише уникаючи людського фактору. Необхідно впроваджувати механізми розрахунку та управління реєстрами, які не потребують втручання людини.

В той же час, враховуючи наявні ресурси держави, однією з найбільш ефективних ідей щодо фінансового регулювання є систематизація аналітичної інформації про господарські операції з трансфертними цінами податковими органами. Тобто зібрана підприємствами фінансова інформація про об'єми трансфертних операцій з афілійованими компаніями в додатку «ТЦ» податкової декларації стане більш статистично корисною та створюватиме інформаційну базу для подальшого розвитку механізмів фінансового регулювання. Схожі системи вже існують в ЄС та США, але для їх впровадження українськими фіскальними органами необхідно залучати додаткові ресурси та доповнювати вітчизняне законодавство.

Слід зазначити, що частину пропозицій вже реалізовано завдяки набранню чинності Закону України №466-IX про внесення змін до Податкового кодексу України (далі – ПКУ) від 16 січня 2020 року, де було усунуто значну частину технічних та логічних неузгодженостей у частині контрольованих операцій та значною мірою імплементовано положення плану дій BEPS з одночасним вдосконаленням правил трансфертного ціноутворення. Новим законом також передбачені розширення переліку типів контрольованих операцій, встановлено нові критерії пов'язаності осіб, змінено звітність та документацію з трансфертного ціноутворення, інтегровано звіт у розрізі країн міжнародної групи компаній та додано нове коригування [1].

Підбиваючи підсумки дослідження проблеми фінансового регулювання трансфертного ціноутворення в Україні визначено, що імплементовані удосконалення до законодавства вже з 23 травня 2020 р. (початок дії ЗУ №466-IX) значною мірою захищають українські підприємства від недобросовісної конкуренції та витоків капіталу з країни. Проте нові норми ПКУ необхідно

підсилити подальшою розробкою практичних механізмів фінансового регулювання та ефективними інструментами впливу на трансфертне ціноутворення.

Список використаних джерел

1. Закон України «Про внесення змін до Податкового кодексу України щодо вдосконалення адміністрування податків, усунення технічних та логічних неузгодженостей у податковому законодавстві». URL:

<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/466-20#Text>

2. Андрусь О.І. Проблеми трансфертного ціноутворення в Україні. *Формування ринкових відносин в Україні*. 2018. № 4 (203). 55-59 с.

3. Вербицька А.І. Трансфертне ціноутворення в системі фінансового обліку: матеріали дипломної роботи на здобуття ступеню бакалавра. Київ, 2020. 56 с.

4. Гречко А. В. Механізм трансфертного ціноутворення в Україні як інструмент контролю за операціями між пов'язаними особами. *Економічний вісник НТУУ «КПІ» : збірник наукових праць*. 2016. № 13. URL:

<https://ela.kpi.ua/bitstream/123456789/18326/1/15Grechko.pdf>

5. Дмитрик О. О. Трансфертне ціноутворення в Україні та європейських державах. Адаптація до права ЄС регулювання економіки України в сучасних умовах : зб. наук. пр. (за матеріалами «Круглого столу», м. Харків, 26 трав. 2015 р.). Харків, 2015. 160-166 с.

6. Мельник М.І. Податковий контроль в Україні: проблеми та пріоритети підвищення ефективності: [монографія]. Львів: ДУ «Інститут регіональних досліджень ім. М.І. Долишнього НАН України», 2015. 330 с.

7. Олійник Н. Податкове регулювання трансферного ціноутворення: європейський варіант. Перспективи економічного зростання: теоретичні та прикладні аспекти : зб. тез наукових робіт учасників Міжнародної науково-практичної конференції (Одеса, 19–20 грудня 2014 р.) : у 2-х ч. Одеса : ЦЕДР, 2014. Ч. 2. 104–106 с.

8. Савченко Т.Г. Напрями удосконалення державного регулювання трансфертного ціноутворення у комерційних банках України. *Економіка і регіон*. 2006. № 3. 48-56 с.

9. Ульянова Н. Офшори не в тренді, або Що нового в правовому полі? URL: <http://forbes.ua/ua/opinions/1385920-ofshori-ne-v-trendi-abo-shcho-novogo-v-pravovomu-poli>.

СВІТОВИЙ ДОСВІД ТА КЛЮЧОВІ ПОМИЛКИ ПРИ ВПРОВАДЖЕННІ БЛОКЧЕЙН-ПРОЄКТІВ У СТРАХОВИХ КОМПАНІЯХ

На початку квітня 2020 р. Комісія з фінансового нагляду Тайваню схвалила випробування нового блокчейн-проекту страхування, який має полегшити роботу страхувальників. Одинадцять тайванських страхових компаній впровадили цей блокчейн-проект для миттєвого обміну даними про клієнтів.

Тепер, якщо людина, застрахована різними компаніями, змінює адресу, йому достатньо відправити оновлену інформацію в одну з них, і всі дані будуть передані іншим страховикам. А якщо він пред'являє запит по одному із страхових полісів, розумний контракт блокчейн-проекту повідомить про це інші компанії для ініціювання паралельних запитів з того ж приводу.

Одинадцять страхових компаній, які беруть участь в альянсі, включають Xinguang Life, Cathay Life, Taiwan Life, Nanshan Life, Fubon Life, Yuanta Life, China Life, Global Life Insurance, First Gold Life Insurance, Cathay Property Insurance і Fubon Property Insurance. В ініціативі також бере участь галузева організація – Комерційна асоціація страхування життя в Китаї. Випробування нового проекту розпочалися 1 липня 2020 року і триватимуть шість місяців.

Крім того об'єднана платформа допоможе виявляти випадки шахрайства, наприклад, при раптовому придбанні кількох полісів для страхування життя незадовго до смерті їхнього власника або в разі навмисного пошкодження майна.

Страхування є одним з секторів, де технологія блокчейн або розподіленої бухгалтерської книги (DLT) забезпечує значне підвищення ефективності. Новий консорціум страхових компаній не єдиний – існує кілька подібних об'єднань по всьому світу. Двома найбільшими є RiskStream Alliance в США і швейцарська компанія V3i. У Китаї вже ведеться робота над стандартами блокчейн-платформ для страхування [1].

В середині серпня 2020 року аналітики Gartner назвали головні помилки компаній при впровадженні блокчейн-рішень [2]:

1. Невикористання блокчейна для створення незмінних журналів аудиту даних. За даними Gartner, ІТ-керівники в основному впроваджують блокчейн для вирішення завдань, з якими могла б впоратися звичайна база даних. В результаті компанії ігнорують такі ключові функції, як децентралізований консенсус, токенизація і розумні контракти. За прогнозами дослідників, 90% блокчейн-проектів доведеться переробити в наступні 18 місяців.

2. Помилка щодо зрілості технології. Компанії припускають, що блокчейн-технологія готова до комерційного використання, хоча ринок як і раніше складається в основному з фрагментованих платформ, занадто незрілих для повномасштабного впровадження в роботу підприємства. Деякі платформи віддають перевагу конфіденційності, інші – токенизації, треті створені для універсальних транзакцій. За словами Gartner, більшість з них поки не

відповідає відповідним стандартам безпеки, а також не володіє архітектурою, сумісної з більшістю сучасних інструментів для управління мережами.

3. Компанії помилково вважають блокчейн бізнес-рішенням. Компанії плутають протокол з бізнес-рішенням, але ж блокчейн – це технологія базового рівня, яка вимагає створення додатків для задоволення конкретних бізнес-потреб. Хоча блокчейн використовується в різних сценаріях, від управління ланцюжком поставок до обміну даними в медичних інформаційних системах, для його використання необхідні додатки, які також повинні включати призначений для користувача інтерфейс, бізнес-логіку, механізми збереження даних і взаємодії.

4. Помилки про масштаби використання. Компанії часто вважають, що блокчейн слід розглядати виключно як базу даних або систему зберігання даних. Однак технологія поки погано масштабується, оскільки кожен вузол в тимчасовій мережі отримує повну копію розподіленого реєстру при кожному оновленні, і по мірі зростання продуктивність знижується. Тому експерти рекомендують ІТ-фахівцям переглянути вимоги до управління даними в блокчейн-системах і, можливо, використовувати в окремих випадках традиційні рішення.

5. Хибні очікування щодо сумісності технологій. Компанії припускають, що блокчейн-всесвіт вже включає стандарти сумісності. Але поки що важко уявити собі можливість повноцінної взаємодії, адже більшість платформ і їх базові протоколи все ще розробляються. Експерти Gartner, вважають, що не варто вибирати блокчейн-рішення з розрахунку на його сумісність з технологією іншого виробника.

6. Смарт-контракти ще не дороблені. Компанії також помиляються, розмірковуючи про зрілість технології смарт-контрактів. Хоча це один з найпривабливіших аспектів блокчейна, його проблеми вирішені далеко не повністю. Але в децентралізованій системі смарт-контракти виконуються всіма вузлами в тимчасовій мережі, через що масштабованість і керованість технології залишається під питанням. Аналітики рекомендують компаніям не планувати великі проекти впровадження смарт-контрактів, а проводити лише невеликі експерименти.

7. Нерозуміння управління. В приватному блокчейні питання управління мережею зазвичай вирішує творець. Однак з публічними блокчейнами ситуація інша. Управління загальнодоступними блокчейнами, такими як Ethereum і Bitcoin, в основному спрямоване на вирішення технічних проблем. Людська поведінка або мотивація рідко розглядаються. Тому ІТ-директори повинні усвідомлювати ризик, який проблеми управління блокчейном можуть представляти для успіху їхнього проекту [2].

Список використаних джерел

1. Taiwanese firms to trial insurance blockchain to simplify policy changes. Retrieved from: <https://www.ledgerinsights.com/insurance-blockchain-taiwan-consortium/>.

2. Blockchain mistakes and how to avoid them. Retrieved from: <https://www.computerworld.com/article/3402658/7-blockchain-mistakes-and-how-to-avoid-them.html>.

*Ткаченко Дмитро Валентинович,
аспірант,
Національна академія статистики, обліку і аудиту*

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ФІНАНСОВОГО ПОТЕНЦІАЛУ ПІДПРИЄМСТВ ЗА УМОВ КРИЗИ

При опрацюванні теоретико-наукових та прикладних аспектів формування і забезпечення фінансового потенціалу підприємства виявлено недостатню обґрунтованість у вивченні даного питання попри наявну значну кількість досліджень. Маємо думку, що це спричинено відсутністю стабільності зовнішнього середовища та складністю застосування гнучкості щодо фінансової системи підприємства під час кризи. Дослідники зазвичай відзначають, що серед науковців не існує єдиної позиції щодо сутності поняття «фінансовий потенціал підприємства», його формування та використання. Для основних інтерпретацій використовують такі підходи: ресурсний, результативний, через управління фінансовими ресурсами та інші. Погоджуємось із узагальненням основних рис фінансового потенціалу проведеного науковцями [2, с. 30]:

- фінансовий потенціал є ширшим поняттям, ніж фінансові ресурси підприємства;
- фінансовий потенціал визначає фінансові можливості підприємства і їх реалізацію за певних умов;
- фінансовий потенціал впливає на фінансову стійкість та конкурентоспроможність підприємства;
- фінансовий потенціал передбачає досягнення позитивних фінансових результатів внаслідок його використання.

Якщо потенціал в цілому, можна розглядати як джерела, можливості, засоби, запаси, які можуть бути використанні у діяльності підприємств для досягнення певної мети [1 с. 74], тоді постає необхідність у побудові процесів забезпечення його формування і використання на підприємстві під час здійснення господарської діяльності. У той же час, якщо потенціал це джерела і складові, то фінансовий потенціал передбачає наявність джерел фінансування діяльності такими складовими як фінансові ресурси за різними їх видами (власний капітал, цільове фінансування, короткострокова та довгострокова заборгованість, забезпеченість оборотними та необоротними активами) відповідно до цілей та наявних і потенційних потужностей.

З метою ефективного забезпечення фінансового потенціалу варто уточнити його складові, оскільки різними авторами по-різному це відображується. Так, складовими фінансового потенціалу виокремлено, зокрема організаційний, маркетинговий, логістичний, виробничий, управлінський, економічний потенціали.

На наш погляд, економічний потенціал є значно ширшим поняттям ніж фінансовий, тому вважаємо за доцільне розглядати фінансовий потенціал у складі економічного, а не навпаки. Виробничий, логістичний і маркетинговий потенціал досить опосередковано можуть бути включені до фінансового, тому ми пропонуємо його не розглядати у складі фінансового.

Забезпечення фінансового потенціалу має ґрунтуватися на алгоритмі, який дозволить використовувати даний потенціал повною мірою та досягати поставлених цілей. Так, вбачаємо за доцільне впроваджувати рекомендований нами змодельований алгоритм на підприємствах, який представлено на рисунку.

Рис. Алгоритм забезпечення фінансового потенціалу на підприємстві

При виборі алгоритму забезпечення фінансового потенціалу на підприємстві важливо враховувати прояв кількісних і якісних показників, достатність інформаційної бази, базовий компетентнісний потенціал працівників фінансової служби, пристосування до зовнішніх чинників, систему наявних та ймовірних фінансових ризиків тощо.

Список використаних джерел

1. Блащак Б. Я. Фінансовий потенціал у структурі потенціалу підприємства. *Економіка та управління підприємствами. 2019. Том 30 (69). №3. С. 74-78.*

2. Куліш Г. П., Чепка В. В. Фінансовий потенціал підприємства та його роль в умовах нестабільності економіки. *Статистика України*. 2017. № 1. С. 29–35.

Удовенко Олег Борисович,
аспірант,

Національна академія статистики, обліку та аудиту

СУТНІСТЬ ТА НАПРЯМКИ МІЖНАРОДНОГО БІЗНЕС-КОНСАЛТИНГУ

Великі консалтингові агенції надають послуги для виходу компанії на міжнародний ринок. Міжнародний бізнес-консалтинг включає в себе складання маркетингового плану, в якому визначаються можливі ризики і даються рекомендації до їх мінімізації; визначення стратегії просування продукції і послуг фірми в інших країнах; створення концепції позиціонування підприємства, політики ціноутворення. Глобальний ринок управлінських консалтингових послуг сегментується на основі типу продукту, сфери застосування і географії [1].

Міжнародний консалтинг може виступати галузевим елементом, коли компанія окремим напрямком своєї діяльності виділяє роботу з виведення послуг своїх клієнтів на міжнародний ринок (так робить компанія Deloitte), або ж здійснювати міжнародну діяльність засновуючи дочірні компанії в цільових країнах. У другому випадку компанії здійснюють допомогу на місцях і вибудовують зв'язки з дочірніми компаніями [2].

Міжнародний консалтинг об'єднує декілька напрямків бізнес-консалтингу:

1. Інвестиційний консалтинг:

- сприяння щодо виходу на зарубіжні ринки і залучення інвестицій для стартапів, середніх і великих компаній;
- підготовка бізнес-кейсів, подача на програми (гранти) з досліджень та інновацій і супровід до отримання фінансування;
- представницькі функції в організації інвестиційного потоку в комунікаціях з державними органами, фінансовими установами, співінвесторами;
- правовий супровід з чітким дотриманням вимог чинного законодавства України та країн, що беруть участь в інвестиційному процесі;
- формування ефективних глобальних консорціумів для масштабування діяльності фірми по всьому світу;
- консалтинг з питань взаємодії із зарубіжними фінансовими організаціями для приватного і державного сектора;
- Run-up преакселерація – розроблена компанією програма, спрямована на зниження розриву між ментальністю шукачів та інвесторів [3].

2. Глобальні закупівлі:

- експансія ринків поставок і організація глобальної системи постачання;
- консалтинг в сфері регуляторних аспектів країни постачальника (антидемпінгові, компенсаційні мита, квоти, заходи захисту тощо);

- відбір і взаємодія з контрагентами і підготовка оптимальних рішень по закупкам;
- участь і організація конкурсів і торгів – конкурсна документація, оцінні і кваліфікаційні критерії;
- атестація постачальників, оцінка конкурсних заявок, пояснення учасникам торгів;
- підготовка контрактних умов і складання контрактів;
- підготовка керівництва і процедур із закупівель, доповнення та зміни до контрактів;
- повідомлення про укладання контракту, переговори з бізнес партнерами;
- ефективна організація інформаційних потоків, які пов'язують організацію і зарубіжних постачальників (прогнози, процедура замовлення, цикл доставки, транспортування і т.д.);
- управління якістю, аудити та контроль стандартів якості постачальників.

3. Проект-менеджмент:

- управління закордонними проектами, консалтинг на стадії переговорів із зарубіжними партнерами і клієнтами, організація і супровід по повному циклу проектних робіт;
- сприяння в аспектах локалізації (local content), розробка ефективних проектних команд, організаційних структур, робота з ресурсами - ключові позиції, відповідальність і відносини, контроль і тренінг персоналу;
- детальне опрацювання всієї проектної документації – структурні декомпозиції, план-графіки, кошториси, шаблони звітів про виконані роботи, плани комунікацій, управління якістю та ризиками;
- аудит технологічних систем, інтеграція, впровадження і супровід;
- питання соціальної та екологічної відповідальності бізнесу.

4. Консалтинг із зовнішньоекономічної діяльності (ЗЕД):

- рекомендації по оптимальній формі бізнесу, спільних підприємств та податкові режими;
- послуги по відкриттю представництв;
- аналіз і експансія ринків збуту;
- оцінка та мінімізація ризиків;
- обмін та впровадження нових технологій [1].

На світовий ринок можуть виходити лише ті консалтингові компанії, які мають зв'язки з іноземними державами і здійснюють з ними на постійній взаємодії, переважно мають на місцях своїх представників.

Список використаних джерел

1. Офіційний сайт міжнародного консалтингового агентства SCM Consult Global. URL: http://scmconsult.ru/service/international_business/.
2. United Nations Conference on Trade and Development. Management Consulting: A Survey of the Industry and Its Largest Firms. 1993. pp. 16-18. Retrieved from: https://books.google.com.ua/books/about/Management_Consulting.html?id=81C1AAAIAAJ&redir_esc=y.

3. Ковалева А. С. Международный консалтинг: современность и перспективы: ВКР. URL: <https://nauchkor.ru/pubs/mezhdunarodnyu-konsalting-sovremennost-i-perspektivuprop5a4030a57966e104c6a3e6f2>.

Чернуха Лілія Юріївна,
магістрантка,
спеціальність «Фінанси, банківська справа та страхування»;
науковий керівник:
Бондарук Таїсія Григорівна,
доктор економічних наук, професор,
заслужений економіст України,
завідувач кафедри фінансів, банківської справи та страхування;
Національна академія статистики, обліку та аудиту

СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ СПОЖИВЧОГО КРЕДИТУВАННЯ В УКРАЇНІ

Споживче кредитування наразі одна з найперспективніших сфер банківського ринку. В даний час комерційні банки в Україні надають широкий спектр кредитів фізичним особам різного призначення: іпотечні кредити, автокредити, кредити на невідкладні потреби. Широке поширення споживчого кредитування пов'язане з тим, що споживчий кредит має велике практичне значення: фізичні особи через нестачу власних грошових коштів змушені вдаватися до споживчих кредитів з метою задоволення своїх зростаючих потреб. Завдяки цьому підприємства прискорюють збут товарів і послуг, споживче кредитування сприяє розвитку не тільки банківського сектора, але і споживчого ринку, розвитку економіки в цілому і поліпшення рівня життя громадян.

Судячи з статистики, споживчий кредит є дуже затребований на сьогоднішній день, саме на нього припадає близько 80% усіх запитів.

Основним проблемам підприємництва та споживчого кредитування населення науковцями приділена належна увага. Основні внески у дослідження цих питань зробили Т. Г. Бондарук, В. Міщенко, М. Туган-Барановський, Н.Яковенко, В. Вовк, А. Мороз, Т. Григораш, та ін.

Так, погождуємось з думкою, що «система державного регулювання малого підприємництва включає: створення та удосконалення відповідної нормативно-правової бази; організаційне забезпечення розвитку малого підприємництва на загальнонаціональному та місцевому рівнях; інформаційне, консультативне, наукове та кадрове забезпечення розвитку малого підприємництва» [1, с. 117].

У розвитку малого підприємництва суттєве значення має його фінансова підтримка [2, с. 112], в якій важливу роль відіграють і споживче кредитування.

За Яковенко Н.В., споживчий кредит – це кредит, який надається тільки в національній грошовій одиниці й тільки фізичним особам, резидентам на

придбання споживчих товарів тривалого користування, вироблених в Україні, який повертається з розстрочкою платежу, якщо інше не передбачено умовами кредитного договору [6, с. 313].

Григораш Т.Ф. визначає що, споживчий кредит також має вплив на підвищення рівня життя населення. За допомогою кредиту громадяни одержують можливість задовольнити задумані споживчі потреби до того моменту, коли будуть зроблені відповідні грошові нагромадження [3, с.119].

В розвитку споживчого кредитування важливе значення має державна підтримка бізнесу. Відносини між державою та сектором бізнесу з приводу регулювання процесів його розвитку складаються із заходів державної підтримки бізнесу, безпосередньо спрямованих на активізацію зростання сектора малого підприємництва, і заходів державного економічного та організаційно-правового регулювання бізнесу, спрямованих на регламентацію діяльності його суб'єктів в суспільних інтересах [7, с. 58]. Державна підтримка і державне економічне та організаційно-правове регулювання здійснює вирішальний вплив на створення засад для становлення та розвитку підприємництва [8, с. 27].

Споживче кредитування за останні роки зростає високими темпами приблизно 30 %. Для банків є привабливою особливо висока дохідність цього сегмента. А попит на дане кредитування підвищується через вищі доходи домогосподарств та оптимістичні споживчі настрої. На даний момент відношення нових споживчих кредитів та витрат домогосподарств становить 9%, і прогнозується, що воно буде зростатиме і в подальшому.

Банківські установи почали послаблювати стандарти схвалення кредитних заявок. Інші фінансові установи з великою активністю розширюють свою присутність у даному сегменті та стараються агресивно збільшити свою частку на ринку. За висновками Національного Банку України, банки недостатньо оцінюють ризики за споживчими кредитами фізичних осіб. Оцінки ймовірностей дефолтів та втрат у разі дефолтів зараз у поточних макро-економічних умовах є доволі заниженими [9, с.598].

І навіть незважаючи, що рівень проникнення таких кредитів на сьогодні є меншим, ніж 5% від ВВП, темпи їх зростання є надмірно високими. За дев'ять місяців 2019 року відношення нових споживчих кредитів до приватного споживання досягло майже 9%. Кредитування стало дуже помітним чинником внутрішнього споживання, а щоб не допустити накопичення системних ризиків, Національний Банк України планує запровадити підвищені важелі ризику для кредитів від початку 2021 року. Від самого початку 2020 року банківські установи мають сформувати першу частину буфера консервації капіталу на рівні 0.625% і довести даний показник до 2.5% протягом наступних 3 років. Системно важливі банківські установи до кінця наступного року мають сформувати буфер системної важливості. Частково це послабить занепокоєння НБУ з приводу фінансової стійкості державних банків і знизить ризики капіталу для сектору загалом [9, с. 95].

Отже, враховуючи високий рівень ризику, який притаманний споживчому кредиту, та складну економічну ситуацію в Україні, найближчим часом поживлення ринку споживчого кредитування може не відбутися.

Список використаних джерел

1. Бондарук Т. Г. Державна політика підтримки малого підприємництва. *Актуальні проблеми економіки*. 2007. № 6. С. 115–121.
2. Бондарук Т. Г., Бондарук І. С. Державне регулювання розвитку малого бізнесу і його соціальної відповідальності. *Науковий вісник Національної академії статистики, обліку та аудиту: зб. наук. пр.* 2019. №3. С. 111 -119.
3. Григораш Т. Ф. Банківське кредитування в Україні: сучасний стан, основні проблеми та шляхи їх вирішення. *Економічний простір*. 2012. № 62. С. 119-124.
4. Осадчий Є. Сучасний стан та проблеми банківського споживчого кредитування в Україні. *Ринок цінних паперів України*. 2014. № 11-12. С. 97-102.
5. Савлук М. І. Гроші та кредит : підруч. / М.І. Савлук, А.М. Мороз, М.Ф. Пуховкіна та ін.; за заг. ред. М.І. Савлука. Київ: КНЕУ, 2002. 598 с.
6. Яковенко Н. В. Актуальні аспекти теорії та практики кредитування населення в умовах ринкової економіки. *Збірник наукових праць Національного університету державної податкової служби України*. 2011. №2. С. 313-323.
7. Бондарук Т. Г., Бондарук І. С. Економічна природа організаційно-економічного механізму соціальної відповідальності бізнесу. *Науковий вісник Національної академії статистики, обліку та аудиту: зб. наук. пр.* 2020. №1-2. С. 57-64.
8. Bondaruk T. H., Bondaruk I. S. (2020). Conceptual foundations of the development of business social responsibility in Ukraine. *Economies' Horizons*. № 1(12). С. 26–32. doi: [https://doi.org/10.31499/2616-5236.1\(12\).2020.205285](https://doi.org/10.31499/2616-5236.1(12).2020.205285).
9. Офіційний сайт Національного Банку України. URL: <https://bank.gov.ua>.

*Штогрін Кирил Валерійович,
магістрант,
спеціальність «Міжнародні економічні відносини»;
науковий керівник:
Резнікова Наталія Володимирівна,
доктор економічних наук, професор,
професор кафедри світового господарства і
міжнародних економічних відносин;
Інститут міжнародних відносин
Київського національного університету
імені Тараса Шевченка*

ВПЛИВ ВІД'ЄМНИХ ОБЛІКОВИХ СТАВОК НА ДІЯЛЬНІСТЬ КОМЕРЦІЙНИХ БАНКІВ

Масштабна політика від'ємних та надзвичайно низьких облікових ставок була запроваджена у відповідь на світову фінансову кризу 2008–2009 років та кризи платіжного балансу ЄС. Вважалося, що від'ємні облікові ставки матимуть тимчасовий характер для економіки. Але вже майже десять років більша частина континентальної Європи (країни зони євро, Швейцарія, Швеція та Данія) використовує агресивну грошово-кредитну політику у формі від'ємних облікових ставок або від'ємних ставок по депозитах у центральних банках. Така ситуація не могла не вплинути на бізнес-модель діяльність комерційних банків.

Від'ємні номінальні ставки по депозитах представляють собою податок, який центральний банк накладає на комерційні банки, щоб заохочувати їх до розширення кредитування, і який не виступає податком на доходи власників депозитів. Проте у комерційного банку є два виходи з цієї ситуації. Банк може перекласти цей податок на своїх клієнтів, так що від'ємні ставки будуть стягуватися з роздрібних депозитів, а банки у той час знижуватимуть ставки по кредитах. Цей варіант зашкодить вкладникам, але потенційно збільшить рівень банківського кредитування. Або існує другий варіант, коли цей податок не перекладається на клієнтів, а від'ємні ставки по депозитах, встановлені центральними банками, втрачуть потенціал для стимулювання кредитування реального сектору економіки [1-5].

Тривале застосування політики наднизьких облікових ставок спричиняє фундаментальні зміни в існуючих бізнес-моделях фінансових установ (банки, пенсійні фонди, страхові компанії, фонди грошового ринку), що викликає значні ризики для фінансової стабільності.

Якщо центральний банк запроваджує від'ємні облікові ставки по депозитах, то депозитні фінансові установи стикаються з труднощами управління своїм балансом. Перед ними постає вибір: або перекладати тягар від'ємних ставок за депозитами клієнтам, або втрачати власну маржу. Тобто роздрібні банки найбільше відчувають вплив від'ємних облікових ставок.

Якщо банки не перекладуть на клієнтів тягар від'ємних ставок, то прибутки банків серйозно скоротяться. Деякі банки вже почали відмовлятися від великих за обсягами депозитів корпоративних клієнтів, оскільки банки не в змозі покрити витрати на їх обслуговування. У Данії, наприклад, один з найбільших банків «Jyske Bank» з 1 грудня 2019 р. стягує 0,6 % з депозитів клієнтів, на яких більше 7,5 млн. датських крон (близько 1 млн. дол. США) [6].

У банках, які перекладають на клієнтів від'ємні облікові ставки, збільшується попит на готівкові гроші. Справді, від'ємні ставки ставлять питання для банків: навіщо людям чи компаніям зберігати готівку на своїх банківських рахунках, якщо за це ще треба доплачувати? Запровадження від'ємних ставок у період значних цифрових інновацій може сприяти переходу на альтернативні віртуальні валюти, як біткоїн, які, щонайменше, слугуватимуть засобом збереження коштів.

Якщо вести мову про домогосподарства, то для них стає все важче робити заощадження. У такий ситуації домогосподарства можуть або більше витратити або збільшувати свою норму заощаджень. Деякі домогосподарства отримують вигоду від низьких ставок по іпотечних кредитах, але цей позитивний ефект значною мірою компенсується збільшенням цін на нерухомість через наднизькі облікові ставки. Також може посилитися проблема нерівності. Більшість домогосподарств втратять від зменшення прибутковості своїх заощаджень, не отримуючи нічого від інфляції цін на активи.

Найбільше виграють від від'ємних або надзвичайно низьких облікових ставок уряди країн з найбільшими рівнями заборгованості [7]. Якщо в економіці діють надзвичайно низькі облікові ставки, то в уряді немає стимулів для скорочення свого боргу. Наднизькі облікові ставки зменшують коефіцієнт обслуговування боргу, призводячи до його штучної стійкості. Вони створюють оманливий стан того, що проблема боргу може бути швидко та безболісно вирішена. Однак вони не є вирішенням проблеми, а скоріш стимулюють її, заохочуючи модель боргового зростання [8].

Список використаних джерел

1. Agarwal R., Kimball M. (2019). Enabling deep negative rates to fight recessions: a guide.
2. Резникова Н. В. Проблемы глобальной макроэкономической взаимозависимости. *Modern Science – Moderní věda*. 2016. № 2. pp.52-55.
3. Резникова Н. В. Теоретико-методологічні підходи до визначення природи економічних дисбалансів в контексті кризових потрясінь. *Вісник Донецького національного університету*. 2012. №1. С. 153-157.
4. Рубцова М. Ю., Резникова Н. В. Міжнародна макроекономіка: теорія і практика. Київ: Аграр Медіа Груп, 2019. 364 с.
5. Іващенко О. А., Резникова Н. В. Роль монетарної політики в досягненні економічної стабільності: асиметрії трансмісійного механізму. *Економіка та держава*. 2016. № 3. С. 7-12.

6. Milne R. (2019). Denmark's Jyske Bank imposes negative interest rates. *Financial Times*. 2019. Retrieved from: <https://www.ft.com/content/ebabea22-c31b-11e9-a8e9-296ca66511c9>.

7. Bernanke B. Deflation: Making sure "It" doesn't happen here. 2002. Retrieved from: https://www.researchgate.net/publication/243772625_Deflation_Making_sure_It_doesn't_happen_here.

8. Hannoun H. (2014). Central banks and the global debt overhang. Retrieved from: <https://www.bis.org/speeches/sp141120.htm>.

СЕКЦІЯ 2.
АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ОБЛІКУ ТА АУДИТУ В УКРАЇНІ

Grinenko Julia,
Postgraduated Student, Audit Department
State University «Kyiv National Economic University»
named after Vadym Hetman

**CHARACTERISTICS OF THE OPERATING CONDITIONS OF
TRANSFER PRICING IN THE MARKET**

The regulations establish that the Commissioner will evaluate the results of the transaction as actually structured by the taxpayer unless its structure lacks economic substance. However, the Commissioner may consider the alternatives available to the taxpayer in determining whether the terms of the controlled transaction would be acceptable to an uncontrolled taxpayer faced with the same alternatives and operating under comparable circumstances [1].

For transfer pricing purposes, the subject transaction involves the transfer of property or services between related companies that belong to the same multinational enterprise group. These transactions are referred to as controlled transactions, or non-arm's-length transactions.

Controlled transactions are distinctly different from uncontrolled transactions. Uncontrolled transactions occur between companies that are assumed to operate independently from each other, or on an arm's-length basis.

For financial accounting purposes, the Financial Accounting Standards Board offers a similar position in ASC 820 by stating, a fair value measurement is for a particular asset or liability. Therefore, when measuring fair value a reporting entity shall take into account the characteristics of the asset or liability if the market participants would take those characteristics into account when pricing the asset or liability at the measurement date [2].

These characteristics often include the condition and location of the asset, and whether or not there were any restrictions on the sale or use of the asset at the time of the transaction.

Comparing the two standards from a broad perspective, it is evident that both standards attempt to evaluate the economic structure of the subject transaction based on the transaction characteristics that unrelated parties would use to determine a price for the subject transaction.

Adjustments to the structuring of the transaction can occur in the arm's-length price, but only if the Service believes the structure lacks economic substance (i.e., was not comparable to an uncontrolled transaction of similar nature).

For intercompany transfer pricing purposes, the context of the subject transaction is analyzed from a dual prospective. That is, in a transfer pricing analysis, the interests of both the buyer and the seller, both dealing at arm's length, are evaluated to determine a price for the subject transaction.

By comparison, the objective of a fair value financial accounting analysis is to determine an exit price that would be received to sell an asset or paid to transfer a liability, which effectively is a one-sided perspective.

Transactions that consider only one perspective can result in a value that is different than if both the buyer's perspective and the seller's perspective are considered. This is because by only considering the transaction from the perspective of the seller, and not the buyer, the analyst may omit pertinent information about what the buyer stands to gain in the transaction.

In other words, the potential benefits of the subject transaction, negotiated from the buyer's perspective, can have an influence on the arm's-length price of the subject transaction.

Thus, arm's-length price attempts to estimate the price of a transaction by including factors that are relevant to each specific buyer and seller. The inclusion of such factors in an analysis leads the arm's-length price standard towards a more subjective and company-specific value conclusion. Fair value, which as noted is a one-sided perspective, generally leads to a more objective valuation analysis and value conclusion.

For transfer pricing purposes, analysts typically use methods that rely on comparable uncontrolled transactions. These comparable uncontrolled transactions provide market-based transactional data involving property comparable to the subject property that was transacted under circumstances comparable to the subject transaction.

The lack of data on such comparable transactions can make a particular method more or less reliable, and even inapplicable. The comparable transactions are referred to as uncontrolled transactions because the parties involved in the transactions are independent of each other.

In the context of both arm's-length price and the fair value standard, a comparison between a controlled transaction and a comparable transaction may be required. In the process of selecting and analyzing potentially comparable transactions, the two standards diverge in a few subtle, but important, ways. The primary differences relate to the following: the reference transaction, the market where the reference transaction occurs, the participants involved in the reference transaction.

These three differences are discussed next.

a) The Reference Transaction

When performing an analysis within the arm's-length price and the fair value context, one consideration is the reference transaction. The two valuation frameworks differ on what types of reference transactions should be analyzed in the valuation.

According to the regulations, when estimating the true taxable income of a controlled taxpayer, the standard to be applied in every case [3] is that of a taxpayer dealing at arm's length with an uncontrolled taxpayer (i.e., unrelated or unaffiliated).

The controlled transaction meets the arm's-length standard if the results of the transaction are consistent with the results that would have been realized if uncontrolled taxpayers had engaged in the same transaction under the same circumstances.

However, because identical uncontrolled transactions can rarely be located, whether a transaction produces an arm's-length result generally will be determined by reference to the results of comparable transactions under similar circumstances [4].

By comparison, ASC 820 does not require an actual transaction to have occurred in order for it to have a fair value. According to ASC 820, fair value is based on an orderly transaction between market participants.

An orderly transaction is not necessarily a real transaction. In fact, an orderly transaction can be a hypothetical transaction that is assumed to have taken place on the measurement date. This hypothetical transaction assumes that the subject asset has been exposed to the market for the usual and customary period of time for marketing activities.

In this regard, the fair value standard directly conflicts with the arm's-length price standard. In other words, the two standards are different with regard to the reference transaction. This is because the reference transaction in a fair value analysis may include hypothetical comparable transactions and, conversely, the reference transaction in an arm's-length analysis are typically considered to be actual comparable transactions.

b) The Reference Market

The market in which the reference transaction is expected to have taken place is also a noteworthy difference between the two standards. Fair value assumes that the transaction to sell the asset or transfer the liability occurs in the principal or most advantageous market to the reporting entity [5].

Within the principal market, the reporting entity is able to sell the asset or transfer the liability at the price that maximizes the amount that would be received for the asset or, minimizes the amount that would be paid to transfer the liability.

The regulations offer different guidance on selecting the comparable transactions, noting that comparable transactions should be derived from a comparable geographic market in which the taxpayer operates and how there may need to be adjustments based on location savings.

This guidance implies that the comparable transaction need not occur in the principal or most advantageous market. This is an important consideration, because there may be significant differences in the economic conditions between markets and countries (i.e., the actual market may not be the same as the most advantageous market).

c) The Participants

The regulations indicate that comparable transactional data involving unrelated parties provide the most objective basis for determining whether a controlled transaction is at arm's length. In this context, unrelated parties are generally considered to be unrelated, actual market participants.

By comparison, the fair value standard supports the use of hypothetical market participants. According to ASC 820, a reporting entity need not identify specific market participants. Rather, the reporting entity shall identify characteristics that distinguish market participants generally.

The difference between the two frameworks' interpretation of the reference transaction participants is, as mentioned above, whether or not they are actual or

hypothetical participants. Arm's-length price supports the use of actual market participants involved in actual market transactions.

The fair value standard does not require the use of actual transaction and supports the use of hypothetical market transactions involving hypothetical market participants.

In comparing the analytical processes of the arm's-length price standard and the fair value standard, both standards are transactional and price based. Although the actual analytical process is quite similar between the two standards, there are two important differences that can yield materially different values in most instances.

The Treasury regulations and the accounting standards have differing aspects on how the property involved should be taxed and by what application (e.g., the use of the asset) they should be assessed. These two issues are discussed next.

Fair value analyses prepared for financial accounting purposes are generally prepared on an after-tax basis. Buy-in price analyses prepared for transfer pricing purposes are sometimes prepared on a pre-tax basis.

The issue with these procedures, and where they conflict, is that something that is transacted is, by its very nature, a pretax transaction price, regardless of the basis used to determine that price.

In both fair value and the arm's-length standard, it is assumed that both the buyer and seller are knowledgeable of the relevant facts and are rational. Rational and independent parties would consider the tax consequences of transactions when evaluating price, which could cause different buyers to estimate different values for the same subject property.

In general, the relative reliability of an application of a method also depends on the degree of consistency of the analysis with the assumption that uncontrolled taxpayers dealing at arm's length would have evaluated the terms of the transaction, and only entered into such transaction, if no alternative is preferable. In principle, this comparison is made on a post-tax basis but, in many cases, a comparison made on a pre-tax basis will yield equivalent results.

The tax treatment under the regulations is meant to provide a shortcut that ensures both the buyer and the seller are willing to enter into the transaction in question after tax costs and benefits are taken into account. The different tax treatments used in the two standards of value may lead to differences in the analysis conclusion.

Estimating the value of an asset or liability under the fair value standard assumes the asset will be used at the highest and best use. According to ASC 820: highest and best use is determined from the perspective of market participants, even if the reporting entity intends a different use. However, a reporting entity's current use of a nonfinancial asset is presumed to be its highest and best use unless market or other factors suggest a different use by market participants would maximize the value of the asset [6].

The definition provided by FASB considers that the highest and best use of an asset (i.e., the use that provides the most profit return on the asset) is the one for which it is to be used.

By comparison, the arm's-length price standard attempts to estimate the price of a transaction based on the results of comparable transactions. In some cases, application of a pricing method will produce a single result that is the most reliable measure of an arm's length result. In other cases, application of a method may produce a number of results from which a range of reliable results may be derived. A taxpayer will not be subject to a transfer pricing adjustment if its results fall within such range (an arm's length range) [2].

Based on the highest and best use analysis, and assuming all other factors are held constant, the fair value standard may result in the same, or greater, value than the arm's-length price standard. This is because the fair value standard uses a single-sided perspective from the side of the seller.

That is, using the highest and best use will maximize the asset value by assuming the subject property is sold into the most advantageous market, even if the subject asset currently is not being used in that market.

On the other hand, the arm's-length price appears to take a more unbiased (or neutral) prospective with regard to the subject market. This is because arm's-length price considers both the buyer and seller (i.e., it employs a dual-sided perspective).

This discussion provided an overview and comparison of the arm's-length price standard and the fair value standard. The arm's-length price standard and the fair value standard are distinct standards of value that differ in several significant aspects.

The arm's-length price standard considers the motivations of both buyers and sellers in transactions. That is, it attempts to perform the analysis from an unbiased, dual-sided perspective. The arm's-length price standard relies on actual comparable uncontrolled transactions to estimate the arm's-length price of a controlled transaction.

The analysis conclusion of an arm's-length price analysis is typically a range of prices from which the original transaction is compared and adjusted based on company-specific factors. Accordingly, the arm's-length price standard offers a subjective and entity-specific analysis.

The fair value standard, unlike the arm's-length price standard, develops a one-sided value conclusion based on the perspective of the seller. Instead of including information about the buyer in the analysis, or developing a range of values, the fair value standard requires the analyst to assume the highest and best use for the subject property, regardless of the intended or actual use of the subject asset or liability. In general, the fair value standard offers a more objective analysis.

Analyses performed for different purposes, using different standards of value, can result in different value conclusions. The arm's-length price standard and the fair value standard have inherent conceptual differences which can result in the difference between a subjective value conclusion and an objective value conclusion.

References

1. OECD Standard for automatic exchange of financial account information. Retrieved from: <http://www.oecd.org/>.

2. U.S. GAAP Accounting Standards Codification Topic 820: Fair Value Measurements and Disclosure. Retrieved from: <http://www.fasb.org/>.
3. OECD Revised Section E on Safe Harbors in Chapter IV of the Transfer Pricing Guidelines. Retrieved from: <http://www.oecd.org/>
4. OECD Standard for automatic exchange of financial account information. Retrieved from: <http://www.oecd.org/>
5. OECD Action plan on Base Erosion and Product shifting. Retrieved from: <http://www.oecd.org/>
6. Farrar J. Debt-equity limitations in thin capitalization rules: Canadian evidence (CAAA) 2008 Annual Conference Paper. Retrieved from: <http://ssrn.com/abstract=1080639>.

Korinko Mykola,
*Doctor of Economics, Professor,
 Head of the Department Audit and Entrepreneurship,
 National Academy of Statistics, Accounting and Audit*

AUDIT QUALITY: TERMS, OBJECTS, EVALUATION

Changes in the organization and management of auditing in Ukraine, due to the implementation of the Law of Ukraine "On Auditing Financial Statements and Auditing" dated 21.12.2017 № 2258-8, necessitated changes in the quality management system of services provided by auditing entities. One of the key issues that have a debatable manifestation at different levels of this system is the formation of the conceptual apparatus in the quality management system. The study of laws, regulations and literature sources on this issue, provided an opportunity to form some provisions, which are listed below.

Regarding the concept of "quality".

According to the dictionary of the Ukrainian language, the term "quality" contains the following definitions, in particular:

«... 1. *The internal certainty of the subject, which is the specificity that distinguishes it from all others.*

2. *The degree of value, value, suitability of something for its intended use.*

3. *One or another characteristic feature, property, trait of someone or something* "[2].

Regarding the concept of "quality", the National Standard of Ukraine ISO 9000: 2015 has the following definitions:

"..The quality of products and services of the organization is determined by the ability to satisfy customers, as well as the intended and unforeseen impact on relevant stakeholders.

The quality of products and services covers not only their intended functions and characteristics, but also their perceived value and benefit to the customer... "[3, p.2.2.1.].

Thus, the concept of "quality" has several definitions, different in direction and perception.

Well-known theorists of "quality": E. Deming, J. Juran, F. Crosby, K. Isakawa, A. Feigenbaum, T. Taguti promoted the transition of economies to comprehensive quality management. [4].

Regarding the concept of "quality of audit services".

According to the norm of paragraph 7 of Article 1 of the Law of Ukraine "On Auditing Financial Statements and Auditing" dated 21.12.2017 № 2258-8 (hereinafter Law 2258) the term "audit services" has the definition:

"... 7) audit services - audit, review of financial statements, consolidated financial statements, performance of other assurance engagements and other professional services provided in accordance with international auditing standards;..."

Unfortunately, in Law 2258, which is the main document regulating audit activities in Ukraine, the concept of the term "quality of audit services" is missing.

Based on the norm of Article 40 of the said Law 2258, which stipulates that *"... audits of quality control of audit services of audit entities for compliance with international auditing standards..."* it is appropriate to note the lack of "Glossary of Terms" definition of the term "quality of audit services" [6]

The study of the content of clause 3.13 "Terms regarding audit", which are given in the National Standard of Ukraine ISO 9000: 2015, made it possible to establish the absence of the concept of "audit quality".

The above provides an opportunity to form a conclusion about the lack of a single legislative (regulatory) definition (interpretation) of the term "quality of audit services". This situation allows for a certain freedom of interpretation of this term both on the part of representatives of the bodies that control the "quality of audit services" provided by audit entities in Ukraine, and representatives of the audit community. Manifestation of such discussions is noted at the meetings of the Audit Chamber of Ukraine in the process of reviewing the results of inspections of audit entities.

Regarding evaluation.

In our opinion, the issues of assessing the "quality of audit services", methods and ways of assessment deserve special attention.

In the publications of scientists in the methods of assessing the "quality" there is mainly a qualimetric approach, the essential value of which is to determine the summary indicator and its components. Presented in research, theoretical direction, general patterns and models associated with quality assessment provide an opportunity to form a basis for the development of applied methods of quality assessment. To form conclusions about the "quality of audit services" the use of the main method of qualimetry – expert, involves the use of general qualimetry (scientific discipline that studies the methodology and issues of comprehensive quantitative assessments of the quality of any objects – objects or processes).

In our opinion, it is expedient to use the Delphi method – the method of group expert assessments – in the process of auditing the quality system of audit entities.

The basic premise of the Delphi method is the idea that if the individual assessments of experts on a given situation are properly generalized and processed, a

general opinion can be obtained that will have the maximum degree of reliability and reliability. *(The Delphi method was developed in the 1950s and 1960s in the United States. The method was developed by the American Strategic Research Center RAND, and its authors are considered to be Olaf Helmer, Norman Neroba, and Nicholas Rescher).* [9].

For evaluation objects.

The prescription of the second part of paragraph 12 of section III. "Conducting an audit at the location of the SAD" "Recommendations for conducting audits to control the quality of audit services", approved by the Decision of the Audit Supervisory Board of the State Institution "Public Audit Oversight Body" (hereinafter OSNAD) dated August 30, 2019 № 5/7 / 13 defined, in particular:

“Based on the results of checking individual tasks, the following is assessed: the effectiveness of the quality control system at the level of task performance; compliance with the requirements of the task in accordance with international auditing standards and the Law; compliance of the SAD report to the circumstances.” [8].

Given the current situation in the situations of inspections of audit entities, it is advisable to take into account the provisions of the National Standard of Ukraine DSTU ISO 9000: 2015, in particular:

«Audit audit criteria. The set of policies, methods or requirements that are used as a benchmark against which to compare objective evidence.” [3, § 3.13.7.].

Thus, it is established:

– the requirements to be used as a reference by the OSNAD Supervisory Board are defined: international auditing standards and Law 2258.

– Policies, methods that should be used as a benchmark with which to "compare objective evidence in the process of verifying the effectiveness of the SAD control system and the compliance of the SAD report with the circumstances" should be developed and approved at the appropriate level of audit management in Ukraine.

According to the results of this study, it is possible to make generalizations, in particular, in today's audit community:

– has the Law of Ukraine 2258, but there is no mechanism for implementing some of its provisions;

– has International Standards on Auditing, but there are no reference samples of approved methods of their implementation;

– has Recommendations for conducting inspections to control the quality of audit services, but there is no development by experts of reference methods for achieving quality at the level of task performance.

Conclusions

"Quality of audit services" refers to the socio-economic component of society with a strong interest of the state, customers of audit services and audit entities.

The current state of functioning of audit subjects determines the need to address problematic issues that are manifested in the process of organization and methodological support of "quality of audit services".

References

1. Zakon Ukrainy “Pro audyt finansovoi zvitnosti ta audytorsku diialnist” vid 21.12.2017 roku No 2258-8 [The Law of Ukraine “Audit of Financial Reporting and Auditing” from 21.12.2017 No 2258-8]. Retrieved from <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2258-19>. [in Ukrainian].
2. Akademichnyi slovnyk ukrainskoi movy: v 11 tomakh. Tom 11, 1980. S. 638 [Academic Glossary of Ukrainian Language: 11 vols. Vol. 11, 1980, p. 638] [in Ukrainian].
3. Natsionalnyi standart Ukrainy DSTU ISO 9000:2015 (ISO 9000:2015, IDT). Systemy upravlinnia yakistiu. Osnovni polozhennia ta slovnyk terminiv [The National Standard of Ukraine DSTU ISO 9000:2015 (ISO 9000:2015, IDT)]. Retrieved from http://online.budstandart.com/ru/catalog/doc-page?id_doc=64030 [in Ukrainian].
4. Stati pod rubrikoy “Nastavniki po kachestvu”, podgotovlennyye po materialam knigi Toni Bendella (1999) [Articles under the heading “The Quality Gums”, prepared on the materials contained in Tony Bendell’s book]. *Standarty I kachestvo – Standards and Quality*, 6. Retrieved from <http://www.management.com.ua/qm/qm009.html>. [in Russian].
5. Bandyrska (2013). Yakist. Rozuminnia, pidkhid, traktuvannia [The quality. Understanding, approach, interpretation]. *Standartyzatsiia. Sertyfikatsiia. Yakist – Standardization. Certification. Quality*, 1, 54– 60. Retrieved from http://www.irbis-nbu.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbu/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&Image_file_name=PDF/ssia_2013_1_20.pdf. [in Ukrainian].
6. Mizhnarodni standarty kontroliu yakosti, audytu, ohliadu, inshoho nadannia vpevnenosti ta suputnykh posluh, vydannia 2016–2017 rokiv. Chastyna 1 [International Standards on Quality Control, Auditing, Review, Other Assurance, and Related Services, edition 2016–2017, part 1]. Retrieved from <https://mof.gov.ua/uk/mizhnarodni-standarti-audit>. [in Ukrainian].
7. Poriadok provedennia perevirok z kontroliu yakosti audytorskykh posluh, zatverdzhenyi Nakazom Ministerstva finansiv Ukrainy No 362 vid 29.08.2019 roku, zareiestrovanyi v Ministerstvi yustytzii Ukrainy 17 veresnia 2019 roku za No 1026/33997 [The procedure for inspections on quality control of auditing services, approved by the Decree of the Ministry of Finance of Ukraine No 362 from 29.08.2019, registered in the Ministry of Justice of Ukraine on September 17, 2019, No 1026/33997]. Retrieved from http://www.apob.org.ua/?page_id=249. [in Ukrainian].
8. Rekomendatsii shchodo provedennia perevirok z kontroliu yakosti audytorskykh posluh, zatverdzheno Rishenniam Rady nahliadu za audytorskoiu diialnistiu Derzhavnoi ustanovy “Orhan suspilnoho nahliadu za audytorskoiu diialnistiu” vid 30 serpnia 2019 roku No 5/7/13 [Recommendations on inspections for quality control of auditing services, approved by the Resolution of the Council on Supervision over Auditing at the State Institution “The Council on Public Supervision over Auditing” from August, 30, 2019, No 5/7/13]. Retrieved from http://www.apob.org.ua/?page_id=249. [in Ukrainian].

9. Metod Delfi i ego primeneniye [Delphi method and its applications]. Retrieved from <https://4brain.ru/blog>. [in Russian].

*Афанас'єва Інна Іванівна,
кандидат економічних наук,
доцент кафедри обліку та аудиту,
Національний авіаційний університет*

ЕКОЛОГІЧНИЙ АУДИТ ЯК ІНСТРУМЕНТ ЕКОЛОГО-ЕКОНОМІЧНОЇ ПОЛІТИКИ СТАЛОГО РОЗВИТКУ

Економіка сталого розвитку вважається найперспективнішою ідеологією сучасності та направлена на забезпечення збалансованого розвитку цивілізації.

Сталий розвиток (англ. Sustainable development) є загальною концепцією стосовно необхідності встановлення балансу між задоволенням сучасних потреб людства і захистом інтересів майбутніх поколінь, включаючи їх потребу в безпечному і здоровому довкіллі [1].

Концепція сталого розвитку задекларована та покликана посилити інтеграцію економічної, екологічної та соціальної складових, що обумовлено глибинною кризою глобального світу. Тому однією з умов переходу до сталого економічного розвитку стає поєднання економічних інтересів з питаннями екологічної безпеки суспільства, що викликано як тиском міжнародних зобов'язань, так і соціально-економічними наслідками екологічних катастроф.

Сучасний стан розвитку економіки характеризується зростаючою роллю постійного екологічного моніторингу та контролю функціонування кожної галузі, підприємства та власника. Саме тому посилення вимог як на законодавчому так і на суспільному рівнях у сфері охорони навколишнього природного середовища висуває на перший план розвиток нового напрямку в аудиторській діяльності - екологічного аудиту. По своїй суті екологічний аудит є системою, яка може використовуватися для виявлення, регулювання та представлення інформації про стан навколишнього середовища в натуральних і вартісних показниках.

Екологічний аудит усе активніше застосовують у Європі як економіко-правовий інструмент стимулювання природоохоронної діяльності. Наприклад, Світовий банк і Європейський банк реконструкції та розвитку впроваджують власні програми еколого-інвестиційного (фінансового) аудиту та використовують їх для отримання достовірної інформації, щоб мінімізувати ризики кредитування, визначити доречність фінансування інвестиційних проектів, упроваджують власні програми аудиту [2, 3]. Сфери незалежного екологічного аудиту в країнах ЄС розширюються та призначені для:

- оцінювання безпеки продукції, прогнозування та мінімізації екологічних ризиків інвестиційної, банківської, страхової, господарської діяльності, операцій з нерухомістю;
- врегулювання конфліктів між державними органами і корпораціями.

Натомість у європейських країнах системний екологічний аудит став ефективним інструментарієм запровадження принципів комплексного запобігання забрудненню, програм екологічно безпечного виробництва, маркування та страхування з оцінкою життєвого циклу продукції. Постійне вдосконалення механізмів сталого розвитку, запровадження ефективної законодавчої бази у вигляді директив і регламентів сприяло появі в країнах ЄС попиту на аудит відповідності діяльності корпорацій вимогам чинного законодавства, високим стандартам якості життя та довкілля.

Перші кроки щодо організації екологічного аудиту в Україні було зроблено у 2004 році введенням в дію Закону «Про екологічний аудит». Стаття 1 Закону визначає екологічний аудит як «документально оформлений, системний, незалежний процес оцінювання об'єкта екологічного аудиту, що передбачає збирання і об'єктивне оцінювання доказів для встановлення відповідності визначених видів діяльності, заходів, умов, системи екологічного управління та інформації з цих питань вимогам законодавства України про охорону навколишнього природного середовища та іншим критеріям екологічного аудиту» [4]. При цьому визначено велике коло об'єктів екологічного аудиту:

- підприємства, установи та організації, їх філії та представництва чи об'єднання, окремі виробництва, інші господарські об'єкти;
- системи управління навколишнім природним середовищем;
- інші об'єкти, передбачені законом.

Ст. 49 Закону України «Про охорону навколишнього природного середовища» регламентує, що «з метою врахування екологічних вимог у процесі приватизації чи корпоратизації об'єктів права державної власності, іншої зміни форми власності чи зміни суб'єктів права власності на об'єкти, а також для потреб екологічного страхування, оренди майна, набуття права власності на майно та земельні ділянки, створення, функціонування і сертифікації систем екологічного управління, при здійсненні іншої діяльності в Україні проводиться добровільний чи обов'язковий екологічний аудит» [5].

Протягом останніх десятиліть прийнято низку нормативних актів, які визначили місце екологічного аудиту в системі забезпечення певного вектору Стратегії сталого розвитку (табл.).

Проте конкретні програми, підготовлені на виконання Стратегії «Україна-2020», на жаль, не стали програмним механізмом, за допомогою якого Україна могла б реалізувати принципи сталого розвитку [6].

Важливо відмітити, що екологічний аудит є незалежним і здійснюється на наступних принципах: незалежність, законність, наукова обґрунтованість, об'єктивність, неупередженість, достовірність, конфіденційність, персональна відповідальність аудитора. Тобто аудиторська діяльність у сфері охорони природного середовища має здійснюватися висококваліфікованими фахівцями. Нажаль, у Законі «Про аудит фінансової звітності та аудиторську діяльність» не містяться положення щодо організації екологічного аудиту, сертифікації аудиторів, які здійснюють такий аудит. Позитивним моментом прийнятого Закону є збільшення переліку суб'єктів, для яких аудит є обов'язковим, тому очевидна необхідність на законодавчо-нормативному рівні зобов'язати

власників розширити перелік об'єктів перевірки об'єктами економіко-екологічної сфери.

Таблиця

Нормативні акти, що регламентують впровадження та розвиток екологічного аудиту

№ з/п	Документ	Основні положення документу
1	Закон України «Про екологічний аудит» [4]	Об'єкти, суб'єкти, критерії та докази екологічного аудиту, його мета, основні завдання та правове регулювання; принципи, сфери дії та форми екологічного аудиту; порядок проведення екологічного аудиту та організації еколого-аудиторської діяльності; міжнародне співробітництво в галузі екологічного аудиту
2	Стратегія сталого розвитку «Україна – 2020» [7]	Мета реалізації Стратегії, вектори руху; дорожня карта та першочергові пріоритети реалізації Стратегії; шляхи реалізації положень Європейської хартії місцевого самоврядування, стратегічні індикатори і засоби реалізації Стратегії, нормативно-правове та інформаційне забезпечення реалізації Стратегії
3	Закон України «Про охорону навколишнього природного середовища» [5]	Спостереження, прогнозування, облік та інформування в галузі навколишнього природного середовища; економічний механізм забезпечення охорони навколишнього природного середовища та заходи щодо забезпечення екологічної безпеки; природні території та об'єкти, що підлягають особливій охороні; вирішення спорів у галузі охорони навколишнього природного середовища; відповідальність за порушення законодавства про охорону навколишнього природного середовища; міжнародні відносини України у галузі охорони навколишнього природного середовища

В Україні екологічний аудит не набув відповідного поширення через недосконалість законодавства, відсутність чіткої вимогливості держави та суспільства до підприємств-забруднювачів; нормативно-правових актів системного екологічного аудиту; формальний підхід до впровадження принципів збалансованого розвитку. Саме розвиток екологічного аудиту є інструментом здійснення відповідного вектору сталого розвитку, тобто відновлення макроекономічної стабільності, забезпечення зростання економіки екологічно невиснаженим способом та створення сприятливих умов для ведення господарської діяльності.

На сьогодні з упевненістю можна стверджувати про існування гострої потреби у розвитку екологічного аудиту, що обумовлено погіршенням екологічної ситуації в державі та неефективністю традиційних форм державного екологічного контролю.

Таким чином, в даний час існує об'єктивна необхідність керівництва підприємств у впровадженні та вдосконаленні системи екологічного аудиту, який являється інструментом покращення екологічної ситуації в Україні та зменшення негативного впливу на навколишнє середовище.

Список використаних джерел

1. Вікіпедія. Сталий розвиток: URL: <http://uk.wikipedia.org/wiki/>.
2. Бондар Ю. А. Впровадження екологічного аудиту в Україні. *Економічний вісник Донбасу*. 2013. № 2 (32). С. 172-175. URL: <http://dspace.nbuv.gov.ua/bitstream/handle/123456789/123312/29-Bondar.pdf?sequenc>.
3. Бондар О., Білянський Г., Саталкін Ю., Пилипчук М.. Екологічний аудит: світовий досвіт і вітчизняні реалії. *Вісник НАН України*. 2011. № 4. С. 43-51. URL: http://catalog.library.tnpu.edu.ua:8080/library/DocDescription?doc_id=449930.
4. Про екологічний аудит: Закон України від 24.06.2004 № 1862-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1862-15#Text>.
5. Про охорону навколишнього природного середовища: Закон України від 26.06.1991 № 1268-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1264-12#Text>.
6. Аналітичний звіт: Україна на шляху до стабільності та зростання. URL: http://newser.com.ua/media/projects/1/file/New_Ukraine_book.pdf.
7. Про Стратегію сталого розвитку «Україна – 2020»: Указ Президента України від 12.01.2015 № 5/2015. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5/2015#Text>.

Баширова Гюнай,

аспірантка,

Національна академія статистики, обліку та аудиту

ЗАКОНОДАВЧІ ЗМІНИ У ПОДАТКОВИХ РІЗНИЦЯХ З ПОДАТКУ НА ПРИБУТОК

Необхідність уніфікації та однозначного сприйняття системи облікового відображення розрахунків за податком на прибуток, зумовили впровадження та застосування податкових різниць з податку на прибуток. Податкові різниці з податку на прибуток виникають у зв'язку з наявністю розбіжностей у критеріях визнання доходів та витрат на рівні бухгалтерського та податкового обліку. Повний перелік податкових різниць з податку на прибуток визначений нормами Податкового кодексу України, положення якого періодично змінюються та оновлюються з урахуванням вимог реформування економіки країни. Такі чергові зміни в переліку податкових різниць з податку на прибуток були внесені Законом України «Про внесення змін до Податкового кодексу України щодо вдосконалення адміністрування податків, усунення технічних та логічних неузгодженостей у податковому законодавстві» від 16.01.2020 р. № 466-IX [3].

Відповідно до норм ПКУ «податкова різниця – це різниця, яка виникає між оцінкою і критеріями визнання доходів, витрат, активів, зобов'язань за національними положеннями (стандартами) бухгалтерського обліку або міжнародними стандартами фінансової звітності, доходами і витратами, визначеними згідно з розділом III Податкового кодексу» [2].

Вищенаведеним законом було внесено ряд змін в частині визначення переліку та видів податкових різниць (п. 140.4 ст. 140 ПКУ). Основними змінами в переліку податкових різниць з податку на прибуток є наступні:

1. Фінансовий результат зменшується за нарахованими дивідендами та доходами від участі в капіталі нерезидентів та контрольованих іноземних компаній, за умови, що частка участі в капіталі нерезидента становить щонайменше 10 відсотків протягом календарного року та такий нерезидент не входить до переліку держав (територій), з якими є чинні міжнародні договори України про уникнення подвійного оподаткування доходів).

2. Фінансовий результат платника податку – правонаступника іншого суб'єкта господарювання зменшується на суму від'ємного значення об'єкта оподаткування податкового періоду, що обліковувалося у платника податку, який реорганізується шляхом приєднання, злиття, перетворення у періоді затвердження передавального акта; поділу, виділу у періоді затвердження розподільчого балансу пропорційно до отриманої частки майна згідно з розподільчим балансом.

3. Фінансовий результат платника податку на прибуток збільшується на суму 30 % вартості товарів (у тому числі необоротних активів), робіт та послуг, реалізованих на користь нерезидентів із низькоподаткових юрисдикцій (крім результатів операцій, визнаних контрольованими для цілей трансфертного ціноутворення).

4. Фінансовий результат до оподаткування збільшується на суму штрафів, пені, нарахованих контролюючими органами та іншими органами державної влади у випадку порушення платником вимог законодавства. Слід звернути увагу, що дана податкова різниця стосується визнаних суб'єктом господарювання сум штрафних санкцій та пені у бухгалтерському обліку після 22.05.2020 року.

5. Фінансовий результат до оподаткування збільшується на суму витрат, понесених платником податків при здійсненні операцій з нерезидентами, якщо такі операції не мають ділової мети. Ділова мета наявна якщо платник податків має намір одержати економічний ефект у результаті господарської діяльності.

Оновлений перелік податкових різниць з податку на прибуток повинен застосовуватися підприємствами після 23 травня 2020 року. Разом з тим, оновлення переліку податкових різниць призводить до необхідності зміни форми Додатку РІ та Декларації з податку на прибуток. Однак форма Декларації з податку на прибуток перебуває на стадії доопрацювання та удосконалення. Якщо ж оновлені податкові різниці з податку на прибуток виникають, суб'єкт господарювання має право відобразити суму податкової різниці у будь-якому зручному рядку додатка РІ до Декларації, яким передбачено збільшення фінансового результату до оподаткування, із зазначенням цього факту у спеціальному полі декларації (графу «наявність доповнення»).

Законом України від 16.01.2020 р. № 466-ІХ також внесено зміни, відповідно до яких коригування фінансового результату до оподаткування на податкові різниці, перелік яких зазначений у розділі III ПКУ можуть не

застосовуватись платниками податку, у яких річний дохід не перевищує 40 мільйонів гривень.

Динаміка та постійні зміни в частині визначення переліку податкових різниць з податку на прибуток, їх доповнення засвідчує постійний пошук напрямів оптимальної гармонізації податкового та бухгалтерського обліку податку на прибуток. Разом з тим, різними авторами та дослідниками наводяться наявні недоліки в частині законодавчого регулювання застосування податкових різниць з податку на прибуток.

Заслугове на увагу думка авторів, які вважають, що «необхідно посилити вплив регулюючої функції податкових різниць, що можна досягти через розширення переліку коригувань, які поширюються на певні види діяльності, а також розроблення механізму застосування пільг у поєднанні з процесами коригування фінансового результату на податкові різниці для активізації інвестиційної та інноваційної діяльності суб'єктів підприємництва. Потребують подальшого узгодження окремі положення бухгалтерського й податкового обліку, які стосуються порядку нарахування амортизації необоротних активів і проведення відповідних коригувань фінансового результату. У Податковому кодексі також недостатньо економічно обґрунтовані обмеження на визнання окремих витрат, які беруться до уваги у процесі коригування фінансового результату на податкові різниці третьої групи. Суттєвим недоліком Податкового кодексу в частині оподаткування прибутку підприємства є неврахування коригувань, пов'язаних зі списанням кредиторської заборгованості за товари, роботи і послуги, термін позовної давності якої минув і її сума включається до складу доходів звітного періоду» [1, с. 186-187]. Підводячи підсумок вищевикладеному, слід звернути увагу на позитивних моментах реформування системи оподаткування податком на прибуток та необхідності аналізу зарубіжного досвіду щодо даного питання з метою впровадження позитивних міжнародних практик.

Список використаних джерел

1. Малярчук І. І., Стеців Л. П. Податкові різниці: механізм обчислення та відображення у звітності. *Наукові записки*. 2016. № 2 (53). С. 181-188.
2. Податковий кодекс України 2 грудня 2010 року № 2755-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17#Text>
3. Про внесення змін до Податкового кодексу України щодо вдосконалення адміністрування податків, усунення технічних та логічних неузгодженостей у податковому законодавстві: Закон України від 16.01.2020 р. № 466-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/466-20#Text>.

*Безверхий Костянтин Вікторович,
кандидат економічних наук,
доцент кафедри обліку та оподаткування,
Національна академія статистики, обліку та аудиту*

ФОРМУВАННЯ КОНЦЕПЦІЇ АРХІТЕКТОНІКИ ФІНАНСОВОЇ ЗВІТНОСТІ

Виникнення звітності було обумовлено тим, що всі зацікавлені користувачі потребували інформацію для управління суб'єктом господарювання. І таким джерелом стала звітність, зокрема фінансова. Фінансова звітність підприємства побудована на концепції фінансового капіталу. Її виникнення зумовлено тим, що спочатку власник, а потім банки, держава, партнери, акціонери (з появою акціонерних товариств – XVII ст., англійська Остіндська торгова компанія (1600 р.), акціонерний банк Англії (1694 р.), інвестори, кредитори, менеджери усіх рівнів, працівники, громадськість потребували інформацію про господарську діяльність підприємства. Змінювалися умови господарювання, економічні та політичні формації, але фінансова звітність, на сьогодні, залишається джерелом інформації про господарську діяльність підприємства як для внутрішніх, так і зовнішніх користувачів з метою прийняття ними відповідних управлінських рішень.

Харламова О. В. зазначає, що під архітектонікою транспарентної фінансової звітності пропонується розуміти поєднання її елементів з метою уникнення інформаційних зміщень і невинуватених акцентів, що сприятиме задоволенню симетричних інтересів власників і споживачів капіталу. Тому концепцію архітектоніки фінансової звітності доцільно визначити як систему вихідних теоретико-методологічних положень структуризації транспарентної фінансової звітності, конститутивними атрибутами якої є закони, об'єкт, предмет, мета, принципи, елементи, формат, методологічні засади та логіка формування [1, с. 182-183].

Нами було удосконалено схему формування концепції архітектоніки фінансової звітності (рис.).

Закони архітектоніки фінансової звітності – це закон рівноваги, який проявляється у балансі (Активи = власний капітал + зобов'язання), усереднення (фіксація відповідних показників господарської діяльності у фінансовій звітності на певну дату) та структурування (фінансова звітність має набір визначених форм, що складаються з відповідних елементів, об'єктів обліку і окремих статей у певній послідовності).

Об'єктом архітекtonіки фінансової звітності є процес підготовки, складання, подання, затвердження та оприлюднення звітності як системи взаємопов'язаних форм, які надають всебічне уявлення про фінансовий стан, результати діяльності, рух грошових коштів та зміни про власний капітал корпоративного підприємства.

Варто погодитись з думкою О.В. Харламової, що предметом концепції архітекtonіки фінансової звітності виступають усталені закономірності побудови форм фінансової звітності та приміток до неї [2, с. 143].

Метою концепції архітекtonіки фінансової звітності є забезпечення підготовки, складання, подання, затвердження та оприлюднення фінансової звітності як головного інформаційного джерела про фінансовий стан, фінансові результати, рух грошових коштів та зміни у власному капіталі з метою задоволення інформаційних потреб як внутрішніх, так і зовнішніх користувачів.

Завданнями концепції архітекtonіки фінансової звітності є: а) забезпечення процесу формування фінансової звітності; б) побудова системи бухгалтерського обліку під потреби формування показників фінансової звітності; в) верифікація фінансової звітності як забезпечення її достовірності та транспарентності.

Принципи концепції архітекtonіки фінансової звітності виділяє О. В. Харламова як цілісність, детермінованість, динамічність, синергізм і адаптивність [2, с. 143].

Здійснення мети концепції архітекtonіки фінансової звітності реалізується через її відповідні завдання, що забезпечують її функції. Такими функціями концепції архітекtonіки може бути: а) аналітична функція, що полягає в аналізі фінансової звітності підприємства відповідно до встановлених вимог і правил, що її регулюють; б) контрольна функція, полягає в контролі та оцінці процедур в процесі підготовки, складання, подання, затвердження та оприлюднення фінансової звітності; в) функція оберненого зв'язку та систематизації полягає в тому, що концепція архітекtonіки фінансової звітності передбачає наявність такої звітності, яка містить необхідну структуровану інформацію для прийняття управлінських рішень і надається на відповідні запити зацікавлених користувачів; г) адаптивна функція концепції архітекtonіки фінансової звітності полягає в тому, що фінансова звітність змінюється під впливом економічних перетворень, які ставлять нові вимоги перед змістом такої звітності.

Набір елементів концепції архітекtonіки фінансової звітності формується на основі Концептуальних основ фінансової звітності [3]. Елементи фінансової звітності, що пов'язані з характеристикою фінансового стану є активи, зобов'язання та власний капітал. Елементи, що безпосередньо пов'язані з показниками результативності діяльності підприємства є доходи і витрати. Такий набір елементів фінансової звітності формує формат їх представлення. Активи, зобов'язання та власний капітал знаходиться своє відображення у балансі (Звіті про фінансовий стан), а зміни про власний капітал наведені у звіті про власний капітал. Доходи і витрати відображаються у звіті про фінансові результати (Звіті про сукупний дохід). Рух грошових коштів підприємства знаходить своє відображення у звіті про рух грошових коштів (за прямим або

непрямим методом). В примітках до річної фінансової звітності відображається інформація щодо тих, чи інших статей, що потребують додаткового розкриття. Вищенаведене формує формат концепції архітекtonіки фінансової звітності.

Методологічні засади архітекtonіки фінансової звітності включають наступні положення:

- орієнтація на потреби зовнішнього обмеженого в правах користувача;
- однозначність концептуальної основи фінансової звітності і неможливість відступів від неї;
- ідентифікація фінансової звітності;
- дотримання принципів фінансової звітності;
- раціональна повнота та обмеженість поданої та розкритої інформації, достатні для забезпечення транспарентності фінансової звітності;
- свідомо відмова від прагнення відтворити ринкову вартість компанії;
- використання оцінок, суджень, припущень та моделей;
- застосування вільних форматів фінансової звітності за умови їх відповідності концепції архітекtonіки фінансової звітності;
- диференціація річної та проміжної фінансової звітності, що припускає нижчий рівень суттєвості інформації, яка подається і розкривається, з дотриманням усіх інших методологічних засад;
- заборона на згортання статей фінансової звітності (виключенням за вкрай рідкими випадками, у яких згортання відображає економічний зміст господарської події);
- мінімалізм форм фінансової звітності з розширеним розкриттям інформації у примітках до фінансової звітності [2, с. 144].

Логіка складання фінансової звітності полягає в тому, що архітекtonіка фінансової звітності забезпечує поєднання статей як складових елементів фінансової звітності за певними ознаками. В свою чергу, це впливає із структури такої звітності, що забезпечується її наповненням через таксономію фінансової звітності.

В процесі проведеного дослідження було уточнено складові концепції архітекtonіки фінансової звітності, що забезпечить її подальший розвиток, належне розуміння концепції архітекtonіки фінансової звітності, а також формує підстави для подальшого її розвитку.

Список використаних джерел

1. Харламова О. В. Методологія формування та архітекtonіка транспарентної фінансової звітності: дис. ... докт. екон. наук: 08.00.09 «Бухгалтерський облік, аналіз та аудит». Харків, 2015. 555 с.

2. Харламова О.В. Концепція архітекtonіки фінансової звітності. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія : Економічні науки. 2015. Вип. 13(2). С. 141-146.*

3. The Conceptual Framework for Financial Reporting. Retrieved from: <http://eifrs.ifrs.org/eifrs/bnstandards/en/2016/conceptualframework.pdf>.

*Бондарь Ольга Сергіївна,
магістрантка;
Кубік Валентина Дмитрівна,
старший викладач
кафедри бухгалтерського обліку та аудиту;
Одеський національний економічний університет*

ВИЗНАЧЕННЯ ТА ОБГРУНТУВАННЯ ЗАХОДІВ ЩОДО УДОСКОНАЛЕННЯ ОБЛІКУ ТА КОНТРОЛЮ ВИРОБНИЧИХ ЗАПАСІВ

На сьогоднішній день Україна перебуває в процесі реформування економічних відносин, що встановлюють нові вимоги до бухгалтерського обліку та контролю за веденням господарської діяльності підприємств.

Вагомим фактором здійснення виробничого процесу на підприємстві є виробничі запаси. У більшості суб'єктів господарювання вони складають основну частину витрат на виробництво готової продукції. Головною умовою ефективності ведення господарської діяльності є стабільна забезпеченість виробничими запасами, а також пошук їх раціонального використання, що є передумовою прибуткового функціонування підприємства.

Практика показує, що облік виробничих запасів є досить трудомістким розділом. Через це, деякі підприємства стикаються із запущеністю обліку, що в результаті призводить до великих втрат запасів.

Вирішенню цих проблем сприяє вдосконалення ведення бухгалтерського обліку виробничих запасів та їх належно організований економічний контроль.

П(С)БО 9 «Запаси» [1] містить методологічні засади, щодо формування в бухгалтерському обліку інформації про запаси. Згідно з п. 4 П(С)БО 9 запасами є активи, які:

- утримуються для подальшого продажу (розподілу, передачі) за умов звичайної господарської діяльності;
- перебувають у процесі виробництва з метою подальшого продажу продукту виробництва;
- утримуються для споживання під час виробництва продукції, виконання робіт та надання послуг, а також управління підприємством.

Запаси визнаються активом, якщо існує вірогідність того, що підприємство отримає в майбутньому економічні вигоди, пов'язані з їх використанням, та їх вартість може бути достовірно визначена [1].

Проблематикою організації обліку та контролю запасів займалася велика кількість значних вчених, з метою спростити систему організації обліку запасів для отримання максимальних прибутків. Дослідженню актуальних проблем обліку та контролю виробничих запасів присвячені роботи вітчизняних та зарубіжних вчених, зокрема, таких як Бондар І.Ю., Бутинець Ф.Ф., Кужельний М.В, Мурашко В.М., Савицька Г.В., Петрова В.І., Стражева В.І., Сопко В.В., Пушкар М.С., Ткаченко Н.М. та інші.

Раціональне використання запасів знижує собівартість виготовленої продукції, що є головною умовою збільшення прибутку підприємства. А при

правильній організації зберігання і використання матеріальних ресурсів на підприємстві зберігається постійність та прибутковість виробництва.

Для цього склади зберігання виробничих запасів мають бути належно підготовленими, а саме, оснащені ваговими та вимірювальними приладами, мірною тарою та іншими пристосуванням та надійними, щоб усунути псування чи крадіжку матеріалів. Для цього вони повинні мати відповідний шифр (номер), який обов'язково вказують у всіх первинних документах [2].

На місцях зберігання матеріали повинні групуватися таким чином, щоб було можливо швидко їх приймати, відпускати у виробництво та перевіряти наявність. Якщо складський облік буде організовано правильно то облік у бухгалтерії буде ефективним.

Для удосконалення організації оперативного й складського обліку запасів необхідно вводити раціональні форми документів, документообігу й всієї системи оформлення, реєстрації й обробки інформації. Дані зміни сприятимуть використанню електронного документообігу, що спростить роботу бухгалтера зі складання та оформлення документів.

Для вдосконалення обліку виробничих запасів рекомендовано:

- створювати графіки документообігу з обліку запасів і доведення до виконавців їх функцій при створенні і перевірці первинного документа;
- видавати розпорядчу документацію особам, що відповідають за здійснення тієї або іншої господарської операції і мають право підпису первинних документів;
- контролювати із боку працівників бухгалтерії правильності оформлення первинної документації з обліку виробничих запасів (включення в обов'язок бухгалтера, що робить обробку документа, цієї функції через посадові інструкції та встановлення відповідальності за її недотримання).

Для уникнення помилок і порушень при зборі та реєстрації оперативних фактів про виробничі запаси, що підлягають обліку, доцільно розробити детальні інструкції конкретним виконавцям (у вигляді посадових інструкцій, виписок із графіків документообігу) про порядок і терміни реєстрації даних, а також використовувати систему заохочень і покарань за виконання своїх обов'язків виконавцями.

Таким чином, реалізація перелічених напрямів удосконалення обліку виробничих запасів призведе до значного підвищення результативності та фінансово-економічної діяльності підприємств, а також дозволить налагодити більш дієвий і менш трудомісткий облік, контроль наявності, руху і використання виробничих запасів, а також досягти їх економії.

Варто зауважити, що використання електронного документообігу в обліку виробничих запасів на підприємстві призведе до:

- зменшення кількості документів, зокрема прискорить рух інформації між складом та бухгалтерією;
- підвищення ефективності здійснення контролю над складанням документів і прийняттям обґрунтованих рішень стосовно управління виробничими запасами;
- покращення ефективності роботи окремих працівників та підприємства у цілому;

– зменшення витрат на роздрукування, передачу та зберігання значної кількості документів та їх копій [3].

Об'єктивне вивчення фактичного стану справ на підприємстві, виявлення та попередження тих чинників і умов, які негативно впливають на виконання прийнятих рішень і досягнення поставленої мети та доведення цієї інформації до органу управління можливе завдяки веденню внутрішнього контролю.

Внутрішньогосподарський контроль мають проводити керівники підприємств, спеціалісти виробничих підрозділів, обліково-економічна служба та матеріально відповідальні особи.

До основних завдань внутрішнього контролю виробничих запасів відноситься [4]:

– виявлення законності правильності та економічної доцільності їх шляхів руху у процесі виконання виробничої програми;

– контроль за станом зберігання матеріальних ресурсів, визначення їх можливих втрат або розкрадання та з'ясування причин і винних осіб, які це допустили;

– розгляд ролі кожного працівника організації у русі товарно-матеріальних цінностей та визначення частки їх відповідальності за збереження запасів;

– перевірка дотримання норм витрачання матеріальних ресурсів;

– виявлення відповідності облікових залишків, показаних у регістрах аналітичного обліку, результатам інвентаризації;

– визначення правильності відображення у звітності наявності та руху виробничих запасів;

– перевірка дотримання вимог П(С)БО 9 "Запаси".

Без систематичного контролю над матеріальними ресурсами, їх раціональним використанням, операціями і процесами, пов'язаними з виробництвом та реалізацією продукції і сировини не можливе ефективне управління господарюючими об'єктами.

Зазвичай умови зберігання і стан виробничих запасів перевіряють під час інвентаризації, а при поточному контролі здійснюються тематичні перевірки.

Внутрішній контроль на підприємстві повинен бути присутній на кожному з етапів руху виробничих запасів. Так, під час придбання запасів перевіряється вчасність доставки в строки, що передбачені договором, та їх кількісні та якісні характеристики.

При перебуванні запасів на складах здійснюється інвентаризація, що передбачає виявлення надлишків або недостач та контроль за дотриманням умов зберігання матеріальних ресурсів. Це дає інформацію, відповідно до якої будуть прийматися нові управлінські рішення щодо внутрішнього контролю. Для забезпечення безперервного ходу виробничого циклу контролери повинні визначити рівень запланованих витрат, а також витрат, які додатково понесені в ході виробництва, адже саме вони будуть впливати на собівартість виготовленої продукції.

Етапом, який потребує внутрішнього контролю з боку керівництва, є процес реалізації запасів, який полягає у виборі найвигіднішого покупця, що

запропонує максимально високу ціну за продукцію, адже це на пряму впливає на дохід підприємства.

Доцільно здійснювати контроль над дотриманням усіх розроблених планів та нормативів, адже їх дотримання буде свідчити про ефективну систему внутрішнього контролю запасів на підприємстві.

Здійснення внутрішньогосподарського контролю виробничих запасів можна умовно поділити на 4 етапи (рис.).

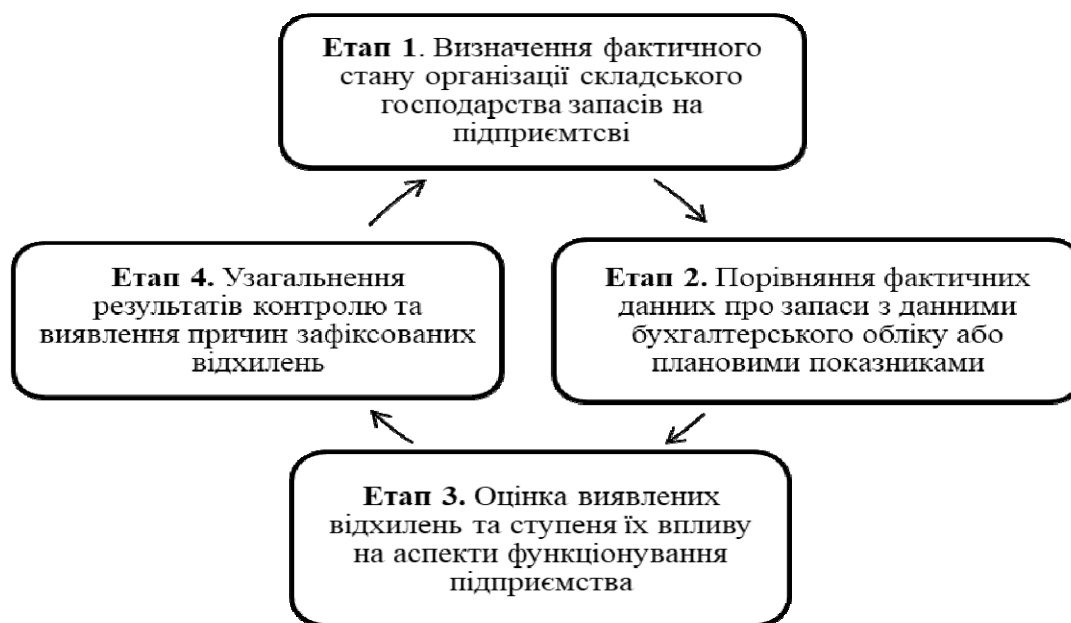

Рис. Послідовність здійснення внутрішнього контролю виробничих запасів на підприємстві

Джерело: [5].

Налагоджена система внутрішнього контролю вимагає професійної підготовки висококваліфікованого спеціаліста, незалежності від керуючого апарату для неупередженого надання висновків і пропозицій, зацікавленості керівника у створенні контролюючого органу для збереження майна.

Для впорядкування і забезпечення чіткості етапів контролю слід зосередитися на можливостях розроблення положень про організацію контролю, визначенні елементів, що безпосередньо стосуються запасів підприємства і визначають методичні аспекти їх обліку в наказі про облікову політику.

При ефективній організації внутрішнього контролю можна досягти головної мети – забезпечити достовірність даних та правильність ведення обліку відповідно до прийнятої облікової політики підприємства.

Отже, ефективність господарської діяльності підприємств залежить від правильно організованого обліку та належного ведення внутрішнього контролю. Поліпшення інформаційного забезпечення управління сприяє використанню в практиці підприємств електронного документообігу, що значно спрощує роботу бухгалтера зі складання та оформлення документів. Рівень достовірності, ефективності та точності обліку запасів залежить від грамотності та чіткості організації електронного документообігу на підприємстві.

Основною причиною неефективного менеджменту є відсутність налагодженої системи контролю, яка забезпечує захист майна власника від нераціонального використання та розкрадання. Відсутність такої системи спричинена нерозумінням адміністративної ланки важливості створення контролюючого органу. Наведений порядок проведення внутрішнього контролю запасів у розрізі господарських процесів забезпечить ефективне функціонування господарської діяльності підприємства.

Отже, вирішення комплексу суперечливих та дискусійних питань обліково-аналітичного управління виробничими запасами та контролю за їх наявністю та рухом є досить актуальним і потребує подальших досліджень з метою створення передумов для формування більш ефективної обліково-управлінської моделі.

Список використаних джерел

1. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 9 «Запаси»: затверджено наказом Міністерства фінансів України від 20.10.99 № 246, зі змінами та доповненнями. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/z0751-99>.
2. Максименко І. Я. Особливості бухгалтерського обліку товарних запасів в системі управління торгівельним підприємством. *Economics and finance*. 2016. № 9. С. 228-230. URL: <http://conferencii.com/files/archive/2016-09.pdf>.
3. Світлична В. Ю. Актуальні проблеми організації і ведення обліку виробничих запасів підприємствами України. URL: http://www.economyconfer.com.ua/full_article/716.
4. Козакова Н. А., Г. Б. Полісюк. Аудит. Теорія і практика : підруч. для бакалаврів. Юрайт, 2014. 385 с.
5. Ступінська М. В. Організація внутрішньогосподарського контролю запасів на підприємстві. *Інвестиції: практика та досвід*. 2013, № 8. С. 84–86.

*Гнилицька Лариса Володимирівна,
доктор економічних наук,
професор кафедри обліку і оподаткування,
ДВНЗ «Київський національний економічний
університет імені В. Гетьмана»*

КЛІЄНТООРІЄНТОВАНІ ПІДХОДИ ДО ОБЛІКУ ВИТРАТ: СУТНІСТЬ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ВПРОВАДЖЕННЯ В УКРАЇНІ

Через загострення економічних і соціальних протиріч в Україні, які викликали зниження попиту на внутрішньому ринку та високу конкуренцію на світових ринках, спричинену наростаючим впливом глобалізаційних процесів, українським підприємствам доводиться відшукувати нові підходи для покращення процесів виробництва, скорочення термінів постачання сировинних ресурсів та удосконалення якості готового продукту (роботи, послуги). В таких умовах актуалізуються системи обліку витрат, засновані на клієнтоорієнтованих концепціях. Серед них особливої популярності набуває систем JIT (система виробництва «точно в термін»)

JIT – це ефективна, гнучка, надійна виробнича система, яка характеризується утриманням мінімального рівня матеріальних запасів, використанням мінімальних виробничих площ (зазвичай орендованих) та спрощеним документопотоком, що дає змогу швидко змінювати асортимент та обсяги виробництва.

Головною метою системи JIT є усунення необґрунтованих витрат у процесі виробництва шляхом скорочення до мінімуму втрат від перевиробництва (роботи поза потребами ринку), браку, відходів, часу простою, не виправданих збитків від неритмічності поставок, і на цій основі формування цільової собівартості продукції заснованої на клієнтоорієнтованому підході до ціноутворення. Досягнення мети забезпечується чітким виконанням наступних завдань:

- 1) зменшення обсягів запасів сировини та матеріалів, готової продукції на складах підприємства, оскільки утримання складських приміщень (чи їх оренда) збільшують вартість виробництва;
- 2) усунення причин зупинки виробництва та зменшення часу на налагодження виробничого устаткування;
- 3) усунення допоміжних функцій, що не приносять доданої вартості підприємству (їх аутсорсинг в разі потреби);
- 4) виготовлення такої кількості продукції, яку відразу можна реалізувати покупцям;
- 5) зменшення обсягів партії готової продукції;
- 6) узгодження з постачальниками потреби у сировині та матеріалах та посилення відповідальності за їх якість та неритмічність поставок;
- 7) запровадження системи тотального (усебічного) контролю якості як передумови мінімізації втрат, пов'язаних з виробничим браком.

Охарактеризуємо ключові властивості системи JIT- виробництво в контексті їх порівняння з традиційною системою обліку виробничих витрат в табл..

Таблиця

Порівняльна характеристика JIT-виробництва та традиційної системи виробництва

Характеристика (властивість системи)	Традиційної системи виробництва	JIT-виробництво
1. Підхід до формування обсягів виробництва	Виробництво за наявних потужностей	Виробництво від реалізації
2. Політика щодо утримання запасів	Наявність суттєвих запасів, що потребує обов'язкового утримання складського господарства	Незначні запаси
3. Політика щодо співпраці з постачальниками	Розпорошеність постачальників та зазвичай нетривалий характер співпраці з ними	Невелика база постачальників, співпраця з якими відбувається на довгостроковій основі
4. Організаційна структура виробництва	Цехова структура виробництва (функціональний підхід)	Осередкова структура виробництва (діяльнісний підхід)
5. Політика щодо професійних компетентностей робочої сили	Спеціалізована робоча сила	Багатофункціональна робоча сила
6. Політика щодо надання допоміжних послуг та утримання відповідних підрозділів	Централізоване надання послуг допоміжних виробництв, що потребує функціонування відокремлених допоміжних підрозділів	Децентралізоване надання послуг допоміжного характеру. Допоміжні функції здійснюють фахівці, які закріплені за кожним з виробничих осередків. Такий підхід дозволяє уникнути додаткових витрат, пов'язаних з утриманням допоміжних підрозділів
7. Стиль цехового управління	Контролюючий стиль управління	Консультуючий стиль управління цехового менеджменту (орієнтований на допомогу з метою підвищення морально-психологічного клімату в колективі)
8. Політика щодо контролю якості	Забезпечення прийняттого рівня якості	Тотальний контроль якості

Дослідження, вказаних в табл. характеристик, дозволяє стверджувати, що за умови чіткого дотримання принципів JIT-системи, підприємство здатне так організувати рух матеріальних потоків, що усі матеріали, запасні частини та напівфабрикати будуть надходити у необхідній кількості, в потрібне місце і точно в призначений термін для виробництва та реалізації готової продукції.

При цьому страхові запаси, які заморожують грошові кошти будуть не потрібними.

Таким чином, використання системи JIT-виробництво у вітчизняній практиці сприятиме вирішенню наступних нагальних завдань сьогоднішнього дня, зокрема:

- покращенню якості продукції та скороченню її нереалізованих запасів;
- оновленню технології виробництва;
- зниженню матеріальних запасів;
- обґрунтуванню та подальшій відмові від здійснення непродуктивних технологічних операцій;
- скороченню операційного циклу та підвищенню оборотності витрат.

Першим виробником в Україні, який перейшов на систему JIT ще у далекому 2005 році було ПрАТ «Чумак». На сьогоднішній день JIT-виробництво практикують такі відомі брендові підприємства як ПАТ «Сармат», ПрАТ «АВК», Торговий дім «Харківський жиркомбінат», ПрАТ «Кримський ТИТАН», ПАТ «Сан Інтербрю Україна», «Ніссан Мотор Україна», «Криворізький завод гірничого обладнання», «Крафт Фудз Україна», горілчаний завод «Неміров» та інші.

Як вказують менеджери зазначених підприємств, використання системи JIT внесло низку переваг у їх діяльність, а саме:

- спричинило зниження рівня запасів матеріальних ресурсів і готової продукції;
- сприяло підвищенню якості продукції та зниженню браку і виправлень;
- спонукало до скорочення термінів виробництва та підвищення гнучкості до зміни асортименту;
- посилило ефективність використання обладнання та мотивацію робітників;
- сприяло гармонізації відносин з постачальниками тощо.

Разом з тим, система JIT не позбавлена і певних вад, що уповільнює її впровадження на вітчизняних підприємствах, зокрема:

- низькі запаси (або взагалі їх відсутність) роблять будь-які збої в роботі логістичної системи вітчизняних підприємств критичними.
- впровадження системи вимагає істотних методологічних змін в облікову систему, належної кваліфікації відповідних фахівців та підвищених фінансових витрат;
- реалізація системи JIT ефективна лише в стабільно працюючих економічних системах за умови довгострокових господарських зв'язків.

Натомість сучасна практика господарювання в Україні засвідчує високий рівень недобросовісної конкуренції, пов'язаної з ненадійним партнерством, фіктивним банкрутством, неритмічними та неякісними поставками, порушенням логістичних маршрутів, тощо, що робить суцільне запровадження системи JIT досить ускладненим.

Однак, не зважаючи на вказані труднощі введення системи JIT в якості однієї з базових методик обліку витрат забезпечить управлінському персоналу вітчизняних підприємств контроль над виробництвом, оптимізацію тривалості

виконання технологічних операцій, чітке дотримання асортименту та обсягу продукції у відповідності з плановими замовленнями, вивільнення додаткових фінансових ресурсів, що сприятиме підвищенню конкурентоздатності вітчизняних суб'єктів господарювання.

Список використаних джерел

1. Управление производством. «Философия just-in-time». URL: <http://firearticles.com/economika-pidpnyemstv/127-analiz-instrumentariyu-koncepciyi-postijnogo-udoskonalennya-bondarenko-s-s.html>.

2. Досвід впровадження логістичної концепції виробництва. URL: www.nbuv.gov.ua/portal/natural/Vchnu/Ekon/2009_4_2/.../250-253.pdf.

*Гойло Наталя Валеріївна,
кандидат економічних наук,
доцент кафедри аудиту,
ДВНЗ «Київський національний економічний
університет ім. Вадима Гетьмана»*

ОРГАНІЗАЦІЯ ТА РЕГЛАМЕНТАЦІЯ РОБОТИ ПІДРОЗДІЛУ ВНУТРІШНЬОГО АУДИТУ

У сучасних умовах багато компаній приймають рішення про формування підрозділу внутрішнього аудиту. Розвитку цієї тенденції є кілька причин: законодавчі вимоги, вимоги регулятора, інвесторів, популяризація функції, зацікавленість в концепції Трьох ліній захисту організації.

Внутрішній аудит є однією з найбільш розвинених форм внутрішнього контролю. Міжнародний Інститут внутрішніх аудиторів (The IIA) в 2013 році розробив модель Трьох ліній захисту. Дана модель координує процеси управління ризиками та внутрішнього контролю за рахунок чіткого визначення та розмежування відповідних функцій і обов'язків. Внутрішній аудит по праву вважається третьою лінією захисту компанії.

Одна з найбільш розвинених форм внутрішнього контролю – внутрішній аудит. Організація внутрішнього контролю у формі внутрішнього аудиту притаманна великим і деяким середнім організаціям, для яких характерні:

- ускладнена організаційна структура;
- численність філій, дочірніх компаній;
- різноманітність видів діяльності і можливість їх кооперування;
- прагнення органів управління одержувати досить об'єктивну і незалежну оцінку дій менеджерів всіх рівнів управління.

Оптимальною вважається структура, при якій генеральний директор відповідає за створення і забезпечення функціонування системи внутрішнього контролю в організації, а служба внутрішнього аудиту підпорядкована функціонально комітету з аудиту, а адміністративно – генеральному директору.

Також можна виокремити й інші найбільш розповсюджені варіанти:

- функціональне підпорядкування акціонеру (акціонерам) компанії, адміністративно – генеральному директору;
- функціонально та адміністративно СВА підпорядкована генеральному директору;
- функціонально та адміністративно підпорядкована керівнику з економіки та фінансів.

Мета внутрішнього аудиту – забезпечення ефективності функціонування всіх видів діяльності на всіх рівнях управління, а також у захисті законних майнових інтересів підприємства та його власників (акціонерів).

Внутрішній аудит допомагає підприємству досягти поставлених цілей, використовуючи систематизований і послідовний підхід до оцінки і підвищення ефективності процесів:

- управління ризиками,
- контролю,
- корпоративного управління.

Функціональні повноваження підрозділу внутрішнього аудиту залежать від компанії і стадії її організаційного розвитку. Підрозділ внутрішнього аудиту проводить незалежну оцінку ефективності процесів управління ризиками, також проводить моніторинг функцій першої (бізнес-функції) і другої (функції моніторингу) ліній захисту. До всього вище згаданого внутрішній аудит також здійснює контроль виконання коригувальних заходів щодо вдосконалення системи управління ризиками та внутрішнього контролю. Ця концепція характерна для компаній на усталеному рівні розвитку, в яких функції внутрішнього контролю та управління ризиками існують тривалий час.

Для організацій, які знаходяться на не досить розвиненому етапі, керівництво не проводить моніторинг і не оцінює самостійно систему внутрішнього контролю та управління ризиками в організації, але вживає заходів щодо виправлення недоліків внутрішнього контролю, виявлених незалежними підрозділами / організаціями. При наявності внутрішнього аудиту проводиться як виявлення порушень, так і оцінка окремих контрольних процедур в ключових областях. При наявності зовнішнього аудиту виявляються недоліки внутрішнього контролю, в т.ч. істотні.

При створенні підрозділу внутрішнього аудиту, насамперед, варто здійснити регламентацію його діяльності. Наявні у відкритому доступі документи Інституту внутрішніх аудиторів і Міжнародні основи професійної практики внутрішнього аудиту в достатній мірі слугують, щоб сформувати дієздатну регламентну базу з визначенням цілей, повноважень, відповідальності і підпорядкованості підрозділу внутрішнього аудиту. Питання підзвітності підрозділу внутрішнього аудиту краще зафіксувати в установчих документах компанії, в яких також має бути визначено, яким органом управління затверджується Положення про підрозділ, яке буде основним документом діяльності даного підрозділу.

Регламентні документи запровадження внутрішнього аудиту включають:

1. Цілі, повноваження і відповідальність внутрішнього аудиту повинні бути визначені у внутрішньому документі групи компаній (Положенні про внутрішній аудит), що відповідає Місії внутрішнього аудиту і обов'язковим для застосування елементів Міжнародних основ професійної практики внутрішнього аудиту.

Керівник внутрішнього аудиту обговорює і погоджує з комітетом по аудиту і вищим керівництвом наступні питання:

- мета і відповідальність підрозділу внутрішнього аудиту.
- очікування від діяльності підрозділу внутрішнього аудиту.
- підвітність керівника внутрішнього аудиту з функціональних і адміністративних питань.
- рівень повноважень (включаючи доступ до інформації, майна і до персоналу), необхідний для виконання аудиторських завдань і для виконання узгоджених завдань і обов'язків.

2. Регламент взаємодії підрозділу внутрішнього аудиту з іншими підрозділами.

3. Керівництво по виконанню проектів внутрішнього аудиту.

На початковому етапі діяльності підрозділу внутрішнього аудиту особливого значення набуває визначення функцій і завдань підрозділу внутрішнього аудиту в Положенні. По-перше, варто чітко розуміти, як і якими ресурсами ці функції реалізовуватимуться, а по-друге – наскільки вони відповідають цілям і будуть затребувані користувачами. Наприклад, вказавши функцію оцінки ефективності системи внутрішнього контролю за певними напрямками діяльності, варто зазначити з якою періодичністю здійснюватиметься така оцінка. Також в Положенні про підрозділ внутрішнього аудиту доречніше описати завдання вищого рівня, такі як: оцінка ефективності систем внутрішнього контролю та управління ризиками в цілому, застосування ризик-орієнтованого підходу при плануванні. Необхідно передбачити можливість внесення змін до Положення на періодичній основі в зв'язку з мінливим ризик-профілем більшості компаній в сучасних умовах господарювання.

*Кінзерська Наталія Вікторівна,
аспірантка,*

Національна академія статистики, обліку та аудиту

ОБЛІКОВО-АНАЛІТИЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ УПРАВЛІННЯ РИЗИКАМИ ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Транснаціоналізація вітчизняної економіки, зміна законодавчих правил оподаткування та функціонування підприємств торгівлі в умовах жорсткої конкуренції значно актуалізують розробку дієвого обліково-аналітичного забезпечення управління ризиками зовнішньоекономічної діяльності (далі – ЗЕД). Своєчасна оцінка та чітка ідентифікація видів ризиків ЗЕД, визначенні їх можливих наслідків та причинно-наслідкових зв'язків, є одним з

першочергових завдань системи управління суб'єктів господарювання в сфері торгівлі. Система бухгалтерського обліку та економічного аналізу виступають ключовим інформаційним базисом для формування системи ризик орієнтованого управління. Саме інформація, яка накопичується та обробляється системою бухгалтерського обліку в подальшому дозволяє розробити напрями мінімізації ймовірних наслідків виникнення ризиків ЗЕД на кожному окремому етапі здійснення зовнішньоекономічних операцій.

«Обліково-аналітичне забезпечення – це процес підготовки обліково-аналітичної інформації, забезпечення її кількості та якості. Таким чином, поняття обліково-аналітичного забезпечення постає у двох значеннях: 1) діяльність, пов'язана зі збором, реєстрацією, узагальненням, збереженням, передачею та аналітичним опрацюванням інформації; 2) забезпечення системи управління відповідною кількістю необхідної якісної інформації» [1, с. 58].

Інформація, яка акумулюється на рахунках бухгалтерського обліку та у звітності підприємства є основним джерелом інформації для управління ризиками ЗЕД. Разом з тим, на сьогодні у звітності підприємств торгівлі розкриття інформації про ризики ЗЕД, їх потенційні наслідки та вплив на безперервність діяльності підприємства не знайшли належного відображення. Дана ситуація зумовлена тим, що зазначене розкриття інформації відповідно до національних стандартів бухгалтерського обліку не передбачено. Згідно з міжнародними стандартами фінансової звітності питання потенційного впливу тих чи інших умов невизначеності, у випадку високої ймовірності негативних наслідків настання певних подій на результати діяльності суб'єкта господарювання повинні розкриватися в примітках до фінансової звітності підприємства.

Безпосередньо ризик ЗЕД не є об'єктом бухгалтерського обліку. Дана ситуація зумовлена тим, що здійснити його достовірну оцінку дуже складно, і у зв'язку з цим ризик ЗЕД не може бути визнано активом або об'єктом бухгалтерського обліку. В системі бухгалтерського обліку можуть відображатися ймовірні або фактичні наслідки впливу ризиків ЗЕД, а також результати управління ними. До таких результатів управління можна віднести:

- прийняття ризику (відображення на рахунках бухгалтерського обліку результатів здійснення господарської операції без урахування впливу ризику ЗЕД);

- самострахування (формування внутрішніх резервів для покриття наслідків настання ризиків ЗЕД);

- страхування ризиків ЗЕД та покриття їх негативних наслідків за рахунок страхового відшкодування;

- розподіл ризиків ЗЕД шляхом облікового відображення передачі здійснення окремих операцій посередникам, в тому числі нерезидентам.

Отже, облікове забезпечення управління ризиками ЗЕД полягає у формуванні масиву інформації про наслідки настання або ймовірний вплив виникнення того чи іншого виду ризику ЗЕД, що в подальшому формує вхідну інформацію для аналітичної обробки за допомогою методів економічного аналізу.

Аналітичне забезпечення управління ризиками ЗЕД також є невідомою складовою ефективною системою ризик-менеджменту. Погоджуємось з авторами, що «одним із найважливіших етапів управління ризиком є його аналіз, мета якого – одержання необхідної інформації щодо структури та властивостей об'єкта ризику (майно, капітал, зобов'язання, фінансові результати, господарська операція або процес), виявлення основних видів ризику, що впливають на цей об'єкт. Ризик доцільніше і вигідніше завчасно виявити, попередити або уникнути, ніж в подальшій роботі підприємства за допомогою управлінського впливу мінімізувати його наслідки» [2, с. 71].

На сучасному етапі розвитку економічного аналізу багатьма вченими та науковцями досліджуються питання розробки методичного забезпечення економічного аналізу підприємницьких ризиків. Зокрема, переважна більшість наукових статей присвячена дослідженню особливостей застосування та реалізації методів та напрямів економічного аналізу для оцінки впливу результатів настання підприємницьких ризиків. Однак автори не дійшли консенсусу в частині послідовності, етапів проведення економічного аналізу та формування аналітичних моделей та показників оцінки підприємницьких ризиків, в тому числі й ризиків ЗЕД. Слід звернути увагу, що економічному аналізу можуть підлягати лише ті ризики ЗЕД, щодо яких наявна інформація в системі бухгалтерського обліку та звітності, а також наявні будь які інші джерела інформації. Враховуючи, що економічний аналіз ризиків ЗЕД може здійснюватися за параметричними та кількісними критеріями, необхідно опрацювати комплексну методичку аналітичного забезпечення системи управління ризиками ЗЕД для розробки ефективних заходів мінімізації їх виникнення.

Результати дослідження засвідчили наявність багатьох актуальних питань розробки належного обліково-аналітичного забезпечення управління ризиками ЗЕД. Основними напрямками в частині вирішення вищенаведених узагальнених проблемних питань повинні бути наукове обґрунтування організаційно-методичних положень облікового забезпечення та економічного аналізу наслідків настання ризиків ЗЕД в діяльності підприємств торгівлі.

Список використаних джерел

1. Безродна Т. М. Обліково-аналітичне забезпечення управління підприємством: визначення сутності поняття. *Вісник Східноукраїнського національного університету ім. В. Даля*. 2008. №10. Ч.2. С.58-62
2. Вигівська І. М., Грабчук І. Л., Зеленіна О. О. Обліково-аналітичне забезпечення управління підприємницькими ризиками. *Проблеми теорії та методології бухгалтерського обліку, контролю і аналізу*. 2015. Вип. 1(31). С. 70–79.

Колісник Тетяна Валентинівна,
магістрантка;
науковий керівник:
Ромашко Ольга Миколаївна,
кандидат економічних наук, доцент;
Університет «КРОК»

ОРГАНІЗАЦІЯ ОБЛІКУ ДОХОДІВ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВА

Діяльність кожного підприємства спрямована на отримання максимального прибутку, шляхом ефективного виробництва в умовах конкуренції з мінімальними витратами. Організації бухгалтерського обліку відбувається шляхом використання наукових впроваджень, автоматизації системи розрахунків, використання сучасних технічних засобів, удосконалення плану рахунків, отримання міжнародного досвіду.

Основними правовими документами, що відображають облік доходів та фінансових результатів є ЗУ «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність» [3], НП(С)БО 1 «Загальні вимоги до фінансової звітності» [5], НП(С)БО 15 «Дохід» [6] та МСФЗ 15 «Виручка за контрактами» [4].

Професор В.В. Сопко характеризує термін «дохід» як валовий приплив (надходження) економічної вигоди протягом звітного періоду, який виникає у процесі звичайної діяльності підприємства. Коли ці припливи сприяють збільшенню власного капіталу, окрім збільшення, яке пов'язане з внесками акціонерів, то його називають прибутком, коли зменшенню – то збитком [8, с.403].

Чистий прибуток — це той прибуток, який залишається у розпорядженні підприємства після сплати всіх податків, економічних санкції і відрахувань до добродійних фондів [1, с. 188].

Критерії визнання доходу, наведенні в НП(С)БО 15, застосовуються окремо до кожної операції. Проте ці критерії потрібно застосовувати до окремих елементів однієї операції або до двох чи більше операцій разом, якщо це впливає із суті такої господарської операції (операцій) [2, с. 328].

В бухгалтерському обліку ведеться наступна класифікація доходів, що застосовується для всіх сфер діяльності, на рахунках 7 класу (табл.1):

Таблиця 1

Класифікація доходів

Вид доходів	Рахунки (субрахунки)
Доходи від реалізації продукції товарів та послуг	70 (701-705)
Інші операційні доходи (в тому числі від іноземної валюти і інших оборотних активів)	71 (710-719)
Фінансові доходи	72 (721-723) і 73 (731 -733)
Інші доходи (від не операційної курсової різниці, фінансових інвестицій, необоротних активів, інші доходи звичайної діяльності)	74 (741-746)

**Джерело: складено автором*

Облік доходів ведеться на рахунках 7-го класу, за таким принципом:

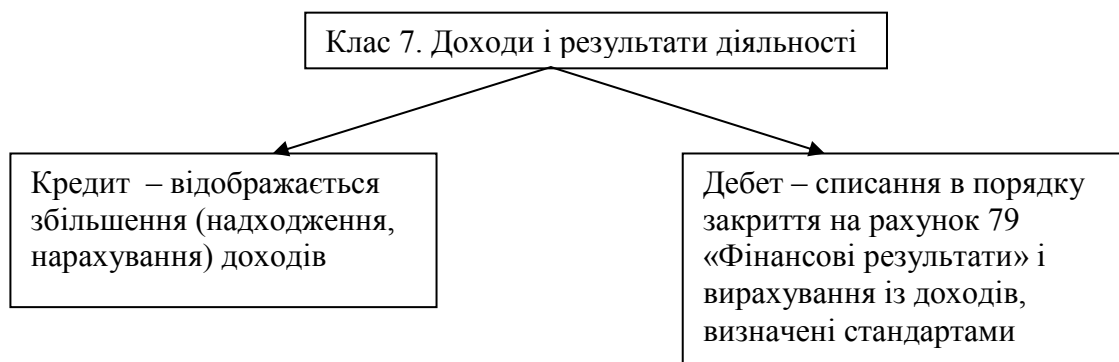

Рис. Доходи і результати діяльності

**Джерело: складено автором*

Також підприємства можуть отримувати доходи, що не враховуються для визначення об'єкта оподаткування:

Таблиця 2

Перелік доходів, що не оподатковуються

№ п/п	Доходи
1	Сума попередньої оплати та авансів, отримана в рахунок оплати товарів, виконаних робіт, наданих послуг
2	Суми ПДВ отримані/нараховані платником ПДВ на вартість наданих послуг, виконаних робіт, продажу товарів
3	Суми коштів, що надходять платнику податку <ul style="list-style-type: none"> - у вигляді прямих інвестицій або реінвестицій; - як компенсація (відшкодування) за примусове відчуження державою іншого майна платника ПДВ; - за рішенням суду або в результаті задоволення претензій; - у вигляді внесків (не державне пенсійне забезпечення; надходять за пенсійними вкладками; надходять до неприбуткових установ та організацій); - як спільне інвестування
4	Дивіденди
5	Вартість основних засобів, безоплатно отриманих платником ПДВ
6	Кошти або майно, що <ul style="list-style-type: none"> - повертаються власнику корпоративних прав; - повертаються учаснику договору про спільну діяльність без створення юридичної особи; - надходять у вигляді міжнародної технічної допомоги; - отримані засновником третейського суду, як збір на покриття витрат; - надходять комісіонеру, в межах договорів комісії, доручення
7	Основна сума отриманих кредитів, позик та ін. доходів

**Джерело: складено автором*

Доходи формуються документами різних підсистем (надання послуг, продаж матеріальних цінностей, курсові різниці). Регламентований документ «Визначення фінансових результатів» закриває доходи на 79 рахунок і визначає прибуток підприємства проводкою на 44 рахунок [7, с. 242]

Згідно ПКУ прибуток визначається шляхом зменшення суми доходу звітного періоду на собівартість реалізованих товарів, робіт, послуг і суму інших витрат.

Доходи при визначенні об'єкту оподаткування складаються з:

- Доходів від операційної діяльності – реалізація товарів, робіт, послуг, в тому числі винагорода комісіонеру. Призначається на дату переходу прав власності на товари чи по даті складання акту на роботи та послуги. Співвідноситься з субрахунками рахунку 70;
- Інших доходів – доходи від операцій лізингу/оренди, реалізації оборотних активів, необоротних матеріальних активів, вартість безкоштовно отриманих товарів, робіт, надання послуг, суми фінансової допомоги, безнадійної кредиторської заборгованості інше. Датою отримання таких доходів є дата їх виникнення. Співвідноситься з субрахунками рахунку 710-76 [7, с. 243].

Якщо говорити про збільшення доходу можна скористатися двома методами :

1. Збільшення дохідності поточних джерел доходу;
2. Створювати нові джерела доходу

Таким чином, доходи – є важливим результатом діяльності підприємства, які мають прямий вплив на фінансові результати. Отримання прибутку є необхідною умовою функціонування будь-якого суб'єкта господарювання.

Список використаних джерел

1. Андреева Г. І. Економічний аналіз: Навчально-методичний посібник для самостійного вивчення дисципліни. Суми: УАБС, 2007. 230 с.
2. Давидюк Т. В., Манойленко О. В., Ломаченко Т. І., Резніченко А. В. Бухгалтерський облік: навч. посіб. Харків, Видавничий дім «Гельветика», 2016. 392 с.
3. Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні: Закон України від 16. 07. 1999 року № 996-XIV. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/996-14>.
4. Міжнародні Стандарти фінансової звітності 15 «Виручка за контрактами».
5. Національне Положення (Стандарти) бухгалтерського обліку №1 «Загальні вимоги до фінансової звітності».
6. Національне Положення (Стандарти) бухгалтерського обліку №15 «Дохід».
7. ООО «1С-Теллур» Ведение бухгалтерського и налогового учета в прикладном решении «1С: Управление торговым предприятием 8 для Украины» Редакция 1.2. *Методические материалы для слушателей сертифицированного курса. Январь 2014. 554 с.*
8. Сопко В. В. Бухгалтерський облік: навч. посіб. 3-тє вид. перероб. і доп. Київ: КНЕУ, 2000. 578 с.

Кубік Валентина Дмитрівна,
старший викладач,
кафедра бухгалтерського обліку та аудиту,
Одеський національний економічний університет

ПИТАННЯ ОЦІНКИ ПОТОЧНИХ ЗОБОВ'ЯЗАНЬ В СУЧАСНИХ УМОВАХ ГОСПОДАРЮВАННЯ

Функціонування підприємств у сучасних умовах зумовлює трансформацію підходів до якості бухгалтерської інформації, що є необхідною для прийняття певних управлінських рішень. Така трансформація призведе до необхідності певних змін в системі обліку та висвітленні інформації щодо зобов'язань у фінансовій звітності. Процес управління фінансово-господарською діяльністю підприємства неминуче пов'язаний з оцінкою. Проблема оцінки поточних зобов'язань набуває актуальності у зв'язку з фінансовою кризою та зростаючою проблемою неплатежів.

Дослідженню загальних питань оцінки зобов'язань приділялась увага такими вітчизняними вченими і дослідниками як М. І. Бондар, С. Ф. Голов, І. В. Жиглей, І. В. Замула, С. Я. Король, М. Д. Корінько, Л. Г. Ловінська, Н. М. Малюга, М. С. Пушкар, І. В. Супрунова, М. М. Шигун, І. Й. Яремко та ін. Ще напочатку ХХ ст. І. Ф. Шерр відмітив, що проблема оцінки – одна з найважливіших та найскладніших проблем усієї балансової справи [1, с. 474]. Огляд спеціальної літератури підтверджує, що вчені продовжують тлумачити оцінку як складову методу бухгалтерського обліку. При цьому основний наголос робиться на тому, що оцінка – це вираз у грошовій формі майна підприємства з метою узагальнення даних у бухгалтерському обліку та звітності (табл.).

Таблиця

Поняття «оцінка» за поглядом вчених

№ з/п	Автор	Визначення поняття
1.	Кужельний М.В.	оцінка – це не тільки складова бухгалтерського обліку, а й діюча контролююча функція фінансового стану [2]
2.	Ловінська Л.Г.	оцінка – це складова методу бухгалтерського обліку, за допомогою якої здійснюється вимірювання вартості об'єктів бухгалтерського обліку, створення якісних характеристик обліково-економічної інформації та інформаційне забезпечення аналізу фінансового стану підприємства й ефективності його менеджменту [3]
3.	Малюга Н.М.	оцінка – це процес усвідомлення позитивної чи негативної значимості будь-яких господарських явищ, результатів праці, форм виробничо-трудової діяльності, матеріальних вчинків, здобутків господарювання для задоволення людських потреб, інтересів, цілей суб'єкта [4]
4.	Пушкар М. С.	оцінка в обліку необхідна для трансформації фактів, виражених в натуральних показниках, в єдиний грошовий вимірник, що забезпечує приведення інформації про різномірні об'єкти у з'єднану форму та зміст [5]
5.	Туякова З. С.	оцінка одного й того ж об'єкта може бути здійснена на основі використання різних методів оцінки залежно від запитів користувачів. Визначальними при формуванні запитів користувачів є цілі, які переслідує користувач, що використовує облікову інформацію [6].

Джерело: складено автором на підставі джерел [2-6]

Поняття «оцінка» в Законі України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні» та П(С)БО використовується для пояснення принципів бухгалтерського обліку, сутності активів, зобов'язань, доходів і витрат. Оцінка поточних зобов'язань формується під впливом 3-х принципів бухгалтерського обліку: безперервності, обачності, історичної (фактичної) собівартості. На основі принципу безперервності, зобов'язання підприємства оцінюються, враховуючи припущення, що його діяльність триватиме й надалі. На основі принципу історичної (фактичної) собівартості ресурси підприємства оцінюються, враховуючи витрати на їх виробництво та придбання. Найважливішим є принцип обачності, що передбачає використання методів оцінки, які запобігають заниженню сум визнаних зобов'язань [7].

У П(С)БО 11 «Зобов'язання» виділено підрозділ «Визнання та оцінка зобов'язання», а інформація про види оцінки зобов'язань, в яких випадках вони застосовуються, про критерії визнання зобов'язань, відсутня. Лише зазначено, що поточні зобов'язання відображаються у балансі підприємства за сумою погашення, тобто недисконтованою сумою грошових коштів або їх еквівалентів, яка буде сплачена для погашення зобов'язання в процесі звичайної діяльності підприємства, але ж не до всіх поточних зобов'язань можна застосувати таке твердження [8].

Якщо розглядати визнання зобов'язань, то слід відмітити, що національні стандарти розглядають зобов'язання, а міжнародні стандарти – забезпечення.

Згідно П(С)БО 11 [8] зобов'язання визнається, якщо його оцінка може бути достовірно визначена та існує ймовірність зменшення економічних вигод у майбутньому внаслідок його погашення. Якщо на дату балансу раніше визнане зобов'язання не підлягає погашенню, то його сума включається до складу доходу звітного періоду.

Згідно МСБО 37 забезпечення слід визнавати, якщо:

- 1) суб'єкт господарювання має теперішню заборгованість (юридичну чи конструктивну) внаслідок минулої події;
- 2) ймовірно, що вибуття ресурсів, які втілюють у собі економічні вигоди, буде необхідним для погашення заборгованості;
- 3) можна достовірно оцінити суму заборгованості [9].

У міжнародній практиці порядок визначення та відображення коротко-строкових зобов'язань визначається відповідно до МСБО 1 «Подання фінансових звітів», МСБО 37 «Забезпечення, непередбачені зобов'язання та непередбачені активи», а у вітчизняній згідно з П(С) БО 11 «Зобов'язання». Що ж стосується питання списання заборгованості з балансу, то і за П(С)БО і за МСБО однаково визначається момент списання: коли зобов'язання погашене, анульоване або строк його дії пройшов.

МСФЗ трактують оцінку об'єктів (елементів фінансової звітності) як процес розрахунку грошових коштів, за якими об'єкти обліку визнані та внесені у звітність підприємства. Рекомендації МСФЗ з цих питань зводяться у трактуванні до 4 методів оцінки:

1. Оцінка за відновлюваній вартості
2. Оцінка за вартістю придбання (фактичною)

3. Оцінка за дисконтованою вартістю

4. Оцінка за можливою ціною погашення (продажу).

У реальному житті найбільш поширена оцінка за дійсною чи реальною вартістю. Можливі комбінації цих методів. При використанні першого методу оцінки (по відновлюваній вартості) у звітах зобов'язання відображаються недисконтованою сумою, яка могла бути затребуваною для компенсації зобов'язання. Отже, у даному методі грошові суми не дисконтуються. При застосуванні методу оцінки за вартістю придбання облік зобов'язань виконується за сумою виручки за боргове зобов'язання, або, зокрема по грошовим сумах, передбачуваним до оплати в порядку, визначеному при проведенні ділових переговорів. При застосуванні третього методу оцінки зобов'язання показують по вартості майбутнього вибуття грошових коштів (чистого), які будуть потрібні для погашення зобов'язань. Вартість при цьому дисконтуються.

За останній рік тема дисконтування стала однією з найгарячіших. Такий жвавий інтерес був спричинений масовим переходом великих українських компаній на Міжнародні стандарти фінансової звітності та необхідністю звітування за МСФЗ уже за 2019 рік, а також прийняттям змін до Національних положень (стандартів) бухгалтерського обліку. Актуальності даному питанню суттєво додали і податкові органи, які останнім часом масово додатково нараховують податкові зобов'язання з податку на прибуток у зв'язку з проведенням дисконтування [10]. Варто зазначити, що в міжнародній практиці досить комплексно розроблено цю оцінку, що підтверджує її переваги, але водночас є складнощі в її розумінні, а саме визначенні справедливої вартості методом теперішньої (дисконтованої) вартості. Детальні правила дисконтування викладені в МСФЗ 13 «Оцінка справедливої вартості» [11]. Хоча ці правила стосуються безпосередньо оцінки справедливої вартості, але вони можуть враховуватися, з методологічної точки зору, і для оцінок об'єктів, що знаходяться поза сферою цього Стандарту.

Незважаючи на внесені з жовтня 2019 року зміни до П(С)БО, питання порядку дисконтування за П(С)БО досі залишається дещо дискусійним. МСФЗ ж передбачає більш чіткі правила та вимоги [10].

Відповідно до П(С)БО необхідність в дисконтуванні при первісному визнанні зобов'язань опосередковано регламентовано П(С)БО 11. При формальному прочитанні П(С)БО в минулій редакції можна було дійти висновку, що дисконтуванню підлягала виключно заборгованість, на яку нараховуються відсотки. До того ж, положення щодо дисконтування були досить чітко визначені виключно для довгострокових фінансових зобов'язань. При цьому, питання яким чином обліковувати різницю між фактичною собівартістю при первісному визнанні та теперішньою вартістю на дату складання балансу, залишається відкритим.

В цілому, серед важливих змін до П(С)БО, слід відзначити уточнення щодо застосування положень про дисконтування для будь-якої довгострокової кредиторської та дебіторської заборгованості.

При цьому, дискусійним питанням став період з якого мають застосовуватись оновлені стандарти, тобто чи вважати так зміни зміною облікової політики, що передбачає ретроспективний перерахунок, чи зміною облікових оцінок, що застосовується перспективно. Згідно з позицією Мінфіну, яку, на нашу думку, варто було б визначити у перехідних положеннях, зміни до П(С)БО все ж слід вважати зміною облікових оцінок, хоча питання щодо існуючих на дату змін зобов'язань ще залишились відкритими [10].

Зважаючи на необхідність застосування правил дисконтування, в тому чи іншому об'ємі, як підприємствам, що ведуть обліку за МСФЗ, так і за П(С)БО, рекомендуємо детально проаналізувати всі поточні та потенційні операції на предмет необхідності дисконтування, а також розробити документальне забезпечення щодо застосування будь-яких облікових оцінок.

Дослідивши питання оцінки поточних зобов'язань та їх відображення в обліку та звітності можна зробити наступні висновки, що необхідно розробити:

- рекомендації з обліку поточних зобов'язань в частині їх оцінки;
- методику розрахунку вартості поточних зобов'язань за їх видами з метою більш точного відображення поточних зобов'язань у фінансовій звітності.

Ці питання можуть стати підставою для подальших наукових розробок у цій сфері.

Список використаних джерел

1. Шерр И. Ф. Бухгалтерия и баланс. [3-е издание]. [перевод с 5-го немецкого издания С.И. Цедербаума. Редакция, дополнения и примечания проф. Н.С. Лунского]. Москва: Экономическая жизнь, 1925. 579 с.

2. Кужельний М. В., Лінник В. Г. Теорія бухгалтерського обліку: підручник Київ: КНЕУ, 2001. 360 с.

3. Ловінська Л. Г. Оцінка в бухгалтерському обліку: моногр.. Київ: КНЕУ, 2006. 256 с.

4. Малюга Н. М. Шляхи удосконалення оцінки в бухгалтерському обліку: теорія, практика, перспективи: моногр.. Житомир, 2007. 384 с.

5. Пушкар М. С. Метатеорія обліку або якою повинна стати теорія : моногр.. Тернопіль : Карт-бланш, 2007. 359 с.

6. Туякова З. С. Системный подход к классификации стоимостных оценок в бухгалтерском учете. *Вестник Оренбургского государственного университета*. 2006. № 10 (ч. 2). С. 312-321.

7. Про бухгалтерський облік і фінансову звітність в Україні: Закон України від 16.07.1999 № 996-XIV: зі змінами і доповненнями від 05.10.2017 № 2164-VIII. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/996-14>.

8. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 11 «Зобов'язання», наказ МФУ від 31.01.2000 р. № 20: зі змінами і доповненнями від 16.09.2019 № 379. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/z0085-00>.

9. Міжнародний стандарт бухгалтерського обліку 37 «Забезпечення, умовні зобов'язання та умовні активи». URL: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/929_051.

10. Рибалко Ю., Синицин Є. Дисконтування. Фінансовий та податковий аспект. URL: <https://www.ebskiev.com/uk/diskontuvannya-finansovij-ta-podatkovij-aspekt/>.

11. Міжнародний стандарт фінансової звітності 13 «Оцінка справедливої вартості». URL: http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/929_068.

*Куцик Петро Олексійович,
доктор економічних наук,
професор кафедри обліку, контролю, аналізу
та оподаткування,
ректор,
Львівський торговельно-економічний університет*

ВПЛИВ МІГРАЦІЙНОГО КАПІТАЛУ НА ФУНКЦІОНУВАННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ

Міграція справляє вплив на розвиток національної економіки через міжнародне партнерство у середньому та дрібному бізнесі, залучення інвестицій, впровадження інновацій та ІТ-технологій тощо. За даними ООН, у світі налічується 272 млн мігрантів. Це суттєво впливає на глобалізацію економіки. Завдяки міграції робочої сили зростають доходи і грошові перекази тих, хто працює в інших країнах. Країни походження мігрантів щорічно отримують понад 600 млрд дол. США переказів. Вони створюють понад 10% світового ВВП. За прогнозами Світового банку, обсяги грошових переказів до країн із низьким та середнім рівнем доходу у 2020 році скоротяться на 19,6 відсотків до 445 млрд доларів США.

Такі грошові трансферти відіграють важливу роль у розвитку економік країн, вони по суті формують окрему складову міжнародного ринку капіталу – міграційний капітал, обсяги якого визначаються як чисті доходи (тобто доходи за мінусом витрат на їх перебування), що скеровуються на батьківщину і використовуються для підвищення економічного та соціального рівня життя сімей і родин, розвитку місцевих територій та країн загалом [1].

Україна вже тривалий період часу є учасником глобальних міграційних процесів, які особливо активізувались за останні двадцять років, тож враховуючи світові тенденції і їх наслідки наша держава формує свою внутрішню і зовнішню політику. Трудова міграція наших громадян базується на розробленій Стратегії міграційної політики [2] та має масовий характер і суттєво впливає на розвиток держави. Фаховими вітчизняними і зарубіжними джерелами обсяг міграції оцінюється у понад 3 млн осіб аж до 5 млн [3], що також підтверджується даними департаменту з економічних і соціальних питань ООН за 2019 рік – 4,964 млн осіб.

Відношення трудових мігрантів до загальної кількості населення в Україні коливається в межах 11-12%. Рівень цього показника стає очевидним, порівняно з іншими країнами. Наприклад, у Грузії частка трудових мігрантів сягає 36% населення самої країни, в Молдові – 27%.

Грошові трансферти – основний фактор міжнародної трудової міграції, який впливає на економічний розвиток країн третього світу. Найбільші одержувачі переказів мігрантів, за даними Світового банку у 2018 році: Індія – 78,6 млрд дол. США; Китай – 67,4 млрд дол.; Мексика – 35,7 млрд дол. Українські мігранти посіли 10 місце за обсягами переказів, перерахувавши 14,4 млрд дол. США [4]. У 2019 році, за даними Світового банку, Україна стала найбільшим отримувачем грошових переказів трудових мігрантів у Європі та центральній Азії – 15,8 млрд дол. США. Отже, зазначені перекази становлять близько 10% від ВВП України. Якщо врахувати, що в середньому у світі офіційність грошових переказів трудових мігрантів становить 50%, то потрібно щонайменше їх подвоїти.

За даними НБУ [5] у 2018 році трудові мігранти переказали в Україну 10,88 млрд дол. США, що 33% менше даних Світового банку. Найбільше коштів перераховано мігрантами, які працювали в Польщі – 3,62 млрд дол., що складає третину від загального обсягу.

За підсумками 2019 року сума переказів трудових мігрантів склала 12,017 млрд дол., з них 3,68 млрд дол. було надіслано українцями з Польщі. З Чехії надійшло коштів у сумі 1,11 млрд дол. Перекази трудових мігрантів є однією з найбільших статей надходження валюти до національної економіки, що становить 7,7% ВВП України. З січня по серпень 2020 року із-за кордону в Україну надійшло 7,168 млрд дол. [5]. Цей показник на 6,4% (493 мільйонів доларів) менший, ніж у минулому році.

Якщо порівнювати прямі іноземні інвестиції, які надійшли в Україні в 2018-2019 роках, то вони у 4 рази менші за міграційний капітал. Так, у 2018 році прямі іноземні інвестиції склали 2,9 млрд дол. США, що на 14,3% більше ніж у 2017 році. Потягом 2019 року сума інвестицій вкладених в національну економіку знизилась на 11,8% і становила 2,5 млрд дол., що відповідає сумі прямих інвестицій отриманих у 2017 році. Найбільше інвестицій в Україну надійшло з кіпрських офшорів [6].

Інші канали надходження валюти також бідні. Зокрема, обсяг експорту товарів і послуг у 2018 році склав 57,1 млрд дол. США, при імпорті – 62,9 млрд дол.; у 2019 році експорт склав 64,1 млрд дол., при імпорті – 67,7 млрд дол.; за перше півріччя 2020 року експорт склав 27,6 млрд дол., при імпорті – 26,5 млрд дол. Також, незначним є залучення коштів від Міжнародного валютного фонду, Світового банку та інших фінансових інституцій.

Отже, враховуючи вище викладене, міграційний капітал є потужним інвестиційним джерелом. Належне використання його потенціалу дасть змогу стабілізувати ряд макроекономічних, макрофінансових і соціальних показників. На відміну від короткострокового офшорно-спекулятивного капіталу іноземних інвесторів, зазначені кошти будуть працювати на національну економіку.

Досвід багатьох країн засвідчує, що ефективним механізмом належного залучення коштів на бюджетні потреби може бути випуск спеціальних державних облігацій, які можна розміщувати серед мігрантів і діаспори [1]. Таким механізмом скористались багато країн, серед яких Ізраїль та Індія, які таким механізмом залучили майже 50 млрд дол.

Сьогодні, коли є глобальна рецесія – економічний спад, що пов’язано з поширенням коронавірусу, і коли відбувається 6 рік війна на сході нашої країни, залучення “міграційних інвестицій є “спасінням” для національної економіки та держави зокрема. Потенціал реалізації спеціальних державних облігацій серед трудових мігрантів і української діаспори є дуже великим. Цей проект можна організувати під керівництвом Міністерства фінансів чи Національного банку з повною гарантією уряду викупу облігацій і виплати відсотків. Важливою тут є довіра потенційних інвесторів до державних органів. Задля цього необхідно мати підтримку міжнародних авторитетних організацій. Інвестуючи кошти в спеціальні облігації трудові мігранти будуть мати можливість продемонструвати своє позитивне ставлення до держави, а для держави – це буде надійне джерело фінансування розвитку національної економіки.

Список використаних джерел

1. Куцик П. О. Дубовой О. Ф. Міграційний капітал як геоекономічний феномен та фактор національної економіки. *Вісник Львівської комерційної академії*. 2014. Вип. 46. С. 7-13.

2. Про схвалення Стратегії державної міграційної політики України на період до 2025 року: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 12 липня 2017 р. №482-р. Верховна Рада України. URL:

<http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/482-2017-%D1%80>.

3. Лібанова Е. М. Зовнішні трудові міграції українців: масштаби, причини, наслідки. Демографія та соціальна економіка. 2018. №2(33). С. 11– 26.

4. Перекази трудових мігрантів у світі у 2019 році перевищать обсяги інвестицій – Світовий банк. URL: <https://gordonua.com/ukr/news/money/-perekazi-trudovih-migrantiv-u-sviti-perevishchat-obsjagi-investitsij-svitovij-bank-949616.html>.

5. Національний банк України. URL: <https://bank.gov.ua/ua/>.

6. Прямі іноземні інвестиції в Україні: динаміка 2015-2019 років. URL: <http://dia.dp.gov.ua/prjami-inozemni-investici%D1%97-v-ukra%D1%97ni-dinamika-2015-2019-rokiv/>.

*Лубенченко Ольга Едуардівна,
доктор економічних наук,
професор кафедри аудиту та підприємництва;
Андрійчук Анна Леонідівна,
магістрантка;
Національна академія статистики, обліку та аудиту*

МІЖНАРОДНИЙ СТАНДАРТ ФІНАНСОВОЇ ЗВІТНОСТІ 9 «ФІНАНСОВІ ІНСТРУМЕНТИ»

Міжнародний стандарт фінансової звітності 9 «Фінансові інструменти» (надалі – МСФЗ 9) вступив в дію з 01.01.2018 року.

За МСФЗ 9 фінансовий інструмент слід розглядати як контракт, який одночасно призводить до виникнення (збільшення) фінансового активу в одного контрагента і фінансового зобов'язання або інструмента власного капіталу в іншого контрагента [1].

До фінансових інструментів також відносяться будь-які види цінних паперів, деривативи (похідні фінансові інструменти), договори щодо депозитів, кредитів, позик, фінансової допомоги на зворотній основі. МСФЗ 9 надає класифікацію фінансових активів, що представлено на рисунку.

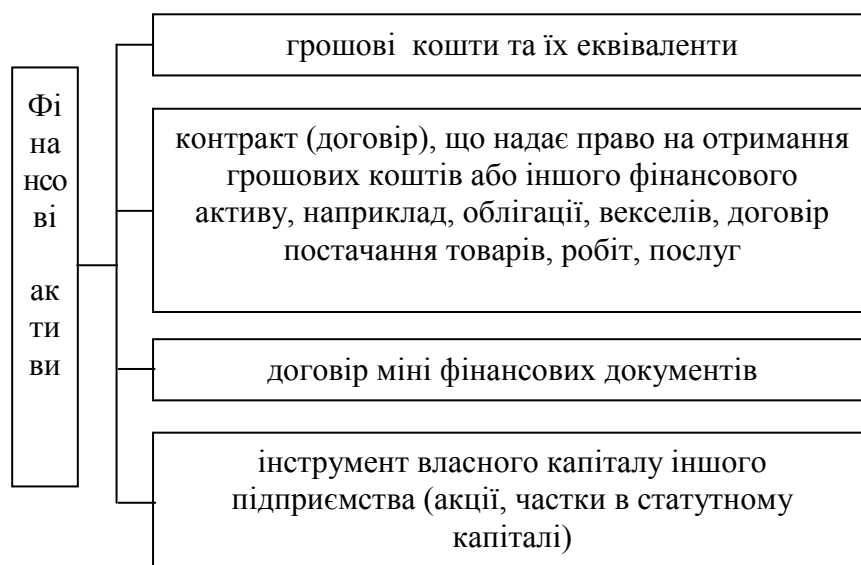

Рис. Класифікація фінансових активів з МСФЗ 9

Фінансовим активом також є дебіторська заборгованість, що виникла в результаті поставки товарів, робіт, послуг, необоротних активів, тощо і передбачає отримання грошових коштів.

Облік фінансових інструментів здійснюється за правилами, встановленими П (С)БО 12 «Фінансові інвестиції» [2], П (С) БО 10 «Дебіторська заборгованість» [3] та МСФЗ 9, якщо суб'єкт господарювання звітує за міжнародними стандартами.

В обліковій політиці суб'єкт господарювання має визначити особливості обліку фінансових інструментів, зокрема, поточної та довгострокової дебіторської заборгованості.

Поточна дебіторська заборгованість обліковується за чистою вартістю реалізації, за мінусом резерву сумнівних боргів. Резерв сумнівних боргів, зазвичай, суб'єкти господарювання розраховують, виходячи із платоспроможності конкретного дебітора.

На довгострокову дебіторську заборгованість, що обліковується за міжнародними стандартами, нараховується резерв на покриття кредитних збитків.

Так, Державна спеціалізована фінансова установа «Державний фонд сприяння молодіжному житловому будівництву» (надалі – «Держмолодьжитло») розробила Порядок визначення розміру резерву на покриття кредитних збитків у відповідності до МСФЗ 9[4]. Держмолодьжитло визнає резерв під очікувані кредитні збитки за фінансовими активами, що оцінюються за амортизованою собівартістю, для дебіторської заборгованості за господарськими операціями та для дебіторської заборгованості за орендою.

Під час первісного визнання фінансового активу Держмолодьжитло визнає норму допустимих витрат, що дорівнює 12-місячним кредитним збиткам, що очікуються (передбачається, що контрагент не поверне кошти за надані послуги).

Після первісного визнання Держмолодьжитло застосовує трикроковий підхід до знецінення фінансових активів, які ґрунтуються на існуванні значної зміни якості кредитного ризику фінансового активу:

Крок 1. Включає фінансові інструменти, щодо яких не спостерігалось істотного збільшення кредитного ризику з моменту первісного визнання, або у яких на звітну дату низький кредитний ризик. Для цих фінансових активів застосовується 12-місячна модель (очікувані втрати визнаються в цьому часовому періоді). Процентний дохід розраховується щодо загальної балансової вартості активу (без вирахування резерву на кредитні збитки);

Крок 2. Включає фінансові інструменти, які зазнали істотне збільшення кредитного ризику з моменту первісного визнання, але щодо яких немає підтвердження факту знецінення. Для цих фінансових активів застосовуються остаточні очікувані втрати – очікувана наведена вартість витрат, які можуть виникнути внаслідок дефолту протягом усього строку корисного використання фінансового інструменту. Процентний дохід розраховується щодо загальної балансової вартості активу (без вирахування резерву на кредитні збитки);

Крок 3. Включає фінансові інструменти, щодо яких є об'єктивні свідчення знецінення на дату складання звітності. За ними визнаються остаточні очікувані втрати, а процентний дохід визнається за чистою балансовою вартістю (за вирахуванням резервів на кредитні збитки).

Держмолодьжитло оцінює станом на кожну звітну дату резерв під збитки за фінансовим інструментом у розмірі, що дорівнює очікуваним кредитним збиткам за весь строк дії фінансового інструменту, якщо кредитний ризик за таким фінансовим інструментом значно зріс із моменту первісного визнання.

Таким чином, суб'єкти господарювання мають опанувати вимоги МСФЗ 9, внести зміни в облікову політику, в тому числі розробити механізм визначення резерву від кредитних збитків. Наведений вище приклад дозволить іншим суб'єктам господарювання уникнути помилок в обліку дебіторської заборгованості за МСФЗ 9.

Список використаних джерел

1. Міжнародний стандарт фінансової звітності 9 «Фінансові інструменти»// Вісник МСФЗ/електронний журнал. URL: http://msfz.ligazakon.ua/ua/magazine_article/FZ001567. (Дата звернення: 29.09.2020).
2. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 12 «Фінансові інвестиції». База даних «Законодавство України». ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0284-00#Text>. (Дата звернення: 29.09.2020).
3. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 10 «Дебіторська заборгованість» // База даних «Законодавство України». ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0725-99#Text>. (Дата звернення: 29.09.2020).
4. Державний фонд сприяння молодіжному житловому будівництву. Звітність. Офіційний веб-сайт Державної спеціалізованої фінансової установи «Державний фонд сприяння молодіжному житловому будівництву». URL: <https://www.molod-kredit.gov.ua/pro-fond/zvitnist>. (Дата звернення: 29.09.2020).

*Мазур Михайло Сергійович,
аспірант,*

Національна академія статистики, обліку та аудиту

ПІДХОДИ ДО КЛАСИФІКАЦІЇ ВИТРАТ ОПЕРАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

В умовах сьогодення залишаються не вирішеною проблема класифікації витрат операційної діяльності, що більшою мірою пов'язана, насамперед, з неоднорідним характером таких витрат.

Підходи до класифікації витрат операційної діяльності підприємства детально досліджували провідні вітчизняні та зарубіжні вчені: К. В. Безверхий, Ф. Ф. Бутинець, В. Г. Горелкін, Н. Ю. Грицак, У. І. Когут, І. П. Руссияна, М. І. Скрипник, В. В. Сопко, М. Г. Чумаченко та інші. Проведений огляд наукових праць засвідчив, що вченими приділяється значна увага розподілу витрат на певні види за відповідними ознаками класифікації та наводяться окремі аспекти щодо використання тієї чи іншої класифікації витрат для конкретних управлінських цілей. Однак питання щодо цільової обґрунтованості витрат є мало дослідженим.

К. В. Безверхий пропонує класифікувати непрямі витрати: за функцією управління; по відношенням до продукту; по відношенням до забезпечення господарської діяльності [1, с. 121]. Застосування таких класифікаційних ознак,

дозолить сформуванати вищий рівень інформаційного забезпечення користувачів необхідною управлінською інформацією про витрати.

Дослідник І. П. Руссияна виокремлює три групи витрат: безпосередні, загальні та безповоротні [7]. Тоді, як У. І. Когут розглядає витрати у розрізі: витрат для визначення собівартості продукції і отриманого прибутку, оцінки запасів; витрати для цілей управління і планування; витрат для здійснення процесу контролю і регулювання [6]. Така класифікація витрат спрямована на вирішення найрізноманітніших завдань, які будуть поставлені перед керівництвом підприємства і є притаманною управлінському обліку.

В. Г. Горелкін розглядає види витрат операційної діяльності у розрізі:

- витрат виробництва та обігу;
- витрати предметної і живої праці;
- витрати поточного майбутнього періодів;
- змінні та постійні витрати;
- прямі та непрямі витрати;
- елементні та комплексні витрати, тощо [4].

Вважаємо, що основою організації обліку витрат операційної діяльності на підприємстві є економічно обґрунтована їх класифікація. Враховуючи це, звертаємо увагу на класифікацію витрат за редакцією професора Ф.Ф. Бутинця, який пропонує витрати класифікувати за:

- 1) способом перенесення вартості на продукцію (прямі та непрямі);
 - 2) видами продукції (робіт, послуг);
 - 3) статтями калькуляції;
 - 4) доцільністю виникнення (продуктивні та непродуктивні витрати);
 - 5) періодами виникнення (поточні, одноразові);
 - 6) елементами витрат (матеріальні витрати, витрат на оплату праці, відрахування на соціальні заходи, амортизація необоротних активів, інші витрати;
 - 7) місцем виникнення (виробничі витрати, загальновиробничі (цехові) витрати та витрати дільниці);
 - 8) функціями управління (витрати виробництва та невиробничі витрати)
- [2, с. 17].

Проаналізувавши вище наведені підходи до систематизації витрат, приходимо до висновку, що класифікацій витрат та ознак, за якими класифікують витрати підприємства, є безліч, причому кожен автор намагається висунути власне бачення до класифікації витрат, зосереджуючи та акцентуючи увагу на одних видах витрат, в той же час нівелюючи важливість та цінність інших. Але, разом з тим, можна виокремити деякі базові класифікаційні ознаки та види витрат, які мають місце майже в кожного вченого.

Однією з таких класифікаційних ознак є поділ за відношенням до собівартості продукції, в розрізі якої розрізняють витрати на продукцію (тобто ті витрати, які включаються до собівартості продукції), до яких належать витрати безпосередньо пов'язані з процесом виробництва, та витрати періоду, тобто ті витрати, які не включаються до собівартості і розглядаються як

витрати того періоду, в якому вони були здійснені. Склад витрат, які включаються або не включаються до собівартості продукції, визначається існуючими нормативно-правовими актами.

Досить не ординарним є підхід, О. А. Юрченка, щодо класифікації витрат іншої операційної діяльності за ознакою монетарності на монетарні та немонетарні витрати. До складу монетарних витрат, автор відносить витрати на матеріальну та соціальну підтримку працівників підприємства, витрати на утримання об'єктів соціальної інфраструктури. До немонетарних належать сумнівні та безнадійні борги, втрати від знецінення запасів тощо [8]. Вважаємо, що таким поділ не може бути притриманий для витрат, оскільки ознаку монетарності можуть мати лише активи (майно) підприємства.

З погляду цільової обґрунтованості, пропонуємо, виникаючі витрати операційної діяльності підприємства розподілити на: цільові витрати, які будуть зумовлені процесами виробництва; нейтральні витрати, оскільки вони нічий по відношенню до процесів виробництва.

Таким чином, підсумовуючи вище викладене, нами було розглянуто підходи учених щодо класифікації витрат операційної діяльності та удосконалено їх систематизацію в частині цільової обґрунтованості.

Список використаних джерел

1. Безверхий К. В. Непрямі витрати в системі управління промисловим підприємством: обліково-контрольний аспект : моногр. Київ : Центр учбової літератури, 2013. 276 с.

2. Бутинець Ф. Ф. Витрати виробництва та їх класифікація для потреб управління. *Проблеми теорії та методології бухгалтерського обліку, контролю і аналізу: міжнар. зб. наук. праць. / Серія: Бухгалтерський облік, контроль і аналіз. – 2012. – № 1 (22). – С. 11-18.*

3. Гордополов В. Ю. Облік і контроль витрат операційної діяльності підприємств торгівлі: автореф. дис. канд. екон. наук: 08.00.09 “Бухгалтерський облік, аналіз та аудит”. Київ, 2009. 20 с.

4. Горелкин В. Г., Рашковский П. М. Бухгалтерский учет в промышленности: наглядное пособ. для студентов. Львов, 1960. URL: <http://accountology.ucoz.ru/index/raskhody/0-4634/>

5. Грицак Н. Ю. Еволюція витрат як економічної категорії та необхідність її класифікації. URL: http://iee.org.ua/files/alushta/75-grizak-evolutciya_vytrat.pdf.

6. Когут У. І. Критерії класифікації витрат підприємства. *Вісник Національного університету “Львівська політехніка”*. 2008. № 624. С. 43-49. URL: http://www.nbu.gov.ua/portal/natural/Vnulp/Menegment/2008_624/08.pdf.

7. Руссиян И. П. Основы счетной науки. *Счетоводство*. 1902. № 7-8. URL: <http://accountology.ucoz.ru/index/raskhody/0-4634>.

8. Юрченко О. А. Витрати іншої операційної діяльності: склад і класифікація. *Бухгалтерський облік, аналіз та аудит: проблеми теорії, методології, організації: зб. наук. праць*. 2014. Вип. 1 (12). С. 429 – 442.

*Малишкін Олександр Іванович,
доктор економічних наук, професор,
професор кафедри обліку і оподаткування;
Ярмолицька Ольга Василівна,
кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри обліку і оподаткування;
Державний університет інфраструктури та технологій*

НАПРЯМКИ РОЗВИТКУ ЗВІТНОСТІ В УМОВАХ АВТОМАТИЗАЦІЇ І ДІДЖИТАЛІЗАЦІЇ

Сучасний тренд звітності полягає у застосуванні електронного формату формування і передачі звітної інформації, що пов'язано із автоматизацією та діджиталізацією облікових процесів. У світі набула розповсюдження система подання звітності (фінансова, податкова, статистична, нефінансова) в електронному вигляді.

Ми розділяємо поняття «автоматизація» і «діджиталізація» в системі обліку і звітності. Перший термін опосередковується з локальним чи груповим застосуванням бухгалтерських програм автоматизованого обліку в межах підприємства (холдингу, групи). Другий – з цифровою обробкою інформації, що опосередковується з хмарними технологіями (вихід за межі підприємства) та іншими цифровими сервісами.

Електронне формування та подання фінансової звітності, складеної на основі таксономії за міжнародними стандартами. Термін *XBRL (eXtensible Business Reporting Language)* – «розширювана мова ділової звітності») є вільно доступним глобальним стандартом для обміну бізнесовою інформацією. XBRL дозволяє виражати семантичне значення, що зазвичай вимагається в бізнес-звітності.

Даний стандарт представляє собою електронний формат для фінансової звітності, який дозволяє автоматизовано створювати, валідувати та обробляти звітність. Формат iXBRL офіційно рекомендований до використання і підтримується Радою з Міжнародних стандартів фінансової звітності для електронного складання звітності за стандартами МСФЗ [1, с. 101].

Введення українських організацій в процес звітування в електронному вигляді розпочався з 2017 року на базі ресурсів державного регулятора у сфері обігу цінних паперів - Національної комісії з цінних паперів та фондового ринку (НКЦПФР). Ключова мета такого впровадження полягає в автоматизації збору даних публічних товариств, що дозволить регуляторам, аналітикам та інвесторам одержувати якісну та прозору фінансову звітність і проводити максимально складний аналіз. Такий формат подачі фінансової звітності є обов'язковим з 2020 року для певної категорії українських підприємств – суб'єктів суспільного інтересу, великих компаній. Зазначені підприємства за результатами 2020 року повинні подавати фінансову звітність у форматі iXBRL з використанням таксономії за міжнародними стандартами.

Для практичної реалізації проекту в Україні створено портал «Система Фінансової Звітності: FRS.GOV.UA», який є вебсайтом для суб'єктів звітування, що зобов'язані подавати фінансову звітність до Центру збору фінансової звітності у форматі iXBRL відповідно до таксономії UA XBRL МСФЗ.

Схема формування фінансової звітності в Україні у форматі iXBRL представлена на рис. 1.

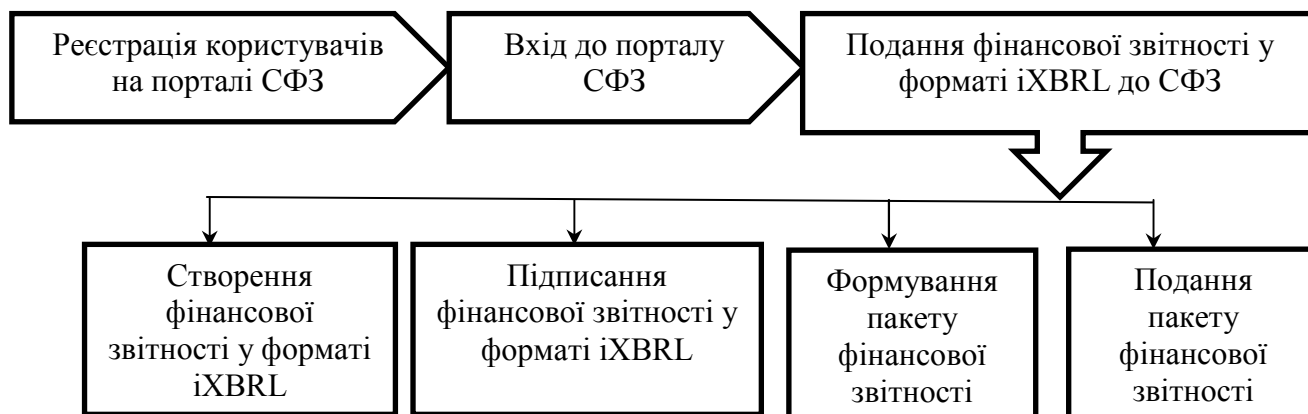

Рис. 1. Схема формування фінансової звітності в Україні у форматі iXBRL
Джерело: складено авторами на основі [2]

Розробником програмного забезпечення (ПЗ), яке дозволить підприємствам, що становлять суспільний інтерес, складати фінансову звітність у форматі iXBRL відповідно до таксономії UA МСФЗ XBRL було обрано українську ІТ-компанію JEVERA [3]. Офіційне тестування програмного забезпечення для складання фінансової звітності у єдиному електронному форматі на основі таксономії за міжнародними стандартами завершилося 17 серпня 2020 року, а у вересні цього ж року відбулося його представлення. У тестуванні брали участь понад 20 суб'єктів господарювання. Крім цього, суб'єкти господарювання можуть використовувати програмне забезпечення, розроблене на замовлення або придбане у стороннього розробника. Але такий підхід у використанні програмного забезпечення є високовартісним.

Програмним забезпеченням для валідації фінансової звітності на безкоштовній основі є Arelle. Крім цього, на веб-сайті XBRL International можна знайти повний перелік програмних продуктів для проведення валідації фінансової звітності. Але майже всі представлені програмні продукти є платними.

Джерелом інформації у форматі iXBRL слугують дані фінансового обліку підприємства за звітний рік. Проте, можна скористатися і готовими формами фінансової звітності підприємства, які на сьогодні у більшості підприємств складається в автоматизованому режимі за певною бухгалтерською програмою. Питання лише у програмному стикуванні файлів автоматизованого бухгалтерського обліку (звітності) і системи iXBRL на рівні підприємства. Якщо цього не досягнуто, форми iXBRL бухгалтерам доведеться заповнювати безпрограмним способом, майже у ручну.

Таким чином, стандарт XBRL ми розглядаємо як синтез автоматизації та цифровізації звітності, оскільки застосовуються елементи першого і другого форматів обробки інформації.

Електронне формування та подання податкової звітності. Податкову звітність в Україні подають платники податків у форматі декларацій. Формування електронного варіанту декларацій відбувається із застосуванням автоматизованих програмних комплексів. Одним з них є модернізований електронний сервіс «Електронний кабінет платника податків», який було впроваджено з січня 2018 року у тому функціоналі, який наближений до вимог Податкового Кодексу України, хоча і не повністю.

Електронний кабінет платника податків, як персональне автоматизоване робоче місце платника податків, дозволяє подання декларації з використанням електронного цифрового підпису і перегляд поданої та/або сформованої податкової звітності та інші електронні сервіси (рис. 2). Формат роботи – дистанційний у режимі реального часу.

Вхід до Електронного кабінету здійснюється за адресою: <http://cabinet.tax.gov.ua>, а також через офіційний веб портал ДПС. У режимі «Введення звітності» Е-кабінету користувач має можливість створювати, редагувати, підписувати та надсилати декларацію з податку на прибуток, єдиного податку та інших податків.

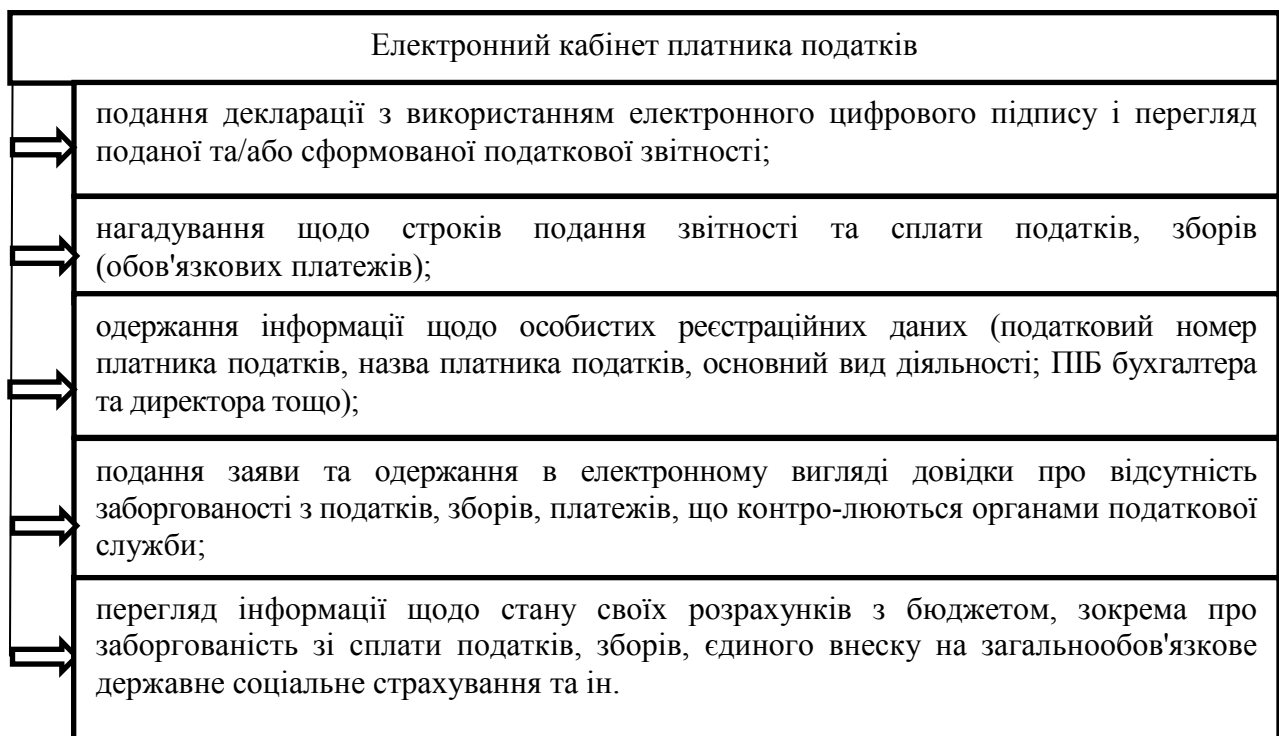

Рис. 2. Види послуг засобами електронного кабінету платника податків у режимі реального часу

Джерело: складено авторами на основі [4]

На сьогоднішні існує чималий перелік сервісів формування і подання податкової звітності, серед яких виділяють: СОТА, ReporTax, LigaReport, Приват24 для Бізнесу, iFin, Taxer, Арт-Звіт, СОНАТА, М.Е.Дос та ін.

Складовою звітності до ДПС виступає фінансова звітність платника податку на прибуток. Для складання та подання фінансової звітності за МСФЗ у форматі iXBRL, українська компанія M.E.Doc у програмному забезпеченні впровадила модуль «Фінансова звітність за МСФЗ у форматі iXBRL». Модуль побудований у вигляді таблиці-реєстру, окремий рядок якої відображає коротку інформацію про кожен документ. Таблиця умовно поділена на дві частини: а) перша містить інформацію про сформовані документи пакету у форматі xml; б) друга – інформацію про сконвертований звіт у форматі iXBRL [4].

Суб'єкт господарювання створений звіт може надсилати не лише податковій службі, а й аудиторам, а для страхових компаній – актуаріям, що розширює поле його дії.

Експертами компанії CaseWear виділено переваги складання та подання електронної звітності, які можна розповсюджувати на фінансову і податкову [5]:

1. Економія часу (під час автоматизації багатьох найбільш трудомістких кроків, можна стати ефективнішими. Економія часу від 25% до 45% є загальним явищем).

2. Зменшення ризику помилок (при збільшенні автоматизації, вбудованої структури та автоматизованої перевірки / огляду запобігаються найпоширеніші причини помилок).

3. Забезпечення надійних результатів (повністю задокументовані, контрольовані бізнес-процеси стають легко повторюваними. Це дуже цінно у випадку плинності кадрів. Крім того, повторюваність полегшує постійні вдосконалення та кращу підтримку в управлінні строками).

4. Зниження супутніх зборів (послідовна, професійно розроблена заява виключає потребу в графічних дизайнерах і пов'язані з цим затримки та витрати часу).

5. Скорочення внутрішніх витрат (автоматизація величезної частини складних завдань звітності часто зменшує витрати, пов'язані з понаднормовою роботою. Наприклад, для тих, де понаднормовий час не оплачується, заощадження за тиждень можна вкласти в інші проекти / завдання. Це означає «вільний» тиждень часу для інших завдань організації або відновлення балансу між роботою та життям для вашого відданого персоналу).

6. Підтримання екологічної політики (сучасні спеціалізовані засоби автоматизації звітності призначені для управління всіма бізнес-процесами без паперу).

Джерелом інформації декларацій в електронному форматі слугують дані податкового і частково фінансового обліку підприємства за звітний період, які можуть вестися як у ручному так і в автоматизованому режимах.

Таким чином, подання податкової звітності засобами кабінету платника податку ми розглядаємо як синтез автоматизації та цифровізації звітності, оскільки застосовуються елементи першого і другого форматів обробки інформації. Застосування хмарних сервісів має обмежений характер рамками фіскального відомства. Пропорції даних першого і другого видів обліку коливаються в залежності від форми і змісту декларації. Зокрема, по ПДВ та акцизу декларації формуються виключно за даними електронних податкових

(акцизних) накладних, які є елементом податкового обліку кожного податку. Дані декларації з податку на прибуток, ПДФО, інших податків мають походження у більшості з показників фінансового обліку.

Електронне формування та подання статистичної звітності. Подання статистичної звітності також може здійснюватися в електронному форматі за рішенням суб'єкта господарювання з 2011 року. Звітування до органів державної статистики в електронному вигляді регламентовано Порядком подання електронної звітності до органів державної статистики, затвердженого наказом Держкомстату від 12.01.2011 № 3 та зареєстрованого в Міністерстві юстиції України 29.03.2011 за № 408/19146, про що зазначено на офіційному веб-сайті Державної служби статистики.

Джерелом інформації статистичних форм в електронному форматі як і при ручному способі, слугують дані автоматизованого чи ручного форматів управлінського і фінансового обліку підприємства за звітний період. Пропорції даних першого і другого видів обліку коливаються в залежності від змісту статичних спостережень.

Таким чином, подання статичної звітності через сайт статистичного відомства ми розглядаємо як синтез автоматизації та цифровізації звітності, оскільки застосовуються елементи першого і другого форматів обробки інформації. Застосування хмарних сервісів має обмежений характер рамками статичного відомства.

Для науковців технологічні зміни слугують стимулом поглиблювати дослідження методологічних основ обліку і звітності на новій базі, робити висновки щодо подальшого розвитку елементів методу бухгалтерського обліку.

Список використаних джерел

1. Малишкін О. І., Шуляренко С. М., Ярмоліцька О. В. Звітність компанії (за міжнародними стандартами та європейськими нормативами): навч. посіб.. Київ: ДУІТ, Видавничий дім «АртЕк», 2020. 380 с.

2. Система фінансової звітності. Як звітувати? URL: <https://frs.gov.ua/about-frs/reporting/> (дата звернення 20.09.2020).

3. Компанія JEVERA працює над розробкою програмного забезпечення для складання фінансової звітності у форматі iXBRL. URL: <https://frs.gov.ua/2020/04/22/kompaniya-jevera-praczyuye-nad-rozrobkoju-programnogo-zabezpechennya-dlya-skladannya-finansovoyi-zvitnosti-u-formati-ixbrl/> (дата звернення 20.09.2020).

4. Електронний кабінет платника податків: від зародження ідеї до втілення її на практиці. URL: <http://kmp.ua/uk/analytics/exclusive/e-cabinet-of-the-taxpayer/2018> (дата звернення 15.09.2020).

5. Фінансова звітність за МСФЗ (формат iXBRL). URL: <https://www.medoc-art.com/post/фінансова-звітність-за-мсфз-формат-ixbrl> (дата звернення 21.09.2020).

*Малюга Наталія Михайлівна,
доктор економічних наук,
професор кафедри бухгалтерського обліку,
оподаткування та аудиту;
Суліменко Лариса Антонівна,
кандидат економічних наук,
професор кафедри бухгалтерського обліку,
оподаткування та аудиту;
Поліський національний університет*

МОДЕЛЮВАННЯ ПРИ ФОРМУВАННІ ОБЛІКОВОЇ ПОЛІТИКИ ПІДПРИЄМСТВА

На сучасному етапі розвитку економіки та інформаційного забезпечення процесів управління теоретичного обґрунтування потребують питання формування та реалізації облікової політики, а також її використання в господарській діяльності підприємств. Серед таких актуальних питань можна виділити наступні: формування облікової політики; дослідження наслідків її реалізації; удосконалення облікової політики через її коригування; розробка варіантів розкриття для звітності зовнішніх користувачів; вивчення можливостей використання облікової політики для здійснення нагляду за формуванням звітної інформації, вплив інноваційних технологій на облікову політику.

Питання формування та реалізації облікової політики знайшли відображення в працях багатьох науковців, разом з тим мають місце ряд невідповідностей теоретичних положень практичній діяльності, питання формування облікової політики підприємства знаходиться в стані розвитку і робота з її удосконалення є актуальною.

Вибір облікової політики, як вже доведено, зокрема в [1; 2, 3], впливає на визначення фінансового результату підприємства. Цей факт також стимулює проведення досліджень зі встановлення меж цього впливу і використання такої можливості керівниками підприємств.

Вплив облікової політики на фінансові показники діяльності підприємств давно привертає увагу дослідників. Проте подібні дослідження присвячені, головним чином, вивченню впливу окремих елементів облікової політики на розкриття інформації у фінансовій звітності та при прийнятті економічних рішень. Так, в деяких працях вченими досліджено лише вплив окремих методів оцінки матеріально-виробничих запасів, в інших – результати вибору способу амортизації тощо. Важливого значення набуває розгляд впливу усього комплексу елементів облікової політики на функціонування економічного суб'єкта й визначення результатів цього впливу.

Інструменти облікової політики виступають методичним прийомом і опосередковано – через фінансову звітність – впливають на права та обов'язки

підприємств, оскільки на підставі показників звітності іншими суб'єктами приймаються рішення щодо співпраці з суб'єктом господарювання.

Крім того, підприємство переслідує власні інтереси, які найчастіше полягають у залученні нових інвестицій та підвищенні доходності. Умовний за своєю природою вибір методики обліку призводить до реальних змін у складі вимог і зобов'язань підприємств. У зв'язку з цим, важливого значення набуває дослідження та розробка моделі формування оптимальної облікової політики підприємства в ринкових умовах.

При формуванні облікової політики необхідний метод, який би дозволив спрогнозувати наслідки її реалізації. Таким методом в бухгалтерському обліку виступає моделювання, використання якого забезпечує обґрунтування різних методологічних і методичних прийомів щодо організації бухгалтерського обліку – можливості вибору облікової політики [2].

Методу моделювання належить особливе місце як при формуванні облікової політики, так і при її розкритті. Без його застосування неможливий її раціональний вибір. При створенні моделі вибору облікової політики на підприємстві з'являється можливість по-новому підійти до формування облікової політики, не обмежуючи її вибором одного з декількох можливих варіантів ведення бухгалтерського обліку, подолати її дискретність та знайти оптимальне рішення в кожній господарській ситуації. Відповідно і розкриття облікової політики не може обмежуватися переліком прийнятих на початку звітного періоду методик.

Традиційно головним джерелом інформації про облікову політику підприємств у вітчизняній практиці є Наказ про облікову політику, який на сьогодні є багатофункціональним документом. По-перше, це основний обліковий документ, в якому закладено основні правила ведення бухгалтерського обліку на підприємстві, по-друге, це управлінський документ, оскільки з його допомогою здійснюється вплив керівництва підприємства на методику обліку і на формування необхідних даних для прийняття управлінських рішень, і, по-третє, він є правовим документом. Це підтверджує практика вирішення господарських спорів, оскільки Наказ про облікову політику дедалі частіше розглядається як юридичний документ. Облікова політика підприємства – це сукупність самостійних положень, які тісно взаємопов'язані з методом бухгалтерського обліку і не є його складовою. Наукова, методична та практична література містить досить багато інформації і рекомендацій щодо порядку складання Наказу про облікову політику, а запропоновані типові форми щоразу містять більше інформації. Даний документ привертає увагу користувачів фінансової звітності, і, передусім, державних органів.

Наявність різних груп економічних інтересів є основою для побудови облікової політики. Таке твердження є справедливим, але недостатнім. Дійсно, економічні інтереси існували на всіх етапах розвитку людства, а історія облікової політики, як бухгалтерської категорії, визначається лише десятиліттями. З цього випливає, що, окрім наявності економічних інтересів, необхідним є існування інших умов виникнення облікової політики.

Облікова політика, будучи основним інструментом формування бухгалтерської інформаційної системи, в свою чергу, використовує як власний інструмент моделювання. Саме останнє виступає своєрідним містком між економічними інтересами і вибором індивідуальних і оптимальних для кожної організації методик. З метою задоволення економічних інтересів, проходячи через призму моделювання, формуванню облікової політики сприяють: Економічні інтереси → Процес моделювання (вибір оптимальних методик ведення обліку) → Облікова політика.

Практика застосування облікової політики показала існування двох груп питань, які виникають при її реалізації. Для вирішення першої групи питань можна знайти обґрунтування в нормативній базі; воно досить об'єктивне, якщо не брати до уваги нерідко суперечливий характер діючих інструкцій. Для вирішення другої групи питань чітке вирішення і обґрунтування в нормативній базі відсутнє. Тут керівники й бухгалтери підприємств, керуючись основними економічними завданнями і зважаючи кожне рішення, часто ризикують, так як в цій галузі для прийняття рішень вирішальними є суб'єктивний фактор, і захистити своє рішення перед перевіряючим органом стає досить проблематично.

Умовний за своєю природою вибір методики обліку призводить до реальних змін у складі вимог і зобов'язань підприємств. У зв'язку з цим, доцільно говорити про достовірність бухгалтерської звітності не як про набір фінансових показників, обчислених з точністю до відповідного числа знаків після коми, а як про величини, передбачені в певних заданих межах, тобто про імовірний характер інформації. У результаті дослідження впливу облікової політики на три основні групи показників, що залежать від її вибору (фінансові коефіцієнти, податкова база й доходи власників), виявлено наявність зворотних залежностей.

Отже, вибір облікової політики має здійснюватися на основі моделювання, центральною ланкою якого є система обліково-аналітичного забезпечення. Моделювання процесу вибору облікової політики включає дані бухгалтерського обліку, статистичного дослідження, різну маркетингову інформацію. У цьому проявляється нерозривний зв'язок бухгалтерського обліку з прийняттям управлінських рішень, оскільки для того, щоб керувати, необхідно володіти потрібною інформацією. При цьому інформація, яка досліджується, підлягає перетворенню шляхом її аналітичної обробки. Під моделюванням вибору облікової політики розуміється сукупність ресурсів і методів їх використання.

Формування та реалізація облікової політики дозволяє власникам організувати бухгалтерський облік з орієнтиром на максимальне задоволення потреби в інформації для управління власністю. Тому в процесі формування облікової політики підприємства важливим фактором є усвідомлення відповідальності за вибір методики. Обрана модель формування облікової політики підприємства дозволить власникам і керівникам більш ефективно використовувати ресурси підприємства.

Список використаних джерел

1. Верига Ю. А., Кулик В. А., Ночовна Ю. О., Іванюк С. Ю. Облікова політика підприємства: навч. посіб. Київ: «Центр учбової літератури», 2015. 312 с.
2. Євдокимов В. В. Моделювання системи бухгалтерського обліку: теорія і практика застосування: Дис...к.е.н. 08.06.04. Житомирський державний технологічний університет. Житомир, 2005. 223 с.
3. Кубік В. Д. Моделювання як метод формування облікової політики підприємства. *Ринкова економіка: сучасна теорія і практика управління*. 2015. Том 14. Вип. 2 (30). С. 171-184. URL: <http://rinek.onu.edu.ua/article/view/6>.

*Новіченко Людмила Степанівна,
кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри аудиту та підприємництва,
Національна академія статистики, обліку та аудиту*

АУДИТ ОПЕРАЦІЙ ІЗ ПОВ'ЯЗАНИМИ СТОРОНАМИ

Організаційно-методичні засади аудиту операцій з пов'язаними сторонами регулюються положеннями Міжнародного стандарту аудиту 550 «Пов'язані сторони». Зазначений Міжнародний стандарт аудиту (далі – МСА) розглядає відповідальність аудитора під час аудиту фінансової звітності стосовно перевірки відносин та операцій з пов'язаними сторонами. Суб'єкти господарювання відповідно до застосованої концептуальної основи бухгалтерського обліку зобов'язані розкривати інформацію у примітках до фінансової звітності щодо здійснених операцій з пов'язаними сторонами у звітному періоді. Завданням аудитора в процесі аудиту операцій з пов'язаними особами є отримання достатнього розуміння відносин та економічного змісту операцій з пов'язаними особами, для того, щоб дійти висновку чи фінансова звітність підприємства забезпечує достовірне подання або не вводить в оману користувачів. Також розуміння аудитором операцій з пов'язаними сторонами повинно враховуватися при оцінці ризиків шахрайства та ризиків суттєвого викривлення, що в подальшому впливає на обсяг виконаних аудиторських процедур.

Нещодавно Аудиторською палатою України систематизовано та опубліковано аналіз типових помилок, які були виявлені під час зовнішніх перевірок системи контролю якості, у змісті яких наявні зауваження стосовно аудиту пов'язаних сторін. «Серед більшості зауважень за результатами перевірки по МСА 550 наявні ідентифіковані невідповідності задокументованих процедур, які не відповідають цілям аудитора, відповідно до цього МСА, а саме: 1) Аудитори, за наслідками отриманої відповіді від управлінського персоналу, на запит стосовно відносин і операцій з пов'язаними сторонами, не документують інших процедур, передбачених МСА, задля отримання належних доказів по цьому питанню. 2) Окрім цього, під час перевірки належного розкриття переліку

та операцій із пов'язаними сторонами, перевірками ідентифіковані факти того, що аудитори не документують вплив на аудиторську думку факту невідповідності вимогам концептуальної основи звітування (МСФЗ, П(С)БО) щодо належного розкриття звітності суб'єкта аудиту. Водночас обсяг нерозкритої інформації є доволі суттєвим, проте, думка аудитора за цими обставинами не модифікується» [1].

Щодо ідентифікації переліку та операцій з пов'язаними сторонами слід зауважити, що аудитори надають відповідні запити управлінському персоналу щодо ідентифікації та надання переліку операцій з пов'язаними сторонами. В даному випадку аудитор повинен переконатися, що управлінський персонал чітко розуміє порядок визначення пов'язаних сторін, вимоги концептуальної основи і їх дотримання щодо розкриття інформації про операції з пов'язаними особами у фінансовій звітності. Керуючись принципом професійного скептицизму, аудитор повинен перевірити правильність ідентифікації управлінським персоналом переліку пов'язаних осіб, а також визначити їх перелік використовуючи дані відкритих інформаційних джерел (дані досьє YouControl, які дозволяють отримати інформацію щодо пов'язаних осіб підприємства, відомості про кінцевих бенефіціарних власників з Єдиного державного реєстру юридичних осіб, фізичних осіб-підприємців та громадських формувань). Аудитор має також виявити зміни в складі пов'язаних осіб підприємства порівняно з попереднім періодом. На основі здійснених аудиторських процедур встановлення переліку пов'язаних сторін аудитор повинен оформити відповідний робочий документ.

Погоджуємось з В.Г. Гончаровою, що «після отримання переліку пов'язаних осіб та розкриттів операцій з ними управлінським персоналом, аудиторській групі необхідно ретельно планувати не тільки аудит операцій та відносин із визначеними управлінським персоналом пов'язаними сторонами, а й належно координувати роботу аудиторів у напрямку ідентифікації відносин та операцій із пов'язаними сторонами, які управлінській персонал не ідентифікував, зокрема перевіряючи операції з продажу, придбання, дебіторської та кредиторської заборгованості, облік яких відрізняється від операцій, які здійснюються на звичайних умовах» [2, с. 58].

Після ідентифікації переліку пов'язаних сторін аудитор повинен отримати достатні та прийнятні аудиторські докази щодо достовірного відображення в обліку та розкриття інформації щодо відносин і операцій з пов'язаними сторонами у фінансовій звітності відповідно до цієї концептуальної основи. У випадку, якщо аудитор виявив пов'язаних осіб, які управлінський персонал раніше не виявив і не розкрив інформацію про них у фінансовій звітності, він зобов'язаний детально вивчити економічний зміст таких господарських операцій, їх вплив на фінансову звітність. Основними джерелами інформації для отримання доказів в такому випадку є отримані зовнішні підтвердження від банків та юристів, протоколи зборів учасників та будь які інші первинні та узагальнюючі документи, які дозволяють встановити зміст здійсненої господарської операції з пов'язаними сторонами.

В процесі аудиту операцій з пов'язаними сторонами аудитор також повинен перевірити наявність значних за обсягом господарських операцій з пов'язаними сторонами, що виходять за межі звичайної господарської діяльності суб'єкта господарювання. Такі господарські операції можуть бути чинником підвищення ризиків суттєвого викривлення.

Питання розкриття інформації про операції з пов'язаними сторонами врегульовується відповідною концептуальною основою, якою визначається ступінь деталізації та перелік інформації, яка повинна розкриватися суб'єктом господарювання. Якщо аудитор за результатами вивчення та оцінки ступеня розкриття операцій з пов'язаними сторонами доходить до висновку про недостатнє розкриття інформації про операції з пов'язаними сторонами та його вплив на достовірне подання інформації, він повинен модифікувати аудиторську думку з даного питання.

Список використаних джерел

1. Аналіз типових помилок, які були виявлені під час зовнішніх перевірок системи контролю якості, проведених відповідно до вимог Положення про зовнішні перевірки системи контролю якості аудиторських послуг, затвердженого рішенням Аудиторської палати України від 30.10.2014 № 302/9 (зі змінами) до набрання чинності Закону України «Про аудит фінансової звітності та аудиторську діяльність». URL: <https://www.apu.com.ua/wp-content/uploads/2019/10/%D0%90%D0%BD%D0%B0%D0%BB%D1%96%D0%B7-%D1%82%D0%B8%D0%BF%D0%BE%D0%B2%D0%B8%D1%85-%D0%BF%D0%BE%D0%BC%D0%B8%D0%BB%D0%BE%D0%BA.pdf>.

2. Гончарова В. Г. Організаційно-методичні підходи до аудиту операцій з пов'язаними особами. *Агросвіт*. 2020. № 13-14. С. 54-60.

Овсюк Ніна Василівна,
*доктор економічних наук, доцент,
професор кафедри обліку та аудиту,
Національний авіаційний університет*

ПРОБЛЕМИ ОБЛІКОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ІННОВАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Інтеграція України у світовий економічний простір, перехід до ринкових умов господарювання потребує впровадження нового механізму регулювання інноваційної діяльності суб'єктів господарювання, який крім вдосконалення правових норм, також має базуватись на сучасній методології й організації бухгалтерського обліку.

В умовах високого рівня конкуренції та зростання темпів рівня інфляції, що є характерною рисою сучасної економіки України, великого значення

набуває прийняття ефективних управлінських рішень на основі релевантних даних генерованих системою бухгалтерського обліку.

Одним із факторів, що гальмують розвиток інноваційної діяльності, є недостатнє інформаційне забезпечення. Воно охоплює сукупність первинних і зведених даних, організацію збереження накопиченої інформації, способи її подання та методи перетворень, правила організації банку даних [6].

Відповідно до норм Закону України «Про інноваційну діяльність» [3], основними об'єктами інноваційної діяльності є: інноваційні програми і проекти; нові знання та інтелектуальні продукти; виробниче обладнання та процеси; інфраструктура виробництва і підприємництва; організаційно-технічні рішення виробничого, адміністративного, комерційного або іншого характеру, що істотно поліпшують структуру, якість виробництва і соціальної сфери; сировинні ресурси, засоби їх видобування і переробки; товарна продукція; механізми формування споживчого ринку і збуту товарної продукції.

На інновації у 2019 р. підприємства України витратили 14220,9 млн. грн. Основним джерелом фінансування інноваційних витрат у 2019 р. залишилися власні кошти підприємств – 12474,9 млн. грн. (або 87,7% загального обсягу витрат на інновації). Загальний обсяг коштів державного та місцевих бюджетів становив 666,4 млн. грн. (4,7%); обсяг коштів вітчизняних та іноземних інвесторів загалом дорівнював 114,8 млн. грн. (0,8%); величина кредитних ресурсів становила 853,2 млн. грн. (6,0%); обсяг коштів інших джерел дорівнював 111,6 млн. грн. (0,8%) [2].

Не дивлячись на значну кількість правових актів з питань обліку та оцінки нематеріальних активів, взяття інноваційної продукції, інтелектуального капіталу на баланси вітчизняних підприємств залишається одним з найскладніших і неоднозначно вирішуваних проблем. Ця проблема має як поверхову, так і глибинну площину [1, с.37].

Поняття оцінки, яке застосовується в бухгалтерському обліку, не слід ототожнювати з незалежною оцінкою. Основна відмінність полягає у наявності різних видів вартості. Якщо в обліку базовою є історична вартість (собівартість), то в основі незалежної оцінки лежить справедлива вартість об'єкта, тобто його реальна ринкова вартість [4, с. 75].

Головні проблеми бухгалтерського обліку та оцінки нематеріальних активів у складі майна підприємства [6., с.37]:

- наявність невідображених в балансі об'єктів інтелектуальної власності;
- невизначеність строку корисного використання;
- відсутність системи документування процесу комерціалізації інтелектуального капіталу (франчайзингу, ліцензійного використання, тощо);
- складність у виборі форми надходження інтелектуальних активів;
- неправильне трактування правової та економічної суті інтелектуального капіталу;
- неоднозначність методології визначення вартісних показників для цілей бухгалтерського обліку;
- відсутність методики інвентаризації (ідентифікації) прав на об'єкти інтелектуальної власності;

– дискусійний характер питань амортизації об'єктів інтелектуальної власності.

Облікова система інноваційної діяльності впливає на діяльність бізнес-одиниці та формує інформаційну базу управління. З огляду на стрімкий розвиток економіки конкурентні переваги, які притаманні інноваційно активному підприємству, мають дедалі коротший термін. За таких умов облікова система повинна швидко реагувати на зміни в економіці підприємства та бізнес-середовищі.

Для створення методики майбутньої облікової системи потрібно враховувати впливи не тільки у внутрішньому, але й у зовнішньому середовищі, які не відображають у звичайному обліку. Інноваційно активне підприємство, яке виконує такі умови, може охоплювати всі стадії ухвалення рішення, такі як планування, контроль і керування діяльністю на основі отриманої облікової інформації. Таким чином, отримана інформація слугує достовірним та повним відображенням процесів діяльності підприємства та впливає на прийняття управлінських рішень, а її узагальнення у звітних формах сприяє обґрунтованому оцінюванню минулих, поточних та майбутніх господарських операцій [5, с. 743].

У складі принципів, покладених в основу державної інноваційної політики, визначено інформаційне забезпечення суб'єктів інноваційної діяльності. Бухгалтерському обліку підлягають матеріальні, трудові, фінансові ресурси, які забезпечують інноваційну діяльність, витрати на дослідження і розробки, на виробництво нової продукції, капітальні витрати, поточні витрати, кількісні та якісні параметри цієї продукції, доходи, фінансові результати. Проте така інформація формується за допомогою системи бухгалтерських рахунків у загальному вигляді без виділення, за невеликим виключенням, окремих рахунків і бухгалтерських реєстрів для обліку інноваційних процесів. Відсутня спеціальна інформація про інноваційну діяльність і у фінансових звітах. Це ускладнює пошук необхідних даних для оперативного управління інноваційною діяльністю та визначення її ефективності [7].

Таким чином, методологічні підходи щодо відображення в системі бухгалтерського обліку і звітності господарських операцій у сфері інноваційної діяльності доцільно структурувати у такий спосіб:

1) як систему облікових оцінок об'єктів інноваційної діяльності. Зокрема в частині інноваційних програм і проектів, нових знань, інтелектуального капіталу;

2) методологічні інструменти застосовувані для обліку зазначених об'єктів;

3) сукупність процедур, що базуються на принципах бухгалтерського обліку, використовуваних для формування інформації про інноваційну діяльність суб'єктів господарювання.

Розв'язання основних проблем розвитку України потребує формування інноваційного потенціалу, спрямованого на забезпечення сталого економічного зростання держави. Цьому сприятиме також відображення в обліковій системі

суб'єктів господарювання впливу інновацій на досягнення позитивного результату діяльності підприємств.

Сучасна облікова система не обмежується реєстрацією та систематизацією фактів господарської діяльності, а слугує підтримкою прийняття дієвих управлінських рішень щодо визначення конкурентних переваг, аналізу інтелектуального капіталу та формування подальших стратегічних планів інноваційної діяльності.

Отже, базовою умовою для реалізації інноваційної діяльності є набір необхідних ресурсів і організаційно-економічна система, що ґрунтується на релевантних даних бухгалтерського обліку, та сприяє трансформації цих ресурсів в інноваційний продукт.

Список використаних джерел

1. Жук В. М. Концептуальні підходи вирішення поверхневих та глибинних проблем обліку інноваційної діяльності. *Облік і фінанси АПК*. 2011. №6 С.36–40.
2. Наукова та інноваційна діяльність України 2019. Статистичний збірник. Державна служба статистики України. Київ. 2020. 101 с.
3. Про інноваційну діяльність: Закон України від 04.07.2002. № 40-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2002. № 36. Ст. 266.
4. Рудченко Ю. С. Оціночна діяльність в Україні: бухгалтерська, незалежна, експертна. *Облік і фінанси АПК*. 2005. №3. С. 74–83.
5. Саченко С. І., Черешнюк О. М. Концепція обліку інноваційної діяльності. *Східна Європа: економіка, бізнес та управління*. 2018. Вип. 6 (17). С. 740-745.
6. Столярчук Н. М. Завершені науково-дослідні розробки як важливий об'єкт бухгалтерського обліку науково-дослідних установ. *Економічні науки. Сер.: Облік і фінанси*. 2013. Вип. 10 (2). С. 243-251.
7. Шатковська Л. С., Камінська Т. Г. Облік інноваційної діяльності. *Облік і фінанси АПК*. 2006. № 9/10. С. 122-127.

*Пилипенко Олексій Іванович,
доктор економічних наук,
доцент кафедри обліку та оподаткування,
Національна академія статистики, обліку та аудиту*

ЗАХИСТ БУХГАЛТЕРСЬКОЇ ІНФОРМАЦІЇ В УМОВАХ ЕЛЕКТРОННОГО ДОКУМЕНТООБОРОТУ

Для підприємств в сучасних умовах господарювання характерні суттєві обсяги документального оформлення інформації про діяльність суб'єктів. Організація інформаційних потоків з метою своєчасного забезпечення інформацією інтересів відповідних користувачів звітності передбачає використання електронного документообороту. Ефективність останнього досягається за умови наявності та дотримання процедури всіх заходів захисту інформації від несанкціонованого доступу внаслідок технічного збою обладнання, крадіжок або заміни інформації, вірусних атак або недостатньої кваліфікації користувачів. Тенденція до зростання кількості шахрайств через мережу Інтернет підвищує актуальність дослідження напрямів управління інформаційною безпекою підприємства при застосуванні електронного документообороту.

Питанням організації електронного документообороту присвячено праці вітчизняних вчених: М.П. Войнаренко, А.П. Дикий, В.М. Жук, С.В. Івахненко, Л.Г. Ловінська, Ю.І. Осадчий, В.В. Сопко та ін. Використання результатів наявних досліджень важливе для подальшого окреслення можливостей оптимізації електронного документообороту на підприємствах, зокрема при виникненні наступних проблем з документами: порушення терміну надходження та обробки бухгалтерського документа, формування зайвої або неякісної інформації, затримка процедури складання і надання звітності державним органам та приватним особам тощо. Перераховані проблеми підвищують ризик збитків для підприємства через сплату штрафів, недоотримання прибутку тощо.

Питання важливості організації документообороту в умовах певного підприємства розкриває О.П. Войналович наступним чином: раціонально організований документооборот на підприємстві є основою управління документами, які є підставою для відображення господарських операцій у бухгалтерському обліку. За умови врахування всіх факторів впливу на організацію бухгалтерського обліку документооборот є важливим інструментом управління, забезпечує економію коштів і ресурсів, а також ефективну діяльність не лише облікового підрозділу, а й підприємства в цілому [1, с. 155-156].

Чинна система нормативного регулювання організації електронного документообороту і положення статті 9 Закону України “Про електронні документи та електронний документообіг” [2] передбачає право суб'єкта господарювання на самостійну розробку схеми електронного документообороту з визначенням відповідних принципів документообороту і

створенням процедур зберігання інформації (грунтовний огляд нормативної бази щодо електронного документообороту проведено в праці за ред. проф. Н.В. Грицьак [3, с. 10-13]). Вказане право С.М. Головань розкриває наступним чином: 1) створення на підприємстві умов для здійснення електронного документообороту; 2) упорядкування системи електронного документообороту, в тому числі контролю документів; 3) скорочення витрат на рутинні операції; 4) створення можливостей для автоматизованого контролю своєчасності руху документів; 5) оптимізація часової тривалості руху і виконання документів; 6) забезпечення умов для зберігання документів; 7) створення єдиного порядку роботи з документами; 8) можливість роботи з різними класами уніфікованих систем документів в рамках єдиної системи [4, с. 128-129].

Відповідно, застосування електронного документообороту потребує посилення вимог до зберігання електронних документів і створення умов для захисту інформації від вірусних атак, злову комп'ютерних програм, інформаційного шпіонажу та ін. Через відсутність виважених організаційних заходів на підприємстві щодо безпеки інформації зростає ризик неможливості реалізувати конкурентні переваги суб'єкта та досягнути планової ефективності господарювання. Вважаємо слушним підхід І. Солодченко до окреслених вимог до електронних документів [5, с. 2], зокрема:

1. Доступність інформації з електронних документів для подальшого використання, що передбачає наявність відповідного програмного забезпечення для читання документа та інтерпретації.

2. Можливість відновлення документа у форматі, в якому він був створений, надісланий або отриманий. Оскільки електронні документи можуть не зберігатися в незмінному вигляді, слід забезпечити переформатування електронного документа у будь-який момент у первісний вигляд.

3. Зберігання інформації щодо походження і призначення електронного документа, дати і часу його надсилання або отримання, а саме: дані про створення, зміну, видалення документа, хто і звідки мав доступ до нього.

Вказані вимоги до електронних документів дозволяють окреслити принципові засади організації захисту бухгалтерської інформації в умовах електронного документообороту на підприємстві на рівні організаційної, технічної і кадрової складових:

1. Організаційна складова охоплює наступні питання: створення умов для постійного оновлення та управління базою даних, організація доступу до використання та збереження інформації, документальне регулювання переліку відомостей, які становлять комерційну таємницю, створення системи контролю за рухом документів, покладених на відповідного виконавця, створення умов для безперебійного зв'язку і обміну інформацією між виконавцями, організація фізичного захисту комп'ютерних систем від витоку інформації і несанкціонованого доступу до них.

2. Технічна складова охоплює ряд наступний ряд питань: щодо підготовки друкованих відомостей, аналітичних даних і звітів про документооборот, реєстраційних карток, журналів реєстрації, реєстрів розсилки тощо, ведення класифікаторів і довідників електронних документів, опису документів,

доставка звітів про виконання доручень, захист електронних документів при їх передачі відкритими каналами, процедура шифрування даних, забезпечення оперативного пошуку інформації по документам за певними реквізитами, визначення технологічних схем обробки електронних документів, організація зберігання усіх примірників документів, їх копіювання, архівування та відновлення, створення умов для перешкоджання несанкціонованому доступу (створенню резервних і паперових копій документів, їх зберігання на різних носіях).

3. Кадрова складова передбачає вибір суб'єктів електронного документообороту, а саме: визначення кола і повноважень осіб, відповідальних за підготовку, обробку, передачу документів із окресленням рівнів їх доступу до інформації, здійснення видачі особистих кодів і паролів доступу до певних носіїв інформації, здійснення контролю за входом до системи і складання звітів, ознайомлення працівників з правилами поведінки з комерційною таємницею та відповідальністю за її розголошення, створення умов для формування корпоративної культури на підприємстві із застосуванням моральних і матеріальних стимулів.

В цілому система захисту інформації в умовах електронного документообороту повинна сприяти уникненню дублювання документів на різних електронних носіях інформації і забезпечувати їх періодичне копіювання для збереження. Важливою умовою організації захисту інформації є розробка розпорядчих документів з питань використання електронного цифрового підпису та регламентації виконання електронних документів (наприклад, шляхом розробки Наказ про облікову політику, Положення про обмін електронними документами з контрагентами, Регламент системи обміну електронними документами, Інструкція працівника з роботи з електронними документами та ЕЦП тощо). Дія вказаних організаційно-розпорядчих документів має сприяти чіткості прав і повноважень осіб, відповідальних за документальне оформлення операцій на окремій ділянці в умовах автоматизованої системи, підвищенню ефективності обробки інформації та досягненню безпеки операцій з майном, капіталом і зобов'язаннями підприємства.

Список використаних джерел

1. Войналович О. П. Організація бухгалтерського обліку: теоретико-методичні засади: дис. на здобуття наукового ступеня к.е.н.: 08.06.04 "Бухгалтерський облік, аналіз і аудит". Житомир. 2006. 305 с.
2. Про електронні документи та електронний документообіг: Закон України від 22.05.2003 № 851-IV. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/851-15>.
3. Кукарін О. Б. Електронний документообіг та захист інформації: навч. посіб. Київ: НАДУ, 2015. 84 с.
4. Головань С. М. Оцінка безпеки електронного документообігу. *Збірник наукових праць Військового інституту Київського національного університету імені Тараса Шевченка*. 2009. С. 128-132.

*Побережний Олександр Вікторович,
аспірант,
Національна академія статистики, обліку та аудиту*

ПРИНЦИПИ ОПОДАТКУВАННЯ: АНАЛІЗ ДІЄВОСТІ В СУЧАСНИХ УМОВАХ

Фіскальна політика, як складова загальної економічної політики держави, переслідує складну мету, що в загальному базується на справедливому перерозподілі фінансових ресурсів між різними суб'єктами фінансової системи. Такий перерозподіл можливий за умов наявності актуальних дієвих, рівних, сучасних правил, за якими учасники податкових відносин будуть реалізовувати свою діяльність. Проте, на сучасному етапі розвитку країни спостерігається значна розбалансованість процесів у різних сферах, що проявляється у недосягненні цілей та не вирішенні основних завдань, що провокує до появи затяжної кризи у сфері економічного, політичного, суспільного, міжнародного життя держави. В першу чергу мова йде про фіскальну політику, виваженість заходів якої завжди проявляється у наповнюваності бюджету, податковому навантаженні на платників податків та впливає на загальний інвестиційний клімат у країні.

Для досягнення цілей та завдань фіскальної політики у сучасному податковому законодавстві сформовано та закріплено на рівні Податкового кодексу [1] одинадцять базових принципів, яких обов'язково мають дотримуватися усі учасники податкових відносин. Важливість даних принципів М. Соф'їн [2] підтверджує тим, що вони мають імперативний, загальний та універсальний характер, є основними постулатами при розробці та реалізації заходів фіскальної політики, які враховують сучасний стан та перспективи розвитку суспільного життя держави, а також, характеризуються стабільністю та тривалістю застосування. Однак, євроінтеграційні процеси в країні, погіршення умов соціального та економічного життя, проблеми зростання бюджетного дефіциту, значна тінізація економіки, криза в умовах COVID-19, несприятливий інвестиційний клімат свідчать про те, що сформовані принципи не завжди працюють, а тому, підлягають удосконаленню. Дана теза підтверджується і напрацюваннями вітчизняних науковців, серед яких М. Соф'їн [2], Д. Криленко [3], О. Барабаш [4], О. Огірко та І. Курилін [5], Є. Богатирьова [6] й інші.

Зокрема, М. Соф'їн [2, с. 243] запропонував в умовах євроінтеграційних змін доповнити нині діючі принципи оподаткування новими вимогами – простота та ефективність, що проявляється у необхідності розвитку податкової системи на умовах забезпечення дієвого стимулюючого впливу на соціально-економічний розвиток держави, підтримки високого рівня зайнятості населення, зокрема його бізнес-активності.

Огірко О. та Курилін І. виділяють принципи залежно від виду фіскальної політики (стимулююча або стримуюча) [5, с. 1010], а Є. Богатирьова провела детальний аналіз змін складу та змістового наповнення принципів оподаткування з часів незалежності країни і до сьогоднішнього дня [6].

Враховуючи результати досліджень вищенаведених науковців та аналізуючи сучасні реалії вітчизняної системи оподаткування пропонуємо власні результати оцінки дієвості/недієвості окремих діючих принципів оподаткування:

– загальність оподаткування є основоположним принципом та наслідком дії ст. 67 Конституції України [7]. Однак, за результатами дослідження рівня тінізації економіки у 2018 р., що були проведені міжнародною аудиторською компанією Ernst&Young за підтримки Mastercard в рамках Меморандуму про співпрацю з Мінекономрозвитку України, НБУ і Держстатом та опубліковані на офіційному сайті НБУ [8] близько 24% ВВП знаходиться у тіні, що підтверджує факт несплати податків з низки проведених операцій різними платниками податків;

– фіскальна достатність як принцип оподаткування виконується частково, про що свідчать дані наповнюваності державного бюджету, яких не вистачає, що зумовлює необхідність залучення коштів з зовнішніх джерел. У випадку, якщо дохідну частину бюджету збільшити ще за рахунок зростання податків, то автоматично буде порушено ряд інших принципів оподаткування;

– соціальна справедливість як принцип має за основу показник платоспроможності платника податків. Однак, на сьогодні не визначено зміст та складові цієї платоспроможності, що не дозволяє реально її оцінити. У зв'язку з цим, реалізація принципу соціальної справедливості є досить сумнівною;

– нейтральність оподаткування як принцип направлений на те, щоб установлені податки і збори не впливали на конкурентоздатність платника податків. Проте, недієвість даного принципу можна прослідкувати на практиці дії спрощеної системи оподаткування для фізичних і юридичних осіб. Особливо гостро ситуація проявилася в умовах дії нині існуючого карантину;

– стабільність є одним з найбільш непрацюючих принципів останнього десятиріччя, оскільки зміни по податках (особливо їх ставок) затверджуються у терміни, що не відповідають встановленим, наприклад, одночасно з державним бюджетом на наступний рік, що приймається в грудні. Крім того, постійна зміна податкових норм, наявність значної кількості роз'яснень та додаткових актів свідчать про недосконалість податкового законодавства. Тому, платники податків не завжди можуть зорієнтуватися у змінах, що призводить до помилок та застосування штрафних санкцій;

– принцип презумпції правомірності рішень платника податку, наслідком чого є можливість прийняти рішення на користь як платника податків, так і контролюючого органу вимагає у більшості спірних випадків саме від платника податків пошуку найбільш оптимізаційних заходів, які будуть прямо не суперечити окремим нормам податкового законодавства. У разі, якщо прямо трактувати ті чи інші норми платник не може, йому доводиться звертатися за

додатковими роз'ясненнями до контролюючого органу у вигляді індивідуальних консультацій, або ж залучати додаткових спеціалістів (наприклад, аудиторів), що, в свою чергу, супроводжується додатковими витратами, які в кінцевому підсумку повпливають на конкурентоспроможність даного платника податків.

Таким чином, проведений аналіз свідчить, що установлені законодавством принципи на практиці реалізуються не досить дієво, що негативно позначається на кінцевому результаті, а саме – ефективності усієї податкової політики держави. Тому, доречно переглянути діючі принципи податкового законодавства відповідно до реального стану справ в країні та посилити контроль і відповідальність за порушення встановлених принципів усім суб'єктами податкових правовідносин.

Список використаних джерел

1. Податковий Кодекс України від 02.12.2010 р. № 2755-VI. Дата оновлення: 13.08.2020 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17#Text> (дата звернення: 02.10.2020).

2. Соф'їн М. До питання принципів фіскальної політики в Україні в умовах євроінтеграції. *Підприємництво, господарство і право*. 2019. № 6. С. 240-244.

3. Криленко Д. В. Принципи формування сучасної фіскальної політики в контексті регіонального економічного зростання. *Вісник ХНАУ ім. В. В. Докучаєва. Серія «Економічні науки»*. 2017. № 3. С. 372-379.

4. Барабаш О. О. Принцип фіскальної достатності у податковому законодавстві України. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Юридичні науки*. 2014. № 801. С. 46-50.

5. Огірко О., Курилін І. Фіскальна політика держави на різних фазах економічного циклу: сутність, види та принципи формування. *Traektoriâ Nauki = Path of Science*. 2018. Vol. 4, No 7. PP. 1007-1012.

6. Богатирьова Є. М. Податкова політика: сутність та принципи формування. *Науковий вісник. Одеський національний економічний університет. Всеукраїнська асоціація молодих науковців. – Науки: економіка, політологія, історія*. 2012. №10 (162). С. 202-212.

7. Конституції України: Закон від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. Дата оновлення: 03.09.2019 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення: 02.10.2020).

8. Дослідження тіньової економіки в Україні: майже чверть ВВП – або 846 млрд. гривень – перебуває в тіні: Офіційний сайт НБУ. URL: <https://bank.gov.ua/ua/news/all/doslidjennya-tinovoyi-ekonomiki-v-ukrayini--mayje-chvert-vvp--abo-846-mlrd-griven--perebuvaye-v-tini> (дата звернення: 02.10.2020).

*Редько Олександр Юрійович,
доктор економічних наук,
професор кафедри аудиту та підприємництва,
Національна академія статистики, обліку та аудиту*

ЗАМКНУТЕ КОЛО НАУКИ ПРО АУДИТ

Останнім часом трохи зменшилась активність науковців, які досліджують проблеми теорії та практики аудиту. На нашу думку це викликано імплементацією нового закону України про аудит фінансової звітності та аудиторські діяльність (надалі – Закон). Перше глибоке ознайомлення зі змістом цього закону може викликати враження, що проблем в українській аудиторській практиці вже немає. Залишається виключно слідувати духу та буків (краще буків) Закону. Але таке враження дещо поверхнєве.

Якщо взяти українську аудиторську практику, то після виходу Закону питань навіть стало більше, ніж за попередній аналогічний законодавчий акт. Це також стосується і тексту Міжнародних стандартів аудиту (МСА). Ця розробка ІFAC з року в рік у українському перекладі страждає не тільки на намагання максимально охопити всі сфери аудиту не надаючи конкретики для національних практик, а і на загально неконкретну термінологію, на кшталт: «краща практика» (без критеріїв «кращості»), «суттєві аспекти» (без конкретної назви хоча б одного з аспектів, та пояснення чому він суттєвий), «визнання», «якість аудиту» (без визначення якості) тощо [1].

Таким чином вітчизняна аудиторська практика реалізується напOMAцки спираючись на трактування МСА тією або іншою фізичною особою з числа членів різних наглядових органів або професійних громадських організацій. Навіть у такому актуальному питанні, як аудиторський висновок, вимоги до якого більш – менш у МСА конкретизовані, відсутні критерії (чисельні або вербальні) щодо достатності доказів для професійного судження. Аналогічно слід вказати і на відсутність чітких роз'яснень стосовно права на професійне судження, його обмеження або сферу та предмет застосування. А про аудиторський ризик, який за МСА може бути малий, середній та високий (а де між ними границя або чисельна чи інша різниця – невідомо), взагалі мова не йде.

Ці та багато інших питань може вирішити наука. Але на жаль досліджень з проблематики аудиту в Україні не досить багато. А головне, результати досліджень, що виносяться на захист практично не використовуються практиками. Причин тут декілька. По-перше, Закон та МСА мають неперевершену для практики силу, яка «перебиває» будь які наукові рекомендації. По-друге, ніхто з громадських організацій аудиторів, органи нагляду за аудиторською діяльністю або Мінфіну незацікавлені у впровадженні наукових результатів у практику, перш за все з огляду на незаперечність застосування МСА (це ми про управління країною з закордону). Для цих суб'єктів останнє слово завжди буде за ІFAC або Директивами ЕС. А по-третє, самі науковці поки що знаходяться в полоні старих стереотипів часів СРСР щодо наукового дослідження. Візьмемо для

прикладу саме наукову новизну дисертаційних досліджень з контролю та аудиту.

За старих добрих часів СРСР базовою науковою гіпотезою (хоча сьогодні трохи модернізованою за рахунок семантики та нових професій) біла наступна. Сучасний стан методології та організації бухгалтерського обліку, контролю, аудиту не відповідають (не повністю відповідають, або динаміка їхніх змін не відповідає) актуальним потребам системи управління. Це створює суттєві ризики для бізнесу та для інтересів його власників (або суспільства в цілому).

Із загальних слів про наукову новизну, мало що вдається зрозуміти, особливо людині, яка вперше в житті пише дисертацію з обліку чи контролю (аудиту). В першому випадку (бухоблік) Лука Пачолі вже «все сказав» біля 600 років тому. В другому – взагалі ніхто нічого не казав, або всі кажуть про все, але по різному, цитуючи МСА або книжки зарубіжних авторів початку 90-х років.

В науці наукова новизна це критерій, що визначає ступінь перетворень, доповнень та конкретизації наукових знань. Підкреслюємо, саме наукових знань а не практичних навичок, чого зазвичай очікує від науковців практика.

Існує три рівня наукової новизни:

- Перетворення вже відомих даних, їх **кардинальна зміна**. На це вітчизняні науковці не підуть, бо контроль як і облік вкрай консервативне середовище що важко сприймає новели. А захищатися треба.

- Розширення та доповнення вже відомих даних без **зміни їхньої суті**. Подекуди в дисертаціях зустрічаються такі спроби але дуже рідкі.

- Уточнення, конкретизація відомих даних, їх **поширення на нові об'єкти чи системи**. А ось цей рівень обирається дуже часто. Наслідки цього – застосування моделювання в обліку та аудиті, використання математичних методів, широке поширення термінології з інших наук на предмет обліку та контролю («стратегічний аналіз», «внутрішній аудит», «бенчмаркетинг», «кризове управління», тощо). Елементи наукової новизни представлено на рисунку.

Рис. Класифікація фінансових активів з МСФЗ 9

Як не дивно, вперше поставлене завдання та його вирішення чомусь стало «табу» для кандидатських дисертацій. Хоча у докторських дослідженнях таких «вперше» чомусь допускається не менше чотирьох. Це так склалося.

Найбільш популярні для дослідників проблем аудиту є передостанній та останній елементи.

В контексті наукової новизни існують наукові результати, які виносяться на захист. Такими результатами можуть бути:

- Створення теорії
- Відкриття закономірності
- Запропонована та доказана гіпотеза
- Встановлені залежності
- Складені та пояснені класифікації
- Розроблені моделі
- Удосконалені методи, що вже використовуються
- Уточнені поняття
- Сформульовані визначення чогось.

Якщо спиратися на прийняту вище означену наукову гіпотезу, то з точки зору відповідності суті спеціалізації 08.00.09. для бухгалтерського обліку та аудиту (контролю) в якості наукової новизни, дійсно і безпечніше для захисту, підходять: а) розширення та доповнення вже відомих даних без зміни їхньої суті; б) уточнення, конкретизація відомих даних, їх поширення на нові об'єкти чи системи. Останнє особливо пасуватиме до тематики з аудиту чи економічного аналізу. До наукових результатів також дуже пасують:

- Встановлені залежності
- Складені та пояснені класифікації
- Розроблені моделі
- Удосконалені методи, що вже використовуються
- Уточнені поняття
- Сформульовані визначення чогось.

Це, на сьогодні, квінтесенція більшості дисертацій з тематики аудиту.

А як же практика. По-перше результати досліджень важко доходять до практиків. Це і вузьке коло видань, і відсутність центрів по впровадженню наукових досліджень. А по-друге (і це головне), абсолютна відсутність стимулу для аудиторських фірм впровадити у себе результати наукової діяльності. Головне – жорстке дотримання вимог Закону та рекомендацій МСА. На сьогодні науковці в основному рекомендують практикам аудиту різні форми робочих документів, внутрішні стандарти з описом дій посадових осіб, таблички з різним значенням коефіцієнтів по окремим об'єктам перевірки. Але при зовнішній перевірці так званої якості аудиту, немає гарантій що перевіряючий прийме ці новели аудиторської практики (бо вони не відповідають МСА) [2].

Тому створюється враження що в аудиторській практиці виникають замкнуті кола: «наука для науки», «практика заради «кращої» практики за МСА». Для розриву таких «замкнутих кіл» на нашу думку необхідно :

1. Органам нагляду за аудиторською діяльністю, громадським аудиторським організаціям, спираючись на потреби практиків з аудиту, визначити перелік тематики для науковців. Це б було стимулом для впровадження нових ідей та пропозицій у аудиторський бізнес.

2. Розробити методологію застосування МСА у вітчизняній аудиторській практиці з огляду на наявність різних за розмірами суб'єктів аудиторської діяльності, існуючою диференціацією як замовників аудиту, так і предмету аудиторської перевірки.

Таким чином існує можливість підняти наукове забезпечення аудиту в Україні, чим і забезпечити якість його результатів для власників та для суспільства в цілому [3].

Список використаних джерел

1. Аудиторська діяльність: Закон України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2258-19#Text>. (Дата звернення: 29.09.2020).
2. Про аудит фінансової звітності та аудиторську діяльність: Закон України. URL: <https://www.apu.com.ua/zakonproaud/>.
3. Міжнародні стандарти аудиту. URL: <http://magazine.faaf.org.ua/audit-osnovnih-zasobiv-pidpriemstv-apv-v-konteksti-vimog-mizhnarodnih-standartiv-audit.html>. (Дата звернення: 29.09.2020).

***Рижов Володимир Васильович,**
здобувач,*

Національна академія статистики, обліку та аудиту

ПОДАТКОВА ПОЛІТИКА ТА ФІСКАЛЬНА ПОЛІТИКА: ЕТИМОЛОГІЯ ПОНЯТЬ

Україна стоїть на порозі змін, що зумовлює необхідність перегляду усталених норм та правил у сфері ведення бізнесу, державного управління та регулювання суспільно значимих дій, процесів тощо. Окреслення нових напрямків розвитку у тій чи іншій сфері вимагає насамперед реальної оцінки діючої системи, визнання недоліків та розробки актуальних заходів, які матимуть позитивний ефект від свого впровадження. Однією з таких систем є фінансова система, дієвість якої залежить від правильної фінансової політики. У той же час, фінансова політика реалізується за певними напрямками, чітке розуміння основних засад реалізації яких у підсумку засвідчуватиме дієвість усієї системи. Серед напрямків фінансової політики є податкова політика, правильне розуміння якої забезпечить формування оптимальних заходів її проведення для досягнення бажаних цілей як у короткостроковому, так і довгостроковому періодах.

Актуальність вивчення сутності податкової політики зумовлено тим, що в сучасних наукових працях деколи можна спостерігати заміну понять, зокрема,

податкова політика розглядається як фіскальна політика і навпаки. Тому, доречно розставити акценти у досліджуваному питанні, позаяк ототожнення у термінах нівелює значення, зміст, завдання кожної з політик та негативно позначається на механізмах їх реалізації.

Синонімізм у вживанні понять податкова та фіскальна політика зумовлений насамперед тим, що сам законодавець дозволяє собі маніпулювати термінами, зокрема, в частині зміни назви головного фіскального органу країни. Такі дії підтверджують некомпетентність діючих головних учасників державотворення, оскільки Державна фіскальна служба в межах своїх повноважень здійснює діяльність, яка пов'язана лише з наповнюваністю бюджету. Крім того, зміщення акцентів у трактуванні фіскальної політики пов'язується з існуванням однієї з функцій податків – фіскальної.

Варто зауважити, що у вітчизняному законодавстві відсутнє офіційне трактування досліджуваних понять. Лише Міністерство фінансів України з метою забезпечення формування та реалізації єдиної державної податкової політики, державної політики з адміністрування єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування, державної політики у сфері боротьби з правопорушеннями під час застосування податкового законодавства, а також законодавства з питань сплати єдиного внеску, що визначені п. 3 Положення «Про Міністерство фінансів України», трактує державну податкову політику як діяльність держави у сфері встановлення, правового регламентування та організації справляння податків і податкових платежів у централізовані фонди грошових ресурсів держави [1].

Грунтовне дослідження змісту двох політик проведено П. Коломійцем, який дійшов висновку, що ототожнення цих термінів лише поглиблює існуючу неузгодженість податкової термінології та призводить до нерозуміння основних завдань цих політик [2, с. 103].

Аналіз еволюції підходів до розуміння фіскальної політики, що провели Петленко Ю. та Милованова Є. [3] засвідчує, що зміна орієнтирів у трактуванні даного терміну спостерігається у кінці минулого століття, коли за основу було покладено лише наповнюваність бюджету, що головним чином реалізується шляхом встановленої податкової системи.

Фіскальна і податкова політика не є синонімами. Такий висновок можна зробити, аналізуючи передусім принцип фіскальної достатності, як один із основоположних принципів вітчизняного податкового законодавства, що закріплений у Податковому кодексі України [4, ст. 4]. За даними принципом, податки і збори встановлюються у зв'язку з необхідністю збалансувати витрати бюджету з його надходженнями. Логічно, що і фіскальна політика також має бути пов'язана не лише з надходженнями до бюджету, а й його видатками.

На тісному взаємозв'язку бюджетної та податкової політики у своїй праці наголошує І.А. Дем'янчук [5], що дозволило їй розгадати їх в рамках єдиної фіскальної політики. Доповнюючи попереднього науковця, Соф'їн М., досліджуючи євроінтеграційні процеси в країні, висловив думку у розумінні фіскальної політики як сукупності правових, а також інших (організаційно-управлінських, фінансово-економічних, інформаційних тощо) заходів,

здійснюваних компетентними суб'єктами в межах правового поля і спрямованих на врегулювання відносин та процесів з питань формування державного бюджету та здійснення фінансування, витрат із нього з метою забезпечення життєздатності механізму держави, її помірною, стабільною та рівномірною соціально-економічного розвитку на рівні країн ЄС [6, с. 165].

Таким чином, фіскальна політика є ширшим поняттям і податкова політика є лише її складовою. В основу заходів податкової політики на певну перспективу мають бути покладені цілі та завдання фіскальної політики, оскільки витрачання бюджетних коштів на пряму залежить від наповнюваності бюджету і навпаки, джерела надходження доречно оптимізувати в умовах необхідності фінансування пріоритетних програм.

Серед суб'єктів фіскальної політики можна виділити окремо суб'єктів податкової і бюджетної політики, що ще раз підтверджує зміст саме фіскальної політики. Тому, у якості вирішення проблематики досліджуваного питання, пропонуємо на законодавчому рівні закріпити сутність фіскальної та податкової політики, що унеможливить термінологічну плутанину.

Список використаних джерел

1. Податкова політика: Офіційний сайт Міністерства фінансів України. URL: <https://mof.gov.ua/uk/tax-policy> (дата звернення: 28.09.2020).
2. Коломієць П. Податкова та фіскальна політика: аналітичний огляд вітчизняної наукової думки. *Публічне право*. 2017. № 2 (26). С. 98-105.
3. Петленко Ю., Милованова Є. Теоретичні та методологічні аспекти фіскальної політики держави. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Серія: Економіка*. 2017. № 1(190). С. 28-35.
4. Податковий Кодекс України від 02.12.2010 р. № 2755-VI. Дата оновлення: 13.08.2020 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17#Text> (дата звернення: 28.09.2020).
5. Дем'янчук І. А. Теоретичні основи фіскальної політики в умовах економічного спаду. *Глобальні та національні проблеми економіки*. 2015. Випуск 4. С. 822-825.
6. Соф'їн М. До проблеми визначення поняття фіскальної політики в Україні в умовах євроінтеграції. *Підприємництво, господарство і право*. 2019. № 7. С. 162-166.

*Слободяник Юлія Борисівна,
доктор економічних наук, професор,
професор кафедри аудиту,
ДВНЗ «Київський національний економічний університет
імені Вадима Гетьмана»*

ПЕРСПЕКТИВИ ЗАПРОВАДЖЕННЯ ДЕРЖАВНОГО АУДИТУ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ В УКРАЇНІ

З прийняттям у 2015 році нового Закону України «Про Рахункову палату» було започатковано реалізацію державного аудиту в Україні за вимогами міжнародних стандартів INTOSAI [1]. За п'ять років, що пройшли з часу прийняття закону, обрано новий склад членів Рахункової палати за впровадженою конкурсною процедурою, оновлено Регламент палати, затверджено Правила професійної етики посадових осіб Рахункової палати, Рекомендації з управління і контролю якості контрольних заходів, що проводяться Рахунковою палатою, Методичні рекомендації з проведення Рахунковою палатою фінансового аудиту, Стратегію розвитку Рахункової палати на 2019-2024 роки тощо [2].

Водночас, не зважаючи на значні позитивні зрушення в інституційній підтримці функціонування Рахункової палати, залишаються не вирішеними питання конституційного визначення її статусу як вищого органу державного аудиту, а також розширення її мандату у сферах суспільного інтересу, що виходять за межі надходження коштів до державного бюджету та їх використання. Так, відповідно до вимог чинного законодавства повноваження Рахункової палати не поширюються на кошти місцевих бюджетів (крім використання коштів державного бюджету, наданих місцевим бюджетам), а також на діяльність органів місцевого самоврядування та комунальну власність.

Натомість у міжнародній практиці набув актуальності та значного поширення державний аудит муніципалітетів (місцевого самоврядування). У 2016 році було засновано Спеціальну групу EUROSАI з аудиту муніципалітетів (EUROSАI TFMA) з метою створення відкритої платформи для обміну кращими практиками у цій сфері. Стратегічними цілями спеціальної групи визначено обмін корисним досвідом, що підвищує результативність аудиту, спрямованого на вдосконалення систем управління публічними фінансами, підвищення ефективності зовнішнього аудиту муніципальних утворень та сприяння проведенню спільних аудитів [3]. Рахункова палата України, як повноправний член EUROSАI, входить до складу зазначеної спеціальної групи EUROSАI, утім не має відповідного досвіду.

Слід зауважити, що різні країни використовують різноманітні моделі аудиту муніципалітетів. Зовнішній аудит місцевого самоврядування можуть проводити вищі органи державного аудиту (ВОДА), регіональні офіси, а також приватні аудитори. Зазначені суб'єкти державного аудиту мають різні повноваження та виконують різні форми державних аудитів, такі як фінансові аудити, аудити ефективності чи аудити відповідності.

Залежно від законодавчих повноважень та існуючої практики, різні ВОДА мають різний ступінь залучення до державних аудитів місцевого самоврядування, проте вони традиційно ініціюють та здійснюють нагляд за удосконаленням муніципальних систем з метою захисту інтересів громадян, надаючи їм незалежну, достовірну та повну інформацію про те, чи сприяє регіональна політика поліпшенню їх життєвих умов. Розглянемо деякі підходи до організації державного муніципального аудиту в різних країнах.

Зовнішній державний аудит місцевого самоврядування в Грузії проводять Державна аудиторська служба Грузії (зокрема, Департамент бюджетного аудиту місцевих органів самоврядування) та приватні аудитори. Відповідно до законодавства Державна аудиторська служба Грузії може проводити фінансовий аудит, аудити ефективності та відповідності у муніципалітетах, непідприємницьких (некомерційних) юридичних особах, створених муніципалітетами, юридичних особах (корпораціях) публічного права щодо витрат та використання майна та/або коштів, що передаються таким суб'єктам державою або органами місцевого самоврядування. Крім того, за рішенням муніципальної ради не частіше одного разу на рік можна запрошувати приватного аудитора для проведення незалежного аудиту діяльності муніципальних органів (муніципалітетів, підприємств, що належать муніципалітетам, створених муніципалітетом непідприємницьких (некомерційних) юридичних осіб) за рахунок коштів бюджету муніципалітету. Схожі підходи застосовуються і в Естонії.

Рахунковий суд Греції є головним зовнішнім аудитором усіх державних витрат і державних доходів. Служби уповноважених Суду, що розташовані в усіх регіонах Греції, беруть участь в аудиті муніципалітетів, регіонів та пов'язаних з ними юридичних осіб. Крім того, муніципалітети та регіони підлягають щорічним фінансовим аудитам, які проводяться приватними аудиторами.

Аналогічний підхід застосовують ВОДА Ізраїлю та Литви, які проводять фінансові аудити, аудити ефективності та відповідності в місцевих органах влади. В Італії зовнішні аудити місцевих органів влади проводяться лише ВОДА та відповідними регіональними аудиторськими палатами [3].

Процес аудиту муніципалітетів суттєво не відрізняється від аудиту інших державних установ, але існує суттєва різниця у змісті, масштабі та вартості державних аудитів на національному та місцевому рівнях. ВОДА використовують ті самі стандарти аудиту при плануванні та проведенні аудитів муніципалітетів, що й в інших аудитах. Водночас оприлюднені звіти EUROSAI TFMA свідчать про те, що державні аудити місцевого самоврядування характеризуються особливостями щодо складності, специфічності, відкритості та підзвітності [3].

Складність державного аудиту місцевого самоврядування обумовлена значною кількістю муніципалітетів у кожній країні, широким спектром надаваних послуг, а також наявністю значного переліку функцій органів місцевого самоврядування, що часто дублюють функції уряду. Аудитори, залучені до проведення таких аудитів, потребують наявності спеціальних знань

у різних сферах, а також навичок аналізу великих масивів інформації та збору належних аудиторських доказів.

Як зазначають фахівці, важливим питанням для ВОДА є правильний вибір тем аудиту, що мають вирішувати проблеми місцевих громад при дотриманні загальнонаціональних інтересів. Проте, якщо тема буде обрана правильно, то результати аудиту будуть точними та важливими для суспільного розвитку.

Специфічністю муніципальних аудитів є залучення до їх проведення не лише аудиторів ВОДА, а й третіх сторін – приватних аудиторів, регіональних контрольних структур, внутрішніх контролерів від муніципальних утворень тощо. Зазначене потребує розробки та впровадження відповідних організаційних підходів з метою уникнення дублювання функцій і повноважень та ефективного їх розподілу. Аудитами мають охоплюватися всі значущі ресурси громади, що актуалізує важливість комунікації та координації аудиторів та контролерів різних рівнів. Не менш суттєвим питанням є застосовувані методичні підходи, що можуть давати неоднорідні результати. У цьому контексті збільшується корисність обміну кращими практиками між державними аудиторами різних країн.

Відкритість інформації про муніципальні аудити (тематику, результати, методика проведення, наслідки тощо) є надзвичайно важливою, оскільки на рівні окремих муніципалітетів часто неможливо охопити проблеми загальнонаціонального масштабу. Існуючі відмінності в економічних, географічних, соціальних характеристиках різних регіонів обумовлюють необхідність оприлюднення деталізованої інформації. Проблеми, які виглядають незначними в окремих муніципалітетах, разом можуть нести серйозні та масштабні ризики та загрози на рівні країни.

Підзвітність є передумовою забезпечення стійкості місцевого самоврядування та країни в цілому, оскільки на даних муніципалітетів базуються загальнонаціональні розрахунки, що мають бути точними та надійними. Ризик викривлення інформації на рівні невеликих громад провокує збільшення ризиків перекручення фінансової інформації на загальнонаціональному рівні. У цьому випадку ВОДА мають застосовувати максимально можливу кількість даних для виявлення та оцінки існуючих ризиків та вибору відповідних тем для аудитів. Експерти EUROSAI TFMA зазначають, що ВОДА повинні сприяти вдосконаленню процесу підзвітності, заохочувати муніципалітети надавати точні, надійні дані у зручній для обробки формі. Також ВОДА має постійно вдосконалювати власні можливості використовувати та обробляти отримані дані інноваційними способами.

Отже, зазначені особливості муніципальних державних аудитів мають обов'язково враховуватися при їх запровадженні в практику ВОДА.

Необхідно звернути увагу і на тематику державних муніципальних аудитів, що проводяться у різних країнах, як-от: «Чи забезпечує управління муніципальними підприємствами ефективну та прозору діяльність підприємств», «Оренда у секторі теплопостачання в муніципалітетах», «Чи забезпечена доступність житла мешканцям з низьким рівнем доходу», (Литва, 2017 рік, аудити

ефективності); «Організація оздоровлення населення в муніципалітетах» (Литва, 2015 рік, аудити ефективності); «Державна аудиторська служба: модель фінансування місцевого самоврядування повинна бути змінена» (Естонія, 2017), «Діяльність держави та органів місцевого самоврядування у збиранні та переробці комунальних відходів», «Нагляд за небезпечними будівлями в муніципалітетах, селах і селищах», «Загальний огляд нерухомості органів місцевого самоврядування та управління нею» (Естонія, 2016); «Якість надання послуг мешканцям місцевих органів влади» (Ізраїль, 2016); «Реєстрація та обробка муніципальних земель у Словацькій Республіці» (Словаччина, 2016, аудит відповідності).

Аналіз напрямів аудитів та підходів до формулювання тем свідчить про охоплення найгостріших проблем місцевих громад. Результати таких аудитів спрямовані на підвищення ефективності та результативності місцевого самоврядування. Таким чином, поширення практики проведення зазначених муніципальних аудитів є надзвичайно важливим для ВОДА різних країн.

В Україні останніми роками відбувається реформа місцевого самоврядування відповідно до положень Європейської хартії місцевого самоврядування. Державна політика у цій сфері передбачає проведення децентралізації – зміни підходів до утворення територіальних громад та їх фінансування, що супроводжується передачею органам місцевого самоврядування від органів виконавчої влади значної частини повноважень, ресурсів та відповідальності. Для забезпечення дотримання кращих стандартів суспільних відносин у цій сфері потрібен дієвий зовнішній контроль. Водночас вітчизняний вищий орган державного аудиту поки що не має відповідних повноважень, що не сприяє поширенню кращого світового досвіду та захисту інтересів місцевих громад.

На сучасному етапі місцеве самоврядування, а також підприємства комунальної власності підлягають контролю з боку урядового органу – Державної аудиторської служби України. Приватні аудитори до виконання аудитів у цій сфері не залучаються. Випадки проведення приватними аудиторами фінансових аудитів комунальних комерційних підприємств поки що є поодинокими, що не сприяє прозорості та підзвітності місцевого самоврядування. Разом з тим залучення Рахункової палати до виконання державних аудитів місцевого самоврядування поки що є неможливим, оскільки потребує внесення змін до законодавства та збільшення ресурсів палати для забезпечення можливості охоплення цієї сфери.

Підводячи підсумок, зазначимо, що державний аудит місцевого самоврядування є дієвим інструментом забезпечення прозорості, підзвітності та ефективності місцевого самоврядування, його націленості на задоволення потреб громади, що підтверджується кращим світовим досвідом. Отже, вважаємо доцільним подальше розширення повноважень Рахункової палати шляхом внесення відповідних змін до законодавства та розробки методик державних аудитів.

Список використаних джерел

1. Про Рахункову палату: Закон України від 02.07.2015 № 576-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/576-19>.
2. Рахункова палата. URL: <https://rp.gov.ua/>.
3. EUROSAI Task Force Municipality Audit. (2018). *Overview of external audit systems in local government*. URL: https://www.vkontrole.lt/tf/files/files/TFMA_Overview_external_audit_systems_2018.pdf.

*Шибецький Володимир Михайлович,
аспірант,*

Національна академія статистики, обліку та аудиту

КОНТРОЛЬ ОПЕРАЦІЙ З ГРОШОВИМИ КОШТАМИ В СИСТЕМІ УПРАВЛІННЯ ПІДПРИЄМСТВОМ

Грошові кошти відіграють значну роль як в економіці в цілому, так і в життєдіяльності окремого підприємства, адже переважна більшість економічних відносин між суб'єктами економіки відбувається в грошовій формі. Грошові кошти є найбільш ліквідними активами підприємства, і саме тому дуже часто стають об'єктами крадіжок та зловживань. Саме тому аудит грошових коштів, що включає в себе перевірку обліку, документів та операцій, пов'язаних з грошовими коштами, залишається актуальним, адже спрямований на збереження майна власників підприємств [1].

Першочерговими напрямками контролю грошових коштів є:

- Встановлення відповідності здійснених касових операцій та безготівкових розрахунків нормам чинного законодавства;
- Перевірка дотримання ліміту готівки в касі, умов її видачі на господарські потреби та правильності складання та зберігання касових документів, наявності розроблених та затверджених Порядку оприбуткування готівки в касу, Порядку розрахунку ліміту каси, а також дотримання інших вимог Положення про ведення касових операцій;
- Відповідність забезпечених умов зберігання готівкових коштів та інших грошових документів у касі чинним нормативним актам;
- Перевірка відповідності документального оформлення операцій з руху грошових коштів чинним нормативним актам.

Основні порушення з які найчастіше зустрічаються є:

- помилки в оформленні прибуткових і видаткових касових ордерів;
- помилки в розрахунках;
- перевищення ліміту каси та встановлених строків використання виданої під звіт готівки;
- зловживання службовим становищем (не оприбуткування і привласнення грошей, надлишкове списання грошей по касі, тощо);

- невиконання або неякісне виконання службових обов'язків (формально підписують документи, не зрозумівши їх зміст, інвентаризація проводиться лише на папері, придбання проводяться там, де відповідальна за це посадова особа отримає особисту вигоду та ін.);
- неправильна оцінка операцій із заготівлі, виробництва чи реалізації з точки зору доцільності й економічності.
- неправильно складена кореспонденція рахунків тощо.

Власники підприємств мають розуміти, що грошові кошти здатні приносити економічну вигоду тільки тоді, коли вони раціонально і ефективно використовуються [2].

На основі вище викладеного можна зробити наступні висновки про те, що контроль є ключовою та необхідною складовою бухгалтерського обліку, що реалізуються за допомогою визначених методів та прийомів (спостереження; вимірювання; реєстрація і зберігання; групування; узагальнення; підтримка).

Список використаних джерел

1. Малахов В. А., Любимова С. С. Актуальні проблеми аудиту операцій з грошовими коштами. URL: <http://naukam.triada.in.ua/index.php/28-ekonomika/33-aktualni-problemi-auditu-peratsij-z-groshovimi-koshtami-pidприємства>.
2. Бондаренко Н. М., Таран В. В. Організація обліку і контролю грошових коштів. URL: http://bses.in.ua/journals/2017/17_2017/46.

*Шкуліна Людмила Володимирівна,
кандидат економічних наук,
доцент кафедри обліку та оподаткування,
Національна академія статистики, обліку та аудиту*

ПРОБЛЕМИ ПУБЛІКАЦІЙ ТЕМ З БУХГАЛТЕРСЬКОГО ОБЛІКУ У ВИСОКОРАНГОВИХ ЖУРНАЛАХ

“Наука повинна зламати тиранію елітних журналів”, – зазначав американський біолог, який став лауреатом Нобелівської премії з фізіології та медицини, Р. Щекман, – “Стаття може стати високоцитованою, якщо це гідна уваги наука, або якщо вона привертає увагу, провокує чи незвичайна” [1]. Дійсно, саме наукові дослідження мають важливе значення для галузі бухгалтерського обліку, складну як з точки зору практики, так і з точки зору науки. З цього приводу, ще одну проблематику розкриває Райгопал С., який зазначає, що “опублікована робота в наших найкращих журналах, схоже, зосереджена більше на абстрактних емпіричних закономірностях, а не на отриманні знань для вирішення конкретних прикладних проблем, з якими стикаються керівники на практиці та регулятори в політиці” [2]. Дійсно, журнали з бухгалтерського обліку з найвищим рейтингом зосереджуються

більше на емпіричних дослідженнях, які на практиці не часто застосовуються бухгалтерами, керівниками чи регуляторами. Крім того, практичне застосування таких публікацій ускладнюється акцентом на фінансовому обліку, ніж на бухгалтерському. Звичайно, це робить журнали з найвищим рейтингом менш актуальними, ніж інші облікові журнали.

Можливо цей акцент на фінансовий облік пояснюється існуючим його зв'язком із політикою, який мають також публікації з економіки, фінансів та податків [3]. Як досліджують Ф. Буртон та ін., "в рамках бухгалтерського обліку податкові дослідження приділяють більше уваги широкому загалу та політиці, ніж інші тематичні сфери" [3]. Крім того, статті інших дисциплін, опубліковані у елітних журналах, посилаються на порівняно мало публікацій з бухгалтерського обліку, але статті, що не належать до високорангових журналів, посилаються частіше на дослідження бухгалтерського обліку [3].

Доречним поясненням з цього приводу є думка С. Спрінгера, біохіміка з Бременського Університету Якобса (Німеччина): "Ви не обов'язково знайдете найкращі статті, опубліковані в цих (високорангових) журналах. Редактори не є професійними вченими, вони як журналісти, що не обов'язково створює найбільшу проблему, але лише допомагає наголосити на новизні, ніж на гідній увазі роботі" [1]. Р. Щекман також коментував, що тиск на публікацію в «розкішних» журналах спонукав дослідників відмовлятися від обраних тем і займатися «модними» для науки галузями, замість того, щоб займатися своєю більш професійною роботою. За його словами, проблема посилювалася редакторами, які не були активними вченими, а як професіонали віддавали перевагу вивченню для підвищення обізнаності замість розвитку науки.

Тому, погоджуємося із Ф. Буртоном з приводу того, що бухгалтерський облік є не менш значущою дисципліною серед інших на рівні елітних журналів. Адже немає вагомої причини «принижувати» бухгалтерський облік в науці та практиці. «Приниження» мається на увазі не тільки низька кількість облікових публікацій та посилань на облікові праці у елітних журналах, а й те, що академіки з бухгалтерського обліку не винагороджуються за проведення досліджень, які інформують та впливають на практику [4].

Як згадували Н. Адлер та А. Гарцинг у своєму дослідженні: «Світове співтовариство науковців, а також глобальна мережа установ, що взаємодіють та підтримують стипендії з управління (таких як Академія управління, AACSB та Thomson Reuters Scientific), запрошують впроваджувати інновації та розробляти більш надійні та вагомі способи оцінки наукових внесків, які справді сприяють прогресу XXI століття» [5].

Тому, актуальність бухгалтерського обліку в науці повинна підтримуватися науковцями та дослідниками, тому що, по-перше, бухгалтерський облік охоплює багато вагомих тем (не тільки активів та оподаткування [6]), з якими стикаються суспільство та бізнес, та які можна вирішити за допомогою бухгалтерських досліджень. Дійсно, бухгалтерська дисципліна багатогранна – стосується довіри, прозорості, постановки цілей, мотивації, судження, ефективності, бюджетування, підзвітності, вимірювання, контролю, безпеки, точності, оподаткування, технологій (XBRL) та відповідальності. Цей список переваг

можна продовжувати доповнювати, але ретельні дослідження кожної з них можуть бути застосовані до будь-яких світових проблем та, відповідно, принести більшу користь науці.

Список використаних джерел

1. Sample I. (2013). Nobel winner declares boycott of top science journals | Science The Guardian. (n.d.). Retrieved December 15, 2019, from https://www.theguardian.com/science/2013/dec/09/nobel-winner-boycott-science-journals?CMP=share_btn_link
2. Rajgopal S. (2020). Integrating practice into accounting research. *Management Science* (forthcoming). Available at SSRN: <https://ssrn.com/abstract=3368611> or <http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.3368611>
3. Burton F. G. and Summers S. L. and Wilks T. J. and Wood D. A. (May 25, 2020). Do We Matter? The Attention Policy Makers, Academics, and the General Public Give to Accounting Research. Available at SSRN: <https://ssrn.com/abstract=3022175> or <http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.3022175>
4. AAA Research Relevance Task Force: Recommendations (March 2018). Retrieved September 25, 2020, <https://aaahq.org/Portals/0/documents/Task-Force/2018%20Research%20Relevance%20Task%20Force%20Report.pdf?ver=2018-07-26-135928-413>
5. Adler N. J. and A.W. Harzing. (2009). When knowledge wins: Transcending the sense and nonsense of academic rankings. *Academy of Management Learning & Education*, 8 (1): 72–95. <https://doi.org/10.5465/amle.2009.37012181>
6. Shkulipa, L. (2020). *Accounting Journals: Scopus, Web of Science, SCImago*. Berlin: Sciendo, – 278 p. DOI: 10.2478/9788395669675, ISBN (hardcover) 978-83-956696-6-8.

Шульга Світлана Володимирівна,
кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри аудиту та підприємництва,
Національна академія статистики, обліку та аудиту

НАПРЯМИ УДОСКОНАЛЕННЯ ВНУТРІШНЬОГО КОНТРОЛЮ ЯКОСТІ ВИКОНАНОГО ЗАВДАННЯ З АУДИТУ ФІНАНСОВОЇ ЗВІТНОСТІ

Законодавчими нововведеннями в організації внутрішньої системи контролю якості аудиторських послуг є обов'язкове залучення рецензента для здійснення внутрішнього контролю якості виконаного завдання з аудиту фінансової звітності, а також застосування стимулювання при формуванні політики оплати праці персоналу, залученого до виконання завдань з обов'язкового аудиту.

Залучення рецензента як один із заходів удосконалення внутрішнього контролю якості аудиту дозволяє уникнути асиметрії інформації, яка негативно

впливає на процес прийняття рішення зовнішніми користувачами фінансової звітності, і відтак забезпечити формування передумов для стійкого розвитку і функціонування ринку аудиту. Внутрішніми документами суб'єкт аудиторської діяльності повинен врегулювати питання:

– призначення рецензента (штатний працівник, або ж залучення третіх зовнішніх осіб);

– перелік повноважень, прав, відповідальності та особливостей роботи рецензента;

– порядок документування результатів перевірки внутрішнього контролю якості виконаного завдання з аудиту фінансової звітності;

– процедури врегулювання розбіжностей між висновками ключового партнера з аудиту і рецензента.

В ст. 32 Закону України «Про аудит фінансової звітності та аудиторської діяльності» чітко визначено, що «при огляді виконаного завдання з аудиту фінансової звітності рецензент має щонайменше задокументувати:

1) усну і письмову інформацію, надану аудитором або ключовим партнером з аудиту, на підтвердження суттєвих суджень, а також основних результатів проведених аудиторських процедур і висновків, зроблених за цими результатами, на вимогу або без вимоги рецензента;

2) висновок аудитора та ключового партнера з аудиту, викладений у проектах аудиторського звіту та додаткового звіту для аудиторського комітету» [2].

У вищезазначеній статті Закону також наведено «перелік питань і процедур, які рецензент повинен оцінити в межах проведення огляду виконаного завдання з аудиту фінансової звітності, а саме:

1) незалежність суб'єкта аудиторської діяльності від юридичної особи, фінансова звітність якої перевіряється;

2) значні ризики, виявлені аудитором або ключовим партнером з аудиту при виконанні завдання з обов'язкового аудиту фінансової звітності, і вжиті ним заходи з відповідного управління цими ризиками, а також обґрунтування щодо рівня їх суттєвості;

3) звернення за консультаціями до експертів та виконання їх рекомендацій;

4) характер викривлення та обсяг виправлених і не виправлених недостовірних даних у фінансовій звітності, виявлених при проведенні аудиту;

5) теми, що обговорювалися з аудиторським комітетом, посадовими особами юридичної особи, фінансова звітність якої перевіряється;

6) теми, що обговорювалися з компетентними органами та у відповідних випадках з іншими третіми сторонами;

7) підтвердження документами та інформацією, відібраними рецензентом з робочих документів аудитора, висновку аудитора або ключового партнера з аудиту, викладеного у проектах аудиторського звіту та додаткового звіту для аудиторського комітету» [2].

Рецензент повинен обговорити результати внутрішнього контролю якості виконаного завдання з аудиту фінансової звітності з аудитором або ключовим партнером з аудиту. Суб'єкт аудиторської діяльності має визначити процедури

врегулювання розбіжностей між висновками ключового партнера з аудиту і рецензента. Вважаємо за доцільне результати такого обговорення оформлювати у формі Протоколу узгодження розбіжностей між висновками ключового партнера з аудиту та рецензента. Використання в практичній діяльності суб'єктів аудиторської діяльності Протоколу узгодження розбіжностей між висновками ключового партнера з аудиту та рецензента забезпечить узгодженість аудиторських звітів, захист інформаційних потреб зацікавлених осіб, а також гарантуватиме, що замовник отримає високий рівень надання аудиторських послуг. Оформлення зазначеного документу дозволить також ідентифікувати перелік питань, які потребують залучення консультантів, зовнішніх експертів та проведення додаткового вивчення законодавчої практики врегулювання таких питань.

Стосовно залучення рецензента для здійснення внутрішнього контролю якості виконаного завдання з аудиту фінансової звітності вважаємо, що з погляду на необхідність дотримання принципу незалежності це має бути особа, яка не пов'язана з суб'єктом аудиторської діяльності трудовими відносинами. Рецензента доцільно залучати на договірних засадах з урахуванням професійної кваліфікації; це може бути представник однієї з професійної організації бухгалтерів і аудиторів України.

У внутрішніх положеннях та політиках з контролю якості суб'єктом аудиторської діяльності також має визначатися порядок забезпечення об'єктивності рецензента. Об'єктивність рецензента може забезпечуватися впровадженням таких процедур:

- 1) рецензент не призначається ключовим партнером з аудиту та не приймає рішення щодо формування команди із завдання;
- 2) рецензент не бере участі у наданні аудиторських послуг;
- 3) рецензент не проводить внутрішній моніторинг виконаних завдань з аудиту;
- 4) рецензент не має права виконувати інші дії, що загрожують його об'єктивності та незалежності.

Результати проведеної перевірки та висновки рецензента, що проводить процедури внутрішнього контролю якості виконання завдання з аудиту, відображаються в документі «Звіт рецензента про результати внутрішнього контролю якості виконаного завдання з аудиту». Звіт аудитора не датується до завершення огляду контролю якості завдання. Рецензент завершує процедури огляду контролю якості виконання завдання до дати звіту аудитора та додаткового звіту для аудиторського комітету.

«Поєднання професійних та громадських інтересів при проведенні контролю якості аудиторських послуг забезпечують максимальну ефективність процедур контролю. Міжнародна співпраця в частині застосування конкретних підходів до формування ефективної системи контролю якості дозволяє уникнути ряду помилок, допущених професійними організаціями аудиторів в розвинених країнах світу та забезпечить якісну інтеграцію вітчизняних систем обліку і аудиту в міжнародну спільноту» [1, с. 43].

Забезпечення якості аудиторських послуг крізь призму законодавчого регулювання повинно сформувавши передумови для надання гарантій та впевненості суспільству і органам суспільного нагляду і професійного самоврядування у тому, що аудитори та суб'єкти аудиторської діяльності при наданні послуг дотримуються встановлених стандартів аудиту та етичних норм. Крім того, якість надання аудиторських послуг повинна забезпечуватися через систему стимулювання аудиторів до удосконалення власної діяльності в частині забезпечення якості наданих послуг.

Список використаних джерел

1. Ільченко О. О., Кузуб М. В. Якість аудиторських послуг: проблеми та перспективи. *Бухгалтерський облік, аналіз та аудит: проблеми теорії, методології, організації*. 2016. № 2. С. 42–49.

2. Про аудит фінансової звітності та аудиторську діяльність: Закон України від 21.12.2017 р. № 2258-VIII. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2258-19>.

*Щирська Ольга Василівна,
доцент кафедри аудиту та підприємництва;
Іскра Сергій Валентинович,
аспірант;
Національна академія статистики обліку та аудиту*

АУТСОРСИНГ ФУНКЦІ ВНУТРІШНЬОГО АУДИТУ В ДЕРЖАВНОМУ СЕКТОРІ ЯК НОВИЙ МЕТОД ОПТИМІЗАЦІЇ СИСТЕМИ УПРАВЛІННЯ

З кожним роком поняття внутрішнього аудиту набуває все більшої популярності серед приватного сектору. Кожен власник бізнесу вбачає свої плюси впровадження служби внутрішнього аудиту на своєму підприємстві, або холдингу. Для одних це спроможність мати щоденний аналітичний огляд ситуації всередині бізнесу, для інших це не тільки можливість тримати руку на пульсі власного бізнесу але і покращувати його роботу завдяки ідеям оптимізації які пропонує та розробляє Служба внутрішнього аудиту.

Протягом останніх років в приватному секторі з'явилося нове поняття, а саме аутсорсингове супроводження внутрішнього аудиту. На перший погляд дуже важко зрозуміти як зовнішній спеціаліст може здійснювати внутрішній контроль та проводити внутрішній аудит на підприємстві на якому не працює. Отже, що таке аутсорсинг та чому так сталося?

Аутсорсинг – це не тільки один із способів підвищення ефективності управління діяльністю підприємства, а й інструмент, який сприяє оптимізації моделі менеджменту, отримання найбільшого ефекту за рахунок зосередження на основній корпоративної діяльності та передачі інфраструктурних функцій зовнішнім фахівцям [1].

В сучасному світі функції внутрішнього аудиту стосуються більш широкого кола питань, для вирішення яких потрібно залучення різнопланових спеціалістів. Це не тільки професійні внутрішні аудитори, але й фахівці з фінансового прогнозування, з управління та упередження ризиків та криз, спеціалісти в сфері кібер-безпеки. Тільки завдяки формуванню повного штату, функції внутрішнього аудиту можна назвати дійсно ефективними та позитивно результативними. Саме через складність комплектування такого штату та економічну не вигідність для підприємства, з'явилося у світовій практиці дане поняття, а згодом дійшло і до українського приватного сектору.

Проаналізувавши стан розвитку внутрішнього аудиту в економічній площині, постає лише одне питання, «Чи можливо застосувати аутсорсингове супроводження в державному секторі?».

На нашу думку це цілком можливо, та може допомогти досягнути більш ефективних результатів в порівнянні з приватним сектором.

Розглянемо це питання більш детально. Аутсорсинг функцій внутрішнього аудиту може бути:

- повний аутсорсинг;
- частковий аутсорсинг;
- одноразові замовлення.

Повний аутсорсинг зумовлює в собі повну передачу функцій внутрішнього аудиту які буде забезпечувати окремий незалежний спеціаліст – представник аудиторської компанії, або навіть група аудиторів. Як правило на повну передачу таких функцій погоджується невелика кількість компаній, і зазвичай це роблять представники середнього бізнесу.

Частковий аутсорсинг, даний вид аутсорсингу популярний серед представників великого бізнесу, які хочуть мати і своїх спеціалістів і незалежну думку щодо внутрішніх справ в компанії. Зазвичай даний тип полягає в передачі частини функцій внутрішнього аудиту, таким чином план виконують і штатна команда аудиторів і зовнішні спеціалісти.

Одноразові замовлення, зазвичай даний тип аутсорсингу використовують в тих рідких випадках коли треба виконати складну роботу в короткі терміни, реалізувати нові проекти або провести поверхневий аналіз служби внутрішнього контролю.

Якщо розглядати дане поняття як нововведення в державний сектор, то на нашу думку більш результативними буде повний або частковий аутсорсинг.

В цілому впровадження аутсорсингового супроводження внутрішнього аудиту в державний сектор забезпечить низку позитивних результатів - перезавантаження сталого поняття внутрішнього аудиту, прозорість роботи державних підприємств, неупереджений погляд стороннього фахівця на роботу суб'єкта зсередини. В першу чергу даний тип внутрішнього аудиту дозволить прибрати з державного сектору конфлікт та насторогу, що зачасти можна спостерігати між керівником підприємства, підрозділу та уповноваженою особою міністерства чи державного контролюючого органу. Так як стороння незацікавлена у результатах контролю компанія, яка буде здійснювати функції

внутрішнього аудиту, повністю проінформована про всі можливі ризики та загрози, і не стане ризикувати своєю репутацією.

Іншим результативним звершенням даного типу внутрішнього аудиту може стати розробка ризик-орієнтованих моделей розвитку державної установи, впровадження антикризових моделей які дозволять досягнути мінімальних економічних втрат в разі настання кризового стану. Саме завдяки наявності різнопрофільних спеціалістів в компанії яка здійснює аутсорсинг стає можливим досягнення даного результату. Але найбільш суттєвою перевагою аутсорсингового супроводження функцій внутрішнього аудиту є посилення незалежності внутрішнього аудиту. Забезпечення незалежності у внутрішньому аудиті сприяє максимізації ефективності у роботі підприємства, створенню нових оптимізаційних моделей та зовнішнього огляду на здійснення менеджменту, бо хоч і штатні працівники також вважаються незалежними але з часом ця незалежність може легко породити в собі конфлікт інтересів.

Звичайно серед багатьох позитивних моментів даного типу здійснення внутрішнього аудиту є певна низка негативу які можуть завадити впровадженню цього методу. В першу чергу це непорозуміння між уповноваженою особою державної установи та персоналом - фахівцями аудиторської компанії. Зазвичай якщо підприємство давно функціонує та має застарілу систему внутрішнього аудиту то для персоналу може стати незвичним прихід зовнішніх спеціалістів які звикли працювати швидко, ефективно та використовуючи різні нові методи. А все тому що працівники з насторогою віднесуться, що сторонні спеціалісти донесуть до керівництва їх неефективність та потягнуть за собою скорочення або заміну персоналу.

Також однією з перепон у ефективному аутсорсі функцій внутрішнього аудиту може стати обмеження в доступі до всіх даних зовнішнім спеціалістам, а все через наявність зловживань та порушень.

Підводячи підсумки вищевикладеного, зробимо висновок що переведення функцій внутрішнього аудиту на аутсорсингове супроводження в державному секторі допоможе досягти ефективних результатів та частково перезавантажити застарілу систему в розрізі внутрішнього аудиту та контролю, але на жаль єдиною, на нашу думку, суттєвою перешкодою може стати банальна застаріла ментальність працівників державних установ та корумпованість системи в цілому. Саме тому досягнення даної реформи в державному секторі потребує чіткого рішення Кабінету міністрів, наявності окремого закону України який буде регулювати внутрішній аудит, та згода представників великих аудиторських фірм здійснювати дану реформу разом з органами влади.

Список використаних джерел

1. Синяєва В. М. Комерційна діяльність: підруч. Харків, 2014 р.

*Юдін Антон Ігорович,
здобувач,
Національна академія статистики, обліку та аудиту*

КЛАСИФІКАЦІЯ ФІНАНСОВИХ АКТИВІВ ЗА МІЖНАРОДНИМИ СТАНДАРТАМИ ФІНАНСОВОЇ ЗВІТНОСТІ

Питання класифікації фінансових активів під час визнання є безперечно значним для підприємств, оскільки від правильно обраної моделі залежить як первісна оцінка, так і подальший облік даних інструментів. На сьогоднішній день, згідно вимог Закону України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні», велика кількість підприємств зобов'язана приводити свою облікову політику у відповідність до Міжнародних стандартів фінансової звітності. Зокрема, обов'язкове застосування МСФЗ передбачено для підприємств, що становлять суспільний інтерес, публічних акціонерних товариств, суб'єктів господарювання, які здійснюють діяльність у видобувних галузях, а також підприємства, які провадять господарську діяльність за окремими видами, перелік яких визначається Кабінетом Міністрів України [1]. Таким чином, проблематика вірної оцінки фінансових активів відповідно до Міжнародних стандартів стає надзвичайно важливою.

Порядок визнання, класифікації, оцінки та обліку фінансових активів регулює Міжнародний стандарт фінансової звітності 9 – «Фінансові інструменти». Відповідно до п. 4.1 даного МСФЗ, фінансові активи поділяються на такі види:

1. Фінансові активи, що оцінюються за амортизованою вартістю;
2. Фінансові активи, що оцінюються за справедливою вартістю через інший сукупний дохід;
3. Фінансові активи, що оцінюються за справедливою вартістю через прибуток або збиток.

Віднесення конкретного фінансового активу до тієї чи іншої категорії залежить від бізнес-моделі з управління фінансовими активами, обраної компанією та характеристик грошових потоків, передбачених договірними умовами щодо фінансового активу [2].

Так, якщо бізнес-модель управління передбачає утримання активу з метою одержання виключно договірних грошових потоків – основної суми та процентів на непогашену частку основної суми, та не передбачає продажу такого фінансового інструменту, актив відноситься до категорії оцінюваних за амортизованою вартістю. Дані фінансові інструменти визнаються в обліку за справедливою вартістю з урахуванням транзакційних витрат на придбання активу, та в подальшому компанія нараховує процентний дохід із використанням ефективної ставки відсотка, яка застосовується до валової балансової вартості активу. До даної категорії, зазвичай, належать придбані облигації та видані займи, які не передбачають продажу та утримуються до повного погашення.

У разі, якщо бізнес-модель управління передбачає як утримання активу для одержання договірних грошових потоків, так і можливість продажу такого активу до повного погашення основної суми – фінансовий інструмент оцінюється за справедливою вартістю через інший сукупний дохід. В рамках даної моделі первісна оцінка фінансового активу також проводиться за справедливою вартістю з урахуванням витрат на операцію, але під час подальшого обліку, крім нарахування процентів за ефективною ставкою компанія також повинна проводити переоцінку активу до справедливої (ринкової) вартості. Усі зміни, які виникають під час таких переоцінок, відображаються у іншому сукупному доході компанії. Прикладом таких інструментів є облігації, які активно торгуються на фінансових ринках. Компанія утримує дані інструменти для одержання договірних потоків, але у разі значного зростання ринкової вартості може прийняти рішення щодо продажу такого активу до настання терміну погашення основної суми. Крім того, відповідно до п. 4.1.4 МСФЗ 9, підприємство має право обрати дану модель для оцінки інвестицій в інструменти власного капіталу, які не утримуються для торгівлі. [2]

Остання модель оцінки – за справедливою вартістю через прибуток або збиток, – застосовується, якщо фінансовий актив не обліковується ані за амортизованою вартістю, ані за справедливою вартістю через інший сукупний дохід. Первісна оцінка активу в рамках даної категорії проводиться за справедливою вартістю без урахування витрат на придбання. В подальшому щодо таких інструментів не нараховується процентний дохід, а зміни у справедливій вартості відображаються у складі прибутків та збитків. Прикладом фінансових активів, які належать до даної категорії є інвестиції в акції та інші інструменти власного капіталу, яку утримуються для одержання прибутку від зростання ринкової вартості та подальшого продажу. Крім цього, згідно п. 4.1.5 МСФЗ 9, компанія незалежно від бізнес-моделі управління активом та характеристик грошових потоків, може прийняти рішення про визнання фінансового активу як оцінюваного через прибуток або збиток, якщо таке рішення усуває або значно зменшує невідповідність в оцінці або визнанні.[2]

Таким чином, для правильної оцінки та обрання моделі подальшого обліку фінансового активу, підприємство повинно ретельно проаналізувати мету придбання такого інструменту та чітко розуміти джерело економічних вигід, очікуваних від утримання активу.

Список використаних джерел

1. Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні: Закон України № 996-XIV від 16.07.99 р.: редакція від 03.07.2020 р. Верховна Рада України. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/996-14>.

2. Міжнародний стандарт фінансової звітності 9 – «Фінансові інструменти» / International accounting standards board (Рада з Міжнародних стандартів бухгалтерського обліку), Міністерство фінансів України. URL: https://mof.gov.ua/storage/files/IFRS_9_Ukrainian-compressed.pdf.

*Юрченко Олександр Анатолійович,
кандидат економічних наук,
доцент кафедри обліку і оподаткування;
Петраковська Олена Володимирівна,
кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри обліку та оподаткування;
Національна академія статистики, обліку та аудиту*

ЗАМІННИКИ ПОДАТКУ НА ДОДАНУ ВАРТІСТЬ: ВИМОГА ЧАСУ

В умовах фінансово-економічної кризи, які наступає на світ внаслідок пандемії COVID-19, держава має концентрувати свої доходи для покриття непередбачених витрат. На жаль, податкові реформи, які відбувалися в Україні за останні тридцять років не отримали бажаного результату для суспільства. Сучасний стан податкової сфери й надалі характеризується недосконалістю та нестабільністю податкового законодавства, негожим фінансовим станом значної кількості платників податків, негативним ставленням і недовірою платників податків до податкових органів [2]. В умовах запровадження державою нової стратегії інноваційного розвитку України на 2030 рік, виникає потреба у формуванні заміників найбільш корупційного та скандального податку сьогодення – податку на додану вартість.

Класична теорія податку на додану вартість (далі – ПДВ) має внутрішні непереробні недоліки, які з одного боку призводять до ефекту кредитування бюджету за рахунок коштів податкових агентів, а з іншого – до збільшення податкової корупції. Економічні переваги ПДВ над іншими податками на споживання добре спрацьовують у країнах з низьким рівнем корупції, неозначеною долею експорту у структурі національного доходу та дешевими кредитами.

За даними міжнародних експертів встановлено, що майже половина економіки України знаходиться в тіні. Рівень ухилення від сплати ПДВ в країнах Європейського Союзу (далі – ЄС) продовжує зростати, незважаючи на значне посилення адміністративних заходів з боку Єврокомісії. Найбільш поширеними формами ухилення від сплати ПДВ в країнах ЄС в тому числі і в Україні є: фіктивний експорт; «карусельне» шахрайство; податковий «метелик», тощо.

Аналітики Міжнародного Валютного Фонду (далі – МВФ) скептично відносяться до банківських ПДВ-рахунків, які були запроваджені у 2015 році в Україні, як засобу боротьби з податковими ухиленням від сплати ПДВ (наразі така система знайшла свій відбиток лише в Україні та Азербайджані). Слід зауважити, що використання ПДВ-рахунків аж ніяк не ліквідувала податкові каруселі, фальшивий експорт, схеми із штучним завищенням вартості придбаних товарів при заниженні вартості проданих товарів.

Не подолання шахрайства в частині сплати ПДВ призводять до викривлення статистичних даних, спотворення значень показників ВВП, торговельного балансу, що в подальшому впливає на наповненість дохідної складової державної казни, валютну й інфляційну політику країни.

На думку відомих економістів та фінансистів України, варіантом заміни ПДВ може слугувати інший споживчий податок, зокрема:

1) податок з обігу товарів (робіт, послуг), який буде нараховуватися і сплачуватися платником при операціях із продажу (перепродажу) товарів (робіт, послуг) будь-якому споживачу, а також при операціях пов'язаних із імпортом;

2) податок з роздрібного продажу товарів (робіт, послуг) – буде нараховуватися і сплачуватися тільки один раз при кінцевому споживанні товарів (робіт, послуг) будь-якою особою в середині країни;

Кожен із вище запропонованих податків має свої переваги та недоліки з точки зору дотримання принципу нейтральності оподаткування та ефективності податкового адміністрування (табл.).

Таблиця

Переваги та недоліки запропонованих заміників ПДВ*

Переваги та недоліки	Діючий ПДВ	Запропонований податок з обігу товарів (РП)	Запропонований податок з роздрібного продажу товарів (РП)
1. Податкова нейтральність	+	-	+
2. Оподаткування імпорту	+	+	-
3. Оподаткування експорту	-	+	-
4. Бюджетне відшкодування	+	-	-
5. Надмірність витрат на адміністрування податку	+	-	+
6. Каскадність податкових ставок	-	+	-

*Джерело: узагальнено автором на основі [1]

Враховуючи це, зосередимо увагу на податку з обігу, яким оподатковуються будь-які операції, що передбачають передачу права власності (прав на користування) товарами (послугами) однією особою на користь іншої особи. Податкові зобов'язання з такого податку будуть виникати при отримання авансу від покупця, або при відвантаженні товарів (робіт, послуг) кінцевому споживачу. За своєю економічною сутністю податок з обігу можна віднести до різновидів акцизів, оскільки нараховується на ціну будь-якого товару (послуги), незалежно від юридичного чи соціального статусу покупця.

До основних переваг податку з обігу слід віднести: просте адміністрування; практична відсутність підстав для зловживань та корупції з боку органів державної податкової служби (за умови мінімізації числа пільгових ставок).

Недоліками такого податку може стати формування податкового каскадного ефекту (зростання ефективної ставки податку за кожним переділом). Це:

– надає податкову перевагу виробникам товарів (робіт, послуг) з низькою доданою вартістю, але в той же час податково дискримінує виробників готової продукції вищих переділів;

– теоретично і практично знижує показник конкурентоспроможності експорту, оскільки податок з обороту, який буде сплачений суб'єктом

господарюванню під час здійснення експортної операції не підлягатиме відшкодуванню з бюджету;

Податок з роздрібного продажу товарів (робіт, послуг) діє у більшості розвинених країн світу. Так, зокрема, в США та Японії цей податок справляється до місцевого бюджету, тоді як у Швейцарії податок збирається з оптових продажів, маючи природу універсального акцизу. Запровадження такого податку має свої особливості:

– нараховується один раз на етапі продажу товарів (послуг) кінцевому споживачеві;

– імпортери та виробники та проміжні споживачі оподаткованого товару (послуг) повинні отримати сертифікат про звільнення від сплати роздрібного продажу. Виходячи з цього ухилення від сплати такого податку є більшим ніж при застосування ПДВ чи податку з обігу.

Можемо погодитися з думкою Ю.В. Тимошенко, яка стверджує, що запровадження податку з роздрібного продажу товарів (робіт, послуг) в Україні на даний час є економічно і політично недоцільним, оскільки центральна влада буде змушена контролювати дотримання правил адміністрування такого податку за кожним пунктом роздрібного продажу, що значно ускладнює адміністрування [3].

Отже, підсумовуючи вище викладене можемо констатувати той факт, що оптимальним для України є податок з обігу товарів (робіт, послуг) з пониженою ставкою оподаткування на відмінно від ПДВ.

Список використаних джерел

1. Замасло О. Т., Оксенюк О. І. Фіскальна ефективність податку на додану вартість у податковій політиці України : монограф. Львів : ЛНУ імені Івана Франка, 2016. 240 с.

2. Прокопчук О. Т. Механізм справляння податку на додану вартість у сфері агропромислового виробництва : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук : 08.00.08 – гроші, фінанси і кредит. Національний науковий центр «Інститут аграрної економіки» НААН України, Київ, 2010.

3. Тимошенко Ю. В., Ломакович В. А. Новий економічний курс України. Київ. 2018. 400 с.

4. Ясько І. В. Податкова система України крізь призму системноструктурного методу. *Митна справа. 2014. № 2(92). Ч. 2. Кн. 2. С. 129–135.*

СЕКЦІЯ 3.
СУЧАСНИЙ МЕНЕДЖМЕНТ: ТЕНДЕНЦІЇ, ПРОБЛЕМИ ТА
СТРАТЕГІЧНІ ПРІОРИТЕТИ

Potapova Maryna,
PhD in Economics, Associate Professor,
National Academy of Statistics, Accounting and Audit

**STAFF TURNOVER AT THE ENTERPRISE:
CAUSES AND EFFECTS**

Highly qualified staff is a certain advantage of any company. How to find out a possible reason that may lead to staff loss and how costly can it be for a company? Dissatisfaction of employees with workplace environment or the management's disapproval with the behavior of employees is reflected in staff turnover.

The three main reasons for dismissals include:

- family and domestic circumstances;
- dissatisfaction of workers with working conditions;
- disturbance of labor discipline by employees.

Thus, undesirable (yet controlled by the company) are dismissals due to working conditions, the content of work, career opportunities, relationships with the management, the amount of salary, and labor migration.

Also undesirable but uncontrolled by the company reasons for dismissal are health status, change of residence, and other personal reasons.

Reasons for dismissal such as mismatched position, disciplined dismissal, failure to pass the trial period appear "desirable" by the enterprises.

It is believed that the natural level of turnover staff is within 3-5% of the number of employees, since such a level will encourage renewal of the workforce [1, p. 101]. Staff turnover rates vary depending on the type of economic activity. Thus, in seasonal work, this indicator can reach 80-100% [2]. The types of activities with the lowest level of staff turnover – below 20% – are (in 2016): public administration and defense, human health activities, education, arts, entertainment and recreation. Wholesale and retail trade, accommodation and food service, administrative and support services have the highest rates – above 50% [3, p. 503].

Staff turnover can lead to economic losses of the enterprise. On the one hand, having resigned, the employee no longer contributes to the profits of the entire company. On the other hand, hiring and training a new worker is an unexpected expense for the company. Minimizing such losses is a task that is a worthwhile goal of a wise leader.

References

1. Yelysieieva N. A. (2010). Upravlinnia plynnistiu kadriv yak odniieiu z aktualnykh problem sluzhb z upravlinnia personalom [Management of the staff turnover: an important problem for staff management units]. *Sotsialno-trudovi vidnosyny: teoriia i praktyka – Social-labor relations: theory and practice*, III, 101–105. Retrieved from <https://ir.kneu.edu.ua/handle/2010/2991> [in Ukrainian].
2. Koefitsient plynnosti kadriv: yak rakhuvaty i rol v biznesi [The staff turnover rate: the computation algorithm and the role in business]. Retrieved from <https://hr-security.ua/ua/koefitsient-plinnosti-kadriv-yak-rahuvatj-rol-v-biznesi> [in Ukrainian].
3. Samoliuk N. M., Yurchyk H. M. (2017). Plynnist personalu: indykator kadrovoi bezpeky pidpriumstva [Flexibility of personnel: indicator of personnel security of the enterprise]. *Ekonomika i suspilstvo – Economy and Society*, 12, 500–508. URL: http://www.economyandsociety.in.ua/journal/12_ukr/84.pdf [in Ukrainian].

Асланова Еліза Ісмаїлівна,

магістрантка,

спеціальність «Міжнародні економічні відносини»;

науковий керівник:

Резнікова Наталія Володимирівна,

доктор економічних наук, професор,

професор кафедри світового господарства і

міжнародних економічних відносин;

Інститут міжнародних відносин

Київського національного університету

імені Тараса Шевченка

ІНКЛЮЗИВНЕ УПРАВЛІННЯ ЯК ІНСТРУМЕНТ ПОЛІТИКИ СТАЛОГО РОЗВИТКУ

Дієздатна держава, яка спроможна впоратись із викликами, пов'язаними зі складними режимами управління, є важливою передумовою для мирних трансформацій в напрямку сталості. Сильні політичні інститути мають вирішальне значення, але вони тільки тоді зможуть ефективно забезпечити повну реалізацію «Порядку денного – 2030» [1], якщо вони здатні сконцентрувати в собі розподіл влади, численні центри повноважень і конкурентні зв'язки, які характеризують політичний процес за участі держави, ринку і суспільства у багатополярному світі. Це стосується як країн ОЕСР, так і країн, що розвиваються. Зараз тривають дискусії про те, які режими можуть краще сприяти переходу до сталого розвитку, демократичні чи авторитарні. Емпіричні дослідження дають змішані результати, які припускають, що демократії не є більш ефективними, ніж авторитарні режими, з точки розу результатів розвитку, наприклад забезпечення таких суспільних благ як освіта або прісна вода, а також сприятлива до клімату політика. Однак демократії

більш ефективні у забезпеченні безпеки, внутрішнього миру і захисту прав громадян, ніж авторитарні режими.

В дискусіях про міжнародний розвиток зараз спостерігається зрушення від концепції «доброго управління» до концепції «інклюзивного управління». Хоча «добре управління» все ще широко використовується для оцінювання якості процесу управління і ефективності урядів (де ключовими характеристиками виступають підзвітність, прозорість, продуктивність, реактивність уряду, ефективність), практики та вчені критикують поки що домінуюче поняття «доброго управління», оскільки воно не відображає всі ті риси, які необхідні для побудови рівноправних суспільств, де ніхто не залишається без уваги. «Добре управління» передбачає ефективне управління наслідками сталого розвитку, і тому в останніх дослідженнях йдеться про необхідність включення розподілу наслідків політики. В цьому сенсі політичні інститути повинні бути інклюзивними і здатними перерозподіляти громадські блага і сприяти рівності між людьми. В одному зі звітів Світового банку «Управління і закон» (“Governance and the Law”) підкреслюється, що розподіл політичної влади є чинником формування інститутів і розподілу наслідків політики [6]. Зроблено висновок, що формування потенціалу має важливе значення, але не є достатнім, поки не враховані всі суб’єкти влади.

Приймаючи ЦСР 16 щодо миру, справедливості та сильних інститутів, і ЦСР 10 щодо рівності, а також керівний принцип «нікого не залишати осторонь», Порядок денний – 2030 відповідає на ці дискусії та на критичний розрив, виявлений в процесі реалізації Цілей розвитку тисячоліття (ЦРТ). Така прискіплива увага до досягнення миру в суспільстві, загального скорочення насильства, інтеграції та соціальної справедливості через «добре» управління свідчить про справжнє зрушення в глобальному порядку денному щодо розвитку. Хоча важливість «доброго управління» була побіжно згадана в Декларації тисячоліття, не було сформульовано жодної конкретної ЦРТ, щоб привернути увагу і ресурси до питань управління, не кажучи вже про питання політичної інклюзії. І навпаки, зараз існує широкий консенсус стосовно того, що цілі управління в ЦСР 16 є не лише бажаними наслідками розвитку і що їх також потрібно сприймати як необхідні допоміжні засоби для реалізації інших цілей. Хоча країни загалом погоджуються з необхідністю належного управління ЦСР, концепція управління все ще заперечується, і буде потрібно більше часу, аби побачити, чи зможе поняття інклюзивного управління замінити сучасну концепцію доброго управління.

Держава все ще залишається центральним суб’єктом управління суспільством і головним регулятором ринків. Якщо держави стануть слабкими, вони стикнуться із серйозними проблемами управління, що загальмує ефективний політичний процес в напрямі сталого розвитку. З іншого боку, якщо держави стануть надто сильними, вони напевно сконцентрують владу і обмежуватимуть свободи своїх народів. Слабкість держави відтворюється в різних виглядах. Різні види слабкості держави мають різні наслідки для ефективності держави. Для характеристики наслідків реалізації ЦСР в літературі про «слабкість/крихкість держави» визначено низку вимірів слабкості, які характеризують ключові функції держави [7]. Дж. Гравінгольт з

колективом співавторів виокремлює три ключові виміри функцій держави (і, відповідно, її слабкості): влада держави (тобто здатність підтримувати монополію держави на силові дії); потенціал держави (здатність надавати основні послуги населенню); легітимність держави (загальне погодження населення з претензіями державних інститутів на встановлення і реалізацію обов'язкових правил. Кожний вимір стосується конкретного сузір'я відносин між державою та суспільством. Виділення та оцінювання цих трьох вимірів дозволяє визначити шість кластерів держав, де кожному кластеру притаманні відмінні якості та недоліки щодо виконання державних функцій. Отже, ці шість кластерів являють собою так зване «сузір'я слабкості держави» за підходом Дж. Гравінгольта, які піддаються емпіричному спостереженню (див. табл.).

Таблиця

Характеристика кластерів держав за Дж. Гравінгольта

«Сузір'я слабкості» за Дж. Гравінгольтом	Якісна характеристика
<i>Недієздатні держави</i>	Держави в цьому кластері мають дуже низькі показники виконання всіх державних функцій. Ці держави зазвичай мають дуже обмежену владу у використанні засобів фізичного примусу, низьку здатність щодо надання суспільних послуг і низький рівень легітимності.
<i>Держави з низьким рівнем влади</i>	Держави в цьому кластері мають дуже обмежену легітимність щодо використання засобів фізичного примусу, але здатні надавати деякі основні громадські послуги, а також мають середній рівень легітимності.
<i>Держави з низьким потенціалом</i>	Держави в цьому кластері характеризуються низькою здатністю надавати основні громадські послуги, але мають достатню владу для використання засобів фізичного примусу, а також зазвичай мають середній рівень легітимності.
<i>Держави з низьким рівнем легітимності</i>	Держави в цьому кластері мають середні показники легітимності, але зазвичай мають достатню владу для використання засобів фізичного примусу і здатні надавати основні громадські послуги.
<i>Напівдієздатні держави</i>	Держави в цьому кластері мають середні показники виконання всіх державних функцій. Ці держави зазвичай мають достатню владу для використання засобів фізичного примусу, здатні надавати деякі основні громадські послуги і мають рівень легітимності вище середнього.
<i>Повністю дієздатні держави</i>	Держави в цьому кластері характеризуються високими показниками виконання всіх державних функцій. Ці держави зазвичай мають владу для використання засобів фізичного примусу, здатні повністю забезпечувати основні суспільні послуги і мають високий рівень легітимності. Вони не розглядаються як «слабкі».

Недієздатні держави, розташовані в Африці та Азії, стикаються зі складними проблемами і війнами, що вимагає державотворення і поновлення договору між державою та суспільством. Досягнення миру та стабільності (ЦСР

16) напевно є найважливішою метою в цих країнах, де живе 3,6% світового населення. Хоча таких недієздатних держав небагато, вони можуть дестабілізувати цілі регіони і посилити нестабільність у сусідніх країнах. Якщо країни мають низький потенціал, імовірність дестабілізації та силового конфлікту через такі зовнішні шоки як повені там вище, ніж в державах із більш високим потенціалом. В таких країнах живе більше однієї третини світового населення (37%). Наприклад, якщо держава Малі до 2012 року мала б інститути, здатні управляти всією її територією, приток зброї та ополченців із Лівії не призвів би до такої значної дестабілізації всієї країни. Отже, низький потенціал – це не лише загроза для надання послуг і реалізації політики, а й для забезпечення безпеки та стабільності в країні. В свою чергу, держави з низьким рівнем влади, але кращим потенціалом і легітимністю борються з локалізованим конфліктом і масштабною злочинністю (в тому числі такі як Бразилія, Еквадор, Південна Африка). Вони здатні надавати основні послуги своєму населенню (тобто приблизно 7% населення світу) і ефективно реалізовувати політику розвитку. Однак низький рівень влади завадить ефективній та повній реалізації ЦСР, оскільки вона часто пов'язана з високим рівнем корупції та безгосподарністю. Держави з низьким рівнем легітимності характеризуються слабкими або незадовільними зв'язками між громадянами і державою. Вони можуть добре надавати послуги, але не здатні забезпечити соціальне середовище, вільне від страху та недовіри. В таких державах мешкає приблизно 35% населення світу. Напівдієздатні держави мають добрі передумови для покращення ситуації (приблизно 60% населення світу).

Однак напівдієздатні та повністю дієздатні держави мають одну спільну рису: попри добрі передумови, реалізацію ЦСР там можуть загальмувати корисні інтереси, асиметрія влади і конкуренція між суб'єктами в центрі влади (що негативно вплине на 11% світового населення у повністю дієздатних державах). В таких випадках реалізація ЦСР є насамперед питанням здатності та політичної волі до реформування політичних інститутів і забезпечення стимулів для колективної дії заради спільного глобального блага.

Прозорість і підзвітність (як підкреслено в ЦСР 16.6) є взаємозалежними елементами управління, які мають величезне значення для виконання ЦСР. Змусити уряди поважати свої обов'язки щодо Порядку денного – 2030 можливо лише через запровадження належних механізмів моніторингу прогресу.

Список використаних джерел

1. Transforming our world: the 2030 Agenda for Sustainable Development. URL: <https://sustainabledevelopment.un.org/post2015/transformingourworld>.
2. Іващенко О. А. Концепція сталості у фокусі цілей сталого розвитку. *Стратегія розвитку України: фінансово-економічний та гуманітарний аспекти: матеріали VI Міжнародної науково-практичної конференції. Київ: ДП «Інформаційно-аналітичне агентство», 2019. С. 289-291.*
3. Резнікова Н. В. Глобальні і регіональні екологічні проблеми. Київ: Вістка, 2016. 324 с.

4. Reznikova N. Transnationalization as an aggravator of the nature use problem: challenges on the way to sustainable development. *Міжнародні відносини. Серія «Економічні науки»*. 2016. №7. URL: http://journals.iir.kiev.ua/index.php/ec_n/issue/view/16336.

5. Reznikova N. Ecological imperatives for extension of globalization processes: problem of economic security. *Інвестиції: практика та досвід*. 2016. № 21. С. 23-26.

6. Reznikova N., Zvarych R., Zvarych I., Shnyrkov O. (2019). Global circular e-chain in overcoming the global waste. *Procedia Environmental Science, Engineering and Management*. Vol. 6. No. 4. P.641-647. URL: http://procedia-esem.eu/pdf/issues/2019/no4/72_Reznikova_19.pdf.

7. World Development Report 2017: Governance and the Law. URL: <https://www.worldbank.org/en/publication/wdr2017>.

8. Grävingholt J., Ziaja S. (2015). Disaggregating state fragility: a method to establish a multidimensional empirical typology. *Third World Quarterly*. Vol. 36 (7). URL: https://www.researchgate.net/publication/280394930_Disaggregating_state_fragility_a_method_to_establish_a_multidimensional_empirical_typology.

Білокур Юрій Миколайович,
магістрант,
Академія Вища школа бізнесу в Домбровій Гурничі (Польща);
науковий керівник:
Іващенко Оксана Андріївна,
кандидат економічних наук, доцент,
завідувач кафедри економіки та менеджменту
зовнішньоекономічної діяльності,
Національна академія статистики, обліку та аудиту

ПЕРЕВАГИ ВПРОВАДЖЕННЯ БЛОКЧЕЙН-ТЕХНОЛОГІЙ В РОЗВИТОК ТРАНСПОРТНОЇ ЛОГІСТИКИ

Орієнтація на впровадження технології блокчейн в транспортну логістику знижує ризики і значно підвищує стабільність, оскільки формує її практичну спрямованість. Реалізація блокчейн-технологій в промисловості надає переваги, шляхом зростання ефективності в документообігу, зберіганні даних, управлінні поставками товарів, платіжних системах, електронній комерції [1, с. 163-164].

Перевагами впровадження блокчейн-технологій в розвитку транспортної логістики на підприємстві:

- скорочення кількості помилок в документообігу;
- спрощення роботи;
- забезпечення прозорості та достовірності інформації про виробників (постачальників) товарів та процесів руху товару, і ін.;
- скорочення тривалості документообігу;

- формування єдиної інфраструктури для управління товарними потоками;
- скорочення тривалості логістичного циклу.

Інтеграція транспортної логістики через блокчейн-систему дозволить підприємству систематизувати основні інформаційні потоки на підприємстві, знизити трудовитрати на облік товарних потоків і підвищити безпеку цінної інформації [2].

У довгостроковій перспективі блокчейн в промисловості дозволяє вирішити проблему доступу до інформації про логістику для всіх рівнів бізнесу. Відсутність в даний час інфраструктурного рішення для блокчейн-програмування в сфері логістики свідчить про актуальність цього дослідження для українських підприємств.

На сьогоднішній день, ринок рішень на основі блокчейн зростає стрімкими темпами. По мірі збільшення попиту на підвищення прозорості та надійності ланцюгів поставок на логістичному ринку, провідні ІТ-компанії, такі як «IBM», пропонують великим компаніям, що функціонує в різних галузях, в якості тестової версії скористатися їхнім досвідом розробки, що спирається на блокчейн-технології [3].

Міжнародний блокчейн-консорціум «Hyperledger» був запущений «Linux Foundation» в 2015 році і на даний момент об'єднує понад 115 компаній з різних сфер, включаючи фінанси, автомобілебудування, охорону здоров'я, IoT (інтернет-речей) і авіацію. Головна мета консорціуму – створення єдиної блокчейн-платформи з відкритим вихідним кодом, яка дозволить організаціям по всьому світу впровадити технологію блокчейн в свої бізнес-процеси.

Рітейлер WalMart став одним з перших користувачів блокчейн-технологій; він тестує нову технологію IBM для поставок манго в США і свинини в Китай. Компанія вважає, що її впровадження підвищуватиме ефективність управління запасами і забезпечить безпеку поставок продуктів харчування, що WalMart вважає особливо важливим після спалаху сальмонельозу в 2006 році [4]. У той час компанії знадобилося близько двох тижнів, щоб використовувати паперовий документообіг для визначення джерела інфекції. За словами експертів, блокчейн надасть повну інформацію про будь-яку партію товарів, перерахованих в базі даних.

Прозорість ланцюга поставок принесе користь і кінцевим споживачам, які зможуть переконатися в безпечності продукції, її свіжості, відсутності ГМО і небажаних добавок. Компанія «Provenance» за допомогою технології блокчейн відстежує рух тунця, контролюючи його ловлю і доставку, тим самим забезпечує гарантію якості продукції, що поставляється споживачеві продукції.

Блокчейн актуальний в боротьбі з шахрайством і помилками доставки, оскільки одним з важливих переваг технології є миттєве одночасне оновлення інформації для всіх учасників логістичного ланцюжка [5].

У компанії «Maersk», яка почала тестувати технології на декількох маршрутах контейнерних ліній, експерти прогнозують багатомільярдну економію в разі успішної реалізації блокчейн-технології. Згідно зі статистикою, 90% міжнародного торгового обороту в світі доставляється в контейнерах. При доставці кожного з них в середньому беруть участь 30 ланок логістичного

ланцюжка (включаючи вантажовідправників, вантажоодержувачів, перевізників, митні, податкові, регуляторні органи), між якими відбувається понад 200 одиниць інформаційної взаємодії [5]. Передбачається, що кожна з ланок в ланцюжку зможе додати свій запис в блокчейн за допомогою смартфона, і це позбавить від необхідності випускати велику кількість відвантажувальної документації на кожному етапі шляху. На думку експертів, впровадження цифрової технології обміну і зберігання даних в режимі реального часу має потенціал до кардинальних змін в ланцюгах поставок.

Технологія допоможе вимірювати не тільки місце розташування, а й температуру, вологість і стан електроживлення в режимі реального часу. Цей досвід показує, що використання блокчейн-технології в поєднанні з іншими технологіями може значно скоротити обсяг паперової роботи, а також знизити витрати і підвищити ефективність.

Список використаних джерел

1. Свон М. Блокчейн: Схема новой экономики. Москва: Олимп-бизнес, 2017. 240 с.
2. Руденко Е. А. Понятие системы блокчейн. Проблемы современных интеграционных процессов и пути их решения. *Сборник статей международной научно-практической конференции: в 2 частях. 2016. С. 163-164.*
3. Епифанова О. Н., Буркальцева Д. Д., Тюлин А. С. Использование технологии блокчейн в государственном секторе. URL: <http://elibrary.ru/item.asp?id=26554947>.
4. Retail: Opening the Doors to Blockchain. URL: <https://www.cognizant.com/whitepapers/retail-opening-the-doors-to-blockchaincodex2879.pdf>.
5. Kshetri N. (2018). Blockchain's roles in meeting key supply chain management objectives. *International Journal of Information Management. Vol. 39. pp. 80-89.*

*Булах Тетяна Миколаївна,
кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри економіки та
менеджменту зовнішньоекономічної діяльності,
Національна академія статистики, обліку та аудиту*

МЕТОДИ ТАЙМ-МЕНЕДЖМЕНТУ ДЛЯ ЕФЕКТИВНОЇ РЕАЛІЗАЦІЇ ПЛАНІВ ТА ОРГАНІЗАЦІЇ ДІЯЛЬНОСТІ

З еволюцією процесу суспільного відтворення використання часу, як обмеженого ресурсу, стало однією з визначальних складових продуктивної діяльності. Тому одним із основних завдань людини під час виконання поставлених завдань є оптимальне використання власного часу, що стає

можливим із застосуванням методів тайм-менеджменту [3]. До основних методів управління ресурсом часу, які сприяють ефективній реалізації планів та організації діяльності, належать:

1. *Метод «поїдання слона»*. Цей метод призначений для роботи з глобальними та об'ємними завданнями (схуднення на досить велику вагу; робота над серйозним аналітичним звітом; вивчення іноземної мови; підготовка поїздки або переїзд; вступ до вузу та ін.). Він передбачає поділ завдання на дрібні підзавдання (біфштекси), які можна виконати за один день. Насамперед, «поїданню» підлягають «найапетитніші і смачні шматочки». Тоді і задоволення від виконання завдання стає більшим, а «слон» стає меншим. Виконувати завдання необхідно щодня. Якщо це з якихось причин неможливо, то нехай в цей день це буде щось зовсім маленьке (хвилин на 15). Застосовуючи цей метод тайм-менеджменту, також варто пам'ятати, що «слон» росте, якщо його не їсти. Згодом він «зіпсується» і перетвориться в «мамонта». Так в тайм-менеджменті називають великі завдання, які втратили свою актуальність. «Мамонтів» краще зовсім викреслити зі списку завдань і не витрачати на них своїх зусиль. Тому отримавши «слона», варто негайно приступити до його «знищення».

2. *Метод «швейцарського сиру»*. Його розробив американський фахівець з тайм-менеджменту А. Лакейн. У 1973 році він випустив книгу «Як взяти під контроль свій час і своє життя» (How to Get Control of Your Time and Your Life), де вперше і описав цю техніку [1]. Метод призначений для виконання складних та неприємних завдань (тих самих, які люди, як правило, відкладають «на потім») та передбачає, що складні завдання виконуються не поетапно, а в довільному порядку. Тобто, якщо уявити, що поставлене перед нами завдання – це сир, який потрібно з'їсти, то можна скористатися «мишачою стратегією» і випадковим чином «прогризти» в цьому сирі хоча б невелику дірочку. Потім, коли знову з'явиться така можливість, зробити в ньому ще одну дірочку. З часом «дірок» стане настільки багато, що «доїсти» справу стане дуже легко [2].

При всіх перевагах цього методу у нього є досить серйозні недоліки, які не дозволяють застосовувати його для кожного завдання, зокрема [1]:

- нерациональний підхід до роботи;
- неефективна витрата часу і сил;
- робота виконується повільніше і гірше, ніж зазвичай.

Крім того, метод категорично не підходить для термінових справ. Застосовувати його слід лише тоді, коли стоїть вибір: робити хоч щось або не робити взагалі нічого.

3. *Метод «з'їсти жабу»*. Він є зворотнім до методу «швейцарського сиру». Жаба – це досить дрібна і часто нескладна справа, яку ми не хочемо виконувати з певних причин (дзвінки клієнтам або рідним; походи в школу або в державні органи; обов'язкові платежі; написання звітів; прибирання будинку; спілкування з керівництвом; нарада з підлеглими та ін.). «Їсти жабу» у тайм-менеджменті радять зранку [5]. Тобто, насамперед необхідно зробити ті справи, що найбільш неприємні та складні. А всі інші здадуться вже набагато простішими для виконання. Цей підхід використовується як для довгострокових завдань, так і для поточної діяльності і створює у людину ілюзію, що сьогоднішні завдання або

крупне завдання «майже виконане» оскільки найскладнішу частину вже зробили. Тому ті справи, що залишились, сприймаються набагато легше (навіть, якщо за трудомісткістю вони значно перевищують «жабу») [2].

4. *Метод «монетка в допомогу» та «синдром апельсинів».* «Синдром апельсинів» – це небажання (уникнення) прийняття рішення через страх відповідальності та наслідків. У тайм-менеджменті існує кілька універсальних методів, як приймати рішення, щоб не відкладати справи. Так, приміром, метод «монетка в допомогу» застосовується до справ, прийняття рішень за якими не позначиться серйозним чином на житті людини (На який фільм піти? Що надіти? Яку страву вибрати в ресторані? і т.д.). Загадали, підкинули монетку і зробили так, як вона підказала. Результат такого прийняття рішень якісно не буде відрізнятися від рішення, прийнятого шляхом тривалих роздумів і зважувань альтернатив [4].

Варто зазначити, що вищеописані методи для ефективної реалізації планів та організації діяльності не є універсальними. На практиці необхідно застосовувати різні техніки тайм-менеджменту у їх взаємозв'язку та самостійно обирати ті методи, які дозволяють враховувати індивідуальні особливості та є найбільш ефективними для конкретної особи [3].

Окрім того, ефективність зазначених методів проявлятиметься лише в тому випадку, коли людина буде свідомо налаштована на роботу, вмотивована та готова вирішувати поставлені перед нею завдання.

Список використаних джерел

1. Всё о тайм-менеджменте. URL: <https://time-blog.ru/metod-shvejcarskogo-syra/>.
2. Лугова В. М., Голубев С. М. Основи самоменеджменту та лідерства: навч. посіб.. Харків : ХНЕУ ім. С. Кузнеця, 2019. 212 с.
3. Причепя І. В., Соломонюк І. Л., Лесько Т. В. Тайм-менеджмент як дієвий інструмент ефективного використання часу успішного менеджера за сучасних умов. *Ефективна економіка*. 2018. № 12. URL: http://www.economy.nauka.com.ua/pdf/12_2018/106.pdf/.
4. «Синдром апельсинів». Принимаем решения легко. URL: <https://uspevai-s-detmi.livejournal.com/13157.html>.
5. Съест лягушку нужно с утра! URL: https://vk.com/@gimnazia48chel-sest-lyagushku-nuzhno-s-utra?ref=group_block.

*Дзензерський Микола Валерійович,
магістрант,
Академія Вища школа бізнесу в Домбровій Гурничі (Польща);
науковий керівник:
Іващенко Оксана Андріївна,
кандидат економічних наук, доцент,
завідувач кафедри економіки та менеджменту
зовнішньоекономічної діяльності,
Національна академія статистики, обліку та аудиту*

КОРПОРАТИВНИЙ ВЕНЧУРНИЙ ФОНД ЯК ФАКТОР РОЗВИТКУ ПОТЕНЦІАЛУ КОМПАНІЇ

Поняття «корпоративне венчурне інвестування» (КВІ) в зарубіжній теорії і практиці має різні трактування. Як правило, під КВІ розуміється діяльність венчурного фонду (КВФ), створеного корпорацією, з метою пошуку привабливих для інвестування проектів (як всередині самої корпорації, так і поза нею) та інвестування в них коштів. Незважаючи на те, що венчурні фонди фінансуються корпораціями, їх керуючі компанії можуть залучати і кошти сторонніх інвесторів (зі схвалення керівництва корпорацій). Іноді управління фондом віддається на аутсорсинг сторонній керуючій компанії. Однак корпорація зберігає контроль за напрямком інвестицій, вводячи своїх представників до ради директорів управляючої компанії.

В той же час, деякі корпорації вдаються до варіанту інвестування без створення спеціалізованої інвестиційної одиниці в своєму складі. Порівняння прямих інвестицій та інвестицій через корпоративні венчурні фонди представлено в таблиці [1].

Таблиця

Порівняльна характеристика прямих інвестицій та інвестицій через корпоративні венчурні фонди

Критерій	Прямі інвестиції	Корпоративний венчурний фонд
1	2	3
Тип інвестування	Корпорація інвестує в створювані в її межах проекти / компанії шляхом участі в акціонерному капіталі	Корпорація створює корпоративний венчурний фонд, який здійснює пошук перспективних об'єктів та інвестує в них
Механізми інвестування	1. Інвестиційний комітет корпорації 2. Квазі-фонд, який повністю підпорядковується топ-менеджерам корпорації і управляється ними.	1. Внутрікорпоративна організація, яка характеризується операційною самостійністю і має представників корпорації в своїй раді директорів.

1	2	3
	3. «Спін-оф» 4. Організація стратегічних альянсів з інвестиційними компаніями	2. Фонд, управління яким передається кваліфікованим фахівцям (на аутсорсинг) 3. Кептивний фонд, який професійно управляється з метою залучення засобів сторонніх інвесторів
Характеристики проектів	Створення та розвиток компаній, надання їм суттєвої організаційної, юридичної та технічної допомоги. Можливе залучення в компанії коштів сторонніх венчурних інвесторів при фінансових гарантіях зі сторони корпорації	Інвестування в малі інноваційні компанії, які здійснюють свою діяльність в секторах, що представляють стратегічний інтерес для корпорації. Можливе встановлення партнерських відносин з корпорацією

Корпоративне венчурне інвестування іноді здійснюється в підрозділи підприємства або в нові компанії, які створюються всередині корпорації командами, що реалізують інноваційні проекти («внутрішні венчури»). Прикладом виходу з інвестованої компанії може розглядатися виділення команди проекту в окреме незалежне підприємство «спін-офф» (spin-off company), проте в силу стратегічної спрямованості таких інвестицій в значній кількості випадків процедура виходу взагалі не здійснюється.

КВІ розглядаються корпораціями як елементи, скоріше, інноваційної стратегії, ніж фінансової, хоча варто врахувати, що фінансові мотиви є основою для інвестиційних рішень. Такі інвестиції дають корпораціям можливість:

- скоротити витрати на придбання технологій;
- розподілити ризики по розробці та впровадженню нових технологій з розробником технології і партнерами по стратегічному альянсу;
- мати доступ до інформації про останні досягнення науки і техніки;
- розвивати проекти, які не відносяться до основної сфери діяльності корпорації, і отримувати додаткові доходи;
- розвивати компетенції персоналу та підприємницьку організаційну культуру.

В останні роки серед переваг КВФ виділяють також реалізацію функцій соціальної відповідальності бізнесу (наприклад, через створення нових робочих місць, розвиток кар'єри працівників корпорації, ліквідацію негативного впливу в ході основної діяльності) [2].

Ці численні переваги обґрунтовують прихильність великих корпорацій до формування різних моделей КВФ.

В сучасних умовах швидких технологічних змін у компаній з'являється ще один серйозний стимул для розвитку інноваційного потенціалу за допомогою венчурних інвестицій. Для зміцнення конкурентних переваг компанії змушені освоювати і розвивати нові технології, оскільки по іншому в разі зміни технологічної бази виробництва вони не зможуть забезпечити свою конкурентоспроможність. Нові знання та технології є продуктом як внутрішніх

досліджень, так і різного роду стратегічних альянсів, а також купуються компаніями в процесах технологічного трансферу.

Венчурний підхід до розвитку бізнесу є підприємницьким, інноваційним та суперечить консервативному укладу великих корпорацій. Це протиріччя стало джерелом серйозних перешкод для розвитку корпоративного венчурного бізнесу, найбільш серйозними з яких є наступні [3]:

– неможливість чітко визначити роль і місце корпоративних інвестицій в загальній стратегії розвитку бізнесу. Помилки і невдалі проекти властиві венчурному бізнесу. Менеджмент компанії, враховуючи взаємозв'язок її грошових потоків і необхідність виведення коштів з основної діяльності, неминуче налаштовується на успіх, а невдалі проекти розглядає як марнування коштів. Це викликає сумніви в результатах діяльності корпоративних венчурів, а також в доцільності корпоративних венчурних інвестицій;

– короткий період часу, протягом якого очікуються результати. Період існування професійного венчурного фонду в середньому становить 10 років. Корпорації в більшості випадків обмежуються п'ятирічним стратегічним плануванням, а період бюджетування складає по інвестиційним проектам трирічний термін. Якщо ж корпорація знаходиться під тиском конкуренції або інших загроз, то її потреба в швидких результатах посилюється, що змушує менеджерів здійснювати тиск на корпоративні венчури або визнавати їх недоцільність;

– недооцінка ризику, пов'язаного з венчурними проектами, що призводить до великої кількості невдач;

– недостатня гнучкість корпоративних процедур, що проявляється, наприклад, при необхідності відхилення від плану або внесення значних змін до затвердженого бюджету.

Всі ці проблеми в сукупності зі значними ризиками, властивими венчурному бізнесу як виду діяльності взагалі, призводять до незадовільних результатів роботи великої кількості корпоративних венчурних програм.

Таким чином, основними відмітними характеристиками корпоративних венчурних проектів виступають: невизначеність, ризик, новизна продукції або ринку, висока значимість для організації.

Список використаних джерел

1. Рогова Е. М. , Ткаченко Е. А. , Фияксель Э. А. Венчурный менеджмент. Москва: Издательский дом Высшей школы экономики, 2011. 440 с.
2. Как устроен венчурный фонд. URL: <https://vc.ru/finance/67606-kak-ustroen-venchurnyy-fond-s-komentariyami/>
3. Каширин А. И., Семенов А. С. Инновационный бизнес. Венчурное и бизнес-ангельское инвестирование. Москва: Дело, 2016. 260 с.

ІНСТРУМЕНТИ МАКРОПРУДЕНЦІЙНОЇ ПОЛІТИКИ

Макропруденційна політика – це фінансова політика, спрямована на забезпечення стабільності фінансової системи в цілому для запобігання істотних збоїв у кредитуванні та інших життєво-важливих фінансових послуг, необхідних для стабільного економічного зростання. Стабільність фінансової системи піддається більшому ризику, коли фінансова вразливість є високою, наприклад, коли установи та інвестори мають високі важелі впливу та надмірно покладаються на незастраховане короткострокове фінансування, а взаємозв'язки є складними та непрозорими. Висока вразливість підвищує ймовірність того, що банкрутство фірми або інший негативний шок безпосередньо спричинить негативні наслідки для інших фінансових установ. Макропруденційна політика спрямована на зменшення чутливості фінансової системи до негативних шоків шляхом обмеження накопичення фінансової вразливості.

Одним із прикладів макропруденційної політики є встановлення вищих вимог до глобальних системно важливих банків, банків, які становлять найбільший ризик для системи. Надбавка до капіталу системно важливих банків базується на п'яти типах характеристик, які розглядаються для збільшення системного ризику банку: розмір, складність, взаємозв'язок, відсутність заміників та діяльність між юрисдикціями. Більш високі капітальні витрати зменшують ймовірність того, що системно важливий банк зазнає невдачі, оскільки вони матимуть більші запаси капіталу для покриття збитків.

На відміну від цього, мікропруденційний нагляд та регулювання зосереджуються на безпеці та надійності окремих фінансових установ, а не на фінансовій системі в цілому. Макропруденційний нагляд та регулювання оцінюють, як фінансова установа пов'язана з рештою фінансової системи та реальною економікою. Оцінюється ризик, який фірма може спричинити для фінансового сектору та економіки, та наслідки зворотного зв'язку для цієї фірми. Зауважимо, що хоча фінансова стабільність вимагає міцних мікропруденційних рамок, щоб гарантувати безпеку окремих фірм, проте акцентування лише на мікропруденційному нагляді може зробити систему менш стабільною [1].

Отже, основна мета макропруденційної політики – підтримка стабільності фінансової системи в цілому і мінімізація ймовірності настання кризових явищ та їх наслідків. Це дозволяє грошово-кредитній політиці, мета якої підтримувати цінову стабільність, зосередитися на підтримці цінової стабільності [2].

Макропруденційна політика, яка є націленою на зниження системного ризику, спрямована на накопичення та надійне розміщення банківських резервів достатнього рівня ліквідності, що формує запас фінансової міцності фінансових організацій і формує матеріальні передумови для зміцнення фінансової стійкості банківського сектору [3]. З огляду на те, що банківський сектор на вимогу регулятора формує обов'язкові резерви, формування надлишкових резервів або запасу капіталу, який в разі реалізації стресового сценарію забезпечить здатність фінансових інститутів кредитувати економіку, в

поточний момент істотно знижує ліквідність банківського сектора і обмежує його кредитно-інвестиційний потенціал.

При виникненні системного ризику у фінансовій системі в цілому регулятори застосовують агреговані інструменти, здатні вплинути на можливості всієї фінансової системи. У цьому сенсі добре зарекомендував себе такий інструмент, як антициклічна надбавка. Вона покликана покрити збитки банків у разі виникнення граничних значень системного ризику в банківському секторі.

Здатність впливати на всю фінансову систему притаманний і такий інструмент макропруденціальної політики як встановлення вимог до глобальних і національних системно значимих фінансових інститутів і сформований в зв'язку з цим буфер системного ризику.

В умовах зростання ризиків в окремих сегментах національної економіки макропруденційна політика реалізується шляхом застосування секторальних інструментів, спрямованих на запобігання формування фінансових «бульбашок» і обмеження ризиків, пов'язаних з ростом кредитування в ризикових сегментах. Серед секторальних інструментів, які при цьому використовуються варто виокремити інструменти, що базуються на вимогах до капіталу, і кількісні обмеження, які обумовлені рядом істотних характеристик кредиту. До таких істотних характеристик кредиту можна віднести вартість забезпечення, в зв'язку з чим ефективним буває для зниження ризиків кредитування в окремих секторах обмежувати відношення кредиту до вартості забезпечення і використовувати показник LTV (loan-to-value) [4].

Диференційований вплив на кредитний ринок створює використання секторальних надбавок до коефіцієнтів ризику. Так, в роздрібному кредитуванні подібні надбавки застосовувалися і застосовуються відносно незабезпечених споживчих кредитів в залежності від повної вартості кредиту. Застосовуються вони і щодо іпотечних кредитів з низьким початковим внеском, а також щодо кредитних вимог в іноземній валюті і незабезпечених споживчих кредитів в залежності від значення повної вартості кредиту і показника боргового навантаження. Кількісні обмеження як секторальний інструмент макропруденційної політики дуже різноманітні. Вони можуть охоплювати термін, суму, обмежувати інші значимі параметри кредитування.

Список використаних джерел

1. Yilla K., Liang N. What are macroprudential tools? URL: <https://www.brookings.edu/blog/up-front/2020/02/11/what-are-macroprudential-tools/#:~:text=What%20macroprudential%20policies%20are%20commonly,SIBs%20are%20a%20structural%20tool>.

2. Кулаков А. О. Макропруденциальное регулирование – ключ финансовой стабильности государств. *Юридические науки*. 2020. №6. С. 72-75. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/makroprudentsialnoe-regulirovanie-klyuch-finansovoy-stabilnosti-gosudarstv>.

3. О приведении банковского регулирования в соответствие со стандартами Базельского комитета по банковскому надзору (Базель III) в условиях нестабильной экономической ситуации: монография / коллектив авторов; под ред. И.В. Ларионовой. Москва: КНОРУС, 2018. 190 с.

4. Дубова С. Е. Секторальные инструменты макропруденциальной политики и их влияние на экономический рост. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/sectoralnye-instrumenty-makroprudentsialnoy-politiki-i-ih-vliyanie-na-ekonomicheskiy-rost>.

*Іващенко Оксана Андріївна,
кандидат економічних наук, доцент,
завідувач кафедри економіки та менеджменту
зовнішньоекономічної діяльності,
Національна академія статистики, обліку та аудиту*

ПОЛІТЕКОНОМІЯ СТАЛОГО РОЗВИТКУ: ІНСТИТУЦІЙНІ ВАЖЕЛІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ТРАНСФОРМАЦІЙНОГО УПРАВЛІННЯ

Трансформації в напрямку сталого розвитку передбачають глибокі структурні зміни, глибокі реформи інститутів, зрушення в ментальних і нормативних уявленнях, зміну моделей людської поведінки, підвищення поінформованості та згуртованості широких мас населення, запровадження комплексного адаптивного системного підходу до розгляду питань сталості, а також безпрецедентну активність у вирішенні проблем. З погляду на необхідність трансформаційних змін країни світу потребують трансформаційного управління.

Загальна стратегія сталого розвитку передбачає створення альянсів для змін, подолання корисливих інтересів, фінансової підтримки потенціалу управління та прийняття низки інструментів економічної політики в напрямку сталого розвитку. Керівним принципом є принцип економічної політики Яна Тінбергена про відповідність кількості інструментів кількості цілей: «має бути стільки ж незалежних інструментів, скільки й цілей». Тінбергенівська концепція інструментів і цілей, звісно, повинна визнавати ще й часовий вимір. Мета – провести кожну національну економіку і глобальну економіку загалом через багато цілей, встановлених на 2030 і 2050 роки. Цей процес неодмінно є складним і таким, що потребує взаємно узгоджених національних планів, що необхідно для досягнення спільних глобальних задач.

Під час громадських дискусій часто спрощуються величезні та комплексні управлінські та політичні виклики, які ставить сталий розвиток. При громадських обговореннях, коли йдеться про досягнення комплексних і багатоаспектних цілей, надто велика увага зазвичай звертається на короткострокові політичні інструменти (наприклад, макроекономічні інструменти грошово-кредитної та фіскальної політики) і на одиничні інструменти. Наприклад, економісти постійно підкреслюють, що виклик, пов'язаний із трансформацією енергетики, може бути вирішений насамперед через «ціну на вуглецеві викиди», навіть якщо така трансформація потребуватиме декілька політичних інструментів, включаючи ціни на вуглець, але також регламенти щодо використання енергії та землекористування, державні закупівлі, стандарти енергоефективності, цільові дослідження і розробки та інші заходи.

Також існує тенденція до перебільшення значення економічних інструментів (таких як податкова політика і політика витрат) водночас із ігноруванням інших вимірів політичного процесу, зокрема важливості політичних і соціальних інновацій. ЦСР потребують колективних дій, тож не дивно, що політичні та соціальні інструменти, новаторські партнерства, дискусії та діалоги щодо зміни норм і цінностей повинні відігравати велику роль в трансформаціях поряд із економічною політикою.

Політичні інститути – це головні суб’єкти надання суспільних благ (товарів); соціальні інститути є основними пропагандистами соціальних норм і культурних цінностей; різноманітні наукові організації та суб’єкти культури – це інкубатори творчості й інноваційності, а відтак ключові чинники трансформацій в напрямку сталості. Узагальнення економічних, політичних і соціальних інститутів, інновацій та інструментів зроблено в табл..

Таблиця

Інструменти політики сталого розвитку

Економічні інструменти	<ul style="list-style-type: none"> • Фіскальні витрати: <ul style="list-style-type: none"> - Державні послуги - Державні інвестиції - Трансфертні виплати і перерозподіл • Фіскальні доходи і державний борг: <ul style="list-style-type: none"> - Оподаткування - Тарифи на державні послуги - Фінансування дефіциту і управління боргом • Корегувальне ціноутворення • Пряме регулювання (земля, праця, технології) • Фінансування розвитку • Державні закупівлі • Дослідження і розробки в державному секторі • Правові стандарти: розкриття [інформації], корпоративний закон, закон про відповідальність, закон про банкрутство, ліцензування • Технічні стандарти • Державне управління земельними ресурсами • Аукціони державних активів
Політичні інструменти	<ul style="list-style-type: none"> • Інтегроване планування • Громадське обговорення • Державно-приватні партнерства • Незалежні комісії та організації • Міжнародна дипломатія • Демократичний нагляд за науково-технологічною сферою (Democratic Oversight of Science and Technology) • Затверджені на державному рівні показники сталого розвитку (Official Sustainable Development Metrics)
Соціальні інструменти	<ul style="list-style-type: none"> • Поінформованість суспільства • Соціальні норми і культурні інновації • Масова активність • Інвестиційна активність • Споживча активність • Активність акціонерів • Моральні принципи основних релігій

Джерело: укладено автором

Для просування потрібних змін у розміщенні ресурсів слід використати декілька видів економічних інструментів у вигляді політичного пакету.

Фіскальна концепція – це перша й напевно єдина найважливіша система економічних інструментів для досягнення ЦСР. Багато трансформацій включають державні інвестиції, наприклад у інфраструктуру (ЦСР 6, 7, 9 і 11) та дослідження і розробки (ЦСР 9). Інші включають державне фінансування послуг, наприклад у охороні здоров'я (ЦСР 3) і освіті (ЦСР 4). А деякі потребують грошових трансфертів уразливим групам, наприклад подолання бідності (ЦСР 1) і скорочення нерівності (ЦСР 10). В усіх цих випадках відповідні трансформації потребуватимуть збільшення бюджетних асигнувань, що, в свою чергу, потребуватиме належного рівня поточних і майбутніх податкових надходжень.

Корегувальне ціноутворення (англ. «Corrective pricing») – це другий потужний та всеосяжний інструмент. Коли витрати приватного сектору і соціальні витрати розходяться, як у випадку викидів CO₂, тоді корегувальна ціна (у випадку CO₂ це податок на вуглець або купівля дозволу на викиди CO₂) може привести стимули приватного сектору у відповідність до соціальних цілей. Таке корегувальне ціноутворення, найчастіше через податки, збори та купівлю дозволів, є всеосяжним і може застосовуватися до широкого набору зовнішніх чинників (externalities), таких як викиди парникових газів, надмірне використання або недовикористання екологічних послуг і соціально небажана продукція, яка є об'єктом зловживання зовнішніми витратами (така як сигарети та алкоголь).

Пряме регулювання і повноваження – це третій потужний інструмент уряду, використовуваний набагато частіше, ніж це визнається багатьма економістами. Зонування, заповідники, заборона небезпечних видів продукції, будівельні норми, технологічні стандарти, вимоги щодо безпеки, трудові кодекси, обмеження на викиди (на транспортні засоби або виробничі процеси), вимоги щодо енергоефективності тощо – все це приклади регламентів, які сприяють трансформаціям у напрямку сталого розвитку. Одним із останніх випадків екологічного регламенту є крок декількох країн до заборони продажу неелектричних легких автомобілів після певної дати в найближчому майбутньому.

Розвиток фінансування – це четверта велика сфера політики. Розвиток фінансування – це одна з форм проектного фінансування, за якої офіційна фінансова організація (наприклад, багатосторонній банк або національний банк розвитку) працює з державними суб'єктами для планування і виконання комплексного інвестиційного проекту. Такий проект зазвичай потребує певної сукупності політичних заходів (бюджет, регламент, ціноутворення) і політичних процесів (наприклад, громадських консультацій, екологічного аудиту, законодавчих дій та участі громадськості) поряд із мобілізацією фінансових інструментів. Фінансування може включати кошти приватного сектору (облігації, банківські позики, венчурний капітал тощо) поряд із державними коштами, і реалізовуватися такий проект може за участю

приватних компаній та державних організацій. Головною рисою фінансування розвитку є складність: необхідність поєднувати фінансування, громадський нагляд і політичні заходи з інвестиційними асигнуваннями.

Окрім бюджетів, корегувальних цін, прямого регулювання і фінансування розвитку, уряд має у розпорядженні сукупність інших політичних інструментів, серед яких виокремлюємо такі: державні закупівлі; дослідження і розробки в державному секторі; вимоги щодо розкриття інформації (наприклад, про патенти і фінансові інструменти); стандарти (в тому числі на бездротовий ширококутний Інтернет 5G); громадські/публічні аукціони; державну практику управління земельними ресурсами.

Список використаних джерел

1. Іващенко О. А. Концепція сталості у фокусі цілей сталого розвитку. *Стратегія розвитку України: фінансово-економічний та гуманітарний аспекти: матеріали VI Міжнародної науково-практичної конференції*. Київ: ДП «Інформаційно-аналітичне агентство», 2019. С. 289-291.
2. Резнікова Н. В. Глобальні і регіональні екологічні проблеми. Київ: Вістка, 2016. 324 с.
3. Reznikova N. Transnationalization as an aggravator of the nature use problem: challenges on the way to sustainable development. *Міжнародні відносини. Серія «Економічні науки»*. 2016. №7. URL: http://journals.iir.kiev.ua/index.php/ec_n/issue/view/16336.
4. Reznikova N. Ecological imperatives for extension of globalization processes: problem of economic security. *Інвестиції: практика та досвід*. 2016. № 21. С. 23-26.
5. Reznikova N., Zvarych R., Zvarych I., Shnyrkov O. (2019). Global circular e-chain in overcoming the global waste. *Procedia Environmental Science, Engineering and Management*. Vol. 6. No. 4. pp. 641-647. URL: http://procedia-esem.eu/pdf/issues/2019/no4/72_Reznikova_19.pdf.

Коваль Світлана Петрівна,
кандидат економічних наук,
старший науковий співробітник,
Інститут демографії та соціальних
досліджень ім. М.В. Птухи

ДЕРЖАВНА ПІДТРИМКА ПІДПРИЄМНИЦТВА В ПЕРІОД КАРАНТИНУ

За даними Держстату України у 2018 році налічувалось 1839593 суб'єктів господарювання, з них 339374 малих підприємств, 292772 мікропідприємств, а також в тому числі 1483716 фізичних осіб-підприємців (ФОП) [1].

У 2019 році було зареєстровано 312211 нових ФОП, що на 15% менше, аніж у 2018 (експертні оцінки Opendatobot) [2]. Вважається, що така динаміка

була викликана низкою владних рішень, які на думку фізичних осіб-підприємців, суттєво підвищують податковий тиск.

За експертними оцінками, всього на початок 2020 року в Україні діяло 1876604 фізичних осіб-підприємців. Із 30 тисяч підприємств у сфері громадського харчування, які функціонували в Україні до початку пандемії коронавірусу, 12 тисяч одиниць станом на кінець квітня припинили свою діяльність (40% від загальної кількості) [2]. Цілком можливо, що серед ряду об'єктивних причин, це пов'язано з тим, що не було вчасно задіяно механізм захисту цих підприємств.

Відомо, що реєстрація нових підприємств або підприємців – це один з показників розвитку економіки. Якщо в Україні не реєструються нові компанії та підприємці, це означає, що українці не можуть створювати новий бізнес.

Торгово-промислова палата України (ТПП) назвала п'ять основних проблем бізнесу в умовах карантину, з якими підприємці зверталися до ТПП [3]:

- 1) оплата оренди;
- 2) зрив постачання сировини;
- 3) повернення кредитів;
- 4) затримки з експортом;
- 5) невиконання зобов'язань.

1. Врегулювання питання з оплатою оренди приміщень та обладнання. Питання стосується в основному підприємців і малих підприємств, які вимушено простоюють через карантин. Це кафе, ресторани, готелі, спортзали, перукарні, торгові точки на ринках, магазини в орендованих приміщеннях в житлових і офісних будівлях. За оцінками Торгово-промислової палати України, це питання стосується 600 000-700 000 бізнес-одиниць. Для вирішення цієї групи питань ТПП ініціювала внесення змін до законодавства, і карантин був визнаний форс-мажором. За експертними даними, в 95% випадків орендарі та орендодавці домовляються про врегулювання питань. У випадках, коли немає взаєморозуміння, ТПП видає сертифікати про обставини форс-мажору, з якими можна захищати свої інтереси в суді.

2. Зрив термінів постачання продукції, сировини, комплектуючих. Багато підприємств працюють не на повну потужність, оскільки частина персоналу не виходить на роботу через зупинку громадського транспорту або з інших причин. В основному, це питання стосується підприємств, на які не поширюється дія карантину. Відповідно, відсутні обставини форс-мажору. У цих випадках компанії обирають різну стратегію. Одні домовляються з партнерами про нові терміни постачань. Інші – запасуються сировиною на 2-3 місяці вперед.

3. Врегулювання взаємовідносин з банками. Це особливо гостра проблема для підприємців, мікро- і малого бізнесу, робота яких зупинена на час карантину. Станом на січень 2020 року ці бізнес-одиниці винні банкам 6,2 млрд грн. Для пошуку рішень потрібен подальший діалог банків і ФОП. Банки зобов'язані забезпечити безперебійну роботу дистанційних каналів обслуговування та контакт-центрів. Банки можуть визначати самостійно та змінювати режим роботи відділень, кількість та перелік операцій у конкретних відділеннях тощо.

4. Затримки з експортом, що пов'язані з чергами на митниці у зв'язку з перевіркою стану здоров'я людей, які перетинають кордон – переважно, водіїв вантажного автотранспорту. За законодавством, така ситуація не є форс-мажором, тому потрібно опрацьовувати питання логістики, виходячи з оперативної інформації про завантаженість пунктів пропуску.

5. Невиконання зобов'язань іноземними партнерами. За лютий різко зросла кількість випадків, коли іноземний партнер не може заплатити за отриману продукцію, оголосив себе банкрутом, зриває терміни постачання обладнання чи сировини. Проблема виникає з введенням карантину в країнах розташування контрагента. У цьому випадку оптимальний варіант – перевірка інформації про фінансовий стан контрагента до укладення угоди.

За оцінками ТПП України, сукупний обсяг державної підтримки бізнесу у 2020 р. у зв'язку з поширенням коронавірусу становив 9,3 млрд грн (рис.).

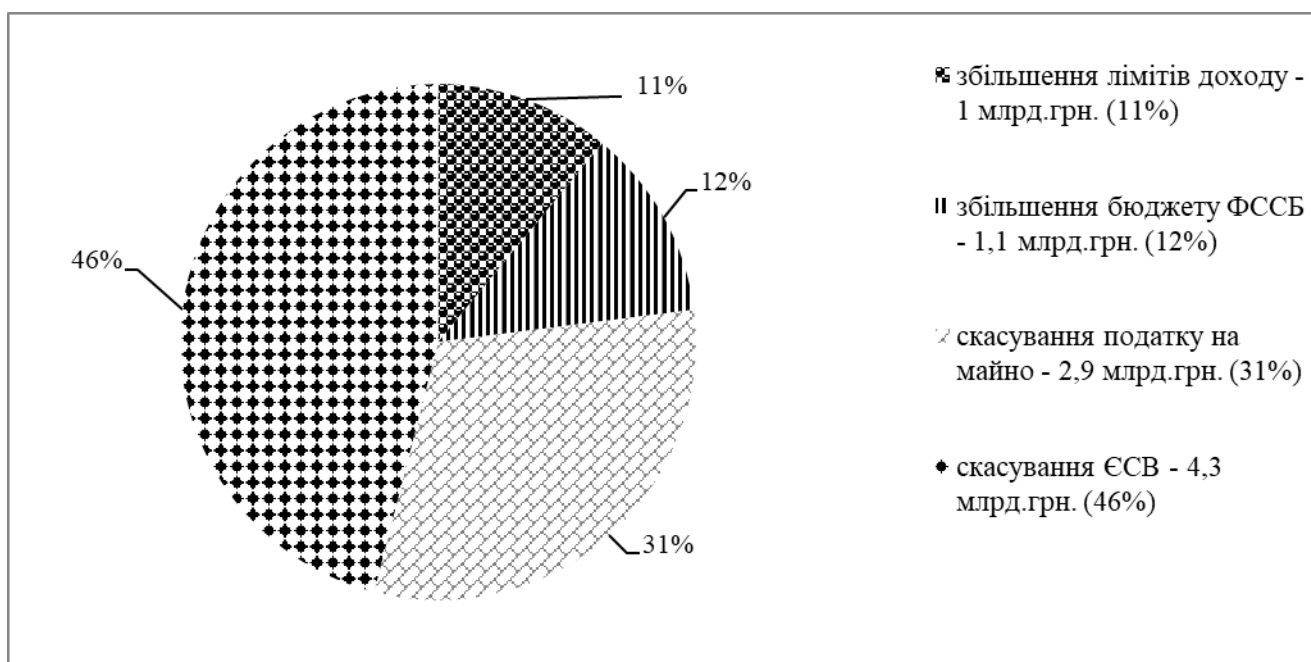

Рис. Розподіл обсягів державної підтримки бізнесу в період карантину 2020 р.

Джерело: [5].

Сюди було віднесено ефект від підвищення лімітів доходу для ФОП, які працюють за спрощеною системою оподаткування (1 млрд грн), збільшення бюджету Фонду соціального страхування на випадок безробіття (ФССБ) до 1,1 млрд грн, звільнення від сплати податку на майно в березні (2,9 млрд грн), а також скасування єдиного соціального внеску (ЄСВ) для фізичних осіб-підприємців у березні й квітні (4,3 млрд грн). За оцінками ТПП, максимально можливий ефект для ФОП на загальній системі оподаткування, за умови переходу всіх 500 тис. одиниць на спрощену систему, становитиме близько 390 млн грн на місяць, а потенційний ефект оцінено в 1 млрд грн вкінці 2020 року. [3].

Також місцевим радам надано право впродовж 2020 р. переглянути ставку єдиного податку для бізнесу. Згідно з чинними нормативами, ставки

цього податку на 2020 р. були встановлені до 01.07.2019 р. Проведені нещодавно дослідження показують, що ставку єдиного податку знижують лише 10% місцевих рад у межах 1-2%. В ідеалі сукупний ефект, починаючи з червня, може становити близько 4 млн грн на місяць, до кінця року – 28 млн грн [3].

Важливе питання впродовж періоду карантину – збереження робочих місць. В середньому зберегти одне робоче місце в п'ять разів дешевше, ніж створити нове. Ухвалений 17.03.2020 р. Закон України №533 «Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законів України щодо підтримки платників податків на період здійснення заходів, спрямованих на запобігання виникнення і поширення коронавірусної хвороби (COVID-19)» надає право найманим працівникам отримувати відпустку без збереження заробітної плати на період карантину. Закон України №540 від 30.03.2020 р. детальніше визначає механізм компенсації втрати частини доходу через скорочення робочого дня. За оцінками ТПП, обсяг Фонду соціального страхування на випадок безробіття був збільшений на 1,1 млрд грн саме у зв'язку з ризиками на ринку праці.

Оцінки наслідків карантинних заходів і перспектив:

1. Закон України №533 «Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законів України щодо підтримки платників податків на період здійснення заходів, спрямованих на запобігання виникнення і поширення коронавірусної хвороби (COVID-19)» від 17 березня звільнив ФОП від сплати ЄСВ за березень і квітень. В Україні застосовуються два підходи до нарахування ЄСВ фізичними особами-підприємцями. Спрощену систему нарахування використовують 1,354 млн осіб, вони щомісяця вносять по 1039,06 грн. Загальну систему оподаткування доходів фізосіб використовують 500 тис. підприємців, вони платять ЄСВ за ставкою 22% від доходу [3].

2. «Спрощенці» у березні та квітні повинні були сплатити 1,406 млрд грн за місяць. ФОП, які використовують загальну систему оподаткування, загалом сплачують 760 млн грн за місяць (ці дані отримані шляхом непрямих оцінок). Звільнення ФОП від сплати ЄСВ дозволяє підприємцям заощадити близько 2,17 млрд грн за місяць. За березень і квітень ця сума становитиме 4,33 млрд грн [3].

3. Обсяг коштів для виплати найманим працівникам допомоги при частковому безробітті порівняно з 2019 роком збільшено на 17% до 12,2 млрд грн (7% зростання у 2019 р. порівняно з 2018 роком). При цьому 10% зростання оцінено у 1,1 млрд грн [4].

4. У Законі України №540 від 30 березня є давно очікуване рішення: розширення лімітів для ФОП на спрощеній системі оподаткування. Це вигідно і бізнесу, і державі. Економічний ефект від цього заходу оцінити складно – користь очевидна для держави, яка розраховує на легалізацію бізнесу та збільшення податкових надходжень. Є вигода і для ФОП на загальній системі оподаткування (500,6 тис). Замість сплати ЄСВ у розмірі 22% від доходу (сумарно 759 млн грн на місяць) при переході на спрощену систему оподаткування вони заплатять на 240 млн грн на місяць менше. Гіпотетично при переході всіх ФОП із загальної системи, наприклад, на другу групу спрощеної системи вони заплатили б на 150 млн грн менше. Тобто,

максимальний сумарний ефект для бізнесу в ідеальному випадку (перехід усіх ФОП із загальної системи оподаткування на спрощену) становив би з квітня 390 млн грн щомісяця. Додаткова підтримка – дозвіл місцевим радам переглядати ставки єдиного податку для ФОП у 2020 році. Ради можуть змінити ставку, але практика її встановлення дозволяє стверджувати, що захід не матиме великого економічного ефекту. Деякі дослідження показують, що «знижку» за єдиним податком для ФОП першої та другої груп встановлюють тільки близько 10% місцевих рад на рівні 1-2%. Для спрощення розрахунків припускається, що ФОП цих груп розподілені по країні рівномірно. Сукупно ефект від введення цього положення становитиме близько 4 млн грн щомісяця, якщо «знижка» буде встановлена на рівні 2% [5].

5. Okремо варто згадати про заходи щодо збереження робочих місць. Ухвалений 17 березня Закон дає право найманим працівникам отримувати відпустку «за власний кошт» на період карантину. Згідно із результатами соціологічного дослідження (20-25 березня 2020 р. Центром прикладних досліджень було проведено опитування бізнесу м. Києва на тему: «Наслідки заходів Уряду з подолання епідемії коронавірусу», вибірка – 933 респонденти), протягом двох тижнів після запровадження карантину у таку відпустку пішли 5,1-5,5 млн осіб [4, 5].

Які кроки повинна зробити держава у першу чергу, щоб посилити допомогу підприємницькому сектору?

1. Бізнес потребує доступних кредитів для відновлення. Одна з можливостей – коригування мети програми доступних кредитів для малого бізнесу «5-7-9%». На фінансування цієї програми на початку 2020 р. було виділено близько 2 млрд грн. Заявленою метою є придбання та модернізація основних засобів, але зараз бізнес має більш актуальне завдання – відновитися. Тому більше уваги необхідно звернути на створення та відновлення підприємств.

2. Щонайменше 1 млн. осіб з «карантинних» сфер працюють неофіційно і не мають від держави гарантій матеріальної підтримки на випадок втрати джерела прибутку. Також жодних гарантій підтримки не мають фізичні особи-підприємці у разі призупинення функціонування бізнесу та відсутності доходів. Вони не захищені законодавством, не мають права на допомогу від Фонду соціального страхування у разі часткового безробіття або втрати роботи. Загалом, ця проблема стосується і 3,4 млн осіб, які працюють у тіньовому секторі. Зменшення податкового навантаження має сприяти виведенню підприємництва з тіньового сектора в офіційний.

3. Необхідно передбачити державну підтримку для бізнесу, який не зможе відновити роботу одразу після закінчення карантину. Багатьом підприємцям і компаніям буде потрібна підтримка впродовж кількох місяців з моменту зняття обмежень. Відновлення роботи у сфері міжнародного туризму може затягнутися на 3-4 місяці з моменту зняття статусу карантину. Крім того, потрібно буде дочекатися, поки відновить роботу туристична інфраструктура в популярних серед мандрівників країнах [5].

4. Необхідно розширити можливості місцевої влади щодо підтримки локального бізнесу і продовжити це право на 2021 рік. Досвід інших країн показує, що місцева влада може запроваджувати надзвичайно ефективні непрямі механізми підтримки різного за величиною бізнесу, оперуючи ставками місцевих податків [5].

Таким чином, вирішення цих та низки інших проблем, пов'язаних із державною підтримкою підприємництва в нашій країні, є комплексним завданням. А тому вирішувати його необхідно не лише моментним або точковим способом, а в системі взаємопов'язаних напрямів і заходів, що сприятиме прогресивному розвитку підприємницької ініціативи та суспільства в цілому.

Список використаних джерел

1. Офіційний сайт Державної служби статистики України. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/>.
2. Аналіз відкритих даних Опендатабот. URL: <https://opendatobot.ua/business-quarantine>.
3. Сайт Торгово-промислової палати України. URL: <https://uccr.org.ua/>.
4. Сайт Центру прикладних досліджень. URL: <https://cpd.com.ua/ru/>.
5. Сколько стоит пакет «карантинной» господдержки и какие потери малого бизнеса. URL: <https://www.epravda.com.ua/rus>.

***Колісніченко Вячеслав Анатолійович,**
магістрант,
Академія Вища школа бізнесу в Домбровій Гурничі (Польща);
науковий керівник:
Гринчак Наталія Анатоліївна,
старший викладач, кафедра економіки та
менеджменту зовнішньоекономічної діяльності,
Національна академія статистики, обліку та аудиту*

ДОСЛІДЖЕННЯ ПРОЦЕСУ ЦИФРОВІЗАЦІЇ СВІТОВОЇ ЕКОНОМІКИ В РАМКАХ ПРОЄКТУ GOING DIGITAL

Стрімке поширення цифрових технологій руйнує усталені моделі економічних відносин, створюючи як можливості, так і проблеми для сталого розвитку бізнесу, країн і світу в цілому. У 2018 році вперше кількість людей, що користуються Інтернетом, перевищила половину населення світу [1].

По мірі того, як все більше число людей використовують цифрові технології, дані стають найважливішим ресурсом розвитку. Технології помітно впливають на рівень життя людей, способи комунікації та розподіл ресурсів. Іншими словами, від прогресу цифровізації часто залежить прогрес в галузі сталого розвитку. Можливості країн в плані доступу до цифрових даних все

більше визначають ефективність застосування передових технологій в підтримку досягнення Цілей сталого розвитку [2].

Впродовж останнього десятиріччя зберігається високий інтерес міжнародної спільноти до проблем і перспектив цифрової трансформації бізнесу, державного управління та життя суспільства. Нові джерела даних, особливо Big Data, що створюються цифровими технологіями, викликають зростаючий інтерес з боку національних статистичних інститутів. Вони можуть доповнювати офіційну статистику і застосовуватися для більш глибоко аналізу прогресу в досягненні стратегічних цілей [3].

Найбільш глобальне вивчення процесу цифровізації з точки зору збору даних проводиться в рамках проекту Going Digital Організацією економічного співробітництва та розвитку (далі - ОЕСР). Ключова мета проекту – створення інструментів для оцінки різних процесів при становленні цифрової економіки для розробки політичних рекомендації для проведення реформ і економічних перетворень. ОЕСР відзначає необхідність створення послідовної і єдиної для всіх країн політики в сфері становлення цифрової економіки [4].

В рамках дослідження вивчаються як позитивні сторони цифровізації, так і її негативні наслідки. Серед позитивних факторів відзначається стимулювання інновацій, підвищення ефективності та якості послуг, а також забезпечення інтенсивного, стійкого зростання економіки і добробуту суспільства. Негативні аспекти цифровізації, з точки зору експертів, це скорочення робочих місць, недостатній рівень освіти і цифрових навичок, а також конфіденційність і безпека.

Таким чином, безпосередньо оцінка цифровізації в проекті Going Digital виступає тільки інструментом для подальших кроків, а не кінцевою метою роботи. Метою дослідження не є ранжування країн або розробка складових показників – ОЕСР планує зібрати дані і надати політикам і аналітикам ключові показники, і пов'язати їх з відповідними політичними важелями.

Перший етап проекту, який був спрямований на визначення світових трендів цифровізації, збір інформації та формування методології, завершився випуском керівництва «Перехід на цифрові технології: формування політики, поліпшення життя і вимір цифрової трансформації». Публікація спирається на дані ОЕСР та інших міжнародних організацій.

Оскільки ОЕСР не розробляє інтегральний показник, статистика по аспектам представлена у вигляді аналітичного огляду тенденцій в кожній групі. У дорожній карті визначені сім аспектів політики, що дозволяють урядам разом з громадянами, підприємствами і зацікавленими сторонами формувати цифрову економіку:

– доступ до інформаційної інфраструктури, послуг і даними. Незважаючи на зростаюче використання мережі Інтернет, пропускна здатність мережі відстає в багатьох країнах, і тільки 7% людей в ОЕСР мають оптоволоконне широкоплатне підключення. Експерти ОЕСР стверджують про необхідність розширення доступу населення до інформаційних мереж незалежно від території їх проживання, оскільки це є основним двигуном цифровізації на світовому рівні;

– ефективне використання цифрових технологій і даних. Згідно з даними ОЕСР, тільки 33% великих і 11% малих підприємств проводять аналіз «великих даних». Щоб підвищити ефективність використання технологій та інформації

політика країн повинна бути спрямована на впровадження і розвиток цифрових інструментів як фактору росту продуктивності праці, а також на збільшення інвестицій в нематеріальні активи (патенти, програмне забезпечення);

– цифрові інновації. У першій половині 2018 року на стартапи в сфері штучного інтелекту доводилося 12 % приватних інвестицій по всьому світу, і ця частка зростає у всіх провідних економіках. Передові країни інвестують в розвиток інновацій: близько 60 % патентів Китайської Народної Республіки відносяться до сфери інформаційних і комунікаційних технологій, при цьому в ОЕСР цей показник в середньому дорівнює 33 %. Для вивільнення потенціалу цифрових інновацій політика повинна сприяти розвитку підприємництва, полегшувати доступ до фінансів, підтримувати фундаментальні дослідження, відкривати доступ до даних і знань;

– гідна робота. Цифровізація, призводить до трансформації економічних і соціальних відносин, в тому числі зміни торкнулися ринків праці. За оцінками аналітиків ОЕСР, 14 % робочих місць в розвинених країнах автоматизовані, ще 32 % можуть зіткнутися зі значними змінами протягом наступних 10-20 років, що може привести до зростання безробіття. Однак за останнє десятиліття по чотири додаткових робочих місця з десяти створювалися в секторах з високим ступенем цифровізації. Таким чином, політика країн повинна сприяти підготовці персоналу до переходу на нові робочі місця і зберігати баланс між гнучкістю і стабільністю бізнесу при цифровій трансформації існуючих робочих місць;

– соціальне процвітання і інклюзивність. Трансформація соціального життя полягає в тому, що цифрові технології і дані розширюють можливості людей, забезпечують доступ до інформації і відкривають нові інструменти для взаємодії. Виходячи з рекомендацій ОЕСР, політика повинна сприяти соціальному процвітання, розвивати в суспільстві культуру спілкування і використання цифрової інформації. Цифрові технології можуть бути спрямовані на колективне вирішення соціальних проблем, наприклад, шляхом просування принципів енергоефективності, розвитку телемедицини і т.п. ;

– безпеку. Довіра лежить в основі цифрової трансформації. Майже 30 % користувачів інтернету не надають особисту інформацію соціальним мережам з міркувань безпеки або захисту приватного життя. Тільки 17 % користувачів читають положення інформаційної політики Інтернет-ресурсів та умови угоди, що створює потребу в створенні більш ефективних заходів захисту споживачів при поширенні цифрових технологій;

– відкритість ринку. Цифровізація трансформує відносини між контрагентами в бізнесі, змінює умови торгівлі, конкуренції та інвестування. У підприємств, в секторах з високим рівнем цифрового інтенсивності різниця між собівартістю і ціною продукції виходить на 55 % вище, ніж у інших підприємств. Щоб сприяти відкритості і динамічності ринку в цифровий бізнес-середовищі політика повинна знімати бар'єри для торгівлі та інвестицій, просувати відкриті фінансові ринки і вирішувати податкові проблеми за допомогою більш ефективного міжнародного співробітництва [4].

Очевидно, що ні один із напрямів політики, запропонованої ОЕСР, не може бути успішним сам по собі. Урядам потрібна комплексна стратегія

цифрової трансформації і підхід до управління, який підтримує ефективну координацію між сферами політики і всіма зацікавленими сторонами. Стратегічне бачення, чіткі пріоритети і цілі, вимірні завдання, достатній бюджет, а також ретельний моніторинг прогресу та оцінка політики є важливими елементами успішної стратегії цифрової трансформації.

Список використаних джерел

1. Резюме засідання ООН «Цифровое развитие: проблемы и возможности». 2019. URL: https://unctad.org/meetings/en/SessionalDocuments/tdb66_d7_ru.pdf.
2. Цели устойчивого развития ООН. URL: <https://www.un.org/sustainabledevelopment/ru/about/development-agenda/>.
3. Всемирный банк. Конкуренция в цифровую эпоху. 2018. URL: <http://documents.worldbank.org/curated/en/>.
4. OECD. Going Digital: Shaping Policies, Improving Lives. 2019. URL: <https://www.oecd.org/publications/going-digital-shaping-policies-improving-lives-9789264312012-en.htm>.

Костюченко Владислав Володимирович,

магістрант,

науковий керівник:

Гринчак Наталія Анатоліївна,

старший викладач, кафедра економіки та

менеджменту зовнішньоекономічної діяльності;

Національна академія статистики, обліку та аудиту

СУЧАСНА КОНЦЕПЦІЯ ІННОВАЦІЙНОЇ ЛОГІСТИКИ

В умовах сучасної ринкової економіки використання логістичного підходу вже не є унікальною концепцією в управлінні запасами, для того щоб компанії володіти необхідним рівнем конкурентної переваги в інструментарій методик варто включити і деякі концепції інноваційної логістики. Одна з концепції інноваційної логістики – це ECR – «Effective Customer Response» – або ефективна реакція на запити споживачів. В науковій літературі така концепція називається «Ефективна відповідь споживачу [1]. В першу чергу ECR концепція покликана скорочувати матеріальні і тимчасові витрати підприємства на поставку товару. Також ECR концепція служить для оптимізації управління асортиментом, поліпшення рівня задоволеності клієнтом якістю обслуговування. У цій концепції ключовою фігурою є споживач. І всі процеси підприємства вибудовуються в залежності від потреби споживача.

Відповідно до концепції Effective Customer Response, для ефективного функціонування будь-якого підприємства необхідно постійно відслідковувати зміну інтересів і очікування потенційних контрагентів підприємства. Це можливо тільки в тому випадку, якщо бар'єри, які заважають швидкому

задоволенню потреб клієнта, будуть елімінувати. Ключові елементи ECR – це асортимент, промо-акції, нові продукти і система поповнення запасів [2]

Під асортиментом розуміється в даній концепції грамотна робота з товаром: репрезентативна викладка номенклатури в торговому залі, оптимізація торговельних площ і так далі. Промо-акції здатні забезпечити інтерес споживачів до товарів. При розробці нових продуктів ECR система ставить за мету мінімізувати ризики при розробці нових товарних позицій. Ефективне управління товарними запасами включає в себе оптимізацію всіх видів витрат, які можуть бути пов'язані з транспортуванням, зберіганням будь-якого виду запасів, а також скорочення тривалості логістичних циклів.

Всі компоненти концепції ECR, можна розділити на сфери: ECR-модулі логістики, маркетингу та інші інструменти. В результаті чого виходить система показників ефективності, в якій враховуються всі необхідні коефіцієнти і кількісні дані, завдяки яким можна зробити висновок про якість роботи бізнес-моделі на підприємстві в цілому.

Особливу увагу приділимо модулю логістики та роботі з запасами.

Значну роль в ECR концепції відіграє технологія безперервних поставок. Вона будується на тому, що на точках продажів або на складі, існує певний процес обробки вхідних замовлень, внаслідок чого відбувається автоматизоване виконання даних замовлень. У такому випадку надмірний товарний запас на складі або його дефіцит відсутній. Також існує CRP технологія (Continuous Replenishment Planning), яка полягає в створенні безперервного товарного потоку між основним постачальником і дистриб'юторами. Основи такого планування та обміну товаром полягає не тільки в тому, що обов'язково має бути присутня узгоджена політика поставок, але обов'язково повинен бути і автоматизований і перманентний обмін інформацією про поточний попит і про наявність запасів, які відповідають попиту, на підставі чого, можна буде вже здійснювати транспортування вантажу.

Ще одним популярним методом в концепції ECR логістики є Cross-docking. Суть даного методу полягає в тому, щоб товар довго не затримувався на розподільчих складах і щоб товар був уже оброблений з точки зору побажань споживача виробником. Також з огляду на своєчасний аналіз банку споживчих замовлень можна включити в ECR систему управління логістикою і синхронне виробництво [1].

ECR концепція далеко не перша концепція, яка орієнтована на попит, швидше ECR – це перше комплексне рішення для підприємства, щоб управляти не тільки сферами логістики і запасів, а й маркетингу.

Отже, ми розглянули основні концепції логістики запасів та технології, які застосовувалися вже безпосередньо в рамках логістики, яка орієнтована на попит. Попит сьогодні є одним з важливих факторів, що визначають стратегічний розвиток будь-якого підприємства в довгостроковій перспективі. Попит визначає обсяг товарів, яке підприємство може реалізувати, отже, впливає так само і на виручку підприємства від продажів, яка в свою чергу формує прибуток, що його одержує підприємства. Саме тому впровадження подібних сучасних систем є важливим для будь-якого підприємства і в будь-якій сфері.

Однозначно можна зробити висновок, що зараз на будь-якому підприємстві, якщо воно хоче розвиватися в ногу з вимогами сучасного ринку, в системі управління запасами використовується ECR концепція. З огляду на менталітет українських бізнесменів, незважаючи на сформовану західну лінію і класифікацію, можна сказати, що в Україні, швидше за все, проходить перехідний етап між ERP системами і ECR. З точки зору теорії управління запасами всередині концепцій, орієнтованої на попит споживача, також спостерігається перехід від політики попереднього замовлення до технологій CRP.

Список використаних джерел

1. Левина Т. В. Эффективный отклик на запросы потребителей. *Логистика и управление цепями поставок*. 2012. № 4. URL: <http://www.lscm.ru/index.php/ru/po-godam/item/1176>.
2. Шиндина Т. А. Современные технологии логистики производства: учеб. пособ. Челябинск: ЮУрГУ, 2013. 45 с. URL: <https://www.lobanov-logist.ru/library/361/62001/>.

*Кравецький Михайло Анатолійович,
аспірант,*

Науково-дослідний центр індустріальних проблем розвитку Національної академії наук України

ВИЗНАЧЕННЯ ТЕНДЕНЦІЙ РОЗВИТКУ БІОЕНЕРГЕТИКИ В УКРАЇНІ ТА СВІТІ

Стратегічне управління будь-якою сферою господарства неможливе без визначення тенденцій розвитку економічних процесів. Саме тому перш ніж визначати перспективи розвитку біоенергетики в Україні та світі актуальним є визначення тенденцій цього процесу.

Біоенергетика є невід'ємною складовою напряму розвитку відновлювальних джерел енергії, а також великим кроком назустріч незалежності країни від імпорتنих паливних ресурсів.

Розвиток відновлювальних джерел енергії в Україні нижчий ніж в країнах європейського союзу. За загальним постачанням первинної енергії, енергія отримана з відновлювальних джерел енергії складає всього 4,6% [1]. При цьому у Європейському союзі за долею виробництва енергії з ВДЕ у лідерах Норвегія 72,6% та Ісландія 72,2% [2].

Але, згідно з даними енергоспоживання частка постачання енергії від відновлювальних джерел має тенденцію до зростання. З 2014 року частка постачання зросла з 2,6% до 4,6% (рис. 1) [3].

Тенденція (від лат. *tendo* – направляю, прагну) виявлені в результаті економічного аналізу, що спостерігаються стійкі співвідношення, властивості, ознаки, властиві економічній системі, економіці країни, підприємства, фірми, показниками доходів, витрат, споживання сімей, попиту та пропозиції на ринку

товарів і послуг; склалася спрямованість економічних процесів. На основі тенденцій можна робити висновки про хід економічних процесів у майбутньому, прогнозувати економічні показники [4].

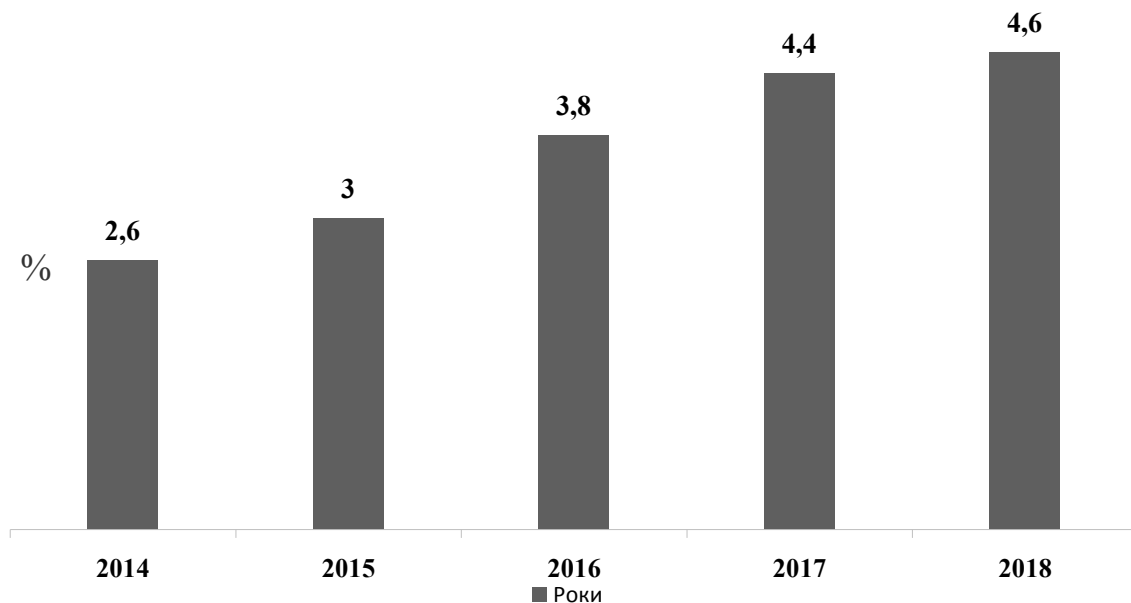

Рис. 1. Частка постачання енергії від відновлювальних джерел, %

Відновлювальні джерела енергії складаються з: вітрової та сонячної енергії, гідроенергетики та енергії біопалива. Станом на 2018 рік переважає енергія біопалива, яка складає 74 % від загального обсягу постачання відновлювальних джерел енергії, натомість вітрова та сонячна енергія складають лише 4% (рис. 2). Обумовлено це тим, що енергія біопалива в переважній більшості використовується для вироблення теплової енергії.

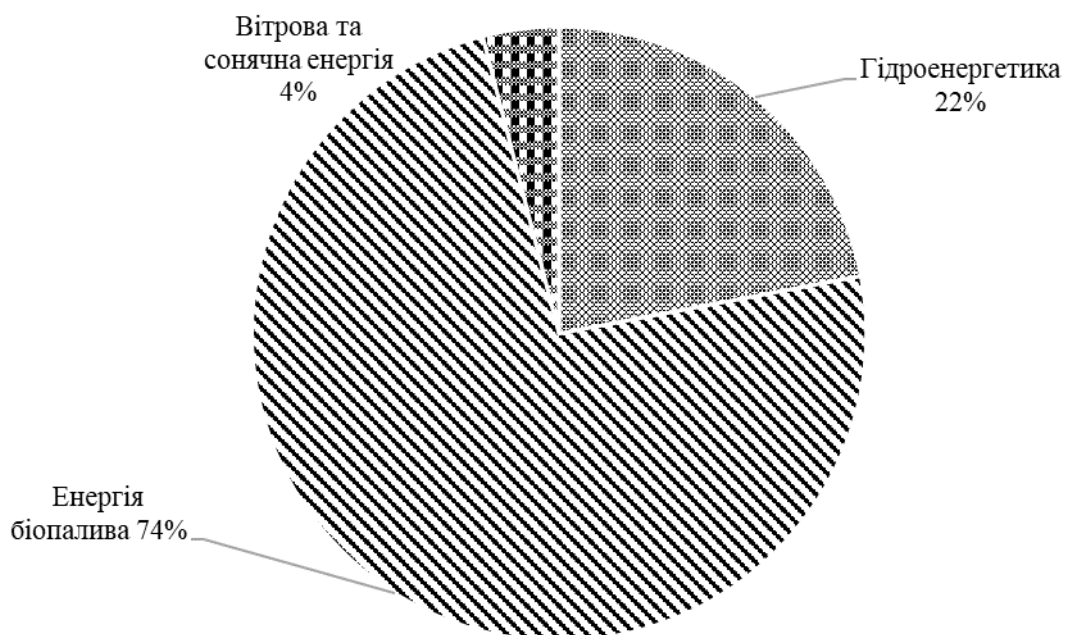

Рис. 2. Структура частки постачання енергії від відновлювальних джерел за 2018 р., %

Згідно з Енергетичною стратегією України на період до 2035 року «Безпека, енергоефективність, конкурентоспроможність», очікується сталий розвиток всіх видів відновлюваної енергетики, та прогнозується у коротко- та середньостроковому періоді (до 2025 року) зростання частки відновлювальної енергетики до 12% від загального первинного постачання енергії, та не менше 25% – до 2035 [5].

Загалом можна сказати, що в Україні спостерігається тенденція до зростання розвитку біоенергетики. Цьому сприяє залежність України від паливних ресурсів та мета позбавлення від неї. Маючи потенціал до розвинення енергії з біопалива в країні, можна стверджувати, що позитивна тенденція збережеться і надалі. Це має стати підґрунтям стратегічного управління розвитку біоенергетики в Україні.

Список використаних джерел

1. Державна служба статистики України. Енергетичний баланс України за 2018. URL: http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2019/energ/En_bal/Bal_2018_u.xls (дата звернення 28.09.2020).
2. Eurostat. Share of renewable energy in gross final energy consumption: веб сайт. URL: https://ec.europa.eu/eurostat/tgm/table.do?tab=table&plugin=1&language=en&rcode=t2020_31 (дата звернення 28.09.2020).
3. Державна служба статистики України. Енергоспоживання на основі відновлюваних джерел за 2007-2018 рр. URL: http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2016/sg/ekolog/ukr/esp_vg_u.htm (дата звернення 28.09.2020).
4. Экономический словарь: URL: https://dic.academic.ru/dic.nsf/econ_dict/14522 (дата звернення 28.09.2020).
5. Енергетична стратегія України на період до 2035 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/file/text/58/f469391n10.pdf> (дата звернення 28.09.2020).

*Курбала Наталія Вікторівна,
кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри маркетингу та міжнародного менеджменту,
Дніпровський університет імені Олеся Гончара*

НОРМАТИВНА КОНКУРЕНЦІЯ В УМОВАХ ЛІБЕРАЛІЗАЦІЇ МІЖНАРОДНИХ ЕКОНОМІЧНИХ ВІДНОСИН: ВИКЛИКИ ГЛОБАЛЬНОМУ РЕГУЛЮВАННЮ

Закони про конкуренцію визначають ділову поведінку, яка, як вважається, може заподіяти шкоду конкурентному процесу, зокрема, змову або виключення з угоди між конкурентами, антиконкурентні злиття та зловживання монопольною владою. Торговельні закони, навпаки, в цілому накладають особливі обмеження

(тарифи та нетарифні бар'єри) на ділові операції, що здійснюють перетин державних кордонів. Більш того, національні закони про торгівлю, на відміну від законів про конкуренцію, все частіше були обмежені міжнародними угодами, і судові справи, спричинені цими законами, були розглянуті міжнародними трибуналами. Окреслене актуалізує переосмислення поняття регуляторної кооперації, надавши перевагу іншому терміну – регуляторної конкуренції, яка стає доконаним фактом сучасної системи міжнародних економічних відносин. Проявляючись у формі нетарифних обмежень як прояву нормативного регулювання, що відповідає концепціям неопротекціонізму [7] та незалежності [10], які втілюються у практиці економічного націоналізму та патріотизму [3; 8; 9], регуляторна конкуренція формує запит як на реформу глобальних інститутів регулювання міжнародних торговельних відносин [4], так і на пошук альтернативних форматів міжкраїнової співпраці у формі регіональних торговельних угод [1; 5].

Однак, незважаючи на їх чіткі правові традиції, міжнародна торговельна політика та політика конкуренції, які належним чином застосовуються, є взаємодоповнюючими методами сприяння добробуту. Зміни у торговельних законах та нормах, що зменшують або усувають національні бар'єри у торгівлі та інвестиціях (наприклад, високі тарифи, квоти, та обмеження щодо громадянства інвесторів) сприяють покращенню добробуту договірними відносинами, що розширюють торгівлю та, загалом, підвищують сукупний добробут у лібералізованих націй. Переваги лібералізації торгівлі підсилюються нормами закону про конкуренцію, що зменшує частоту обмежень щодо зменшення добробуту споживачів під час конкурентного процесу.

Використовуючи термін "споживчий добробут", ми маємо на увазі суму надлишку споживачів та виробників. Це узгоджується з підходом, запровадженим Р. Борком [1], який вкладав в це поняття максимізацію розподілу і продуктивну ефективність (що пов'язано з профіцитом споживачів та профіцитом виробників, відповідно). Обмеження щодо зменшення добробуту споживачів можуть бути або приватними (такі як, наприклад, фіксація цін, поділ ринків серед конкурентів та інших антиконкурентних заходів) або публічними (такі як, наприклад, обтяжливі вимоги до ліцензування, інші обмеження на діяльність чи професію та заборони на правдиву рекламу) Державні обмеження, як правило, найбільш згубні, тому що нормальні ринкові сили, які, як правило, підривають приватні обмеження (наприклад, вступ нових конкурентів) не можуть усунути такі обмеження, які підтримуються силою закону. Тільки зміни до закону, які будуть лобіюватися проти бенефіціарів антиконкурентного статусу-кво, можуть скасувати обмеження, введені урядом [6].

Сучасну торговельну політику характеризують багатосторонні ініціативи з підвищення добробуту. В епоху після Другої світової війни, Генеральна угода з тарифів і торгівлі (ГАТТ) та її наступниця, Світова організація торгівлі (СОТ), істотно знизили тарифи та нетарифні бар'єри, сприяючи глобальній лібералізації торгівлі, конкуренції імпорту та, таким чином, економічному зростанню. СОТ також встановила обґрунтовану схему для врегулювання торговельних суперечок для оцінки скарги щодо незаконного застосування антидемпінгових та

компенсаційних стандартів серед інших правил. Ця система, хоч і недосконала, однак забезпечила засіб стримування міжнародних «торгівельних війн» та обмежила застосування протекціоністської політики. СОТ характеризувалася як багатонаціональна структура, яка, зменшивши силу протекціоністських груп інтересів, що знаходяться в окремих країнах, може одночасно сприяти добробуту та посилення торгово-підзвітнього управління [2].

Також регіональні та двосторонні угоди про лібералізацію торгівлі, такі як Європейський Союз (спочатку "Митний союз", який був перетворений у засіб для великомасштабної європейської економічної інтеграції), Північно-американська угода про вільну торгівлю ("НАФТА"), що охоплює Сполучені Штати, Канаду та Мексику, а також Угода про вільну торгівля між США та Кореєю (одна з декількох таких угод, укладених Сполученими Штатами), мали бути силою для підвищення добробуту шляхом розширення географічної протяжності та масштабів торгових та інвестиційних можливостей.

Проте, якщо з одного боку СОТ розширила правову систему торгівлі, то з іншого вона не обачливо віддала пріоритет національному законодавству про конкуренцію в межах його компетенції. Зокрема, Сполучені Штати Америки особливо стурбовані відсутністю досвіду багатьох країн, що розвиваються з конкурентною політикою і законодавством, а також ризиком того, що застосування системи вирішення спорів СОТ спричинить політизацію застосування правил конкуренції. Європейська пропозиція стосується законів і політики в області конкуренції, оскільки вони пов'язані з приватними обмеженнями, на відміну від обмеження юрисдикції СОТ щодо антиконкурентних спотворень ринку.

В даний час національні закони про конкуренцію втілюють безліч різних припущень про роль економіки; належний обсяг та характер заборон, правил та засобів захисту конкуренції; процесуальні питання; і мають впливати на проблеми, пов'язані з неконкурентною політикою на конкурентних правоохоронних рішеннях. Будь-які зусилля щодо досягнення консенсусу щодо цих питань, які могли б інформувати про прийняття рішень в рамках конкурентного кодексу СОТ будуть приречені на провал, якщо це пов'язано з приватною поведінкою. Це роль для міжнародної політики конкурентного права в умовах все більш глобалізованої економіки шляхом добровільних зусиль з формування взаєморозуміння між юрисдикціями та наближенні до найкращих (або "кращих") практик. Роль Міжнародної Конкурентної мережі (МКМ) може бути сконцентрована на досягненні цієї мети [4; 6]. Крім того, обмеження у сфері публічного сектора торгівлі можуть мати місце у міжнародній угоді (спочатку між країнами, чії цілі політики зміцнення споживчого добробуту тісніше узгоджуються), про що ми також поговоримо пізніше.

У будь-якому випадку, оскільки кількість АКРС зростає, система СОТ змушена розглянути ряд регуляторних обмежень, які зменшують добробут, завдаючи шкоди конкурентному процесу і мають торговельний ефект. Зокрема, СОТ прийняла рішення щодо антиконкурентних обмежень приватного сектора (Стаття IX ГАТС), і специфічні антиконкурентні обмеження на галузевому рівні (Основна угода про телекомунікації та Довідковий документ про гарантії конкуренції). Ці ініціативи виходять далі положень ГАТТ 1947, які витягуються

з конкурентної лексики. Вони включають в себе Статтю III 2 ГАТТ 1947, яка забороняє дискримінаційне оподаткування, інтерпретоване випадком вимагати "рівноправності конкурентних можливостей" і Статті XVII ГАТТ, що обмежують спектр діяльності державно-торговельних підприємств (ДТП). Згідно Статті XVII, ДТП – суб'єкти, які дотримуються комерційних міркування при роботі на комерційних ринках та справедливих стандартів при покупці для себе. Обидва ці стандарти справді є стандартами конкуренції.

Список використаних джерел

1. Brietzke P. H. The Antitrust Paradox: A Policy War with Itself. URL: <https://scholar.valpo.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1634&context=vulr>.
2. McGinnis/Movsesian, The World Trade Constitution. *Harvard Law Review*. 2000. Vol. 114(2). pp. 511-558. URL: https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=274520.
3. Reznikova N., Panchenko V.G., Bulatova O.V. (2018). The policy of economic nationalism: from origins to new variations of economic patriotism. *Baltic journal of economic studies*. Vol. 4. P. 274–281.
4. Іващенко О. А., Резнікова Н. В. Проблема реінституціоналізації світової економіки в умовах незалежності: нові виклики глобальному регулюванню. *Інвестиції: практика та досвід*. 2017. № 10. С. 5-10.
5. Іващенко О. А., Резнікова Н. В. Інтеграційні прояви незалежності: ризики регіональної взаємозалежності в контексті протиріч глобалізації. *Інвестиції: практика та досвід*. 2016. № 6. С. 7-11.
6. Іващенко О. А., Резнікова Н. В. Перспективи формування нових центрів економічного зростання в умовах нової норми світової економіки як прояв незалежності. *Інвестиції: практика та досвід*. 2017. № 11. С. 5–9.
7. Панченко В. Г., Резнікова Н. В. Від протекціонізму до неопротекціонізму: нові виміри ліберального регулювання. *Міжнародна економічна політика*. 2017. № 2 (27). С. 95–117.
8. Панченко В. Г. Політика економічного націоналізму: від витоків до нових варіацій економічного патріотизму. *Економіка і держава*. 2017. № 8. С. 5–11.
9. Панченко В. Г. Глобальні виміри неопротекціонізму: теорія і практика. Київ: Аграр Медіа Груп, 2018. 618 с.
10. Резнікова Н. В. Феноменологія незалежності в умовах економічної глобалізації. *Міжнародна економічна політика*. 2016. №1. С. 50–71.

*Левицька Ірина Василівна,
магістрантка;
науковий керівник:
Іващенко Оксана Андріївна,
кандидат економічних наук, доцент,
завідувач кафедри економіки та менеджменту
зовнішньоекономічної діяльності;
Національна академія статистики, обліку та аудиту*

ПРОБЛЕМИ УПРАВЛІННЯ ДЕФІЦИТОМ БЮДЖЕТУ В УМОВАХ ФІНАНСОВОЇ НЕСТАБІЛЬНОСТІ ТА БОРГОВОЇ ЗАЛЕЖНОСТІ

Оскільки фінансова криза та дефіцит бюджету виникають під час рецесії, політичні дебати у країнах світу зосереджені навколо вибору жорсткої економії чи фінансової експансії. Заходи суворої економії (англ. «austerity») – це політика скорочення дефіциту, яка знижує державні витрати на збалансування бюджету, тоді як податкове стимулювання (англ. «fiscal expansion») є політикою зростання дефіциту бюджету, використовуючи кейнсіанські принципи фіскальної політики для подолання короткострокових економічних проблем. Заходи жорсткої економії часто застосовуються при падінні доходів або в складні економічні часи. Необхідність координації [1; 2] боргової політики між країнами розвиненими та тими, що розвиваються, формує запит на пошук і застосування оптимальних стратегій управління державним дефіцитом та управління боргом [6; 8], що враховували б напрямки руху капіталу та біхевіористські моделі поведінки інвесторів. Зазначене свідчить про існування політики боргового прагматизму [3], яка, у випадку США може виступати формою економічної експансії [4], а у випадку ЄС може приймати форми фіскального федералізму [5].

Це було предметом важливих політичних дебатів у США та інших країнах світ з консерваторами, які зазвичай пропонують скорочення соціальних програм, щоб збалансувати бюджет. Ліберали, як правило, підтримують розширення соціальної підтримки за складної економічної ситуації, тому що саме тоді найвищий попит на послуги, такі як підтримка при безробітті, охорона здоров'я та програми загальної допомоги. Кейнсіанці стверджують, що коли приватні витрати падають, уряд повинен збільшити витрати, щоб усунути розрив і не допустити подальшого ослаблення економіки. Цей фіскальний стимул може посприяти зростанню оптимізму бізнесу та споживачів, а також «зсунути» сукупний попит. Зменшення державних витрат, натомість, має протилежний ефект.

Дискусії щодо жорсткої економії були між тими, хто вважає необхідним підтримання податкового балансу навіть у складні часи і тими, хто вважає сприяння економічному відродженню більш важливим. Ця підтримка може бути ефективнішою при зниженні бюджетного дефіциту в середньостроковій та довгостроковій перспективі завдяки збільшенню податкових надходжень від зростаючої економіки.

Європейська проблема державного боргу розвивалася аналогічно фінансовій кризі 2008 року в Сполучених Штатах Америки [7]. Бульбашка з нерухомістю та надлишок банківського кредиту та спекуляцій спричинили фінансовий крах, коли ціни на нерухомість більше не могли витримати себе. Уряди, змушені робити вибір між повним фінансовим колапсом або допомогою банкам державними коштами, обирають останній шлях.

Європейські уряди зіткнулися з проблемами, подібними до американських, включаючи зниження податкових надходжень, збільшення видатків та тривалу банківську кризу, проте Європа повільніше відновлювалася. Дехто стверджує, що повільне відновлення є результатом політики жорсткої економії в Європі, на відміну від стимулюючої політики в США.

Існує суттєва різниця між питаннями фінансової кризи, рецесії та дефіциту бюджету, які стоять перед США, в порівнянні з членами Європейського Союзу. ЄС має валютний союз, який здійснює грошово-кредитну політику для кожної країни спільно, але не є фіскальним союзом, який би дозволяв подібну координацію Кейнсіанської політики, жорсткої економії чи іншої. Європейські країни проводять фіскальну політику самостійно, але зобов'язані підтримувати дефіцит держбюджету на рівні нижче 3% ВВП, а співвідношення боргу та ВВП повинно становити менше 60% для виконання вимог щодо вступу в ЄС. Сполучені Штати не мають жодних вимог щодо членства, або щоб забезпечити дефіцит, необхідний для збільшення короткострокового сукупного попиту.

Сполучені Штати Америки також мають переваги у вигляді гегемонії долара та Федерального резерву, який не підзвітний іншим країнам і має подвійний мандат для боротьби з інфляцією та безробіттям. Сполучені Штати мають можливість застосовувати антициклічну фіскальну політику та використовувати монетарну політику, зокрема зниження процентних ставок та кількісне пом'якшення, щоб спробувати стимулювати економічну діяльність. Натомість Європейський центральний банк (ЄЦБ) несе відповідальність за монетарну політику, яка стосується багато країн і зосереджена на боротьбі з інфляцією, не сприяючи економічному підйому.

Грошова політика, яка корисна для Італії, може не бути такою для Німеччини. До прикладу, нехай в Італії високий рівень безробіття, а в Німеччині – низький. Якщо ЄЦБ знизить процентні ставки для всіх, то це принесе користь Італії, але може посилити інфляцію в Німеччині. Через це Європейський центральний банк має особливий мандат для боротьби з інфляцією та уникнення фаворитизму в країні, проте він робить порівняно мало, щоб уповільнити надзвичайно високий рівень безробіття, особливо в країнах Південної Європи: Іспанії, Португалії, Італії та Греції.

Коли дефіцити почали зростати внаслідок рецесії, власників облігацій більше хвилювали низькі темпи зростання у таких країнах, як Іспанія, Італія, Португалія, Греція та Ірландія. У результаті чого власники облігацій сприймаються як небезпека дефолту, потенційні покупці вимагали більшої дохідності для компенсації ризику за державними облігаціями. Це зробило видачу та пролонгування заборгованості дуже дорогим, що додало фіскальних проблем цих країн.

Низькі темпи зростання та високі співвідношення борг/ВВП означають, що країни не можуть погасити свої борги. Є думка, що єдиним засобом зниження процентних ставок є використання жорсткої економії для збалансування бюджету. Це може призвести до помилкового циклу, оскільки запроваджується жорсткі заходи, темпи зростання зменшуються, що прискорює ризик і зменшує можливості уряду збільшувати доходи та платити відсотки за боргами.

Проведений аналіз дозволяє визначити особливості реалізації боргової стратегії в США та ЄС, які загалом можуть бути зведені до такого: боргова політика США більше орієнтована на стимулювання економіки, ніж боргова політика ЄС. Підтвердженням цього слугує швидкість, з якою американська економіка пройшла кризовий період. Натомість, економіки країн Європейського Союзу відчували додаткові бар'єри у вигляді заходів жорсткої економії, які зменшували сукупний попит. А в низці країн застосовані заходи спричинили виникнення ще більших проблем: соціальні заворушення (Греція), загроза дефолту (Італія, Португалія, Ірландія). Проблема також ще в тому, що боргова політика країн ЄС контролюється Європейським центральним банком, проте застосовані методи мають різні результати у різних країнах.

Список використаних джерел

1. Відякіна М. М. Теоретичне моделювання координації міжнародної економічної політики. *Культура народів Причорномор'я (Проблеми матеріальної культури. Економіка. Географія)*. 2014. № 257. С. 46–52.
2. Відякіна М. М., Резнікова Н. В., Детермінанти кризових потрясінь: макроекономічні виміри. *Збірник наукових праць Черкаського державного технологічного університету*. 2013. №33 (2). С. 96–101.
3. Відякіна М. М., Резнікова Н. В. Сучасна світова фінансова криза в деструктивних вимірах інвестиційного прагматизму. *Вісник Національного банку України*. 2010. № 5 (171). С. 23-27.
4. Іващенко О. А., Резнікова Н. В. Еволюція форм економічної експансії: неопротекціонізм як інструмент глобального домінування. *Економіка і держава*. 2016. №4. С. 4-8
5. Іващенко О. А. Феномен фіскального федералізму в контексті цілей макроекономічної політики: роль податково-бюджетних регуляторів. *Вісник Маріупольського державного університету. Серія: Економіка*. 2014. Вип. 7. С. 91-98.
6. Резнікова Н. В. Боргові важелі макроекономічної взаємозалежності: канали впливу на економічне зростання. *Інвестиції: практика та досвід*. 2016. № 13. С.5-11.
7. Резнікова Н. В. Досвід антикризових заходів країн світу та механізми протидії фінансовій кризі: висновки для України. *Actual Problems of International Relations*. 2014. №1 (93). С. 57–62.
8. Рубцова М. Ю., Резнікова Н. В. Міжнародна макроекономіка: теорія і практика. Київ: Аграр Медіа Груп, 2019. 364 с.

*Мальцева Анжела Юрійвна,
магістрантка;
науковий керівник:
Гринчак Наталія Анатоліївна,
старший викладач, кафедра економіки та
менеджменту зовнішньоекономічної діяльності;
Національна академія статистики, обліку та аудиту*

МАРКЕТИНГОВІ ІНСТРУМЕНТИ УПРАВЛІННЯ БРЕНДОМ

У сучасній теорії і практиці маркетинг-менеджменту значну роль, як відзначають дослідники, відіграє побудова і розвиток брендів. Єдиного підходу до визначення бренду на даний момент в українській практиці не існує, на це впливає ряд причин. По-перше, поняття бренду багатоваріантне, тобто трактування поняття для виробника і (або) продавця буде відрізнятися від поняття, даного споживачами бренду. По-друге, існують полярні погляди на рівень абстрактності даного поняття, частина авторів, таких як Дж. Грегорі, П. Тампорал вважають, що бренд виключно абстрактне явище (образ в свідомості споживача), при цьому, Американська асоціація маркетингу, надмірно конкретизує поняття, визначаючи бренд як набір айдентики, який відрізняє його від конкурентів. По-третє, поняття бренду є адаптивним і еволюціонує під впливом зовнішніх чинників, наповнюється новим змістом. По-четверте, нові дослідження про бренд зокрема, і про маркетинг в цілому, переважно з'являються за кордоном, після чого переводяться і адаптуються українськими авторами. Відповідно, через особливості перекладу трансформується зміст і характер запропонованих визначень, які і без цього досить неоднозначні [1].

Досліджуючи особливості управління брендом, відзначимо, що найважливішим елементом протягом усього життєвого циклу бренду є маркетингові дослідження, зокрема бренд-трекінг. Бренд-трекінг – це тривале маркетингове дослідження, яке застосовується для отримання інформації в динаміці про стан бренду на ринку (популярність, використання, імідж, характеристику споживачів бренду, здоров'я бренду і т. п.). За допомогою трекінгу можна оцінити наскільки послідовні були зусилля з побудови бренду в довгостроковій перспективі. Бренд-трекінг є способом вимірювання та оцінки цінності бренду. Трекінг бренду – це не разове дослідження, а постійне стеження за брендом, аналіз і вимір всього того, що впливає на маркетингові показники бренду, на результативність бізнесу в підсумку. Бренд-трекінг охоплює такі маркетингові показники бренду, як: частка ринку, кількісні показники пізнаваності і запам'ятовування, а також лояльності серед споживачів і покупців, точність позиціонування для конкретної цільової групи [2].

Бренд-трекінг проводиться у випадку:

- виведення на ринок нової торгової марки;
- проведення рекламно-інформаційної компанії;
- виведення на ринок товару-новинки під існуючим брендом;
- високої рекламно-маркетингової активності конкурентів [2].

Підкреслимо, що дослідження бренду проводяться на кожному етапі з метою визначення моменту переходу від етапу до етапу життєвого циклу бренду, а також своєчасної діагностики проблем, зниження рівня довіри бренду і інше.

Бренд-трекінг – специфічна, адаптована під особливості поняття бренду, панель. Після дослідження стану бренду проводиться повторне сегментування на етапі зростання. Мета – визначити неосвоєні сегменти. В ході сегментування визначаються цінності споживачів обраних цільових сегментів. І надалі на підставі цих цінностей розширюється асортиментна політика. На цьому етапі можливий перехід від концентрованого маркетингу до диференційованого, спрямованому на кілька сегментів. Далі розробляється стратегія комунікацій для нових сегментів, враховуючи їх специфічні вимоги, які вони висувають до брендівих товарів і кращі способи комунікації. Комунікації для всіх сегментів повинні бути єдиними і інтегрованими між собою і з позиціонуванням бренду, не повинно спостерігатися протиріч. На цьому ж етапі формується і закріплюється у свідомості імідж і репутація бренду. Імідж і репутація безпосередньо пов'язані з комунікаційною політикою і позиціонуванням бренду, так саме шляхом спілкування з представниками всіх суб'єктів діяльності, різні думки складаються в образ бренду. Саме тому так важливо вибудовувати несуперечливу, а єдину комунікаційну політику бренду.

Одним з інструментів управління брендом на етапі зрілості є сервісне обслуговування, розширення асортименту послуг, що надаються і гарантій, що забезпечує реалізація стратегії горизонтальної диверсифікації. Важливою умовою реалізації даної стратегії є попередня оцінка фірмою власної компетентності у виробництві нового продукту. При цьому, окрім розширення послуг, супутніх спочатку виробленому брендівому товару має місце запуск нових брендів, наприклад, суббренду. Суббренд – новий продукт, який просувається під відомою маркою для охоплення більшого споживчого сегменту. Прикладом є Honda і Asuga, остання позиціонується в більш високій цінній категорії, але обидві – частини концерну Honda.

Одним з популярних маркетингових інструментів управління брендом, який допомагає підтримати до нього інтерес, а також охопити нові ринки є колаборації брендів або «кобрендинг».

Кобрендинг (об'єднання брендів) – інструмент управління брендом, при якому компанії співпрацюють для випуску нової продукції. Наприклад, Bose часто ко-брендується з різними виробниками автомобілів. Google часто ко-брендується з продуктами Samsung. Таким чином кожна організація отримує вигоду від лояльного ставлення споживача [3].

Зауважимо, що, найважливішою метою управління брендом на етапі зрілості є запобігання переходу на стадію спаду, тому бренд завжди повинен бути на слуху, підтримувати відносини з споживачами за рахунок комунікацій, інтерес до своєї діяльності за рахунок створення нових брендів, участі в колабораціях та інше.

У разі, якщо бренд перейшов до стадії спаду використовується наступний маркетинговий інструментарій: репозиціонування або ребрендинг, зміна цінової політики, марочний канібалізм, конгломеративна диверсифікація.

Репозиціонування змінює споживацьке ставлення до товару, послуги, компанії шляхом їх рекламного уявлення в ракурсах, підкреслюють нові, які раніше не пред'явлені споживачам переваги перед конкурентами. У разі, якщо бренд представляє себе ринку під іншими марками як радикально новими і таким чином усувають асоціації зі своїми попередніми іміджами, такий процес називається ребрендингом. І репозиціонування, і ребрендинг передбачає зміну маркетинг-міксу.

Марочний канібалізм – ринкова ситуація, коли один бренд компанії «охоплює» споживачів в іншого бренду компанії. В даному випадку споживачі бренду, що знаходиться в стадії спаду і вмирання перейдуть до іншого бренду компанії.

В цілому, до однієї з задач управління брендом можна віднести запобігання переходу на стадію спаду і формування графіка життєвого циклу бренду згідно кривої, коли компанія і бренд за рахунок маркетингового інструментарію не дають етапу зрілості бренду закінчитися.

Список використаних джерел

1. Аакер Д. Аакер о брендинге. 20 принципів досягнення успіха. Москва: Эксмо, 2016. 256 с.
2. Смит Б. Рождение бренда. Как выносить плод вашей страсти к предпринимательству. Минск: Попурри, 2019. 296 с.
3. Броско Ю. Legend brand: 7 эффективных моделей для описания бренда. Москва: Издательские решения, 2017. 35 с.

*Новак Олександра Євгенівна,
магістрантка,
спеціальність «Міжнародні економічні відносини»;
науковий керівник:
Резнікова Наталія Володимирівна,
доктор економічних наук, професор,
професор кафедри світового господарства і
міжнародних економічних відносин;
Інститут міжнародних відносин
Київського національного університету
імені Тараса Шевченка*

СТАН ТА ТРЕНДИ ВУГЛЕЦЕВОГО ЦІНОУТВОРЕННЯ У СВІТІ

Відомий економіст та член Римського Клубу Грем Макстон у своїй книзі «У пошуках добробуту» зазначив, що «податки можна використовувати для того, щоб прямо сповільнити збільшення екологічного відбитку можна використовувати, щоб поступово змінити поведінку та ставлення цілого суспільства. Податок на викиди вуглецю забезпечить кожній сім'ї стабільне доповнення до доходу та заохотить всіх використовувати менше енергії з викопних видів палива» [1].

Звісно ідея оподаткування викидів вуглецю не є новою як для розвинених країн, так і для країн, що розвиваються, адже станом на 2020 рік у світі понад 50 ініціатив з вуглецевого ціноутворення, які покривають майже 22% глобальних викидів парникових газів. Такі ініціативи зокрема включають вуглецеві податки, ETSs (системи торгівлі квотами на викиди), механізми вуглецевого кредитування та RBCF (програмно-цільового фінансування заходів для боротьби зі змінами клімату) [2].

У 2019 році ПАР стала першою африканською, а Сінгапур – азійською країнами, які встановили ціну на викиди вуглецю. У 2019 Канада запровадила федеральний податок на вуглець за такої системи, що податкові надходження виплачуватимуться канадцям за єдиною ставкою на душу населення, що забезпечить найбільшу користь для бідних). У 2020 Мексика першою в Латинській Америці запустила пілотну ETS. На даний час Німеччина розглядає можливість впровадження власного вуглецевого податку як доповнення до EU ETS. За прийнятим у грудні 2019 року законом, Україна планує впровадження національної системи з моніторингу, звітності і верифікації (MRV) парникових газів для промислових та енергетичних підприємств з 1 січня 2021 року. Перед запровадженням ETS в Україні мають бути MRV дані мінімум за 3 роки [3].

За даними Світового Банку у 2019 році уряди залучили понад 45 млрд дол. США шляхом вуглецевого ціноутворення. Ціни на вуглець зросли в багатьох державах, але все ще сильно варіюються від 1 дол. США до 119 дол. США за тону CO₂. Найбільше зросли ціни в Азії, зокрема у південнокорейській ETS та китайському пілотному проекті ETS. Однак загалом ціни на вуглець залишаються суттєво нижчими, ніж ті, що були задекларовані у

Паризькій угоді [4]. В Європі EU Green Deal та його зобов'язання досягти вуглецевого нейтралітету до 2050 року посилили потребу в більш амбіційних кліматичних діях та більш широкому застосуванні інструментів вуглецевого ціноутворення. Кілька країн оголосили про нові кліматичні цілі та початок вивчення національних ініціатив з вуглецевого ціноутворення для доповнення EU ETS новими секторами [5-7].

На початку 2000-х американські дослідники почали говорити про явище вуглецевої нерівності, наголошуючи на тому, що саме заможні верстви населення мають найбільший вплив на зміни клімату, оскільки вони споживають удвічі більше енергії ніж найбідніші домогосподарства. У доповіді Oxfam за 2017 рік говориться про те, що 10% найзаможніших людей світу є причиною 50% глобальних викидів, тоді як 10% найбідніших – відповідальні лише за 10% викидів [8].

Нині вуглецева нерівність згубно впливає на життя національних меншин та малозабезпечених, які непропорційно сильно відчувають на собі вплив змін клімату. Тому деякі країни шукають способи пом'якшити потенційний вплив вуглецевого податку на людей з низьким рівнем доходу. Одним з таких способів стає система «кліматичних дивідендів» – виплат на душу населення за рахунок вуглецевого податку. Наприклад, резиденти Швейцарії отримують свої дивіденди від вуглецевого податку на паливо як знижку на медичне страхування, яке є обов'язковим. В Канаді резидентам повертається 90% доходів від федерального вуглецевого податку [9].

Тим часом пандемія коронавірусу перевіряє на стійкість ініціативи щодо вуглецевого ціноутворення. Внаслідок економічного спаду, спричиненого COVID-19, відбулося зниження цін на квоти в різних ETS. Цього можна очікувати, оскільки ціни на квоти є функцією попиту та пропозиції. Ціни на квоти ЄС ETS знизились у першому кварталі 2020 року з 25 до 17 євро за тону CO₂ порівняно з даними за 2019 рік [3<https://openknowledge.worldbank.org/bitstream/handle/10986/33809/9781464815867.pdf?sequence=4&isAllowed=y>]. COVID-19 також призвів до зміни або відкладення рішень щодо ініціатив вуглецевого ціноутворення. До прикладу, Норвегія відмінила своє рішення про пряме скасування деяких винятків для природного газу та LPG для певних промислових процесів і замість цього планує поетапне скасування цих винятків.

На міжнародному рівні обмеження COVID-19 унеможливили проведення різних ключових зустрічей та збільшили невизначеність на міжнародному вуглецевому ринку. Найголовніше, проведення Кліматичної конференції COP 26 було відкладено до 2021 року, так само як і міжнародні авіаційні та морські конференції, які мали б вплив на правила щодо міжнародних операцій та ринків вуглецю. Крім того, зросла невизначеність щодо попиту на міжнародні кредити, оскільки внаслідок COVID-19 авіакомпанії ставлять під сумнів компенсацію їх зобов'язань за схемою Carbon Offset and Reduction Scheme for International Aviation (CORSIA).

Експерти відзначають, що до 2030 року матимуть місце наступні тенденції: по-перше, вищі податкові ставки призведуть до більшого скорочення

викидів парникових газів; по-друге, додаткові витрати, які несуть споживачі енергії, залишатимуться помірними в країнах із відносно чистими технологіями поставки енергії, наприклад, у Великій Британії, і будуть значно вищими для країн, які покладаються на викопне паливо, особливо вугілля, наприклад, ПАР; по-третє, світовий податок на вуглець не матиме руйнівного впливу на світову економіку, хоча і зумовить додаткові втрати, що сповільнять економічне зростання; по-четверте, вплив розподілу доходів внутрішньо залежатиме від стану економіки та чисельності населення, при тому що у глобальному вимірі найбільшими бенефіціарами були б найбільш густонаселені країни, що розвиваються; по-п'яте, держави, які світовими лідерами з експорту вуглеводневих ресурсів, повинні будуть певним чином трансформувати свої економіки, зважаючи на потенційні втрати від подальшого посилення регуляторної конкуренції щодо зменшення викидів [10-11].

У підсумку, вуглецеве ціноутворення є досить ефективним інструментом з пом'якшення наслідків кліматичних змін на міжнародному рівні, стабілізації глобальної кліматичної системи, уникнення кліматичних збитків на внутрішньому рівні та захисту навколишнього середовища для майбутніх поколінь.

Список використаних джерел

1. Макстон Г., Рандерс Й. У пошуках добробуту. Керування економічним розвитком для зменшення безробіття, нерівності та змін клімату. Київ: Пабулум, 2017. 320 с.
2. The World Bank. Pricing Carbon. 2020. URL: <https://www.worldbank.org/en/programs/pricing-carbon>.
3. The World Bank Group. State and Trends of Carbon Pricing 2020. URL: <https://openknowledge.worldbank.org/bitstream/handle/10986/33809/9781464815867.pdf?sequence=4&isAllowed=y>.
4. Report of the High-Level Commission on Carbon Prices. 2020. URL: <https://www.carbonpricingleadership.org/report-of-the-highlevel-commission-on-carbon-prices/>.
5. Reznikova N. Transnationalization as an aggravator of the nature use problem: challenges on the way to sustainable development. *Міжнародні відносини. Серія «Економічні науки»*. 2016. №7. URL: http://journals.iir.kiev.ua/index.php/ec_n/issue/view/163.
6. Reznikova N. Ecological imperatives for extension of globalization processes: problem of economic security. *Інвестиції: практика та досвід*. 2019. № 21. С. 23-26.
7. Reznikova N., Zvarych R., Zvarych I., Shnyrkov O. Global circular e-chain in overcoming the global waste. *Procedia Environmental Science, Engineering and Management*. 2019. Vol. 6. No. 4. P.641-647 URL: http://procedia-esem.eu/pdf/issues/2019/no4/72_Reznikova_19.pdf.
8. Vaghul K. What is carbon inequality, and how do we tackle it? 2016. URL: <https://www.weforum.org/agenda/2016/03/what-is-carbon-inequality-and-how-do-we-tackle-it>.

9. Carattini S., Kallbekken S., Orlov A. How to win public support for a global carbon tax. 2019. URL: <https://www.nature.com/articles/d41586-019-00124-x>.

10. Parry I. Putting a Price on Pollution: Carbon-pricing strategies could hold the key to meeting the world's climate stabilization goals. *Finance & Development*. 2019. Vol. 56. No. 4. URL: <https://www.imf.org/external/chinese/pubs/ft/fandd/2019/12/pdf/the-case-for-carbon-taxation-and-putting-a-price-on-pollution-parry.pdf>.

11. Прокопчук С. Вуглецевий податок ЄС, що спонукатиме до інноваційного розвитку. *Урядовий кур'єр*. 13.08.2020. URL: <https://ukurier.gov.ua/uk/articles/vuglecevij-podatok-yes-sho-sponukatime-do-innovaci>.

*Панченко Володимир Григорович,
доктор економічних наук,
директор «Агентства розвитку Дніпра»*

ЕФЕКТИ ВІД ЗАПРОВАДЖЕННЯ НОВИХ ІНСТРУМЕНТІВ РЕФІНАНСУВАННЯ БОРГУ ЯК ПРОЯВ БОРГОВОГО НЕОПРОТЕКЦІОНІЗМУ

Борговий неопротекціонізм як прояв нової норми світової економіки полягає в тому, що різні види боргів створюють різні ризики, і те, якою саме є комбінація цих типів боргу, є дуже важливою детермінантою, на додаток до рівня заборгованості. В свою чергу, здатність країни виступати позичальником на різних кредитних майданчиках створює додаткові конкурентні переваги і визначає поле ваємодії. Країна може скористатись доступом до запозичень із зовнішніх джерел фінансування: офіційних – на двосторонній основі (з боку урядів іноземних держав; урядових агентств і спеціалізованих закладів експортного кредитування; центральних банків) та багатосторонній основі (з боку міжнародних фінансових організацій), а також неофіційних (з доступом до позик комерційних банків та їх синдикатів; позик торгових та інвестиційних банків; облігаційних позик фінансового ринку; кредитів від постачальників).

Відтак важливим завданням постає зменшення обсягу боргу та вплив на комбінацію типів боргу, які створюють банки та тіньові банківські установи. Це вимагає п'яти типів політики:

1) регулювання банківської діяльності, спрямоване не лише на створення безпечної банківської системи, але й на обмеження кредитування реального сектора економіки, особливо сектору нерухомості;

2) обмеження ризикованого небанківського кредитного посередництва тіньового банкінгу, навіть якщо це відбувається за рахунок зниження ринкової ліквідності;

3) обмеження доступу позичальників до кредиту;

4) заходи, спрямовані на перешкоджання короткотермінових шкідливих потоків капіталу;

5) дії, спрямовані на забезпечення достатності кредиту для фінансування необхідних капітальних інвестицій, наприклад через створення банків, які концентруються на окремих видах кредитування. Центральним банкам потрібно використовувати більш конкретні інструменти політики, спрямовані на скорочення рівня боргу та комбінації типів боргів [1].

Держава може застосовувати різноманітні методи коригування боргової політики. Найбільш поширеними серед них є рефінансування та реструктуризація державного боргу [2-6]. Суть рефінансування державного боргу полягає у погашення основної суми боргу та відсотків по ньому за рахунок коштів, отриманих від розміщення нових позик. Необхідно зазначити, що рефінансування боргів може бути ефективним лише у тому випадку, якщо країна-позичальник має високу кредитну репутацію на світовому фінансовому ринку. Рефінансування активно використовується під час виплати відсотків і погашення зовнішньої частини боргу держави.

Рефінансування характеризується наступною схемою: сплата процентних платежів за довгостроковими зобов'язаннями відбувається за рахунок емісії короткострокових інструментів. Погашення короткострокових облігацій здійснюється за рахунок емісії нового траншу довгострокових паперів з використанням суми, яка перевищує суму обслуговування довгострокового боргу на покриття дефіциту бюджету.

Серед економістів поширеною є твердження, що уряди досить часто можуть вдаватися до інструменту рефінансування, а не сплачувати борг, сподіваючись в майбутньому на можливе списання частини боргів. Зі сторони позичальника, особливо ризикованим є рефінансування боргу з коротким строком погашення, адже таким чином може виникати необхідність частішого рефінансування. Таким чином, перевага надається середньо- та довгостроковим запозиченням з метою збільшення строкості боргу та рівномірного розподілу боргового навантаження у часі.

Для того, щоб і позичальник і кредитор по максимум «виграли» від рефінансування, необхідно, щоб в країні існував розвинений фінансовий ринок. Внутрішній ринок державних боргових цінних паперів дозволяє здійснювати довгострокові запозичення із застосування фіксованої відсоткової ставки. Таким чином, це дозволить зменшити ризик рефінансування для кредитора і диверсифікувати джерела залучення коштів для держави.

В термінології Б. Альохіна йде мова про повний або неповний фінансовий ринок [7, с.8]. Під «неповним ринком» автор має на увазі ринок, який не може поставити актив, навіть якщо витрати на його створення є меншими, аніж та ціна, яку готовий заплатити покупець [7, с.43]. І навпаки, «повний ринок» передбачає широкий вибір інструментів та можливостей для інвесторів на будь-який смак.

Припускається, що ринок є повним, коли на ньому можна купити активи з без ризикованою дохідністю, тобто державні цінні папери. Держава отримує вигоду від існування повного ринку, адже це дозволяє їй швидко залучати кошти на внутрішньому ринку і загалом гнучко регулювати борг. Таким чином, впровадження «нових», «альтернативних» інструментів рефінансування боргу

приведе до наповнення фінансового ринка країни новими інструментами, що надасть державі, в свою чергу, більше простору та можливостей проведення рефінансування.

Список використаних джерел

1. Turner A. (2015). *Between Debt and the Devil: Money, Credit, and Fixing Global Finance*. Princeton: Princeton University Press. 320 p.
2. Іващенко О. А. Потоки капіталу в контексті проблем платіжних дисбалансів: аналіз теоретичних засад та практичних моделей. *Актуальні проблеми міжнародних відносин: зб. наук. праць: у 2 ч.* 2013. Вип. 112. Ч. II. С. 95–101.
3. Іващенко О. А., Резнікова Н. В. Роль монетарної політики в досягненні економічної стабільності: асиметрії трансмісійного механізму. *Економіка та держава.* 2016. № 3. С. 7–12.
4. Резнікова Н. В. Боргові важелі макроекономічної взаємозалежності: канали впливу на економічне зростання. *Інвестиції: практика та досвід.* 2016. № 13. С. 5–11.
5. Резнікова Н. В. Нові контури боргової залежності: тригери кризових проявів в умовах глобальної взаємозалежності. *Інвестиції: практика та досвід.* 2016. № 15. С. 5–12.
6. Рубцова М. Ю., Резнікова Н. В. Міжнародна макроекономіка: теорія і практика. Київ: Аграр Медіа Груп, 2019. 364 с.
7. Алехин Б. И. Государственный долг. Москва, 2003. 181 с. URL: <http://www.intellectuals.ru/abik/data/20031204143154.pdf>.

Плахотнікова Лариса Олександрівна,
кандидат економічних наук,
доцент кафедри економіки та менеджменту
зовнішньоекономічної діяльності,
Національна академія статистики, обліку та аудиту

КАДРОВИЙ МЕНЕДЖМЕНТ В УМОВАХ РОЗВИТКУ ЦИФРОВИХ ТЕХНОЛОГІЙ

Динамічне середовище сучасної економіки, нестабільність обсягів виробництва, перебудова системи управління на підприємствах викликають значне збільшення обсягу інформації у сфері управління кадрами. Щороку зростає кількість службових документів, що пов'язано із зміною не лише економічних, а і правових норм кадрового діловодства.

Для вирішення цієї проблеми потрібна правильна організація та автоматизація обробки документів, від якої залежить ефективність процесу управління кадрами. Значну частину часу забирає документаційне обслуговування – попередній розгляд, облік, зберігання, контроль тощо.

Кадрове діловодство підприємства є важливою складовою загальної системи управління організацією, оскільки відображає процес управління кадрами, який забезпечує безперебійну роботу з документообігом підприємства, пов'язаного з персоналом, його переміщення всередині компанії, обліку робочого часу і розрахунками з працівниками, тощо.

Найчастіше, проблема організації кадрового діловодства підприємств формується на підставі наступних помилок, допущених в рамках роботи: при виданні наказів; при укладанні трудових угод; при введенні трудових книжок. З метою мінімізації негативного впливу помилок, які допускають підприємства в процесі організації свого кадрового діловодства, необхідне застосування інструментів автоматизації процесів, які мають такі переваги:

миттєвий і віддалений доступ, що дозволяє людині, відповідальному за роботу відділу кадрів підприємства, оформляти документи і здійснювати їх оборот з будь-якої точки фізичного знаходження; захист документів, адже в порівнянні з паперовими документами немає ризику їх втрати, псування, нанесення шкоди водою, вогнем, тощо; економія коштів при зберіганні документації; відсутність необхідності формування архівного відділу фізичного зберігання; економія часових ресурсів; зменшення кількості помилок при оформленні документів.

Таким чином, сучасною тенденцією кадрового діловодства вітчизняних підприємств економіки є автоматизація кадрових процесів, оскільки зменшуючи ймовірність помилок, проблем і штрафів за неправильно оформлені документи.

Серед найбільш ефективних інформаційних технологій управління кадровим діловодством є програми по автоматизації процесів на базі SAP. Так, платформа SAP Success Factors використовується в таких компаніях як Pepsi, Exxon Mobile, Chevron і ряді інших. Досвід світових лідерів дозволяє зробити висновки про ефективність інноваційного рішення при автоматизації процесів управління кадровим діловодством на базі платформи SAP: на 5,5% збільшується активність вирішення стратегічно важливих завдань відділу з управління персоналом; на 15,2% знижується обсяг витрат HR-відділу; на 3% продемонстрував зростання продуктивності праці співробітників компаній, що використовують дану технологію; на 14% зменшилася кількість часу, який співробітники компанії витрачають на завершення своїх проектних завдань [1].

Використання інформаційних технологій SAP в кадровому діловодстві, вирішують такі завдання: підвищення якості відбору нового персоналу; підвищення якості системи навчання всередині компанії; прозоре планування і кар'єрний розвиток для всіх співробітників компанії; створення нової моделі корпоративної культури компанії; прискорення і підвищення якості документообігу в кадровому відділі. У свою чергу, керівники можуть отримувати інформацію про свою команду, працювати з кандидатами на відкриті вакансії, приймати рішення щодо розвитку своїх співробітників і бачити оцінку від колег. Менеджери на базі платформи можуть відслідковувати динаміку роботи кожного співробітника, оцінювати його навички та компетенції і набирати команду для вирішення того чи іншого завдання.

Застосування технологій платформи на базі SAP дозволяє компаніям удосконалювати свій процес кадрового діловодства, що безпосередньо впливає

на економічну ефективність HR-діяльності і як результат – автоматизація кадрового діловодства, документообігу, підбору персоналу, оцінки персоналу, формування кадрового резерву та забезпечення дистанційного навчання для отримання певних навичок, сприяють підвищенню рівня професійної компетенції персоналу організації, удосконалюючи тим самим її кадрову політику.

Загалом, автоматизація інформаційних потоків складається зі збільшення показників і результатів фінансово-господарської діяльності підприємства в зв'язку з отриманням своєчасної та якісної інформації, спрямованої на прийняття вірного і точного управлінського рішення. На сьогоднішній день при рівні розвитку сучасних технологій пов'язаних з інформаційними потоками і управлінням підприємством є перспективним впроваджувати в свою діяльність обчислювальну техніку та інформаційні системи нового покоління, які забезпечують точну і велику обробку даних з автоматизованих робочих місць, локальних мереж і професійних структур підтримки для прийняття рішення.

Список використаних джерел

1. SAP в Україні – Історії клієнтів. URL: <https://www.sap.com/ukraine/about/customer-stories.html>.
2. Голіонко Н. Г. Інформаційна інфраструктура системи менеджменту знань на підприємстві. Стратегічне управління знаннями підприємства: монографія. Київ: КНЕУ, 2014. С. 316-324.

*Резнікова Наталія Володимирівна,
доктор економічних наук, професор,
професор кафедри світового господарства і
міжнародних економічних відносин,
Інститут міжнародних відносин
Київського національного університету
імені Тараса Шевченка*

ЕКОНОМІЧНИЙ НАЦІОНАЛІЗМ ЯК ІНСТРУМЕНТ ПОЛІТИКИ «ЕРИ ПОПУЛІЗМУ»

Торговельний протекціонізм та скептицизм до багатосторонніх організацій та домовленостей посилилися як в розвинутих країнах, так і в країнах, що розвиваються. У передових економіках найбільші зрушення були спрямовані на обмеження імміграції та торгівлі, а також на використання інструментів макроекономічного популізму. У країнах, що розвиваються, найбільші переваги були спрямовані на промислову політику, яка сприяла конкретним секторам, макроекономічному популізму та промисловій концентрації. Якщо станом на 2018 рік пріоритети економічної політики в економіках, що розвиваються, були більш націоналістичними та менш ліберальними, ніж у передових країнах, то

вже у 2019 році цей розрив зменшився. Праві партії, як правило, є більш націоналістичними, ніж ліві, у сферах імміграційних обмежень, обмежень прямих іноземних інвестицій та антимультилатералізму, але суттєвої відмінності щодо торговельного протекціонізму немає.

У назві 25-ої доповіді Global Trade Alert «Going It Alone? Trade Policy After Three Years of Populism» [5], присвяченій дослідженню особливостей реалізації торговельної політики провідних країн та країн, що розвиваються, також вживається термін «популізм». Ера популізму, на переконання упорядників доповіді, тривала від січня 2017 року, тобто місяця, коли запрацювала адміністрація Дональда Трампа, і до 15 листопада 2019 року (коли припинилось збирання даних про зміни торговельної політики для цього звіту). Відтак мова про завершення «ери популізму» не йде, а виключно окреслюються хронологічні рамки дослідження, в якому аналіз торговельних суперечок між Китаєм і США було доповнено результатами емпіричного оцінювання тенденцій торговельної політики у всьому світі.

Слід наголосити, що у згадуваній доповіді не робиться припущень про те, що протягом ери популізму зміни в торговельній політиці інших урядів були лише реакцією на політику президента Д. Трампа «Америка перш за все» (англ. «President Trump's America First policies»). Випадки заходів у відповідь на підвищення тарифів з боку США останніми роками напевно були, але в нинішні часи можуть спрацювати більш тонкі механізми для поширення політики від одного уряду до іншого. Відповіді країн на протекціонізм напевно різнитимуться, що вимагає комплексного підходу до відстеження змін торговельної політики протягом «ери популізму». База даних, використана при підготовці цього звіту, призначена для моніторингу змін політики і охоплює всі форми транскордонної торгівлі, які мають місце в XXI столітті. Цей звіт ґрунтується на інформації про понад 6750 державних втручань, які вплинули на міжнародну торгівлю – як сприяючи іноземним комерційним інтересам, так і зашкодивши їм – і були здійснені, починаючи з 1 січня 2017 року.

Основні результати цього звіту засвідчують, що протягом «ери популізму» уряди всього світу запровадили 2723 нових викривлень торгівлі, які до листопада 2019 року в сукупності викривили 40% світової торгівлі. На Китай та США припадає «тільки» 23% нових викривлень торгівлі, запроваджених урядами. Якщо рахувати ЄС як єдине ціле, уряди 15 країн запровадили політичні заходи, які протягом вказаного періоду викривили торгівлю на суму понад 10 млрд. дол. США у 73 випадках. На торговельні війни президента Д. Трампа і реакцію на них з боку інших країн припало «тільки» 15 випадків протекціонізму. Застосування протекціонізму прискорилось у 2018 і 2019 роках. У 2017 році урядами було в сукупності запроваджено 625 додаткових викривлень торгівлі. Такий сукупний новий протекціонізм підстрибнув до 1050 випадків у 2018 році та 1048 в 2019 році. Знадобився час, щоб риторика «ми-проти-них» перетворилась на дію.

Якщо враховувати тривалість заходів, то до листопада 2019 року 2,1% світової торгівлі зазнало впливу підвищень тарифів, запроваджених з 1 січня

2017 року, які були спрямовані на одну країну. Всі збільшення тарифів протягом «ери популізму» охоплюють 5,8% світової торгівлі, і це ще «дрібниця» при порівнянні з частками світової торгівлі, яка підпала під вплив субсидій. Фірми, які складають конкуренцію імпорту та користуються щедрістю держави, охоплюють 9,2% світової торгівлі. До листопада 2019 частка світової торгівлі, на якій позначились державні експортні стимули, стала ще більше (28% світової торгівлі).

Експорт «Великої двадцятки» є менш уразливим до реформ і викривлень торгівлі, здійснених ЄС, ніж до аналогічних заходів, здійснених Китаєм і США. Частка експорту Франції, який конкурує з субсидованими суперниками, зросла на 7%. Загалом частка експорту Франції, який стикається з будь-якими викривленнями торгівлі за кордоном, зросла на 4%. Частка експорту Італії та Німеччини, який конкурує із «субсидованими» суперниками, зросла відповідно на 5% і 6%, а частка експорту, який на третіх ринках конкурує з суперниками, що користуються державними експортними стимулами, зросла на 4% і 5%.

Частка експорту Індії, який стикається з підвищеннями тарифів, зросла на майже 8%. До початку 2019 року менше чверті експорту Індії вільно торгувалося за кордоном. Частка експорту Японії, який конкурує на третіх ринках із суперниками, що користуються державними експортними стимулами, зросла на майже 6%. Частка експорту Японії, який стикається з підвищеннями тарифів, зросла на майже 4%. До початку 2019 року менше 20% експорту Японії вільно торгувались за кордоном.

За іншими країнами ситуація ще більш вражає. Так, до початку 2019 року вільно торгувались за кордоном: менше 7% експорту Мексики; менше 15% експорту Південної Кореї; менше чверті експорту Туреччини; менше однієї п'ятої експорту США. Хоча переважною тенденцією є посилення викривлень торгівлі, при аналізі секторів, продукція яких активно торгується, не можна не враховувати скорочень тарифів.

В такій динамічній галузі як швейна промисловість частка експорту, який конкурує із суперниками, що користуються державними податковими пільгами та іншими експортними стимулами, зросла на майже 7%. В цьому секторі, обсяг торгівлі якого в 2018 році склав 420 млрд. дол. США, частка експорту, який стикається з підвищеннями тарифів, зросла на 8%. Протекціонізм посилюється так, що до початку 2019 року менше 12% експорту цього сектору не підпадали під викривлення торгівлі. В шкіряній та взуттєвій промисловості підвищення тарифів протягом «ери популізму» охопило додаткові 6 % галузевої торгівлі, і лише 13% транскордонної торгівлі шкіряною продукцією та взуттям були справді «вільними» від впливу урядових політик [5].

Скорочення державами тарифів на імпорт машинобудівної продукції загального призначення позитивно вплинули на обсяг експорту, еквівалентний 7% глобальної торгівлі цієї галузі (яка в 2018 році склала 974 млрд. дол. США). Утім розширення субсидій для фірм, які конкурують з експортерами, протягом «ери популізму» зачепили 5% галузевої торгівлі. Більш щедрі державні стимули експортерам викривлювали 4% галузевої торгівлі. Підвищення тарифів у цій галузі вплинуло на 1,5% галузевої торгівлі. До початку 2019

року з викривленнями не стикались менше 15% глобальної торгівлі машинобудівною продукцією загального призначення.

Спецтехніка – галузь, обсяги торгівлі якої в 2018 році склали 766 млрд. дол. США, протягом «ери популізму» була об'єктом неоднорідної політики. З одного боку, 9% торгівлі цієї галузі зазнали сприятливого впливу від скорочень тарифів. З іншого боку, протекціонізм у цій галузі зріс так, що в 2019 році з викривленнями не стикалась приблизно одна чверть торгівлі спецтехнікою. В електротехнічній галузі, де сукупна вартість глобальної торгівлі в 2018 році склала 757 млрд. дол. США, підвищення тарифів вплинули на 6% транскордонної торгівлі. Підвищення субсидій фірмам, що конкурують з імпортом, викривило ще 3% галузевої торгівлі при тому, що скорочення тарифів позначилось лише на 8% галузевої торгівлі. До початку 2019 року протекціонізм у цій галузі сягнув такого рівня, що з викривленнями не стикалось менше 15% торгівлі електротехнікою.

Загалом, торгівля комунікаційним обладнанням в «еру популізму» стала більш викривленою. Скорочення тарифів зачепило 12% сукупної галузевої торгівлі, яка в 2018 році склала 1,543 трлн. дол. США. Але такий самий обсяг торгівлі комунікаційним обладнанням постраждав від підвищених тарифів, запроваджених протягом 2017-2019 рр. І, врешті-решт, 5% галузевої торгівлі було викривлено новими або підвищеними державними експортними стимулами. А частка галузевої торгівлі, яка конкурує з субсидованими суперниками, зросла за цей же період на 3%, перевершивши в 2019 році позначку в 50%.

В транспортному обладнанні – галузі, де сукупна вартість торгівлі в 2018 році склала 1.734 трлн. дол. США, що відповідає 9,9% глобальної торгівлі, в «еру популізму» значно розширилась торгівля, викривлена субсидіями. Частка галузевої торгівлі, яка конкурувала із субсидованими суперниками, зросла на майже 14%. Частка торгівлі транспортним обладнанням за участю експортерів, які отримували субсидії для ведення торгівлі на третіх ринках, зросла на 5%. А частка галузевої торгівлі, яка стикалась з підвищеннями тарифів, зросла на 3%. Таким чином, в 2019 році на умовах вільної конкуренції відбувалось менше однієї чверті глобальної торгівлі транспортним обладнанням.

Список використаних джерел

1. Панченко В. Глобальні виміри неопротекціонізму: теорія і практика. Київ: Аграр Медіа Груп, 2018. 618 с.
2. Панченко В. Г., Резнікова Н. В. Політика економічного націоналізму: від витоків до нових варіацій економічного патріотизму. *Економіка і держава*. 2017. №8. С. 4-8.
3. Панченко В. Г., Резнікова Н. В. Від протекціонізму до неопротекціонізму: нові виміри регулювання в умовах лібералізації. *Міжнародна економічна політика*. 2017. №2 (27). С. 95-117.

4. Panchenko V., Bulatova O., Reznikova N. (2018). The Policy of Economic Nationalism: from Origins to New Variations of Economic Patriotism. *Baltic Journal of Economic Studies*. Vol. 4. pp. 274-281.

5. Evenett S. J., Fritz J. Going It Alone? Trade policy after Three Years of Populism. (2019). Retrieved from: <https://www.globaltradealert.org/reports/48>.

Рубцова Марина Юрївна,
кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри міжнародного бізнесу,
Інститут міжнародних відносин
Київського національного університету
імені Тараса Шевченка

ПОЛІТИКА РЕГУЛЯТОРНОЇ КОНКУРЕНЦІЇ КНР ЯК ПРОЯВ ІНВЕСТИЦІЙНОГО ПРАГМАТИЗМУ

Китай дедалі активніше вдається до використання потенціалу регуляторної конкуренції. Така політика стимулювання економічної активності, а також інноваційного розвитку, що в підсумку має на меті досягнення експансіоністських цілей, базується як на використанні потенціалу державних закупівель, так і нормативної конкуренції, що базується на впровадженні національних стандартів. Н. Резнікова, О. Івашенко та Р. Зварич наголошують, що, з одного боку, інвестиційна експансія супроводжується притоком затребуваних інвестицій та може прискорити розповсюдження технологій, ноу-хау управління та найкращих практик; з іншого боку, змагання за залучення прямих іноземних інвестицій може призвести до конкурентного зниження екологічних та соціальних стандартів, або до імплементації т.зв. «політики гонки по низхідній» (Race to the Bottom). На прикладі аналізу міжнародної економічної політики Китаю ними було виокремлено такі види експансії в міжнародній економічній політиці Китаю, як: торговельну, кредитну, інвестиційну, фінансову, інфраструктурну, технологічну [1-4]. Таку регуляторну політику О. Булатова, В. Панченко та Н. Резнікова відносять до проявів економічного патріотизму [5].

Китай підтримує широкий набір обмежень державних закупівель для сприяння заміщенню імпорту та інновацій продукцією внутрішнього виробництва, що відповідає засадам реалізації інноваційної моделі розвитку [6] або інвестиційного прагматизму [7]. Китай не є учасницею багатосторонньої Угоди про державні закупівлі в рамках СОТ, а ринок державних закупівель залишається в значній мірі закритим. Зокрема, нормативні вказівки щодо інтегральних мікросхем вимагають створення науково-дослідних та науково-дослідних робіт, а також виробничих та діючих центрів безпосередньо у Китаї. Одним із мотивів придбання Китаєм американських компаній є захоплення їхніх науково-дослідних установ.

Окремо слід наголосити на розробці внутрішніх стандартів, які відхиляються від міжнародних норм. Так, Китай вдається до формування

національних стандартів у стратегічних галузях, які свідомо відрізняються від міжнародних стандартів, щоб унеможливити доступ на ринок іноземних технологій та віддати перевагу китайській технології на внутрішньому ринку. Прикладами китайських національних стандартів є стандарт FDD-LTE для мобільних мереж 4G, стандарт WAPI для бездротових мереж та незалежні стандарти для станцій зарядки електричних транспортних засобів. Якщо такий національний шлях стандартизації проявиться і в смарт виробництві, доступ до ринку для іноземних постачальників технологій може бути значно обмежений.

Китай встановлює унікальні технічні стандарти для внутрішнього ринку, які не гармонізуються з міжнародними стандартами та суттєво відхиляються від них. Цільові галузі включають авіацію, комп'ютерні цифрові пристрої, управління, верстати, медичний інструментарій та робототехніку. Такі внутрішні стандарти можуть слугувати інструментом тиску на іноземні компанії, щоб розкрити їх вихідний код, коди шифрування та інші технології. Національні або внутрішні стандарти можуть бути "заплутаними" та "зайво дублюючими", створюючи торговельні бар'єри, які обмежують доступ на ринки та іноземний імпорт, сприяючи розвитку китайських інновацій. Китайські стандарти служать для зниження ліцензійних платежів, які китайські компанії повинні платити за використання іноземних технологій у галузях, на які поширюється дія нових стандартів. Крім того, Китай планує поширити китайські стандарти за кордоном, особливо в країнах, пов'язаних з його ініціативою «One-Belt One-Road», що має на меті зв'язати євразійські економіки через інфраструктуру, торгівлю та інвестиції.

Китай використовує антимонопольний закон Китайської Народної Республіки не лише для сприяння конкуренції, а й для того, щоб змусити іноземні компанії піти на поступки, такі як зниження цін та встановлення нижчої ринкової конкурентної переваги на внутрішньому та на світових ринках. Здатність Китаю вимагати поступок полягає в його повноваженні накладати штрафи від одного до десяти відсотків на доходи іноземної компанії за попередній рік за нібито антимонопольні дії. Наприклад, Qualcomm, що базується в Сан-Дієго, погодився виплатити штраф у розмірі 975 мільйонів доларів; він також був змушений прийняти ставки роялті за патенти нижчі за ринкові, які використовували китайські виробники смартфонів.

Китайські обмеження експорту пропонують конкурентну перевагу для китайських виробництв, які виграють від нижчих цін. Часом некитайських покупців змушували купувати свою сировину за ціною, що перевищує вдвічі ціну, яку платять китайські фірми. У деяких випадках ця сировина може становити значну частку від загальних витрат на виробництво. Рідкоземельні матеріали представляють, наприклад, більше 50% витрат на компоненти вітрогенераторів та 50% до 60% для РК-дисплея. Тому різниця в ціні може мати вирішальний конкурентний недолік для виробників комплектуючих за межами Китаю.

Список використаних джерел

1. Резнікова Н. В., Зварич Р. Є., Іващенко О. А. Експансіоністські імперативи та детермінанти міжнародної економічної політики КНР. *Ефективна економіка*. 2019. № 9. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=7286>
2. Reznikova N., Zvarych, R., Iavshchenko O. Approaches to identifying the form of china's economic expansion in the context of global economy transnationalization: the commercial expansion case. *Ефективна економіка*. 2019. № 8. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/>
3. Резнікова Н. В. Економічна експансія в умовах становлення нового каркасу міжкраїнової взаємодії. *Актуальні проблеми міжнародних відносин: зб. наук. пр.*. 2012. Вип. 111. Ч. II. С. 90-100.
4. Резнікова Н. В. Міжнародне співробітництво в сфері економічної політики: проблема збереження суверенітету та аналіз потенційних вигод. *Актуальні проблеми міжнародних відносин*. 2013. Вип. 113. Ч. II. С. 149-159.
5. Panchenko V., Bulatova O., Reznikova N. (2018). The Policy of Economic Nationalism: from Origins to New Variations of Economic Patriotism. *Baltic Journal of Economic Studies*. Vol. 4. P. 274-281.
6. Резнікова Н. Інноваційна модель розвитку національної економіки: оцінка стартових можливостей та засобів реалізації. URL: www.academia.org.ua.
7. Відякіна М. М., Резнікова Н. В. Сучасна світова фінансова криза в деструктивних вимірах інвестиційного прагматизму. 2010. № 5 (171). С. 23-27.

СЕКЦІЯ 4
ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ВИКОРИСТАННЯ
ІНФОРМАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ В ЕКОНОМІЦІ ТА СТАТИСТИЦІ

Osaulenko Oleksandr,
Dsc (Public Administration), Professor,
Correspondent Member of the NAS of Ukraine,
Honored Economist of Ukraine,
Rector of the National Academy of Statistics, Accounting and Audit;

Kobylynska Tatiana,
Dsc (Economics), Professor of the
Department for Economic Security, Public Management and Administration,
the State Institution "Zhytomyrska Politechnika",
Deputy Head of the Chief Statistics Department in Zhytomyr Region

**STATISTICS OF CLIMATE CHANGE: THE NATIONAL ASSESSMENT
AND THE EUROPEAN PRACTICES**

The national economy in our days is impossible without due consideration to the environmental component. The issue climate change and adaptation to this change has been vigorously debated at national and international level.

As far as the environmental policy in Ukraine is concerned, a series of important measures have been recently adopted, including the Action Plan for the Conception of Policy Implementation in the Field of Climate Change, and the Strategy for Low Carbon Development of Ukraine till 2050. Besides that, efforts on elaborating the law on monitoring greenhouse gas (GG) emission have been launched [1].

The creation of high quality statistical data can lay the foundations for the effective decision-making on actions aimed to improve the climate. The official statistics in Ukraine is essential to the national effort to promote the development of statistics designed to assess climate change and form the national reporting in the following areas:

- ✓ air quality;
- ✓ environment friendly transport vehicles;
- ✓ energy saving buildings;
- ✓ management of water resources;
- ✓ methane management of methane;
- ✓ forest management.

The ongoing effort of statistics offices aims to enhance the public awareness of the need to improve the air quality and the advantages resulting from the ratification of protocols, which is especially important given the enforcement of the Convention

on Trans-border Pollution of Air on Large Distances in the Countries of East European, Caucasus and Central Asia, ratified by Ukraine in 1980 [2].

It is well-known that national and global economies face numerous challenges of global climate, including:

- GG emissions;
- triggers of climate change, including emissions in the industrial sector, power engineering, agriculture and other sectors;
- social, economic and environmental effects from climate change;
- adaptation to the effects of climate change.

Also, the problem under study has been reflected in the thirteenth problem of the Sustainable Development Goals (SDGs) on climate change and its effects. It involves the development of a methodology for constructing the main set of indicators related with climate change, approved by the Conference of European Statisticians in 2017 [3, 4].

It should be noted that it was in 2009 that the UN Statistical Committee (UN SC) made a review of the Program of the European Statistics System related with climate change, and the official statistics. The review was based on a document prepared by the Statistics Office of Australia, which results were summed up at two conferences in this field [5]. The approval of one of the review results led to the recognition by UN SC of the important contribution of national statistics systems (NSSs) in bridging the gaps in the data on climate change, and to the emphasis on the necessity for deeper understanding of the stakeholders' needs in statistical data.

High quality statistical data are supposed to lay the foundation for the effective decision making on climate change. The official statistics offices in Ukraine have the central role in the national effort aiming to build the official statistics' capacities required for the climate assessment and form the national reporting.

The main objective is providing of a scientific grounding for the statistical assessment of many climate challenges mentioned above.

The continuous improvements of methodological and methodical approaches to the statistical recording and assessment of environmental indicators of climate change require a well-defined and comprehensive statistical approach. Statistical analysis and assessment allows for getting a more comprehensive picture of a complex phenomenon, and for elaborating measures to reduce negative environmental effects and mitigate negative consequences of climate change for our planet. The official statistics has access to methodologies, methodical guidelines and procedures for statistics developments that are comparable internationally. This comparability is ensured via the global institutional infrastructure allowing for cross-country harmonization of definitions, classifications and data collections procedures.

In the latest time the official statistics has put even stronger focus on environmental and climate issues, with preference given to the development and improvements of methodologies and processes for compiling environmental accounts designed for economic assessments of nature resources, energy, wastes, water resources and air emissions, as well as expenditures on environmental protection.

UN SC has adopted the System of Environmental Economic Accounting (SEEA). This standard could give a serious support for the development of statistics related with climate change, through consolidating the effort aimed at environmental economic accountings. SEEA contains internationally agreed concepts, definitions, classifications, rules of accounting and tables for creating comparable statistical data on the environment and its links with the economy [6].

In spite of great many competencies available with the statistical system of the climate change assessment, the existing official statistics does not always use its capacities to make the climate change assessment complete. When considering the climate change statistics as a tool driving decision-making process in this field, it is necessary to point out to the need for further improvements in the statistical accounting of databases and assessments of both climate and climate change. This obviously requires new ways for dissemination of the official statistics, data collection, with a potential organizational change in the statistics system.

It is commonly accepted that the main reason for climate change caused by human activities is GG emission in the air. Stabilization of the GG concentration in the air at the level that would impede antropogenous intervention, if achieved within the period required for natural adaptation of environmental systems to climate change, will prevent the risks for food production and promote future economic development on the sustainable basis.

The statistical system has many specifics of collecting and recording the data that are important in the climate change context. The official statistics complies with international principles and standards in this field, formulated by the results of numerous discussions on climate change, and have a number of important features. Although this discourse may be sometimes controversial, the professional independence and impartiality are among these features. The official statistics is an important source of sound and reliable information due to the strict quality conditions and criteria for its production. Other principles contain obligations to employ justified, transparent and commonly accepted methodologies, including easy access to databases.

The official statistics is focused on the measurement of the operation of legal entities (enterprises), physical persons and households. Monitoring of the environmental performance, climate change and adaptation to this change is usually conducted outside the national statistics system. But when the data on environment and climate have something to do with economic industries and households that have environmental impact, these data will be made part of the official statistics domain. Reference to geolocation of an observation object is an imperative now, which is also confirmed by foreign practices. There are countries where accurate spatial coordinates are supplied to the statistics by use of geo-reference. This practice needs to be actively developed in future, because the spatial dimension is important in the climate change context.

In many countries, like in Ukraine, the official statistics is not responsible for a large share of the environmental statistics, although most part of it is produced within NSSs. For example, reports on the environmental performance and biodiversity

actions are usually a responsibility of the Ukrainian Ministry for Environmental Protection and Natural Resources and other specialized agencies.

One of the challenges for the statistics development due to climate change is establishing the effective coordination and distribution of the effort between various national power offices in this field and in the above mentioned areas. Moreover, the development of new statistics to support analyses of climate change within the statistical system, such as monitoring of progress towards the environmentally friendly structure of consumption and production, can be a potential problem for NSSs.

Because the statistics of climate change cover many industries, it is necessary to outline and investigate the segment of statistics related with climate change, with creating a respective unit in statistical offices, responsible for this field. A large set of the available data of the official environmental, social and economic statistics could be used far more effectively in policy making and analyses of climate change and SDGs [3, 4]. According to the European recommendations, NSSs need to have a stronger collaboration with compilers of cadastres of GG emissions, which will allow the official statistics to meet the needs related with maintenance of such cadastres.

Bearing in mind a large scope of statistical data required for the cadastres, it is recommended that NSSs should be recognized as official structural units within the system of cadastres of GG emissions in all the countries. Such systems of national cadastres are built and used to ensure transparency, consistency, comparability, comprehensiveness and accuracy of cadastres by way of planning, preparation and organization of the effort on the cadastre maintenance. The character of this effort will depend on the national conditions of cooperation.

In Ukraine, the National Cadastre of Anthropogenous Emissions of Greenhouse Gases from the Sources and Their Absorption by Absorbers is compiled by the National Center for Accounting of GG Emissions, using the following sources of data [7]:

- the State Statistics Service of Ukraine;
- the ministries concerned (the Ukrainian Ministry for Protection of Environment and Nature Resources, the Ukrainian Ministry for Agrarian Policy and Foods, the Ukrainian Ministry for Energy and others);
- national agencies (the Agency of Forest Resources, the Agency of Water Resources and others);
- research institutes and universities (The Plant Production Institute of the Ukrainian Agricultural Academy of Sciences, the Ukrainian National University of Bioresources and Nature Use and others);
- regional administrations;
- respondents.

It should be noted that the national official statistics system has been working non-stop to improve some components of the meta- and micro-database, which are freely available for users of environmental statistics.

However, when launching the effort for quality enhancement of the statistical data related with climate change, NSSs need to comply with the principles of gradual approach and to rely on their profile competences.

The purposes of climate change analysis can be achieved, first and foremost, through better organizing the already existing environmental and socio-economic statistics. Official channels for dissemination of statistical information could be used more effectively by opening full access to them for researchers and policy makers in the field of climate change. Secondly, the relevance of the existing statistical data to the purposes of climate change analyses can be increased by revising the existing systems for data collection.

Summing up, it should be emphasized that at the domestic statistical level BSSs are required:

- act as a supervisor-assistant for cadastre compilers by assessing the utility of the available official statistics for cadastre compilers;
- enhance the quality of statistical data used in cadastres, e. g. following recommendations found in reports on cadastre reviews;
- conduct analyses of statistical needs that refer to the Kyoto Protocol or other global or regional agreements on climate change [8];
- express the continual willingness to meet new needs in data.

References

1. Stratehiia nyzkovuhletsevoho rozvytku Ukrainy do 2050 roku [The Strategy for Low Carbon Development of Ukraine till 2050]. Retrieved from <https://mepr.gov.ua/files/docs/Проект%20Стратегії%20низьковуглецевого%20розвитку%20України%20.pdf> [in Ukrainian].
2. Improving air quality while fighting climate change. Retrieved from <https://www.unece.org/index.php?id=41594>
3. UNECE and the SDGs. Retrieved from <https://www.unece.org/unece-and-the-sdgs/unece-and-the-sdgs.html>
4. Ofitsiyni sait derzhavnoi sluzhby statystyky Ukrainy [The official web-site of the State Statistics Service of Ukraine]. Retrieved from <http://www.ukrstat.gov.ua/> [in Ukrainian].
5. Conference of European Statisticians Recommendations on Climate Change-Related Statistics. Retrieved from https://www.unece.org/fileadmin/DAM/stats/publications/2014/CES_CC_Recommendations.pdf
6. The System of Environmental-Economic Accounting. Retrieved from <https://seea.un.org/>
7. Natsionalnyi tsentr vykydiv parnykovykh haziv [The National Center for Greenhouse Gas Emission]. Національний центр викидів парникових газів. Retrieved from <http://nci.org.ua/> [in Ukrainian].
8. Kiotskyi protokol do Ramkovoї konventsii Orhanizatsii Obiednanykh Natsii pro zminu klimatu [The Kyoto Protocol to the United Nations Framework Convention on Climate Change]. Retrieved from https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_801#Text [in Ukrainian].

Samoylenko Oleksandr,
Doctor of Pedagogical Sciences, Associate Professor,
Department of Economic and Mathematical Disciplines and IT,
National Academy of Statistics, Accounting and Audit

THE TYPES OF INTERACTIVE COMPUTER TESTS IN THE CONDITIONS OF THE INFORMATIONAL AND EDUCATIONAL ENVIRONMENT

The intensive development of information and communication technologies allows us to review the main approaches to the preparation of students. The specifics of the preparation of students needs to improve the efficiency of the educational process, requires the implementation of the principles of an individual approach to training and acquire practical skills. In the conditions of informational and educational environment it is expedient to fix the acquired skills with the help of interactive computer tests [1, 2].

For preparing students it is necessary to select the optimal elements for the creation of interactive computer tests to identify problems in their use, to determine how it is expedient to submit the material and to carry out control [3].

The article presents the study of using interactive computer tests in the conditions of the informational and educational environment. Interactive computer tests can be divided into test, graphic, animated and gamificated interactive computer tests. The use of each type in accordance with the purpose of the discipline provides a wide range of mastering skills.

Specific types of questions are used to create each type of interactive computer tests. For test questions it is appropriate to choose the following types of questions: multiple choice; true or false; text or numeric short answer; calculation. To form graphic questions in the conditions of informational and educational environment it is recommended to use options drag and drop an image into text; drag and drop text onto images; drag and drop image to image; drag and drop graphic markers. To create gamificated types of interactive computer tests it is appropriate to use the following options: find a couple; classification; chronological sequence; puzzle; crossword. For making animated types of interactive computer tests it is advisable to use GIF images or videos. There is an opportunity to correct the educational content, forms and methods of its submission in the conditions of the informational and educational environment and to choose interactive computer tests for preparation of training courses.

In the conditions of the informational and educational environment one of the tools for checking the knowledge of students is interactive computer tests. It is necessary to take into account the purpose, type and discipline during the formation of the interactive computer tests's content [4]. It is provided the mastering of skills during training due to the use of different types of questions during the formation of an interactive computer test - test, graphic, animated, gamificated. It is recommended to correct the content of interactive computer tests according to the statistical information achieved from the survey.

References

1. Bikov, V. Yu. (2005). Open educational environment and modern web tools of open educational systems. *Informational technologies and learning tools*, pp.3-9.
2. Bikov V. Yu, Kuharenko V. M, Sirotinko N. G, Ribalko O. V. (2008). Technology of distance course development. P. 324 .
3. Dotsenko N. A. (2018). Implementation of educational computer interactive simulators of higher education applicants of engineering specialties in the conditions of informational and educational environment. *Pedagogical sciences: theory, history and technologies*, № 2 (76), pp. 118-128.
4. Oliynik V. V., Samoylenko O. M., Batsurovska I. V. (2012). Personal web-source – the basis of educational space of university. *III International. scientific and practical conference Theory and practice of distance learning in post-graduate education. NAPN of Ukraine, University of educational management*. P. 32.

Siddiqui Aamir,
Data Scientist,
Mumbai, India

USING INFORMATION TECHNOLOGY IN ECONOMICS AND STATISTICS – PROBLEMS AND PERSPECTIVE

Abstract: This paper provides an overview of the use of information technology in statistics. Statistics play a significant role for the government to develop policies, manage the economy, and improve the living standards of the people. Advances in information technology have made it easier to disseminate official statistics to the masses. The World Health Organisation (WHO) provides statistical data of COVID-19 through WHO Coronavirus Disease (COVID-19) Dashboard every day that can be accessed by people all over the world through the internet. Information technology can play a major role in faster dissemination of official statistical data, improving accuracy, storage, and processing of a large amount of data. Statistical agencies around the world are using information technology to improve official statistics on a wide range of topics. With the help of information technology, AI and machine learning can apply to make a better decision about the present and prediction for the future.

I. Introduction.

Statistics is as old as human society. In India, during the reign of Mughal Emperor Akbar, we find detailed accounts of the administrative and statistical surveys conducted in the book *Ain-i-Akbari* or “Administration of Akbar” written by his court historian Abu Fazl (in 1596-97) in the Persian language [1, p. 1.1]. In modern days with the advent of information technology, statistics is not only applied in administration but also to the field of planning, economics, business, industries, biology, astronomy, psychology, education, medical science, and many more. The theoretical development of modern statistics came during the mid-seventeenth century with the introduction of the ‘Theory of Probability’. Organizations use

information technology to reach masses with targeted messages over the internet. Information technology helps governments, businesses, and international organizations to process large amounts of data and run statistical analysis to achieve their goals. With the advancement of information technology, it became possible to reach the people within a new framework. The main users of official statistics are different government bodies at the central, state, and district levels, corporates, international organizations, and research institutions. In the mid-1990s, national statistical organizations started to create their first websites. The United Nations Statistics Division, in its mission to promote the development of national statistical systems, has developed a central repository of country profiles of statistical systems.[2] Open Government Data (OGD) is a platform to support the open data initiative of the Government of India. The portal is used by various Ministries/Departments to publish datasets, documents, services, tools, and applications collected by them for public use so that anybody can go to the website, download the data and start working. It is to increase transparency in the functioning of the government and for innovative uses of Government Data to give a different perspective. It is made possible only because of the information technology and, as a result, this database can be accessed from anywhere in the world by any individual or organization restricting not just to one country India. With the unprecedented development of the internet during the last decade, the main channel for dissemination of information for any statistical agency is information technology.

II. Statistics.

The definition of statistics given by Croxton and Cowden, according to whom Statistics may be defined as 'the science which deals with the collection, analysis, and interpretation of numerical data.' The statistical methods are use full for the socio-economic development of the country. The government all over the world are committing to improving the national statistics system. It's not constricted to the affairs of the government but also intruding into various spheres such as social, economic, and political. It has become indispensable. The list of a few fields in which statistics applied is as follows.

Economics: Statistical techniques are immensely useful in solving economic problems, such as wages, analysis of times series, prices, and demand analysis. The statistical methods help to study the relationship between supply and demand, import, and export. Applications of statistics and mathematics have led to the development of new disciplines such as Economic Statistics and Econometrics.

Business: The success of a business depends on the accuracy and precision of statistical forecasting. Many industrial and commercial enterprises are employing statisticians to understand customer needs and plan production. The quality of the product can also be check by using statistical methods such as statistical quality control.

Medical Science: Statistical techniques are used for the collection, presentation and analysis of research data. The efficacy of drug or medicine is tested by using the 'test of significance' - (t-test).

Banking: A bank is a financial institution that accepts deposits from the public and makes loans. The bank works on the principle that everyone who deposits their

money does not withdraw it at the same time. Bank uses statistical methods to calculate the number of people who will come every day to deposit or withdraw.

III. Using Information Technology in Statistics.

Information Technology (IT) means the use of hardware, software, services, and supporting infrastructure to manage and deliver information using voice, data, and video.[3] The development of information technology has generated a large amount of data. As a result, our data collection capabilities have increased. Apart from numeric data, we can capture and store speech, images, and videos. With the exponential growth of the internet over the last decade, it will be the main channel for any organization to disseminate statistical data. Statisticians use techniques such as exploratory data analysis (EDA) that gives insights about variables, data types, shape, and distribution of the population, which then leads to hypothesis testing. They apply theoretical knowledge to solve complex problems. When the sample size increases, it becomes difficult to analyse data with hands. To overcome this problem information technology helps statisticians and other individuals from the quantitative field such as economics to apply statistical methods on large data set to uncover hidden patterns, trends, and correlation. Apart from traditional statistics, machine learning, data mining, and artificial intelligence are giving exceptional results. Machine learning is the science of getting computers to learn without being explicitly programmed. It is a subset of Artificial Intelligence (AI). Data mining is the process of extracting useful information from a large data set. Artificial Intelligence makes it possible to simulate human intelligence in machines that are programmed to think and mimic like humans.

IV. Problems.

Lack of IT experience may be one of the problems for the statistical organization because statisticians are not familiar with programming and computing. To store and process a large amount of data, data warehousing (DW) is needed. The management of statistical information is not possible without the support of modern information technology architecture. It is expensive to set up a data warehouse for exploratory data analysis and data mining. Developed countries national statistics offices can set up a data warehouse, but it is difficult for backward countries. There are two types of data warehouse, a conventional data warehouse, and a statistical data warehouse. A statistical data warehouse is used for exploratory data analysis. In many countries, the lack of legislation may prevent web-enabling of official statistics. Official statistics provide information about the economic, demographic, social, and environmental affairs of the state. Data collected by the statistical organization for statistical analysis are to be strictly confidential and use exclusively for statistical purposes and not sell to the third party. The laws under which the statistical system comes are to be made public. In the recent past, we have seen how millions of Facebook user's data was leaked for political advertising.

V. Perspective.

In the 21st century, the success of statistics depends on how we collect, store, process, analyse, and disseminate information. While conducting a survey or census software, shall include for a manual data entry along with the traditional printed questionnaires. The quality of data should also improve by introducing software that can flag the data as invalid if a person writes a number instead of alphabets while

collecting data. The data should be made available to the public, scholars, and economists to study and research. The national statistics office shall be well equipped with the latest technology and software. It must have a good infrastructure for data collection and processing, such as database, networking, and hardware.

VI. Conclusion.

Over the years, information technology has revolutionized our world. Computers are faster and very powerful than ever before. Artificial Intelligence (AI) and machine learning are the future. Statisticians are becoming a data scientist. It's the right time for national statistics offices across the world to modernize themselves and make better use of data for policymaking and decision making.

References

1. Gupta, S.C., Kapoor, V. K.: Fundamentals of Mathematical Statistics, Tenth thoroughly edition, Sultan Chand and Sons, New Delhi (2000).
2. The United Nations Statistics Division (UNSD). Retrieved from: <https://unstats.un.org>.
3. North Dakota, Official Portal for North Dakota State Government. Retrieved from: <https://www.nd.gov/itd/about-us/definition-information-technology>.

*Горобець Олена Олександрівна,
аспірантка,
Національна академія статистики, обліку та аудиту*

СИСТЕМА СТАТИСТИЧНИХ ПОКАЗНИКІВ КНИГОВИДАВНИЧОЇ ГАЛУЗІ: ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ УДОСКОНАЛЕННЯ

Відомо, що однією з головних вимог, які висуваються як до статистичної звітності так і до поданої в ній інформації, є якість, що уособлює в собі багато різноаспектних критеріїв, серед яких вичерпність даних, їх точність, достовірність, гармонізованість та своєчасне опрацювання. Забезпечення формування та функціонування якісної статистичної звітності дає змогу в повній мірі оцінити стан галузі, виявити прогалини у діяльності, дослідити динаміку показників та спрогнозувати подальший розвиток. У випадку недосконалої звітності, є ймовірність упущень через невиявлені дані важливих сигналів галузі про майбутні (або наявні) проблеми.

У п'ятому Фундаментальному принципі офіційної статистики зазначено, що дані для статистичних цілей можуть збиратися з будь-яких джерел на підставі як статистичних спостережень так і адміністративних звітів, а статистичні відомства повинні обирати джерело з урахуванням якості, своєчасності, витрат та навантаження на респондентів [1]. Формою статистичного спостереження є статистична звітність, що передбачає заповнення спеціально затверджених документів (звітів), за якими відповідні

органи отримують від респондентів необхідну інформацію про їх діяльність [2]. Як було зазначено, одним із основних критеріїв якості є вичерпність даних, зокрема, це є основою й статистичної звітності.

Статистичну звітність у сфері видавничої справи, перш за все варто розглядати за допомогою доступних ресурсів координатора європейської статистики – Євростату. Так, методологія збору інформації та статистичні дані книговидавництва оприлюднюються на сайті Євростату у розділі «Культура».

Статистична звітність у сфері культури постійно зазнає нищівної критики та нарікань, як від міжнародних організацій (Рада Європи, ЮНЕСКО, ЮНКТАД, ОЕСР), так і від закордонних та вітчизняних фахівців (М. Кова, А. Phillips, Л. Петрова). Зважаючи на зазначене та усвідомлюючи недосконалість статистики, як одного з базових елементів оцінки, владою ЄС було запропоновано відновити розвиток культурної статистики на європейському рівні шляхом створення нової оперативної робочої групи з культурної статистики для розробки виробництва статистичних даних гармонізації культури, що розглядається як пріоритетна. За результатами роботи було опубліковано Заключний звіт ESSnet-Culture, який характеризує культуру в цілому, містить основні методичні рекомендації щодо визначення та розмежування культурної сфери впливу з урахуванням різних європейських / міжнародних статистичних класифікацій [3].

В Україні державну реєстрацію та статистичний облік усіх без винятку видів видань які випускаються здійснює Державна установа «Книжкова палата України ім. І. Федорова». Зібрані від видавців дані, Книжкова палата передає до Державного комітету телебачення та радіомовлення та Державної служби статистики України.

На підставі Угоди щодо взаємообміну інформаційними ресурсами від 7 серпня 2014 р. Книжкова палата України ім. І. Федорова надає Державній службі статистики України Звіт про випуск газет (форма №1-В(ЗМІ) річна), Звіт про випуск періодичних і таких, що продовжуються, видань (крім газет) (форма №1-В (ЗМІ)), Звіт про випуск книжкової продукції (форма №1-В (книги)). Представники видавничої галузі (видавці, власники книжкових магазинів, власники типографій та ін.) звітують як перед Державним комітетом телебачення та радіомовлення, так і перед Державною службою статистики, заповнюючи одні й ті ж форми статистичної звітності як підприємці.

Досліджуючи питання існуючої статистичної звітності в сфері книговидавництва можна виокремити декілька недоліків, зокрема:

1. Безпосередньо самі видавці порушують закони України «Про видавничу діяльність» [4] та «Про обов'язковий примірник документів» [5], не надсилаючи вчасно обов'язковий примірник. Це призвело до того, що ДУ «Книжкова палата України ім. І. Федорова» недоотримує від видавців 5-10% обов'язкових примірників. Тим часом, ЮНЕСКО розцінює відсутність даних про навіть більше 2% як втрату національного надбання» [6].

2. В жодній із зазначених статистичних форм не йдеться про облік цифрових форматів видань (тобто, електронних та аудіо-книг) як складової частини книговидавництва, лише в ISO 9707:2008 даються загальні

рекомендації стосовно електронних книг, однак ці рекомендації не імplementовані в звітність [7].

3. Вивчаючи структуру Звіту про продаж і запаси товарів у торговій мережі, можна зробити висновок, що у ньому немає розмежування між книгами та періодичними виданнями, тобто окремо дані книжкової торгівлі не фіксуються [8]. З цього слідує, що книжкова торгівля і торгівля періодикою не може бути проаналізована окремо.

4. Недосконалість збору статистичної інформації, яка характеризується вузьким колом натуральних показників які є недостатніми для ґрунтовної характеристики галузі та певним дублюванням статистичної звітності Державної служби статистики та Державного комітету телебачення та радіомовлення.

Враховуючи зазначене, доцільно надати рекомендації удосконалення системи статистичних показників книговидавництва, яка б була актуальною, всебічно розкривала галузь (рис.).

З *першого блоку показників* (Первинні – Абсолютні – Кількісні) (рис.) наразі відсутні дані про кількість електронних видань, відповідно й про кількість завантажень, що дало б змогу зрозуміти затребуваність електронної книги, а відтак позбавляє змоги порівнювати та прогнозувати подальший розвиток книг такого формату. Потребують уточнення щодо жанрового розмаїття дані щодо вартості випуску друкованої продукції та надання видавничих послуг та обсягу реалізованих книг.

Дані з *другого блоку* (Первинні – Абсолютні – Якісні) дають змогу оцінити якісне наповнення книжкового ринку. Загалом, ISBN дозволяє оцінити якісні показники видання, але зважаючи на недобросовісне дотримання вимог реєстрації видавцями, наразі ця система не надає вичерпної інформації. Тому у Звітах ф. №1-В (книги) видавці подають інформацію про тематику видання, його цільове призначення, інформацію про видавця, мовну та територіальну ознаку. Як і в першому блоці, у другому також наразі відсутня інформація про формат видання (друковане чи електронне). Крім того, відсутня інформація про обкладинку видання (тверда, напівм'яка, м'яка), що дало б змогу виявити переваги у виборі читачів щодо оформлення видання. Якщо виокремлювати художню літературу – у звітах не зазначається жанр художнього твору (детектив, трилер, роман, твір еротичного характеру (з позначкою 18+) і. т. д.), що дозволило б як видавцям, так і дослідникам краще розуміти клієнтоорієнтованість ринку та припускати висновки про читацькі вподобання населення. Наразі видавці покладаються лише на власні спостереження або ж на проведені анкетування (у книжкових магазинах, на електронних платформах, за допомогою електронної пошти).

СИСТЕМА СТАТИСТИЧНИХ ПОКАЗНИКІВ КНИГОВИДАВНИЧОЇ ГАЛУЗІ

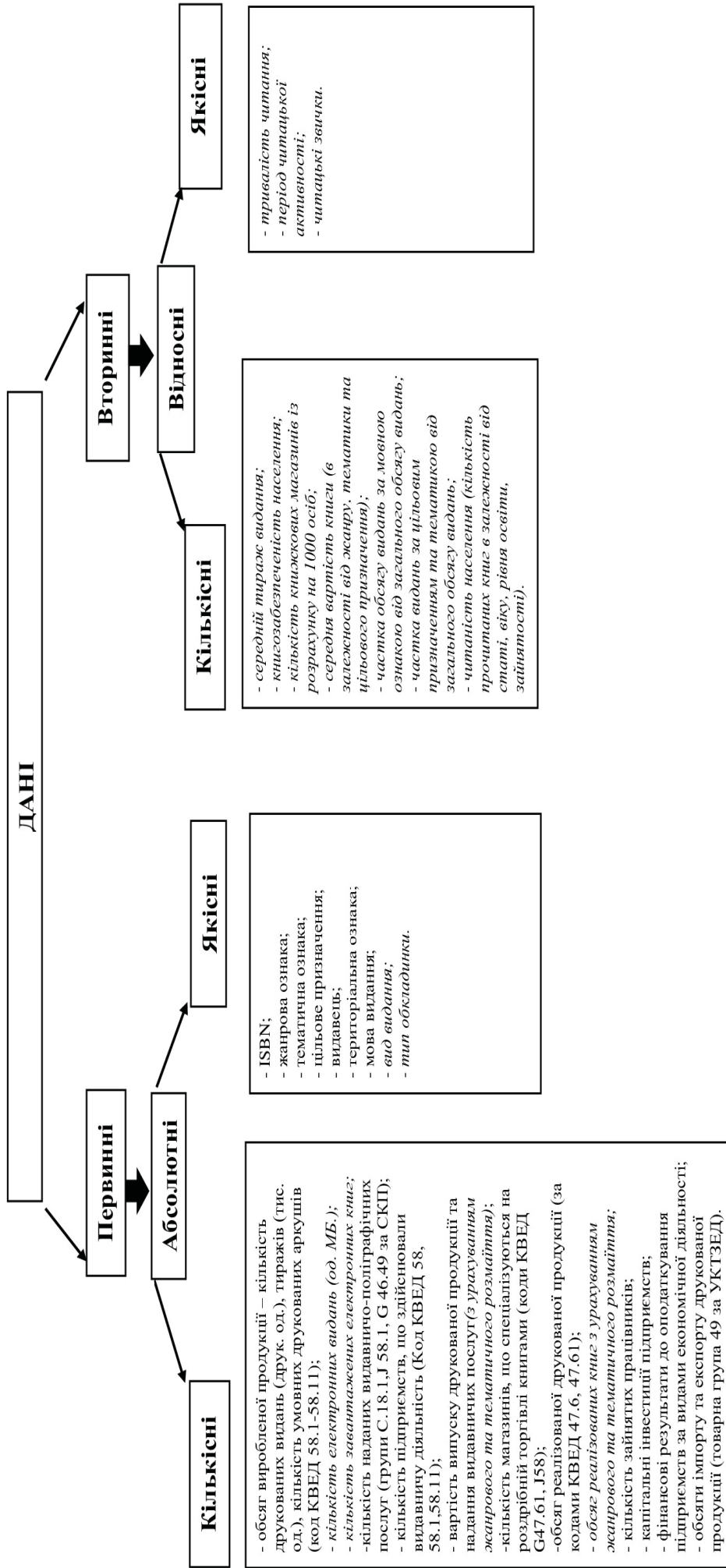

Рис. Система статистичних показників книговидавничої галузі України
Джерело: авторська розробка¹

¹ На рис. звичайним шрифтом позначено ті показники якими галузь характеризується зараз, курсивом – показники, які наразі відсутні в статистичній звітності.

Третій блок системи статистичних показників (Вторинні – Відносні – Кількісні) містить переважно відсутні на сьогодні показники. Однак із результатів останніх проведених досліджень (дослідження Інституту соціології НАН України; в рамках проєкту Ukrainian Reading and Publishing Data2018; компанією Research & Branding Group) стала доступною інформація про читання населення. Однак, ці дослідження були проведені одноразово різними установами, тому покладатися на перспективи їх проведення у майбутньому не варто. Відсутні також дані про середній тираж, середню вартість книги (в т. ч. варіювання вартості від типу, виду, жанру видання), кількість видань за жанровою ознакою та частки видань в залежності від типу, виду, цільовим призначенням від загальної кількості видань.

Четвертий блок (Вторинні – Відносні – Якісні) містить відсутні показники, які характеризують читання. Отримати інформацію про приблизну тривалість читання, його періодичність, а також про читацькі звички можна за допомогою опитування та анкетування, але вони не будуть в силу суб'єктивних причин, достатньо достовірними. В той же час, електронна книга надає змогу отримати набагато якіснішу інформацію. Зокрема, за допомогою алгоритмів та згоди читача на опрацювання Cookie-файлів електронного видання цілком реально отримати показники про тривалість читання, його періодичність (зокрема, добову) – за рахунок активності електронної книги, тобто часу коли електронна книга залишається активно безпосередньо на конкретному виданні у конкретний часовий проміжок. Це ж стосується й читацьких звичок, зокрема починати читати з останньої сторінки, «читацького правила перших п'ятдесяти сторінок», кількість прочитаних, недочитаних та повторно прочитаних книг. Крім того, є можливість отримати відповідь на питання про те, чи дійсно люди читають те, що купують або ж залишають книгу на електронних полицях так і не відкривши.

Таким чином, можливість впровадження зазначеної системи статистичних показників сприяло тим самим покращенню якості статистичної інформації, удосконаленню різнобічного вивчення книговидавничої галузі та читацьких потреб.

Список використаних джерел

1. Fundamental Principles of Official Statistics (A/RES/68/261 from 29 January 2014). Retrieved from:<https://unstats.un.org/unsd/dnss/gp/fundprinciples.aspx>.
2. Звітність статистична. Статистичний словник / за ред. О. Г. Осауленка. Київ: ДП «Інформ.-аналіт. агенство», 2012 . С. 138.
3. Deroin V. (2011). European statistical Works on Culture. ESSnet-Culture Final report, 2009-2011. Culture études, Vol. 8, Issue 8, pp. 1-28. URL: https://www.cairn-int.info/article-E_CULE_118_0001--european-statistical-works-on-culture.htm#.
4. Про видавничу діяльність: Закон України № 318/97-ВР від 16.07.2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/318/97-%D0%B2%D1%80#Text>.

5. Про обов'язковий примірник документів: Закон України № 595-XIV від 13.01.2016. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/595-14#Text>.

6. Державний комітет телебачення та радіомовлення. Недоставлення обов'язкового примірника видань загрожує втратою національного надбання. URL: http://comin.kmu.gov.ua/control/uk/publish/printable_article?art_id=74701.

7. ISO 9707:2008 Information and documentation — Statistics on the production and distribution of books, newspapers, periodicals and electronic publications: Retrieved from: <https://www.iso.org/standard/36314.html>.

8. Звіт про продаж і запаси товарів у торговій мережі та мережі ресторанного господарства (форма №3-торг). Дебет-кредит. URL: <https://blank.dtkk.ua/blank/104>.

*Гринчак Наталія Анатоліївна,
старший викладач кафедри економіки та
менеджменту зовнішньоекономічної діяльності,
Національна академія статистики, обліку та аудиту*

СЕГМЕНТАЦІЯ РИНКУ ЛОГІСТИЧНИХ ПОСЛУГ

Статистичне дослідження ринку логістичних послуг має свої особливості. Транспортна інфраструктура, кількість і набір послуг транспортних посередників у багатьох країнах суттєво відрізняються. Вибір виду транспорту залежить від ряду факторів (вартість, швидкість, безпека тощо).

Європейське статистичне агентство Eurostat, відзначає, що ринок логістичних послуг на найвищому рівні сегментується насамперед за «видами транспорту», тобто «залізничний», «автомобільний», «водний» та «повітряний»; іноді за видами логістичних «об'єктів» – розрізняючи «пасажирський» та «вантажний» транспорт, і за географічними критеріями (зазвичай «національний» та «міжнародний») [1].

Згідно дослідження «TOP 100 in European Transport and Logistics Services» («TOP 100»), яке здійснюється Європейською комісією за підтримки Німецької асоціації логістики (BVL), на базі статистичних даних Eurostat також сегментує ринок логістичних послуг з точки зору оцінки дев'яти сегментів (рис.).

Сегмент 1 «Масова логістика» (Bulk Logistics) включає транспортні та логістичні послуги, пов'язані з перевезенням сипучих вантажів, особливо сировини та відходів виробництва. Вантажі вважаються «сипучими», якщо типове завантаження перевищує габарити вагону або вантажівки (тобто зазвичай більше 25 тон). В основному це стосується вугілля, нафтопродуктів та хімічної сировини, сільськогосподарської продукції, руд, заліза та сталі, будівельних матеріалів, каменю та корисних копалин, які, як правило, перевозяться в дуже великих обсягах. Насипні вантажі часто бувають у формі газу, рідини або гранул.

Вантажно-розвантажувальні послуги потребують спеціального обладнання, яке включає механізовані процедури завантаження, розвантаження та зберігання. Найкращими видами транспорту є танкери, внутрішні баржі, трубопроводи, спеціалізовані вагони, а в деяких випадках і спеціалізовані автопарки (наприклад, самоскиди).

Сегмент 2 «Вантажні перевезення частково завантаженим / повнозавантаженим (TL / FCL) транспортом» (General Truckload/ Full Carload (TL/FCL) Cargo). Цей сегмент включає перевезення сухих вантажів, які можна транспортувати та зберігати за допомогою стандартних вантажних транспортних засобів типу «сухий фургон», залізничні вагони, стандартними ISO-контейнерами та стандартними змінними кузовами. Діапазон ваги вантажу зазвичай коливається від 2-3 тон за перевезення до приблизно 25 тон. Вантаж FTL перевозиться без проміжного групування і консолідації від доку до доку. Особливою характеристикою цього сегменту є відносна «відкритість» ринку для будь-якого типу вантажів, який можна перевозити стандартизованим транспортом.

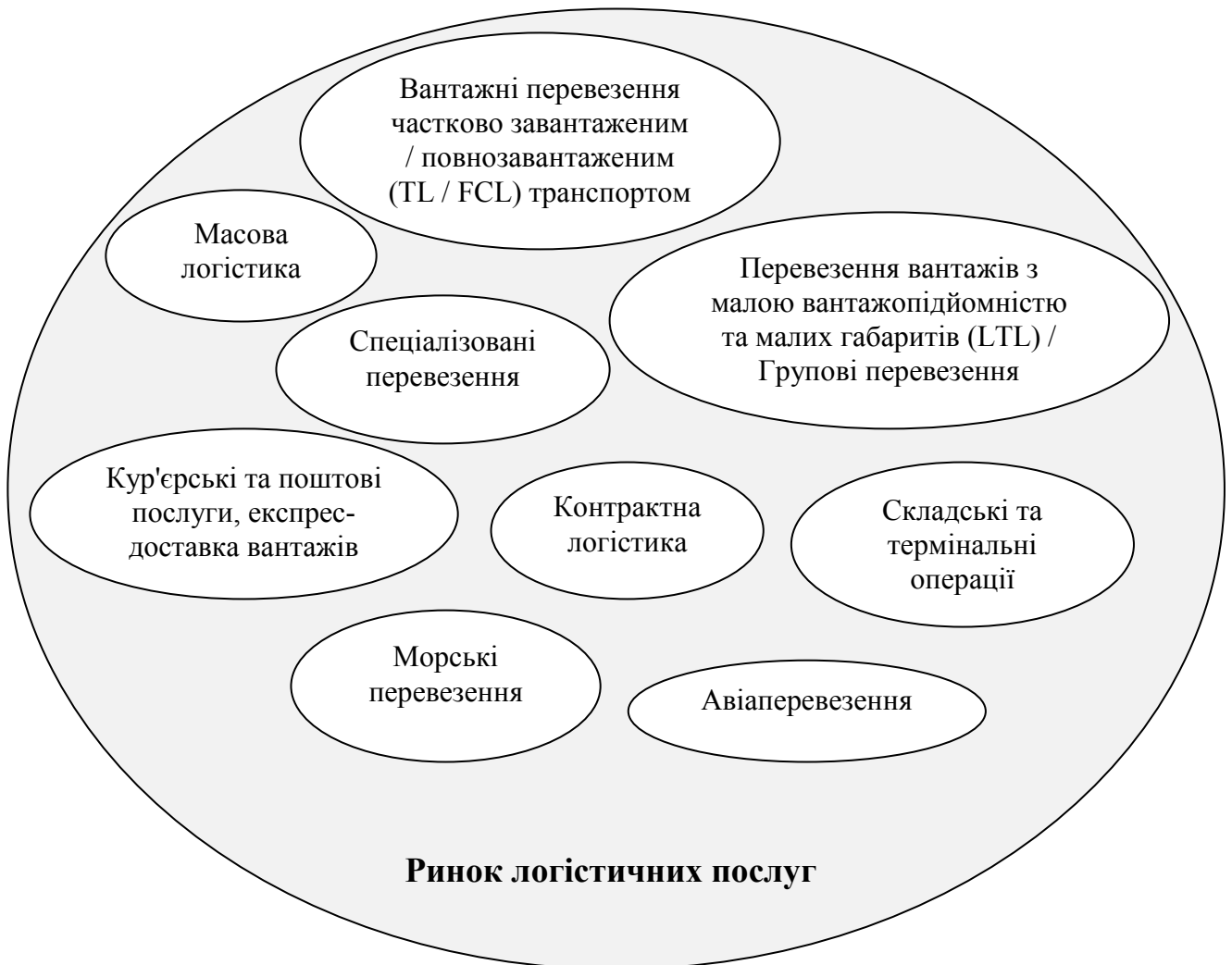

Рис. Сегментування ринку логістичних послуг
Джерело: розроблено автором на основі [2]

Сегмент 3 «Перевезення вантажів з малою вантажопідйомністю та малих габаритів (LTL) / Групові перевезення малогабаритних вантажів» (General Less than Truck Load (LTL)/Groupage Networks). До цього сегменту відносяться комбіновані перевезення промислових або споживчих торів з індивідуальним маркуванням партіями вагою приблизно від 30 кг до 2-3 тон, які дуже часто подаються у форматі “одиничне навантаження”. Отже, в цей сегмент ринку входять також «Групові перевезення малогабаритних вантажів». На відміну від FTL / FCL, ці перевезення не можуть бути, з економічної точки зору, вигідно перевезені безпосередньо від відправника до одержувача, а потребують консолідації через мережі регіональних логістичних центрів та терміналів, іноді з використанням проміжних сортувальних «вузлів». Вантажі з малою вантажопідйомністю та малих габаритів перевозяться неспеціалізованими вантажними автомобілями і контейнерами від терміналу до терміналу.

Сегмент 4 «Спеціалізовані перевезення» (Specialized Transportation) характеризується перевезеннями вантажів, що потребують транспортних засобів обладнаних спеціалізованими обладнаннями та системами. Прикладами є перевезення швидкопсувних харчових продуктів, які потребують контролю температури та спеціальних систем зберігання для забезпечення гігієни харчових продуктів, перевезення «підвісного одягу» для виробників та імпортерів в модні магазини роздрібної торгівлі одягом, перевезення палива, небезпечних, чутливих та дуже цінних предметів, нових меблів, автомобілів, листового скла, тварин, а також перевезення великих кубових вантажів за допомогою вантажних автомобілів «джамбо». Спеціалізовані перевезення об'єднують велику кількість різноманітних субсегментів ринку логістичних послуг, які, як правило, потребують підвищеного рівня інвестицій в обладнання, підвищеної уваги до навчання та спеціалізації персоналу, нормативних вимог та деталей, специфічних клієнтів.

Сегмент 5 «Кур'єрські та поштові послуги, експрес-доставка вантажів» (СЕР – Courier, Express and Parcel Services). Цей сегмент охоплює, в основному, невеликі термінові поставки вагою менше 31 кг. Мережі складів провайдерів, що надають такий вид логістичних послуг більш високомеханізовані. Важливі підсегменти визначаються стандартами якості та покриттям мережі, як «стандартна посылка» та «визначена часом» експрес-доставка, «місцева», «національна» та «міжнародна» доставка. У зв'язку з високими інвестиційними потребами, фіксованими витратами та географічним покриттям, які як правило, необхідні для конкурентоспроможних таких послуг, у цьому сегменті відбулася значна ступінь концентрації постачальників. Сегмент також включає послуги «справжнього кур'єра», тобто послуги, де місцеві, національні та міжнародні поставки здійснюються індивідуально та супроводжуються кур'єрами від дверей до дверей.

Сегмент 6 «Контрактна логістика» (Contract Logistics), характеризує логістичні послуги, які надаються через індивідуально налаштовані спеціалізовані системи для клієнтів у сфері виробництва промислових або споживчих товарів, а також для оптових і роздрібних торговців («multi-user systems») або окремих компаній («dedicated contract logistics»). Визначення «контрактна логістика»

передбачає, щоб пакет логістичних послуг, таких як транспортування та складування, а також потенційно широкий спектр додаткових логістичних послуг здійснюється в межах довгострокових договірних відносин, з урахуванням індивідуальних потреб клієнта. Великі обсяги бізнесу в сегментах контрактної логістики забезпечуються закритими системами поставок матеріалів в автомобільній промисловості, спеціалізованими системами дистрибуції в високотехнологічних галузях та сферах виробництва товарів повсякденного вжитку, запасних частин та післяпродажного обслуговування.

Сегмент 7 «Складські та термінальні операції» (General Warehousing and Terminal Operations) поєднує термінальні операції, які незалежно організовані та експлуатуються як частина світової транспортної інфраструктури, такі як внутрішні порти, морські порти та аеропорти, парки для зберігання контейнерів, сховища для зберігання великогабаритної сільськогосподарської сировини.

Сегмент 8 «Морські перевезення» (General Ocean Freight) охоплює міжнародні транспортні та експедиторські послуги водним транспортом, включаючи глобальні міжнародні послуги для стандартизованих ISO-контейнерів.

Сегмент 9 «Авіап перевезення» (Air Cargo) характеризує виїзні транспортні та експедиторських послуги по всьому світі, які здійснюються повітряним транспортом, та надаються авіап перевізниками та вантажними авіатранспортними агентствами та послуги з експедирування вантажних авіап перевезень.

Список використаних джерел

1. European Commission website. URL: https://ec.europa.eu/info/statistics_en.
2. TOP 100 in European Transport and Logistics Services 2019/2020. URL: https://www.scs.fraunhofer.de/content/dam/scs/DE/publikationen/studien/maerkte-standorte-logistik/TOP100_2019_ExecutiveSummary_english.pdf.

*Євстрат'єв Сергій Вікторович,
аспірант,*

*Національний університет біоресурсів і
природокористування України*

ЦИФРОВІ КОМПЕТЕНЦІЇ – ВИМОГА ПРИ ПІДГОТОВЦІ ФАХІВЦІВ АГРАРНОГО ПРОФІЛЮ

Одна з актуальних проблем сучасної освіти сьогодні звучить як впровадження цифрових компетентностей у освітній процес, зумовлена така проблема вимогами до підготовки фахівців, що сьогодні потребує світова і українська економіка. Тенденції, що існують у світі, вимагають розробки методів впровадження цифрових навиків. Сучасна наука дає визначення і види цифрових компетенцій. Також слід зважати на потреби ринку праці і ті вимоги

до фахівців, що з'вилися з процесом глобальної цифровізації і розвитком інформаційно-комунікаційних технологій.

Розвиток цифрових технологій за останні десятиліття змінив, а іноді замінив, виробничі процеси, швидше за інших цей процес проник у діяльність наукової та бізнес-спільнот. Не обійшли ці процеси і пересічних громадян, цифрові технології глибоко проникли в організацію праці і навчання. Відповідно до процесів, що трапляються під впливом глобальної цифровізації, відбувається зміна як самих професій, так і зміст професій, про що наголошують сучасні дослідники. На жаль, реалії української освіти як вищої, так і фахової у підготовці сучасного фахівця, сьогодні не повною мірою відповідають сучасним вимогам.

Освітній процес, що зосереджений на отриманні знань, сьогодні не задовольняє ні ринок праці, ні здобувачів освіти, що свідчить про невідповідність освітніх послуг вимогам до сучасного фахівця. Зважаючи на таку невідповідність українська освіта трансформується відповідно до світових вимог, про це свідчать запроваджені реформи в системі освіти, прийняття нового закону про освіту. Трансформується сама парадигма освіти, змінюються моделі, підходи навчання, загалом дослідження показують, що загальний вектор змін спрямований на розвиток цифрової грамотності, соціальних і комунікаційних навичок для успішної діяльності в цифровому світі. Як результат такої трансформації необхідно навести приклади проєктів МОН започаткованих наприкінці 2019 та початку 2020 року, такі як Експеримент з впровадження електронного підручника і електронної платформи, у створенні електронного підручника з вищої математики для студентів ЗВО особливо наголошено про введення розділу інформаційних технологій [1].

Темпи комп'ютеризації значно випереджають уміння і навички переважної більшості користувачів. Важливо розуміти різницю між комп'ютерною і цифровою грамотністю. Під комп'ютерною грамотністю (computer literacy) розуміють уміння та навички роботи за комп'ютером, управління файлами і папками, знання основ інформатики, мінімальні знання основних офісних програм [4, с. 28-34.].

Цифрова грамотність (англ. digital fluency) визначає набір знань і умінь, які необхідні для безпечного і ефективного використання цифрових технологій і ресурсів інтернету, також цифрова грамотність – це здатність людини використовувати цифрові інструменти у щонайменшому розумінні з користю для себе і професійної діяльності.

Модель цифрових компетенцій для освіти передбачає:

- Удосконалення застосування цифрових технологій у викладацькій діяльності і освітньому процесі;
- Розвиток навичок, необхідних для цифрової трансформації;
- Опора на аналіз і прогнозування на основі даних в освіті.

У контексті реформування аграрної освіти слід зауважити невідповідність фахівця аграрного профілю до сучасних вимог ринку праці, про що свідчить аналіз ринку праці в Україні за 2017-18 роки. У аналізі зазначено, що в Україні існує дисбаланс між попитом та пропозицією робочої сили, який полягає у

професійно-кваліфікаційній невідповідності. Конкуренція, розвиток інформаційних технологій і зміни в змісті і формах праці потребують оновлення системи регулювання ринку праці. Що в свою чергу вимагає змін і в освітніх процесах і у підготовці фахівців.

Доказ перспективності впровадження цифрових технологій в освітні процеси і здобуття цифрових компетенцій на рівні з професійними побудований на усвідомленні, що знання і навички в галузі науки про данні і штучний інтелект стають основою всіх сучасних професій. Зі свого боку слід додати, що ефективність людської праці – гранична величина, тому розвиток можливий за умови створення і впровадження новітніх комп'ютерних технологій і роботи штучного інтелекту, також важливо зауважити про принципи безперервної освіти, яка сьогодні стає необхідністю.

Аргумент виробництва перспективний напрям розвитку цифрових технологій, з'явилися нові поняття «точне землеробство», «системи менеджменту с/г підприємств» і т.і. Як вже було зазначено, ресурс людини для утримання і аналізу сучасного потоку інформації недостатній, в якості прикладу наведемо що дрібні агропідприємства з метою економії не набирають повний штат працівників, стимулюючи своїх співробітників високою зоробітною платою, така ситуація вимагає від працівника виконувати широкий спектр робіт не пов'язаних з його фахом. Сучасні економічні вимоги ведення точного сільського господарства не дають права робити помилки. Тому статистичний аналіз, оцінка, кореляції різних подій сьогодні це робота компютерів.

Діджиталізація в агросфері – це передача в інформаційну систему величезного масива інформації, яка описує характеристики полів на яких ведеться робота, агрохімічні, фізико-хімічні, історія клімату, врожайності і т.і.[17, с. – 148 с.]

В аналітичній записці «Цифрові компетенції як умова формування якості людського капіталу» зазначено, що цифрові компетенції – це сукупність знань, здібностей, особливостей характеру і поведінки, які необхідні для того, щоб людина могла використовувати ІКТ та цифрові технології для досягнення цілей у своєму особистому або професійному житті [15, с.6].

Нестача кваліфікованих кадрів на ринку праці провокує залучення на тимчасовій основі фахівців, які мають необхідні навички і такі випадки мають місце у світовій практиці.

Про проблему підготовки кадрів і можливі проблеми на ринку праці інформація з'являється у звітах усіх країн Європи. Головною причиною зазначено невідповідність підготовки кадрів сучасним вимогам саме з причини відсутності цифрових компетенцій.

Сьогодні в Україні поряд з надлишковою пропозицією робочої сили існує і незадоволений попит на вакантні робочі місця, однією з причин якого є невідповідність пропонованих вимог фактично наявним у працівників професіям та рівню кваліфікації, серед причин такої невідповідності названий розвиток інформаційних технологій.

На ринку праці сільського господарства посилюються структурні диспропорції потреби і пропозиції робочої сили. Однією з причин експерти

називають невідповідність структури професійної освіти перспективним потребам сільськогосподарського ринку праці по кваліфікаційному рівню і професійній структурі. Зараз структура аграрної професійної освіти різко зміщена в сторону вищої освіти, в той час потреба на кваліфікованих кадрах незадоволенна в повній мірі.

У роботі Олександра Хижняка «Диджиталізація Агросфери», присвяченій впровадженню комп'ютерних технологій в агробізнес і ведення ефективного господарства, наведено етапи цифрової трансформації:

- Збір інформації і аналіз даних;
- Аналіз можливостей с/г техніки для ведення точного землеробства;
- Формування карт-завдань;
- Моніторинг з використання сучасних ІТ-рішень [18].

Перераховані етапи проглядаються при аналізі загальних і фахових компетенцій стандарту вищої освіти України, бакалавр, спеціальність 201 «Агрономія», затверджений і введений у дію наказом МОН України від 05.12.2018 р. №1339: загальні компетенції «Здатність до пошуку, оброблення та аналізу інформації з різних джерел», спеціальні(фахові, предметні компетенції) «Здатність оцінювати, інтерпретувати й синтезувати теоретичну інформацію та практичні, виробничі і дослідні дані у галузях сільськогосподарського виробництва», «Здатність застосовувати методи статистичної обробки дослідних даних, пов'язаних з технологічними та селекційними процесами в агрономії» [12].

Формування цифрової компетенції здобувачів освіти не може бути обмежене вивченням дисциплін, таких як інформатика, для професійної діяльності цього недостатньо. На жаль, аналіз навчальних програм для закладів фахової передвищої освіти аграрного профілю показує, що в більшості програм все зводиться до набуття навичок з комп'ютерної грамотності та у незначній кількості представлено як окрему тему у фаховій дисципліні. Також низький рівень цифровізації аграрної фахової передвищої освіти демонструє наявність і використання в освітньому процесі сучасних LMS. Проаналізувавши сайти аграрних технікумів і коледжів з правом юридичної особи, ми побачили, що 11 з 21 мають елементи дистанційного навчання, при чому іноді це просто посилання на навчальні матеріали, представлені у вигляді документів.

Професійна діяльність фахівця аграрного профілю щільно пов'язана із сучасними комп'ютерними технологіями. Агробізнес сьогодні, а особливо великі агрохолдинги, чудово розуміють ефективність впровадження сучасних технологій у виробництво, тому активно впроваджують їх у себе на підприємствах. По суті ми говоримо про новий формат використання даних для прийняття правильних рішень у господарчій діяльності. Керуючись першочерговими цілями в агровиробництві, які полягають у збільшенні обсягів вирощуваної продукції, якісному керуванні видатками, стає зрозумілим, що робота фахівця вимагає максимальної точності і глибокої роботи з даними для досягнення оптимальної ефективності кожної виробничої ділянки. Упровадження сучасних комп'ютерних систем потребують фахівців, які володіють навичками роботи у існуючих умовах і здатні поширювати ці знання, формує попит на

якісно нових фахівців. Тому підготовка молодших бакалаврів аграрного профілю потребує змістовних змін. Для вирішення сучасних потреб фахівця аграрного профілю ми пропонуємо доповнений перелік фахових компетентностей для ефективного виконання професійних задач, а саме:

1. Здатність використовувати базові знання основних підрозділів аграрної науки (рослинництво, землеробство, селекція та насінництво, агрохімія, плідівництво, овочівництво, ґрунтознавство, кормовиробництво, механізація в рослинництві, захист рослин), володіти навичками реалізації знань в сучасних комп'ютерних системах.

2. Здатність вирощувати, розмножувати сільськогосподарські культури та здійснювати технологічні операції з первинної переробки і зберігання продукції, вміти створювати електронні карти планування технологічних операцій.

3. Знання та розуміння основних біологічних і агротехнологічних концепцій, правил і теорій, пов'язаних із вирощуванням сільськогосподарських та інших рослин.

5. Здатність оцінювати, інтерпретувати й синтезувати теоретичну інформацію та практичні, виробничі і дослідні дані у галузях сільськогосподарського виробництва, формувати власні електронні моделі та інформаційні бази знань на основі багаторічних результатів врожайності.

6. Здатність застосовувати методи статистичної обробки дослідних даних, пов'язаних з технологічними та селекційними процесами в агрономії, моделювати та візуалізувати отримані результати сучасними комп'ютерними методами.

7. Здатність науково обґрунтовано використовувати добрива та засоби захисту рослин з урахуванням їх хімічних і фізичних властивостей та впливу на навколишнє середовище, формування електронних карт завдань для програмування диференційованого внесення речовин.

8. Здатність розв'язувати широке коло проблем та задач у процесі вирощування сільськогосподарських культур шляхом розуміння їх біологічних особливостей та використання як теоретичних, так і практичних методів, створювати електронні виробничі плани та календар сівозміни

9. Здатність управляти комплексними діями або проектами, відповідальність за прийняття рішень у конкретних виробничих умовах, застосовувати комплексні комп'ютерні системи керування виробничими процесами. (використовувати сучасні комп'ютерні системи менеджменту на с/г виробництві)

10. Здатність проведення дистанційного зондування землі різними сучасними методами і технологіями;

11. Здатність створення електронних матеріалів, сумісних з існуючими профільними комп'ютерними системами;

12. Здатність створення і інтеграції електронного банку земельних угідь у сучасні комп'ютерні системи;

13. Здатність правильно інтегрувати можливості практичного використання діджиталізації у сільськогосподарських підприємствах.

14. Здатні працювати (навчати працювати) з найважливішими цифровими прикладними додатками і системами менеджменту аграрних господарств.

15. Здатні за допомогою програмного забезпечення гео-інформаційних систем самостійно реалізовувати базові дії з опрацювання гео-даних та критично оцінювати отримані результати, вести точне господарювання (Precision Farming).

16. Здатні описати й оптимізувати загальні процеси обробки даних та інформаційного потоку даних, а також правильно визначити їхнє місце та значення.

17. Здатні оцінити рівень автоматизації с/г техніки та її компонентів. Для формування перерахованих компетентностей впровадження в освітній процес навчальної дисципліни «Діджиталізація у сільському виробництві» навчальний план якої передбачає чотири тематичних блока: вступ до діджиталізації, Precision Farming – діджиталізація у рослинництві, діджиталізація й автоматизація у сфері аграрної техніки й електротехніки, інформаційні системи управління у сільському господарстві (FMIS).

В той же час залишається відкритим питання «Викладач якого профілю має вести таку дисципліну в освітньому процесі?», не зважаючи на суто комп'ютерний напрям вона вимагає високого рівня володіння фаховими знаннями, тому це питання потребує подальшого дослідження.

Список використаних джерел

1. Експеримент з впровадження електронного підручника і електронної платформи. 2018. URL:

https://mon.gov.ua/storage/app/media/news/%D0%9D%D0%BE%D0%B2%D0%B8%D0%BD%D0%B8/2018/04/18/experiment_project_paper_19032018.pdf.

2. Цифрова адженда України – 2020 / С. Кубів, О. Мініч, А. Бірюков та ін. 2016. URL: <https://ucci.org.ua/uploads/files/58e78ee3c3922.pdf>.

3. Баловсяк Н. Х. Структура та зміст інформаційної компетентності майбутнього спеціаліста. *Науковий часопис НПУ імені М.П. Драгоманова. Серія № 2. Комп'ютерно-орієнтовані системи навчання: зб. наук. праць. № 4 (11). 2006.*

4. Берман Н.Д. Формирование информационной компетентности студентов. *Современные исследования социальных проблем (электронный науч. журнал). 2017. Т. 8. №2-2. С. 28-34. Doi:10.12731/2218-7405-2017-2-2-28-34.*

5. Беспалов П. В. Акмеологический подход к формированию и развитию информационно-технологической компетентности государственных служащих. *Материалы конф. «Информационные технологии в образовании-2003».* URL: <http://ito.edu.ru/2003/II/3/II-3-2414.html>.

6. Буйницька О., Варченко-Троценко Л., Грицеляк Б. Цифровізація закладу вищої освіти.

<https://od.kubg.edu.ua/index.php/journal/article/view/658> *Освітнологічний дискурс: № 1 (28) (2020). DOI: 10.28925/2312-5829.2020.1.6.*

7. Головань М. С. Інформатична компетентність як об'єкт педагогічного дослідження. *Проблеми інженерно-педагогічної освіти : зб. наук. праць / Українська інженерно-педагогічна академія. 2007. № 16. С. 314 – 324.*
8. Дарлінгер В. А. Компьютерная компетентность – основа профессионализма современного учителя математики. *Матер. конф. «Информационные технологии в образовании-2003».* URL: <http://ito.edu.ru/2003/II/3/II-3-1788.html>.
9. Дьомін О. Формування професійної компетентності майбутніх бакалаврів із агроінженерії в умовах модернізації вітчизняного сільського господарства. *Наук. вісн. Ін-ту професійно-технічної освіти НАПН України. Сер. : Професійна педагогіка. 2018. № 16. С. 109-114.* URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvipto_2018_16_20.
10. Дигіталізація як сучасна тенденція розвитку інституту освіти: *Матеріали I Міжнародної наукової конференції ІКС-2012, Львів, 25 – 28 квітня 2012 р. Львів: Вид-во «НУ Львівська політехніка», 2012. 384 с.*
11. Постанова Кабінету Міністрів України від 16 жовт. 2014 р. № 630. URL: <https://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/630-2014-%D0%BF>.
12. Про внесення змін до стандарту вищої освіти за спеціальністю 201 «Агрономія» для першого (бакалаврського) рівня вищої освіти: наказ Міністерства освіти і науки від 05.12.2018 р. № 1339. 2018. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/vishcha-osvita/zatverdzeni%20standarty/12/21/201-agronomiya-bakalavr.pdf>.
13. Про затвердження Положення про електронні освітні ресурси: наказ Міністерство освіти і науки, молоді та спорту України від 01.10.2012 № 1060. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1695-12>.
14. Силадій І. Розвиток освіти в контексті основних викликів глобалізації. *Вища освіта України. 2016. № 4. С. 34 - 38.*
15. Куйбіда В. С., Петров О. М., Федулова Л. І., Андрощук Г. О. Цифрові компетенції як умова формування якості людського капіталу : аналіт. зап. Київ : НАДУ, 2019. 28 с.
16. Топоров Д. А. Дигитализация образования: за и против, перспективы. *Сравнительная педагогика. 2018. № 8. С. 109-116.*
17. Цифрові технології в сільському господарстві – поточний стан та значення для освіти. *Цифрова освіта у природничих університетах: матеріали V міжнар. наук. конф., м. Київ, 17-18 жовт. 2018 р., 148 с.*
18. Хижняк О. Диджитализация Агросферы. URL: <https://aggeek.net/ru/blog/didzhitalizatsiya-agrosfery>.
19. EACEA; Eurydice; Eurostat. Key Data on Education in Europe 2012 / EACEA; Eurydice; Eurostat // Brussels: Eurydice. – 2012: <http://www.saaic.sk/eurydice/publikacie/Key%20Data%20on%20Education%202012%20-%20Final%20Report.pdf>.

*Єршова Ольга Леонідівна,
кандидат економічних наук,
завідувач кафедри економіко-математичних дисциплін
та інформаційних технологій;
Томашевська Тетяна Володимирівна,
кандидат технічних наук,
доцент кафедри економіко-математичних дисциплін
та інформаційних технологій;
Національна академія статистики, обліку та аудиту*

ІНТЕРНЕТ РЕЧЕЙ ЯК ОСНОВА СМАРТ ТЕХНОЛОГІЙ: СВІТОВІ ДОСЯГНЕННЯ ТА РЕАЛІЇ В УКРАЇНІ

Сфера IoT – один із головних світових трендів. Звичні кожному пристрої стають частиною Інтернет мережі і набувають здатність виконувати нові функції. Недарма цю галузь вважають рушієм 4-ї індустріальної революції, яка зараз триває у світі. Розглянемо основні поняття, світові досягнення (технічні, програмні, стандарти) та стан розвитку і застосування інтернету речей в Україні.

Дослідницька компанія Gartner визначає інтернет речей (IoT) як мережу фізичних об'єктів, що містять засоби для взаємодії із зовнішнім середовищем і між собою, а також для передавання відомостей про свій стан і прийому команд [1].

Менш абстрактне визначення пропонує McKinsey: IoT – це датчики і приводи, вбудовані у фізичні пристрої та підключення до інтернету через дротові або бездротові мережі [2].

Розвитком IoT займаються не тільки виробники пристроїв, але і спеціалізовані організації, серед яких Міжнародний союз електрозв'язку (ITU), Industrial Internet Consortium і IETF.

У рекомендаціях Y.2060 Міжнародного союзу електрозв'язку, які отримали назву Overview of the Internet of Things [3], інтернет речей постає як «глобальна інфраструктура, що надає складні послуги завдяки з'єднанню фізичних і віртуальних речей на основі існуючих і тих, які розвиваються функціонально сумісних інформаційно-комунікаційних технологій». Під річчю в цьому визначенні розуміється предмет фізичного або віртуального світу, який може бути ідентифікований та підключений до мереж зв'язку. Пристроєм в контексті IoT називається елемент обладнання, який володіє обов'язковими можливостями зв'язку і може проводити вимірювання, спрацьовувати при певних умовах, вводити, зберігати і обробляти дані.

Відповідно до рекомендацій Сектору стандартизації електрозв'язку Міжнародного союзу електрозв'язку (ITU-T), IoT є мережею пристроїв, тісно пов'язаних з речами. Сенсорні і виконавчі пристрої взаємодіють з фізичними речами в навколишньому середовищі. Пристрої збору даних зчитують інформацію з фізичних речей або записують її на фізичні речі, взаємодіючи з пристроями перенесення даних або носіями даних, підключеними або пов'язаними з фізичним об'єктом.

Іншими словами, IoT – це: Фізичні / Віртуальні об'єкти + контролери / сенсори / виконавчі механізми + інтернет

Таким чином, фізичний екземпляр елемента IoT є об'єктом, який:

- інтелектуальний: має мікроконтролер і софт для управління;
- може інформувати або діяти: містить датчик для вимірювання будь-яких фізичних параметрів або виконавчий механізм, роботою якого можна керувати;
- доступний по мережі.

Рекомендації Y.2060 також містять еталонну модель IoT, яка служить основою для стандартизації. Еталонна архітектура дає розробникам розуміння того, які функції потрібні в IoT і як вони взаємодіють [3].

Розробками архітектури IoT також займається Всесвітній форум IoT (IoT World Forum, IWF). Ця щорічна подія, в якому беруть участь представники бізнесу, держав і наукових кіл. Комітет з архітектури IWF в 2014 році опублікував свою версію еталонної моделі IoT. Вона добре доповнює варіант, запропонований ITU-T, оскільки IWF приділяє увагу не тільки рівнями пристроїв і шлюзу, але і верхніми рівнями, більш важливим для розробки додатків, проміжного софта і підтримки промислового інтернету речей.

Розглянемо ключові елементи IoT. По-перше, це протоколи. Стандарти для інтернету протоколи або виявляються надлишковими для IoT, або не забезпечують необхідних характеристик для випадків, коли потрібно малий час відгуку і висока надійність мережі. Крім того, процесори пристроїв IoT, як правило, мають невисоку продуктивність, щоб зберігати енергоспоживання на низькому рівні. Це вимагає розробки мережевих протоколів, спеціально пристосованих під використання в інтернеті речей. Цим займаються кілька робочих груп у складі IETF і W3C. Наприклад, адаптацією IPv6 для мереж вузлів з обмеженими ресурсами займається робоча група 6lo. Ця група успадкувала розробки групи 6LoWPAN, яка розробляла методи стиснення заголовків пакетів і оптимізації виявлення сусідів. Група 6lo орієнтована на більш широкий спектр протоколів: Bluetooth Low Energy, ITU-T G.9959, DECT Ultra Low Energy, а також протокол MS / TP для мереж RS-485.

Список інших робочих групи IETF, пов'язаних з IoT, і того, чим вони займаються, виглядає так:

- DICE – DTLS In Constrained Environments – профіль TLS / DTLS, придатний для пристроїв з обмеженими ресурсами;
- ACE – Authentication and Authorization for Constrained Environments – (RFC 7744) – механізми аутентифікації для доступу до ресурсів в обмежених середовищах;
- COSE – CBOR Object Signing and Encryption – спрощені аналоги CBOR для методів підписання та шифрування;
- 6TiSCH – IPv6 Over the TSCH Mode of IEEE 802.15.4e – Реалізація IPv6 для Time-Slotted Channel Hopping;
- LWIG – Lightweight Implementation Guidance (RFC 7228) – загальна термінологія для мереж з обмеженими вузлами (CoAP і IKEv2);
- ICNRG – Information-Centric Networking – застосовність технологій для сценаріїв IoT;

- CFRG – Crypto Forum -фундаментальні методи шифрування, придатні для IoT.

Не менш важлива для IoT технологія – це зв'язок п'ятого покоління. Реалізації багатьох сценаріїв використання IoT вимагає модернізації мереж передачі даних до рівня 5G. Мережі п'ятого покоління дозволяють знизити затримки і можуть адаптуватися під випадки застосування, які передбачають безліч підключень, допомагають зменшити енергоспоживання і отримати величезну швидкість мобільної передачі даних: понад 10 Гбіт / с. При цьому затримка сигналу в 5G знижується до 1 мс. Для порівняння в 4G затримка становить 10 мс, а в 3G - 100 мс.

Датчики знаходяться на нижньому рівні стека технологій, складових еталонну модель IoT. Вони забезпечують взаємодію фізичного та віртуального світу, збираючи аналогові дані і перетворюючи їх в цифрову форму. Щоб передати зібрану інформацію, датчики підключаються до мережі і взаємодіють з серверами і шлюзами, використовуючи протоколи Bluetooth, NFC, RF, Wi-Fi, LoRaWAN і NB-IoT.

Самі по собі датчики лише реєструють фізичну величину і перетворюють виміряне значення в цифровий формат для відправки на мікроконтролер, що становить «розумну» частину датчика.

Розвиток технологій дає змогу робити датчики дуже компактними. Наприклад, 14-розрядний датчик прискорення BNA250, що випускається Bosch Sensortec має розміри $2,2 \times 2,1 \times 0,95$ мм, але при цьому містить 32-розрядний мікроконтролер.

Нарешті, найважливішу роль відіграють IoT-платформи. За даними звіту McKinsey близько 40% економічної цінності IoT пов'язано з сумісністю, тобто з тим, як пристрої можуть з'єднуватися один з одним [4]. Для розкриття всіх переваг інтернету речей потрібні не тільки швидкі канали зв'язку і економічні протоколи, а й стандартизація всіх рівнів функціонування IoT відповідно до еталонними моделями.

IoT-платформи частково знімають гостроту цієї проблеми, однак і серед них не спостерігається єдності. Станом на середину 2017 року агентство IoT Analytics нарахувало 450 компаній, що пропонують свої IoT-платформи [5]. Це число менше, ніж список вироблених в світі IoT-пристроїв, але більш ніж достатньо для того, щоб створити проблеми сумісності.

Коротко кажучи, IoT-платформи – це рішення, що забезпечують уніфіковані взаємодії між кінцевими пристроями IoT і сервісами, що обробляють дані. А пояснювати, чому вони важливі, почнемо здалеку.

Дослідження Cisco виявило, що 75% проєктів, пов'язаних з IoT, зазнають невдачі [6]. В опитуванні взяли участь понад 1800 керівників компаній та IT-лідерів, метою опитування було виявлення основних бар'єрів, що обмежують впровадження інтернету речей на підприємствах. Згідно з висновками дослідження, основними перешкодами для організацій, які бажають впровадити IoT, стають витрати і терміни реалізації проєктів. Ще одним стоп-фактором стала обмеженість експертних знань штатних співробітників.

Усунути ці проблеми дозволяє використання рішень, що забезпечують уніфіковані взаємодії між кінцевими пристроями IoT і сервісами, які обробляють дані, – тих самих IoT-платформ.

Пояснимо: якщо в компанії вже є парк обладнання, при впровадженні IoT потрібно підключити його до нової інфраструктури. При цьому певна частина «старих» пристроїв може цілком успішно виконувати свої виробничі функції, але не мати можливості підключення до інтернету. Заміна такого обладнання на IoT-сумісне спричинить великі витрати. Це збільшить термін окупності, оскільки доведеться списати цілком працездатні верстати і агрегати.

Але навіть якщо обладнання сумісне з IoT, залишається відкритим питання щодо того, які дані необхідно збирати і використовувати, як саме здійснювати поглиблений аналіз зібраної інформації і забезпечити оперативний зворотний зв'язок. IoT-платформи якраз і забезпечують «безшовну інтеграцію» апаратних засобів з використанням різних типів підключення, передачу даних на підключені пристрої або між ними.

IoT-платформи пропонують багато високотехнологічних та IT-компаній. Розробка компанії Toshiba для інтеграції IoT-пристроїв і сервісів отримала назву SPINEX. При розробці IoT-платформи SPINEX використовувався великий досвід Toshiba в енергетиці, виробництві напівпровідникових компонентів, а також в області інтернету речей, штучного інтелекту, розпізнавання голосу і відео.

SPINEX забезпечує єдиний простір для збору даних з підключеного обладнання, устаткування та продуктів, зберігання, візуалізацію та аналіз зібраних даних. Завдяки використанню відкритої архітектури SPINEX може взаємодіяти з різними хмарними провайдерами і пристроями. Платформа дає користувачам три ключові технології:

- периферійні обчислення: щоб звести до мінімуму затримки в роботі мережі і виконати складну обробку даних, SPINEX розділяє процес на дві частини: базові операції виконуються в режимі реального часу на граничних пристроях, а розширений аналіз виконують потужні сервера в хмарі інфраструктурі;
- цифрові двійники: SPINEX використовує штучний інтелект для побудови цифрових моделей реальних об'єктів, що дозволяє більш ефективно відслідковувати зміни обстановки і передавати пристроям необхідні команди;
- медіааналітика: розроблена Toshiba технологія аналізу відеоданих використовується для високоточної ідентифікації голосу та зображень.

У 2016 році Toshiba запустила заснований на SPINEX хмарний сервіс IoT Standard Pack. Сервіс є уніфікованим рішенням для багатьох задач, пов'язаних з інтернетом речей. Він дає змогу швидко розгорнути мережу IoT на підприємстві за рахунок використання шаблонів для збору даних і швидкого підключення пристроїв до інфраструктури IoT з використанням технології plug-n-play.

У доповіді Fortune Business Insights вказується, що світовий ринок Інтернету речей, вартість якого в 2018 році оцінювалася в 190 млрд доларів,

досягне до 2026 року 1,11 трл доларів, продемонструвавши сукупний темп зростання 24,7% в рік [7].

Очікується, що найбільшим сегментом ринку буде банківський сектор і сектор фінансових послуг.

Аналітики Gartner повідомляють, що в 2019 році кількість пристроїв IoT досягло 14,2 млрд. Компанія також прогнозує, що до 2025 року кількість підключених пристроїв досягне рівня в 25 млрд [8].

IDC дають ще більш оптимістичний прогноз: до 2025 року до мережі інтернету речей буде щохвилини підключатися 152 200 пристроїв [9]. Помноживши 152 200 на 525 600 (кількість хвилин в році), отримаємо, що в 2025 році інтернет речей буде містити близько 80 млрд пристроїв.

За даними дослідження IoT – The Internet of Transformation 2018, опублікованого Juniper Research, ключовими ринками IoT залишаються Північна Америка, Західна Європа, Далекий Схід і Китай [10]. Саме ці регіони забезпечать більш 60% всіх доходів, пов'язаних з інтернетом речей.

IoT – один з найбільш стрімко зростаючих напрямів у технологіях, і дуже активними його амбасадорами в усьому світі є мобільні оператори. Це не дивно, адже вони знаходяться у постійному пошуку нових напрямків бізнесу, які не дозволять їм остаточно перетворитися на «трубу» і стати просто провайдерами мобільного інтернету.

Що вже запустили в Україні?

Vodafone запустив мережу IoT у пілотну експлуатацію восени 2019 року в Харкові, Одесі, Києві, Житомирі, Кропивницькому, Кривому Розі, Херсоні та Дніпрі. У комерційну по всій країні (тобто на тій території, де є 4G) – з 2020 року. Акційна річна вартість трафіку для комерційних клієнтів становить 20 гривень на рік для одного пристрою. Повна – 200 гривень.

Також у 2019 році Vodafone підключив Україну до своєї глобальної платформи для інтернету речей IoT Connectivity. З 20 лютого 2020 на Україні запрацювала послуга IoT Monitoring на базі платформи. Вона дозволяє клієнтам самостійно керувати SIM-картами для пристроїв інтернету речей самостійно через веб-інтерфейс. Контролювати використання трафіку, встановлювати ліміти, відключати, змінювати тарифи тощо. Тобто незалежно від того, де знаходиться пристрій з картою, бізнес може керувати нею віддалено, перебуваючи в Україні.

Київстар оголосив про появу мережі інтернету речей у 2018 році, взимку 2019 перші бізнес-клієнти були підключені у Київській та Одеській областях. На даний момент до них додалися Харківська, Львівська та Дніпропетровська. NB-IoT працює на 28 фрагментах мережі в цих регіонах.

Оператор lifecell активно розвиває технологію LoRaWAN. Мережа була запущена влітку 2018 року. Партнером проекту стала компанія IoT Ukraine, технологія доступна у 17 великих містах та обласних центрах країни.

Сфера інтересів операторів у проєктах інтернету речей – послуги ЖКГ, логістичні рішення, розумне місто, великі промислові рішення. За даними Vodafone, кількість підключених пристроїв у нашій країні прагне наздогнати інші країни Східної Європи.

Список використаних джерел

1. Gartner Glossary Information Technology Glossary Internet Of Things (iot). Retrieved from: <https://www.gartner.com/en/information-technology/glossary/internet-of-things> (дата звернення: 1.10.2020).
2. Internet of Things. We help clients unlock value by digitizing the physical world. Retrieved from: <https://www.mckinsey.com/featured-insights/internet-of-things/how-we-help-clients> (дата звернення: 1.10.2020).
3. Y.2060 : Overview of the Internet of things. Recommendation Y.4000/Y.2060 (06/12). Retrieved from: <https://www.itu.int/rec/T-REC-Y.2060-201206-I> (дата звернення: 1.10.2020).
4. Unlocking the potential of the Internet of Things. Retrieved from: <https://www.mckinsey.com/business-functions/mckinsey-digital/our-insights/the-internet-of-things-the-value-of-digitizing-the-physical-world> (дата звернення: 1.10.2020).
5. IOT-platforms-company-list-2017-update. Retrieved from: <https://iot-analytics.com/iot-platforms-company-list-2017-update/> (дата звернення: 1.10.2020).
6. Cisco Survey Reveals Close to Three-Fourths of IoT Projects Are Failing. Retrieved from: <https://newsroom.cisco.com/press-release-content?articleId=1847422> (дата звернення: 1.10.2020).
7. Internet of Things (IoT) Market Size. Retrieved from: <https://www.fortunebusinessinsights.com/industry-reports/internet-of-things-iot-market-100307> (дата звернення: 1.10.2020).
8. Gartner Identifies Top 10 Strategic IoT Technologies and Trends. Retrieved from: <https://www.gartner.com/en/newsroom/press-releases/2018-11-07-gartner-identifies-top-10-strategic-iot-technologies-and-trends> (дата звернення: 1.10.2020).
9. Driving the Digital Agenda Requires Strategic Architecture. Retrieved from: https://idc-cema.com/dwn/SF_177701/driving_the_digital_agenda_requires_strategic_architecture_rosen_idc.pdf (дата звернення: 1.10.2020).
10. IoT – The Internet of Transformation 2020. Retrieved from: <https://www.juniperresearch.com/document-library/white-papers/iot-the-internet-of-transformation-2020> (дата звернення: 1.10.2020).

*Єсіна Валерія Олександрівна,
кандидат економічних наук, доцент кафедри економіки;
Рудаченко Ольга Олександрівна,
кандидат економічних наук,
доцент кафедри підприємництва
та бізнес-адміністрування;
Харківський національний університет міського господарства
імені О.М. Бекетова*

УПРАВЛІННЯ ТЕРИТОРІАЛЬНИМ РОЗВИТКОМ: ІНФОРМАЦІЙНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ

Управління територіальним розвитком – це завдання, що потребує постійного моніторингу та аналізу даних про розвиток територіальної громади та виконання бюджету. Іншими словами це інформаційно-аналітичне завдання і якість управління залежить від здатності керівництва його вирішувати.

Ефективна та якісна система інформаційного забезпечення органів державної влади та органів місцевого самоврядування є невід'ємною складовою професійного функціонування системи державного управління. З появою нових інформаційних технологій інформація стає постійним і необхідним атрибутом забезпечення діяльності держави, юридичних осіб, громадських організацій та громадян. Від її якості й достовірності, оперативності одержання залежать численні рішення, що приймаються на різних рівнях - від глави держави до громадянина. Головною метою інформатизації органів державної влади та органів місцевого самоврядування є створення оптимальних умов як для задоволення інформативних потреб, так і для реалізації конституційних прав громадян, органів державної влади і місцевого самоврядування, організацій, суспільних об'єднань на основі формування й використання інформаційних ресурсів [1].

На сучасному етапі збір та обробка даних для управління територіальним розвитком та бюджетування виглядає наступним чином. Для підготовки проекту рішення, щодо визначеного питання починається збір даних по різних департаментах, з отриманих даних готуються інформаційно-аналітичні документи. Через те що збір даних не узгоджений між департаментами, найчастіше виявляється, що:

- дані збираються в різних форматах;
- періодичність збору даних залежить від потреб керівництва та частіше всього не співпадають між департаментами та відділами;
- дані дублюються та можуть суперечити один одному;
- брак даних.

Буває так, що дані, що збираються, неможливо співставити тому що, вони суперечать один одному. Це ставить під загрозу правильність збору даних та об'єктивність інформації наявною в департаментах. Наслідком цього інформацію отриману із департаментів можливо поставити під сумнів.

Таким чином, коли дані, зібрані в департаментах, зводяться на рівні відомства, вони тільки частково відображають реальну ситуацію. При об'єднанні помилкових даних з декількох департаментів помилка накопичується. Тому велика імовірність прийняття невірних та необґрунтованих управлінських рішень.

Кількість інформації з різних джерел та швидкість її появи не дають керівництву території побачити реальну картину. Тому що, в сучасних реаліях керівники не мають можливості отримати швидко ґрунтовної, достовірної та всеохоплюючої інформацію про підзвітну їм територію.

Процес об'єднання інформації, що зберігається в різних форматах, або спроби терміново зібрати відсутні дані вимагають додаткових ресурсів (часу або людських). В результаті отримуємо низьку швидкість і сумнівна якість підготовки інформації для прийняття рішень. І, аналогічно накопичення помилки при зведенні даних, швидкість і ефективність підготовки консолідованих даних знижуються з ростом рівня управління, тобто в міру віддалення від точки збору первинних даних.

Важливо зауважити, що описана ситуація виникає незалежно від того, впроваджені інформаційні системи в департаментах чи ні. Тому що часто навіть в сусідніх департаментах використовуються несумісні між собою інформаційні системи, інтеграція яких спочатку не передбачалася, не кажучи вже про інформаційні системи в різних відомствах. Тому і виникають проблеми з підготовкою інформації, і, як наслідок, знижується якість управління.

Для забезпечення ефективної роботи органів самоврядування та швидкості прийняття управлінських рішень автоматизація бюджетування є обов'язковою стороною. Швидкість та якість обробки внутрішньої та зовнішньої інформації є важливим аспектом для керування територіальною громадою та стратегічного планування її розвитком.

Автоматизація бюджетування є специфічною для кожного об'єднаної територіальної громади (ОТГ) і залежить від регламентації облікової політики що затверджується рішенням на сесії місцевої ради.

Для удосконалення інформаційного забезпечення управління бюджетуванням особливе місце використання систем автоматизованого обліку. Такі програмні продукти призначені для ведення комплексного обліку доходів, витрат та виконання бюджетів та відповідають вимогам чинного законодавства України. Їх застосування дозволяє задовольнити учасників бюджетного процесу на всіх етапах його розробки, та надавати в необхідному користувачеві інформацію для планування, контролю, аналізу формування та виконання бюджету для ефективного та швидкого реагування на зовнішні та внутрішні зміни.

Автоматизації процесу бюджетування складається із визначення вимог до програмного забезпечення, первинної інформації, звітності та контролю даних, що вноситься до системи. Для управлінського обліку та бюджетування програмне забезпечення повинно включати в себе методики постановки підсистем бюджетного та процесного управління, засоби для проектування регламентів системи управління фінансами.

Проаналізувавши програмне забезпечення якими користуються у ОТГ для автоматизації процесу управління, можливо виділити наступні аспекти:

- Використання двох і більше програмних продуктів для різних операцій, наприклад, програма автоматизованого обліку заробітної плати («ІС-ПРО 7»), програма для обліку асигнувань, видатків бюджету та інше («Місцеві фінанси»), програма для звітності («М.Е.Дос ІS»), програма для казначейського обслуговування (Merega-M Payments) тощо.
- Складність використання.
- Тривалість та складність навчання спеціалістів працювати в різних програмах.
- Відсутність офісного обладнання, що задовільнять вимогам одразу всіх програмних продуктів.
- Неможливість оптимізувати кадровий склад.
- Неможливість інтеграції з іншими елементами інформаційного забезпечення.
- Використання несумісних між собою інформаційні системи, що не дає можливість об'єднувати інформацію з різних департаментів.

Наразі зараз на ринку програмного забезпечення існує можливість обрати єдину інтегровану інформаційну систему управління, що задовільнять вимоги керівного апарату та фінансово-економічних відділів, дозволять працювати в одній програмі декільком департаментам одночасно та будуть підлаштовані безпосередньо під потреби користувачів. Особливою вимогою до функціональних особливостей програмного забезпечення є можливість управління саме бюджетуванням. Автоматизації процесу бюджетування за рахунок впровадження інтегрованої інформаційної системи можливо та спирається лише у розумінні важливості та необхідності цього адміністрацією ОТГ.

Список використаних джерел

1. Про затвердження Програми інформаційної діяльності Червоненської селищної ради на 2019 рік. URL: <https://chervonenska-gromada.gov.ua/pro-zatverdzhennya-programi-informacijnoi-diyalnosti-chervonenskoj-selischnoi-radi-na-2019-rik-41-sesiya-1551874736/> (дата звернення: 20.09.2020).

*Гусєва Наталія Юрїївна,
начальник відділу екологічних рахунків і
статистики навколишнього середовища,
Державна служба статистики України*

СТАТИСТИКА ЛІСОВОГО СЕКТОРУ: ОСОБЛИВОСТІ ОБЛІКУ В УКРАЇНІ

Ліси є одним з найважливіших відновлюваних ресурсів країни, що забезпечує широкий спектр переваг для суспільства. Поглинаючи велику кількість вуглецю ліси відіграють важливу роль у заходах пом'якшення

наслідків зміни клімату. Вони позитивно впливають на якість повітря та води, обмежують ерозію ґрунту, приносячи користь сільському господарству та захищаючи інфраструктуру населених пунктів від зсувів, а також є основним джерелом біорізноманіття. Поряд з цим ліси є важливим фактором зайнятості та економічного розвитку, зокрема у сільській місцевості.

Лісовий сектор охоплює статистичні одиниці діяльності яких за класифікацією видів економічної діяльності (КВЕД) відноситься до секції А «Сільське господарство, лісове господарство та рибне господарство/розділів» та секції С «Переробна промисловість».

Європейська статистика лісового сектору формується на підставі опитування країн за двомаріжними запитальниками [1]:

1) Спільний запитальник лісового сектору (JFSQ), який надає статистичні дані щодо виробництва та торгівлі деревиною та виробами з деревини. Ці дані забезпечують інформацією виробництво національних балансів пропозиції деревних виробів та використовуються для міжнародних порівнянь з іншими країнами світу [2]. До лісових товарів у цьому запитальнику відносяться товари первинної обробки, наприклад круглий ліс, пиломатеріали, целюлоза та папір, а також товари з деревини і паперу, що пройшли додаткову (вторинну) обробку, наприклад столярні будівельні дерев'яні вироби, віконні рами, папір в листах, коробки, конструктивні вироби з деревини.

2) Запитальник «Європейські лісові рахунки» (IEEAF), який містить статистичні дані щодо площі та вартості лісових земель, кількості та вартості деревини, економічної діяльності лісового господарства та лісозаготівель, а також зайнятості в цьому секторі. Ці дані є важливим інструментом для оцінки економічної життєздатності лісового господарства [3].

Основними нормативно-правовими актами, що регулюють порядок використання лісових ресурсів в Україні, є Лісовий кодекс України, закони України «Про охорону навколишнього природного середовища», «Про природно-заповідний фонд». Відповідно до цього Кодексу та законів нормативно-правовими актами Кабінету Міністрів України затверджуються основні вимоги до ведення лісового господарства та заходів з охорони, захисту, використання та відтворення лісів [4-6].

Дані про лісові масиви та лісові ресурси країни, а також економічні показники та показники зайнятості в лісовому секторі, фізичні та економічні дані щодо обсягу заготівлі круглого лісу та виробництва пиломатеріалів, а також щодо ефективності та зайнятості в деревообробних галузях промисловості формують статистику лісового сектору України [7-8].

Основними джерелами інформації статистики лісового сектору України є дані державних статистичних спостережень, отримані органами державної статистики шляхом збору даних безпосередньо від респондентів, які здійснюють лісгосподарську та промислову діяльність за формами, затвердженими Держстатом, та адміністративні дані, отримані органами державної статистики від органів, що займаються діяльністю, пов'язаною із збиранням та використанням даних з метою виконання адміністративних

обов'язків та завдань, віднесених до їх компетенції, для подальшого аналізу та поширення у рамках проведення державних статистичних спостережень.

Державне статистичне спостереження «Лісогосподарська діяльність» є базовим для отримання та формування показників щодо спеціального використання лісових ресурсів, зокрема, заготівлі деревини, у тому числі паливної, яка продовжує залишатися джерелом енергії там, де є альтернативні джерела енергії, другорядних лісових матеріалів (живиці, пнів, лубу та кори, деревної зелені, деревних соків, різдвяних дерев), побічних лісових користувань (сіна, дикорослих плодів, горіхів, грибів, ягід, лікарських рослин, очерету), здійснення заходів з охорони, захисту, раціонального використання та розширеного відтворення лісів.

Державне статистичне спостереження (далі по тексту ДСС) щодо лісогосподарської діяльності здійснюється за формою № 3-лг (річна) "Звіт про виробництво та реалізацію продукції лісового господарства, відтворення та захист лісів". Порядок проведення цього ДСС визначений у Методологічних положеннях з організації державного статистичного спостереження щодо лісогосподарської діяльності, затверджених наказом Держстату від 22.05.2019 № 169.

ДСС «Виробництво та реалізація промислової продукції за видами» є базовим для отримання та формування показників щодо кількості переробленої деревини та кількості промислової продукції, виробленої з деревної сировини. ДСС здійснюється за формою № 1П–НПП (річна) "Звіт про виробництво та реалізацію промислової продукції". Дані про кількість виробленої промислової продукції респонденти заповнюють на основі Номенклатури промислової продукції, затвердженої Головою Держстату від 30.09.2019 № 19.1.2-12/33-19. Порядок проведення цього ДСС визначений Методологічними положеннями з організації державного статистичного спостереження щодо виробництва та реалізації промислової продукції, затверджених наказом Держстату від 25.12.2012 № 540 (зі змінами).

ДСС «Зовнішня торгівля товарами» є базовим для отримання та формування показників обсягу зовнішньої торгівлі лісовими ресурсами (деревиною та недеревною лісовою продукцією), переробленої деревини та промислової продукції, виробленої з деревної сировини (далі за текстом лісові товари). Порядок проведення цього ДСС визначений Методологічними положеннями з організації державного статистичного спостереження щодо зовнішньої торгівлі товарами, затверджених наказом Держстату від 29.12.2017 № 354.

Джерелом даних цього ДСС для формування інформації про кількість та вартість експортованих та імпортованих лісових товарів є адміністративні дані Державної фіскальної служби України, зокрема, митні декларації респондентів. Дані митних декларацій заповнюються респондентами на основі товарної структури Української класифікації товарів зовнішньоекономічної діяльності, затвердженої Законом України «Про Митний тариф України» від 04.06.2020 № 674-IX [9]. Цим Законом оновлено номенклатуру Митного тарифу України, яка діяла до 2020 року, на основі актуалізованої редакції Гармонізованої

системи опису і кодування товарів версії 2017 року [10]. Зокрема серед іншого, внесено тринадцять змін до класифікації та опису товарів лісового сектору.

У рамках співпраці з міжнародними організаціями показники щодо заготівлі, виробництва, зовнішньої торгівлі лісових товарів щорічно надаються Україною у Спільному запитальнику UNECE/FAO/Eurostat/ITTO щодо лісового сектору (JFSQ). Дані цього запитальника є базовим джерелом інформації для щорічного проведення міжнародного огляду положення на світовому ринку лісових товарів, який в подальшому обговорюється країнами на засіданнях-комітету ЄЕК ООН по лісам та лісовій галузі, а також є джерелом цінної та об'єктивної інформації для директивних органів, дослідників та інвесторів.

Зважаючи на зростаючу роль лісового сектора в суспільному житті країни та зростаючий інтерес суспільства до його проблем, лісовий сектор потребує більш доступної та прозорої інформації щодо лісогосподарської діяльності та промислового виробництва лісових товарів, балансів їх виробництва та споживання, інвестицій, зайнятості тощо. Створення комплексної інформаційної системи лісового сектору побудованої на принципах спільної екологічної інформації (SEIS) [11] сприятиме забезпеченню збереження лісів та їх сталому лісокористуванню, задоволенню інтересів державного управління усіх зацікавлених сторін (населення, громадських, екологічних організацій). Побудова та подальше ведення національної інформаційної платформи лісового сектору сприятиме розробці та впровадженню індикаторів сталого управління лісами, цілей та задач Сталого розвитку до 2030 року, що стосуються біорізноманіття лісів та екосистем, веденню якісного моніторингу лісового сектору країни та прийняття відповідних рішень на державному рівні управління.

Список використаних джерел

1. Statistical requirements compendium. 2019. pp. 123-124.
2. Joint Forest Sector Questionnaire definitions and JFSQ questionnaire, Eurostat, UNECE, FAO, ITTO, 2016. Retrieved from: <https://www.unece.org/forests/fpamr2016-annex.html>.
3. Eurostat: European Framework for Integrated Environmental and Economic Accounting for Forests (IEEAF), Luxembourg: Office for Official Publications of the European Communities, 2002.
4. Лісовий кодекс України від 21.01.1994 № 3852-XII. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/3852-12/page>.
5. Про охорону навколишнього природного середовища: Закон України від 26.06.1991 № 1264-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1264-12/paran497#n497>.
6. Про природно-заповідний фонд України: Закон України від 16.06.1992 № 2456-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2456-12#Text>.
7. Про державну статистику: Закон України від 17.09.1992 № 2614-XII. URL: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/2614-12>.

8. Глосарій до плану статистичногоспостереження, затверджений наказом Держкомстатувід 29.12.2009 № 498. URL: http://ukrstat.gov.ua/metod_polog/glos.htm.

9. Закон України «Про Митний тариф України» від 04.06.2020 № 674-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/674-20#Text>.

10. FAO Contribution to the Harmonized System 2017. Retrieved from: <https://unstats.un.org/unsd/classifications/expertgroup/egm2015/ac289-15.PDF>.

11. Shared Environmental Information System (SEIS). Retrieved from: <https://www.eea.europa.eu/about-us/what/shared-environmental-information-system-1>.

Козлов Валерій Володимирович,
кандидат технічних наук, доцент,
доцент кафедри комп'ютерних наук
та інформаційних систем,
Київський національний торговельно-економічний
університет;

Томашевська Тетяна Володимирівна,
кандидат технічних наук, доцент,
доцент кафедри економіко-математичних дисциплін
та інформаційних технологій,
Національна академія статистики, обліку та аудиту;

Кузнєцов Микола Іванович,
кандидат технічних наук, старший науковий співробітник,
доцент кафедри інтелектуальних управляючих
та обчислювальних систем,
Університет Державної фіскальної служби України

ЦИФРОВА ЕКОНОМІКА: ПЕРЕДУМОВИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ

Цифрова економіка (англ. Digital economy) – економіка, що базується на цифрових комп'ютерних технологіях. Цифрову економіку також іноді називають інтернет-економікою, новою економікою, або веб-економікою. Все частіше «цифрова економіка» переплітається з традиційною економікою, роблячи чітке розмежування між цими поняттями складнішим. Під цифровою економікою розуміють виробництво, продажі і постачання продуктів через комп'ютерні мережі [1, с. 161; 2, с. 1].

Поняття економіки, заснованої на знаннях, або інтелектуальної економіки, яке отримало в останні роки поширення у світовій економічній літературі, відображає визнання того, що наукові знання безпосередньо визначають параметри економічного зростання, створюючи основу для інновацій і формування кваліфікованої робочої сили. На частку наукомістких галузей обробної промисловості і сфери послуг нині приходиться в середньому більше половини ВВП провідних індустріальних країн; саме ці галузі відрізняються найбільш високими темпами зростання обсягів виробництва, зайнятості,

інвестицій, зовнішньоторговельного обороту. Досягнення науки і техніки виступають ключовим фактором поліпшення якості продукції та послуг; економії трудових і матеріальних витрат, збільшення продуктивності праці, вдосконалення організації виробництва.

Все це в кінцевому рахунку зумовлює конкурентоспроможність підприємств і продукції, що випускається ними на внутрішньому і світовому ринках [3, с. 54].

За своїми властивостями цифрова економіка носить глобальний характер і є основою формування і розвитку інформаційного суспільства. В умовах інформаційного суспільства процеси кодування і декодування науково-економічної інформації досягають такого рівня, при якому спостерігається щорічне подвоєння обсягу знань. У зв'язку з цим для того, щоб встигнути засвоїти наростаючий обсяг інформації і не відстати від темпів сучасного науково-технологічного та економічного життя, людині-фахівцю необхідно мати можливість безперервного оновлення своїх знань. Така можливість перетворюється в реальність, якщо проведені в життя основні принципи інформатизації, є досить висока інформаційна культура і розвинений розгалужений ринок інформаційних послуг.

Наступ нової цифрової економіки на позиції старої промислової економіки свідчить про закономірний, природно-історичний і об'єктивно неминучий процес. При всьому різноманітті класифікацій економік їх історично і логічно можна умовно і укрупнено розділити на хліборобську, промислову, інформаційну, а також традиційно змішані перехідні форми між ними. Вони між собою відрізняються тим, що критичним ресурсом першої є *земля*, другої - *енергія*, третьої - *людина і інформація*. Відповідно і паралельно з цим історія знає умовну трьохвидову об'єктивізацію суб'єктивної інформації: письмову, друковану та комп'ютерну [4, с. 49]. Ось так історично, через насичення відтворювальних фаз господарських процесів доцільною інформацією і інформаційною діяльністю формувалися і формуються умови переходу до цифрової економіки.

Змінилися характер і зміст суспільної праці. Остання перетворився в інформаційну діяльність. Така діяльність носить глибокий рутинно-творчий суперечливий характер: з одного боку, вона суто індивідуальна, а з іншого боку, глобально-масова та громадська. Глибока індивідуальність визначається так званою «роботою на дому», або індивідуальною інформаційною діяльністю в електронному телекомунікаційному котеджі. Насправді ж індивід, працюючи, або, точніше, займаючись інформаційною діяльністю, спілкується з усім світом. Та й сучасну фірму треба уявляти не інакше, як організовану і самоорганізовану корпорацію знань. У насиченому інформаційному середовищі виживають фірми, які інтенсивно займаються інноваційною діяльністю. Тим самим прискорюється накопичення і оновлення знань, формується єдина глобальна соціопланетарна пам'ять і, розширюючись, заглиблюючись, інтенсивно розвиваються різні види інтелектуальної форми власності.

Ці фактори, що посилюють інтеграцію розглянутих видів діяльності, дозволяють по-новому поглянути на їх сукупність. Наприклад, інформаційні

системи, програмні засоби, нові моделі обчислювальної техніки, результати наукових досліджень і розробок визначають високу наукоємність продукції індустрії інформації. З іншого боку, вдосконалення методів наукового пізнання і організації управління наукою передбачає використання інформаційних технологій, що утворюють універсальний технологічний базис всіх видів інтелектуальної діяльності. У зв'язку з формуванням їх матеріально-технічної бази виділяються галузі з виробництва відповідних засобів виробництва. Йдеться в першу чергу про наукове приладобудування, виробництво засобів обчислювальної техніки, її технічне обслуговування і програмне забезпечення.

З'явилися також спеціалізовані професійні групи, пов'язані з обслуговуванням обчислювальної техніки і процесів обробки інформації (оператори, програмісти, системні аналітики та проектувальники тощо), наданням консультативних, науково-інформаційних та інших послуг подібного роду. Поряд з цим вчені самі все активніше займаються консультуванням, виконанням інформаційно-обчислювальних робіт.

Як видається, питання про місце науки та інших видів інтелектуальної діяльності в структурі економіки повинно розглядатися в контексті так званої розширювальної концепції продуктивної праці, що виходить із того, що галузі послуг беруть участь поряд з галузями матеріального виробництва в створенні національного доходу і будуть визначати «обличчя» економіки інформаційного суспільства.

Інформаційна індустрія, індустрія виробництва, збору, поширення і передачі всіх видів інформації, – галузь світової економіки що найбільш динамічно розвивається: її зростання становить 7,8% в рік. Роль і місце інформаційної індустрії не обмежується тільки прямим внеском в валовий внутрішній продукт:

– прогрес і розвиток всіх секторів економіки безпосередньо пов'язані з розвитком інформаційної індустрії, оскільки приріст національного доходу в розвинених країнах на 60% забезпечується новими технологіями (інноваційним потенціалом), на 10% працею, на 15% капіталом і на 15% природними ресурсами;

– експортний потенціал, конкурентоспроможність продукції, створення нових робочих місць безпосередньо залежать від розвитку інформаційної інфраструктури;

– головне багатство будь-якого суспільства це людина. Рівень життя, освіти, культури будь-якого члена суспільства залежить від можливості отримання і обробки інформації. Традиційні джерела знань (книги, періодичні видання), культурна і розважальна інформація (преса, радіо, телебачення), засоби спілкування (телефон) зливаються в єдине інформаційне середовище, за допомогою якого людина отримує доступ до неосяжних ресурсів цифрової інформації, що представляє собою як тексти, так і аудіо-, відео-, графічну та мультимедійну інформацію. Це ж середовище використовується і для обміну і поширення інформації;

– сучасна інформаційна інфраструктура надає невідомі раніше можливості з дистанційної освіти, медичного обслуговування, роботи на дому, створюючи якісно новий спосіб життя;

– інформаційна інфраструктура та інформаційні технології дозволять якісно змінити функціонування органів державної влади і управління всіх рівнів шляхом:

- підвищення ефективності роботи держапарату (автоматизація документообігу, впровадження телематичних служб - електронної пошти, факсимільного зв'язку, відеоконференцій і т. п.);
- забезпечення всією необхідною для прийняття управлінських рішень інформацією;
- забезпечення оперативного зв'язку між управлінськими структурами і громадськістю (з одного боку, діяльність державних органів стає більш «прозорою» для громадськості, з іншого боку, з'являється можливість для оперативного врахування громадської думки та впливу на неї, в тому числі за окремими верствами і категоріями населення).

Цифрова економіка досліджує структуру ринку знань, інформаційних компонентів і комплексів; економічні процеси, пов'язані з феноменом інформаційних ресурсів, які виступають як субститут економічних ресурсів. У ній досліджуються нові можливості нормативного управління з використанням попередньо сформованих інформаційних ресурсів та інформаційного управління.

У цифровій економіці здійснюються процеси моделювання і вибору раціональних схем обміну та взаємної заміщення інформаційних і економічних ресурсів, досліджуються можливості і поведінка виробника інформаційних ресурсів та їх корисність для споживання, організуються взаємопов'язані процеси раціонального поєднання натурального, експертного та математичного моделювання проблемних ситуацій.

Технологія ринку інформаційних компонентів і комплексів знань як об'єктів цифрової економіки, вплив інформаційних ресурсів як субститут економічних ресурсів на процеси мультиплікації і акселерації визначають можливості раціонального управління економікою на основі поділу нормативних і інформаційних технологій в системах управління та їх інтеграції [5, с. 123].

Таким чином, можна констатувати, що феномен виникнення цифрової економіки призводить до перетворення інформаційного ресурсу в основне джерело доданої вартості, появи на цій основі можливостей для забезпечення інтенсивного характеру економічного розвитку, заснованого на низьковитратних технологіях, в тому числі інформаційних технологіях управління.

Цифрова економіка – потужний системоутворюючий фактор соціально-економічного розвитку, джерело високоліквідного запасу і гарантія політичної стабільності в суспільстві.

На закінчення можна констатувати, що країни пострадянського простору в області цифрової економіки відстали від передових країн. У них склалася парадоксальна економічна ситуація, а саме: при надлишку застарілих потоків інформації відчувається інформаційний голод на новітні потоки. Для подолання

інформаційного відставання уряди цих країн шляхом державного регулювання роблять спроби ліквідувати такий розрив.

Список використаних джерел

1. До питання сучасних поглядів на цифрову економіку в Україні. *Нові джерела та методи поширення даних у статистиці: матеріали XVII Міжнародної науково-практичної конференції з нагоди Дня працівників статистики, 6 грудня 2019 р. Київ: «Інформаційно-аналітичне агентство», 2019. 224 с. С. 161 – 165.*

2. Вікіпедія. Вільна енциклопедія. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%A6%D0%B8%D1%84%D1%80%D0%BE%D0%B2%D0%B0_%D0%B5%D0%BA%D0%BE%D0%BD%D0%BE%D0%BC%D1%96%D0%BA%D0%B0. (дата звернення: 02.10.2020).

3. Гохберг Л. Интеллектуальная деятельность – основа экономики информационного общества. *Человек и труд. 2001. № 2.*

4. Садыков Т. У. Основы теории информационной экономики: Вестник КазГУ (Серия экономическая). Алматы. 1998. № 10.

5. Гринберг А. С., Лукьянец В. Г. Тимошек Л. Е. Информационные технологии моделирования процессов управления экономикой. Часть VII. Информационная экономика и информационные ресурсы управления: Учеб. пособие. Минск: Академия управления при Президенте Республики Беларусь, 2000.

*Матвійченко Олександр Сергійович,
здобувач,*

*Науково-дослідний центр індустріальних проблем розвитку
Національної академії наук України*

ЗНАЧЕННЯ ТУМАННИХ ОБЧИСЛЕНЬ В РЕАЛІЗАЦІЇ КОНЦЕПЦІЇ ІНДУСТРІЯ 4.0

Хмарні технології стали невід'ємною частиною архітектури сучасних бізнес-процесів. Можливості залучення віддалених обчислювальних ресурсів, а також технічні можливості використання програмного забезпечення: збір, аналіз та обробка, зберігання даних на географічно віддалених серверах сприяли виникненню нової бізнес-моделі. Все це дозволяє скоротити витрати на обчислювальні потужності та їх обслуговування. Використання Хмарних технологій дозволяє оптимізувати бізнес-процеси, що пов'язані із бухгалтерським обліком, аналітикою, рутинними операційними процесами, віддаленого алгоритмізованого або ручного управління пристроями і обладнанням та контролю їх параметрів, що представляє собою, переважно, тип взаємодії людина-машина. Дослідженнями у даному напрямку займалися такі

дослідники як Мороз С. М., Єніна І.І., Нечепуренко Д. С., Venson K. E., Breivold H. P. Chen X., Huang C.

Крім звичного інтерфейсу взаємодії людина-машина розвивалися і форми міжмашинної взаємодії, які втілювалися у таких зразках як термінали безготівкової оплати або системи автоматичного контролю безпеки. Подальший розвиток інформаційно-комунікаційних технологій в напрямку міжмашинної взаємодії значно розширив можливості і сфери їх використання, відокремившись у самостійну концепцію Інтернету речей (Internet of Things). Інтернет речей являє собою ідею фізичної розподіленої обчислювальної системи [1, с. 127]. Дана технологія включає: інтелектуальні компоненти, сенсори, датчики, системи комунікації та технологію машинного навчання, хмарні технології та програмне забезпечення, що обумовлюють її функціонування [2, с. 432]. Під «розподіленою системою» розуміється сукупність об'єднаних мережею компонентів, здатних сумісно вирішувати комплексні задачі із сфери свого застосування та в межах своїх функціональних можливостей. Зокрема, спеціалізованим напрямом розвитку Інтернету речей являється Промисловий Інтернет речей (Industrial Internet of Things), сферою застосування якого є виробничий процес. Залучення у виробничу архітектуру Промислового Інтернету речей дозволить отримати принципово нові моделі його реалізації із глибокою автоматизацією фізичних процесів, здатних працювати без участі людини [3, с. 1].

Модель організації виробничого процесу, як ланки ланцюга створення вартості, наразі знаходиться в процесі докорінного перетворення [4, с. 12] який знаходиться під впливом можливостей, що надають нові технологічні концепції. За масштабами та наслідками для світової економіки його характеризують як Четверту промислову революцію [5, с. 91]. Ключовою формою яка вміщує у собі технологічні набутки таким чином, що забезпечує їх синергетичний ефект, та з якою ототожнюють Четверту промислову революцію являється концепція Індустрія 4.0 [6, с. 12]. Вперше концепцію Індустрія 4.0 презентовано у Німеччині в 2011 році як інноваційну стратегію розбудови економіки країни шляхом глибокої імплементації інформаційно-комунікаційних технологій у виробництво, вона набула широкого поширення та загальносвітового значення [7, с. 34]. Концепція Індустрія 4.0 складається із таких технологічних компонентів як Великі дані і аналітика, Автономні роботи, моделювання і симуляція, Адитивні технології, Хмарні технології, Розширена та Доповнена реальності, кібербезпека, Промисловий Інтернет речей, горизонтальна і вертикальна інтеграція, Машинне навчання (штучний інтелект) [8, с. 4], де Промисловому Інтернету речей відводиться центральна роль об'єднання всіх інтелектуальних та фізичних компонентів у систему. У загальному вигляді на підприємстві, що побудовано на основі концепції Індустрії 4.0, сенсори і датчики, встановлені на виробничому обладнанні, збирають дані про сировину, напівфабрикати і готову продукцію, про стан виробництва, які відсилаються на Хмарні сервери де обробляються і аналізуються. На їх підставі генеруються управлінські сигнали, що повертаються на виробництво та задають параметри його роботи. Слід зазначити, що даний процес відбувається без участі людини у

режимі реального часу. Накопичені дані зберігаються для подальшого аналізу та побудови більш ефективних моделей роботи в подальшому.

Отже значно зросте кількість увімкнених у Промисловий Інтернет речей пристроїв, а отже і кількість згенерованих, відправлених, збережених та потребуючих аналізу, в тому числі у режимі реального часу, даних. Наприклад, лише за тиждень роботи нафтової вишки генерують до 500 ГБ даних, а сукупні дані літака, за 30 хвилин польоту складають 10 ТБ, які недоцільно переміщувати на віддалені хмарні сервери, особливо враховуючи що частина цих даних потрібна, в першу чергу, для роботи самої системи і не потребує аналітики у хмарних центрах [9, с. 2]. Зростаюча кількість даних збільшить вимоги до якості і пропускної здатності інтернет з'єднання, об'ємів фізичної пам'яті та обчислювальних можливостей серверів, що призведе до їх здороження та зниження ефективності роботи. Крім того швидкість відгуку хмарних сервісів може сягати хвилин, днів, або навіть тижнів, що пов'язано із багатьма параметрами як то швидкість з'єднання, обчислювальні можливості, алгоритми обробки даних та географічне віддалення [9, с. 4]. Окрім обмежень можливостей цифровізації швидкістю росту параметрів мережевого підключення і хмарних сервісів, дані обмеження можуть призвести до збоїв у роботі виробництва або навіть до загроз його функціонування. Як було описано раніше, модель функціонування виробництва у парадигмі Індустрії 4.0 передбачає контроль його параметрів у режимі реального часу. Для реалізації більшості виробничих процесів швидкість взаємодії вузлів виробничих ліній має не перевищувати мілісекунд [10, с. 2]. Затримка отримання керуючих сигналів від хмарного керуючого сервісу може призвести до поломки або зупинки обладнання, випуску браку, втрати контролю над процесами, що особливо критично для контролю енергії, як то пара під тиском або газ, що може створити загрозу для життя і здоров'я людей. Загалом централізація взаємодії фізичних і інтелектуальних компонентів виробничої системи через віддалені сервери може спричинити перепону для впровадження концепції Індустрія 4.0, зменшити гнучкість моделей цифровізації виробництва, глибини автоматизації процесів.

Рішенням даної проблеми може слугувати технологічна концепція Туманних обчислень (Fog computing). Вперше данна концепція зустрічається в роботі Джонатана Нумхаузера, яку він презентував у 2012 році [11, с. 121]. Дана концепція реалізує ідею прямого зв'язку елементів мережі між собою, а не через централізовані сервери та можливість збору, аналізу і зберігання даних в межах, наприклад локальної мережі корпоративного Інтранету, відбираючи дані, що передаються на віддалені хмарні сервери, обмежуючи їх лише необхідними. Дана система може забезпечувати операційне управління процесами компонентів Промислового Інтернету речей та забезпечувати операційний аналіз в межах мілісекунд [8, с. 4], що вміщує в свій функціонал усі можливості Штучного інтелекту та обробки Великих даних [9, с. 6]. Всередині туманної мережі, дані, що генерують її елементи, можуть слугувати інформацією для інших елементів, забезпечуючи пряме міжмашинну взаємодію.

Окрім вирішення означених раніше проблем технологія Туманних обчислень надає більшої гнучкості у проектуванні архітектур різних виробництв, у створенні більш оптимальних виробничих рішень для різних масштабів і типів виробничої діяльності. Отже технологічна концепція Туманних обчислень має важливе значення для впровадження концепції Індустрія 4.0. Для задач практичної реалізації концепції вона, подекуди, має критичне значення безпечного, безперебійного і ефективного функціонування виробництв. Крім того використання можливостей Туманних технологій дозволяє гнучко розробляти і проектувати ефективні моделі для різних типів і виробничих задач. Таким чином включення даної технології до концепції Індустрія 4.0, її всебічний аналіз та опрацювання у взаємодії з іншими елементами, побудова моделей функціонування виробництва із її використанням являється важливою складовою розвитку, поширенню і впровадженню даної концепції у світі, та дозволить уникнути низку перепон і обмежень. Необхідно враховувати дану технологію при побудові національних стратегій впровадження Індустрії 4.0 та при розробці локальних адаптованих виробничих моделей для підприємств, галузей, кластерів.

Список використаних джерел

1. Дугінець Г. В. Концепція «інтернет речей» у глобальному виробництві: досвід для України. *Економіка і регіон: науковий вісник*. 2018. № 1 (68). С. 127–133.
2. Lee I., Lee K. (2015). The Internet of Things (IoT): Applications, investments, and challenges for enterprises. *Business Horizons*, 58, 4, pp. 431–440.
3. Roy G. (2017). Perry. Industrial internet of things. *International Journal of Advances in Scientific Research and Engineering*. pp. 1–5.
4. Шваб К. Четвертая промышленная революция. Эксмо, 2016. 138 с.
5. Xu M., David J. M., Kim S. H. (2018). The Fourth Industrial Revolution: Opportunities and Challenges. *International Journal of Financial Research*. Bun. 9, № 2. P. 90.
6. Шваб К. Четвертая промышленная революция. Эксмо, 2016. 138 с.
7. Скіцько В. І. Індустрія 4.0 як промислове виробництво майбутнього. *Інвестиції: практика та досвід*. 2016. № 5. С. 33–40.
8. Рюссманн М., Лоренц М., Герберт Ф., Вальднер М., Юстус Я., Энгель П., Харниш М. «Индустрия 4.0». Будущее производительности и роста в промышленности. The Boston Consulting Group. 2015.
9. Fog Computing and the Internet of Things: Extend the Cloud to Where the Things Are. CISCO. 2015. Retrieved from: https://www.cisco.com/c/dam/en_us/solutions/trends/iot/docs/computing-overview.pdf (дата звернення: 10.09.2020).
10. Chiang M., Zhang T. (2016). Fog and IoT: An Overview of Research Opportunities. *IEEE Internet of Things Journal*. Bun. 3, № 6. pp. 854–864.
11. Jonathan Bar-Magen Numhauser. Fog Computing- Introduction to a new Cloud evolution. *Proceedings from the CIES III Congress. Universidad de Alcala*. 2012. pp. 111–127.

*Мотузка Олена Миколаївна,
кандидат економічних наук,
доцент кафедри економіки та менеджменту
зовнішньоекономічної діяльності,
Національна академія статистики, обліку та аудиту*

СТАТИСТИЧНА ОЦІНКА ОБЛІКУ ВИКОРИСТАННЯ ВОДНИХ РЕСУРСІВ В УКРАЇНІ

Вихід на траєкторію сталого еколого-економічного зростання та забезпечення підвищення рівня життя населення було і залишається одним із пріоритетів державної політики України.

Охорона та ефективне використання водних ресурсів в комплексі з раціональним використання природних ресурсів, а також забезпечення екологічної безпеки життєдіяльності людини є невід'ємною умовою сталого економічного та соціального розвитку України.

З цією метою Україна здійснює на своїй території екологічну політику, спрямовану на збереження безпечного для існування живої і неживої природи навколишнього середовища, захисту життя і здоров'я населення від негативного впливу, зумовленого забрудненням навколишнього природного середовища, досягнення гармонійної взаємодії суспільства і природи, охорону, раціональне використання і відтворення природних ресурсів, зокрема водних.

Водні ресурси, а також широкий спектр послуг, які вони надають, підтримує скорочення бідності, економічне зростання та стійкість довкілля. Вода є основною змінною для життя на землі, і якщо ми не забезпечимо ефективне використання та управління водними ресурсами в рамках наших перспективних планів розвитку і дій, ми не зможемо досягти Цілей сталого розвитку, до глобального процесу забезпечення яких приєдналася Україна [1].

Відповідно до статті 25 Водного кодексу України державний облік водокористування ведеться з метою систематизації даних про забір та використання вод, скидання зворотних вод та забруднюючих речовин, наявність систем оборотного водопостачання та їх потужність, а також про діючі системи очищення стічних вод та їх ефективність [2].

Державний облік водокористування здійснюється шляхом подання водокористувачами звітів про використання води за формою № 2ТП-водгосп (річна) відповідно до Порядку ведення державного обліку водокористування [3].

Звіти подаються до Держводагентства через організації, що належать до сфери управління Держводагентства, за місцем здійснення водокористування [4].

У 2018 році із природних водних об'єктів забрано 11296 млн.куб м води та використано 7363 млн.куб.м водних ресурсів [5].

З огляду на це в Україні під час адаптації Цілей сталого розвитку з урахуванням українського контексту побудована основа для ефективної системи моніторингу – визначені національні індикатори досягнення цілей. Питання водних ресурсів знайшло відображення в національних Цілях сталого розвитку 6 «Чиста вода та належні санітарні умови» Глибокий аналіз їх

динаміки та причин, що її зумовлюють, дозволить приймати необхідні рішення з коригування економічної політики.

В системі природно-економічного обліку визначені три сукупних показника з водних ресурсів, решта сукупних величин і показників може бути складена за допомогою даних, що містяться в фізичних таблицях ресурсів і використання для водних ресурсів, з відмінностями у включених в них і виключених з них елементів, виходячи з того, які питання представляють інтерес.

Валові витрати води відображають загальний обсяг води, яка забирається з навколишнього середовища або імпортується. Тому даний показник слугуватиме індикатором тиску на навколишнє середовище (або навколишнє середовище інших країн) в результаті подачі води. Що стосується записів, що містяться в фізичних таблицях ресурсів і використання для водних ресурсів, то вони дорівнюють загальному обсягу забраної води плюс імпорт води. Для аналітичних цілей цей показник може бути корисний в плані розбивки валових витрат води за джерелами (наприклад, поверхневі, підземні, ґрунтові води або інші джерела, включаючи опади і морську воду). Валові витрати води також можна вимірювати з розбивкою по галузях.

Чисте внутрішнє використання води робить основний акцент на використанні води одиницями-резидентами. Цей сукупний показник виключає потоки води між економічними одиницями, а також віднімає весь експорт води. Найчіткіше він визначається як сума обсягу всіх потоків зворотних вод, що надійшли в навколишнє середовище, плюс обсяг випаровування, а також обсяг води, що входить до складу продуктів. Чисте внутрішнє використання води можна складати для окремих галузей і домашніх господарств. У разі, коли обсяги експорту та імпорту води відносно невеликі, на національному рівні буде лише незначна різниця між валовими витратами води і чистим внутрішнім використанням води.

Третім основним сукупним показником є обсяг кінцевого використання води (як правило, визначається в статистиці водних ресурсів як «споживання води»). Обсяг кінцевого використання води є основним показником навантаження на навколишнє середовище стосовно води, оскільки він враховує той факт, що значна частка води, яка забирається, повертається в навколишнє середовище і, отже, може бути повторно забрана. Обсяг кінцевого використання води дорівнює сумі обсягів випаровування води, включеної до складу виробленої продукції, і відображає кількість води, яка більше недоступна для використання [6].

Слід зазначити, що описані сукупні величини і показники не охоплюють всі зміни в запасах води у внутрішніх водних ресурсах.

Рахунки обліку активів для водних ресурсів роблять основний акцент на притоці води на поверхню суші і в надра і відтоку води з поверхні землі і з надр, а також на місці призначення цих потоків. У поєднанні з інформацією про водокористування в руслах річок (наприклад, риборозведення та руслових гідроелектростанціях), сезонними коливаннями потоків води і іншими факторами такий акцент дозволяє оцінити наявність води для задоволення

потреб економіки та наскільки ці вимоги узгоджуються з довгостроковою стійкістю водопостачання.

Самі рахунки обліку активів дають інформацію про запаси води на початок і кінець звітного періоду в штучних водосховищах, озерах або річках, або про запаси у вигляді підземних або ґрунтових вод. Потім в рахунках відображаються потоки води в міру її забору, споживання, поповнення за рахунок опадів або зміни запасів за рахунок потоків в інші країни і з інших країн та води, що підлягає поверненню в море.

Особливо складним завданням є вимір запасів води в вартісному вираженні. Основна проблема полягає в тому, що історично вода часто надається безкоштовно в якості суспільного блага, поставляється за ціною нижче собівартості з метою підтримки сільськогосподарського виробництва або поставляється за фіксованим тарифом, оскільки вважається, що дефіциту води бути не може. Внаслідок цього ціна води, як правило, пов'язується з фіксованими інфраструктурними витратами на збір і транспортування води до точок призначення, а не з фактичним обсягом використовуваної води, який може суттєво варіюватися.

З огляду на цю ситуацію, стандартні підходи до вартісної оцінки активів навколишнього середовища, і зокрема методика чистої приведеної вартості, не працюють, оскільки отримувана таким чином ресурсна рента у відповідності зі стандартними визначеннями має негативну величину.

Статистика водних ресурсів може надавати дані для цілей управління водними ресурсами на багатьох географічних рівнях, починаючи від місцевого рівня і рівня річкових басейнів і до національного і міжнародного рівня.

Вибір просторової прив'язки для складання рахунків обліку водних ресурсів в кінцевому рахунку залежить від типу необхідних користувачам даних і ресурсів, наявних в укладачів даних. Вибір просторового масштабу відіграє важливу роль, оскільки в країнах з-за їх географічного розташування можуть спостерігатися значні відмінності в наявності води (наприклад, області дуже високого або дуже низького рівня опадів), при цьому зведені національні дані можуть не точно відображати проблеми, що стоять перед окремими країнами та регіонами.

При об'єднанні або зборі даних статистики водних ресурсів велике значення має приведення у відповідність облікових періодів для різних елементів даних. У статистиці водних ресурсів і в економічній статистиці рекомендованим часовим посиленням є календарний рік. Однак на практиці можуть бути відсутні дані з водних ресурсів і економічні дані з розбивкою по календарним рокам. Наприклад, для національних рахунків багато країн використовують фінансовий рік, а для цілей статистики водних ресурсів вони можуть використовувати гідрологічний рік. Фінансовий і гідрологічний роки можуть як збігатися з календарним роком, так і відрізнятися від нього. Також слід зазначити, що в деяких випадках високі сезонні коливання в співвідношенні між попитом і пропозицією води можуть означати, що річні дані (або з фінансового, або з гідрологічному року) будуть недостатніми, і замість них будуть потрібні дані за періодами року.

Для забезпечення моніторингу та якісного обліку водних ресурсів необхідно запровадження системи еколого-економічного обліку, який відображатиме реальний стан справ в галузі.

Список використаних джерел

1. Про Цілі сталого розвитку України на період до 2030 року: Указ Президента України від 30 вересня 2019 року № 722/2019. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/213/95-%D0%B2%D1%80#Text>.
2. Водний кодекс України: Закон України від 06.06.2010 р. № 213/95-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/213/95-%D0%B2%D1%80#Text>.
3. Про затвердження Порядку ведення державного обліку водокористування: Наказ Міністерства екології та природних ресурсів України від 16.03.2015 № 78. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0382-15#Text>.
4. Державний облік природокористування. URL: <https://www.davr.gov.ua/derzhavnij-oblik-vodokoristuvannya>.
5. Загальні показники використання водних ресурсів України. URL: <https://data.gov.ua/dataset/2054e342-fd89-4419-b130-685a9d042990>
6. Central base Natural Systems economic accounting, 2012. (2017). unstats.un.org. Retrieved from: https://unstats.un.org/unsd/envaccounting/seeaRev/CF_trans/SEEA_CF_Final_ru.pdf

*Сіницький Микола Євгенович,
кандидат фізико-математичних наук, доцент,
доцент кафедри економіко-математичних
дисциплін та інформаційних технологій,
Національна академія статистики, обліку та аудиту*

«ЦИФРОВА ЕКОНОМІКА»: ЩО СТОІТЬ ЗА ЦИМ ПОНЯТТЯМ?

Вже декілька років термін «цифрова економіка» (digital economy) визиває у автора питання. Чому саме «цифрова»? З чисельних публікацій, а тільки на Google Scholar можна знайти більше 400 робіт, в назві яких присутнє це словосполучення, слідує, що за останні п'ять-вісім років відбувся прорив у свідомості в першу чергу економістів та державних діячів, щодо ролі інформаційних технологій (ІТ) в житті країни. Але ж, вже більше 30 років в посібниках пишуть, що світ перейшов від постіндустріального суспільства до інформаційного, тобто до суспільства, в якому ІТ представляють спосіб виробництва й формують нові соціально-економічні відносини. Так що, причина розмноження терміну – в усвідомленні цього факту керівниками держави через суттєве підвищення доходів ІТ-компаній, що заставило говорити про появу нового сектора економіки України (так само й в Росії)? Хоча у розвинутих країнах Заходу цей сектор існує з 50-х років ХХ століття. Думаю, що керівники країн пострадянського простору довгий час недооцінювали (чи не

враховували) внесок ІТ-технологій в економічний розвиток країни радянських часів. Проте, він був і залишається.

Щодо терміну «цифрова економіка», то вважаю його невдалим. Бо йдеться про спосіб представлення інформації в ЕОМ та телекомунікаційних мережах. Адже цифрові ЕОМ працюють на суспільство вже більше півстоліття, і навіть школяру відомо, що вони є основним інструментом ІТ-технологій. Крім того, існують також обчислювальні пристрої аналогового типу, які до речі, не поступаються у швидкодії цифровим, а за здатністю протистояти радіаційним впливам – навіть переважають останніх. А головне – ніхто ніколи не використовував термін «аналогова економіка», хоча певна логіка в цьому була, оскільки аналітична математика в природознавчих і економічних науках, паперові технології документообігу, телефонно-телетайпний зв'язок, аналогове телебачення, традиційні поштові листування та перекази тощо не так давно домінували як інструменти економічних відносин.

Чому ж виник такий термін і який сенс вкладається в нього? По-перше, мається на увазі, що ІТ досягли рівня всеосяжності й контролюють наше життя. Не має сумніву, що заміна людини ЕОМ потрібна, й не тільки для підвищення продуктивності та якості управлінсько-виробничої діяльності в усіх галузях господарства, включаючи керування країною, а й для вирішення кардинальних соціальних проблем, таких як: тіньова економіка, корупція, порушення прав власності, необ'єктивне судочинство, добробут та ін.

По-друге, «цифрова економіка» – це забезпечення сталого інтенсивного розвитку проривних напрямів ІТ: *Big Data*, нейрокомп'ютингу і штучного інтелекту, систем розподіленого реєстру (блок-чейн), квантових технологій, інтернету речей, компонентів робототехніки та сенсорики, бездротового супутникового зв'язку, наносхемотехніки та ін. Саме так, здається, ми розуміємо причини розповсюдження терміну «цифрова економіка» у світі. Проте є краща назва: «ІТ-економіка».

А може за словом «цифрова» сховано інший зміст? В роботі відомого аналітика та лоббіста А. Ю. Бикова [1, с. 13] стверджується, що «цифрова економіка» є невід'ємною частиною «Рейганоміки», і взяла старт з підписання президентом США Р. Рейганом 28.07.1983 указу №12468 «Про створення президентської комісії з промислової конкурентоздатності», який запровадив технологію управління державним боргом США та цінами на біржах цінних паперів і товарних біржах шляхом використання різного роду похідних фінансових інструментів (деривативів). В результаті чисельних біржових спекулятивних операцій сумарна вартість облігацій міністерства фінансів США та акцій й облігацій американських корпорацій, бондів та деривативів, за деякими оцінками, досягла 12000 трильйонів доларів США. Важливо, що одним з головних товарів в цих операціях виступало золото (у фізичній кількості приблизно 100 т.), точніше – ф'ючерси на торгівлю ним. В порівнянні з ціною золота на 15.08.1971 р., коли президент США Р. Ніксон прийняв рішення про припинення обміну паперового долара на золото, що тоді складала в середньому 35 доларів за троїцьку унцію (трималася з 1944 р. до 1971 р.), в результаті такої стратегії ціна золота збільшилася до 1300 доларів за троїцьку унцію. Так з'явилося

«віртуальне золото» на суму біля 64 трильйонів доларів, що відповідає поточному державному боргу США. Гроші на операції з цим «віртуальним золотом» та іншими ЦП друкує Федеральна резервна система США (діє з 1913 р.), тобто основна частина маси доларів в обігу також є «віртуальною» – не забезпеченою фізичним золотом. За всю історію людства було добуто не більше 190000 т. золота, а щорічно тільки в Лондоні продається 1500000 т. Подібне має місце й на інших ринках: металів, зерна, нафти тощо. Всі ці операції обліковуються на балансах компаній й банків та податковими органами відповідно. Суспільство оперує з «пустими» **цифрами**, а не з грошима, підтвердженими товарною масою.

Все стало б на свої місця, якби золото, як до 1971 р., виконувало роль грошей. Недарма, такі економічні монстри, як США та Китай постійно накопичують свої золоті запаси (133000 т. і 20000 т. відповідно [1]). Чи не готується повернення золотого стандарту? Адже саме в умовах його існування, як доводить автор [2, с. 119], банківська система виступає захисником економічної стабільності та збалансованого зростання.

На думку А. Ю. Бикова на «допомогу» «віртуальному золоту» прийшла криптовалюта. Хоча прямих доказів, що ідея була згенерована на Уоллстріт, немає, той факт, що провідні банки США підхопили цю технологію, вказує, що вона їм на руку, бо мабуть, сприяє вирішенню головної задачі – створенню механізму контролю США над світовою фінансовою системою. Й хоча видобуток криптовалют здається спонтанним, а за технологією є обмеженим, відповідні органи здатні направляти цю діяльність для вирішення глобальних задач.

Криптовалюта – це виключно цифровий інструмент, що не має товарної бази, і може підтримувати обіг «віртуального золота». Як пише автор [1, с. 15], – «те, що ми бачимо під назвою «біткоїн», є не що інше, як тренування до повернення золота як американської криптовалюти».

Однією з «рушійних сил» цифрової економіки можна вважати підвищення швидкодії сучасних комп'ютерів. У [1, с. 10] описаний випадок, коли швидкодія дозволила випереджати конкурентів у біржовій «грі» щодо встановлення ціни на золото. Не питання – хто технологічно сильніший, той контролює світову економіку.

В цьому плані не можна обійти увагою квантову інформатику. Довгий час дослідження в цій області вважались чисто теоретичними, а сьогодні *Google*, *Apple* та *IBM* вже створили квантові чіпи, й не за горами той час, коли швидкодія ЕОМ підвищиться на 2-3 порядки. Можливо, це знищить криптовалюти, а можливо – надасть поштовх до створення нових фінансових інструментів. Так, який сенс вкладають в поняття «цифрова економіка»: маніпуляцію цифрами чи удосконалення й перебудову економіки на основі ІТ-технологій?

«Цифрова економіка», як відомо, породила «силиконову долину». Саме при Р. Рейгані США почали інвестувати у розвиток ІТ-технологій шалені гроші, була сформована правова база «цифрової економіки», проте сам термін з'явився лише у 1995 р. Його запропонував інформатик Ніколас Негропonte (МТІ) для роз'яснення колегам переваг нової економіки в порівнянні зі старою в зв'язку з інтенсивним розвитком інформаційно-комунікаційних технологій. Таким чином, наше розуміння терміну «цифрової економіки» співпадає з авторським. Але, чи бачив

автор цього терміну, що став таким популярним, усі аспекти даної доктрини?

Роздуми, подані вище, з'явилися в процесі роботи над НДР з реєстраційним номером 0118U006677, 01.01.2019–31.12.2022.

Список використаних джерел

1. Быков А.Ю. Цифровая экономика и будущее золотого стандарта. Очерки по истории мировой цифровой экономики. Москва: Проспект, 2019. 228 с.

2. Рэнд А. Капитализм. Незнакомый идеал.; С добавлением статей Натаниэля Брандена, Алана Гринспена и Роберта Хессена; Пер. с англ., Москва: Альпина Паблицерз, 2011. 422 с.

Чугаєвська Світлана Володимирівна,

кандидат економічних наук,

доцент кафедри математичного аналізу,

бізнес-аналізу та статистики;

Герасимчук Катерина Віталіївна,

студентка,

спеціальність «Статистика»;

Державний університет імені Івана Франка

ПОБУДОВА РЕГРЕСІЙНИХ МОДЕЛЕЙ В ЕКОНОМІЦІ ТА СТАТИСТИЦІ

Регресійний аналіз виступає одним із найскладніших та найвідповідальніших розділів статистичного моделювання в сучасних суспільно-економічних дослідженнях. Він дає змогу на основі апроксимації вихідних даних побудувати математичну лінію регресії, яка з великим ступенем точності наближається до вибіркового значення результативної ознаки. Поряд з цим з'являється можливість перенести результати вибіркового дослідження на генеральну сукупність та здійснити прогнозування даного показника за очікуваними (плановими) значеннями факторних ознак.

Значну увагу методам регресійного аналізу приділяється українськими та зарубіжними вченими. Зокрема, Р.М. Лінтнарівич пропонує застосовувати широкий комплекс регресійних моделей для вирішення економічних задач, наголошує на актуальності розв'язання систем лінійних рівнянь, а також широко застосовує поліноміальні моделі [3, с.40-73]. Рогальський Ф.Б., Курилович Я.Є., Цокурєнко А.А. наголошують на математичному підґрунті даного методу [4, 5]. Александров В.В., Алексєєв О.І., Горський Н.Д. пропонують для вирішення регресійних задач застосування сучасних комп'ютерних програм [1, с. 2]

Результати досліджень. Регресійний аналіз (англ. Regression analysis) передбачає визначення відокремленого і спільного впливу факторів на результативну ознаку та кількісної оцінки цього впливу шляхом використання

відповідних критеріїв. Даний метод реалізується на основі побудованого рівняння регресії і визначає внесок кожної незалежної змінної у варіацію досліджуваної (прогнозованої) залежної змінної величини [0, с. 3].

Регресія може бути представлена у вигляді суми невинадкової і випадкової складових.

$$y = f(x) + v, \quad (1)$$

де f – функція регресійної залежності, а v – адитивна випадкова величина з нульовим математичним сподіванням.

Завданнями знаходження регресійної моделі є побудова вибірки – множини значень факторної ознаки (ознак) $\{x_1, \dots, x_N | x \in R^M\}$, які є вільними змінними і множини результативної ознаки $\{y_1, \dots, y_N | y \in R\}$ відповідних їм значень залежної змінної. Ці безлічі позначаються як D , безліч вихідних даних $\{(x, y)_i\}$. Задана регресійна модель $f(w, x)$ залежить від параметрів $w \in R$ і вільних змінних x . При розв'язанні регресійних задач потрібно знайти найбільш ймовірні параметри \bar{w} ;

$$\bar{w} = \operatorname{argmax}_p(y|x, w, f) = p(D|w, f), w \in R^W. \quad (2)$$

Функція ймовірності залежить від гіпотези породження даних і задається байєсовським висновком або методом найбільшої правдоподібності [0, 25].

Регресійний аналіз не можна використовувати для визначення наявності зв'язку між змінними, оскільки наявність такого зв'язку і є передумовою для застосування даного статистичного методу. Регресійна модель $f(w, x)$ – це параметричне сімейство функцій, що задає відображення: $f: W * X \rightarrow Y$, де $w \in W$ – простір параметрів, $x \in X$ – простір вільних змінних, Y – простір залежних змінних.

Безумовно, теоретичним базисом регресійного аналізу виступає математичний апарат, який дає змогу за допомогою методів апроксимації підібрати таку лінію, яка б найближче проходила через сукупність фактичних значень. Проведений порівняльний аналіз особливостей застосування математичних і регресійних моделей, дає підставу сформулювати висновок, що кожна із них має бути застосованою на практиці, в залежності від окремих умов функціонування (табл.).

Таблиця

Порівняльний аналіз математичних та регресійних моделей

Особливості побудови:	
математичної моделі	регресійної моделі
1. Математична модель передбачає участь аналітики в конструюванні функції, яка опитує деяку відому закономірність	1. Регресійна модель об'єднує широкий клас універсальних функцій, які описують деяку суспільно-економічну закономірність.
2. Математична модель пояснюється в рамках досліджуваної закономірності.	2. При цьому для побудови моделі в основному використовуються вимірювані дані, а не знання властивостей досліджуваної закономірності.

математичної моделі	регресійної моделі
3. При побудові математичної моделі спочатку створюється параметричне сімейство функцій, потім виконується ідентифікація моделі знаходження її параметрів.	3. Регресійна модель часто не тільки описовою, але більш точною.
4. Відома функціональна залежність пояснюючої змінної відгуку.	4. Знаходження параметрів регресійної моделі називається навчанням моделі.

Джерело: адаптовано за даними [3].

В суспільно-економічних дослідженнях все більше використовуються регресійні моделі, де вибірка формується за даними матеріалів звітності суб'єктів господарювання чи шляхом обробки даних опитувань різних груп населення. Метою регресійного аналізу є:

- визначення ступеня детермінованості варіації залежної змінної незалежними змінними;
- математична інтерпретація значення залежної змінної за допомогою незалежної факторної ознаки (ознак);
- визначення внеску окремих незалежних змінних у варіацію результативного показника;
- прогнозування результативного показника на перспективу та визначення його інтервальних значень із заданим рівнем надійної ймовірності.

Основним завданням регресійного аналізу є визначення впливу факторних ознак на результативний фактор (в абсолютних значеннях). Передусім для цього необхідно підібрати та обґрунтувати рівняння зв'язку, що відповідає характеру аналітичної стохастичної залежності між досліджуваними ознаками. Рівняння регресії описує, як в середньому змінюється результативна ознака (Y_x) під впливом зміни факторних ознак (x_i).

У загальному вигляді рівняння регресії можна представити так:

$$Y_x = f(x_1, x_2, \dots, x_n), \quad (3)$$

де Y_x – залежна змінна величина;

x – незалежні змінні величини (фактори).

Залежно від кількості змінних величин виділяють різні види регресійного аналізу. Якщо результативний фактор завжди один, то змінних може бути як одна, так і декілька. Виходячи з цього, виділяють два види регресійного аналізу: парний (простий) регресійний аналіз і множинний або багатофакторний регресійний аналіз.

Парний регресійний аналіз – вид регресійного аналізу, що включає у себе розгляд однієї незалежної змінної величини, а багатофакторний – відповідно дві величини і більше. Зважаючи на характер зв'язку, в регресійному аналізі можуть використовуватися лінійні та нелінійні функції. Для визначення характеру залежності та, відповідно, побудови рівняння регресії доцільно застосувати графічний метод, порівняння рівнобіжних рядів вихідних даних, табличний метод, побудову кореляційного поля. Зокрема, графічний метод дає

найбільш наочну картину розміщення точок на графіку, завдяки чому можна виявити напрям і вид залежності між досліджуваними показниками: прямолінійна чи криволінійна математична лінія.

За допомогою порівняння рівнобіжних рядів ознак можна спостерігати за рівномірністю їх взаємних змін. Якщо зміна факторної ознаки (x) призводить до відносно рівномірної зміни результативної (Y_x), тоді використовується лінійна функція (наприклад, залежність між обсягом інвестицій у виробництво і рівнем рентабельності) [0, с. 25-30].

Множинний регресійний аналіз дає змогу побудувати математичну лінію, коли кількість факторних ознак дві і більше. Даний метод досліджень має більшу практичну цінність, оскільки при розвитку суспільних процесів кожне явище обумовлено впливом багатьох факторів: економічних, політичних, суспільних, екологічних, природних та ін.

Для обох типів регресійних моделей важливим є застосування математичного апарату на кожному етапі дослідження: як для визначення вибірових параметрів регресійної моделі, так і для статистичної оцінки її якості. Перший етап дає змогу знайти математичний опис даної регресійної моделі, а другий – перевірити її достовірність та застосувати основні результати на практиці (рис. 1).

Рисунок. Етапи організації побудови та здійснення статистичного аналізу регресійної моделі

Джерело: результати власних досліджень.

Метод регресійного аналізу вважається найдосконалішим та найскладнішим у статистичних дослідженнях. Він широко застосовується для аналізу та встановлення рівня і співвідношень вартості продукції. Регресійний аналіз дає можливість обчислювати виробничі функції та вивчати громадську думку. При цьому він виступає в ролі цільової функції параметрів. Метод регресійного аналізу особливо ефективний за умови здійснення розрахунків за допомогою сучасних інформаційних технологій і систем.

Список використаних джерел

1. Александров В. В., Алексеев О. І., Горський Н. Д. Аналіз даних на ЕОМ (на прикладі системи СИТО). Москва: Фінанси і статистика, 1990, 191 с.
2. Блюмин С. Л., Суханов В. Ф., Чеботарьов С. В. Економічний факторний аналіз: монограф.. Липецьк: ЛЕГІ, 2004, 148 с.
3. Літнарівич Р. М. Побудова і дослідження математичної моделі за джерелами експериментальних даних методами регресійного аналізу. навч. посіб., МЕНУ, Рівне, 2011. 140 с.
4. Рогальський Ф. Б., Курилович Я. Є., Цокурєнко А. А. Математичні методи аналізу економічних систем. Книга 1. Київ: Наукова думка, 2001, 435 с.
5. Рогальський Ф. Б., Цокурєнко А. А. Математичні методи аналізу економічних систем. Книга 2. Київ: Наукова думка, 2001, 423 с.

СЕКЦІЯ 5. СОЦІОГУМАНІТАРНІ АСПЕКТИ РОЗВИТКУ ДЕРЖАВИ

*Бараник Зоя Павлівна,
доктор економічних наук, професор;
Гонкало Богдан Сергійович,
аспірант;
Київський національний економічний
університет імені Вадима Гетьмана*

ЗАВДАННЯ СТАТИСТИКИ ЩОДО ІНФОРМАЦІЙНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ УПРАВЛІННЯ СФЕРИ СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ НАСЕЛЕННЯ

У роботі було досліджено завдання статистики щодо формування інформаційного забезпечення управління соціального захисту населення України та основні напрями здійснення державою функції соціального захисту. Вивчено ефективність використання статистичних методів збору, систематизації та обробки інформації в процесі забезпечення державою соціальної підтримки незахищених верст населення. Соціальний захист слабшає з кожним роком, навіть ті люди, які мають роботу та житло не відчують себе у цілковитій безпеці.

Розвинена система соціального захисту населення є невід'ємною складовою соціальної політики держави, головною функцією якої є забезпечення високих стандартів рівня і якості життя населення. Існуючі проблеми системи соціального захисту та неефективні дії механізму фінансування соціального захисту населення України вимагають подальшого теоретичного осмислення.

Статтею 46 Конституції України затверджено, що «Громадяни мають право на соціальний захист, що включає право на забезпечення їх у разі повної, часткової або тимчасової втрати працездатності, втрати годувальника, безробіття з незалежних від них обставин, а також у старості та в інших випадках, передбачених законом» [1]. Соціальний захист населення в цілому – це комплекс державних і суспільних соціально-економічних заходів, що затверджені законодавчо та направлені на підтримку матеріального забезпечення незахищених верств населення в разі відсутності або втрати ними джерел доходу або забезпечення матеріальної підтримки певних категорій населення. Соціальний захист забезпечується у формі соціального забезпечення або соціальної допомоги.

Соціальний захист відбувається через форми соціального забезпечення та надання соціальних послуг деяким категоріям населення. До них можна віднести таку допомогу:

- матеріальне забезпечення економічно активного населення шляхом соціального страхування на випадок безробіття і тимчасової непрацездатності;

- пенсійне забезпечення непрацездатного населення, яке має право на пенсію;
- матеріальна підтримка сімей із дітьми;
- соціальна допомога малозабезпеченим громадянам;
- соціальне обслуговування пенсіонерів, інвалідів і самотніх непрацездатних громадян у будинках-інтернатах і територіальних центрах соціального обслуговування, а також самотніх непрацездатних громадян відділеннями соціальної допомоги вдома;
- компенсації та пільги населенню, що потерпіло від техногенних, екологічних і природних катастроф;
- пільги й гарантії для осіб, які мають статус ветерана війни, праці та військової служби;
- підтримка рівня життя в умовах зростання споживчих цін шляхом періодичного підвищення мінімальних розмірів заробітної плати, пенсії, стипендії та грошової допомоги населенню з мінімальними доходами. [5]

Отримати надійну інформацію щодо стану та розвитку соціального захисту населення можливо тільки шляхом застосування статистичного підходу, який дозволяє не тільки об'єктивно та всебічно проаналізувати та оцінити ефективність заходів соціальної політики держави, але і спроможний сформулювати інформаційно-аналітичне забезпечення управління соціальним захистом населення.

За допомогою методології статистичного дослідження соціального захисту населення формується ґрунтовне інформаційно-аналітичне забезпечення щодо:

- чисельності і структури населення, яке потребує соціального захисту;
- діючої системи соціального захисту і рівні охоплення цією системою різних груп населення;
- розмірів виплат різним категоріям населення, охопленого заходами соціального захисту, і відповідність цих виплат соціальним нормативам споживання.

Список використаних джерел

1. Конституція України. Стаття 46. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>.
2. Москаленко В. В. Сутність соціального захисту та його місце в політиці соціальної держави. *Наукові записки*. 2003.
3. Офіційний сайт Верховної Ради України. URL: <http://www.rada.gov.ua>.
4. Офіційний сайт Державної служби статистики України. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua>
5. Офіційний сайт Міністерства соціальної політики України. URL: <http://www.mlsp.gov.ua>.

*Барвінок Наталія Володимирівна,
викладач кафедри географії та
методики її навчання,
Уманський державний педагогічний
університет імені Павла Тичини*

ВПЛИВ СОЦІОГУМАНІТАРНОЇ СФЕРИ НА ДЕМОГРАФІЧНУ СИТУАЦІЮ В УКРАЇНІ

Упродовж незалежності України чисельність постійного населення України скоротилася більш ніж на 9,5 млн осіб і становить 41,9 млн (37,2 млн – виключно на підконтрольній українській владі території України). Скорочення чисельності населення спричинене трьома факторами: перший – негативний тренд із міграції (емігрують більше, ніж приїжджають назад), другий – це демографічний тренд (смертей більше, ніж народжуваності), третій – окуповані території [7, с.15, 28].

Соціальна та гуманітарна сфери мають неабиякий вплив на формування демографічної ситуації в країні. Адже для приросту населення не останнє місце займає не лише економічне становище, але і рівень освіти, медицини, дозвілля (соціальна сфера) державотворення, розвиток мови, культури, ментальності (гуманітарна сфера) [1].

Соціальна сфера – це така система забезпечення національних програм розвитку суспільства, яка покликана засобами та механізмами соціальної політики створювати умови для реалізації потенціалу людини, соціальної стабільності, соціального миру, високого рівня суспільної соціодинаміки, ефективного забезпечення соціальних потреб, і, насамперед, високого рівня соціальної безпеки. Потрібно зауважити, що гуманітарна сфера є об'єктом гуманітарної політики держави. Це система, що включає в себе єдність об'єктивних і суб'єктивних факторів суспільного життя, що мають на меті створення умов для соціально-гуманітарного розвитку суспільства, соціальної, інтелектуально-духовної безпеки людини і суспільства, реалізацію її соціальних, духовних потреб, формування і збагачення творчого потенціалу особи, всебічну реалізацію її сутнісних сил, соціодинаміку освіти, науки, культури [2, с. 261].

Соціальна сфера містить у собі всі складові, які слугують її відтворенню, функціонуванню й розвитку, а саме: суб'єкти соціальної сфери (індивіди, спільності, суспільство як соціальний організм); підсистеми соціальної сфери (сфери освіти, родини, праці, побуту, соціальна інфраструктура); соціальні інститути й організації, що здійснюють управління соціальною сферою; соціальні зв'язки й відносини між суб'єктами, підсистемами та інститутами; потреби, цінності й норми, що лежать в основі цих відносин; процеси в соціальній сфері [5, с.34].

Функціонування соціальної сфери здійснюється через діяльність конкретних установ соціальної інфраструктури. Соціальна інфраструктура – це

стійка сукупність галузей і видів діяльності, що створюють умови для задоволення потреб людини. Установи та підприємства соціальної інфраструктури (медичні, освітні, побутові, дозвільні тощо) забезпечують взаємодію матеріально-речового середовища та соціальних суб'єктів з метою раціональної організації життєдіяльності людей. Оптимальні процеси в розвитку соціальної сфери пов'язані з активністю її інститутів й організацій, спрямованої на соціальний захист інтересів кожної людини й на забезпечення доступності для членів суспільства його основних ресурсів. Головною функцією соціальної сфери при цьому виступає відтворення й всебічне життєзабезпечення особистості й соціальної спільності. Соціальне відтворення при цьому розуміють як цілеспрямовану соціальну діяльність щодо забезпечення сприятливих умов існування та розвитку соціальної сфери [2, с. 262].

До складових гуманітарної сфери відносять ідеологію державотворення, розвиток української мови, культури, ментальності, національного інтелектуального потенціалу, охорону здоров'я населення, охорону природи, систему взаємодії з міжнародним співтовариством, формування громадянського суспільства, демографічну політику, формування національної еліти, освіту, науку, виховання, світоглядну й релігійну свободу людини, її соціальний захист і допомогу, розвиток міських і сільських типів поселень, інформатизацію суспільства тощо[5, с.35].

Варто розглянути яка демографічна ситуація склалася в країні в залежності від соціогуманітарної сфери країни. Важливе місце у формуванні демографічної ситуації в Україні займають міграційні переміщення. Внутрішня міграція в Україні нині виступає деструктивним чинником, оскільки відсутність роботи, соціальної інфраструктури в певних населених пунктах та низька заробітна плата призвели до неадекватної структури і географії зайнятості на національному та регіональному ринках праці [4, с. 228].

Ще більш складна ситуація для українського суспільства у сфері соціального захисту пов'язана із зовнішньою трудовою міграцією. За різними оцінками, від 2 до 7 млн українців здійснюють трудову діяльність за межами країни. Це переважно чоловіки та жінки репродуктивного віку. Значна частина населення України, яка здійснює трудову діяльність за межами країни, залишається на постійне проживання в тих країнах, що є вагомою причиною погіршення демографічної ситуації [5, с.35].

Останніми роками набирає швидких обертів еміграція населення у зв'язку із навчання за кордоном. Явище переїзду випускників українських шкіл на навчання за освітніми програмами до країн ЄС, особливо Польщі, останніми роками набуває все більшого поширення. Офіційної статистики немає, але за приблизними підрахунками число українських здобувачів вищої освіти у ЄС складає від 60 до 70 тис. і тільки у Польщі – понад 30 тис..

Українці становлять 55 % усіх закордонних здобувачів вищої освіти цієї країни. За результатами проведених опитувань лише 9 % з них планує повернутись на Батьківщину, 28 % – залишитись у Польщі, 29 % переїхати в іншу країну ЄС. У перспективі, більшість з цих здобувачів вищої освіти залишаться працювати за кордоном, а економіка втрачає кваліфіковану робочу

силу, що негативно впливатиме на ВВП, сплату податків до бюджету, розвиток економіки [3].

Наступним фактором, що впливає на демографічну ситуацію в країні є природній приріст населення, який у свою чергу теж залежить від соціального становища населення. Рівень народжуваності в державі продовжує скорочуватись і не забезпечує відтворення населення. Збільшується кількість сімей, які не бажають мати дітей з огляду на соціальні, матеріальні або психологічні причини.

На зменшення загальної чисельності населення істотно впливає природне його скорочення, що розпочалося з 1991 року, основною причиною якого є зниження народжуваності. Проте процес репродуктивної поведінки людей багатовекторний. На нього впливають глибокі суспільні та економічні зміни, що відбуваються в Україні, зокрема, економічна криза, зміни соціально-психологічних стереотипів. Загальносвітові трансформації соціального розвитку, що мають місце у міжнародному середовищі, характерні і для України. Вони створюють у людини, групи, в суспільстві нову соціальну ситуацію, появу у людей нових життєвих орієнтирів та цінностей.

Специфічним чинником, що стримує народжуваність, є напруження і занепокоєність населення щодо фізичних і генетичних наслідків Чорнобильської катастрофи. Адже такі наслідки можуть бути тривалими, їх відчуватимуть як нинішнє, так і майбутнє покоління. Через цю ситуацію ми маємо певний спад народжуваності. Крім того, Чорнобильська катастрофа спровокувала підвищення рівня смертності населення, головним чином серед ліквідаторів і постраждалих.

Іншим вагомим фактором, крім зменшення народжуваності, який впливає на природне скорочення населення, є смертність. Посилення трудового навантаження на населення, ріст смертності населення неухильно підвищується, а середня тривалість життя зменшувалася.

Загострення негативних демографічних тенденцій в Україні потребує послідовного втілення ефективної соціальної політики, що має бути спрямована на:

- усунення причин глибокого розшарування суспільства, що призвело до значних деформацій соціальної структури та поширення бідності (четверта частина українських сімей з дітьми проживають за межею бідності, наявність роботи не гарантує працюючій особі та її сім'ї захист від бідності);

- поліпшення стану здоров'я населення (здорові діти з нормальним фізичним розвитком становлять лише 13,5 %; у країні нині – 2,6 млн інвалідів, 1,2 млн психічно хворих осіб, 687,7 тис. хворих на алкоголізм і 768,3 тис. онкологічних хворих) та ефективну боротьбу з поширенням епідемій соціально небезпечних хвороб (ВІЛ інфекції, туберкульозу, вірусного гепатиту тощо);

- нарощування трудо-ресурсного потенціалу держави. Сучасна депопуляція населення, за демографічним прогнозом фахівців НАН України, вже через 4–5 років призведе до скорочення трудових ресурсів на 5,1 млн осіб, що може мати катастрофічний вплив на національну економіку та процеси розвитку суспільства;

- зменшення щорічних втрат працездатного населення країни, що зумовлено збільшенням захворювань серед осіб працездатного віку (за останні 5 років на 7%), масштабності виробничого, дорожньо-транспортного (близько 40 тис. постраждалих) та побутового (близько 15–20 тис. смертних випадків) травматизму. Значні втрати трудових ресурсів України спричинені не контрольованими міграційними процесами: держава перетворилася на постачальника дешевої і кваліфікованої робочої сили для зарубіжжя [6].

Отже, нинішня демографічна ситуація, що склалася, є наслідком складного перебігу подій як минулого, так і сьогодення. З одного боку, вона зумовлена політичними, економічними, соціально-психологічними, біологічними та іншими факторами, що діяли впродовж тривалого часу (наявні й сьогодні), а з другого – перебуває під впливом несприятливих соціально-економічних тенденцій, які спровокували надмірне зниження кількості народжених та міграційний відтік.

Список використаних джерел

1. Горбатюк С. Є. Соціальна функція держави в контексті забезпечення соціогуманітарної безпеки. *Вісник НАДУ при Президентові України (Серія “Державне управління”)*. 2017. №1. С 84-90.
2. Гошовська В. Соціальна держава: типи, сутність, зміст. *Вісник НАДУ*. 2007. № 3. С. 259-265.
3. Другов О. До проблеми освітньої еміграції українців. Вища освіта в Україні. URL: <https://osvita.ua/vnz/75342/> (дата звернення: 24.09.2020).
4. Кравченко М. Вплив демографічної кризи на систему соціального захисту. *Вісник Національної академії державного управління*. 2011. С 225-233.
5. Меляков А. Гуманітарна сфера як предмет досліджень в науці державного управління. *Теорія та практика державного управління: збірник наукових праць*. Харків, 2012. С. 32-37.
6. Пирожков С. І. Демографічний фактор у глобальній стратегії розвитку України. *Демографія та соціальна економіка*. 2004. № 1-2. С 5-20. URL: <http://dspace.nbuv.gov.ua/bitstream/handle/123456789/11854/01-Pirojkov.pdf> (дата звернення 23.09.2020).
7. Тімоніна М. Б. Державна служба статистики України. Населення України за 2018 рік. *Демографічний щорічник*. Київ, 2019. 188 с.

*Бевз Тетяна Анатоліївна,
доктор історичних наук, професор,
головний науковий співробітник,
Інститут політичних і етнонаціональних
досліджень ім. І. Ф. Кураса НАН України*

РЕГІОНАЛЬНА ПОЛІТИЧНА ЕЛІТА ЯК ЧИННИК ДЕРЖАВОТВОРЕННЯ

Творення та функціонування держави завжди було пов'язано з аристократією, кращими, обраними, провідною верствою, елітою, політичним класом, управлінцями. В останні десятиліття усе більше звучить негативних позицій щодо якості і професійності еліти. Звернімося до найбільш знакових міркувань: «Політична еліта не виникає і не існує сама собою. Її існування є логічним завершенням становлення політичної нації з відповідними державницькими амбіціями, які сконцентровані в національній ідеї» [1]; «відсутність системної державної стратегії могла б компенсуватися саме наявністю державницької політичної еліти. В реальності немає ані одного, ані другого [1], а також до оцінок діяльності національної та регіональної еліти в умовах української незалежності: «питання формування еліти гостро стоїть для України» [2]; «система негативного відбору політичної еліти працює в Україні давно і з кожною зміною влади лише вдосконалює свої механізми» [3]; «за 30 років незалежності українська нація так і не сформувала національну еліту в її кращому розумінні» [4].

Актуальним питанням для будь-якого рівня державної влади, як законодавчої, так і представницької було і залишається питання як відбирається і обирається еліта, тобто ті люди, які здійснюють політичну владу, приймають політичні рішення у певний проміжок часу. Дж. Хіглі слушно зазначав, що «одного разу сформувавшись і прийшовши до влади, еліта, єдина на основі консенсусу, впевнено пролонгує власне існування, незалежно від змін не-еліти» [5, С.53]. Важливо також наголосити на тому, що в сучасних суспільствах «зростає кількість влади, потенціал її інструментів, контрольованих елітою [6, с.480]. Використовуючи надані в розпорядження еліти повноваження, вона регулярно прирощувала ресурси власної влади і легітимності, внаслідок чого елітні ротації/зміни ставали все менш залежними від суспільства.

Формування та зміни еліт в суспільстві відбуваються за рахунок «рекрутування», «репродукції», «циркуляції», «ротації» «трансформації», «вертикальної мобільності», «зміни складу» еліт, відтворення правлячої еліти (зміна поколінь або заміна владних команд), «поверхневого оновлення еліти», «тихої зміни поколінь», зміни типу еліти, кадрового добору політико-управлінської еліти. Найбільш вдалим терміном, на нашу думку, є «рекрутування» (від фр. *recruiter* – вербувати) як процесу формування еліт, системи відбору до її складу нових членів.

Т. Дай та Х. Зіглер наголошували, що правляча еліта, по-суті, не залежить ані від електоральних уподобань виборців, ані від циркуляції еліт, і являє собою

максимально закритої групи, яка практично не рекрутується. Якщо ж рекрутація усе ж відбувається, то вона містить неформальний/нелегітимний механізм оновлення еліти, який пов'язаний з клановістю, корупцією, зростаючою неефективністю. Завдяки системі рекрутування політичних еліт визначають: хто, як і з якого середовища здійснює відбір, який його порядок, критерії і мотиви. Поновлення еліти відбувається повільно і нерегулярно.

Ставлячи за мету дослідити шляхи входження до регіональної політичної еліти, в конкретному випадку – Сумщини, братимемо до уваги, насамперед формальний критерій, тобто належність до еліти за офіційним становищем, що його посідають певні особи; так як ціннісний критерій – за суспільним авторитетом, що його здобули особи, незалежно від їх формального (офіційного) статусу, дослідити складніше. За критерії визначення регіональної політичної еліти візьмемо такі: група осіб, що здійснює безпосередній або опосередкований вплив на процес прийняття політичних рішень, володіє необхідними ресурсами, має усвідомлені стратегічні інтереси і високу ступінь політичної активності.

Вирішальну роль у справі просування в еліту (в умовах сьогоденної соціально-політичної ситуації в Україні) відіграють не особисті досягнення, а належність до «команди», клану, соціальної групи, що заважає відбору в еліту дійсно кращих, найбільш здібних, а головне високоморальних людей [7, с.170].

Аналіз біографій регіональних політиків виявив ключову роль таких середовищ формування еліти як державна служба, бізнес та політичні партії. Окрім середовища зайнятості, певний внесок у світогляд політика вносить і регіон його походження. Власне, мається на увазі не місце народження, а регіон, в якому особа здійснювала свою діяльність, завдяки якій і змогла пристати до політичної еліти [8]. Виходячи з цього, можна серед владних регіональних структур виділити такі різновиди еліт: 1) найвищі посадові особи органів виконавчої влади (голови облдержадміністрацій, їхні заступники, керівники управлінь та відділів адміністрації, голови міських рад); 2) депутати обласних рад, міської ради; 3) керівники найбільших державних підприємств та акціонерних товариств; 4) керівники великих приватних підприємств і фірм; 5) представники політичних партій, лідери та члени громадських організацій, які не перебувають при владі, проте мають серйозний вплив на формування громадської думки; 6) бізнесмени, які позбавлені державно-владних повноважень, однак мають значний фінансовий капітал, завдяки якому можуть впливати на позиції певного складу чиновників та лобіювати свої інтереси в органах регіональної влади.

Визначити поіменно усіх кого можна віднести до еліти, розглядаючи шляхи приходу у регіональну еліту, на нашу думку, надто складно, тому доцільніше говорити про певну умовно об'єднану спільноту, яка наділена спільними рисами, цінностями, інтересами. Однак, вважаємо за необхідне наголосити, що йтиметься про еліту за формальною ознакою, так як суспільним визнанням, авторитетом та відчутною підтримкою з боку суспільства вона не користується.

Це підтверджують результати дослідження громадської думки щодо необхідних умов для входження в політичну еліту країни, проведеного соціологічною службою Центру Разумкова. Провідними серед факторів, які впливають на отримання елітарного статусу, визнали зв'язки в органах влади – 73,8%, на другому місці – підтримка з боку бізнес-структур – 71,2%, на останньому – чесність, порядність і патріотизм – 30,3 і 25,9%, відповідно [9, с.19].

Розкриваючи питання «хто є елітою» Сумщини, зазначимо, що регіональну політичну еліту, насамперед, представляють очільники виконавчої та представницької влад. Упродовж досліджуваного періоду (1991–2019 рр.) було 12 очільників Сумської обласної державної адміністрації, з них два (В. Щербань, М. Лаврик), посаду займали двічі, троє (А. Єпіфанов, М. Берфман, М. Ключко) – були головами обласної ради. Найменше посаду обіймав І. Ягвдник – майже два місяці. Близько року очільником області була жінка – Н. Гаркава. Чотири особи були вихідцями з Сумщини, шість – з інших регіонів. Жоден із голів Сумської ОДА не був повністю каденцією того чи іншого Президента, вони змінювалися значно частіше. Поширеним в області був інститут тимчасово виконуючих обов'язки голови ОДА. На відміну від інших областей, тут сім осіб були виконуючими обов'язки голови. Період перебування в якості т. в. о був різним від місяця до майже року (десять місяців).

Сумську обласну раду очолювали десять осіб, один з них очолював раду двічі, а три у різні роки були очільниками обласної державної адміністрації. Наймолодшим очільником обласної ради був учасник російсько-української війни (2014–?) С. Салатенко (32 роки на момент обрання). Переважна більшість голів ради були вихідцями з Сумської області (А. Бондаренко, А. Єпіфанов, М. Берфман, Г. Михайленко, М. Ключко, С. Салатенко).

До регіональної політичної еліти відносимо народних депутатів України, обраних від мажоритарних округів Сумської області. Парламентські вибори 2019 р. дещо змінили конфігурацію обраних народних депутатів. Замість відомих на Сумщині особистостей до Верховної Ради України 2019 р. пройшли маловідомі, молоді люди віком 35–39 років, ті хто йшов під гаслами ПОЛІТИЧНОЇ ПАРТІЇ «СЛУГА НАРОДУ»: учителька початкових класів Т. Рябуха (157 в. о.), підприємець І. Васильєв (158 в.о.), директор ТОВ «Агрохім-Партнер» М. Гузенко (161 в. о), тимчасово не працюючий М. Задорожній (162 в. о) [10]. Для порівняння зазначимо, що на парламентських виборах 2014 р. (восьме скликання) перемогу на цих округах здобули: 157 – народний депутат України сьомого скликання О. Медуниця; 158 – О. Сугоняко; 161– колишній голова Сумської ОДА М. Лаврик та 162 – офіцер з особливих доручень Голови Служби безпеки України В. Бухарєв. Перемогу на округах 159 та 160, як у 2014 р., здобули, відповідно, А. Деркач (у шостий раз) та І. Молоток (у третій раз), які традиційно перемагають на цих округах. Для багатьох представників різних сфер наявність партійного квитка чи належність до політичної партії, а ще краще «партії влади» відкривала можливості для потрапляння у регіональну політичну еліту.

Особливе місце у регіональній політичній еліті належить представникам силових структур області, які мали вагомий ресурс впливу на прийняття політичних рішень через відкриття кримінальних справ на опонентів, збір інформації про конкурентів, контроль над вуличними акціями та інше.

Не менш важливим був економічний ресурс за допомогою якого керівники найбільших державних підприємств, акціонерних товариств, великих приватних підприємств і фірм включені у регіональну політичну еліту. До структури еліти регіону входять представники олігархічних кланів. Серед найбільш знакових: А. Деркач, Д. Фірташ, російський олігарх К. Григоришин, представники групи І. Коломойського та група колишнього голови ОДА Ю. Чмиря з партнерами. До регіональної політичної еліти відносимо і бізнесменів, які позбавлені державно-владних повноважень, однак мають значний фінансовий капітал, завдяки якому можуть впливати на позиції певного складу чиновників та лобіювати свої інтереси в органах регіональної влади. Неформальним лідером регіону уже понад 20 років був народний депутат України А. Деркач, який «за всіх правив і володарював як хотів» і «має безмежний вплив як у органах влади, так і в кримінальному середовищі» [11].

Серед найбільш важливих тенденцій розвитку регіональних еліт Сумщини, варто виокремити такі: а) входження в склад еліти представників бізнесу і зростання політичного впливу бізнесу на регіональному рівні; б) інституціоналізація форм участі бізнесу в регіональній політиці через обрання представників бізнесу головами виконавчої влади регіонів та депутатами Верховної Ради України і обласних рад; в) процеси децентралізації у регіоні пов'язані з втручанням обласних органів влади у формування територіальних об'єднаних громад, з метою надійного забезпечення корпоративних інтересів бізнесу та влади всупереч позиції громад; г) неспроможність нової української еліти бути керманічем публічного управління через політичну некомпетентність, корупцію, безвідповідальність.

За результатами дослідження видання «Деловая столица» (2019) «Хто керує країною: 465 осіб роблять регіональну політику» до регіональної політичної еліти Сумщини включені 15 осіб. Серед них: народний депутат України, бізнесмен, неформальний лідер Сумщини А. Деркач, колишній голова обласної державної адміністрації М. Ключко. Третю позицію зайняв міський голова Сум, член ВО «Батьківщина» О. Лисенко. Народний депутат України восьмого скликання, керівник виборчого штабу на Сумщині від ВО «Батьківщина» та неформальний лідер виборчої кампанії В. Зеленського та ПОЛІТИЧНОЇ ПАРТІЇ «СЛУГА НАРОДУ» В. Бухарев отримав четверту позицію. Ще один народний депутат України восьмого скликання О. Медуниця посів п'яту позицію. До рейтингу також увійшли генеральний прокурор області В. Матвійчук; колишній голова ОДА, підприємець М. Лаврик, колишній багатолітній очільник області А. Єпіфанов, кримінальний авторитет С. Лисенко; близький до А. Деркача депутат обласної ради, керівник фракції «Воля народу» О. Бояринцев; народний депутат України сьомого, восьмого та дев'ятого скликання, близький до А. Деркача. І. Молоток, а також керівники двох найбільших підприємств області, підконтрольних російському олігарху

К. Григоришину і Д. Фірташу: генеральний директор ПАО «Сумське науково-виробниче об'єднання» О. Цимбал і голова правління ПАО «Сумхімпром» І. Лазакович. Завершив рейтинг секретар міської ради, член ВО «Батьківщина» А. Баранов [12]. Таким чином, можемо говорити, що до мережі регіональної політичної еліти Сумщини входять представники як формальних так і неформальних інститутів, які пов'язані між собою тісними взаємозв'язками.

Сутність, зміст, порядок формування та оновлення еліти не закріплені нормативно-правовими актами, які б мали загальнообов'язковий характер. Такі критерії елітарності, як належність до клану, команди, партії, лідера, особиста відданість лідеру, висока матеріальна забезпеченість (досягнута переважно протизаконним шляхом) зумовлює низькі особисті і ділові якості значного числа фігурантів, які потрапляють в еліту.

Підсумовуючи, варто зазначити, що проведений аналіз дає підстави твердити про недостатні чи швидше приховані критерії за якими відбувається, у переважній більшості випадків, відбір у регіональну політичну еліту Сумщини. Було складно виявити набір специфічних компетенцій чи якостей, які визначають успішність входження в еліту.

Серед особливостей формування/оновлення регіональної політичної еліти Сумщини відзначимо такі:

- регіональна політична еліта Сумщини була домінуючою меншістю в складі регіонального співтовариства, яка фактично приймала стратегічні рішення і визначала вектор розвитку регіону (приймаючи обласні стратегії, програми розвитку регіону);

- упродовж досліджуваного періоду (1991–2019 рр.) спостерігалася різноманітність форм, принципів, механізмів і умов ротації еліти, реалізація будь-якого «сценарію» елітної ротації, її непередбачуваність в Сумській області.

- домінування неформальних чинників оновлення еліти та їх непублічний характер, використання принципу лояльності; спільність політико-економічних інтересів; родинні та / або земляцькі зв'язки, досвід спільної діяльності з першими особами регіону;

- одним з чинників входження в регіональну політичну еліту Сумщини, як і раніше залишається номенклатурний принцип, здійснення якого призводить до того, що одні й ті ж люди послідовно займають різні посади в органах представницької та виконавчої влади області;

- провідними чинниками формування/оновлення регіональної політичної еліти Сумщини були вибори та призначення в органи влади; середовище бізнес-структур та політичних партій («партія влади»);

- переважна більшість регіональної політичної еліти Сумщини потрапляли у владу завдяки неформальним, дієвим зв'язкам у владних та бізнес-структурах: знайомству, протекціям, рекомендаціям; попередньому досвіді спільної професійної діяльності з впливовими персонами; особистій відданості.

Список використаних джерел

1. Гарбар Р. Еліта чи контреліта? 15.07.2019. URL: <https://day.kyiv.ua/uk/article/ekonomika/elita-chy-kontrelita>.
2. Блащук Ю. Україна еліт. 02.08.2017. URL: <https://www.epravda.com.ua/columns/2017/08/2/627648/>.
3. Розумний М. Українська еліта: негативний відбір у дії. URL: 11.03.2020. https://espresso.tv/article/2020/03/11/ukrayinska_elita_negativnyy_vidbir_u_diyi.
4. Кривцун А. Компас нації: чи є в Україні еліта і що з нею не так. URL: 22.08.2020. <https://society.comments.ua/ua/article/developments/kompas-nacii-chi-e-v-ukraini-elita-i-scho-z-neyu-ne-tak-658517.html>.
5. Хигли Дж. Элиты, внеэлитные группы и пределы политики: теоретический ракурс. Элиты и общество в сравнительном измерении. М., 2011. С.53.
6. Хантингтон С. Политический порядок в меняющихся обществах. М., 2004. С.480.
7. Буткевич О. Г. Еліта як суб'єкт соціального управління. *Культура народів Причорномор'я*. 1999. № 7. С. 169–173.
8. Андрусів В. Українська еліта: звідки ноги ростуть? URL: <https://www.pravda.com.ua/articles/2009/11/11/4307154/>.
9. Політична еліта: громадська думка. *Національна безпека і оборона*. 2003. № 9 (45). С.19.
10. Центральна виборча комісія. Вибори народних депутатів 2019. Підсумки голосування по округах. Сумська область. URL: https://www.cvk.gov.ua/pls/vnd2019/wp306_npt001f01=919.html.
11. Андрей Деркач – православний чекіст: 10 фактів про Андрія Деркача. Розслідування. URL: <https://vgolos.info/andrey-derkach-pravoslavnyu-chekist-10-faktiv-pro-andriia-derkacha-rozsliduvannia/>.
12. Коломойцев А. Кто управляет страной: 465 человек делающих региональную политику. URL: <https://www.dsnews.ua/static/longread/page171748.html#rec5513471>.

*Варавкіна Зінаїда Дмитрівна,
старший викладач кафедри іноземних мов,
Національна академія статистики, обліку та аудиту*

КУЛЬТУРА МОВИ - НЕВІД'ЄМНА СКЛАДОВА ЗАГАЛЬНОЇ КУЛЬТУРИ ОСОБИСТОСТІ

Відомий український письменник, дослідник проблем культури української мови Богдан Антоненко-Давидович у своїй книзі «Як ми говоримо» констатував: «Правильно говорити своєю мовою може кожний, аби тільки було бажання. Це не є перевагою вчених-лінгвістів, письменників або вчителів-мовників, це не тільки ознака, а й обов'язок кожної культурної людини.

Культурними в нас мусять бути всі, незалежно від того, працює людина розумово чи фізично» [1].

Правильним вважається мовлення, яке відповідає вимогам нормативної граматики, лексикології та орфоепії. Процес мовлення – це мова «в роботі», тобто процес використання мовних ресурсів для спілкування. Мовлення часто залежить від умов спілкування, мовленнєвої ситуації або обставин мовлення. Саме ці чинники зумовлюють різні форми мовлення: розмовне і книжне, усне і писемне, монологічне і діалогічне. У правильному мовленні слова зберігають свою структуру, звуковий склад, що відповідає літературній нормі. Але сама тільки правильність мовлення не впливає на культуру мови.

Щоб дати визначення мовленнєвій культурі, звернімося до визначення культури взагалі, бо сутність мовленнєвої культури особистості базується саме на визначенні поняття «культура».

Нині в науці існує багато трактувань цього поняття. 1980 року на Міжнародному філософському конгресі наводилося більше 250 визначень поняття «культура», що свідчить про активне його дослідження. Семантична багатозначність терміна «культура» дає змогу використовувати його як характеристику різноманітного спектра об'єктивних станів, процесів і результатів діяльності, властивих людському буттю.

Наводимо одне із багатьох визначень культури. Культура – це спосіб організації й розвитку людства, представлений у продуктах матеріальної та духовної діяльності, в системі соціальних норм та закладів, у духовних цінностях, у ставленні людей до природи, у ставленні один до одного та до самих себе [3, с. 8]. Можна назвати низку існуючих культур, а саме: культура суспільства й особистості, світова і локальна культура, матеріальна і духовна, культура почуттів і культура землеробства, політична та фізична культура. Сьогодні все більше у наукових колах говорять про інформаційну культуру та культуру мови.

Культура мови – це галузь мовознавства, що кодифікує норми, стандарти репрезентації мовної системи. Вона не лише утверджує норми літературної мови, а й пропагує їх, забезпечуючи стабільність і рівновагу мови [5, с. 67].

Культура мовлення як складова загальної культури є одним із найважливіших показників цивілізованості суспільства і вимагає глибоких знань і практичних навичок володіння літературною мовою в усій її багатогранності. Досконале володіння мовою стає важливим компонентом професіограми фахівців різного профілю. *Професіограма* - повний опис особливостей певної професії, що розкриває зміст професійної праці, а також вимог, які вона ставить перед людиною. Володіння ж культурою мовлення – важлива умова професійного успіху та фахового зростання. Отже, повний вияв професійних обдарувань індивіда відбувається саме засобами мовлення.

Тому проблема формування культури мовлення особистості є особливо актуальною. Це питання ґрунтовно досліджували такі науковці: Л.Барановська, В.Коломієць, О.Мартіна, Л.Тоцька, М.Пентилюк тощо. Більшість учених

наголошує на тому, що найгострішою в суспільстві постає проблема індиферентного (тобто незацікавленого) ставлення молоді до рідної мови, що значною мірою перешкоджає формуванню національно свідомої, всебічно розвиненої особистості. Це стосується насамперед студентської молоді, тому що саме у студентській спільноті виробляється своя культура мовлення.

Уміння правильно говорити в основному формується у школі, потім поглиблюється на заняттях у ВНЗ, життя ж порівняно мало додає до набутого у роки навчання. З огляду на це зрозуміло, яке велике значення має якісне викладання у ВНЗ української мови за професійним спрямуванням. Щоб сформувати у студентів високий рівень культури мовлення, необхідно звертати увагу на такі чинники: *правильність мовлення, мовну майстерність, мовну свідомість*. Знання мовних норм (вимови, лексичних, морфологічних, синтаксичних, стилістичних тощо) та досконале володіння ними в усній і писемній формі передбачає *правильність мовлення*. *Мовна майстерність* – це обізнаність із синонімічним багатством літературної мови та вміння послуговування ним у конкретній ситуації висловлювання. Уважне ставлення особистості до мови, прагнення удосконалити власне мовлення характеризує *мовну свідомість*.

Словниковий запас нашої мови дуже багатий. Проте словниковий запас окремої людини (лексикон), навіть освіченої, порівняно з загальним словниковим запасом невеликий. Підраховано, що словниковий запас людини містить від двох до п'яти тисяч слів. Чим ширший світогляд людини, тим багатший і її лексикон. Підвищення культури мови – це насамперед збільшення активного запасу слів, переведення слів із пасивного словника в активний, засвоєння якомога більшої кількості синонімів, свідоме і точне користування усіма значеннями багатозначних слів, тобто збільшення кількості слів у щоденному мовному обігу.

У процесі мовлення часто допускається неточність у виборі слова. Це може бути результатом незнання інших слів з таким же або схожим значенням (синонімів). Так слово *чатувати* – це *і стежити, і ждати, і чекати, і підстерігати, і виглядати*, при цьому чекання може бути не тільки *томливим, стомлюючим*, але й *нудним, важким, нестерпним, набридливим* тощо. Уміння вибрати з усіх відомих нам слів найточніше, найвідповідніше за своїм змістом і за стилістичним забарвленням – один із важливих проявів високої мовної культури. Помилки у виборі слова пояснюються ще й тим, що мовці не розрізняють значення паронімічних, тобто схожих своїм звучанням, але різних за змістом слів. Інколи пишуть: «Така молодь *здібна* перетворити високі ідеали в життя», «Аудитори *здібні* перевірити будь-які бухгалтерські розрахунки». У цих реченнях слово *здібний* (той, що має до чогось нахил від природи) вжито неправильно замість слова *здатний* (той, що в змозі щось зробити).

«Мова – засіб встановлення стосунків між людьми», – писав відомий чеський письменник і соціолог Іржі Томан. Під час спілкування співрозмовник не може сприймати всю інформацію мовчки, а відгукується стверджувальною часткою *«так»* або заперечувальною часткою *«ні»*. Проте дуже часто деякі мовці замінюють їх частками *«да»* і *«не»*. *«Да», «да-да»!* Дуже псує нашу мову таке *дадакання*. Для підтвердження правильності думки потрібно послуговуватися за літературними нормами словом *«так»* або ж його заміниками: *«авжеж», «справді», «дійсно», «еге ж»*. Маленькі частки, але вони теж впливають на культуру нашої мови.

Те ж саме часто відбувається з прислівником *«хорошо»*, навіть *«харашо»* (замість *«добре», «згода», «гарзд»*). Не потрібно свою мову засмічувати канцеляризмами, штампами, а особливо вульгаризмами. Елементарне безкультур'я виявляють мовці, коли по-простецьки *«тикають»* до незнайомих людей, коли забувають про такі слова, як *«пробачте», «будь ласка», «прошу», «не турбуйтеся», «дякую», «сердечно вам вдячний», «дозвольте запитати»*. На жаль, з цим явищем стикаємося щоденно. *«Ми люди прості і нічого церемонитись!»* – подібними поясненнями найчастіше прикривають свою обмеженість, духовну вбогість.

Якщо ми хочемо бути культурними людьми, то навіть у побутовому спілкуванні не слід зловживати просторічними, згрубілими, а ще гірше – лайливими словами. Людина, котра дбає про інтелектуальне звучання своєї мови не повинна перенасичувати її такими словами і виразами, як *«якого чорта», «мені все це до лампочки», «чого він викобелюється», «витріщив баньки», «нализався», «жертви», «прошвирутися», «ні фіга собі», «до фені», «скажиться можна»* тощо. Всі ці вирази мають пристойні заміники на вищому культурному рівні. Наприклад, замість запитання *«Ви злазите на наступній зупинці?»* пристойніше звернутися: *«Ви сходите (виходите) на наступній зупинці?»*. І, звичайно, люди *«їдять»*, а не *«жеруть»*, *«вмирають»*, а не *«здиhaють»*, у них *«обличчя»*, а не *«морди»*.

Грубі слова, вульгаризми останнім часом широко використовуються і нашою «нецензурною» пресою, яка друкує безсоромні анекдоти для невибагливого читача. І як тут не згадати рядки української поетеси Ліни Костенко:

*Подивися, і що воно таке?
Не допоможе двоопукла лінза.
Здається ж, люди, все у вас людське,
Але душа ще з дерева не злізла.*

Гарно говорити може кожен. Для цього ми маємо величезну кількість образних засобів, оволодіння якими зробить нашу мову багатшою, яскравішою, виразнішою. Українська мова щедро наділена прислів'ями, приказками, крилатими висловами. Вони філософсько-роздумливі, бадьоро-жартівливі та ліричні. У них спостережливість, досвід багатьох поколінь.

Таким чином, високу культуру мовлення особистості визначає досконале володіння літературною мовою, її нормами в процесі мовленнєвої діяльності.

Важливе значення для культури мовлення має систематичне і цілеспрямоване практикування у мовленні – спілкування рідною мовою із співробітниками, колегами, знайомими, оскільки вміння і навички виробляються лише в процесі мовленнєвої діяльності [5, с. 68].

Шляхів до мовної культури, до мовної досконалості безліч, але всі вони починаються з любові до рідної мови, з уважного ставлення до неї, з прагнення удосконалити власне мовлення і бажання майстерно володіти ним.

Список використаних джерел

1. Антоненко-Давидович Б. Д. Як ми говоримо. Київ: Укр. книгарня, 1997.
2. Палеха Ю. І. Організація сучасного діловодства: навч. посіб. Київ: Кондор, 2007. 194 с.
3. Радевич-Винницький Я. Етикет і культура спілкування: навч. посібн. 2-ге вид., перероб. і доп. Київ: Знання, 2006. 218 с.
4. Сербенська О. Культура усного мовлення: практикум: Київ: Центр навчальної літератури, 2004. 211 с.
5. Шевчук С. В., Клименко І. В. Українська мова за професійним спрямуванням: Підручник: - 2-ге вид. виправ. і доповн. Київ: Алерта, 2011. 696 с.

*Гаврилюк Тетяна Вікторівна,
доктор філософських наук,
завідувач кафедри філософії
та соціально-гуманітарних дисциплін,
Національна академія статистики, обліку та аудиту*

РЕЛІГІЙНИЙ ФАКТОР В НАЦІОНАЛЬНІЙ БЕЗПЕЦІ УКРАЇНИ

Історія української державності показує і доводить нам те, що український народ за своїм характером та ментальністю є народом відкритим, толерантним та мирним. Водночас, не зазіхаючи на чуже, він своє завжди мужньо відстоював та виборював, утверджуючи себе як волелюбний народ та багату на культурну та духовну спадщину націю. І в сьогоденні перед Україною, в черговий раз, постало питання захисту не лише кордонів країни, але і захисту її національної та культурної ідентичності, здобуття стану безпеки, як в політичному, економічному, так і духовному контексті.

Проблема безпеки в духовно-культурній площині регулюється Законом України 2003 року «Про основи національної безпеки України», в якому прояви релігійного екстремізму та сепаратизму визначаються як загроза національним інтересам та національній безпеці країни. В такому контексті постає питання про наявний стан міжконфесійних відносин на теренах України, чи сприяють вони духовній безпеці нашої держави. Означене питання знаходиться в полі зору чисельних українських дослідників, які вивчають вплив діяльності релігійних організацій на формування суспільної свідомості

українського віруючого, його цінностей, переконань та патріотичної позиції. Зокрема, це чисельні дослідження А.Колодного, О.Горкуші, Л.Филипович, О.Сагана, В.Єленського та інших.

Українські релігієзнавці виходять із положення про те, що релігійною діяльністю, яка утверджує безпеку країни, слід вважати таку, яка направлена на «формування патріотичного ставлення своїх вірян до України, її історії, традицій, вболіванням за її саме Українську перспективу» [2, с. 7]. Відтак, діяльність релігійної організації, яка може і не мати відкритих проявів сепаратизму, а лише, навіть, байдуже ставлення конфесійної спільноти до процесів націєтворення та утвердження буття нації може вважатися небезпечною, оскільки свідомо чи несвідомо, навмисно чи ненавмисно може орієнтувати своїх вірян на нехтування національними цінностями.

В зазначеному вище Законі України «Про основи національної безпеки України», духовні цінності визначаються як пріоритети національних інтересів, і розглядаються як складові частини загальної національної безпеки. Це вказує на наявність належного законодавчого підґрунтя для чіткого визначення ролі релігійного чинника у формуванні правового поля, в межах якого забезпечується захист національних інтересів у сфері духовного життя українського суспільства. Означене вказує на те, що виділення українськими релігієзнавцями критерію патріотичності, як основоположного у визначенні її безпечної діяльності має правове підґрунтя.

Безумовно, широке поліконфесійне середовище України є тим полем на якому найбільшою мірою здійснюється асіміляція іноземних цінностей та традицій, оскільки кожна релігійна організація приносить сюди традиції країни її походження. Справедливим є твердження професора А.Колодного про те, що «для кришнаїтів рідним є не Дніпро і українські традиції, а Ганг й індузьке вбрання», а «Московсько-православний сприймає як рідне відзначення календарно свят на честь російських царів та імператорів, російських полководців чи чудодійців» [с. 7]. Таким чином, релігійний фактор слугує тому, що в Україні наявна широка несвідома поляризація ідеологем та цінностей у суспільстві. Як зазначає Л. Чупрій, це призводить до «духовної маргіналізації значної частини населення країни, відсутності у неї духовно-релігійної, культурної та громадянської самоідентифікації, що також дає вільний простір для нав'язування масовій свідомості невластивих нашому народові цінностей, а саме – примітивних утилітарних смислів споживання і репродуктивного існування як наслідків глобалізаційного процесу» [4].

Можемо порушити питання про те, що Україні здавна була притаманна поліконфесійність. Не зважаючи на історичне домінування на її теренах православ'я, водночас, тут завжди були і католики, і протестанти, і мусульмани. Відтак, історично утвердилось уявлення про те, що «релігійність є чимось особистнісним, що іншу релігійність не слід сприймати якось вороже» [3, с. 19]. В умовах поліконфесійності означене мало і має позитивне значення в контексті уникнення конфліктів на релігійному ґрунті, водночас, як і будь-яке інше явище, означена толерантність має і зворотній бік, який в умовах безпеки України є негативним. Мовиться про те, що в подібній толерантності криється

відсутність факторів формування єдиної національної свідомості, постання української державності. Саме тому сьогодні релігійні організації виявилися заручниками політичного чинника, який використовує їхній потенціал впливу на масову свідомість у власних інтересах, розхитуючи міжконфесійні, міжцерковні та етноцерковні відносини в Україні.

Означені процеси мають доволі негативні впливи на формування не лише патріотичної позиції віруючого, але і на його чітко сформовану світоглядну позицію, на його відношення до світу, на його розуміння та віднайдення власного місця у цьому світі. Відсутність цілісності та єдності у відношенні до секулярних та до релігійних цінностей, що трапляється, коли «пропонована церковними речниками світоглядна ідентичність несумісна з громадянською ідентичністю віруючих» провокує, як зазначає О.Горкуша, розбалансованість світоглядної моделі [1, с.48]. В таких умовах створюється «ефект «зашореності» свідомості віруючого, зосередженості не на дійсності, а на її синтетичній підміні, яскраво-емоційній імітації (що провокує й відповідну експресивно-емоційну реакцію), спотвореному відображенні, «підключеності» до штучно змонтованої симулякривної мультиплікації, і, як наслідок – неспроможності адекватно розуміти дійсність, послідовно у ній орієнтуватись і діяти» [1, с. 48].

Відтак, релігійний фактор відіграє надзвичайно важливу роль в процесах формування цілісної, духовно багатой, психологічно здорової особистості, свідомого громадянина України. Якщо говорити про безпеку України, то вона, безумовно, базується на її громадянах, на їхній світоглядній позиції, правовій, економічній, духовній свідомості. Означене не формується стихійно, а повинно контролюватися та спрямовуватися державою. Формування «здорового» поліконфесійного середовища України, спрямованого на утвердження українськості сприятиме консолідації суспільства, розбудові незалежності країни, утвердження її як рівноправного суб'єкта на міжнародній арені.

Список використаних джерел

1. Горкуша О. Проблеми співвідношення «цивілізаційної», «дійсній» та «цивілізаційної» ідентичностей як виклик для релігійних суб'єктів-репрезентантів позаукраїнських церковних центрів. *Релігійна безпека/небезпека України: зб. наук. праць і матеріалів. Київ. УАР, 2019.*

2. Колодний А., Саган О. Конфесії України в контексті її безпеки. *Релігійна безпека/небезпека України: зб. наук. праць і матеріалів. Київ.УАР, 2019.*

3. Колодний А., Филипович Л. Національна самоідентифікація України: роль релігійного чинника в її процесах. *Релігійна безпека/небезпека України. Збірник наукових праць і матеріалів. Київ. УАР, 2019.*

4. Чупрій Л. Релігійна безпека України: стан і проблеми. URL: http://sd.net.ua/2009/09/09/relgjna_bezpeka_ukrani_stan__problemi.html.

*Гаврисевич Анна Сергіївна,
завідувач відділу
по роботі з іноземними студентами;
Савенко Тетяна Дмитрівна,
кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри іноземних мов,
Національна академія статистики, обліку та аудиту*

ВРАХУВАННЯ ПСИХОЛОГІЧНИХ І ЛІНГВІСТИЧНИХ ТРУДНОЩІВ ЗАСВОЄННЯ ЕКОНОМІЧНИХ ЗНАНЬ ІНОФОНАМИ У МІЖПРЕДМЕТНІЙ КООРДИНАЦІЇ В УМОВАХ ПІДГОТОВЧОГО ФАКУЛЬТЕТУ

Сучасна педагогіка розглядає навчання як складний процес взаємодії між викладачем і студентом. Ефективність викладання залежить від того, наскільки успішно відібрані прийоми презентації навчального матеріалу на різних етапах навчання, наскільки повно проаналізовані та враховані особливості контингенту та особливості адаптації до умов навчання.

Специфіка роботи на підготовчому відділенні полягає в тому, щоб допомогти студентам у порівняно короткі строки оволодіти необхідним комплексом знань з метою продовження навчання у вишах країни. Практика показує, що найбільші проблеми пов'язані з вивченням мови спеціальних дисциплін, наприклад, економіки, оскільки саме цей курс вимагає оволодіння протягом року значною кількістю специфічних понять, які не мають аналогів у рідній мові студентів або невідомі їм з практики попереднього навчання на батьківщині, а також великою кількістю лексичних одиниць і мовленнєвих структур наукового стилю мовлення. Багаторічний досвід роботи на підготовчому відділенні дає можливість нам виділити характерні особливості, які спричиняють виникнення труднощів, а саме: а) значні відмінності мовних систем; б) відсутність мови-посередника (для 70% студентів); в) поверхове знання наукової термінології у рідних мовах; г) специфічні риси психології. Вони нерідко підштовхують студентів до відмови від активної участі у заняттях через побоювання допущення граматичних помилок чи неправильної вимови. Викладач економіки у тісному контакті з викладачем-мовником повинен намагатися полегшувати мовні труднощі на початковому етапі навчання, щоб поки що недостатнє володіння студентом мовою навчання не стало одним з основних гальм у вивченні дисципліни, а також закладати основи користування мовою як засобом отримання наукової інформації та обміну нею. Методично важливим і складним є етап введення основної, найбільш значимої та інформативної частини лексичної системи мови науки – наукової термінології.

Система критеріїв відбору лексики різноманітна, але передусім вона враховує поєднаність, словотворювальну та семантичну цінність, багатозначність, частотність вживання, стилістичну необмеженість та нейтральність тощо. Необхідно також враховувати продуктивність (тематичну розповсюдженість) слова, характер розділення, методичну доцільність та деякі інші показники.

Нарощування обсягу лексичного словника у студентів з регіонів різне, у зв'язку з чим слід мінімізувати обсяг лексики наукового стилю мови. Введення частотних термінів-слів, терміносполучень, моделей і конструкцій речень відбувається на заняттях. Неприпустимо давати у домашньому завданні самостійно робити переклад, оскільки багато термінів мають декілька значень, а наявні словники містять зазвичай недостатній запас слів, що, у свою чергу, створює додаткове навантаження у процесі пізнавальної діяльності інофонів і знижує ефективність навчання. Викладач-предметник повинен чітко розуміти і постійно враховувати ступінь підготовки студентів за всіма видами мовленнєвої діяльності (говоріння, письма, читання, аудіювання). Рівень сформованості цих вмінь і навичок у різних контингентів студентів неоднаковий. Наприклад, аудіювання є найскладнішим мовленнєвим вмінням, оволодіння яким потребує тривалої практики. Якщо у студентів з Туркменістану рівень навичок аудіювання вищий, ніж у студентів з Африки, то у китайських студентів він майже відсутній.

Процес розуміння та запам'ятовування декодованої інформації базується на суворому дотриманні на заняттях правил чергування видів представлення інформації (усне мовлення, запис на дошці, постановка проблем питань). Ігнорування цих особливостей створює додаткові труднощі та може призвести до втрати пізнавального інтересу студентів до предмету викладання, впевненості у своїх силах, чи навіть до депресії. Тому удосконалення навчального процесу на підготовчому відділенні тісно пов'язане з проблемою встановлення взаємозв'язків між іноземною мовою і спеціальними дисциплінами, тобто з проблемою міжпредметної координації.

Список використаних джерел

1. Малий І. Й., Леванчук С. В. Питання науково-методичної адаптації викладання економічної теорії для іноземних громадян. *Збірник матеріалів II Міжнародної науково-практичної конференції «Фахова підготовка іноземних громадян в Україні: сучасний стан та перспективи розвитку»*. Київ: Європейський університет, 2014. С. 80-89.

2. Митрофанова О. Д. Научный стиль речи: проблемы обучения. Москва: Русский язык, 1985. 230 с.

*Герасименко Сергій Сергійович,
доктор економічних наук, професор,
завідувач кафедри статистики,
Національна академія статистики,
обліку та аудиту*

ЕКОНОМІЧНА ОСВІТА ТА СТАТИСТИЧНА ГРАМОТНІСТЬ СУСПІЛЬСТВА

Прийняття ефективних управлінських рішень, як на мікро-, так і на макрорівні, обумовлюється використанням відповідних методів та прийомів, які розроблені досить давно відповідно до засад економічних законів та закономірностей. Саме їх знання та застосування є першочерговою умовою досягнення мети управління: на мікрорівні – збільшення прибутку, на макрорівні – зростання добробуту населення.

Підготовкою, перепідготовкою та підвищенням кваліфікації фахівців з управління економікою в Україні займаються практично всі акредитовані та неакредитовані вищі навчальні заклади незалежно від їх спеціалізації. А тому кількість дипломів та посвідчень, які щорічно підтверджують отримання вищої освіти з цього напрямку, перевищує кількість дипломів з усіх інших спеціальностей. Незважаючи на це, економіка України поки що розвивається менш високими темпами, чим потрібно та хотілося б для того, щоб нас вважали за економічно розвинену країну. Причин такої ситуації є декілька. Не останнє місце серед них, на наш погляд, займає невідповідна сучасним вимогам організація економічної освіти в Україні.

Так, зокрема, на ринку фахівців з економічною освітою, склалася досить парадоксальна ситуація: при стабільно існуючому попиті на таких фахівців для зайняття високооплачуваних керівних посад рівень безробіття серед випускників з дипломами про вищу економічну освіту є одним з найвищих в країні. До того ж, на відміну від інженерів, інформатиків, медиків, біологів, дипломовані в Україні економісти не користуються попитом і за кордоном. На наш погляд, причина тут одна: знання, яких набувають дипломовані фахівці з економіки у вищих навчальних закладах України, за затвердженими Міністерством освіти та науки планами та програмами, не дозволяє їм виконувати ті завдання, які щоденно має вирішувати сучасна економіка. Головними серед цих завдань є швидке оцінювання стану, здійснення аналізу та прогнозування розвитку економіки з метою складання обґрунтованих планів та їх коригування в умовах, які постійно змінюються, що неможливо передбачити при складанні планів. Вирішувати ці завдання навчають, в першу чергу, в закордонних вищих економічних закладах на базі поглиблених знань відповідних статистичних методів.

Дотримання положень Болонської конвенції, яка ставить за мету створення рівних можливостей всім країнам-учасникам в підготовці фахівців для роботи в сучасному суспільстві, має забезпечити прискорений соціально-економічний розвиток всім країнам Європи. Досягнення цієї мети передбачає

надання вузами фахівцям однакових знань щодо обраного напрямку майбутньої діяльності. Для цього, обумовлена вимогами Болонської конвенції підготовка фахівців, в тому числі – економістів та менеджерів, може бути здійснена за дотримання 2-х базових вимог:

- забезпечення вищих навчальних закладів, з боку керівних установ в галузі фахової освіти, сучасними стандартами вищої освіти, в першу чергу – навчальними планами та програмами,
- дотримання вищими навчальними закладами цих стандартів при підготовці фахівців.

Відповідні документи в західних Європейських країнах головну увагу приділяють забезпеченню набуття майбутніми економістами знань і вмінь, якими можна опанувати за відповідної статистичної підготовки і які будуть необхідні їм щоб :

- 1) оцінювати сучасний фінансово-економічний стан господарюючого об'єкту чи території,
- 2) аналізувати причини, що обумовили такий стан,
- 3) розробляти пропозиції щодо покращання цього стану в майбутньому.

В той же час, в освітньо-професійних програмах підготовки фахівців з економіки та підприємництва в Україні передбачене вивчення одного-єдиного нормативного предмету “Статистика”. І хоча на опанування цього предмету виділено 10 кредитів, у зв'язку з розвитком певної негативної тенденції в українських вищих навчальних закладах на скорочення часу спілкування студента з викладачем, кількість аудиторних годин вивчення статистики рідко перевищує число 90. Протягом яких і треба встигнути довести студенту, що статистика є базовою наукою в розробці обґрунтованих ефективних управлінських рішень, а не одним з більше, як 60 предметів навчального плану, якого треба позбутися склавши іспит чи залік.

Інакше складаються справи в економічно розвинених країнах, де статистику не тільки знають, а і використовують на кожному кроці. Щоб пересвідчитись в тому досить, зокрема, продивитись рекламні сайти зарубіжних університетів, в яких готують фахівців-статистиків. На них не просто подається інформація, де випускники-статистики зможуть в майбутньому працювати, а і кількість вакантних робочих місць по кожному з напрямків зайнятості сьогодні і в майбутньому. Безробіття там серед статистиків, практично, не спостерігається.

Для надання майбутнім керівникам економіки та держави статистичної освіченості необхідним є включення до нормативної частини навчальних планів їх навчання у вищих закладах освіти дисципліни під умовною назвою “Статистика управління”, або ширше – “Статистика обґрунтування управлінських рішень та їх підтримки – супроводження та контролю виконання”. По її вивченню вказані фахівці зрозуміють необхідність поглиблення своїх знань зі спеціальної статистики і будуть вимагати ввести до переліку вибіркового дисциплін вивчення ще однієї – галузевої – статистики. Таким чином економістам і управлінцям буде надана необхідна база знань для об'єктивного сприйняття,

розуміння і ефективного управління, що має забезпечити позитивні зміни в економіці України і, як наслідок, добробуті населення.

*Горбатюк Микола Володимирович,
кандидат історичних наук,
старший науковий співробітник відділу соціально-
політичної історії,
Інститут політичних і етнонаціональних досліджень
ім. І. Ф. Кураса НАН України*

ВПЛИВ «НОМЕНКЛАТУРИ» НА ФОРМУВАННЯ РЕГІОНАЛЬНОЇ ПОЛІТИЧНОЇ ЕЛІТИ (НА ПРИКЛАДІ ВІННИЦЬКОЇ ОБЛАСТІ)

Еліта відіграє ключову роль у формуванні порядку денного політичного і соціально-економічного розвитку держави і окремих її регіонів, а притаманні їй цінності та інтереси є важливим фактором прийняття політичних рішень. Ці закономірності характерні як для національних, так і регіональних еліт з єдиною відмінністю у масштабах поширення свого впливу. З огляду на те, що регіональні політичні еліти беруть безпосередню участь у виробленні і утвердженні суспільних норм і цінностей на місцях, а через представництво в органах законодавчої і виконавчої влади та місцевого самоврядування – у творенні нового інституційного порядку, виборі зовнішньо- і внутрішньополітичного курсу, управлінні державою загалом, питання вивчення особливостей їх формування є актуальним.

При віднесенні певних прошарків суспільства до регіональної політичної еліти ми керуємось позиційним методом, який ґрунтується на твердженні, що політичний вплив у складних суспільствах покладається на формальні керівні посади у широкому діапазоні політичних, управлінських, ділових, військових, мас-медійних, громадських інститутів та організацій [1, р. 80.]. Таким чином, ми ідентифікуємо регіональну політичну еліту через займані нею позиції, що визначаються у першу чергу офіційним статусом (посадою). Базуючись на структурно-функціональному підході до вивчення еліт та використавши напрацювання таких вчених як Р. Туровський [2, с. 633], О. Гаман-Голутвина [3, с. 99] та ін. [4; 5, р. 130] вважаємо, що *регіональна політична еліта* – це сукупність осіб, які займають статусні позиції в структурах влади або безпосередньо впливають на ці структури і процес прийняття політичних рішень в регіоні. Вона забезпечує узгодження інтересів суб'єктів політичного процесу на рівні регіону, а також регіональної та національної еліт і високостатусних груп різних регіонів між собою.

Після проголошення незалежності України основною соціальною базою рекрутування регіональної політичної еліти виявилася так звана «номенклатура» – партійні та комсомольські функціонери і керівники радянських підприємств. В українській політичній науці існує декілька підходів до класифікації етапів становлення національної еліти. Наприклад, Н. Круглікова виділяє їх три:

1) 1989р. – грудень 1991 р. – становлення неформальних організацій, сформованих прогресивними демократичними силами; 2) 1992–1994 рр. – зміцнення позицій старої партійної еліти, що взяла за основу гасла народно-демократичних сил; 3) 1994–1998 рр. – наростання протиріч між партійною, партійно-господарською і національно-демократичною елітами [6, с. 341]. Для регіональної політичної еліти Вінниччини ці етапи становлення не є характерними, оскільки національні сили ніколи не мали значної підтримки у регіоні, а протистояння між різними елітними групами, що спостерігалось у 1994–1999 рр., не мало ідеологічного підґрунтя.

Процес формування політичної еліти у Вінницькій області добре відображає модель, запропонована М. Шульгою, який виділив такі етапи: 1) отримання частиною радянської «номенклатури» статусу нової політико-управлінської еліти, збереження/отримання нею посад в органах державної влади та місцевого самоврядування; 2) перехід частини представників радянської еліти в економічний простір, набуття ними приватної власності та перетворення на власників виробничих підприємств; 3) поступова трансформація господарської еліти (підприємців) у політичну [7, с. 25].

Трансформація партноменклатури і керівників радянських підприємств, установ та організацій у політичні еліти регіонального рівня сприяли низка загальнодержавних процесів. Відсутність рішучих реформ на початку 1990-х рр., перш за все демонополізації та приватизації, а також лібералізація цін і самоусунення держави від регулювання процесів економічного реформування призвели до ситуації, коли «державна власність потрапила у повне, необмежене користування та управління номенклатури... зворотною стороною деформованої, руйнівної лібералізаційної моделі була майже ідеальна модель втримання влади у руках старої бюрократії шляхом накопичення первинного капіталу» [8, с. 81–82]. Як стверджує О. Турчинов, вже у 1993–1994 рр. в основу офіційних і тіньових відносин було покладено регіональний принцип, який замінив собою пануючу у 1991–1993 рр. галузеву вертикаль, а регіональні та центральні адміністративно-економічні групи стали основним елементом економічних і політичних відносин [9, с. 76].

На жаль, у політичній історії незалежної України ми не можемо виділити конкретних знакових/рубіжних подій, які б могли свідчити про усунення представників колишньої партійної номенклатури і червоних директорів від влади, що б ознаменувало завершення її епохи і стало точками відліку існування безпосередньо української національної еліти. Україна до цього часу перебуває на етапі трансформації, оскільки, з точки зору «транзитологічних» концепцій [10], вона не завершила перехід від авторитарного до демократичного режиму, залишаючись на рівні гібридного політичного режиму. Жодна із значних політичних подій, включно із прийняттям Конституції України 1996 р., Помаранчевою революцією 2004 р. і Революцією Гідності 2014 р., не посприяла встановленню якісно нової системи взаємовідносин у середовищі еліт і нових правил гри. Для порівняння: у Польщі на функціонування політичних еліт значний вплив мали прийняття конституції у 1997 р. та приєднання до ЄС у 2004 р., а у Росії – адміністративна реформа В. Путіна 2004 р. Підтвердженням

означеної вище тези є думка М. Головатого, висловлена ним ще у 2006 р.: «Глибокий і вражаючий суспільний парадокс України ... полягає у тому, що нова еліта так і не з'явилася – ринковими трансформаціями, соціальними змінами управляють здебільш ті ж колишні компартійні лідери, що завели величезну і найбагатшу у світі на природні ресурси країну у глухий кут» [11, с. 46].

Регіональна політична еліта Вінниччини (голови обласної ради та ОДА, народні депутати від області) мають багату номенклатурну чи/та адміністративну біографію. Так, наприклад, представник Президента України у Вінницькій області у березні 1992 – жовтні 1994 рр. М. Дідик перебував на різних посадах у системі органів ЛКСМУ та КПУ з 1958 р. до падіння СРСР;

– М. Мельник, голова ОДА у липні 1995 – червні 1996 рр., голова облради у липні 1994 – червні 1996 рр., народний депутат I і IV скликань, впродовж 1978–1991 р. був головою колгоспу ім. Леніна, с. Липівка Томашпільського району;

– А. Матвієнко, голова ОДА у серпні 1996 – квітні 1998 рр., народний депутат України I, III, IV, V, VI і VIII скликань – на комсомольській роботі перебував з 1977 р., у 1985 – 1991 рр. – секретар, перший секретар ЦК ЛКСМУ;

– М. Чумак, голова ОДА у квітні 1998 – липні 1999 рр., на комсомольській роботі перебував з 1973 р., у 1983 – 1991 рр. – завідувач оргвідділу, другий, перший секретар Тростянецького райкому КПУ;

– Ю. Іванов, голова ОДА (1999–2002), голова Вінницької обласної ради (2002–2006), у 1980–1985 рр. працював на посаді директора підприємства «Вінницятепломережа» управління житлового господарства Вінницького облвиконкому, з травня 1985 по травень 1990 рр. – був заступником, 1-м заступником, головою виконавчого комітету Вінницької міської ради народних депутатів;

– Г. Калетник, голова Вінницької обласної ради (квітень 1998 – березень 2002), голова ОДА (квітень 2004 – січень 2005), народний депутат України IV, V і VII скликань – з листопада 1979 р. працював головою колгоспу с. Велика Кісниця Ямпільського району, з листопада 1989 р. – головою агропромислового об'єднання Ямпільського району;

– О. Домбровський, міський голова Вінниці (2002 – лютий 2005), голова ОДА (лютий 2005 – квітень 2010), народний депутат України VII і VIII скликань – на комсомольській роботі починаючи з 1984 р., у 1987–1989 рр. – перший секретар Вінницького міськкому ЛКСМУ;

– І. Бондарчук, голова Вінницької обласної ради (липень 1997 – квітень 1998), народний депутат України V скликання – у 1980-х рр. був першим секретарем Вінницького міськкому ЛКСМУ, другим секретарем Вінницького міськкому КПУ, радником Вінницького обкому КПУ;

– Г. Заболотний, голова Вінницької обласної ради (квітень 2006 – жовтень 2010), народний депутат України VII скликання – у 1982–1986 рр. працював головним агрономом, заступником начальника управління сільського господарства Бершадського райвиконкому, 1986–1992 рр. – заступником, першим заступником, головою Бершадського РАПО.

Аналогічною була ситуація і у випадку з народними депутатами від Вінниччини. Із 19 депутатів Верховної Ради УРСР XII скликання (Верховної Ради України I скликання) від регіону (17 обрано у квітні 1990 р. та 2 на довиборах у 1992 р.) до компартійної еліти (керівники центральних і регіональних органів КПУ та ЛКСМУ, а також керівники органів місцевого самоврядування) належало 8 осіб (Л. Кравчук, В. Хижняк, Г. Дубенков, М. Дідик, А. Матвієнко, В. Рябоконт, М. Маслов, І. Борщенко), ще 5 очолювали радянські підприємства (К. Піскуновський, А. Савчук, Г. Подчос, П. Ткач, Б. Олійник), 2 були головами колгоспів (М. Мельник, І. Попик). Лише двоє народних обранців (А. Зінченко, Б. Мокін) до отримання мандату працювали у галузі вищої освіти. При цьому частина депутатів Верховної Ради України I скликання від Вінниччини на час обрання мала більше 30 років партійного стажу. Так, Б. Олійник був членом КПРС з 1951 р., М. Дідик та П. Ткач – з 1957 р., Л. Кравчук – з 1958 р., І. Попик – з 1959 р., В. Хижняк – з 1961 р.

Після парламентських виборів 1994 р. кардинальної зміни політичних еліт також не відбулося, оскільки значна частина депутатів Верховної Ради України II скликання від області мали компартійне минуле. Із 16 депутатів від регіону 5 на час обрання працювали в органах державної влади та місцевого самоврядування України (А. Кондратюк, М. Парасунько, К. Піскуновський, А. Юхимчук, І. Ямковий), 3 були головами колгоспів (В. Кавун, В. Лантух, В. Яровенко), 2-є представляли профспілкові організації (Г. Недвига, О. Стоян). Лише 2-є депутатів були вихідцями із бізнесових кіл – І. Квятковський (Всеукраїнська інвестиційно-трастова компанія «ВІНКО») та В. Бряузов (ВАТ «Вінницянафтопродукт»). При цьому варто відмітити, що кар'єрний шлях В. Бряузова підтверджує тезу про конвертацію політичної влади компартійної верхівки у економічні ресурси: у 1971–1990 рр. він перебував на партійній роботі, з 1991 р. очолював обласне управління з забезпечення нафтопродуктами, а на час виборів 1994 р. вже був генеральним директором обласного орендного виробничо-комерційного підприємства «Вінницянафтопродукт». З усіх народних депутатів I та II скликань від Вінниччини лише Є. Смірнова можна віднести до української контреліти радянської доби, оскільки він був виключений з 4 курсу філософського факультету Київського державного університету та ув'язнений у 1973–1976 рр. за ст. 187 «прим» КК УРСР (антикомуністична діяльність).

Не відбулося ротації еліт і на районному рівні. Велика кількість обраних у 1994 р. голів міських і селищних рад також мали компартійне минуле, або очолювали органи місцевого самоврядування у часи СРСР. Так, голова Хмельницької РДА у 1995–1998 рр. О. Аліменко у 1983–1992 рр. працював головою Хмельницького райвиконкому, квітні 1992 – червні 1994 рр. – представником Президента України у Хмельницькому районі [12, с. 38]; міський голова Шаргорода Й. Андрієць обіймав цю посаду з 1986 р. до 2002 р., а до цього у 1975–1986 рр. був селищним головою Шаргорода, тобто очолював населений пункт 27 років, з них 16 у часи СРСР [12, с. 39]; міський голова Хмельника у 1991–2002 рр. М. Бойко у 1980–1984 рр. перебував на партійній роботі, з 1986 р. – працював заступником голови Хмельницького міськвиконкому, з березня 1990 р. – заступником голови міської ради народних депутатів [12, с. 66];

І. Кугай (м. Калинівка) – у структурах влади з 1979 р., працював головою Калинівського райвиконкому, представником Президента України в районі, головою райради і головою РДА [12, с. 201]; В. Людвік, що очолював Жмеринську міську раду з 1984 р. до 1998 р., працював у партійних органах у 1970–1984 рр. [12, с. 223].

Зважаючи на відсутність люстрації в Україні, схожі процеси відбувалися на усіх рівнях владної вертикалі – від Вінницької обласної ради до рад локального рівня – районних, міських, селищних і сільських.

Доводиться констатувати, що зміна політичного режиму після розпаду СРСР не призвела до зміни політичної еліти у регіоні. Основою регіональної політичної еліти Вінницької області стала партійна номенклатура, керівники органів місцевого самоврядування та директори державних підприємств (т. з. «червоні директори») часів СРСР, голови колгоспів і радгоспів. У перші роки незалежності було закладено основні принципи функціонування регіональних політичних еліт, які полягають у домінуванні неопатрімоніальних відносин і функціонуванні більшості політичних гравців регіонального рівня у межах певних політико-економічних груп (кланів), які найчастіше організовувалися навколо привладних політичних акторів (т. з. «партії влади»). Вихідці із радянської партійної та управлінської еліти відігравали ключову роль у регіональній політико-адміністративній системі Вінницької області принаймні до 2010 р., а запровадження ними певних правил гри у регіональній політиці, робить номенклатурний слід помітним до цього часу. Як результат, сучасна регіональна політична еліта Вінниччини за своїми ідеологічними установками значно віддалилась від радянських стандартів, але за своїм соціальним походженням, світоглядом, професійною ментальністю, досвідом і методами управлінської діяльності, все ще залишається продовженням колишньої радянської регіональної еліти.

Список використаних джерел

1. Hoffmann-Lange U. (2018). Methods of Elite Identification. *The Palgrave Handbook of Political Elites* London, Palgrave Macmillan. pp. 79-92.

2. Туровский Р. Ф. Политическая регионалистика. Москва: Изд-во ГУ ВШЭ, 2006. 789 с.

3. Гаман-Голутвина О. В. Определение основных понятий элитологии. *Полис*. 2000. № 3. С. 97–103.

4. Murugova V., Skorobogatov A., Bagaeva I., Volkova N., Pavlova V., Zhuravlev V., Apraksina N. (2015). Positional Approach to the Political Elite Criteria Selection in Democratic States. *Journal of Sustainable Development*. Vol. 8, № 3. 2015. P. 271–276. URL:

<http://www.ccsenet.org/journal/index.php/jsd/article/view/49370>.

5. Petrov N. (2011). Russia's Regional elites in 2010: Twenty Years On // *20 Years Without the Berlin Wall: A Breakthrough to Freedom* Moscow, 2011. pp. 91–133.

6. Круглікова Н. Механізм формування, проблеми та перспективи розвитку політичної еліти в сучасній Україні. *Актуальні проблеми державного управління: Збірник наукових праць Одеської філії УАДУ, 1999. Вип. 2. С. 340–345.*

7. Шульга М. О. Етапи становлення політичної еліти в Україні в роки незалежності. *Соціологія: теорія, методи, маркетинг. 2006. № 4. С. 24–37.*

8. Бойко О. Україна 1991–1995: тіні минулого чи контури майбутнього? Нариси новітньої історії. Київ: Магістр-S, 1996. 207 с.

9. Турчинов О. Тіньова економіка і тіньова політика. *Політична думка. 1996. № 3–4. С. 75–77.*

10. Przeworski A. (1991). *Democracy and the Market. Political and Economic Reforms in Eastern Europe and Latin America. Cambridge: Cambridge University Press, 224 p.*

11. Головатий М. Політична еліта сучасної України: регіональний і національний контекст. *Політичний менеджмент. Спецвипуск. 2006. С. 42–47.*

12. Хто є хто в місцевій владі України 1994–1998: Довідник / ред. М. Попович. Київ, 1998. 384 с.

*Горюнова Марина Миколаївна,
кандидат філологічних наук, доцент,
завідувач кафедри іноземних мов;*

*Стогній Ірина Валеріївна,
старший викладач кафедри іноземних мов,
Національна академія статистики, обліку та аудиту*

ОРГАНІЗАЦІЯ ЗАНЯТЬ З ІНОЗЕМНОЇ МОВИ У ЗАКЛАДАХ ВИЩОЇ ОСВІТИ В УМОВАХ ДИСТАНЦІЙНОГО НАВЧАННЯ

Нині складно уявити процес навчання іноземних мов без використання інформаційних та телекомунікаційних технологій, які надають можливість викладачам ефективно підготувати та провести навчальні заняття, а також організувати самостійну роботу студентів.

В умовах вимушеного переходу на дистанційну форму навчання, спричиненого спалахом вірусної інфекції COVID-19, активне використання ІТ-технологій та Інтернет-сервісів набуло особливої ваги. Для більш успішної організації занять навчальні заклади усіх рівнів залучили до використання платформи та системи для електронного дистанційного навчання, найпоширенішими серед яких є Google Classroom, Moodle, A Tutor тощо.

Поряд з традиційною системою навчання, яка в основному орієнтована на слухання, дистанційна форма навчання передбачає активну самостійну діяльність студента.

Під час навчання іноземних мов слід враховувати не лише специфіку предмета та його особливості, коли студенти вивчають іноземну мову як таку, але й прийоми і методи роботи з іноземною спеціальною літературою,

спеціальною лексикою, системою позначень та специфічними для закордонного досвіду поняттями [1].

В умовах дистанційного навчання іноземних мов успішно зарекомендував себе «перевернутий метод» (англ. Flipped Classroom, нім. Derumgedrehte Unterricht), реалізація якого ґрунтується на одному базовому принципі – безпосереднє вивчення теоретичного матеріалу відбувається дистанційно, а критичне обговорення вивченого, практика і застосування здійснюються в аудиторії [2]. Під час проведення практичних занять з використанням методу «перевернутого навчання» викладач має змогу приділити більшу частину навчального часу не на пояснення нового матеріалу чи викладу інформації, а більш раціонально використати його для виконання вправ й відточення умінь та навичок студентів орієнтуватися в іншомовному середовищі.

Доступ до мережі Інтернет та використання його ресурсів дають викладачу змогу більш урізноманітнити навчальний матеріал, наповнити практичні заняття завданнями, які можуть зацікавити сучасного студента. Так, наприклад, популярний відеохостинг YouTube містить різноманітні навчальні й художні фільми, тематичні підбірки, відеоролики з поясненням складного граматичного та лексичного матеріалів. Ступінь складності матеріалу підбирається залежно від рівня мовленнєвої підготовки студентів.

Окрім того, більшість викладачів для навчання використовують освітню інформацію з офіційних сайтів BBC, Deutsche Welle тощо. Студентам старших курсів пропонується ознайомитись з новинами, аналітикою, коментарями й репортажами з Великобританії, Німеччини та інших країн мовою носія.

Студенту для цього лиш необхідно зайти на відповідне посилання, створене викладачем, і опрацювати його індивідуально, без прив'язання до місця чи часу, у власному темпі, здійснюючи самокерування навчанням.

На аудиторному занятті відтворювати повністю зміст переглянутого вдома відео немає потреби, тому в аудиторії, а нині в реаліях карантину, через Zoom – платформу для проведення онлайн занять, створюється динамічне навчальне середовище таким чином, що опрацьований вдома матеріал закріплюється через обговорення, дискусії, практичні вправи в різних формах інтеракції.

Викладач при цьому виконує функції тренера, тьютора, консультанта, колеги і може ефективніше надавати індивідуальну підтримку студентам, через виконання практичних завдань більш детально пояснити мовні складнощі та виправити лексичні або фонетичні помилки. Таким чином, зазначена методика дозволяє активізувати диференційований та індивідуальний підходи до навчання, збільшувати мотивацію студентів та економно використовувати аудиторний час [3].

Правильна організація занять за моделлю «перевернутого навчання», на думку О. М. Слушного, сприяє розв'язанню наступних завдань:

- забезпечення виходу кожного студента на свій рівень розвитку через індивідуальний темп роботи;
- сприяння збалансованому розвитку основних фізіологічних та психічних функцій студента шляхом комплексного підходу до навчання;

- формування інтелектуальних та пізнавальних здібностей студентів;
- розвиток творчої активності кожного суб'єкта навчання;
- розвиток практичних і дослідницьких навичок студентів;
- забезпечення, стимулювання саморозвитку й самоактуалізації особистості;
- підвищення рівня навчальних досягнень студентів;
- забезпечення свідомого засвоєння базових знань за рахунок універсального їх використання у різних ситуаціях [4].

В Україні метод «перевернутого навчання» почали застосовувати не так давно, але як і усі класичні форми та методи навчання його слід використовувати відповідно до принципу доцільності, теми й мети навчального заняття та цілей, які ставить перед собою викладач.

Таким чином, для організації навчання іноземній мові в умовах дистанційного навчання використання методів і педагогічних технологій слід застосовувати лише у комплексі, тоді вони формують систему знань, умінь, навичок, які задовольняють потреби всіх учасників освітнього процесу.

Список використаних джерел

1. Король С. В. Специфіка навчання іноземній мові студентів технічних університетів. *Вісник Запорізького національного університету. Педагогічні науки.* 2008. №1. С. 127-132.
2. Кузьмінська О. Г. Перевернуте навчання: практичний аспект. *Інформаційні технології в освіті.* 2016. №1 (26). С. 86-98.
3. Попадюк С. С., Скуратівська М. О. Методологічні засади використання освітньої концепції «перевернуте навчання» у вищій школі. *Збірник наукових праць Херсонського державного університету. Педагогічні науки.* 2017. №76 (3). С. 149-154.
4. Слушний О. М. Технологія «перевернутого» навчання як інноваційний засіб підвищення якості освіти. *Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського. Серія: педагогіка і психологія.* 2016. Вип. 48. С. 19-23.
5. Стогній І. В., Никонорова Л. І. Використання методу «перевернутого» навчання у закладі вищої освіти. *Стратегія розвитку України: фінансово-економічний та гуманітарний аспекти: матеріали V Міжнародної науково-практичної конференції.* Київ, «Інформаційно-аналітичне агентство», 2018. С.432-433.

*Дорошенко Катерина Анатоліївна,
курсант гр. ТЕдмс-20-1б;
Чередник Світлана Олексіївна,
викладач циклової комісії філологічних дисциплін;
Кременчуцький льотний коледж
Харківського національного університету
внутрішніх справ*

РОМАН-АНТИУТОПІЯ ХХІ СТОЛІТТЯ

Роман-антиутопія ХХ століття зміг відобразити рух часу й передбачити майбутній розвиток людства. Передрікаючи крах грандіозних соціальних проєктів перебудови світу, антиутопічний жанр попередив про неминучий крах політичного експерименту, який розпочався на значній території земної кулі, та про виникнення багатьох проблем, що загрожують існуванню людства й сьогодні досягають глобальних масштабів.

Сучасний читач розуміє, що щонайменше половину «утопій», створених у попередні роки, сьогодні можна назвати «антиутопіями». Цей жанр не знає меж, постійно еволюціонує, бо йде в ногу з часом.

Антиутопія не втрачає своєї актуальності й цінності в новітній літературі ХХІ століття та має прогностичний характер, оскільки спрямована на реальність, яку необхідно змінити. У всіх творах залишається наскрізний конфлікт держава – особистість. Соціальна антиутопія продовжує своє життя і сьогодні, але на перше місце вийшли нові моделі даного жанру: екологічна, політична, технічна, молодіжна антиутопії. Їх появу спричинили негативні наслідки діяльності людини: науково – технічний прогрес, деградація людської моралі, урбанізація, неконтрольоване використання природних ресурсів, зростання бідності, злочинності та агресивності, загроза тероризму, озброєне протистояння.

Апокаліптична антиутопія розробляє сценарії «життя після катастрофи», а сатирична – осмислює дійсність як політичний памфлет і наближена до публіцистики. Аналітичний тип антиутопії надає панорамне зображення дійсності в умовах кризи будь – якого характеру, характеризує причинно – наслідкові зв'язки усіх дій та пригод, змусивши осмислити їх наслідки.

Проблеми роману – антиутопії ХХІ століття: протистояння людини і держави, пошуки стабільності, свободи, роль науки й мистецтва в сучасному світі, людина і родина, залежність людини від віртуального світу, світу симулякрів, клонування, донорство, сурогатство, віруси [4, с.5].

Гіперболізація – дуже важлива риса даного жанру, вона подеколи перемишується із метафорою, символом, уособленням. Такий прийом допомагає жанру – попередження спрогнозувати суспільству безрадісне й жахливе майбутнє, змушує замислитися над своїм мисленням, поведінкою, ідеалами.

Людина в антиутопії нового часу, на відміну від свого попередника минулого століття, протистоїть виключному хаосу дійсності та загрозливому невизначеному майбутньому. Водночас «жахливе» минуле парадоксально

розкриває свої позитивні риси – герой ностальгує, він дезорієнтований, шукає історичні образи для створення нових ідеалів. У російській літературі герої часто з посмішкою згадують СРСР і товариша Сталіна, який би швидко навів лад у країні [1, с.23].

Продовжує радянську тематику цикл «Голос Утопії» білоруської письменниці Світлани Олексієвич. Остання книга «Час секонд хенд» розповідає про лабораторію марксизму-ленінізму, де за сімдесят років вивели новий людський тип – homo soveticus. Одні називають його «совком», інші – трагічним персонажем, але в ньому легко впізнати своїх знайомих, друзів, колег. Монологи, що увійшли до книги, записувалися протягом десяти років на територіях колишнього СРСР.

Сучасна українська література дивує творами цього песимістичного жанру. Щаслива кінцівка неможлива в реальності, бо жанр за характером трагедійний, досконалість у недосконалому світі не може існувати. Трагедія роману Тараса Антиповича «Помирана» полягає в тому, що люди самі обрали для життя невблаганне токсичне середовище, яке зробило їх слабкими та жорстокими, байдужими до життя. Вони живуть власними міфами, продовжуючи своє безнадійне існування та приймаючи невідворотне помирання.

Твір описує теперішнє українське суспільство у стані війни, але в майбутньому часі. Автор бере плацдарм для сюжету окупований Схід, де життя людей відбувається навколо сміттєзвалища. Автономіка, ізольована за власним бажанням, кожного дня занепадає: сміття сортується вдома, відходи не вивозяться, хвороби не лікуються, освіта, культура, гуманізм відійшли в минуле. Спостерігаючи за тими стражданнями, не можна не перейнятися болем і відчаєм безвиході тих знедолених, які не розуміють, що боротьба за краще життя неможлива в таких умовах, для перемоги потрібно об'єднатися. Сатирично – фатальний опис майбутнього порушує актуальні й поконвічні проблеми суспільства, найважливіші, що були й завжди будуть.

Сучасний український антиутопічний роман Ярослава Мельника «Маша, або Постфашизм» продовжує тему гуманізму. Люди не навчилися з повагою ставитися один до одного. Сучасні проблеми замасковані в історії фашизму, нацизму, концтаборів. Це дозволило зробити твір зрозумілим і українським, і зарубіжним читачам.

Втомлені й довірливі люди живуть у четвертому тисячолітті, передають владу популістам, які прикрившись гаслами та ідеями толерантності, роблять свої темні справи. Людей поділили на дві категорії: надлюди та людиноподібні. У маленьких містах і селах, у великих будинках минає життя «справжніх» людей, а це повноцінне життя їм забезпечують людиноподібні.

Романи-антиутопії нашого часу стали бестселерами, якими зацікавилася молодіжна аудиторія. Тема реаліті - шоу, кохання, боротьби, дружби звучить в антиутопії «Голодні ігри» американської письменниці Сюзанни Коллінз .

Після об'єднання дванадцяти округів виникла країна Панем. Її правитель, щоб тримати всіх у покорі, започаткував жорстоке реаліті – шоу – Голодні ігри, де підлітки змушені битися на смерть, це приречення всіх дітей цієї країни. Трилогія розповідає про світ майбутнього, де навіть діти повинні вчитися

виживати. Ігри, особливий інструмент маніпуляції свідомістю особистості, доводять, що людина в такій державі нічого не варта, її спроби порушити правила життя обов'язково будуть зупинені.

Китайська історія переповнена подіями, що лягли в основу антиутопій ХХІ століття. Знову в основі антиутопії лежить пародія на утопічну ідею. Роман Кунчанга Чана «Жирні роки», написаний у 2009 році, розкриває недалеке майбутнє Китаю – 2013 рік. Тут зображено «чудовий новий світ» сьогоденного Китаю. Це складний роман ідей, герої якого викрадають високопоставленого чиновника й змушують його викрити всі таємниці. Почувши приголомшливі подробиці про своїх лідерів та співвітчизників, вони розуміють, що це сколихне і змінить весь світ. Таким способом автор розкриває махінації, які відбуваються в кожній тоталітарній державі.

Зацікавленість антиутопічними творами обумовлена екзистенціальним пробудженням сучасної людини. Політичні, соціальні, екологічні, економічні проблеми Китаю висвітлені у творі Лю Цисиня «Проблема трьох тіл». Фантастичне в літературі за своїм характером із вигадки переходить в реальність.

Китайські письменники відображають найтемніші та найпотаємніші аспекти життя у Китаї, описують відчай, пастку бідності, злість, яка ховається за смиренними масками людей. Читача проводять світом жаху і невідомості, куди потрапляють герої через психічні розлади. Чи може людина залишатися психічно здоровою у такому шаленому світі?

Таким чином, сучасні романи-антиутопії переконують читача, що людям доведеться винаходити цивілізацію заново.

Список використаних джерел

1. Бесчётникова С. В. Утопическая парадигма художественного мышления переходной культурной эпохи (на материале русской прозы рубежа ХХІ вв.): монограф. Донецк: Лебедь, 2007. 500 с.

2. Булгакова А. А. Топика в литературном процессе: пособ. Гродно: ГрГУ, 2008. 107 с.

3. Воробьёва А. Н. Русская антиутопия ХХ – начала ХХІ века в контексте мировой антиутопии : автореф. дис. ... д-ра филол. наук. Самара, 2009. URL: http://dibase.ru/article/13042009_vorobyovaan/3.

4. Константинов Д. В. Антиутопии: будущее без человека. *Вестник Томск. гос. ун-та*, 2013. № 366.

5. Солдатов В. Е., Тузовский И. Д. Социокультурное пространство в антиутопиях: основные черты моделируемого социума. *Вестник ЧГАКИ*. 2010. №3 (23).

*Загородня Ольга Феліксівна,
кандидат філологічних наук,
доцент кафедри іноземних мов;
Волох Світлана Володимирівна,
старший викладач кафедри іноземних мов;
Національна академія статистики, обліку та аудиту*

ОСОБЛИВОСТІ ВИКЛАДАННЯ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ В УМОВАХ ДИСТАНЦІЙНОГО НАВЧАННЯ

У зв'язку з ситуацією, що склалася у всьому світі, пов'язаною з пандемією коронавірусу, навчальні заклади перейшли на дистанційну форму навчання. Для великої кількості викладачів використання онлайн технологій як основного засобу навчання у викладанні на постійній основі стало викликом і одночасно можливістю набути новий досвід.

Перевагами дистанційного навчання за допомогою онлайн технологій стали:

- 1) гнучкий розклад занять;
- 2) можливість виконувати практичні завдання у власному темпі;
- 3) дистанційне навчання виховує самостійність та самоорганізованість;
- 4) доступ до матеріалів занять відбувається 24/7, незважаючи навіть на те, що саме онлайн заняття може бути пропущене студентом, але все ж таки матеріал він може опрацювати пізніше самостійно;
- 5) це новий інноваційний підхід до викладання з використанням додаткових електронних джерел. Цей підхід добре підходить для тих студентів, які втомилися від монотонності читання текстів з підручника;
- 6) під час проведення заняття викладачу легше використовувати інтерактивні вправи, вікторини, тести, відео та аудіо файли;
- 7) не має значення географічне розташування студента, оскільки у нього завжди є можливість контактувати з викладачем.
- 8) відбувся розвиток освітньої сфери в цілому: багато технік та засобів проведення онлайн занять були запозичені зі сфери сучасного бізнесу.

З іншого боку, така форма навчання підходить для високо вмотивованих студентів, які націлені на високі результати своїх знань, а не просто на отримання балів та допуск до сесії. Таким чином, серед недоліків і труднощів сучасного дистанційного навчання маємо визначити такі:

- 1) відсутність необхідності бути присутнім на онлайн заняттях розслабило студентську аудиторію, особливо менш вмотивованих студентів;
- 2) практичні завдання здавалися невчасно, активізація навчальної діяльності відбулась в кінці семестру, і більшість робіт виявились однаковими через неможливість достатнього контролю;
- 3) незважаючи на сучасні технології викладання онлайн, викладачі не були підготовлені до такої форми викладання на постійній основі. Це спричинене психологічними (швидке освоєння нового завжди потребує зусиль), соціальними (не всі викладачі забезпечені технічними засобами для віддаленої

викладацької діяльності), надлишковими (коли є можливість викладати в реальному житті, немає необхідності освоювати додаткові онлайн технології) факторами;

4) завелике перевантаження студентів і викладачів: а) необхідність навчатися новим засобам і проводити навчальний процес одночасно ; б) виконання величезних обсягів навчальних завдань з великої кількості дисциплін в умовах несприятливих соціально-політичних і психофізіологічних впливів (пандемія, тривожність, самоізоляція, відсутність необхідного забезпечення тощо), а також в умовах освітнього експерименту.

Оскільки труднощів виявилось багато, активізувалися пошук нових стратегій і швидке впровадження нових технологій в освітній процес, а саме:

- освоювались і запускались у навчальний процес дистанційні освітні платформи навчальних закладів;
- проводилася велика кількість безкоштовних навчально-методичних вебінарів від професійних викладачів-методистів, які працюють у міжнародних методичних об'єднаннях. Завдяки цьому викладачі мали змогу підвищити професійність і отримати методичну допомогу в утрудненій ситуації онлайн викладання;
- були запозичені сучасні технології ведення онлайн зустрічей і нарад зі сфери сучасного бізнесу. Ці технології отримали великий поштовх у розвитку і популярності. Такими засобами стали технології відеозв'язку Zoom, Skype, Google Hangout та інші. Активізувалися у використанні Google додатки, що слугували для розробки тестових завдань для поточного і підсумкового контролю знань.

Особливий тип викладання за допомогою відеозв'язку вимагав від викладачів переструктурування занять, виключення з них тих елементів, які забирають багато часу. Наприклад, усне пояснення нового матеріалу замінювалось на демонстрування мультимедійних презентацій з екрану; зменшилась частка аудіювання в сторону збільшення частки усного мовлення; групові дискусії проводилися у чаті і були коротшими; парна робота студентів була замінена груповою, оскільки безкоштовні тарифи систем відеозв'язку обмежували можливості групування учасників.

Підсумковий контроль як вид діяльності також зазнав змін. Очне аудиторне спілкування окремо з кожним студентом було замінене на написання тестів на дистанційних платформах.

Отже, в умовах викладання англійської мови дистанційно за допомоги інтернет-засобів ситуація, що склалася, в цілому позитивно вплинула на студентсько-викладацьку спільноту, оскільки підштовхнула до змін, активізації творчих зусиль, переосмислень себе як особистості в освітньому процесі.

Список використаних джерел

1. Веремчук А. Проблеми і перспективи дистанційного навчання у ВНЗ. *Проблеми підготовки сучасного вчителя: збірник наук. праць. УДПУ ім. П.Тичини. 2013. № 7. С.319-325.*

2. Рум'янцева К. Є. Теоретичні основи впровадження дистанційного навчання у професійну підготовку майбутніх економістів. *Дистанційне навчання як сучасна освітня технологія: матеріали міжвузівського вебінару*, м. Вінниця, 31 бер. 2017 р. С.38-40.

3. Штихно Л. В. Дистанційне навчання як перспективний напрям розвитку сучасної освіти. *Молодий вчений*. 2016. №6. С.489-493.

*Залюбовська Світлана Сергіївна,
кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри фінансів, банківської справи та страхування,
Національна академія статистики, обліку та аудиту*

СОЦІАЛЬНИЙ ЗАХИСТ НАСЕЛЕННЯ: СУТНІСТЬ ТА СКЛАДОВІ

Питання соціального захисту в будь-який історичний період відіграло важливе значення, адже загальний економічний добробут кожної держави залежить від становища малозахисених верств населення. Кожна людина має право на соціальний захист, але сутністю гарантій права на соціальний захист є умови, що створюються державою для реалізації права на соціальний захист.

Сьогодні, формування державної політики соціально-економічного захисту населення набуває особливого значення. Сучасний її стан характеризується недосконалістю державного регулювання, відповідно нагальною необхідністю стає запровадження у практику розробки цільових програм системи індикаторів рівня життя населення, соціальних нормативів та стандартів. Без вироблення шляхів досягнення ефективної системи соціального захисту, який би відповідав міжнародним стандартам, неможливо розбудувати дійсну, а не декларативну соціальну державність в Україні. Тому питання проблем формування системи соціального захисту нерозривно пов'язані з процесом досягнення нашою державою орієнтирів, проголошених в Конституції, де України визнана демократичною, правовою і соціальною державою. Проблеми гарантування та реалізації цих положень є одними з найбільш актуальних стратегічних завдань нашої держави на сучасному етапі [1]. Реалізація соціальної політики стосовно будь-якої категорії громадян неможлива без здійснення їх соціального захисту, а соціальний захист в умовах ринкової економіки є важливою складовою соціальної політики та необхідним елементом функціонування держави.

Проблемам соціальної захищеності і соціального захисту населення присвячені роботи вітчизняних і зарубіжних авторів: М. Білинської, Н. Болотіна, Н. Волгіна, М. Кравченко, В. Мельнікова, Н. Рімашевської, Н. Стаховської, В. Ойкена, Р. Тітмуса, І. Ярошенко та ін.

Потреба в соціальному захисті населення з'явилася одночасно з виникненням людського суспільства, а розуміння сутності цього явища постійно змінювалося та вдосконалювалося.

У ХХІ ст. соціальний захист є предметом вивчення цілої низки наук – економічної теорії, соціології, філософії, соціального менеджменту, юриспруденції,

теорії управління, соціальної роботи і т.ін, кожна з яких, визнаючи сьогодні необхідність і значущість соціального захисту для суспільства, досліджує лише частину цього суспільного явища, проявляючи свою обмеженість, передусім у підходах до визначення даного соціально-економічного феномену.

В «Енциклопедії державного управління» зазначається, що соціальним захистом позначають увесь комплекс заходів, спрямованих на створення безпечного соціального середовища людини [2]. Ця система здебільшого спрямована на: дотримання прав людини та забезпечення соціальних гарантій гідного життя населення. Прихильники політекономічного підходу, визначають соціальний захист як наукову категорію, яка може відобразити відносини щодо перерозподілу національного доходу з метою соціального захисту.

У такому контексті об'єктом соціального захисту є людина, зокрема її матеріальне або суспільне становище.

Аналізуючи власне наочне поле, юристи можуть розглядати соціальний захист як сукупність прав людини і юридичних гарантій по реалізації цих прав, економісти визначають це поняття як частину суспільного сектору або соціальної політики держави відносно населення, соціологи визнають його як необхідний соціальний інститут, соціальні працівники – як елемент своєї практичної діяльності відносно різних категорій населення і т. ін.. І часто ці точки зору перетинаються або навіть перетікають із науки в науку, хоча практично всі автори наголошують про різні наукові відмінності в підходах і формулюваннях до визначення концепту «соціальний захист» [3].

Водночас існує і ще ширше тлумачення міжнародного терміна «соціальний захист», під яке підпадають як традиційні системи соціального страхування і забезпечення, так і ті галузі соціальної інфраструктури, які сьогодні можна відносити до системи відтворення населення – це освіта, охорона здоров'я, суспільний транспорт, муніципальне житло, охорона навколишнього середовища. Розуміння встановлених конкретними дослідниками меж дозвол є нам розглядати як окремі випадки загальної теорії всі існуючі наукові точки зору в рамках відповідного їм історичного періоду еволюції соціального захисту або відповідних суб'єктно-об'єктних категорій [4].

Отже можемо бути впевненими, що соціальний захист мав на меті поліпшення морального та матеріального забезпечення соціально вразливих верств населення, подолання бідності та зниження міри розшарування суспільства. Перспективи подальших досліджень полягають у поглибленому вивченні та виробленні конкретних пропозицій щодо соціального захисту населення, спрямованих на забезпечення оптимального розвитку соціальних відносин та задоволення потреб суспільства як загалом, так і окремого громадянина [5].

Список використаних джерел

1. Конституція України. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр>.
2. Кравченко М. В. Соціальне забезпечення. Енциклопедія державного управління: у 8 т. Т. 1. Київ: НАДУ, 2011. С. 564.
3. Лукашевич М. П., Мигович І. І. Теорія і методи соціальної роботи: навч. посіб. 3-є вид., допов. і випр. Київ: МАУП, 2013. 168 с.
4. Соціальний захист населення України: монограф. Київ: НАДУ, 2009. 184 с.
5. Лаврухін В. В. Соціальний захист населення: понятійно-категорійний аналіз. URL: http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?I21DBN=LINK&P21DBN=UJRN&Z21ID=&S21REF=10&S21CNR=20&S21STN=1&S21FMT=ASP_meta&C21COM=S&2_S21P03=FILE=&2_S21STR=Dutp_2014_1_9.

*Корнієнко Петро Сергійович,
кандидат юридичних наук,
доцент кафедри філософії
та соціально-гуманітарних дисциплін,
Національна академія статистики, обліку та аудиту*

ОКРЕМІ СУБ'ЄКТИ КОНСТИТУЦІЙНОЇ ПРАВОЗАХИСНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УТВЕРДЖЕННІ ПРАВ І СВОБОД ЛЮДИНИ

Права та свободи людини, їх утвердження, реалізація та захист цілком заслужено стали одним із ключових предметів конституційної правотворчої та правозастосовної практики у ХХІ ст. Цю тезу підтверджує й діяльність Конституційної комісії, яка іще в 2015 році визнала три ключові напрямки своєї роботи: реформа місцевого самоврядування на засадах децентралізації; удосконалення конституційних засад правосуддя та регулювання прав, свобод і обов'язків в Україні. І якщо перші два керунки конституційної реформи у 2015-2019 роках уже успішно втілені в Конституції та законах України, а також в реформах з децентралізації та правосуддя, то правозахисна реформа нині лише починає втілюватися в правові реалії сьогодення.

На сьогодні саме конституційний лад є одним із головних організаційно-правових гарантій реалізації прав людини. Він формується на основі неухильного дотримання Основного Закону та чинного законодавства. Серед організаційно-правових гарантій прав особи виділяють державу, як таку, Верховну Раду України, Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини, Президента України, Кабінет Міністрів України та інші органи виконавчої влади; суди загальної юрисдикції; Конституційний Суд України; органи нотаріату; адвокатура; органи прокуратури; органи та посадові особи місцевого самоврядування; політичні партії та правозахисні громадські об'єднання; міжнародні правозахисні організації тощо.

Держава виступає важливим організаційно-правовим гарантом конституційних прав людини і громадянина. Подальша еволюція відносин держави та громадянина є запорукою формування конституційної держави, що передбачає активну участь представників громадянського суспільства у діяльності органів державної влади.

У багатьох своїх положеннях Конституція України передбачає положення про визначальну роль держави як важливого гаранта конституційних прав людини і громадянина. Статті Основного Закону передбачають також й інші організаційно-правові гарантії конституційних прав людини і громадянина, серед яких – функціонал органів державної влади.

Розглядаючи це питання, ми можемо встановити певні особливості компетенції відповідних органів державної влади чи системи органів у питаннях захисту прав людини і громадянина, а також щодо їх ролі у механізмі здійснення правозахисної діяльності.

Сукупність органів, організацій та загалом суб'єктів правозахисної діяльності в Україні поділяється по-різному. Найбільш загальною є їх класифікація на державні і недержавні, міжнародні і національні.

До державних правозахисних організацій класично відносять органи судової влади, конституційної юстиції, омбудсман, органи нотаріату, міжурядові правозахисні організації. Окремо, в залежності від законодавчо встановленої природи органів місцевого самоврядування щодо їх положення можна віднести і даних суб'єктів.

До недержавних правозахисних суб'єктів варто віднести: адвокатуру; правозахисні громадські організації (неурядові громадські організації); приватних нотаріусів; міжнародні неурядові правозахисні організації.

Очевидно, що представлений вище перелік не можна вважати повним, зважаючи на те, що діяльність щодо захисту прав і свобод людини і громадянина, їх гарантування є пріоритетними у роботі будь-якого державного органу та переважної більшості недержавних.

У межах своїх можливостей, а також реального рівня компетенції державні та не державні суб'єкти правозахисної діяльності спрямовують її на надання кожній особі чи їх об'єднанням, а також юридичним особам, правової допомоги. Завдання такої допомоги полягає у правовому захисті, який передбачає вжиття заходів щодо припинення порушень права, недопущення зловживання правом, усунення наслідків порушених прав, відновлення порушеного права, притягнення винних до юридичної відповідальності, відшкодування збитків завданих порушенням права.

Ще одним видом класифікації суб'єктів правозахисної діяльності, який також можна розуміти і як її рівні – це розподіл на міжнародну та внутрішньодержавну (національну) діяльність щодо правового захисту. Держави реалізують свою політику через відповідний апарат – органи, а тому з'ясування національної системи органів, що здійснюють правозахисну діяльність є важливим завданням.

Ще одна ознака, що допомагає дослідити суб'єктів правого захисту в межах правозахисної діяльності – це здійснення класифікації в залежності від

особливостей інструментарію суб'єкта правозастосування. Відтак, які заходи вживаються суб'єктами до правопорушника: примусового чи організаційного характеру, що відповідно відображає дві основні форми правозахисної діяльності – юрисдикційну і неюрисдикційну.

Розглянемо особливості даних форм. Так, під юрисдикційною формою правозахисної діяльності розуміють діяльність органів державної влади і місцевого самоврядування, а також об'єднань громадян щодо відновлення порушеного права, яке здійснюється в межах чітко регламентованих процедур, уповноважених на це органів та організацій, результатом чого є рішення щодо конкретної життєвої ситуації (справи).

З іншої сторони, неюрисдикційна форма правозахисної діяльності передбачає сукупність дій (заходів) самих суб'єктів, чії права були порушені, щодо їх відновлення, без звернення за допомогою до компетентних органів і організацій.

Серед юрисдикційних форм правозахисної діяльності варто відзначити, перш за все, судову форму. Оскільки, саме за органами судової влади з моменту їх виникнення, пріоритетним завданням визнають правовий захист. Він посідає центральне місце в достатньо великому арсеналі засобів, покликаних забезпечити захист прав людини, про що неодноразово вказувалось науковцями [1].

Здійснення правозахисної діяльності судовими органами є найбільш демократичним та спрямованим для всебічного, повного та об'єктивного виявлення дійсних обставин і причин виникнення цивільних і господарських спорів, кримінальних і адміністративних правопорушень. Тобто для встановлення істини у справах, що дозволяє на основі цього правильно застосовувати норми матеріального права та вирішувати справи по суті [2].

Президент України виступає одним із важливіших елементів правозахисного механізму, інститутом, що частково формує систему органів правозахисної діяльності. Саме глава держава створює у процесі своєї діяльності відповідні передумови ефективної правозахисної діяльності її системи. Президент як орган державної влади займає специфічне, однак важливе, положення серед державного механізму, забезпечуючи конституційний порядок, стабільність та спадкоємність влади, а також вище представництво в міжнародних відносинах. Глава держави у більшості країн світу виступає посередником між законодавчою, виконавчою та судовою гілками влади, досить часто забезпечуючи належний рівень взаємозв'язків між ними, що в умовах сьогодення, розвитку інформаційних відносин та підвищення значення інформаційної взаємодії є надважливим завданням у сфері будь-якого управління, особливо державного.

Згідно ст. 102 Конституції України, Президент України є главою держави і виступає від її імені. Президент України є гарантом державного суверенітету, територіальної цілісності України, додержання Конституції України, прав і свобод людини і громадянина.

Про важливість правозахисної функції інституту глави держави вказує і формулювання в ст. 104 Основного Закону в тексті присяги «обстоювати права і свободи громадян».

Президент виступає гарантом прав і свобод людини і громадянина, що реалізується через: здійснення його права законодавчої ініціативи (ч. 1 ст. 93); у разі необхідності прийняття рішення про запровадження в Україні або в окремих її місцевостях надзвичайного стану; оголошення в разі потреби окремих місцевостей України зонами надзвичайної екологічної ситуації (п. 21 ст. 106); видання указів, спрямованих на захист прав і свобод людини і громадянина, деяких категорій населення, здійснення інших заходів щодо забезпечення прав людини і громадянина (п. 2 ч. 1 ст. 106) тощо [3].

Як ми можемо послідувати положення ст. 102 Конституції України є досить загальними, які скоріш визначають абстрактне коло завдань на які має спрямовувати свою діяльність Президент України. Натомість, їх конкретизація відбувається в ст. 106. Однак, навіть поверхневий аналіз положень цих двох статей вказує на проблеми розуміння реального обсягу повноважень глави держави.

Список використаних джерел

1. Стефанюк В. Правозахисна діяльність судів України. *Право України*. 1999. №5. С. 18-23.
2. Тараненко С. Механізм захисту громадянами прав і свобод під час здійснення провадження у справах про адміністративні правопорушення. *Право України*. 1998. №11. С. 141.
3. Рудик П. Конституційно-правовий статус Президента України в умовах парламентсько-президентської республіки. *Віче*. 2014. № 20. С. 11.

*Луньова Тетяна Сергіївна,
кандидат економічних наук,
доцент кафедри економіки та менеджменту
зовнішньоекономічної діяльності,
Національна академія статистики, обліку та аудиту*

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЗАЙНЯТОСТІ ЖІНОК В КОНТЕКСТІ ФОРМУВАННЯ СЕРЕДНЬОГО КЛАСУ В УКРАЇНІ

Політика зайнятості є складовою політики формування середнього класу. Серед низки проблем у сфері зайнятості в Україні виділяється проблема низької зайнятості жінок. За результатами обстеження робочої сили у 2019 р. рівень зайнятості усього населення України віком 15 років і старше складав 51,7%, з нього чоловіків – 59,3%, жінок – 45,4% [1].

Дані опитувань Центру Разумкова свідчать, що у складі середнього класу жінки становлять 51%, при цьому, чим вищий статус має соціальна група, тим меншою в ній є частка жінок і більшою – чоловіків [2, с. 59].

Збільшення частки середнього класу в Україні потребує підвищення зайнятості та зростання доходів жінок. Одним із основних напрямів вирішення цієї проблеми є ліквідація гендерної нерівності щодо доступу до гідної праці.

У 2005 р. Верховна Рада України прийняла Закон «Про забезпечення рівних прав та можливостей для жінок і чоловіків», метою якого є «досягнення паритетного становища жінок і чоловіків у всіх сферах життєдіяльності суспільства шляхом правового забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків, ліквідації дискримінації за ознакою статі та застосування спеціальних тимчасових заходів, спрямованих на усунення дисбалансу між можливостями жінок і чоловіків реалізовувати рівні права, надані їм Конституцією України» [3]. Проте, до цього часу на ринку праці зберігається гендерна нерівність.

Найсуттєвіша дискримінація жінок відчувається у сфері працевлаштування, оплати праці, у них нижчі можливості щодо підвищення кваліфікації, а також шанси збереження роботи у випадку скорочення. Так, наприклад, заробітна плата жінок в Україні в середньому на 25% нижча від заробітної плати чоловіків [4]. Однією із причин цього Т. Костюченко називає зайнятість жінок «на посадах певного рівня, в різних сферах економіки, тобто горизонтальну і вертикальну гендерну сегрегацію ринку праці» [5].

Через нестачу робочих місць з гнучким графіком роботи та зручними формами зайнятості для осіб із сімейними обов'язками багато жінок, які мають обов'язки по догляду за дітьми або іншими членами родини, звільняються з роботи, працюють нижче своєї кваліфікації, переходять на нижче оплачувані робочі місця [6, с. 157].

На сьогодні ініціативи, спрямовані на поєднання роботи і сімейного життя, залишаються поодинокими. Так, надання відпустки по догляду за дитиною батькові стало однією з небагатьох ініціатив, запроваджених в країні з метою підвищення гендерної рівності. Проте ця можливість не отримала достатньої інформаційної підтримки з боку уряду, а статистичні дані про її використання відсутні.

Жінки мають нижчий коефіцієнт заміщення доходів при виході на пенсію, ніж чоловіки. Негативні наслідки цієї нерівності включають нижчу якість життя жінок після виходу на пенсію та більш високий ризик потрапляння у пастку бідності. Невисока зайнятість на вітчизняному ринку праці та низький рівень оплати праці призводить до збільшення числа зовнішніх трудових мігрантів серед жінок.

Для удосконалення вітчизняного законодавства у сфері регулювання праці жінок необхідним є вивчення європейського досвіду підвищення рівня їх зайнятості. Україна може скористатися успішними ініціативами країн, досвід яких привертає увагу в цьому напрямі, наприклад [7]:

– спеціальний курс «What's stopping you» для безробітних жінок, присвячений стартапам у Великій Британії, мета якого – допомогти жінкам здобути необхідні знання та навички і заохочувати жінок шукати шляхи для розширення власних компетенцій;

– програма заохочення жіночого підприємництва; система догляду за малолітніми дітьми у Швеції;

– онлайн платформа для роботодавців і працівників від польського уряду, яка надає оновлену та вичерпну інформацію про кращі пропозиції від різних компаній;

– новий тип дитячих садків у Франції;

– Хартія про можливість переходу на часткову зайнятість за попереднього узгодження з роботодавцем і можливість дистанційної роботи у Франції.

У контексті формування середнього класу в Україні потребують законодавчого урегулювання питання дистанційної роботи. Процес закріплення у законодавстві регулювання гнучких форм зайнятості тільки розпочинається. У червні 2019 р. Міністерство соціальної політики винесло на громадське обговорення законопроект «Про внесення змін до Кодексу законів про працю України (щодо гнучких форм організації праці)», який закріплює за працівниками право на гнучкий режим робочого часу, дистанційну (віддлену) роботу та дозволяє вільно планувати робочий час [8].

Ця нестандартна форма зайнятості особливо є зручною для жінок, які мають дітей, позитивними сторонами дистанційної роботи для працівника є наступні:

– відсутність необхідності витрат часу і коштів на проїзд до місця роботи;

– виконання трудової функції у зручний для нього час (в тому числі перебуваючи на лікарняному, у відпустці по догляду за дитиною, у щорічній відпустці);

– саморегулювання робочого часу;

– самостійний вибір тактики виконання завдань роботодавця.

Для роботодавця позитивними рисами дистанційної роботи є економія коштів на створення робочих місць, накладних витрат, оптимізація людських ресурсів.

В цілому, застосування нестандартних форм зайнятості дає змогу посилювати гнучкість ринку праці. Отже, для підвищення рівня зайнятості в Україні необхідно законодавчо відрегулювати проблеми застосування дистанційної роботи.

З метою удосконалення правового регулювання державної гендерної політики нами пропонується такий перелік заходів:

– послідовний перехід від заборонного до дозвільного характеру законодавства, при якому рішення про використання особливих пільг буде приймати сама працююча жінка. При цьому обмеження застосування праці жінок тільки у випадках, коли вони обумовлені необхідністю охорони здоров'я жінок, дітонародженням, годуванням груддю або наявністю у сім'ї дітей-інвалідів повинні зберігатися;

– регулярне проведення гендерної експертизи чинного законодавства України з метою його відповідності міжнародним стандартам. В рамках даної експертизи повинне проводитись і вдосконалення вітчизняного трудового законодавства з урахуванням міжнародної та зарубіжної практики;

– розроблення механізмів для стимулювання дотримання роботодавцями

правил охорони праці працюючих жінок і контролю за таким дотриманням;

– удосконалення судового захисту прав працюючих жінок;

– регулярне, повне і достовірне інформування населення про права і можливості в аспекті гендерної рівності у трудових відносинах. Українське суспільство повинно володіти інформацією про те, які права і гарантії жінкам дає не тільки вітчизняне, а й міжнародне законодавство, які міжнародні зобов'язання наша країна взяла на себе в цьому питанні.

У цьому контексті важливо модернізувати вітчизняний ринок праці у напрямі зменшення гендерного розриву в оплаті праці, покращення балансу між трудовим і сімейним життям в Україні. Ці заходи, на наш погляд, дозволять підвищити рівень зайнятості серед жінок, їх доходи і, відповідно, чисельність середнього класу.

Список використаних джерел

1. Зайнятість населення за статтю, типом місцевості та віковими групами у 2019 році. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua> (дата звернення: 2.10.2020).

2. Середній клас в Україні: уявлення і реалії / Центр Разумкова, авторський колектив; під заг. керівн. А. Рачка. Київ : Видавництво «Заповіт», 2016. 258 с.

3. Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків: Закон України від 8.09.2005 р. № 2866-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2866-15> (дата звернення: 3.10.2020).

4. Жінки в Україні заробляють на 25% менше чоловіків. URL: <https://www.rbc.ua> (дата звернення: 3.10.2020).

5. Костюченко Т. Гендерованість ринку праці. Порівняння кейсів України і Литви. URL: <http://ucerp.org.ua/wp-content/uploads/2019/12> (дата звернення: 3.10.2020).

6. Ігнатенко Т. С. Політика формування середнього класу в умовах змін: дис. ... канд. екон. наук. 08.00.07. Київ, 2018. 239 с.

7. Михайлишина Д., Кобернік О., Солтисьяк Р. Як збільшити зайнятість жінок і чому це важливо для економіки: аналітична записка. URL: <https://ces.org.ua/wp-content/uploads/2019/09> (дата звернення: 3.10.2020).

8. Про внесення змін до Кодексу законів про працю України (щодо гнучких форм організації праці): законопроект. URL: <https://www.msp.gov.ua/projects/448> (дата звернення: 4.10.2020).

*Мельникова Марина Віталіївна,
доктор економічних наук, доцент,
провідний науковий співробітник
відділу економіко-правових проблем містознавства,
Державна установа «Інститут економіко-правових досліджень
імені В.К. Мамутова Національної академії наук України»*

ПРО СПІВРОБІТНИЦТВО ВЛАДИ ТА БІЗНЕСУ У ВИРІШЕННІ ЗАВДАНЬ СОЦІОГУМАНІТАРНОГО ТА ЕКОЛОГІЧНО БЕЗПЕЧНОГО РОЗВИТКУ МІСТА

Вирішення соціогуманітарних та екологічних проблем є невід'ємною складовою забезпечення сталого розвитку міста, які задекларовано ООН та підтверджено Постановою Президента України та Державною регіональною стратегією України на 2021-2027 р. При цьому слід зазначити, що окреслені в перелічених документах завдання соціогуманітарного та екологічнобезпечного розвитку території запропоновано вирішувати як за рахунок коштів державного та місцевого бюджетів, так і шляхом залучення коштів приватних інвесторів на засадах публічно-приватного партнерства та корпоративної соціальної відповідальності. У даний час особливу увагу Уряд України приділяє саме врегулюванню відносин, пов'язаних зі співробітництвом влади та бізнесу за допомогою механізмів корпоративної соціальної відповідальності, про що свідчить прийняття у 2020 р. відповідних документів. Зазначені обставини підкреслюють актуальність обраної теми дослідження та визначають його мету та завдання.

Опрацювання проблем вирішення завдань соціогуманітарного та еколого-безпечного розвитку території, зокрема держави, регіону та міста розглянуто в роботах вітчизняних та зарубіжних вчених й практиків, зокрема [1-5]. Ними особливу увагу приділено комплексному підходу до реалізації стратегій сталого розвитку, включаючи економічне зростання на підставі впровадження інновацій та ресурсозбереження, досягнення соціального консенсусу та підтримці безпеки навколишнього середовища. Що стосується співробітництва влади та бізнесу для вирішення завдань сталого розвитку території присутності, то слід відмітити роботи [6-8]. Враховуючі попередні розробки, визначимо умови поширення та поглиблення співробітництва влади та бізнесу при вирішенні завдань соціогуманітарного та екологобезпечного розвитку міста, що визначає мету та завдання даного дослідження.

Основні завдання соціогуманітарної та екологічної політики на державному, регіональному та міському рівні спрямовані на забезпечення комфортних умов життя населення на підставі підтримки зайнятості та підвищення реальних доходів працівників, захисту малозабезпечених та непрацевдатних осіб, зниження соціальної напруженості, стимулювання соціального партнерства, залучення громадськості та бізнесу для реалізації соціальних та екологічних програм й проектів розвитку території на засадах корпоративної соціальної відповідальності та з використанням механізмів державно-приватного партнерства.

В Україні накопичено значний досвід співробітництва влади та бізнесу на засадах корпоративної соціальної відповідальності. За даними Центру корпоративної соціальної відповідальності, який здійснює моніторинг більш, ніж сорок представників великого бізнесу, протягом 2008-2019 рр. реалізовувалися проєкти за напрямками: корпоративне управління, трудові відносини, розвиток громад та захист довкілля. При цьому значну частину займали проєкти, пов'язані з розвитком громад, а з 2014 р.- з допомогою населенню, що опинилося у зоні озброєного конфлікту на Сході України. Промислові холдинги Метінвест та ДТЕК протягом 2014-2019 рр. інвестували кошти у проєкти відновлення об'єктів комунальної та соціальної інфраструктури, які постраждали від обстрілів. Метінвест в м. Маріупіль реалізовував як проєкти, пов'язані із захистом довкілля, так і проєкти, пов'язані із формуванням інфраструктури міста для людей з обмеженими можливостями. ДТЕК реалізовував соціальні проєкти на тридцяти п'яти територіях присутності за напрямками, пов'язаними з підвищенням енергоефективності комунальних підприємств та формуванням соціально-значущої інфраструктури.

Спираючись на існуючий досвід, умовою подальшого розширення та поглиблення співробітництва влади та бізнесу щодо соціогуманітарного та екологічнобезпечного розвитку території присутності слід визнати наявність привабливого інвестиційного клімату, що включає інформаційну прозорість, інвестиційну лояльність органів місцевого самоврядування та всебічне врахування інтересів учасників реалізації інвестиційних проєктів.

Врахування інтересів учасників реалізації проєктів соціогуманітарного та екологічнобезпечного розвитку території повинно здійснюватися, починаючи з етапу проектування і закінчуючи етапом передачі в експлуатацію. При цьому необхідним постає виявлення розбіжностей між учасниками та їх узгодження шляхом переговорів, взаємних уступок та встановлення консенсусу. Слід зазначити, що виявлення та узгодження розбіжностей на початкових етапах дозволяє запобігти їх виникненню на кінцевих етапах.

Що стосується використання інструментів інвестиційної лояльності органів місцевого самоврядування по відношенню до бізнесу, то при прийнятті зазначених рішень необхідно оцінювати ступінь отриманої вигоди як економічного, так і соціального й екологічного характеру.

Забезпеченню інформаційної прозорості сприяє використання геоінформаційних систем, які дозволяють інвестору отримати точну інформацію про об'єкти інвестування. Не менш важливим постає дотримання принципів прозорості та відкритості у проведенні конкурсних заходів щодо подання, реєстрації, відбору та моніторингу виконання проєктів. При цьому необхідно забезпечити громадське обговорення проєктів як безпосередньо жителями міста, так і оцінку спеціальними групами експертів. Для цього доцільно використання комп'ютерних технологій та мережи Інтернет. Результати опитування населення у поєднанні з експертним оцінюванням дозволять найбільш повно задовольнити потреби населення території, на якій буде реалізовано проєкт, пов'язаний з використанням завдань соціогуманітарного або екологічнобезпечного розвитку.

Підсумовуючі вищевикладене, можна стверджувати, що вирішення завдань соціогуманітарного та екологічнобезпечного розвитку на засадах співробітництва влади та бізнесу потребує розробки мотиваційних механізмів залучення бізнесу, з одного боку, а з іншого, – оцінки співвідношення економічного, соціального та екологічного ефекту, який можливо буде отримувати громадою за рахунок використання зазначених стимулюючих дій. Це, у свою чергу, потребує вдосконалення нормативно-правової бази регулювання відносин між владою та бізнесом, що й повинно стати предметом подальших досліджень.

Список використаних джерел

1. Горбатюк С. Концептуалізація моделі гуманітарної політики в Україні на сучасному етапі реформ. *Ефективність державного управління*. 2018. вип. 2 (55). ч. 1. С. 80-90.
2. Сергієнко Л. В. Гуманітарна політика України: ідентифікація складових, об'єктів, суб'єктів та пріоритетів. *Вісник ЖДТУ Серія: Економіка, управління та адміністрування*. 2019. № 2 (88). С. 162-173.
3. Богуш Л. Г. Якість соціогуманітарного відтворення в національній стратегії сталого розвитку. *Управління і сталий розвиток*. 2016. №1. С. 11-19.
4. Патока І. В. Економічні механізми формування місцевої екологічної політики та напрями її реалізації в умовах реформування владних повноважень в Україні. *Економіка та суспільство*. 2017. № 13. С. 923–929. URL: http://www.economyandsociety.in.ua/journal/13_ukr/156.pdf (дата звернення: 29.09.2020).
5. Якушев Д.В. Екологічна політика: стратегічне управління сталим розвитком території. *Політикус*. 2017. Вип. 5. С. 127–130.
6. Коваленко С.В. Розвиток корпоративної соціальної відповідальності в Україні. *Глобальні та національні проблеми економіки*. 2016. Вип.9. URL: <http://global-national.in.ua/issue-9-2016/17-vipusk-9-lyutij-2016/1676-kovalenko-e-v-rozvitok-korporativnoji-sotsialnoji-vidpovidalnosti-v-ukrajini>. (дата звернення 02.10.2020).
7. Бобко Л. О., Мазяр А. В. Проблеми корпоративної соціальної відповідальності бізнесу в Україні. *Ефективна економіка*. 2019. № 5. URL: <http://www.economy.nauka.com.ua/?op=1&z=7043> (дата звернення: 02.10.2020).
8. Практики КСВ в Україні 2019 / Під ред. Саприкіної М.; Центр «Розвиток КСВ». Київ, 2019. 152 с.

*Мельниченко Олександр Анатолійович,
доктор наук з державного управління, професор,
професор кафедри громадського
здоров'я та управління охороною здоров'я;
Косилова Ольга Юрійвна,
кандидат медичних наук,
асистент кафедри гігієни та екології № 1;
Харківський національний медичний університет;
Кравченко Жанна Дмитрівна,
кандидат наук з державного управління,
заступник головного лікаря з організаційно-методичної роботи,
КНП "Міська студентська лікарня" Харківської міської ради;
Макарова Вікторія Іванівна,
асистент кафедри епідеміології,
Харківський національний медичний університет*

ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ ВІТЧИЗНЯНОЇ СФЕРИ ОХОРОНИ ЗДОРОВ'Я ЯК ФАКТОР ПОГІРШЕННЯ ЯКОСТІ ЖИТТЯ НАСЕЛЕННЯ УКРАЇНИ: ПУБЛІЧНО-УПРАВЛІНСЬКИЙ ВИМІР

Якість життя населення – «суб'єктивна оцінка населення щодо задоволення їхніх первинних і вторинних потреб» [1, с. 140] – істотною мірою, окрім іншого, залежить від стану його здоров'я. Останнє, своєю чергою, обумовлене рівнем розвитку вітчизняної сфери охорони здоров'я. Проте в реаліях України має місце загалом негативна динаміка захворюваності населення, що обумовлене низькою результативністю публічного управління у цій сфері. Означена (загалом невтішна) ситуація обумовлена наявністю ряду проблем, без вирішення яких вкрай складно розраховувати на високу якість життя населення. При цьому запорукою покращення ситуації у цій царині має передувати систематизація наявних проблем, що й обумовлює актуальність даного дослідження.

Проведені узагальнення чинної нормативно-правової бази, результати звітів ВООЗ і Міністерства охорони здоров'я України, а також публікацій провідних закордонних (Л. Анисов, Н. Горелова, Л. Шахотько, А. Irwin, Е. Ває, S. Bennett, К. Lee, М. McKee, D. Nutbeam, N. Prescott, А. Reeves, В. J. Smith, О. Solar, D. Stuckler, К. С. Tang, В. Yang) та вітчизняних науковців (Т. Авраменко, Н. Дутко, М. Заколюдяжна, А. Кланца, Н. Кризіна, В. Лехан, Е. Лібанова, О. Макарова, В. Саріогло, Г. Слабкий, Г. Терещенко, М. Шевченко, О. Штогрин та ін.) і результати власних досліджень за означеною проблематикою дозволили вдосконалити класифікацію проблем, що обумовлюють низьку результативність публічного управління розвитком вітчизняної сфери охорони здоров'я, залежно від:

1. Масштабу впливу: міжнародний; країна, регіон, населений пункт.
2. Форми впливу: державне управління, державне регулювання, публічне управління.

3. Суб'єкта впливу: орган державного управління; орган місцевого самоврядування; власники й керівники медичних закладів; громадські організації.

4. Об'єкта впливу: сфера охорони здоров'я; надавач медичних послуг (державні та комунальні некомерційні підприємства, приватні клініки та медичні кабінети); пацієнт.

5. Спосіб впливу: адміністративні, економічні, інституційні, інформаційні, правові, психологічні, соціальні, фінансові.

6. Сфери застосування відповідних механізмів публічного управління:

– адміністративна: адміністративні бар'єри та бюрократичні перепони; відсутність належного контролю за якістю, безпекою, ефективністю та побічними діями ліків, боротьба із зловживаннями лікарськими препаратами; зловживання та корупція; надмірний контроль влади за діяльністю приватних партнерів;

– економічна: багаторічний дефіцит державного бюджетного забезпечення та відсутність переконливих прогнозів щодо його суттєвого збільшення в майбутньому; відсутність або старіння медичного обладнання; дефіцит кваліфікованих кадрів; застаріла матеріально-технічна база комунальних некомерційних підприємств; надмірні особисті витрати населення на оплату медичних послуг; невідповідність офіційних доходів і витрат медичних закладів і пацієнтів; неадекватний захист населення від ризиків, пов'язаних з витратами на отримання медичної допомоги; незбалансованість державних гарантій та фінансів при наданні безкоштовної медичної допомоги; низький рівень соціально-економічного захисту медичних працівників; низький середній розмір оплати праці, диспропорції її розміру між первинним і вторинним-третинним секторами вітчизняної сфери охорони здоров'я; посилення структурних диспропорцій у сфері надання медичних послуг у бік дорогих її видів; різке скорочення фінансування на реалізацію відповідних дослідницьких і профілактичних проектів у сфері охорони здоров'я;

– організаційна: відсутність внутрішньо узгодженої системи оздоровлення нації; відсутність дієвого моніторингу технологічних процесів, які призводять до забруднення навколишнього природного середовища канцерогенними речовинами; відсутність єдиного інформаційного простору (реєстру застрахованих, хворих, ліків, телемедицини); відсутність єдиної глобальної координації між країнами у побудові та забезпеченні розвитку ефективних національних систем і служб охорони здоров'я; відсутність міжнародних медико-санітарних стандартів; відсутність спадковості й послідовності в реалізації медичної реформ; диспропорції щодо територіального розміщення медичних закладів; «еволюція» вірусів, поширення особливо небезпечних та інших епідеміологічних захворювань, травми та насильство, поширення важких хронічних неепідеміологічних захворювань; заполітизованість питання реформування охорони здоров'я; збільшення кількості нещасних випадків, самогубств, вбивств, отруєнь; «кволість імунітету» завдяки масовій вакцинації; короткий графік прийому пацієнтів; недосконалість і декларативність системи забезпечення ліками; неврахування факторів, які створюють загрози здоров'ю нації та національній безпеці; недосконалість системи зубопротезних послуг і забезпечення

геріатричної допомоги; недостатнє використання позитивного зарубіжного досвіду в регулюванні охорони здоров'я; недостатня обґрунтованість та виваженість медичної реформи; неузгоджені дії та рішення влади; нерозвиненість медичного страхування; нерозвиненість державно-приватного партнерства у сфері охорони здоров'я; низький рівень організації роботи з профілактики захворювань; низький рівень розвитку паліативної допомоги; обмеженість можливостей для санаторно-курортного лікування хворих, відсутність дієвої системи медико-соціальної реабілітації осіб, що завершили лікування; складність проходження законопроектів про охорону здоров'я у Верховній Раді України; нестабільна соціально-економічна, політична та епідеміологічна ситуація;

– правова: нечіткість, суперечливість та розпорошеність правової бази щодо розвитку сфери охорони здоров'я; правові колізії;

– соціально-психологічна: відсутність належної культури ведення здорового способу життя; відсутність мотивації постачальників медичних послуг до підвищення ефективності та якості своєї діяльності; диспропорції розвитку ринку медичних послуг; значна відмінність у доступності та якості медичної допомоги між державним, регіональним, обласним, районним і сільським рівнем охорони здоров'я, а також для багатих і бідних верств населення; зниження престижності професії «лікар»; масштабна бідність; різні рівні здоров'я у різних верств населення; слабкість громадських інститутів контролю за системою охорони здоров'я.

З урахуванням вищевикладеного матеріалу можна зробити такі висновки. Без вирішення наявних проблем у цій царині вкрай складно розраховувати як на розвиток вітчизняної сфери охорони здоров'я, так і на покращення якості життя населення. Для вирішення чи, принаймні, мінімізації негативного впливу проблем, потрібне чітке розуміння їх специфіки, а тому доречною вбачається вдосконалена класифікація проблем, що обумовлюють низьку результативність публічного управління розвитком вітчизняної сфери охорони здоров'я, залежно від: масштабу, форми, суб'єкта, об'єкта та способу впливу; сфери застосування відповідних механізмів публічного управління. Запропонована класифікація має доповнити методологію публічного управління. Подальші наукові розвідки мають бути присвячені розробці теоретичних концепцій і практичних рекомендацій, спрямованих на подальший розвиток вітчизняної сфери охорони здоров'я та покращення якості життя населення.

Список використаних джерел

1. Мельниченко О. А. Державне регулювання рівня та якості життя сільського населення та механізми державного впливу на соціально-економічне становище регіону. *Механізми ефективного розвитку економіки аграрної сфери АПК України: монограф. / [кол. авт.]; за заг. ред. Л.М. Анічина. Харків: Вид-во ХарПІ НАДУ «Магістр», 2006. С. 139–148.*

*Мельничук Ірина Олександрівна,
аспірантка, старший викладач,
Національна академія статистики, обліку та аудиту*

ОСОБИСТЕ СТРАХУВАННЯ ЯК КЛЮЧОВИЙ АСПЕКТ СУЧАНОГО СУСПІЛЬСТВА

Особисте страхування як ключова галузь страхової діяльності забезпечує страховий захист, а саме, захист життя, здоров'я та працездатність людини. Сучасні умови господарювання, ризиковий характер відтворення робочої сили, навколишнє середовище зумовлюють інтенсивний розвиток особистого страхування.

Зарубіжна практика страхових відносин свідчить про колосальну роль таких видів особистого страхування, як, страхування на випадок смерті, страхування на випадок дожиття до закінчення терміну страхування тощо.

Особисте страхування регламентується законом України "Про страхування". Згідно Закону України "Про страхування" особисте страхування можна визначити як страхування майнових інтересів, що не суперечить законодавству України і пов'язані з життям, здоров'ям, працездатністю та додатковою пенсією страхувальника або застрахованої особи. Об'єкти особистого страхування не мають вартісної оцінки, тому вважається, що не відбувається компенсація матеріальної шкоди, а мають місце виплати страховика на користь страхувальника або його родини, які носять характер фінансової допомоги [1].

Страхування життя може бути індивідуальним та колективним. Його комбінують не тільки зі страховими випадками «смерть» і «дожиття» але й зі страхуванням від нещасних випадків. На відміну від страхування майна особисте страхування не забезпечує відшкодування матеріальних збитків, а дозволяє одержати грошову допомогу застрахованим громадянам або їхнім сім'ям [1].

Основними видами особистого страхування є [2]:

- страхування від нещасних випадків;
- страхування життя;
- медичне страхування.

Якщо говорити про особисте страхування, то в умовах ринкової економіки йому властиві спеціальні функції [2]:

- соціальна значимість;
- сприяння поліпшенню демографічної ситуації; – інвестиційна; – кредитна;
- мотиваційна.

В основі особистого страхування лежить замкнутий перерозподіл страхових платежів між учасниками особистого страхування через спеціальний страховий фонд. Об'єктами страхових відносин в особистому страхуванні є працездатність, здоров'я, життя людей, тобто воно пов'язане із відтворенням робочої сили. Але цей найважливіший чинник виробництва неможливо

безпосередньо виразити у ціновому виразі, що й визначає особливості особистого страхування [2].

Особисте страхування має багато спільного із соціальним страхуванням, і насамперед щодо об'єктів страхового захисту громадян. Проте між особистим страхуванням і соціальним є відмінності. Головна з них стосується джерел формування страхових фондів. В особистому страхуванні ними є переважно індивідуальні доходи громадян, а в соціальному - кошти підприємств, установ, організацій [3].

Особисте страхування має добровільну та і обов'язкову форму, а соціальне – обов'язкову.

Страхування життя є потужним механізмом забезпечення довгострокових інвестицій в національну економіку, що сприяє підвищенню її конкурентоспроможності. В Україні на даний час не врегульовано питання підвищення фінансової надійності компаній зі страхування життя («лайфових» компаній), відсутні дієві заходи, які не допускали би використання страхування життя як способу отримання нелегального прибутку методами шахрайства [4].

Страхування від нещасних випадків передбачає захист не лише окремих людей, а й має глобальний характер. Найпоширенішим видом страхування від нещасних випадків є обов'язкове страхування від нещасних випадків на транспорті.

Українська практика страхових відносин поступово модернізується і розвивається в контексті особистого страхування. Однак наявні суттєві проблеми в цій галузі.

Особисте страхування є важливим механізмом соціального захисту населення, оскільки має на меті вирішити ряд проблем сфері охорони здоров'я та пенсійного страхування. Тому першочерговим завданням держави є активізація розвитку цієї галузі страхування.

Список використаних джерел

1. Осіпова М. А. Ольвінська Ю. О. Особливості розвитку особистого страхування в Україні. *Статистика – інструмент соціально-економічних досліджень: зб. наук. студ. пр. Вип. 2. Одеса, ОНЕУ. 2016. С. 215-221.*

2. Александрова Г. М., Мулеса Д. В. Аналіз сучасного стану особистого страхування в Україні. *Молодий вчений. 2016. № 3. С. 8-11.* ULR: http://nbuv.gov.ua/UJRN/molv_2016_3_5.

3. Сержанов В. В., Костьов'ят Г. І. Проблеми особистого страхування в Україні. *Науковий вісник Ужгородського університету: Серія: Економіка. 2012. Вип. 2 (36). С. 254–259.*

4. FORINSURER: інтернет-журнал про страхування. URL: <http://forinsurer.com/files/file00356>.

*Надольний Іван Федотович,
доктор філософських наук, професор,
заслужений працівник освіти України,
професор кафедри філософії та
соціально-гуманітарних дисциплін,
Національна академія статистики, обліку та аудиту*

РЕАЛІЗАЦІЯ СВІТОГЛЯДНОЇ КУЛЬТУРИ: СУТНІСТЬ, ВИКЛИКИ, ТЕНДЕНЦІЇ

Темпи суспільного розвитку у значній мірі залежать не тільки від економічних змін, динаміки форм власності, господарювання, добробуту людей, а й від діапазону розвитку духовності людини, соціальних груп та суспільства в цілому, де чільне місце займає світоглядна культура окремих суб'єктів суспільного поступу.

Світоглядна культура наповнює цілепокладальним змістом духовну сферу як життя суспільства, так і окремої людини, бо вона виражає зміст цінностей й дій суб'єкта матеріального і духовного виробництва, виокремлює найбільш істотні риси життєдіяльності особи і різних верств суспільства, спрямовує їх соціальну енергію, творчість для досягнення поставлених цілей на відповідних цивілізаційних етапах розвитку.

Людина реалізує свої здібності, креативні форми пізнання, типи творчого осмислення дійсності, конструює власне життя у відповідності вироблених принципів, норм у процесі духовно-практичного осягнення дійсності та діяльності, в основі яких лежить індивідуалізоване сприйняття світу, ідеалів, цінностей, культурних форм життєвої буттєвості. Суб'єкт виробництва, культури, освіти, науки, виховання не лише сприймає, відтворює відзначені напрями і риси, а й реалізує їх шляхи адекватного усвідомлення в процесі творчих пошуків, безмежних можливостей нових форм творення та реалізації суспільних, суспільно-індивідуальних та індивідуальних ідеалів.

Реалізація зазначених типів ідеалів відбувається в складних суперечностях, в боротьбі протилежностей, різних типів конфліктів, усунення вадних цінностей. Переможцем виступає та сторона, сфера, цільність, яка адекватно виражає прогресивні тенденції і напрями суспільних змін та формоутворень в досягненні поставлених цілей.

Світоглядна культура не може бути зведена до чистих ідей, принципів, культурних цінностей, вона за свою сутністю являє собою якість життя людини, її добробут, її матеріалізовану осмислену суспільність як найвище вираження сенсу життєдіяльності особистості. При цьому важливу роль у становленні та розвитку світоглядної культури відіграють переконання як упорядкована система багатогранних поглядів і усвідомлених потреб особистості, які спонукають її діяти згідно з власними ціннісними вимірами та орієнтаціями. Конструктивно-перетворювальну систему утвердження нових цивілізаційних форм суспільного та індивідуального буття, народження оновлених рис життєдіяльності сучасної людини у становленні суспільства.

Список використаних джерел

1. Андрущенко В. Організоване суспільство. Кн. 2. Київ: Знання України, 2018. С.232-270.
2. Бальсис А. Мироззрение в жизни общества и человека. Вильнюс, 1981. 185с.
3. Хайруліна Ю. О. Світоглядна культура особистості: структурно-функціональний аналіз. Київ: Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2011. 235с.

***Пантелеєв Володимир Павлович,**
доктор економічних наук, професор,
професор кафедри обліку та оподаткування;
Сакада Тетяна Давидівна,
старший викладач кафедри економіко-математичних
дисциплін та інформаційних технологій;
Свирида Олена Анатоліївна,
старший викладач
кафедри обліку та оподаткування;
Національна академія статистики, обліку та аудиту*

СУЧАСНІ ОСВІТНІ ТЕХНОЛОГІЇ В ПІДГОТОВЦІ ЕКОНОМІСТІВ

Потреби у економістах-професіоналах зростають. Наприклад, за вимогами Керівництва із сталого розвитку, накопичення знань та розвиток технологій, які забезпечують економічний розвиток, має потенціал для того, щоб допомогти розв'язати ризики та загрози стійкості наших соціальних зав'язків, навколишнього середовища тощо. Дотримання фахівцями-менеджерами принципів та рекомендацій із звітності, «стандартних» елементів звітності, розрахунки показників результативності, забезпечення належної якості інформації тощо вимагають високого рівня знань персоналу та постійного підвищення їхніх знань. Підходи в галузі менеджменту щодо сталого розвитку роблять наголос на навчанні та освіті, що передбачає кількість годин навчання, програми розвитку навичок та освіти протягом життя, що є особливо важливим для частки співробітників, для яких здійснюються періодичні оцінки результативності та розвитку кар'єри тощо [1].

Значний рівень сучасних знань особистості передбачає більш високий статус її у житті, тому серед 10 найпопулярніших спеціальностей серед абітурієнтів 2020 року в Україні, за даними сайту МОН України, лідирують спеціальності, які передбачають глибокі знання сучасних інформаційних та бізнес-технологій (менеджмент, комп'ютерні науки, економіка, інженерія програмного забезпечення, фінанси, банківська справа та страхування, а також маркетинг); вони набрали більшість серед уподобань молоді – 54 % або 342,7 тис. осіб.

Відповіді на виклики. Було встановлено, що формування професійних компетенцій економістів передбачає володіння ними інформаційними системами та системою технологій програмування. Сучасне навчання – це зміна професійної поведінки, що ; передбачається використання сучасних технологій для швидкого набуття знань і їх практичного застосування [2]. Економічна та соціальна дійсність в країні та тенденції у системі освіти зумовлюють необхідність оновлення навчальних процесів та впровадження сучасних технологій у викладання. Таким *mainstream* є інноваційні методики, серед яких найбільш витребуваними на сьогоднішньому ринку освітніх послуг є активні та інтерактивні методики навчання. Серед інноваційних технологій навчання відокремлюються наступні види: а) інформаційні – направлені на розвиток знань, умінь, навичок; б) операційні – формують способи розумових дій; в) емоційно-художні й емоційно-моральні – удосконалюють сфери естетичних і моральних відносин; г) технології саморозвитку – формують самоуправляючі механізми особистості; д) евристичні – розвивають творчі здібності; е) прикладні – розбудовують дієво-практичну сферу. Таким чином, необхідно поряд з традиційними використовувати нові активні форми та методи, в основі яких лежить особистісно-орієнтована модель науково-теоретичної та методичної підготовки студентів. Сьогодні світ не може обійтись без використання можливостей дистанційних освітніх технологій. У багатьох зарубіжних навчальних закладах останнім часом з'явилися так звані гібридні курси (*hybrid courses*) [3].

Оскільки суттєво зростає творча компонента освіти, активізується роль усіх учасників навчального процесу, зміцнюється творчо-пошукова самостійність студентів. Особливої актуальності нині набули концепції проблемного та інтерактивного навчання. Під час такого навчання студент вступає у діалог з викладачем, виконує творчі, проблемні завдання, відповідає на запитання, що розвивають аналітичне і критичне мислення, ставить запитання викладачеві та іншим учасникам, тобто активізується творча співпраця викладача зі студентами (разом вирішують проблеми, моделюють ситуації, оцінюють як дії однокурсників так і власні). Поняття «інноваційні» методики викладання є полікомпонентним, оскільки об'єднує усі ті нові й ефективні способи навчання (здобуття, передачі й продукування знань), які сприяють інтенсифікації та модернізації навчального процесу, розвивають творчий підхід і особистісний потенціал його учасників. В інноваційних процесах здійснюється перетворення не лише самого викладання як педагогічної діяльності з усіма її засобами і механізмами, але й суттєво переглядаються її цільові настанови та ціннісні орієнтації: спрямованість у майбутнє; побудова нового типу стосунків між педагогом і слухачем (ці стосунки втрачають характер примусу і підлеглості та набувають характеру співтворчості, рівної взаємодії, взаєморегуляції, взаємодопомоги); домінування у процесі навчання індивідуально-особистісній основі. Отже, удосконалення й модернізація системи фахової підготовки майбутніх викладачів економічних дисциплін є надзвичайно важливою науково-освітньою проблемою, яка має вирішуватись спільними зусиллями з урахуванням сучасних вимог до працівників цієї професії, суспільних потреб, найкращого вітчизняного та

зарубіжного освітнього досвіду таких методів, форм і прийомів навчальної роботи, як: аналіз помилок, колізій, казусів; аудіовізуальний метод навчання; мозковий штурм («brainstorming»); діалог Сократа (Сократів діалог); «дерево рішень»; дискусія із запрошенням фахівців; ділова (рольова) гра (студенти перебувають у ролі викладача з економіки, бухгалтера, аудитора, брокера, менеджера тощо); «займи позицію»; коментування, оцінка (або самооцінка) дій учасників; майстер-класи; метод аналізу і діагностики ситуації; метод інтерв'ю (інтерв'ювання); метод проектів; моделювання; навчальний «полігон»; *PRES*-формула (від англ. Position—Reason—Explanation or Example—Summary); проблемний (проблемно-пошуковий) метод; публічний виступ; робота в малих групах; тренінги індивідуальні та групові (як окремих, так і комплексних навичок) та інші. Вельми ефективними є також: дискусії із запрошенням видатних фахівців; публічні виступи на задану тему (імпровізація); цільове спостереження за якимось процесом з метою виявлення його відповідності бажаному результату або заданим параметрам (моніторинг); аналіз і діагностика ситуації та на їхній основі — прогнозування; тлумачення (в усіх його різновидах) та коментування тощо [4]. Інтерактивне навчання має багато методик, що використовуються в студентських аудиторіях: робота в малих групах, колективні проекти, ситуаційні вправи, дискусії, презентації, економічні ігри, бліц-ігри, прийом «Синквейн, англ. *cinquain*» та ін. [5].

Новий погляд на компетентнісний підхід. У роботі [2] було розглянуто утворення професійної компетентності фахівця-економіста. Професіоналами запропоноване впровадження інформаційно-комунікаційних технологій (ІКТ), які сприяють засвоюванню здобувачами освітніх послуг складних абстрактних теоретичних процесів, що орієнтується на сучасне розуміння принципу наочності та забезпечує перетворення студентів з пасивних спостерігачів досліджуваних процесів та явищ на активних учасників навчально-пізнавального процесу, який набуває дослідницького та творчого характеру. Структура компетентностей складається зі згрупованих відповідно до особливостей професійної діяльності економіста елементів, які характеризують фахові завдання під час ведення діяльності, освітньо-кваліфікаційних характеристик та професійно-важливих якостей спеціаліста. Компетентностями, які підвищують конкурентні позиції економіста на ринку праці, є: ключові, професійні та особистісно-психологічні. В умовах швидкої інформатизації суспільних процесів та розвитку інформаційних технологій, важливого значення набуває формування та розвиток компетентностей майбутнього економіста щодо оволодіння ІКТ [6].

Активне впровадження у академічний процес ЗВО елементів дистанційного навчання викликало пошук новітніх ефективних технологій. Дистанційні складові у навчальному процесі адекватні аналогічним елементам віддаленого ведення бізнесу під час карантину з використанням інформаційних технологій за допомогою телекомунікаційного зв'язку. Але задля ефективного використання цих ресурсів, необхідно освоювати та володіти інфобізнесовими компетенціями, такими як: копірайтинг, сторітелінг, ораторська майстерність, спікерство, вміння цікаво оформлювати презентації, розумітись на фотосправі

та відеомейкерстві, мають технологічні вміння, навички *writing*, тобто вміння викладати думки тощо [7]. Провідні світові тенденції активізації аудиторної роботи студентів за рахунок використання ІКТ на сьогодні зароджуються в лабораторіях та формуються у провідних університетах світу. Виходячи з цього, можна визначити дві групи тенденцій: сформовані сучасні тенденції (розширення можливостей використання змішаного навчання за рахунок всебічного використання соціальних мереж та вебсервісів (Blended Learning); інтерактивне спілкування під час аудиторних занять за допомогою смартфонів та ноутбуків (Активізація Backchannel); спеціальні додатки iWork для iPad, що дозволяють створювати професійні документи, таблиці, презентації, записувати аудіо та відео (Pages, Keynote і Numbers, і Movie і GarageBand) та ін. та перспективні тенденції, тобто такі які на сьогодні лише формуються – це тенденції майбутнього (використання доповненої реальності (Augmented Reality); використання просторових операційних середовищ, що дозволяють поєднувати об'єкти реального та віртуальних світів («spatial operating environments») та ін. Відносно нова технологія клікерс (Clickers) пропонує один з найбільш оптимальних підходів до застосування активного навчання. Йдеться про формування медіа освітньої культури як необхідної складової професійної культури майбутнього фахівця [3]. Доречно впроваджувати у практику навчання економістів відео-курси, комерційні практикуми, online-конференції, online-уроки, online-тренінги, вебіари тощо.

Що треба робити? У таких складних умовах доречно ЗВО, включно й НАСОО, самим слідкувати за новітніми тенденціями в освіті та на ринку праці, проводити постійний аналіз напрямку своєї діяльності, розумітися на своїй «цільовій аудиторії», прогнозувати курс подальшого розвитку, професійно займатися освітнім менеджментом (вивчення попиту місцевого ринку на певні спеціальності), маркетингом (просуванням освітніх послуг на ринку та модернізувати навчальний процес), розробляти актуальні навчальні програми та впроваджувати їх у навчальний процес, використовувати новітні технології в освіті, вміти правильно інформувати суспільство про свої послуги (рекламувати себе) тощо. Потрібно послідовно проводити лінію на здатність професорсько-викладацького складу ЗВО проводити підвищення кваліфікації своїх (й не тільки своїх) випускників щодо новітніх економічних знань. Такі заходи будуть відповідати вимогам Закону України «Про вищу освіту», де вказано, що.. основною метою наукової, науково-технічної та інноваційної діяльності є здобуття нових наукових знань шляхом проведення наукових досліджень і розробок та їх спрямування на створення і впровадження нових конкурентоспроможних технологій, видів техніки, матеріалів тощо для забезпечення інноваційного розвитку суспільства, підготовки фахівців інноваційного типу [8].

Висновок. Кінцева мета модернізації економічної освіти полягає у створенні фундаменту розвитку й творчої професійної самореалізації фахівця-економіста. Формування інноваційного науково-освітнього середовища у ЗВО передбачає якісне оновлення змісту та форм навчання через органічне поєднання навчальної і науково-дослідницької роботи. Сучасні технології економічної освіти повинні бути адекватними сучасним технологіям бізнесу,

оскільки їх рушійним елементом є підготовлена та вмотивована особистість. Передбачається упровадження нових технологій у методиці викладання економічних дисциплін ЗВО.

Список використаних джерел

1. Руководство по отчетности в области устойчивого развития. URL: <http://media.rspp.ru/document/1/e/6/e6aef2d23c03d8181b6230003f977361.pdf>
2. Сакада Т. Д., Пантелеєв В. П. Формування лідерської компетентності майбутніх фахівців за спеціальністю «Облік і оподаткування». *Розвиток системи обліку, аналізу та аудиту в Україні: теорія, методологія, організація: збірник тез доповідей учасників XVIII Всеукраїнської наукової конференції. Київ: ДП «Інформ.-аналіт. агентство», 2020. С. 185-188.*
3. Марчишинець О. В. Застосування інноваційно-інформаційних освітніх технологій у підготовці фахівців з економіки: європейський досвід. *Riga: Balnic Research Institute of Transformation Economic Area Problems 2017.*
4. Рядинська І. А. Інноваційні методики викладання при підготовці майбутніх вчителів економічних дисциплін. *Нові технології економічної освіти: можливості та результати впровадження у навчальний процес. Матеріали науково-методичної конференції викладачів економічного факультету ХНПУ імені Г.С.Сковороди. Харків, ХНПУ, 2018. С. 75- 77.*
5. Сідельнікова І. В. Проблеми впровадження інтерактивних методик у викладання мікроекономіки. *Нові технології економічної освіти: можливості та результати впровадження у навчальний процес. Матеріали науково-методичної конференції викладачів економічного факультету ХНПУ імені Г.С.Сковороди. Харків, ХНПУ, 2018. С. 71-74.*
6. Манн Р. В. Деякі аспекти застосування інформаційно-комунікаційних технологій у підготовці майбутніх економістів. *Інформаційні технології і засоби навчання. 2018. Т. 64. № 2. С. 170-184.* URL: <http://nbuv.gov.ua/UJRN/ITZN201864217>.
7. Прокопенко І. А. Новітні тенденції у вищій школі України. *Нові технології економічної освіти: можливості та результати впровадження у навчальний процес. Матеріали науково-методичної конференції викладачів економічного факультету ХНПУ імені Г.С.Сковороди. Харків, ХНПУ, 2018. С.4-6.*
8. Про вищу освіту: Закон України від 1 липня 2014 року № 1556-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18#Text>.

*Погорєлова Тетяна Феодосіївна,
старший викладач
кафедра іноземних мов
Національна академія статистики, обліку та аудиту*

ПРИНЦИПИ ПЕДАГОГІЧНОЇ ВЗАЄМОДІЇ СУБ'ЄКТІВ НАВЧАЛЬНОГО ПРОЦЕСУ ЗАКЛАДІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ

На сучасному етапі професійної підготовки студентів у закладах вищої освіти особливу увагу слід приділити тим механізмам, які дозволяють готувати висококваліфікованих фахівців, здатних ефективно застосовувати свої знання навички для виконання дослідницьких, фахово-прикладних і творчих завдань.

Основною формою організації навчального процесу у закладах вищої освіти є педагогічне спілкування. Саме викладач займається розробкою навчальних програм і планів, пошуком нової перспективної тематики, впровадженням інноваційних методик викладання, створенням атмосфери активного засвоєння студентами знань та навичок життєвого та професійного характеру.

В процесі спільної діяльності відбувається розвиток та становлення особистості студента, формуються його світоглядні позиції та мотивація до навчання.

Отже, викладач та студенти мають виступати як рівноправні суб'єкти педагогічного процесу. Ефективність такої сумісної діяльності залежить від багатьох факторів, у першу чергу від особистості викладача, його професійної компетентності, авторитету, цілей та цінностей, прагнення до професійного та особистісного саморозвитку, вміння реалізовувати діалогічний підхід у вирішенні навчальних та складних комунікативних питань, коли необхідно виявити педагогічний такт та педагогічну етику.

Процес педагогічної взаємодії має наступні складові:

1. моделювання психологічної атмосфери у роботі зі студентськими групами;
2. організація безпосереднього спілкування, тобто концентрація на собі уваги студентів;
3. управління спілкуванням, що включає створення умов, структури та його підтримки;
4. зворотній зв'язок та аналіз результатів викладачем процесу спілкування, яке мало конкретні цілі та завдання та відбувалось або з конкретними студентами або зі студентськими групами.

Позитивний результат спільної діяльності визначається досягненням спільної мети, яка відповідає інтересам та потребам кожного з учасників процесу взаємодії. Такий підхід допоможе встановити доброзичливе, довірливе співробітництво між усіма суб'єктами педагогічного процесу.

Професійний викладач, який сповідує гуманістичні цінності, виявляє увагу та повагу до особисті студента, приймає нестандартні рішення у складних

педагогічних ситуаціях, отримає задоволення як від самого процесу спілкування, так і своєї ролі у ньому.

Авторитарні стереотипи спілкування та монологічні моделі спілкування характерні для викладачів, схильних до маніпулятивних, часто конфліктних методів у навчально-виховній діяльності.

Аналіз останніх наукових публікацій свідчить про те, що все більше науковців та практиків підтримують запровадження у закладах вищої освіти суб'єкт-суб'єктну, діалогічну парадигму, яка характеризується як динамічний соціально-психологічний процес рівноправної педагогічної взаємодії.

Практикою доведено, що продуктивна взаємодія між викладачем та студентом сприяє формуванню системи цінностей майбутнього фахівця. Приклад професійно компетентного, справедливого, авторитетного викладача залишається у пам'яті молодій людині на все життя.

Отже, суб'єкт-суб'єктна модель педагогічної взаємодії позитивно впливає як на соціальний, так і на професійний розвиток студента, сприяє встановленню атмосфери плідного співробітництва, підвищення мотивації до навчання, що надає можливість більш ефективно вирішувати навчальні, професійні та комунікативні завдання закладів вищої освіти.

Список використаних джерел

1. Велитченко Л. К. Педагогічна взаємодія: теоретичні основи психологічного аналізу: монограф.. Одеса: ПНЦ АПН України, 2005. 355 с.
2. Зязюн І. А. Гуманістична стратегія теорії і практики навчального процесу. *Рідна школа*, 2000. № 8. С.12–13.
3. Щербан Т. Д. Психологія навчального спілкування: монографія. Київ: Міленіум, 2004. 345 с.

***Савенко Тетяна Дмитрівна,**
кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри іноземних мов;
Горюнова Марина Миколаївна,
кандидат філологічних наук, доцент,
завідувач кафедри іноземних мов;
Національна академія статистики, обліку та аудиту*

ПРОБЛЕМА АНАЛІЗУ ДІАЛОГУ У НАВЧАЛЬНОМУ АСПЕКТІ

Реалізація принципу комунікативності навчання іноземної мови передбачає органічний сплав мовленнєвих навичок і вмінь, творчого характеру комунікативної діяльності, що, у свою чергу, сприяє створенню високої мотивації навчання.

Навчання усним мовленнєвим діям зазвичай проводиться у формі діалогу та монологу. Ці форми мовленнєвої дії відображають реальність

мовленнєвої комунікації, в якій вони тісно взаємодіють і переплітаються, що викликає значні труднощі в організації усного мовлення іноземною мовою. Відомо, що система взаємозв'язків різних форм мовленнєвої дії визначається її змістовною складовою та її оформленням засобами мови. Засоби вираження та формальні відносини різних висловлювань і їхніх компонентів мають складний характер, вони підпорядковуються смисловій ієрархії. Залежність формальної сторони мовлення від його змісту носить функціональний характер, який покладено в основу диференціації навчальних аспектів як монологу, так і діалогу.

Так, останнім часом діалог усе більшою мірою стає основним об'єктом досліджень комунікативної лінгвістики. Діалог слугує передачі знань, формуванню переконань, сприяє навчанню та спонуканню людей до активних дій. Саме у діалозі чи за його допомогою індивід реалізовує важливі контакти з іншими особами. Уявлення та висновки, які витікають з аналізу діалогу, можуть бути основою для розвитку продуктивних і рецептивних мовних і комунікативних умінь студентів. У діалогах нас цікавлять не ізольовані чи рецептивні процеси, а власне їхні учасники, які безпосередньо спілкуються. Реципієнт розглядається як опонент, як рівноправний суб'єкт спільної діяльності, котрий головним чином і визначає подальший розвиток діалогу. Почергова зміна того, хто говорить, розглядається як норма міжособових контактів.

Передумова цілеспрямованості комунікативно-мовної дії та диференціація соціальних комунікативних стосунків дає можливість розглядати ситуативність як суб'єктивний фактор. Ця ситуативність знаходить відображення передовсім у комунікативних цілях та цілях взаємодії, які власне і керують комунікативно-мовною діяльністю. Комунікативні індивідуальні цілі підпорядковані, з одного боку, ієрархічним фундаментальним (ініціативним) цілям та пояснюються лише з їхньою допомогою, з іншого – вони можуть навіть протирічити їм або одне одному. При цьому слід враховувати, що формування одиниць діалогу залежить не тільки від ієрархії цілей, але й від тематичних взаємозв'язків, які виникають під час розмови.

Макроструктура діалогу включає у себе фази, часткові фази та секвенції. Кожна фаза характеризується комплексною або частковою ціллю, яка знаходиться у чітких відносинах із фундаментальною метою. Лінгвістами відзначається ціла низка особливостей, які дозволяють виділити діалог в особливий вид текстів, оскільки поряд із загальними закономірностями текстотворення, обумовленими смисловою структурою та комунікативною цілісністю. Діалогу притаманні і комунікативні закономірності: він залежить від ситуації, він не спрямований і не організований, оскільки заздалегідь як правило не планується. Діалог має і таку специфічну особливість, як політематичність, що відрізняє його від інших видів текстів.

Крім того, у діалозі стрижневим компонентом висловлювання є речення, яке виражає основну думку цього висловлювання і містить мовленнєвий стимул до чергового висловлювання, або мовленнєву реакцію. Решта речень діалогу є другорядними компонентами.

Структурно-імовірний аналіз природного мовлення свідчить, що для стимулів найбільш характерним є запитання, а для реакцій – повідомлення. Спонування посідає серед стимулів останнє місце.

Зміст висловлювання може бути виражений одним або кількома реченнями; речення може виражати основну або додаткову (уточнюючу) думку висловлювання; тема може бути розкритою в одному, або в ряді висловлювань; тема також може піддаватися членуванню.

Таким чином, аналіз навчального діалогу сприяє не лише вирішенню проблеми диференціації форм мовленнєвої дії одного учасника комунікації, а й розвитку ініціативного говоріння та ініціативного слухання і розуміння іноземної мови.

Список використаних джерел

1. Лещенко Г. Система ситуативних завдань до уроків зв'язного мовлення. *Українська мова і література у школі*. 2004. № 5-6. С. 13-18.

2. Пассов Е. И. Коммуникативный метод обучения иномязычному говорению. Москва: Просвещение, 1991. 223 с.

Тарасевич Олена Вікторівна,

кандидат економічних наук, доцент,

завідувачка відділу економіко-правових проблем містознавства;

Градобоєва Єлизавета Сергіївна,

кандидат економічних наук, старший науковий співробітник

відділу економіко-правових проблем містознавства,

Державна установа «Інститут економіко-правових досліджень імені В.К. Макутова Національної академії наук України»

ПРО ФОРМУВАННЯ ЕКОЛОГІЧНОЇ СВІДОМОСТІ ЯК СКЛАДОВОЇ СОЦІОГУМАНІТАРНОГО РОЗВИТКУ МІСТА

Соціогуманітарний розвиток території, зокрема міста, передбачає взаємозв'язок та взаємозалежність соціального і гуманітарного аспектів суспільного прогресу [1, с. 17] та нерозривно пов'язаний із забезпеченням якісних і комфортних умов життя населення в не забрудненому сміттям, шкідливими викидами навколишньому природному середовищі, а, отже, ґрунтується на взаємодії людини, природи і суспільства, функціонуванні соціальних, економічних та екологічних відносин і потребує відповідної трансформації системи інститутів, що забезпечують такий розвиток [2, с. 126]. Однією з найважливіших складових соціогуманітарного розвитку міста в даний час виступає формування екологічної свідомості, адже великі міста та агломерації, з одного боку, виступаючи так званими точками економічного зростання, в той же час, з іншого боку, потерпають від низки проблем, в т.ч. пов'язаних з високим рівнем антропогенного та техногенного навантаження на екосистему, недотриманням вимог екологічної безпеки, що об'єктивно

призводить до загострення екологічної ситуації, включаючи істотні обсяги викидів забруднюючих речовин в атмосферне повітря від промислових підприємств, накопичення великої кількості відходів, забруднення водойм скидами та надмірне використання водних ресурсів, виснаження земель, нерациональне і надмірне використання природних ресурсів.

Зважаючи на гостроту та актуальність зазначеної проблематики, останнім часом спостерігається поживлення наукового інтересу щодо багатоманітних теоретичних та практичних аспектів формування екологічної свідомості [3-5], визначення її ролі у забезпеченні соціогуманітарного розвитку територій [1-2]. Втім, в даний час, на жаль, відсутній системний підхід до формування та підвищення екологічної свідомості населення як на рівні держави, так і в розрізі регіонів і міст України. Це обумовлює актуальність та визначає мету дослідження, яка полягає в розробці пропозицій щодо формування екологічної свідомості населення як однієї з найважливіших складових соціогуманітарного розвитку міста.

В Державній стратегії регіонального розвитку на 2021 – 2027 роки наголошено на значному техногенно-екологічному навантаженні на навколишнє природне середовище у регіонах і відповідному погіршенні екологічної ситуації в містах України [6]. При цьому важливість якнайповнішого врахування економічних, соціальних та екологічних інтересів не тільки свого населення, а й прийдешніх поколінь визнано п. 2 ст. 289 глави 12 Угоди про Асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони (Угоди про асоціацію з ЄС), якою гарантовано, що економічний розвиток, екологічна та соціальна політика підтримується спільно [7]. В ст. 360 гл. 6 Угоди про асоціацію з ЄС «Навколишнє середовище» вказується, що посилення природоохоронної діяльності матиме позитивні наслідки для громадян і підприємств в Україні та ЄС, зокрема, через покращення системи охорони здоров'я, збереження природних ресурсів, підвищення економічної та природоохоронної ефективності, інтеграції екологічної політики в інші сфери політики держави, а також підвищення рівня виробництва завдяки сучасним технологіям [7]. У зв'язку з цим, згідно з п. 4 ст. 292 Угоди про асоціацію з ЄС, екологічна політика ґрунтуватиметься на принципі обережності та принципах, які вимагають застосування превентивних заходів, відшкодування в пріоритетному порядку шкоди, заподіяної навколишньому середовищу, та сплати штрафу забруднювачем навколишнього середовища. Отже, необхідність формування екологічної свідомості у населення, гарантування забезпечення екологічних прав громадян та відповідне реформування державної екологічної політики стали для України одними із зобов'язань, взятих згідно з Угодою про асоціацію з ЄС. Так, у Основних засадах (стратегії) державної екологічної політики України на період до 2030 року заохочення до ведення екологічно відповідального бізнесу та екологічно свідомої поведінки громадян, поряд з дотриманням їх екологічних прав та участі громадськості у формуванні державної політики, віднесено до основоположних принципів реалізації засад державної екологічної політики держави, а одним із завдань за першою ціллю

«Формування в суспільстві екологічних цінностей і засад сталого споживання та виробництва» визначено впровадження екологічної освіти та виховання, просвітницької діяльності з метою формування в суспільстві екологічних цінностей і підвищення його екологічної свідомості [8].

Узагальнюючи існуючий науковий доробок з проблематики визначення сутності терміну екологічної свідомості [3-5], слід констатувати велику різноманітність його тлумачень. Для цілей даного дослідження найбільш прийнятним є визначення поняття екологічної свідомості, наведене в колективній монографії «Концептуальні виміри екологічної свідомості»: «...сформована і усвідомлена система уявлень про стан природного оточення, здібність (індивідуальна або колективна) до адекватного розуміння органічного зв'язку між людиною і природою і використання екологічних знань і переконань у всіх без винятку сферах практичної діяльності» [5, с. 11]. Б. Кодолою екологічна свідомість визначена як бажання особи жити і функціонувати в чистому навколишньому середовищі [4]. Серед найважливіших елементів екологічної свідомості П.В. Володіним виокремлено такі основні як усвідомлення обмеженості природи, інтегральною частиною якої є людина; необхідності встановлення динамічної рівноваги між природними системами і людською системою; усвідомлення екологічної кризи та необхідності її вирішення тощо [3].

Таким чином, однією з передумов забезпечення збалансованого соціогуманітарного розвитку міста виступає формування екологічної свідомості городян, зокрема шляхом інтеграції екологічної складової у міський розвиток та у діяльність суб'єктів господарювання, життєдіяльність населення міста, впровадження моделей невиснажливого господарювання та екологічно дружніх технологій, популяризації моделей сталого виробництва та споживання, екологічної освіти та виховання, екологічної відповідальності (включаючи організацію та проведення відповідних інтерактивних семінарів, тренінгів, круглих столів, науково-практичних конференцій), розвитку екопідприємництва та реалізації екопроектів. Підвищенню екологічної свідомості населення задля забезпечення збалансованого соціогуманітарного розвитку міста сприятиме також удосконалення екологічного управління та моніторингу, в тому числі шляхом розбудови загальнодержавної системи моніторингу якості повітря з розробкою відповідної програми розвитку (на основі Директив 2008/50/ЄС та 2004/107/ЄС); запровадження європейської моделі процедури оцінки впливу на довкілля, що створюватиме передумови забезпечення прозорості та публічності, а також скорочення термінів прийняття рішень; стимулювання участі громадськості у процесі прийняття рішень з питань, що стосуються довкілля; формування в суспільстві екологічних цінностей (зокрема, через проведення інформаційних кампаній, підвищення рівня поінформованості дітей, молоді та дорослих щодо значення, переваг та інструментів сталого споживання та виробництва, а також шляхів збереження та відновлення навколишнього природного середовища); розвитку партнерства між секторами суспільства з метою залучення до планування та реалізації природоохоронної політики всіх зацікавлених сторін; розроблення стратегії регіонального і міського екологічного управління;

впровадження кращих світових практик з реалізації програм з відновлення екологічно депресивних промислових міст тощо.

Зазначене представляється доцільним враховувати шляхом включення відповідних пунктів у Плани заходів з реалізації міських та регіональних Програм і Стратегій розвитку, а також при подальшій модернізації і реформуванні законодавства, що регулює захист навколишнього середовища та забезпечення екологічних прав громадян України.

При цьому перспективи подальших досліджень пов'язані з аналізом світового досвіду підвищення екологічної свідомості громадян та оцінкою можливостей його адаптації і використання в сучасних реаліях соціогуманітарного розвитку міст України.

Список використаних джерел

1. Носик О. М. Соціогуманітарний вектор відтворення людського капіталу інноваційного розвитку. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія Економічні науки*. 2016. Вип. 16. Ч. 2. С. 17–20.

2. Максимчук М. Інституційне забезпечення соціогуманітарного розвитку регіонів України. *Соціогуманітарні проблеми людини*. 2006. №2. С. 126–135.

3. Володін П. В. Проблема формування екологічної свідомості особи. *Гуманітарний вісник ЗДІА*. 2009. Вип. 37. С. 43–52.

4. Кодола Б. Екологічна свідомість: екологічні права, дотримання яких варто вимагати. *Юридична газета*. 2020. URL: <https://yur-gazeta.com/publications/practice/ekologichne-pravo-turistichne-pravo/ekologichna-svidomist-ekologichni-prava-dotrimannya-yakih-varto-vimagati.html> (дата звернення 01.10.2020).

5. Концептуальні виміри екологічної свідомості: монограф. / М. М. Кисельов, В. Л. Деркач, А. В. Толстоухов та ін. Київ: Вид. Парапан, 2003. 312 с.

6. Про затвердження Державної стратегії регіонального розвитку на 2021-2027 роки: Постанова Кабінету Міністрів України від 5 серпня 2020 р. №695. URL: <https://www.kmu.gov.ua/npas/pro-zatverdzhennya-derzhavnoyi-strategiyi-regionalnogo-rozvitku-na-20212027-t50820> (дата звернення: 01.10.2020).

7. Угода про Асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони: ратифіковано із заявою Законом України від 16.09.2014 № 1678-VII. *Офіційний вісник України*. 2014. № 75. Т. 1. Ст. 2125.

8. Про Основні засади (стратегію) державної екологічної політики України на період до 2030 року: Закон України від 28 лютого 2019 року № 2697-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2019. № 16. Ст. 70.

*Тарасенко Анатолій Григорович,
старший викладач,
кафедра економіки та менеджменту
зовнішньоекономічної діяльності,
Національна академія статистики, обліку та аудиту*

ЕЛЕМЕНТИ ФЕОДАЛЬНИХ ВІДНОСИН В СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНІЙ СИСТЕМІ УКРАЇНИ

Теорія господарського порядку, розроблена у 30-40-х роках ХХ ст. економістами німецької Фрайбургської школи, міцно увійшла до інструментарію сучасної економічної науки. З точки зору її представників, господарський порядок є комбінацією різних форм, окремих порядків, які встановлюють кордони досягнення можливостей для використання суспільством обмежених ресурсів та благ.

Господарський порядок розглядається як фундамент для визначення головних властивостей та характеру економічної системи і тісно пов'язаний з людьми, їх інтересами, здібностями, ресурсами, а також політичною системою суспільства. Економічна система, своєю чергою є вбудованою у визначені духовно-культурні, правові та політичні структури і разом з ними формує суспільне життя. Отже, кожне суспільство наділене власною структурою із відповідними підсистемами: політичною, економічною, соціальною та духовно-культурною.

Виокремивши два ідеальних типи господарських порядків – «мінове господарство» та «централізовано кероване господарство», ордоліберали були переконані, що цього цілком достатньо для здійснення системного аналізу та співставлення різноманітних реальних типів господарських порядків у тому вигляді, в якому вони конкретно функціонують, разом з усіма пов'язаними проблемами. Однак, дослідження сучасних різновидів «змішаних» соціально-економічних систем показує певну методологічну обмеженість та схематичність ордоліберальної теорії Фрайбургської школи.

Проблема полягає в тому, що для численних сучасних соціально-економічних систем є характерною не просто одноплосинна комбінація елементів ринкової та командно-адміністративної економіки, а ще й історично зумовлена багатукладність, мішанина та одночасне співіснування елементів старої та нової політичної, економічної, соціальної та духовно-культурної підсистем, що приводить до ускладнення аналізу в рамках категорій господарського порядку.

Саме до такого роду суспільств відноситься Україна, політико-економічна система якої може бути визначена як багатукладна, різнорівнева, маніпулятивна, корпоративна демократія з переважанням тіньових і позаінституційних важелів, економічних практик і противаг.

Зокрема, характерною рисою сучасного українського суспільства є його подвійна інституціоналізація, коли одночасно у суперечливому співіснуванні функціонують і старі, успадковані ще з радянських і, навіть, з дорадянських

часів, і нові, демократично-ринкові інститути. У зв'язку з цим, у суспільній свідомості співіснують взаємовиключні ціннісно-нормативні порядки: демократично-ринкові перетворення часто реалізуються тоталітарно-адміністративними засобами, не викликаючи конгитивного дисонансу у масовій свідомості. Іншим проявом подвійної інституалізації є паралельне співіснування двох типів суспільних структур: радянського та ринкового [1].

Нині все більше вчених у галузі політичних та економічних наук характеризують соціально-економічну систему України як «феодальний капіталізм», або «неофеодалізм», з усіма типовими ознаками феодальної структури влади та суспільних відносин. Вони зазначають, що українська олігархічна держава має багато спільних рис з феодальною державою.

Слід зазначити, що прихильники історичної цивілізаційної парадигми використовують поняття «феодалізм» не у марксистсько-ленінському сенсі класових відносин між феодалами та селянами періоду середньовіччя, а в розумінні, перш за все, його суспільно-політичної моделі, акцентуючи увагу на політичних та економічних аспектах, які не втратили своєї актуальності і в сучасному суспільстві.

Така точка зору бере свій початок у 80-х роках ХІХ ст. і належить французькому історичу Ж. Флакку, який вважав, що феодалізм породили не поземельні відносини, а особливості людської психіки, зокрема, природна потреба в особистих зв'язках, почуття відданості, опікунства, любов до свого сеньйора, неприязнь до чужинців. Таким чином, Флакк заперечував марксистський економічний детермінізм в підході до історії і відвів провідну роль у ній суто людському чиннику.

Згідно з концепцією іншого відомого історика М. Блока, основу феодалізму становило поєднання бенефіціїв і васально-ленних зв'язків, тобто відносини не між феодалами і селянами, а між самими феодалами всередині панівного класу. Ці відносини, на його думку, склалися в Європі протягом кількох століть еволюції і були призначені для того, щоб скріпити згори донизу різні групи та запобігти роздробленості, а також усунути суспільний безлад, але зрештою показали свою цілковиту неефективність. У ширшому розумінні, Блок розглядає феодалізм не лише як інституційно-правову систему, але й як феодальне суспільство, з притаманною йому ієрархічністю, переважанням приватного права над публічним, децентралізацією, пов'язаною з тісним переплетенням політичної влади та власності на економічний ресурс - землю, корпоративністю, контрактно-договірною системою взаємин і загальним аграрним характером економіки, коли земля перетворюється на основне джерело багатства і престижу[2].

В сучасному українському суспільстві ці риси феодалізму виявилися напрочуд ефективними та життєздатними.

Зокрема, як вважають деякі дослідники, Україна, як і більшість політичних систем пострадянського типу, перебуває у зоні так званого неопатрімоніального політичного процесу, що пов'язаний із зрощуванням державних та приватних сфер і переважанням особистих мереж знайомств та «кумівства» над правовими нормами. Неопатрімоніальна бюрократія формується на основі регіональних

кланових і сімейно-родинних зв'язків, представляючи собою піраміду різноманітних патронів, вибудовуваних на основі клієнтизму [3].

Можемо стверджувати, що влада і власність і до сьогодні в Україні значною мірою розподіляються через систему васальних стосунків, для якої характерними є жорстка ієрархія, особисті зобов'язання, сполучення ділових та політичних відносин з родинними – все те, що притаманне феодальному суспільству.

Разом з тим, українське суспільство має риси фасадної демократії у вигляді формальних інститутів які мають декларативний характер, в реальності ж діють засоби економічного, адміністративного, юридичного та кримінального впливу які не мають нічого спільного з демократичними процедурами.

Таким чином, під прикриттям демократичних інститутів продовжує діяти мережа неформальних кланово-сімейних зв'язків, що є характерним для феодального суспільства.

Для України є специфічним наявність потужних олігархічних груп які здійснюють політичне та економічне панування, засноване на станово-корпоративній солідарності. Ці групи активно залучені в процес формування та реалізації державної політики завдяки проникненню в органи державної влади.

На цьому фоні сформувався суспільний правовий дуалізм, вибіркоче комерційне правосуддя, неефективна системи захисту прав людини, потужний сектор тіньової економіки, система державних пільг, привілеїв та захмарний рівень доходів цілих категорій посадовців, поганий захист прав власності, поширення практик позаекономічного примусу у сферу трудових відносин, особливо бюджетну.

Як вважає М. Розумний, політична культура сучасної України вже до середини 2000-х років була сформована під впливом протистояння двох головних інституцій: державницької, ієрархічної та феодальної за своїм характером, успадкованої від комуністичного минулого та ліберальної ринкової, запозиченої в посткомуністичній період у вигляді розрізаних офіційних інститутів та інституцій. Внаслідок цього існує невідповідність між трьома рівнями суспільної організації: соціальною структурою, інституційною розбудовою та системою суспільних уявлень що продукується політичним класом і проектується на суспільне життя [4, с.376].

Отже, внаслідок збереження феодально-рентних олігархічних відносин, Україна не має впорядкованої та стійкої інституційної структури, адекватної механізму ринкової координації. Існуюча інституційна структура включає інститути координації різноманітних типів, які конфліктують між собою. Така ситуація обумовлюється ще й тим, що значна частина інституційної структури в Україні сформувалася на основі процесу привнесення ззовні, інша ж частина залишилася у спадок від попереднього, ще дорадянського, політико-господарського механізму.

Нині продовжується практика впровадження соціально-економічних стандартів європейських інститутів та інституцій за відсутності адекватного фінансово-матеріально-кадрового забезпечення цього процесу, тим самим створюються можливості для корупційних шляхів спотворення таких

стандартів, водночас необхідність швидкого здійснення реформ змушує державну владу іти шляхом форсованого запровадження формальних інститутів без їх достатньої адаптації, що ще більше посилює їх неефективність, половинчастість та поверховість, веде загалом до негативних соціально-економічних наслідків. У реформах, які проголошуються, немає внутрішньої мотивації, їх часто здійснюють під зовнішнім тиском Європейського союзу чи в очікуванні грошових трансфів МВФ.

Як наслідок, наростає протиріччя, несумісність між формальними «показовими» європейськими нормами та цінностями з одного боку та реально діючими неформальними, феодалними «тіньовими» практиками їх уникнення з іншого. Складається ситуація, за якої офіційне правило чи норма не наповнюються відповідним змістом, залишаючись декларативним, замість цього в усіх сферах суспільної діяльності діють традиційні корпоративно-кланові неписані правила та домовленості, «сірі схеми», корупційні махінації.

Історична інерція постійно відтворює у суспільстві ці позаекономічні практики за принципом, сформульованим ще за часів Стародавнього Риму: «Раб мріє не про свободу, а про власних рабів».

Список використаних джерел

1. Головаха Є., Паніна Н. Пострадянська деінституціоналізація і становлення нових соціальних інститутів в українському суспільстві. *Соціологія: теорія, методи, маркетинг*. 2001. № 4. С. 5-22.
2. Крижановський О.П. ФЕОДАЛІЗМ // Енциклопедія історії України: Т. 10: Т-Я. Інститут історії України. К.: В-во "Наукова думка", 2013. 688 с. URL: [http://www.history.org.ua/?termin=Feodalizm_3](http://www.history.org.ua/?termin=Feodalizm).
3. Ціммер К. Стратегії збереження регіональної влади в Україні. *Агора*. 2006. Вип. 3. С. 50-68.
4. Розумний М. М. Суспільні ідеї як чинник формування політичної нації : дис. д-ра політ. наук: 23.00.03 / Київський національний університет ім. Тараса Шевченка. Інститут журналістики. К., 2006. 454 с.

*Теловата Марія Теодозіївна,
доктор педагогічних наук, професор,
заслужений працівник освіти України,
завідувач кафедри обліку та оподаткування,
Національна академія статистики, обліку та аудиту*

ФАКТОРИ ВПЛИВУ НА ПРОФЕСІЙНИЙ УСПІХ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ НА РИНКУ ПРАЦІ

Актуальним викликом сьогодення у професійній освіті, є ринок праці. Важливим фактором, що характеризує професійну освіту є очікування та потреби ринку праці, незалежно від того, на якому етапі життя, воно проводиться. Головною метою є професійна підготовка майбутніх фахівців і

організація навчального процесу в закладах вищої освіти. Сьогодні працедавці розглядають молодих фахівців після завершення ЗВО, як перспективний трудовий ресурс суспільства. З одного боку, вони знаходяться на стадії інтеграції у трудову та професійну діяльність, а з іншого – фахівці, які володіють інноваційними знаннями, технологіями які є важливими для життєдіяльності організацій в умовах сучасних трансформаційних змін. Молоді фахівці при цьому стикаються з низкою традиційних та інноваційних факторів.

На ці фактори зосереджував увагу У. Бек, підкреслюючи, що «молодь ... найпізніше на виході з системи освіти наштовхується на закриті двері системи зайнятості і, зрозуміло, передбачає це і в процесі навчання. Іншими словами, це означає: зовнішні вторгнення ринку праці ушкоджують і навіть руйнують іманентну освітню змістовну основу професійно – орієнтованої підготовки. Передбачуване, ще не існуюче професійне майбутнє, тобто «ірреальна зміна», викликає радикальну зміну ситуації всередині системи освіти» [1].

Для досягнення професійного успіху молодим фахівцям необхідний розвиток професійно-практичних якостей та компетентностей. Саме тому, у даний час одним із завдань сучасної професійної школи є підготовка компетентного, гнучкого, конкурентоспроможного фахівця, який може в умовах змін ставати успішним. Сучасний підхід щодо ролі економічної освіти не повинен базуватися на закономірностях освітніх функцій (професійних знаннях, вміннях), а повинен відкривати світогляд майбутнього фахівця, його прагнення до самоконтролю, самостійності, самореалізації як особистості.

Із проведеного теоретико-практичного аналізу, особистість як член суспільства, повинна бути орієнтованою і готовою до можливих змін, а саме: до різних подій, виробничих ситуацій, професійних проблем, вибору рішень, для яких необхідно шукати всі можливості, для одержання в майбутньому успіху. Досить часто успіх асоціюється з досягненням поставленої мети, маркерами якої є престиж, рівень матеріального добробуту, статусні позиції, той чи інший імідж, рівень освіти тощо [2].

У тлумачному словнику В. Даля успіх визначається через процесуальну результативність: «Успіх – встигати, мати успіх, удачу, досягати бажаного... Встигнути у справі, роботі» [3].

Тісний взаємозв'язок має поняття ринку праці з точки зору професійної роботи.

Вартують уваги дослідження А. Гідденса, який зазначає, що «в майбутньому перемаже більшість людей, які безпосередньо залежатимуть від свого успіху в житті»[4].

У свою чергу, цей успіх, залежить від компетенцій та кваліфікацій, якою люди володіють, але для досягнення успіху, вже знань, вмінь і навичок, як виявилось, вже недостатньо. Важливим фактором, що сприяє отриманню та збереженню зайнятості – є професійно-особистісні знання кожного фахівця. Знаючи свої інтереси, знання, вподобання, вміння, таланти, все це – є головними факторами, які впливають на професійний успіх. Тому однією з найголовніших професійних здатностей майбутніх фахівців, є здатність до самооцінки.

Варто подумати, чи має відповідати потребам ринку праці професійна освіта чи ні? Не викликає заперечень у необхідності адаптації економічної освіти до ринку праці.

«Ринкова економіка, як не парадоксально, потребує магістрів економічних спеціальностей, – це фахівці відкриті, ерудовані, обізнані та в той же час, безпосередньо пов'язані до проблем цих же професій» – пише В. Комар [5].

Існує така думка, що найцінніший актив в організації підприємств, установ, організацій – є працівники, а їх кваліфікація та компетенція визначають конкурентоспроможність та їх успіх на ринку праці, тому інвестування в людські ресурси – це інвестування для розвитку організації. Найбільш ефективною інвестицією працюючого персоналу – є освіта та професійна підготовка для їх подальшого працевлаштування. Проведений аналіз щодо професійного успіху й професійної успішності показав, що об'єктивним успіхом є позитивний результат у професії, який оцінюється оточуючими людьми. Факторами впливу на результат є: розмір заробітної плати, кількість просувань по службі та рівень посади, що обіймається в ієрархії організації. Суб'єктивні фактори професійного успіху – сукупність суджень людини про її професійні досягнення і результати, вони вимірюються параметрами задоволеності роботою і задоволеності кар'єрою.

Отже, на підставі теоретичних підходів, щодо професійного успіху майбутніх фахівців, ми виділили такі складові: професійне та службове зростання (кар'єра); рівень і динаміка доходів, матеріальна забезпеченість; швидка адаптація до трудової діяльності; успішна професійна соціалізація; мотивація на розвиток, досягнення успіху; наявність сформованих особистісних якостей.

Список використаних джерел

1. Бек У. Что такое глобализация? Ошибки глобализма – ответы на глобализацию. Москва: Прогресс-Традиция, 2001. 304 с.
2. Михайлова О. В. Прологомены к определению понятия «успех». *Вестн. Томск. гос. ун-та*. 2007. № 301. С. 43–45. URL: <http://cyberleninka.ru/article/n/prolegomeny-k-opredeleniyu-ponyatiya-uspeh>.
3. Даль В. И. Большой иллюстрированный толковый словарь русского языка: современное написание; предисл. Юрия Медведева. Москва: АСТ, 2005. 348 с.
4. Praca zwarta: A. Giddens, Europa w epoce globalnej, Warszawa 2009, s. 108.
5. Artykuł w pracy zbiorowej: W. Komar, O polskim kapitale ludzkim i edukacyjnym w perspektywie integracji z Unią Europejską, S. M. Kwiatkowski (red.), Niektóre uwarunkowania edukacji szkolnej, Warszawa 1998, s. 234.

*Червона Світлана Петрівна,
кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри статистики,
Національна академія статистики, обліку та аудиту*

COVID-19 ТА ЙОГО ВПЛИВ НА РІВЕНЬ ЖИТТЯ НАСЕЛЕННЯ УКРАЇНИ

На початку 2020 року світ стикнувся з новим випробуванням – глобальною пандемією COVID-19, що вперше було виявлено у грудні 2019 року у китайському місті Ухань. Вже 30 січня 2020 року Всесвітня організація охорони здоров'я оголосила спалах хвороби в Ухані надзвичайною ситуацією в сфері суспільної охорони здоров'я, що має міжнародне значення, а 11 березня – пандемією [1]. Станом на 29 вересня 2020 року у світі було зареєстровано 33590,3 тис. осіб інфікованих, 1007,2 тис. осіб померли і 24904,4 тис. одужали. В Україні станом на 29.09.2020 року виявлено 204932 інфікованих особи, 4065 померли й 88453 особи одужали [2].

З метою запобігання швидкому розповсюдженню інфекції органами влади по всьому світу були прийняті відповідні заходи: від карантину, що обмежував пересування між країнами, вносив корективи у роботу закладів соціально-культурного призначення, до жорсткого карантину, що обмежував пересування громадян навіть в середині країни та конкретного населеного пункту, призводив до закриття всіх підприємств, що не відносилися до життєво важливих. В Україні по всій території з 12 березня 2020 року було запроваджено карантин, що передбачав закриття кордонів, припинення міжнародного пасажирського та авіа сполучення, а також залізничного, автобусного та авіа сполучення в середині країни, перехід закладів освіти на дистанційну форму навчання, заборона пересування в громадських місцях без крайньої потреби та без засобів захисту, відміну масових культурних, політичних, соціальних, релігійних та спортивних заходів, тимчасове зупинення діяльності підприємств, що не були віднесені до стратегічних [3].

Пандемія спричинила зростання попиту на противірусні препарати, санітарні маски та дезінфікуючі засоби, що призвело до спекуляцій цими товарами на ринку. Внаслідок запровадження карантинних заходів, як вже зазначалось, відбулося призупинення роботи багатьох підприємств середнього та малого бізнесу, багато з яких так і не змогли відкритись після послаблення цих заходів, що призвело до зростання безробіття. Зокрема, в Україні за даними Державного центру зайнятості кількість зареєстрованих безробітних зросла у квітні у 2,9 рази, у травні – у 1,7 рази, а в червні – у 3,3 рази (рис.1).

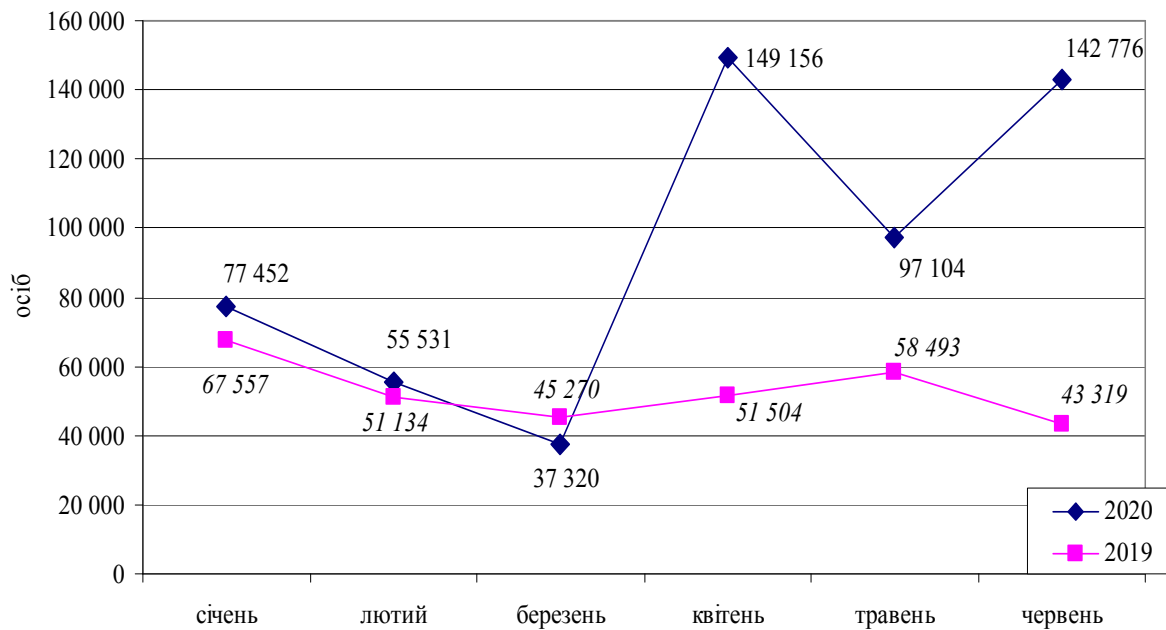

Рис.1 Чисельність зареєстрованих безробітних, які отримали статус безробітного протягом звітного місяця, в Україні у січні – червні 2019 та 2020 рр.

Джерело: побудовано автором за [4]

Показники зареєстрованого безробіття в силу певних причин (однією з яких є небажання або неможливість у зв'язку зі значною віддаленістю місця проживання від місця знаходження регіонального представництва Державного центру зайнятості осіб, які не мають роботи, реєструватися у органах Державного центру зайнятості) не дають повної картини щодо дійсного стану безробіття. Крім того, ці показники неможна використовувати для міжнародних порівнянь. Тому найбільш інформативними щодо стану безробіття в Україні є показники безробіття за методологією МОП.

За даними Державної служби статистики кількість безробітного населення (за методологією МОП) у віці 15-70 років в Україні у I півріччі 2020 року становила 1630,6 тис. осіб і порівняно з аналогічним періодом 2019 року зросла на 102,2 тис. осіб. При цьому, рівень безробіття населення (за методологією МОП) у віці 15-70 років в Україні протягом досліджуваного періоду збільшився з 8,5 до 9,2 % [5].

Враховуючи те, що в структурі сукупних ресурсів більше 50 % становить заробітна плата, більше 5 % – доходи від підприємницької діяльності та самозайнятості [6], то скорочення або втрата зазначених джерел доходу призвела до значного зuboжіння населення України, яке й до пандемії та запровадження карантинних заходів, що призвели до економічної кризи, яка отримала назву «коронакриза», жило від зарплати до зарплати. Зокрема, а даними опитування, проведеного Омнібус Info Sapiens 25-29 березня, 38% дорослих українців зазначили зменшення регулярного доходу родини внаслідок епідемії, 16% – повну втрату доходу, 14% – втрату роботи, 10% – фінансові збитки (наприклад, через здачу квитків). Загалом 60% українців назвали

щонайменше один вид фінансових втрат. При цьому, близько половини українців, які до карантину відвідували місце роботи або навчання, припинили його відвідувати, з них чверть продовжили працювати або навчатися віддалено. Серед тих, хто працював до карантину, лише 46% зазначили, що за березень отримають заробіток в повному обсязі, 34% – в меншому обсязі, ніж очікувалось до карантину, 10% втратили роботу через карантин, решта не дали відповідь на запитання [7].

За даними щомісячного опитування Омнібус Info Sapiens, у червні 2020 року 42% українців висловили занепокоєння нестачею грошей. У березні 2020 цю проблему зазначали 31% респондентів. Необхідно зазначити, що проблема нестачі грошей вийшла на перше місце вперше за весь період спостережень (з 2014 року). У порівнянні з березнем також суттєво зросла стурбованість безробіттям (з 20,8% до 28,7%) та байдужістю влади до проблем простих громадян (з 23,6% до 27,4%). Значною залишається й стурбованість інфляцією (35,7% у березні та 32,5% у червні). Проте, незважаючи на спалах епідемії COVID-19, стурбованість низьким рівнем медичного обслуговування залишилась на рівні березня (28,4%) можливо у зв'язку з тим, що навантаження на медичну систему не є критичним в більшості регіонів [8].

Як повідомляє УНН із посиланням на дані дослідження Соціологічної групи “Рейтинг”, 61% українців оцінюючи ризики від епідемії говорять, що бояться більше економічних наслідків цієї кризи, аніж захворювання [9].

Таким чином, пандемія COVID-19 та карантинні заходи щодо запобігання розповсюдження цієї інфекції призвели до значних соціально-економічних наслідків, що негативно позначились на рівні життя населення України.

Список використаних джерел

1. Википедия. URL: https://ru.wikipedia.org/wiki/Пандемия_COVID-19 (дата звернення: 26.09.2020).
2. Коронавірус: статистика по країнах. URL: <https://index.minfin.com.ua/ua/reference/coronavirus/geography/> (дата звернення: 29.09.2020).
3. Карантин. URL: <https://product.ligazakon.ua/inventarizacia-po-novomu-3/> (дата звернення: 26.09.2020).
4. Дані щодо кількості зареєстрованих безробітних та надання їм послуг, а також кількості зареєстрованих вакансій. URL: <https://www.dcz.gov.ua/publikaciya/1-dani-shchodo-kilkosti-zareyestrovanyh-bezrobitnyh-ta-nadannya-yim-poslug-takozh> (дата звернення: 26.09.2020).
5. Безробіття населення (за методологією МОП) за статтю, типом місцевості та віковими групами. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/> (дата звернення: 27.09.2020).
6. Витрати і ресурси домогосподарств України (за даними вибіркового обстеження умов життя домогосподарств України). URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/> (дата звернення: 27.09.2020).

7. 60% українців зазнали фінансових збитків внаслідок епідемії корона вірусу. URL: <https://sapiens.com.ua/ua/socpol-research-single-page?id=114> (дата звернення: 27.09.2020).

8. Проблема нестачі грошей вийшла на перше місце вперше за 6 років спостережень. URL: <https://sapiens.com.ua/ua/publication-single-page?id=128> (дата звернення: 27.09.2020).

9. Понад 60% українців більше бояться економічних наслідків коронакризи, аніж захворювання. URL: <https://www.unn.com.ua/uk/news/1891896-ponad-60-ukrayintsiv-bilshe-boyatsya-ekonomichnikh-naslidkiv-tsiyeyi-koronakrizi-krizi-anizh-zakhvoryuvannya> (дата звернення: 27.09.2020).

*Черушева Галина Батрбеківна,
кандидат педагогічних наук, доцент,
завідувач відділу профорієнтаційної роботи;
Пархоменко Вікторія Вікторівна,
кандидат економічних наук, доцент
кафедри економіки та менеджменту ЗЕД,
декан фінансово-економічного факультету;
Національна академія статистики, обліку та аудиту*

ПСИХОЛОГІЧНІ ТА ЕТИЧНІ ЗАСАДИ УПРАВЛІНСЬКОГО МЕНЕДЖМЕНТУ

В умовах модернізації вищої освіти в Україні пріоритетна увага має надаватися підготовці нової генерації висококваліфікованих управлінських кадрів, які здатні оволодіти новою освітньо-світоглядною парадигмою національно-державного творення. Сьогодні суспільству необхідні фахівці із нестандартним мисленням, соціально відповідальні, готові до соціальних зрушень (перемін) з урахуванням євроінтеграційних процесів.

Не потребує доказів, що основним важелем розвитку сфери бізнесу, забезпечення його ефективності виступає управлінський менеджмент, що базується на підґрунті морально-етичних норм, принципів доброчесності та відповідальності.

Аналіз основних напрямів управлінської діяльності менеджера дозволяє стверджувати, що аспекти моралі складають основу системи «людина-людина». Усвідомлення сутності професійної етики сприятиме наповненню моральним змістом технологічні моменти професійної праці, утриманню у своїй свідомості соціальних орієнтирів інформаційної діяльності.

Ділова етика покладена в основу виробничих відносин і зв'язків соціально-економічного характеру, формуються системи суспільних цінностей у підприємстві. Етичні корпоративні кодекси будь-якого підприємства зобов'язують керівників приймати рішення відповідно до загально-людських

цінностей, інтересів і потреб кожного працівника і колективу в цілому, бути провідником стратегії етичного ділового та міжособистісного спілкування. Вони виступають еталоном етичності поведінки ділових осіб на ринку товарів і послуг. Перший примірний кодекс з етики поведінки менеджерів був запропонований на III Європейському симпозиумі з менеджменту у м. Давосі ще й у 1973 році. У ньому було чітко прописано, що професійним завданням менеджера є служіння клієнтам, акціонерам, працівникам і суспільству.

Прикладом провідного досвіду втілення етичних кодексів є діяльність японських компаній, підприємств. Основним принципом розробки Кодексу ділової етики виступають такі базові структурні складові, як ставлення: до компанії (відданість); до роботи (відповідальність, ощадливість, почуття гордості за свою роботу); до старших (повага, чемність); до співробітників (співробітництво, визнання заслуг).

Соціальна відповідальність компаній перед колективом працівників передбачає певні етичні норми. А кожен менеджер цієї компанії або підприємства у своїй діяльності має керуватися принципом на благо суспільства, діяти в рамках закону та професійної та загально-людської моральності, проявляти турботу про добробут споживачів, демонструвати корпоративну культуру. Етика бізнесу сьогодні спонукає до доброчесності підприємства і встановлює взаємозв'язок між добром і результатами діяльності. Особливо цей принцип є дійовим в системі соціального управління (Public Relations). Важливою складовою ділової етики є справедливість як між співробітниками, так і суб'єктами господарювання та органами державного управління. Особистим постулатом кожного менеджера вважається дотримання прав інших суб'єктів, зокрема клієнтів.

Досвід європейських країн є свідченням прогресивних досягнень у розвитку етичних основ управлінських кадрів багатьох компаній, які приділяють значну увагу щодо морально-етичної підготовки менеджерів. Саме етичність та соціальна відповідальність виступають базовими складовими корпоративної культури. В Єдиному кодексі корпоративної етики компанії «ПроктерендГембл» (Procter&Gamble) визначені основні морально-етичні цінності та принципи діяльності. «Головний принцип, якого дотримується компанія і кожен наш працівник, – завжди робити правильні речі. Саме тому нам довіряють наші споживачі, з нами працюють партнери, ми отримуємо інвестиції від акціонерів» [1].

Керівники компанії переконані, що тривалий успіх залежить від щоденних дій кожного співробітника, які дотримуються правових та етичних зобов'язань. Цей документ стосується всіх співробітників компанії та членів Ради директорів, незалежно від місця знаходження, рівня кваліфікації, бізнес-підрозділу, обов'язків чи регіону. У компанії працює (склалася) команда професіоналів-одномумців, яка володіє мистецтвом управління та дотримується найвищих стандартів відповідальності. Постачальники та бізнес-партнери мають діяти відповідно до тих положень Єдиного кодексу корпоративної етики, які їх стосуються.

Національна академія статистики, обліку та аудиту має певний досвід у формуванні морально-етичних основ майбутніх економічних кадрів. Згідно із планами та програмами у навчальний процес запроваджено курси «Соціальна відповідальність» та «Економічна культура та професійна етика», які є необхідною складовою професійної теоретичної та практичної підготовки. Вони спрямовані на засвоєння етичних принципів професійної діяльності, а також основних нормативно-кодифікаційних документів, що визначають вимоги до економічної праці. Так, курс «Економічна культура та професійна етика» дає можливість досягнути етичний вимір економіки в цілому, професійних колективів підприємств та інших економічних інституцій суспільства, а також кожного окремого працівника з точки зору професійної моральності його діяльності. В рамках дисциплін формується світоглядна позиція фахівця в контексті соціальної відповідальності перед суспільством, трудовим колективом, а також етичне ставлення до справи та засобів досягнення мети, до людей і до себе, до світу та духовних цінностей. Важливим аспектом професійної компетентності менеджера є його рівень психологічної культури, який включає в себе знання психологічних закономірностей розвитку та проявів психіки особистості, психологічних аспектів спілкування та взаємодії в різних соціальних групах, знання психології управління, а також уміння використовувати набуті знання. Майбутній керівник у процесі навчання повинен засвоїти психологічні основи ділових відносин, які виступають підґрунтям теорії управління та бізнесу.

Список використаних джерел

1. P&G. Наша корпоративна політика. URL:
<https://www.pg.com.ua/korporatyvna-polityka/yedynyy-kodeks-korporatyvnoyi-etyky/>.

*Шавлак Марина Андріївна,
здобувач,
Науково-дослідний центр
індустріальних проблем розвитку
Національної академії наук України*

ЕФЕКТИВНІСТЬ ВИКОРИСТАННЯ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ЗЕМЕЛЬНИХ РЕСУРСІВ УКРАЇНИ

Земельні ресурси сільськогосподарського призначення виступають основною рушійною силою розвитку сільського господарства нашої держави. Складні загальноекономічні умови, що склалися в Україні, нестабільність політичної ситуації, недосконала законодавча база – все це призвело до експлуатації земель, внаслідок чого виникли негативні зміни якісних та кількісних характеристик земельного фонду України. Однією з актуальних проблем аграрного сектору сьогодення є забезпечення високоєфективного раціонального використання земельних ресурсів та збереження родючості

сільськогосподарських угідь, що має стратегічно важливе значення для оновлення, розвитку та піднесення національної економіки. У зв'язку з цим актуальним у науковому та практичному плані є аналіз ефективності землекористування в Україні.

Вагомий внесок у дослідження проблем ефективності та раціональності використання земель сільськогосподарського призначення зробили такі науковці як О. Будзяк, Л. Воляк, В. Голян, Л. Гунько, О. Крохтяк, Н. Мединська, П. Музика, Ю. Самойлик, А. Стадник та ін. Однак, незважаючи на значний науковий доробок, ряд аспектів оцінки ефективності та раціональності землекористування в Україні залишаються недостатньо висвітленими, що підтверджує доцільність проведення досліджень у даному напрямку.

Метою даної роботи є дослідження сучасного стану та оцінка компонентної структури стану земельного фонду України, аналіз ефективності використання сільськогосподарських земельних ресурсів України.

Земельний фонд України складає 5,7% території Європи і 0,44 % земельного фонду планети, тобто наша держава має високий біопродуктивний потенціал земельних ресурсів [1]. За даними FAO Україна у світі за площею сільськогосподарських угідь займає 24 місце із показником 41,489 млн. га [2].

За даними Держгеокадастру України у структурі земельного фонду країни станом на 01.01.2018 найбільшу питому вагу мають землі сільськогосподарського призначення – 68,74 % (рис.1). Запроваджений у 2001 році мораторій на продаж земель сільськогосподарського призначення мав стати запобіжником до скорочення площ цих земель та їх необґрунтованому виведенню із сільськогосподарського використання. Проте аналіз показав, що мета мораторію не була досягнута, адже структура земельного фонду України, починаючи з 2003 року, помітно змінилась, і за роки незалежності сформувалась загальна тенденція до скорочення площі сільськогосподарських земель (на 1702,3 тис. га у 2017 р. порівняно з 1994, і на 1379,4 порівняно з 2007 р.) [3].

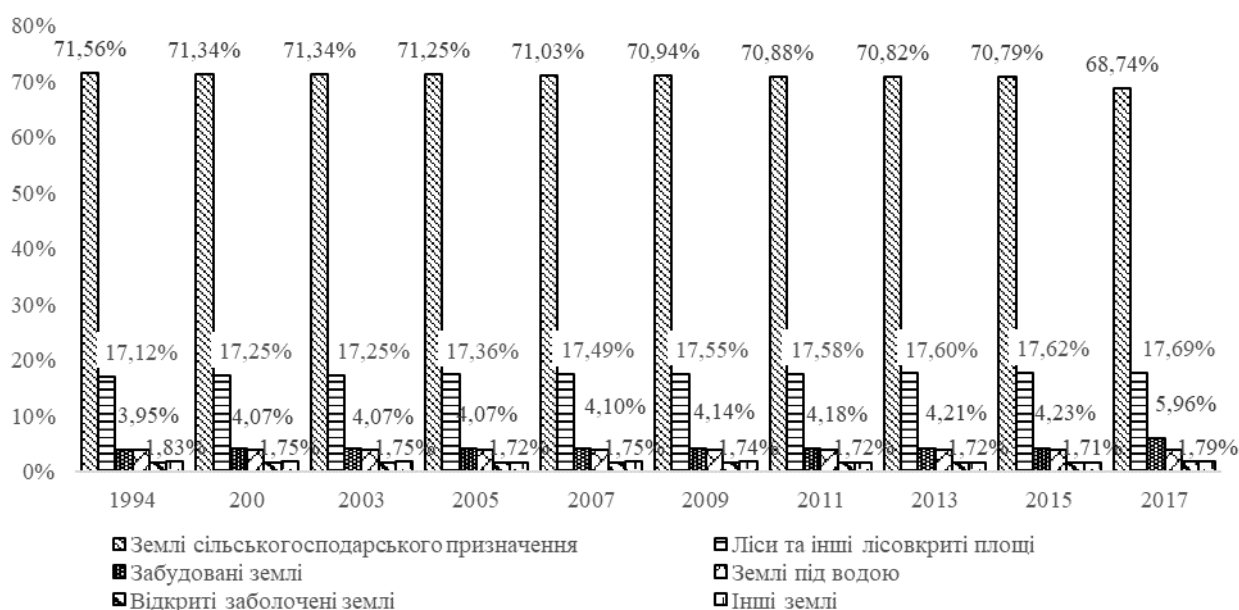

Рис.1 Зміна структури земельного фонду України за 1994-2017 рр. [3]

Однією з причин зменшення площ сільськогосподарських земель є зміна їх цільового використання, значна частина цих земель відведена підприємствам та організаціям для задоволення несільськогосподарських потреб, а також вилучена для створення захисних лісових насаджень. Так, за період 1994-2017 рр. активізувалось житлове будівництво у містах, розширювались межі великих міст, відбулась урбанізація сільських територій, тому площа забудованих земель зросла на 1,21 млн га. Це означає, що в Україні із відкриттям ринку земель ризик масової забудови сільськогосподарських земель значно підвищиться [4, с.66].

Можна стверджувати, що за останні 19 років, незважаючи на загальне зменшення сільськогосподарських угідь, простежується чітка тенденція поступового зростання площі ріллі (на 134,4 тис га), та зменшення площ таких категорій як сіножаті – на 94,6 тис га., пасовища – на 238,3 тис. га., перелоги – на 231,6 тис. га. та багаторічні насадження на 67,90 тис. га. Це означає, що сьогодні, незважаючи на наявність сучасних технічних засобів, виробники сільськогосподарської продукції досі збільшують площу ріллі за рахунок розробки інших категорій сільськогосподарських угідь, які сприяють відновленню родючого шару ґрунту та мають важливе екологічне значення. Тобто в Україні сформована нераціональна структура землекористування, що, насамперед, пов'язано з активізацією орендного землекористування після запровадження мораторію на продаж земель сільськогосподарського призначення [5, с.129].

Слід зазначити, що територія України характеризується надзвичайно високою сільськогосподарською освоєністю – 71,3 % на кінець 2018 р., що значно перевищує екологічно обґрунтовані межі (60-65%) і свідчить про перезавантаженість земельних ресурсів [6, с.63; 3]. Для порівняння цей показник у Німеччині 47,76%, Білорусі 41,84%, Латвії 31,12%, Росії 13,20%, Канаді 6,44% [2].

В Україні зростання темпів скорочення кількості населення над темпами зменшення площі продуктивних угідь призвело до того, що за період 2010-2017 рр. середнє значення показника землезабезпеченості сільськогосподарськими угіддями стабілізувалось і станом на кінець 2017 року складає 0,933 га/особу [3]. Незважаючи на те, що обсяги земель сільськогосподарського призначення зменшуються, Україна за землезабезпеченістю сільськогосподарськими угіддями залишається однією з найбільш забезпечених країн світу поряд з Канадою (1,571), Росією (1,486), США (1,248), та четвертою в Європі, де середній показник становить 0,452 га/особу [8, с.46]. Щодо показника забезпеченості орними землями, то Україна посідає 8 місце в світі (0,733 га/особу). Це свідчить не тільки про значний потенціал для розвитку сільського господарства, а й про відсутність резервів для росту, що підтверджує необхідність ефективного використання земельних ресурсів [9].

Земельний фонд України максимально залучений до господарського обороту, характерною рисою сільського господарства є надзвичайно висока питома вага ріллі в загальній площі суші та сільськогосподарських угідь, що свідчить про надмірне навантаження на ґрунтовий покрив і екстенсивне

використання земель сільськогосподарського призначення. [10, с.11]. В Україні за період 1990- 2018 рр. рівень розораності сільськогосподарських угідь є одним з найвищих у світі та коливається в межах 77,7%-79,1% (Канада – 66,17%, Росія – 56,25%, США – 38,92%, Китай – 22,61%) [1].

Сучасний стан ґрунтів зумовлений високою, практично найбільшою у світі розораністю території України: 56,58% при допустимому рівні 40% станом на початок 2018 року, попереду тільки Данія (59,26%) та Бангладеш (59,13%), тоді як у більшості країн ЄС цей показник не перевищує 37%, а у високорозвинених країнах, зокрема у Китаї, США та Канаді, не перевищує 20,0% (рис.2). Це означає, що ефективність використання земель в Україні значно нижча, ніж в середньому по Європі та у світі, і структура земельного фонду вимагає оптимізації.

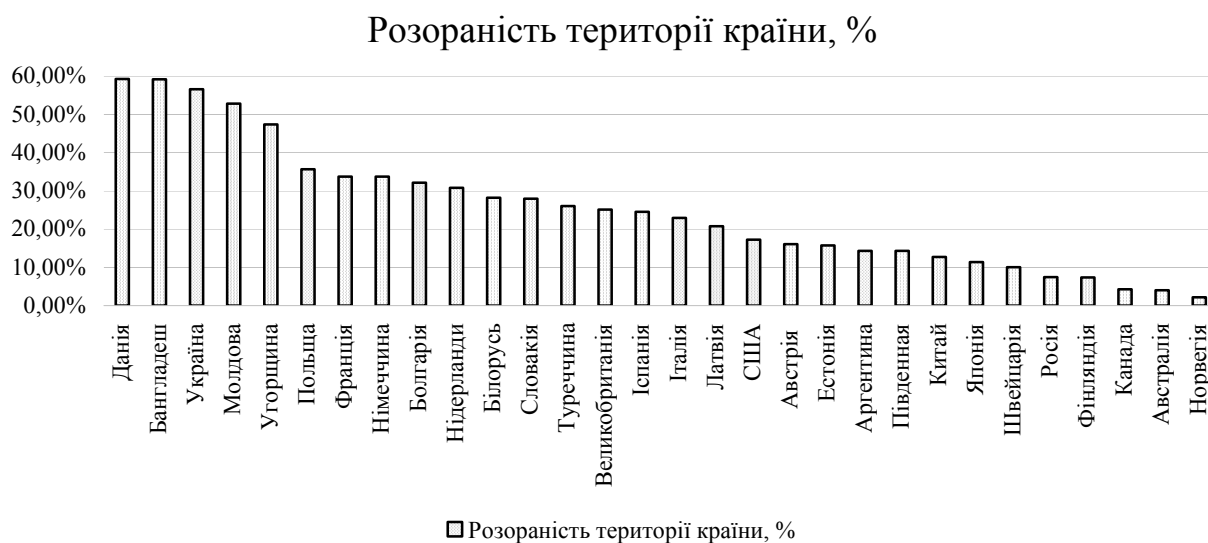

Рис.2. Розораність території в країнах світу та в Україні на 2018 р. [2, 11]

Високий рівень розораності сільськогосподарських угідь та території України в цілому пов'язаний із агресивним використанням земель, монокультуризацією, масовим недотриманням сівозмін, збільшенням площі експортно-орієнтованих комерційно привабливих культур і технічних культур енергетичного спрямування, а також із мораторієм на продаж сільськогосподарських угідь [12, с.61].

Високий рівень освоєння та розораності земель має негативний екологічний та економічний вплив, оскільки саме внаслідок нераціональної структури використання орних земель поширюються ерозійні процеси, відбувається деградація земельного фонду країни, ґрунти втрачають родючість і виснажуються. Це призводить до того, що природний потенціал та економічна ефективність використання сільськогосподарських земель за призначенням різко зменшується, господарство стає одноманітним та вузькоспеціалізованим

Україна багата на унікальні чорноземи, проте, як показують результати останніх агрохімічних обстежень, існує негативна тенденція зниження вмісту гумусу, що зумовлює втрати близько 450 млрд грн через щорічне недоотримання сільськогосподарської продукції [13, с.16]. Погіршення якості

українських чорноземів пов'язано також із відсутність повноцінного ринку земель, адже більшість приватних орендарів сільськогосподарських земель з метою максимізації прибутку нехтують чергуванням сівозмін, із порушенням норм розширюють площі посівів енергонасичених культур, не інвестуючи в якість землі. Тому запровадження ефективно функціонуючого повноцінного ринку земель сільськогосподарського призначення має стратегічно важливе значення для раціонального землекористування.

Отже, комплексна оцінка сучасного стану сільськогосподарських земельних ресурсів України дозволила виявити дуже небезпечні тенденції, які призводять до зниження ефективності та раціональності використання земельно-ресурсного потенціалу у сільському господарстві. Сьогодні в умовах динамічного науково-технічного прогресу земельний фонд України зазнає надмірного антропогенного впливу, про що свідчить незбалансована структура земельних угідь та перевищення допустимих показників освоєності і розораності сільськогосподарських угідь. Це загрожує екологічній безпеці України. Прояви тіньового обігу сільськогосподарських земель, зокрема наявність корупційних схем зміни цільового призначення сільськогосподарських угідь перешкоджають формуванню оптимальної структури сільськогосподарських земель з дотриманням збалансованого науково обґрунтованого співвідношення між орними землями як найпродуктивнішими у складі та таких екологічно стабілізуючими угіддями як ліса, пасовища, луки, сіножаті та багаторічні насадження.

Стан використання сільськогосподарських земельних ресурсів за роки незалежності України набув критичних рис. Забезпечення одержання сталих високих урожаїв сільськогосподарських культур, нарощення темпів сільськогосподарського виробництва та зміцнення продовольчої безпеки країни має відбуватись за умови ефективного та раціонального землекористування зі збереженням та відновленням родючості ґрунтів.

Тому вирішення проблеми ефективного використання сільськогосподарських земельних ресурсів має стати основним стратегічно важливим завданням запровадження регульованого ринку земель сільськогосподарського призначення, адже від цього залежить формування позитивної динаміки соціально-економічного розвитку регіонів України, національної економіки в цілому та можливість зайняти вигідні лідируючу позицію на світовому аграрному ринку.

Список використаних джерел

1. Agriculture and rural development. The World Bank. Retrieved from: <https://data.worldbank.org/indicator?tab=all>
2. Land use. The Food and Agriculture Organization (FAO). Retrieved from: <http://www.fao.org/faostat/en/#data/RL>
3. Державна служба України з питань геодезії, картографії та кадастру. Retrieved from: www.land.gov.ua
4. Воляк Л. Р. Аналітична оцінка становлення ринку землі в Україні. *Економіка і суспільство*. 2016. №7. С.65–71.

5. Паляничко Н. І. Аналіз стану та ефективності використання земельних ресурсів в Україні. *Збалансоване природокористування*. 2016. № 1. С. 128-132.

6. Крохтяк О. В., Гриник О. І., Ольхович С. А. Оцінка функцій земель сільськогосподарського призначення. *Економіка природокористування та охорони навколишнього середовища*. 2019. №39–2. С.61–66.

7. Самойлик Ю. В., Демиденко Л. М., Щербань А. М., Непійвода С. О. Світовий потенціал розвитку аграрного сектору економіки. URL: http://www.economy.nauka.com.ua/pdf/10_2019/7.pdf.

8. Музика М. П., Урба С. І., Гончаренко Л. В. Аналіз стану та ефективності використання земельних ресурсів в Україні. *Економіка та управління національним господарством*. 2019. №30(69). С.45–53.

9. Annual population. The Food and Agriculture Organization (FAO). Retrieved from: <http://www.fao.org/faostat/en/#data/OA>.

10. Голян В., Петруха С., Забловський А. Земельна реформа в Україні: пріоритети та інституційні передумови поглиблення. *Економіст*. 2017. №8. С.8-17.

11. Agriculture, forestry and fishery statistics. Eurostat. Retrieved from: <https://ec.europa.eu/eurostat/data/database>.

12. Куранда Л. Аналіз ефективності використання земельних ресурсів України. *Актуальні проблеми державного управління*. 2019. №2 (78). С.58–61.

13. Медведєв В. В., Тітенко Г. В. Новітні матеріали про стан ґрунтового покриву європейських країн та України. *Вісник ХНУ ім. В.Н. Каразіна. Серія «Екологія»*. 2017. №16. С.9-17.

14. Про охорону земель: Закон України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/962-15>.

Шевчук Володимир Олександрович,
доктор економічних наук, професор
Національна академія статистики, обліку та аудиту

ЖИТТЄДАЙНЕ ДЕРЕВО ЕКОНОМІЧНОГО ЗНАННЯ: ІДЕНТИФІКАЦІЯ ТА УТВЕРДЖЕННЯ ЗНАЧУЩОСТІ

2020 рік окреслив проблеми, що потребують від кожного неупереджених і невідкладних відповідей. Адекватні відповіді на глобальні виклики необхідні з огляду на істотні руйнації, яких зазнає питома сутність земної людини і планетарне середовище її життєдіяльності. Якраз 2020 рік є важливим для осягнення значущості рятівного внеску українства до загальнолюдської інтелектуальної скарбниці теперішнього людства.

Виповнюється 140-а річниця заснування української наукової школи фізичної економії, котрій належить статус світової. Саме вона формує русло життєствердної питоми української економіко-філософської культури. Кожен, хто рухається ним, тримається двох «берегів». Природничого, котрий утримує

мислення і господарювання в рамках законів природи і констант світобудови. Та гуманітарного, що визначає безсмертя українства як безсмертя людства.

Ювілей визначальної для долі українства і людства наукової школи збігається в часі з відзначенням 170-ліття її засновника, ученого-новатора і громадського діяча доктора Сергія Подолинського, ушануванням інших видатних подвижників фізичної економії – академіка Володимира Вернадського, котрий відійшов у Вічність 75 років тому, і сучасного мислителя, письменника та правозахисника Миколи Руденка, якому виповнилося б 100 років.

Передовсім потребує неупередженої оцінки внесок 30-літнього українця С.Подолинського у золотий фонд світової економіко-філософської культури. Його доробок можна досягнути і належно поцінувати на тлі новітньої наукової картини світу. Риси цієї картини, що вимальовуються тільки зараз, були геніально вхоплені нашим новатором ще наприкінці XIX ст.

Свідченням значущості його доробку для нації і людства є екологічна економіка [1]. Її виникнення збіглося в часі із проголошенням незалежності України. Нова галузь економічної науки спроможна стати феноменом сучасної світової інтелектуальної історії. Зарубіжні вчені, що належать до світової інтелектуальної еліти, поставили українця С.Подолинського на чолі когорта подвижників цієї перспективної наукової галузі.

Наукову етику зарубіжних дослідників, завдяки дотриманню якої С.Подолинський очолив подвижників екологічної економіки, доповнюють фундаментальні підвалини, на які має спиратися ця галузь економічної науки. Свого часу їх заклав український мислитель, письменник і правозахисник М.Руденко: це він з'ясував місце і значущість доробку С.Подолинського в системі світового економічного надбання.

Сукупність численних теорій, шкіл, течій та напрямів економічної науки наш сучасник згодом уподібнив двом метафоричним деревам. Плоди першого із них (родоначальником якого був Ф.Кене) є життєдайними, а другого (похідного від А.Сміта) – отруйними. Що стосується решти творців економічної науки, то мислитель показав: вони спроможні виростити хіба-що галузку на котромусь із дерев, яких завжди залишатиметься тільки двоє [2, с.381-382].

Постає необхідність доведення спадкоємності французької фізіократії та української наукової школи фізичної економії. Засобами сучасних наук, зокрема, завдяки використанню теорії множин, потрібно розкрити перехід від спадщини французьких фізіократів до надбань українських подвижників фізичної економії. Існує вербальний опис цього переходу, що вказує на необхідність:

об'єднання властивих класичній науці парадигм Ф.Кене та Ю.-Р.Майєра й отримання заснованої на природничих засадах фізико-економічної парадигми С.Подолинського, яка є базовою для новітньої економічної науки [2, с. 272].

оновлення фізіократичних принципів через поєднання ідей французьких економістів XVIII ст. з фізико-економічними ідеями українця С.Подолинського; завершення фізіократичного вчення завдяки симбіозу парадигм Ф.Кене та С.Подолинського завдяки досягненню повної, а не часткової істини в сучасній світовій економічній науці [2, с. 440].

Це кладе початок обґрунтуванню значущості внеску С.Подолінського у світову економічну думку. Про необхідність подальшого розкриття значущості його доробку свідчить відомий фахівцям лист до К.Маркса від 8 квітня 1880 року [3, с. 305]. Але вирок класиків «усеперемагаючого вчення» до цього часу тяжіє над загальнолюдським відкриттям українського новатора.

На протигагу безпідставному звинуваченню Ф.Енгельса про те, ніби С.Подолінський «поплутав фізичне з економічним», до цього часу залишається необхідним неупереджене відстоювання доведень українського вченого. Бо насправді він поєднав фізичне з економічним, започаткувавши у світовій науці парадигму фізичної економії, що спирається на природничі засади. А також став фундатором української наукової школи, котра донині зберігає світовий вимір [4, с. 722-725].

До того ж, вказуючи у згаданому листі наміри «привести додаткову працю у відповідність панівним фізичним теоріям» (in Einklang zu bringen, що донині «сором'язливо» перекладають як «погодити»), С.Подолінський започаткував ще низку парадигм, зокрема, критику політичної економії Т.Мальтуса, К.Маркса, а відтак і А.Сміта. Український новатор заклав основи критики, котра надалі має здійснюватися виключно з позицій фізичної економії, а не навпаки, в чому особливо «успішним» був К.Маркс. Бо створив враження про відсутність альтернативи. Це враження і в наш час продовжує «паралізувати» загальнолюдську економічну думку, нав'язуючи їй невизначеність і безвихідь.

Насправді ж вимагає з'ясування інша проблема, а саме: «що ... великого зробив С.Подолінський – такого великого, що його місце належить бачити серед економічних геніїв світу?» [2, с. 465]. Фундаментальну значущість його доробку для світової науки почав розкривати видатний мислитель і натураліст, засновник Української академії наук В.Вернадський. І чи не першим показав зосередженість співвітчизника над проблемами, розв'язанням яких займалися найвідважніші науковці того часу.

Якраз В.Вернадський пояснив, чому підходи його попередника забезпечили українському науковцю світовий пріоритет у дослідженні енергетичної відмінності живого й мертвого. Адже більшість натуралістів-біологів того часу пішла шляхом дослідження живої природи як природи, матеріально-енергетично не відрізненої від косної. «При такому характері наукової роботи наявність відмінності між живим і косним може бути пропущеною», – відзначав В.Вернадський, констатуючи, що «...вона й була дійсно біологами пропущеною» [5, с. 502-503].

Світовий пріоритет полягає і в тому, що термодинамічні процеси С. Подолінський досліджував самостійно, незалежно від «батьків» термодинаміки. Першість С.Подолінського також полягає у застосуванні його ідей до вивчення економічних явищ [6, с. 360]. Згодом, як підтверджував М. Руденко, сам В. Вернадський «використав ідеї С. Подолінського в праці над створенням парадигми земної біосфери і ноосфери» [2, с.482].

Висновок про ці досягнення М. Руденко багаторазово аргументував доведеними українським новатором формулюваннями додаткової вартості як додаткової енергії Сонця, що споживається землянами; і розкриттям ентропії

через обсяги всесвітнього розсіювання сонячної енергії, протистояти якому здатні тільки земні рослини, а відтак – рослинництво як складова землеробства, визначеного С.Подолінським «найкращим прикладом корисної праці, ... яка збільшує збереження сонячної енергії на земній поверхні»; і «справді геніальним аналізом» – доведенням, «що праця дійсно не витворює ніякої матерії і що продуктивність праці може полягати лише в тому, що *щось* – теж не створене працею, прибуває до певного предмету», та ін. [2, с.482, 462, 428].

У становленні новітньої галузі знань, якою є екологічна економіка, доречно вбачати підтвердження значущості доробку С. Подолінського для світової економічної науки. Адже більше 10 подвижників цього напряму розвитку загальнолюдської науки визнали його як науковця, котрий 140 років тому заклав природничі засади теорії і практики господарювання.

Спираючись на положення українських подвижників, слід вести мову про економіко-природознавчий симбіоз, яким сьогодні є національна наукова школа фізичної економії [2, с. 482, 487]. Це надає додаткову можливість для окреслення її місця і значущості в структурі світового економічного знання. З одного боку, синтез європейської фізіократії та української наукової школи утворюють феномен із більш, ніж чвертьтисячолітньою історією – континентальну наукову фізико-економічну школу.

З іншого боку, досягнуті на цих засадах здобутки є основою новітнього загальнолюдського феномену, котрий теж має рятівний вимір – сучасної світової фізико-економічної думки. Підставами для цих тверджень є наступні аргументи. Авторитетна думка подвижників екологічної економіки як визначального напряму розвитку економічної науки актуалізує питання про її фундаментальну основу. Очевидно, що ця основа повинна бути природничою, а не політико-економічною, тобто має бути відповідною, а не ворожою життю. Адже ознака «фізична» у досліджуваному понятті походить від грецького «*physis*», тобто «природа» [4, с. 722-725].

У такий спосіб фізична економія як напрям загальнолюдського економічного знання, покликаний досліджувати взаємодію суспільно-господарського освоєння сфер живого, неживого й розумного, закономірно охоплює й екологічну економіку. З огляду на це фундаментальні природничі засади екологічної економіки роблять її складовою сучасної світової фізико-економічної думки.

Це дає підстави вважати, що перше із зображених М.Руденком дерев, котрі уособлюють економічне надбання людства в його теперішньому вигляді, нині належить Україні. Перефразовуючи підсумок статті академіка В.Вернадського «Кілька слів про ноосферу», що стала заповітом видатного мислителя і натураліста, можемо стверджувати: «Життедайне дерево загальнолюдського економічного надбання перебуває в наших руках. Ми його не випустимо!».

Усвідомлення належності українству життедайного дерева економічного надбання дозволяє стверджувати: якраз Україні належать «пазли» життедайного наповнення сучасного цифрового світу. Оволодіння ними відкриває перспективу руху до сутнісних змін та утвердження рятівного економічного мислення, господарювання й урядування.

Україна здатна задекларувати й очолити планетарний рух на захист інтересів нащадків. Невідкладне завдання полягає в тому, аби гуртувати і вести за собою представників світового співтовариства, котрі вважають себе адвокатами сучасних і майбутніх поколінь.

Влада, керована Розумом, має в Україні давню закоріненість. На межі II-III тисячоліть народ усвідомлює: влада мусить бути керованою вже не просто розумом, а Рятівним знанням. Україна володіє історичними передумовами і науковими підставами для висунення найактуальніших ініціатив та активного просування рятівного мислення.

За умов належної мобілізації інтелектуальних зусиль Україна як засновниця і сучасна країна-член ООН, спроможна пропонувати міжнародній спільноті Спеціальну доповідь «Наша глобальна місія». Вона має стати принципово новим продовженням доповідей «Наше спільне майбутнє» та «Наше глобальне сусідство».

Підготовка Доповіді може слугувати основою Порядку денного та скликання у Києві чергового Саміту «Ріо+30», здатного започаткувати зміну парадигми сталого розвитку на справді рятівну. З метою пришвидшення наукового та освітнього донесення до світу рятівного економічного надбання необхідно ініціювати щорічне скликання у Києві «Міжнародного фізико-економічного форуму».

Осмилюючи першочергові завдання у часи повернення в Україну після ув'язнення, заслання та еміграції, М.Руденко доводив, що лише наукові праці Ф.Кене та С.Подолінського (і тільки вони!) здатні відповісти, де шукати порятунку. Адже з'ясування відповіді на питання, що належить робити, слід починати із видання їхніх творів.

Таким чином, усвідомлення того, що належить робити, вимагає невідкладного видання 6 праць С.Подолінського [7, с. 5-19]. Пропонуємо оприлюднити їх мовами первісної публікації, а також українською та англійською мовами. Публікація новаторських праць покликана стати рятівним викликом сучасному інтелектуальному світові.

Список використаних джерел

1. Екологічна економіка. Вікіпедія. URL: https://en.wikipedia.org/wiki/Ecological_economics.
2. Руденко М. Енергія прогресу. Вибрані праці з економії, філософії і космології. Київ: Кліо, 2015. 680 с.
3. Подолінський С. Листи та документи. Упоряд.: Р. Сербин, Т. Слюдикова. Київ: ЦДІАУ, 2002. 422 с.
4. Шевчук В. Українська наукова школа фізичної економії / У кн.: Економічна енциклопедія, т. 3. Тернопіль: Академія, 2002. 952 с.
5. Вернадский В. И. Размышления натуралиста. Львов: ВК «Арс», 2013. 532 с.
6. Вернадский В. И. Очерки геохимии. Львов: ВК «Арс», 2013. 488 с.

7. Сербин Р. Публікації Сергія Подолинського західними мовами. Учення Сергія Подолинського і цивілізаційна еколого-економічна перспектива. Київ: КНЕУ, 2001. 160 с.

*Яремчук В'ячеслав Дмитрович,
доктор політичних наук, доцент,
провідний науковий співробітник
відділу соціально-політичної історії,
Інститут політичних і етнонаціональних досліджень
ім. І. Ф. Кураса НАН України*

РЕГІОНАЛЬНА ПОЛІТИЧНА ЕЛІТА В СОЦІОГУМАНІТАРНОМУ ПРОСТОРІ УКРАЇНИ (НА ПРИКЛАДІ ІВАНО-ФРАНКІВСЬКОЇ ОБЛАСТІ)

Занадто тривалий у часі, суперечливий процес «демократичного транзиту» України, нові виклики, що постали перед країною у ХХІ ст. висувають нові вимоги до політичної еліти, зокрема, щодо підвищення її ефективності і відповідальності, виконання у повному обсязі здійснюваних нею функцій. Успішне ж втілення реформ потребує радикального оновлення форм і методів діяльності політичної еліти різних рівнів, зокрема, дотримання нею принципів відкритості, прозорості і підзвітності її дій, застосування на практиці не лише вузькогалузевих, але й соціогуманітарних та аксіологічних знань, необхідних для підтримки високого рівня легітимації політичних інститутів держави, забезпечення широкої участі громадянського суспільства у політичному процесі.

Зважаючи на це стан політичної еліти України потребує прискіпливого наукового діагностування не лише на теоретико-методологічному та загальнофілософському рівнях (достатньо здійсненого у попередній час), але й на рівні емпіричних досліджень. Втілення адміністративно-територіальної реформи висуває на порядок денний і дослідження у галузі регіональних політичних еліт, які (зважаючи на їхні ресурси, ціннісні орієнтації) прагнули не лише представляти і захищати інтереси регіонів/областей на загальнодержавному рівні, але й (при сприятливій ситуації) до встановлення контролю над останнім. Виходячи з актуальності порушеної проблеми, метою наукової розвідки є конкретизація знань щодо політичної еліти Івано-Франківської області, зокрема, виявлення особливостей процесу її формування та його наслідків (включаючи створення певного регіонального соціогуманітарного простору, параметрів регіонального політичного режиму).

Процес формування політичної еліти Івано-Франківщини, хоча і мав свою специфіку, однак, у загальних рисах відображав загальні тенденції елітотворення України. Він відбувався під впливом багатьох чинників, серед них – трансформації політичної системи, рівня інтегрованості області до політичного простору країни, регіональних соціокультурних особливостей

тощо. Зважаючи ж на незначні ресурси Івано-Франківщини вона, виходячи з дії центр-периферійної парадигми, переважно перебувала у якості об'єкту для провідних політико-фінансових елітних груп країни.

Традиційно в області основним джерелом формування політичної еліти були органи державної влади і місцевого самоврядування представники яких володіли досвідом, необхідними ресурсами, що створювало для них сприятливі умови для призначення на керуючі посади до органів державної влади чи успішного балотування до рад. Істотні корективи у процес формування політичної еліти Івано-Франківщини внесла гостра політична криза на завершальному етапі існування СРСР, актуалізація у суспільстві носіїв символічного, соціального та репутаційного капіталів, що дозволило під час виборів до Верховної Ради УРСР, місцевих виборів (1990) увійти до кола регіональної політичної еліти громадським діячам, представникам науково-освітньої і культурної сфер, які і склали більшість серед народних депутатів України I скликання, обраних в області.

Подібні процеси рекрутування політичної еліти відбувалися і на рівні місцевого самоврядування. Так, соціальний склад депутатів, обраних до місцевих рад області у 1990 р., відображав стандарти радянського часу, коли у них отримали представництво основні страти суспільства – керівники державних установ та виробничих структур, працівники бюджетної сфери, профспілок, робітники промисловості та сільського господарства, пенсіонери. Наслідком ж високого рівня суспільного протистояння, рішучих дій опозиційних національно-демократичних сил стало те, що у багатьох радах (передусім, в обласній раді, міській раді Івано-Франківська) комуністи вперше втратили монополію на владу.

Загалом, перший етап формування регіональної політичної еліти, який відбувався у 1990–1994 рр. (до цього схиляється більшість вітчизняних науковців з різних галузей наук, серед них – М. Шульга, М. Михальченко, Н. Круглікова, Л. Мандзій та ін.) так і не став часом суцільного оновлення політичної еліти як на рівні країни, так і області, а відтак початку загальної політичної модернізації. Головна причина цього полягала у тому, що нова політична еліта на початку 1990-х рр., більшість якої склали представники національно-патріотичних сил, контр-еліти у своїй діяльності (далекій від ефективної), базувалася значною мірою на звиклих методах і стереотипах радянського минулого [1, с.31–32]. Щодо області, то це «провокувала» і практика рекрутування політичної еліти у результаті якої у владних структурах залишалася значна частина колишньої партійно-радянської номенклатури, що призводило до поступового заміщення серед політичної еліти «революційних романтиків» (включаючи і наймолодшого у країні голову Івано-Франківської обласної ради першого демократичного скликання М. Яковину, представника НРУ) на «прагматиків», представників «партій влади». Останні були переважно носіями нових «політико-культурних орієнтацій» (з пріоритетом егоїстичних, насамперед економічних та споживацьких, інтересів над загальнонаціональними [2]), насаджуваних у добу президентства Л. Кучми.

Наслідком згаданих процесів стало помітне звуження на зламі ХХ–ХХІ ст. соціальної бази депутатського корпусу Івано-Франківщини усіх рівнів, що у наступному перетворилося на загальну тенденцію. Так, серед народних депутатів України представники науки, освіти, культури, ЗМІ спромоглися зберегти свою незначну присутність лише в органах місцевого самоврядування. Провідним же середовищем формування парламентського представництва стали представники політико-управлінських структур, партійні функціонери, особливо – великі підприємці.

Значний вплив на процес формування політичної еліти Івано-Франківщини здійснювали голови обласних державних адміністрацій (Представник Президента України, голови ОДА) поява яких в області пов'язувалася переважно з чинником політичної доцільності. Прикладом останнього може слугувати призначення Президентом України Л. Кравчуком на посаду Представника Президента України в Івано-Франківській області у 1992 р. В. Павлика, що відбулося всупереч позиції керівництва обласної ради. У наслідку це призвело до загострення кризи у лавах НРУ, який невдовзі втратив монополію у владних структурах регіону. Разом з тим, беззаперечним позитивом дотримання тогочасних вимог законодавства на рівні райдержадміністрацій (РДА) було те, що процедура призначень перших 14-ти очільників РДА супроводжувалася узгодженням їхніх кандидатур з місцевими радами. У результаті вони виявилися найбільш підготовленим для виконання своїх обов'язків, що і забезпечило більшості з них тривалу політичну кар'єру (очільники обласної та районних рад, керівники структур облдержадміністрації, голови обласних організацій політичних партій тощо).

Наступна трансформація політичного режиму в Україні у добу Президента України Л. Кучми, що супроводжувалося наростанням авторитарних тенденцій, формуванням «територіально-ієрархічної системи влади», викликала до життя практику, коли призначення голів ОДА–РДА стало прерогативою виключно Президента України та Кабінету Міністрів України. Відтепер на керівників органів державної влади, окрім відповідальності за стан економічного і соціального розвитку підзвітної території, покладався й обов'язок проводити результативний контроль (неофіційно) над групами регіональної політичної еліти, її консолідації під проводом «партії влади». Зважаючи на це призначення в області голів ОДА–РДА хоча і відбувалися у кожен президентську каденцію з певними особливостями, вони здебільшого носили характер закритого типу рекрутування політичної еліти далекого від публічності і контролю з боку громадянського суспільства. Головним ж критерієм призначення державних службовців були не їхні професійні якості, а лояльність до столичної влади, провідних політико-фінансових груп країни.

Унаочненням цього було призначення голови Івано-Франківської ОДА М. Вишиванюка (1997 – з перервою до 2013). Завдяки його діям в області була швидко створена мережа нових регіональних «партій влади» – АПУ та НДП, які стали помітними каналами рекрутування політичної еліти регіону до структур ОДА–РДА. Виборних органів. Прикладом цього може слугувати те, що головами обласної ради III (1998–2002) та IV (2002–2006) скликань по черзі

ставали висуванці від ОДА. Типовою у цьому плані була і постать голови Івано-Франківської ОДА О. Гончарука (2014–2019), особи малопублічної, що не мала досвіду діяльності в адміністративно-публічній сфері обласного рівня. Незважаючи на посередні показники діяльності О. Гончарука (він займав останні місця у загальнонаціональному рейтингу голів облдержадміністрацій [3]), йому вдалося протриматися на посаді упродовж всієї президентської каденції П. Порошенка. Головну роль у цьому відіграло широке проникнення до Івано-Франківщини за його участі нових «партій влади», передусім, пропрезидентської ПАРТІЇ «БЛОК ПЕТРА ПОРОШЕНКА «СОЛІДАРІСТЬ» (БПП «СОЛІДАРІСТЬ»), отримання нею в області високих показників на парламентських та місцевих виборах 2014–2015 рр.

Істотні корективи до процесу формування регіональної політичної еліти Івано-Франківщини, її оновлення не внесли такі знакові події, як «помаранчева революція» та Революція Гідності. Так, у період президентської каденції В. Ющенко (2005–2010), незважаючи на гостре збурення суспільно-політичної ситуації, на Івано-Франківщині відбулося формальне оновлення регіонального політикуму, яке здебільшого зводилося до ротації ключових політичних гравців між органами виконавчої та представницької влади, частково – появи нових (переважно з кола підприємців), що відбувалося під патронатом політичних партій, належних до «помаранчевого табору». Згідно з оцінками експертів наслідками революційних подій (отримання посад чи депутатських мандатів) скористалися у першу чергу особи, які мали високий соціальний статус, були належними до влади, фінансових потоків [4]. Конкуренція у середовищі «помаранчевої коаліції» призвела до того, що в області постійно відбувалася ротація керівного складу ОДА–РДА. Вона проходила як на основі партійного квотного принципу, так і далеко непрозорих призначень осіб, які не мали відповідної кваліфікації або ж були родичами (серед них – голова ОДА М. Палійчук, кум Президента України В. Ющенко), партнерами по бізнесу, що негативно впливало на рівень легітимності регіональної політичної еліти. Прогресуючі процеси політичної корупції та непотизму позначилися і у сфері формування органів місцевого самоврядування, які еволюціонували від інститутів, що представляли «спільні інтереси громад» до структур, які репрезентували різноманітні елітні групи, були інструментами лобювання їхніх інтересів. Про це свідчив і склад обласної ради V скликання (2006–2010) у якій депутати-бізнесмени перетворилися на провідну групу, яка впливала на хід її роботи, характер прийняття політичних рішень [5].

Не менш суперечливо відбувалося оновлення регіональної політичної еліти Івано-Франківщини після перемоги Революції Гідності. Лише завдяки революційному піднесенню, значної активності громадськості весною 2014 р. під час оновлення структур ОДА–РДА більшість у них отримали активісти місцевого Євромайдану. Однак, вже через декілька місяців після позачергових президентських виборів (травень, 2014) на яких перемогу здобув П. Порошенко, ним під патріотичними гаслами був ініційований новий тур зміни кадрового складу державних органів влади у яких провідні посади зайняли виключно його креатури та «соратники по бізнесу». Відповідну реакцію

суспільства до зазначених процесів виявили місцеві вибори (2015) на яких окрім втрати підтримки провладних сил, була зафіксована низька явка виборців, високий рівень виборчих бюлетенів, визнаних недійсними, що, по суті, було формою вияву незгоди громадян з діями провідних політичних сил, їхньою виборчою пропозицією, які не враховували інтереси і очікування широких кіл суспільства.

Прямим наслідком цих подій стало те, що починаючи з 2019 р. після перемоги на президентських виборах В. Зеленського на Івано-Франківщині відбулося чергове перегрупування регіональної політичної еліти (передусім, у структурах ОДА–РДА, парламентському представництві). Відтепер головними політичними акторами області стали особи, що входили до сфери впливу Президента України В. Зеленського, фінансово-промислових груп І. Коломойського та Р. Ахметова. Водночас, іміджеві втрати, які понесла нова влада, наміри реваншу з боку політичної опозиції створили вкрай нестійку ситуацію, яка вже у найближчому майбутньому могла призвести до значної зміни «колективного портрету» політичної еліти регіону. Останнє у черговий раз актуалізує потребу у необхідності модернізації механізмів щодо контролю з боку громадянського суспільства над системою формування і діяльності еліт, адже досвід підтверджує, що без цього неможливо вирішити проблему її якості, ефективності функціонування в інтересах держави і суспільства.

Список використаних джерел

1. Михальченко Н., Андрущенко В. Украина разделенная в себе: от Леонидии к Виктории. Т. II. Киев: ИПиЭНИ имени И. Ф. Кураса НАН Украины, 2012. 556 с.
2. Корнієнко В. О., Добіджа В. В. Політико-культурні орієнтації владної еліти періоду становлення незалежності. URL: <http://ir.lib.vntu.edu.ua/bitstream/handle/123456789/11940/%D0%9F%D0%BE%D0%BB%D1%96%D1%82%D0%B8%D0%BA%D0%BE>.
3. В рейтингу ефективності голів ОДА Олег Гончарук – на останньому місці. ІНФОГРАФІКА. KURS. 2019. 3 лютого. URL: https://kurs.if.ua/news/v_reytingu_efektyvnosti_goliv_oda_oleg_goncharuk__na_ostannomu_mistsi_infografika_72610.html/.
4. Довбуш О. Політична еліта Прикарпаття – 2. Народжені помаранчевою революцією. Наше місто НАДВІРНА. 2008. 14 листопада. URL: <https://nashe-misto.at.ua/news/2008-11-14-277>.
5. Виборчий процес–2006 в Україні: політико-правові аспекти та регіональні особливості / укл. Романюк А. С., Скочиляс Л. С. Львів: ЦПД ЛНУ ім. І. Франка, 2006. URL: http://postua.info/an_zvit_2006/monitoring-frankivsk_04_06.htm.

Наукове видання

**СТРАТЕГІЯ РОЗВИТКУ УКРАЇНИ:
ФІНАНСОВО-ЕКОНОМІЧНИЙ ТА ГУМАНІТАРНИЙ
АСПЕКТИ**

МАТЕРІАЛИ VII МІЖНАРОДНОЇ НАУКОВО-ПРАКТИЧНОЇ КОНФЕРЕНЦІЇ

Підписано до друку 16.10.2020. Формат 60x84¹/₁₆.
Папір офсетний. Гарнітура Times New Roman.
Ум.- друк. арк. 23,96. Обл.-вид.арк. 35,37.
Тираж 200 прим. Зам. № 27.

ДП «Інформаційно-аналітичне агентство»
вул. Еспланадна 4 – 6, м. Київ, 01601, Україна
тел./факс 287-77-62
E-mail: info@iaastat.kiev.ua